

ציוני על התורה

[כותרת משנה של מסמך]

רבי מנחם ציוני

רבי מנחם ציוני בנו של הרב זאב ציוני נולד וחי בשפיירא והיה נינו של רבי יעקב ברבי יקר רבו של רש"י.

החיד"א בספרו "שם הגדולים" - חלק ספרים - מערכת צ אות טו כותב: "ציוני - חיברו הרב ר' מנחם ציוני על התורה ע"פ הסוד ויש בו חידושים נוראים. ובנה ספרו על הזהר וספר הבהיר ופי' הרמב"ן וכתר שם טוב ויתר ספרי מקובלים. והוא היה משפיר"א ונדפס בקרימונה שנת ש"ך".

מהדורא זו באה לבאר את הספר לפי מה שראינו לנכון בכוונת הרב. נוספו מקורות והרחבות כפי הנדרש.

יהי רצון שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו עד עולם וזכות הרב תעמוד לנו שלא נשגה בהבנת דברי הרב. אכ"ר.

הקדמה

אספרה סוד ללהקת עם קדושים. ואתן עוז לאל נורא ונשגב. אשר הפליא פלאותיו לעמו ועודנו חדשים וגם ישנים :

בכל שעה ועונת יום ורגע פלאותיו היש קצבה וחקר. ומשגיח ומציץ מחרכים. וכנשר ירחף אל אמונים :

גבורותיו פלאותיו חסדיו. ימלל מי ספור חד מאלפים ורבואות וכל חשבון כללי לבריותיו הלא הם נכמנים :

דבר נוצר הלא תקצר למלאות. כקורט חרדל ים אוקינוס. ומעולם סגלם אל וחבבם. והאמירם לעם נחלה ונקנים :

המון רחמיו הלא העיר תחלה. לאברהם באור כשדים ונוצל. ונתחכם ונפש עש בחרן. בספר רו יצירת קדמונים :

והעולה אשר מקריב וברכו, וזרע שם ומצא ק' שערים. ואל איש תם הלא נגלה בבית אל פדאו מזאבי ערב ושוטנים :

זמן ירד בנו פורת לבן חם. בבית כלא נתנוהו במשמר. ויצא ברבות חמדה ומלך במצרים וכל עמה וצוענים :

חזון נבאר ובצע אמרתו. וירדו שבטי תם מצרימה. ונגאלו באותות ובמופתים. ביד רמה בעמוד ועננים :

טהור עין בנו עמרם יבורך. וקבל דת בהר סיני בעמדו. באין מאכל ומשתה ארבעים. ימי צוננו כמלאכי מעונים :

ידעו אל הלא פנים בפנים. ונתן לו עשרת הדברים. חמשה מול חמשה הם כתובים באצבע על שתי לוחות אבנים :

כלולים הם בשש מאות ואח"ד שס"ה ורמ"ח כלל לאוין ועשין. ואותיות שתיים הם ועשרים. ועשר הספירות עליונים :

למען כי בלמ"ד בי"ת נתיבות. הלא ברא אלהים כל צבאיו. כמו ספ"ר ספ"ר וסיפו"ר שלשה. לנגד יו"ד וה"א וי"ו נצפנים :

מסומנים יה"ו עשר ספירות. שמותם גם פעולתם בסדר. וראשונה שמה רוח אלהים וקו"ל ורו"ח ודבור בה נתונים :

נבאר גם שניה באצילות. שמה רו"ח ונתפס בחקיקה. ובה חצב יסוד אמו"ת שלשה כפולות גם פשוטות שם אמונים :

שלישית שמה מי"ם ורו"ח. ובה חצב יסוד תוהו ובוהו. ושם בה טביעת האדמה על אויר גבורות האדנים :

עטיית א"ש יסוד כח רביעית. ובה חצב הדר כסא כבודו. חיילי כל משרתי האלהים. ומשלשתן רקיעים נאמנים :

פליאת החמישית בה חתומים. שמי רומה עם שש הקצוות. ביו"ד ה"א וי"ו בחכמה ותבונה ודעת הם יסוד אמ"ש בחונים :

צבאי שש למטה בה חתומה. ביו"ד וי"ו ה"א והוא נחתם בחכמה בדעת ובכינה. וכנגדם יסוד כח באש"ם מובחנים :

קצובה סוד שביעית שם ופנה. פני מזרח וחתמו בהי"ו. בסוד בינה בחכמה ובדעת. ומא"ש כנגדו בסגנים :

ראי מוצק שמינית היא ופנה פני מערב וחתמו בהו"י. בבינה ובדעת כן בחכמה. ומש"א שם כנגדם בפנינים :

שמה נצ"ח תשיעית ודרומית. ימינו שם ופנה בחתימה. בוי"ה גם בדעת ובחכמה ובבינה. ושא"ם נגדם ממונים :

תכונת סוד ספירה העשירית. שמאל פנה וחתמו בוה"י. בדעת ובכינתו ובחכמה. שמ"א נגדם וסוף כל בנינים :

מקובל הוא שלש אמות יסוד כ"ף. זכות חובה ולשון חק באמצע. חתומים הם בטבעות שש בצרוף יה"ו בהם קצוות נסמנים :

נקובה היא באשם כך חתומה. והתחבר באמ"ש הוא מצורף ואמש הם בעולם נבראים אויר מים ואש להב לפנים. (ס"א והם לפנים) :

חרותים במ אדמה ורקיעים. והרוח להכריע בין שניהם. וכן שנה והנפש שתיהם. עלי פיהם הלא נוסעים וחונים :

מבוארים יסוד אמ"ש וכחם. והן נשאר יסוד שבעה כפולות בג"ד כפר"ת עלי חיים ומות. תמורת אל דברים משתנים :

בדגשות ורפיות נקראים. וצר בהה כל"ש צ"מ ח"ן. ושבעה ימי שנה וכן שבעה שערים. בראש אדם ידועים מגיינים :

נחירים ואזנים והפה. ועינים בזכר ונקבה. והימליך ב' וצר שבת"י ושבת. ופה חיים ומות חרונים :

הלא גימ"ל לצד"ק המליכו. ויום ראשון ועין הימיני. ושלוש רב תמורת מלחמה. גב"ד כפר"ת פעולתם מתקנים :

רציפתו באות דל"ת וצר גלגל מאדי"ם ויום שני בשבת. ועין השמאל וחכמה וכסילות דג"ב כפר"ת ביד יוצר מכונים :

בהמליך ב' וצר חמ"ה ובו יום שלישי עם ימין אפו ועושר. ותמורתו ימי עוני ומחסור כב"ג דפר"ת הלא יוצרים ובונים :

מאור נוג"ה בצרוף פ' במלכו. ויום דלי"ת ואף השמאל בנפש וזרע ותמורתו שממה : פכ"ג דבר"ת יסודות נבחים :

אזי הקדי"ם יסוד אות רי"ש וצר בו. דמות כוכב ימין אוזן ויום ה'. והמלכות וממשלה ועבדות רב"ג דכפ"ת הלא מוכרים וקונים :

יסוד ת' ראש וצר בו אור לבנ"ה. ויום ששי ואזן שמאלי וכן כיעור תב"ג דכפ"ר יבולים והפשוטים אספר לנבונים :

ראיה ושמיעה והריח. ושיחה ולעיטה גם שתיקה. ורוגז משגל ומחשבה ומעשה. והתהלכות ושינת כל ישינים :

חקרן אל וצר בהם חדשים. ומזלות ומנהיגי נפשות. שני לועזים עליזים ועליצים וציידים. ונועצים טורפנים :

זכור מול ה' יסוד ניס"ן וטל"ה. והכבד בנפש האנושי והמליך ו' עלי איי"ר ושורו והמרה בנפש בריונים :

קשוב זי"ן עלי מזל תאומים. וסיון וטחול בגוף יסדו. והמליך חי"ת עלי סרט"ן ותמוז והמס"ס בגדולים וקטנים :

ועם אות ט' אר"י ואב בשנה. וכולי"א הימנית עם לעוטה. למול היו"ד בתולה היא ואלו"ל. וכולי"א השמאלית הם שכנים :

אמת למ"ד ומאזני"ה ותשר"י. והוש"ט והתשמיש וסירוס. באות נו"ן מרחשו"ן צר ועקרב. והבטן להוציא דראונים :

מסומן הוא באות סמ"ך וקש"ת. וכסליו עם ימין ידו בגופו. והעין עלי גד"י וטב"ת ויד השמאל שחוק עם בכיונים :

צרופה היא באות צד"י דל"י לו. שב"ט רג"ל ימין עם מחשבה. והמליך ק' עלי דגי"ם ואד"ר. ורגל השמאלית עם ישינים :

אבאר כן יסוד כ"ב באותות. חקוקי קול חצובות הם ברוח. קבועות הם בפה בחמש מקומות. כנגדם הם נקודות נקרנים :

משמשים א"ה וח"ע על סוף לשונו. ובומ"ף בין שפתים. ובראש לשונו נקרא גיכ"ק עלי השלישית דטלנ"ת בראש הלשוניים :

נתונים זסר"ץ בלשון שכיבה. לשיניים ידועים בשטיחה. יסוד כל ברל"א ורכ"א שערים. יבורך אל אדוני האדונים :

מגדול ישועות אל. כחר תהלתי :

אבטח ולא אפחד עזי וזמרתי :

נכתר בסוד חכמה. נעלם בהוד בינה :

חסד גבורותיו סלעי ומצודתי :

חדות קדוש יעקב נצח והוד טובו :

צדיק יסוד עולם מגן וצנתי :

מקור ושפע כ"ל מלכות וממשלה :

יאתה לך צורי נזר תהלתי :

מגלה סוד שוכן מעל. היתלבן ויתברר :

נאם הגבר הוקם על :

חכמת מאמר המשורר :

צרופה אמרתך אלהים :

ועבדך בן אמתך אהבה :

יסולה מזהב אופיר ופטדה :

ומתרוץ תבואתה חשובה ואלפיה כזוהר הרקיעים :

בכך להם במי עזים נתיבה :

נטועים הם עלי אפון תבונה :

מה נמרצו לקחי יושר טללי אורות יודעי פשר. בינה חכמה דעת ומזימה. כי אנשי מופת המה גזע מטע ושרשים. כל העדה כולם קדושים גולת הכותרת ווי העמודים. רוכבי אתונות צחורות. על אדני פז מיוסדים. מסלולי דרך עץ חיים עד העולם. בסודם תבא נפשי ובקהלם. מי יתן ידעתי ואמצא איזה דרך ישכון אור תהלומם. ושחר תבונתם איה מקומם הן קדם אהלך ואינם. אחור ולא אמצא נתיבותם. צפון וימין מני נעלמו עקבותם נתיבותם בגלגל התשובה : ירוצון שם בחוג מסלול אמונה. יסוד צדיק נתיב שלום וטובה : רחש לבי טוב דבר. לשוני עט סופר :

עמקיה יעטפו בר. הנותן אמרי שפר :

מצוף תעודת צור וחתום בלמודי :

פרדס פרי שכל לך הצמיח :

נוצר תאינת סוד. יאכל מגדיו שם :

פרי תבונתו לפיו יניח :

חכמי כמוסי רז לקטו ותעשו גל :

שימו דלתיים לפה ובריה :

מלאו כליכם בר. סוד באשר תמצאו :

אולי כקדם מטיכם יפריח :

ומצפון הוד דת נשבה. במחנות השכלים. זה מדבר וזה בא. והוא נחבא אל הכלים. צמאה אליך נפשי אל. נא תורתך תלמדני. יאר פניו אתנו סלה. הנסתרות יבארני. ואסלדה ממשגבי בל. יכשל איש בהגיוני. נדבת פיהו ירוו צמא. גבר משכיל תחכמוני. ישמע חכם יוסיף לקח. יציב לו יד בציוני. אחר הקוצרים יאסף. צבתים למדעי ושב לי. הגו סיגים מכסף. ויצא לצורך כלי:

כי עיני חכמתי קמו. וחומות סכלתי רמו ובדם הסכלות נגאלתי. ומסוכת שכלי אכלתי. וכרם מזימותי חסלתי. ביום כינותי לא טבלתי. ואת חצני לא נערת. ודיק וסוללה לא הכינותי. מי יובילני עיר הומיה. קרית ספר ודריה. נעלם ממני תושיה. טבעו בארץ שעריה. אבד ושבר בריחי מדעי ורעיוני. עד מועקה עלה במתני. לצור על העיר חומה גבוהה דלתים וברית. לבינה על גבי לבינה ואריח על גבי אריח. כמגדל דוד בנוי לתלפיות. ועל חומותיה הפקיד שומרים מלומדי מלחמה בעלי אסופות כולם.

ואיש חרבו על יריכו וחרב פיפיות לספר תשויות. המה הגבורים אשר מעולם. ודבריהם כלפיד ינוצצו. וכברקים ירוצצו. וכפטיש סלם יפוצצו. יתרועעו אף ישירו הטיבו את אשר ידברו. איש איש לפי שכלו ואיש על דגלם בנה מגדל ובית שערים. הממעט אסף עשרה עומרים. משפטים ישרים דתות וחוקים. והסתירו עצה במעמקים. וזרו אותם באפסים לרחוק ולקרוב. ואצל כל פינה תארו. עליהם יערימו סוד. יתיעצו על צפוניהם ערו עד היסוד אמרתי אפאיהם. עד אשר צללו מאנשי דתינו במי אדירים. והעלו בידם שברי שברים ובעיקר הוד תורתנו איש בארץ לבא עלינו. ולהיות תורתנו יתד תקועה טובת מראה מאד בתולה ואיש לא ידע. ואשר רוח ה' עלי נחה. אחד מעיר ושנים ממשפחה אשר ממרום עליהם רוח יערה. כאשר ירדוף בהרים הקורא. עד אשר יכירו בין ימינם לשמאלם. וכאיש משנתו יעור וחלם חלום. מעיני העדה העלם יעלימו. ואת נוח התורה נשמו. האומר לאביו לא ראיתי ולאחיו איני יודע ושכחתי עד כי נתדלדל פארי החכמה. ואין אתנו יודע עד מה תורת השם תמימה. מי יעלה לנו השמימה ויהי בעת באו המפרשים. ראשי אלפי ישראל כולם אנשים. המרבה והממעט שטו. איש לפי אכלו לקטו. יצאו בהחבא והצנע לכת מפני להט החרב המתהפכת. וכונו לטובה בפליאות פן יהרסו אל ה' לראות. ויקצצו בנטיעות בפרוע פרעות במאמר זכרונם לטובה. הרגיל במעשה בראשית ובמעשה מרכבה. אי אפשר שלא יכשל בהם. אמנם לפרטם ביניהם. אשר השם קורא. ולכל איש הירא. להם היה ראוי לגלות. שלא יהיו דרכי השם אבילות. מבלי באי מועדיה. ואששות סוריה. וכן היתה הארץ תוהו ובוהו חשך ואפילה אשר לא ידעו מה הוא. דרך מסלול או מסילה עד אשר צץ אור תעלומה. איש מלא רוח חכמה ואל גרם

המעלות עלה עלה. בנו נחמן אשר דלה דלה במזל דלי וכוס תנחומין והרצון ויגל האבן מעל פי הבאר וישק את הצאן כי נצמא שם העם ויקם משה ויושיעם. שפתותיו שושנים חלו ממתקים. אור בהיר בשחקים. שואל ומשיב בין הפרקים. האדם הגדול בענקים. עשות ספרים אין קץ וסדרי חבוריו. ידיו רב לו ועזר מאוצריו. מכל בני דורו. ויתן ה' בידו את סתרו. גם הוא כמס דבריו. וסתם וחתם דבריו וספריו. אמנם יותר מבואר. והוא לבדו נשאר. מני חשך יגלה עמוקות. ויודע בהם אנשי סכות. והי אחרי מות משה. כל הדבר הקשה הגישו שותי מימיו. ונשקי שוליו לפענח צפנת מרקתי מגדליו אשר דרש דרש. כי לא פורש. וכל אחד פיו ישמור. בסתר לאמר רזי לי רזי לי. שלך שלך שלי שלי ויצורו וימנו וילכו ויטמינו. עד כי נעלם מעיני היודעים דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים ואני הפעוט מנחם ציון. בן כבוד אבי מורי הרר' מאיר ממדינת שפירא. אני ישן ולבי בוערה. הערוני כליותי אמרתי אני אל לבי אולי מקום הניחו לי אבותי. להתגדר בתורת משה. לאמר לא תחמול ולא תכסה כאשר עשו הראשונים. ושהו במיעוט סמנים. ואחר אחרון אני בא. כאיש מעולם לא נבא. ורך הלבב היוצא בצבא. ורואה מערכי המלחמה ובלשת. והרחק ירחק כמטחוי קשת. ללקוט חצי אשפתות רמחים וקשתות. ואל יחשוב איש המעיין כי לעלות על במתי עב חשבתי. ובמארב גאים דבתי. כי איך יעלה לב איש. שמן רוקח להבאיש אך לקט שכחה ופאה אחבירה. כעני המהפך בחררה. מספרי כל חכם ונבון. אחת אל אחת למצא חשבון. ומגלה טפח ומכסה אמה. אל אשר יהיה שמה. הרוח יהרהר ויחשוב. והחיות רצוא ושוב. ואם ישגה איש המעיין ממסלול הנכון ועגול הראיה. ויסבך בסבך עץ התעייה פן יכשל ואשם. הצבתי לך שנים עשר נציבים. אשר עליהם תכנתי עמודי הספר והמה בכתובים צורת הספר ותכונתו. על אפיקו הנחמני יסודתו ואשר על המחוקה גג היציע עליהם. כתר שם טוב עולה על גביהם. מסוד אבני יקרה. בהיר וזוהר וספר יצירה. ג' טורי גזית כרותות ארזים. ספר החיים ושערי צדק וסוד הרזים. ופתח ואולם וספר היכלות ודלתות העזרה. מחברת שכל ושערי אורה. אלו החורים יגידו לאדם מה שיחו:

צאו למצודת. מימינו אש דת:

יערכו שולחנות. במיני מעדנות:

ועל שלחן מנקיות. מלאים תושיות:

נתונים למשמרת. לצאן נפזרת:

יצוקים במזימה. במעדנות כימה:

חנוטים מגדני. הניצו פניני :

זריזים מקדימים. במשעול הכרמים :

קנה בושם וקדה. ואשר לא צדה :

וסועדי צל גני. ימצאו במטמוני :

אלי נהרות דודי. ומשם יעלו אדי :

מרום הרים תראו. ועליו תצבאו :

צמאי הגיון. יכנס אל עליון :

ויציבו את נדחו. כל ערום יעשה בדעת ומזימה. מידי עברו יסור שמה. ואני תפלתי לכל איש הירא את דבר האלהים. והקורא במחברת ציוני. שאל יזיחני. ובמאזני צדק והיושר ישקלני. ומשדי האמת יניקני חכם יסיר עותתי. נבון ינכש כרם סכלותי. ירא שמים יקים אלומתי. ישד יסקל אבן שגיאתי. צדיק ישוה את גומתי חסיד יגדור מסוכתי סור מרע יהפך בזכותי. עד יצא כנוגה צדקי. ועמלי כאור צהרים. ביום ההוא יושר השיר להם. מצדיקי הרבים כאור נוגה עליהם. ויונעמו ויונחמו בכפלים. עת מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים :

מי האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר :

נאמנים כל פקודיך ומצותך נצרת :

חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא :

מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה :

נבונים לסעודת. מנחם אלופים :

וינקו שדי בינות. מגילת העפים :

מתוקים לפיות. כנופת וצופים :

והמה כלי שרת. קשורים ועטופים :

וטבעת החכמה. לבדים וענפים :

ונבעו מצפוני. לאחד מאלפים :

ויעשו מטעמים. ככסף צרופים :

מתוקן לסעודה. תמידים ומוספים :

עסיס ורמוני. וטללים מטיפים :

וישקה בת סודי. צמאים ועייפים :

ואל נא תבואו. בחדר וכיפים :

בשערי בת ציון. ויקבץ נרדפים :

תוכן :

תוכן

0	הקדמה
23	בראשית
40	א, ב
42	א, ג
44	א, ח
45	א, יד
46	א, כא
47	א, כו
49	ב, ז
51	א, כד
53	ב, ח
55	ב, י
56	ב, טו
56	ב, כא
57	ג, ד

58	ג, יב
61	ג, כא
61	ג, כד
62	ד, א
62	ד, ג
62	ד, ח
63	ה, א
64	ד, כו
64	ה, כב
65	ו, ב
66	ו, ד
67	ו, ו
67	נח
67	ו, יג
68	ו, יז
69	ו, יח
70	ח, כ
70	ח, כא
70	ט, יד
72	ט, יב
73	יא, ב
73	יא, ד
76	לך לך
76	יב, א
77	יב, ה
77	יב, ו

78	יב, ז
78	יב, ח
78	טו, א
79	יז, א
79	יז, ד
80	יז, ב
81	יז, כב
82	וירא
82	יח, א-ב
86	יח, ח
86	יח, כא
87	יח, כ
87	יח, יז
88	יט, יג
88	יט, יז
88	יט, כו
89	יט, כד
90	כא, יד
90	חיי שרה
90	כג, א
90	כג, ב
91	כג, ט
92	כד, א
95	כה, ה-ו
96	תולדות
96	כה, יט

96	כב, כה
97	כד, כה
97	כה, כה
98	כז, כה
98	כו, ה
100	כו, ב
100	כו, ח
101	כו, יב
101	כז, א
102	כז, ד
103	ויצא
103	כח, י
104	כח, יב
104	כח, יב
106	כח, יז
107	כח, יט
108	כח, יט
110	כח, כ-כא
110	כט, ב
110	ל, לח
111	ל, לז
112	לא, יג
112	לא, לד
112	לא, לב
113	לא, מב
113	וישלח

113.....	לב, ד
114.....	לב, יד-טז
114.....	לב, כה
115.....	לב, כו
115.....	לב, לג
116.....	לב, כז
117.....	לב, כט
117.....	לה, י
117.....	לד, א
118.....	לג, כ
118.....	לה, יג
118.....	לו, א
120.....	לו, לב
124.....	וישב
124.....	לז, א
124.....	לז, טו
125.....	לז, כז
125.....	לח, ח
135.....	לט, י
135.....	מ, ה
138.....	מקץ
138.....	מא, א
138.....	מב, א
138.....	מג, יד
139.....	ויגש
139.....	מו, א

140.....	לא, נג
141.....	לא, יג
143.....	ויחי
143.....	מז, כח-כט
144.....	מז, ל
146.....	מח, טו-טז
146.....	מט, כד
147.....	מט, א
148.....	מט, ח-ט
149.....	מט, כב
149.....	מט, לג
151.....	נ, ב
151.....	נ, יא
151.....	נ, כד
152.....	שמות
152.....	א,א
152.....	א, י
152.....	ב, א
153.....	ב, ב
153.....	ב, יא-יב
154.....	ב, טז
154.....	ב, כא
154.....	ג, ז
154.....	ב, כה
155.....	ג, א
156.....	ג, ב

156.....	ג, ד
158.....	ג, ח
158.....	ג, יב
158.....	ג, יג
160.....	ג, יד
160.....	ג, יד
162.....	ג, יג
162.....	ג, טו
164.....	ה, ג
165.....	ה, כב
165.....	וארא
166.....	ו, ג
167.....	ו, ג
167.....	ו, ו
169.....	ז, יא
169.....	ח, טו
170.....	ו, ח
170.....	ח, יח
172.....	בא
172.....	י, יב
173.....	יב, ג
173.....	יב, כט
174.....	יא, ז
174.....	יב, יב
175.....	יב, כב
175.....	יב, יב

180.....	בשלח
181.....	יג, יח
181.....	יג, יט
182.....	יג, כא
183.....	יד, ז
184.....	יד, יט
185.....	יד, כ
185.....	יד, כד
185.....	יד, כה
186.....	יד, כא
190.....	טו, א
191.....	יד, לא
192.....	טו, ב
193.....	טו, ג
193.....	טו, ו
194.....	טו, יח
197.....	טו, כו
204.....	טו, כז
204.....	טו, כה
205.....	טז, ד
206.....	יז, ח
206.....	יז, ט
206.....	יז, יא
207.....	יז, יב
207.....	יז, טז
208.....	יתרו

208.....	ט, ה
208.....	יט, ה
209.....	יט, ו
209.....	יט, יג
209.....	יט, כ
210.....	כ, טו
214.....	כ, ב
215.....	כ, ג
216.....	כ, ד
218.....	כ, ה-ו
218.....	כ, ז
218.....	כ, ח-יא
221.....	כ, יב
221.....	כ, יג
222.....	כ, יד
223.....	כ, כ
223.....	כ, טז
225.....	כ, כא
225.....	משפטים
225.....	כא, ב
226.....	כא, ו
226.....	כב, יז
227.....	כג, כ
227.....	כג, כא
229.....	כג, כב
229.....	כג, כא

229.....	כד, א
230.....	כד, י
231.....	כד, ה
231.....	תרומה
231.....	כה, ב
235.....	כה, כ
235.....	כה, כג
236.....	כה, לא
237.....	תצוה
237.....	כח, ב
238.....	כח, ד
238.....	כח, ז
239.....	כח, לד-לה
239.....	כט, מו
240.....	ל, א
240.....	כי תשא
240.....	ל, יט
241.....	ל, כג
241.....	לא, ב
242.....	לא, יג
243.....	לב, א
245.....	לב, ב
245.....	לב, ד
246.....	לב, י
247.....	לג, ה
247.....	לג, יב

248.....	לג, יג-יד
248.....	לג, טו
248.....	לג, טז
248.....	לג, יח
249.....	לג, יט
249.....	לג, כא
249.....	לג, כב
250.....	לד, יא-יב
252.....	לד, ט
252.....	לד, כז
253.....	ויקהל
253.....	לה, ה
253.....	לו, יא
254.....	פקודי
254.....	מ, לה
255.....	ויקרא
255.....	א, א
255.....	א, ט
260.....	ב, א
260.....	ב, יג
262.....	צו
263.....	ז, ב
263.....	יא, א
264.....	ז, כג
265.....	שמיני
265.....	י, ב

265.....	יא, ב
266.....	יא, ד
268.....	תזריע
268.....	יב, ב
269.....	יב, ד
270.....	יג, ב
271.....	מצורע
271.....	יד, ב
273.....	יד, ז
273.....	טו, ח
274.....	טו, טז
275.....	אחרי מות
275.....	טז, ג
276.....	טז, ד
276.....	טז, ח
280.....	יז, יד
281.....	יח, ו
283.....	יח, יט
284.....	יח, כה
284.....	יח, כא
295.....	קדושים
295.....	יט, טז
296.....	יט, יט
297.....	יט, כג-כה
299.....	יט, ל
299.....	כ, ג

299.....	כ, ו
302.....	כ, ט
302.....	אמור
302.....	כא, יז
303.....	כג, יא
303.....	כג, יב
303.....	כג, טו
303.....	כג, יז
304.....	כג, כד
306.....	כג, כז
306.....	כג, לד
310.....	כד, יא
311.....	בהר
311.....	כה, ג
313.....	בחוקותי
313.....	כו, ו
314.....	כו, יא
315.....	כו, יב
315.....	כו, טז
316.....	כו, כח
318.....	במדבר
323.....	נשא
331.....	בהעלותך
334.....	שלח לך
342.....	קורח
343.....	חקת

350.....	בלק
357.....	פנחס
360.....	מטות
363.....	מסעי
365.....	דברים
366.....	ואתחנן
379.....	עקב
388.....	ראה
390.....	שופטים
394.....	כי תצא
402.....	נצבים
405.....	וילך
406.....	האזינו
411.....	וזאת הברכה

בראשית

פְּרָאשִׁית פְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ :

א, א

ידוע תדע איש המעיין כי אמונת חדוש העולם, וצאתו מהעדר מוחלט למציאות ברצון האל יתברך וחכמתו, הוא אבן הראשה, ופנה והוד ויסוד כל תורת משה עבד ה'. והכופר באמונה זו, כופר בכל תורת אלהינו יתברך ויתעלה. ודע כי אין מופת חותך מן השכל על דעת זו, רצוני לומר חדוש העולם מאין ליש, וכן מאמר חז"ל. כי בריחתנו מקדמות העולם אינה מפני הפסוקים הבאים בתורה המורים על החדוש. כי יהיה אפשר לנו לפרש כולם כדרך שנפרש הפסוקים המורים על גשמות האל יתברך, ואולי היה יותר קל. ומה שנברח מזה הוא על ג' אופנים שהם ג' כוונות נכונות בחק הבורא יתברך :

האחת כי היות השם יתברך בלתי גשם יתחייב במופת אמיתי והכרחי גלל ובגלל זה פרשנו הפסוקים על דרך זה כלומר בדרך האמת השוללת את ההגשמה אבל קדמות העולם לא התבאר במופת שכלי על כן לא נוציא הפסוקים מפשטיהם.

הכוונה השניה כי האמונה שהאל יתברך אינו גשם, איננו סותר יסוד התורה הקדושה, אבל הוא תוקפה זיוה והדרה. אבל אמונת קדמות העולם סותרת התורה, כי יתחייב אצילות זה המציאות אל הבורא יתברך כלומר האמונה בבריאת העולם יש מאין מחויבת היא בהכרח שכלית כהתחייב חום לאש וצל לגוף. ובזה יוכחש ויתבטל כל דבר היוצא חוץ לגדר הטבע אף הנבואה ותחיית המתים. ואף אם התבאר במופת לא נטה אליו. כי ידוע הוא אשר החקירה לא תבטל הנבואה או הקבלה, כדרך עמידת השמש ליהושע, והאמת שתבטל החקירה.

אמנם יש ג"כ דעת ג' בקדמות, והם האומרים אמת כי המציאות הזו התחדש בכללה אבל לא מאין ליש כי אם מחומר מוקדם¹ יסודי ראשוני הנקרא היולי אשר הוא חיוב לבורא יתברך כברזל לנפח². ואולי לדעת זה בהודע פרטיו לא יסותר

¹ הנה לך מה שכתב הרמב"ן בביאורו על התורה: "ועתה שמע פירוש המקרא על פשוטו נכון וברור - הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו בלשון הקדש בהוצאת היש מאין אלא לשון "ברא" ואין כל הנעשה תחת השמש או למעלה, הווה מן האין התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כח ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכח אל הפועל, והוא החומר הראשון, נקרא ליונים "היולי" ואחר ההיולי לא ברא דבר, אבל יצר ועשה, כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן. ודע, כי השמים וכל אשר בהם חומר אחד, והארץ וכל אשר בה חומר אחד - והקב"ה ברא אלו שניהם מאין, ושניהם לבדם נבראים, והכל נעשים מהם. והחומר הזה, שקראו היולי, נקרא בלשון הקדש "תוהו", והמלה נגזרה מלשונם (קדושין מ:): בתוהו על הראשונות, מפני שאם בא אדם לגזור בו שם, תוהו ונמלך לקוראו בשם אחר, כי לא לבש צורה שיתפש בה השם כלל והצורה הנלבשת לחומר הזה נקראת בלשון הקדש "בהו", והמלה מורכבת, כלומר בו הוא, כמלת לא תוכל "עשהו" (שמות יח יח) שמחוסר הו"ו והאל"ף, עשו הוא. וזהו שאמר הכתוב (ישעיה לד יא) ונטה עליה קו תהו ואבני בהו, כי הוא הקו אשר בו יתחם האומן מחשבת בנינו ומה שיקוה לעשות, נגזר מן קוה אל ה' (תהלים כז יד), והאבנים הם צורות בבנין וכן כתוב מאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ יז), כי התוהו אחר האפס, ואיננו דבר וכך אמרו בספר יצירה (ב ו) יצר מתהו ממש ועשה אינו ישנו:

פירוש המילה "היולי" ראשוני. וכ"כ הרמב"ן ויקרא יב, ב "אין בין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר לגולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש, וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח, בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה היולי". וכ"כ עוד בכ"מ.

לחומר הראשוני הזה יש שמות נוספים. בקבלת בעל הסולם הרב אשלג צווק"ל נקרא חומר זה "הרצון לקבל" ובקבלת הרמח"ל נקרא "צור טק".

² אולי כיון הרב במשל הברזל לנפח למ"ש הרשב"י (זוהר ח"א קנ"ו ע"א) "מאן יכיל לממני עובדיו קדושה ברין הוא. דהא פמה חילין ומשפין, משפין דא מן דא, דלית לון חושפנא. וכלהו בזמנא חדא, פמנפא דאפיק זיקין לכל סטרין בזמנא חדא. פן קודשא ברין הוא, אפיק פמה זיגין ומשפין משפין דא מן דא, דלית לון חושפנא וכלהו בזמנא חדא". תרגום: מי יכול למנות מעשי הקב"ה שהרי כמה חילות ומחנות שונים אלו מאלו שאין להם מספר, וכולם ברא ברגע אחד, כפטיש המכה על הסדן ומוציא ניצוצות לכל עיבר ברגע אחד, כך הקב"ה הוציא כמה מיני חילות ומחנות שונים אלו מאלו שאין להם חשבון וכולם ברגע אחד.

תורתנו הקדושה. אמנם אחרי שלא התבארה גם דעה זו במופת, לא נסור אליה ונוציא הפסוקים מפשרון, כל אלה שפת החכם הגאון רבי משה בר' מימון. ודעת הרמב"ן נבארנו במקומו בהגיענו שם בעזרת האל.

מכל זה שהקדמנו ראוי ונכון הוא, ולא ללא כוונה כלומר בכוונה התחלת פתחה התורה ב"בראשית ברא" שאלולא זה לא היו מאמינים אנשי דתות בחדוש העולם, ולא גמול ועונש. גלל זה³ ולכן נכון הוא לכל מאמין בדת אלהינו שיבין ויהגה וידרוש ויתור ויחפש נתיבותיה, כי נתיבותיה שלום מאוס ברע ובחור בטוב. וכל שיבושים יסירים מלבנו. ואשיות ויטודות התורה והאמונה יאמת בלבנו, על ידי הקדמות רבות הנלוים אליה והמצורפים לבעליה. ואשר רוח אלהים בו, וחכמה אנושית בקרבו. אל יתבייש ללמוד מן הקטן ממנו כמאמר החכם (תענית ד' ע"א) הרבה למדתי מחברי ומתלמידי יותר מכולם. וכן התפארות המשורר (תהלים קי"ט, צ"ט) "מכל מלמדי השכלתי". וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. (איוב ו, ה) ועל כליל לא יגעה. (ירמיהו יא, כ) בוחן כליות ולב (איוב כח, כד) לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה. בשכמל"ו:

אחי מאמר בפרשת בראשית. צפוניא ימלאון מחסורך:

נתונה לך פרי עצו למאכל. אכול דרך ולא תמעד אשורך:

יהי שם מבורך שמסר לנו שמו הנכבד והנורא, ונתן לנו תורת אמת לצדק אותנו ואנחנו חייבים לשמוע, ללמד [ללמוד] להשכיל ולהבין, כי הוא ה' אלהינו ה' אחד:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. זהו שאמר הכתוב (משלי כה, יא) תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו. וכן (משלי י"א, יג) הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר. איתא במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (בבהיר אות נ') "כבוד אלהים הסתר דבר (משלי כה, ב) מאי דבר? היינו הא דכתיב (תהלים לג, ו) "בדבר ה' שמים נעשו" שמדבורו⁴ הזך כלומר ממלכות דא"ק נבראו שמים תפארת וארץ ומלכות

³ הרב נקט לשון "גלל זה" כמאה פעמים בחיבורו וכיום אנו אומרים "ולכן". המילה "בגלל" נכנסה לעברית כמילה אחת בעוד שבמקור הב' היא ב' השמוש. גלל הינו תוצאה נלווית. ראה בראשית (יב, יג) וחיתה נפשי "בגללך", כלומר בסיבתך. בראשית ל, כז "נחשתי ויברכני יי בגללך" אומר לבן ליעקב. בראשית לו, ה "ויברך יי את בית המצרי בגלל יוסף".

⁴ צריך אתה לדעת קורא יקר שדיבור הכוונה לספירת המלכות. נסביר מעט, אדם חושב רעיון בתעלומות מוחו והגיגיו זו בחינת הכתר. הרעיון מתפתח במחשבתו זו החכמה ואז רוצה הוא לאמרה בפיו. ראשית הוא מוציא הבל מראיותיו וזו הבינה. ההבל מתלבש בקול פשוט ללא חיתוך אותיות וזו התפארת והחיתוך בשיניים בשפתיים ובלשון ובחך

של עולם האצילות, ומרוח קדשו אור היחידה נברא כל צבא מעלה מלאכים וכו'. כאן נמשך הרב אחר דברי הרמב"ן שב' חומרים היוליים היו אחד לצבא השמים ואחד לארץ. ומן הרוח שנפח האל, והוציא מרוח קדשו בכחו הגדול הוציא מים חסדים, אורות אצ"פ ליחלוח הרבה לאין חקר וקצבה. וחצב בכח הגבורות במים ההם תוהו⁵ עולם הנקודים והוא הנקרא בדברי חז"ל קו ירוק היינו זהוב שהוא קו התפארת הממצע בין החסד והגבורה והוא המקיף כל העולם, דהיינו התפארת הנקראת כאן "קו ירוק" טובבת ומקיפה את היסוד הנקרא "כל" והמלכות הנקראת "עולם" והיא הנקראת בגמ' "חשך" כי היא מדת לילה ובוהו עולם התיקון שהם אבנים כבר ידעת שאבן זו המלכות וכאן הכוונה לשבעה מלכים שמתו וזה הוא מפולמות כלומר מחזורות, שבורות המשוקעות בתהום שנפלו לקרקעית העשיה ומביניהם המים יוצא ותלאן באור. ואחר שתלאן בכחו הגדול והנורא הגיה זהו זה שם מ"ה החדש מתוך המים ומתוך כח אותו זוהר שהגיה מתוך המים יצא האש ומתוך האש חקק כסא הכבוד עולם הבריאה שהוא כסא לאצילות שרפים עולם היצירה ואופנים וחיות הקודש עולם העשיה⁶ ומלאכי השרת וכל צבאות מעלה.

ומעתה נשאר עלי לבאר בבא אחת מספר יצירה (א, ט) "עשר ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים" זהו רוח עליונית לכל רוחות והיא האש הגדולה פירש הראב"ד⁷ שרוח זו היא ספירת החכמה שממנה נמשך שפע לבינה הנקראת "אלהים חיים" ויהיה הפירוש

ובגרון זו המלכות הנקראת דיבור. מכאן תבין את הקשר בין אמירה או מאמר ובין אימרה שעל שפת הבגד שהן מלכות כי המלכות היא חיצונית לכל ואמרת הבגד חיצונית לו.

⁵ דברי הרב מבוססים על הגמ' בחגיגה י"ב ע"א. כתב שם הרב יוסף חיים זצוק"ל זלה"ה "קו ירוק שמקיף כל העולם כולו. נראה לי קו זה נמשך מן המלכות, בסוד [מגילה י"ג ע"א] אסתר ירקרקת היתה, ולכן ממנו נמשך חשך לעולם, כי היא מדת לילה.

⁶ כתב מרן הבא"ח זלה"ה בספרו דעת ותבונה פרק מט "וכתב רבינו (המוהר"ח) זלה"ה עוד בשער הגלגולים בהקדמה י"ח וז"ל, כבר הודעתך כי ד' עולמות הם וסדרם א. ב. ג. ד. והנה כל עולם ועולם מאלו הד' כלול מארבעתם באופן זה. כי בעולם האצילות אבא נקרא אצילות. ואימא בריאה. וז"א יצירה. ונוקביה עשיה ועל דרך זה בכל עולם מהם. האמנם בחי' א"א להיותו נעלם מאד אינו נזכר. ודע כי מן עולם האצילות יוצאות נשמות. ומן הבריאה רוחין קדישין. ומן היצירה מלאכים ומן העשיה אופנים. והנה האדם התחתון כולל כל העולמות הנזכרים.

⁷ הנה לשונו של הרא"ד בפירושו לס"י פ"א מ"ט: "ואמר 'רוח אלהים חיים' פירוש, רוח הנמשך מהכח הנקרא 'אלהים חיים' והוא כתר עליון כי ממנו תוצאות חיים לכל הנמצאים. הנה הרוח הנזכר אינו גוף ולא כח בגוף, אמנם הוא כח הנאצל מחיים של כ"ע הנקרא רוח אלהים חיים. החכמה נקראת רוח של הבינה הנקרא אלהים חיים שנאמר (שמות לא, ג) 'רוח אלהים בחכמה'. וידוע כי היו"ד שהיא החכמה והיא גולם (כלומר חומר ראשוני ויסודי) לכל הנמצאות. היא מוקפת בכ"ע ורוח מכ"ע הוא החוקק בנתיבות (אלו ל"ב נתיבות חכמה) אשר בחכמה, והוא חיים של כל הנמצאות אשר בחכמה. הנה כ"ע הוא מבורך מעילת העילות (אין סוף ב"ה) והחכמה היא ברוך מכ"ע. וענין 'ברוך' (פעול בלשון הוה ממושך) ריבוי שפע, מלשון (ישעיה ז, ג) 'קצה תעלת הברכה העליונה' שפירושה מעין. וכ"ע נקרא ברכה, שהוא משפיע לכל העולמים ולכל אשר בהם. ולפיכך כ"ע נקרא 'חי העולמים' ושמו של חי כעולמים רוח חכמה. ע"כ. ואין סתירה למ"ש שכתב נקרא 'אלהים חיים' ואח"כ בינה נקראת 'אלהים חיים' כי הבינה כוללת כל השפע הבא לה מהכתר והחכמה ולכן נקראת היא על שמו 'אלהים חיים'.

"אחת רוח אלהים חיים" כך "אחת" זה הכתר רוח זו החכמה ואלהים חיים בינה. וממנה מן הבינה יצאו כל התולדות תפארת ומלכות והיא משובחת מכל השרשים שהרי הכתר והחכמה שרשים יחשבו אך הבינה משובחת מהם כי ממנה תוצאות חיים ובה גנוז כח אייל מכל האבות חג"ת וגם התולדות נהי"ם וצאצאיהם בי"ע יותר משובח משאר הנותנים דהיינו עולמות אבי"ע משובחים מן הויכלות. רי"ח בינה קו"ל תפארת ודבור"ר מלכות. הבינה היא רוח חיים הנקרא רוח הקדש עליה נאמר (בראשית ג, ח) "וישמעו את קול ה' אלהים וגו'". והלא כל הקולות מן הרוחות כלומר כל ספירות התפארת שבכל עולם נאצלות מן הבינות שמעליהם. אלא שיש הבדל בין תפארת ומלכות של עולם העשיה ובין תו"מ דבריה וכו' וזה אומרם אלא כציר דלת רמז לבריה וכו' רמז ליצירה וכו' רמז גלגלי רחיים רמז לעשיה. וכן לגבי הבינות של העולמות יש שוני גדול בין בינה דאצילות ובין בינה דבריה וכו' וזה אומרם וקול שופר שזו הבינה ואין דומה קול זה לקול דבור.

(בראשית ג, ט) "ויקרא יי' אלהים אל האדם" הרי רי"ח במילה אלהים קו"ל במילה אדם ודבור"ר במילה ויקרא ובא הקול לרוח היום בנחת ומדבר לאדם כפי כחו שיכול לשמוע כמו שנאמר (שמות לג, יא) "ודבר ה' אל משה פנים בפנים כאשר ידבר איש אל רעהו" לעומת זאת והנביאים שומעים הקול ממרחק כי התנבאו מהמלכות הנקראת אספקלריא שאינה מאירה כאדם המהלך בין ההרים ונקיפי הסלעים. וכשאדם מדבר יכנס הדבור עם הרוח בנקיפים וכשישתוק יענה לו ההר בהדהוד ככל דבריו אם בקול רם אם בקול נמוך ואין שם כי אם רוח. הקב"ה מגלה מתגלה לאליהו בקול נמוך, שנאמר ⁸ "והנה ה' עובר ורוח גדולה.... והנה אליו קול דממה דקה. דניאל (ח, טז) כתוב "ואשמע קול אדם". ובמתן תורה קול גדול ונחלק לו' קולות⁹. ונאמר (תהלים לג, ו) "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם". הרי דבור"ר ורוח. ואותו אור שהוא רוח אלהים הוא

⁸ מל"א יט יא-יב: ויאמר צא נעמדת בקר לפני הנה והנה עבר ורוח גדולה ותזק מפני הרים ומשבר סלעים לפני הנה לא ברוח הנה ואחר הרוח רעש לא ברעש הנה: ואחר הרעש אש לא באש הנה ואחר האש קול דממה דקה. וסוד הענין התבאר בספר עבודת הקדש ח"ג פרק נא: "והנה יי' עובר, שכינה עוברת. ורוח גדולה וחזק מפני הרים וגו' ואחר הרוח רעש וגו' ואחר הרעש אש וגו' ואחר האש קול דממה דקה, הם שלשה קליפי עולה רוח רעש אש ספקלטורין עוברין לפני שכינה, ולפי שהם רחוקים מן הקדש כי הם מחוץ למחנה מושבם אמר בהם לא ברוח יי' לא ברעש יי' לא באש יי', לומר שאין צד הקדושה משתתף ובא בהם, ואמר ואחר האש קול דממה דקה והיא מחיצה דקה קרובה אל הקדש בסוד ונוגה לו סביב, ולפי שהיא קרובה אל הקדש לא אמר בה כמו שאמר בשאר קליפות, ולפי שאינה מכלל הקדושה לא הזכיר בה את השם, אבל הקול העליון יוצא ובא דרך המחיצה ההיא הקרובה אל הקדש, ולזה אמר אחרי ונהנה אליו קול ויאמר וגו' והמראה ההיא היתה לאליהו ז"ל בהקיק, ולזה אמר ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו.

⁹ מדרש תנחומא שמות - פרק כה "את הקולות אמר רבי יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשון כדי שישמעו כל האומות וכל אומה ואומה שומעת קולו בלשון האומה ונפשותיהם יוצאות אבל ישראל היו שומעין ולא היו נזוקין".

דבר נברא כלומר דבר שיוצא ונמשך מהכתר לשבת הכבוד והוא נעשה כסא לכתר בלי ספק, והדבר הזה הנקרא נקרא "רוח אלהים חיים". רוח זה הכתר, חיים זו החכמה ואלהים זו הבינה. מה שאמרנו שהבינה נקראת אלהים חיים זה משום שהיא דבוקה בחכמה הנקראת חיים תדיר. משם מהבינה שורש הדין, ומהבינה נמשכים וחיי חיים העולם נבראו לתפארת הנקראת עולם. ומן התפארת נאצלה המלכות וזה אומרו וכן נבראו כל הדמיונות כלומר המלכות הנקראת אספקלריא שאינה מאירה בה הנביאים היו מתנבאים שנאמר (הושע יב, יא) "וביד הנביאים אדמה" והיא נקראת יד יי' הנראות לכל נביא וחווה. וקראוהו חז"ל רוח הקדש זו דרגה הנמשכת מן המלכות אשר אחרי נפסקה רוח חזיון מראית לב הנביא לתמונת קודש והיה נראה להם להט אור בהפוך מתהפך ממראה, ושומעים קול מצור והר ציוח בקול. כעת ממשיך הרב לבאר את ספר יצירה: "שתים רוח מרוח" הקדש הוציא אלהים בינה רוח מרוח הקדש החכמה וחקק וחצב¹⁰ באותו הרוח שנפח והוציא מרוחו חללו של עולם שש פינות העולם שהם חגתנה"י, שהם בהתאמה דרום צפון מזרח מעלה מטה ומערב ורוח ממש בכל אחת מהם. משל, להבדיל אלף אלפים ורבו רבבה בין קודש לחול, זגג הוא אומן של זכוכית ליקח הזגג לזקח כלי הברזל נכוב בקנה ונותנו בזכוכית שבכור הכבשן ונופח בו ברוח פיו, ומכח נפחתו נמתח הזכוכית כפי חפצו בין כלי גדול בין ארוך בין רחב או עגול או מרובע. וכן מתח האל יתברך שזו הבינה חללו של עולם תפארת הכוללת ו"ק חגתנה"י עד שאמר די. ומרוח זה ברא ארבע רוחות העולם חגת"מ והם כלולות ורוח בכל אחת מהם מנשב בכל יום¹¹.

¹⁰ מה בין חקיקה וחציבה? פירש הרב יצחק סגי נהור זללה"ה בביאורו לספר יצירה "הקול ברוח והוא נעילות המשכת הרוח, ועל ידי הקול החציבה כי המשכת הקול פנימית. "ברוח חקק" - חקיקה בקול וחציבה ברוח על ידי הקול. וקול יש בו ממש ואינו זולתי כלי. וחצב - בה ברוח עצמו יש בה חקיקה וחציבה. לפי דקות דקות חציבתן ולפי גסותו גסות חציבתו. נמצא בידינו קטע מביאור הרמב"ן על ספר יצירה ושם כותב הרב שהחציבה המשך החקיקה, כלומר החקיקה בבינה והחציבה בתפארת (והקביעה במלכות). עוד, כתב רבי יצחק דמן עכו בביאורו לספר יצירה "וההפרש אשר בין חקיקה לחציבה הוא, כי החקיקה בדבר קשה, וחציבה בדבר רך. ועוד כי שני מיני חקיקה הם, האחת חיצונית שאינה רק התחלה ואחריה החציבה. והחקיקה השנית היא חקיקה בעומק הענין, חקיקה נסתרת ונעלמת. ולפיכך נקראו המצוות שאין טעמם ידוע לבני אדם חקים, חקה חקתי גזרה גזרתי אין לך להרהר אחריה". ע"כ. כתב בספר "אוצר השם" לספר יצירה - פרק א: "דע כי החקיקה יותר גסה מן החציבה". ע"כ. וכדי שלא יחלוק על ר"י דמן עכו נאמר שהתכוין לחקיקה החיצונית. לסיכום: חקיקה פנימית הנעלמת תהיה בבינה, חציבה בתפארת וחקיקה חיצונית גסה במלכות והיא הנקראת בס"י "קביעה".

¹¹ כתוב במסכת גיטין (לא ע"ב) "אמר רב חנן בר רבא אמר רב, ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן, שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת. ורוח דרומית קשה מכולן ואלמלא בן נץ מעמידה מחרבת כל העולם כולו מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן.

"שלש מים מרוח" רצונו לומר, מרוח פיו ומלחלוחית רטיבת האויר כונס מי הלחלוחית לצד אחד. וחצב בהן¹² תהו¹³, חכמה הוא קו ירוק המקיף את העולם בינה כמין ירוק שעל פני המים. בוהו זו הבינה הם אבנים מפולמות ומלוחלחות ומשוקעות בתהום ומביניהם המים יוצאים כי ממים נבראו. ובהקבץ אותן המים יחד נעשו רפש תפארת וטיט מלכות. ועשאן כמין ערוגה¹⁴ בעומק והציבן כמין חומה¹⁵ מכאן ומכאן וסיבבן בעין [כעין] מעזיבה. מתח אותו רפש וטיט כמין מתיחת מעזיבה, ויצק עליה שלג וקפאן ונעשה עפר כמו שנאמר (איוב לז, ו) "ולשלג יאמר הֲוֹא ארץ".

"ארבע אש ממים" כשנאסרו המים ובהקבצם נשאר חום הרוח ונעשה עפר (ס"א אש) כי בהבדלת רטיבתם מן האויר נשאר חומתם יבש. ומשלש אלה יסד מעונו העולם מרו"ח א"ש ומי"ם. (תהלים קד, ט) "עושה מלאכיו רוחות, משרתיו אש לוהט" הרי אש ורוח למעלה ומים למטה. ועם אותו האש לא רצה הקב"ה לבראותן מאשו הגדולה שלא ישוו לו כי הוא אש אכלה אש. ועם אותו האש הרתיח הקב"ה המים

¹² כתב הרמ"ק בביאורו ספר יצירה - פרק ראשון על מילת בהן: בה"ן - חזרתי על כל הספרים לראות אם יש גורס ב"ה - כדי שיחזור על הבינה, ולא מצאתי לי חבר. לכך נאמר שמלת "בהן" אהדר אל מים לשון רבים, או אהדר אל הכתר ואל החכמה ופי' בהן עמהן, והכוונה בכחן נאצלו תהו וכו' כדמפרש ואזיל. או נפרש "בהן" בכ"ב אותיות, והענין שעל ידי ל"ב נתיבות היה אצילות הספירות מחכמה אל הבינה. או ירצה בהן ממש והיינו בכ"ב אותיות שבבינה חק"ק וחצ"ב כל הנמצא מהחכמה אל הבינה:

¹³ כתב הרמ"ק בביאורו לספר יצירה - פרק ראשון - "תהו ובהו" רפ"ש וטי"ט - הם ארבעה אותיות שבשם (שהם חו"ב תו"מ) וכן פירשו המפרשים. והם בחינתם שבבינה תהו"ו, ובהו"ו ה', רפ"ש ו', טי"ט ה'. ופירשו מאי בהו? דבר המלביש את התהו. והענין כי החכמה היא י' גל"ם שכך עולה חכמ"ה, והוא דבר המתהא בני אדם שאפילו הרהור אסור בה. וכן פירוש בהו אלו אבנים מפולמות דהיינו סוד יודי"ן, שמהם מים יוצאין לעולם שהיינו מקורות הרחמים מן החכמה שבבינה לבינה, כי הרחמים הם מי"ם ובינה נקראת עולם. בהו"ו היא המלביש היו"ד שכך ה' היכל ולבוש ליו"ד כנודע, והיא עניינה כזה ה נקודה בגו היכליה. ומפני היות החכמה נעלמת, וגלוי עניינה בבינה, לכך הבינה נק' בהו שהוא דבר שיש בו ממש דהיינו קצת גלוי, עד שעתה הוא מקום שאלה מ"י ודאי כנודע. רפ"ש - הם המים שהתחילו כבר להתעבה קצת, והענין כי הבינה תקרא מים והת"ת שהוא גלוי יותר תקרא רפ"ש, שהוא העבות הדברים יותר מהבינה כנודע.

טי"ט הוא המלכות והוא עב יותר מהת"ת, והיינו העבות הדברים בעצם וגילויים כחומר ביד היוצר. והענין כי הספירות בבינה במציאות יהו"ה, מה שאין כן בחכמה שהם במציאות יו"ד ה"א וא"ו ה"א דהיינו עשר, אבל בבינה הם בכלל ארבעה אותיות י' חכמה ה' בינה ו' שית ספירן ה' מלכות, והיינו תהו"ו בה"ו רפ"ש טי"ט:

¹⁴ פירוש הרמ"ק לספר יצירה - פרק ראשון - "חקקן כמין ערוגה וכו'" - והענין כי נתן בהן באותיות דהיינו המים כח שש קצוות, והיינו חקקן כמין ערוגה, זהו תחת מלכות שהיא נקראת ערוגה ודאי. ואחרי כן נתן בהם כח ארבעה הקצוות דהיינו מזרח ומערב צפון ודרום.

¹⁵ פירוש הרמ"ק לספר יצירה - פרק ראשון - וזהו שאמר הציבן כמין חומה - מצד הת"ת בעל שש הקצוות נתן בהם כח רום. וזהו שאמר כמין מעזיבה - מצד הבינה בכח רום הסוכך עליהן. ואפשר שאל סדר ארבע מדות הכוללות כל האצילות כיוון, והם שש קצוות בחכמה שהוא תהו, ושש קצוות בבינה שהיא בהו, ושש קצוות בת"ת שהיא רפש, ושש קצוות במלכות שהיא טיט. וכבר פירשנו ארבעה מערכות אלו באצילות בספ"ר שער סדר האצילות. או ירצה סדר ארבעה אותיות השם, ואמר כי ארבעתם במלכות וזהו כמין ערוגה, וארבעתם בת"ת וזהו הציבן כמין חומה, וארבעתם בבינה וזהו סבבן כמין מעזיבה. והסוד שם אדנ"י במלכות, ושם יהו"ה בת"ת, ושם אהי"ה בבינה, והערוגה מלכות לבדה, והחומה ששה ספירות, והמעזיבה הם שלש ראשונות שהמעזיבה כוללת טיט ועפר והרעפים.

והקפיא מהם משליש' ונעשית טיט ורפש ועפר. שנאמר (ישעיה מ, יב) "מי מדד בשעלו מים וכל בשליש עפר הארץ" מזה למדנו כי חלק המים לג' חלקים. חלק האחד הקפיא ונעשה ארץ. חלק השני עשה בו כל צבא מרום. חלק שלישי נשאר עם הארץ עד יום ג' שנקוו המים ונראית הארץ. וביום ב' הקריש והקריח כקרח מחלק שלישי של מים הנשאר מיום ראשון אשר ממנו הארץ עשה בו את הרקיע שעלינו להבדיל בין מים למים. והעלה האלהים הרקיע עם המים שנשארו בחלק שלישי דכתיב "ויקרא אלקים לרקיע שמים" קראן שיעלה רקיע עד השמים העליונים. ושלשה אלה ראשי יחוסי התולדות רו"ח תפארת א"ש גבורה ומי"ם חסד הלא הם כתובים על ספר מעשה היצירה, איך מאלה נפרדו ונבראו למיניהם כל התולדה אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. והם הג' אמו"ת הנזכרים בספר יצירה אמ"ש. אם כן נכון הוא שלא הזכיר בריאתם בפסוק. ואל תשיב עלי מאומר כי גם המלאכים לא נתפרשו בתורה הן הם עצמם ג' אמו"ת אלו והעד "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לווהט". וכן "ורוח אלהים מרחפת על פני המים". ויש של אש ודמות פניהם משלג ויש של שלג ודמות פניהם של אש. ויש ממתניהם ולמעלה אש ולמטה שלג ואין השלג מכבה האש שנאמר "עושה שלום במרומיו". ודרשו רז"ל (בר"ר א, ג) שהמלאכים נבראו ביום שני שנאמר (תהלים קד) "המקרה במים עליותיו" וסמך "עושה מלאכיו רוחות". ושלא יעלה על הדעת שסייעו במעשה בראשית שמיכאל מותח בדרום הרקיע וגבריא"ל מצפון והקב"ה סומך באמצע. וכתב בעל הסוד כאשר מלאכי השרת נשלחים בדבורו הם נעשים רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות. וכאשר הם משתנים (ס"א משרתים) לפני כסא כבודו נעשים אש שנאמר משרתיו אש לווהט והשרפים הם בעצמם של אש. והחשמ"ל כמו כן חיות אש ממללות. במתניתא תנא פעמים חשות פעמים ממללות. ורב סעדיה כתב כי מראה היוצא מן גווני הרבה יקרא חשמל בלשון עברי. וב' שרפים מימינו ומשמאלו של הקב"ה אפס נרחקים מן הכבוד ל"ו פרסאות (ס"א רל"ו אלפים פרסאות) וד' כתות משרתים לו בקילוס כת מיכאל על הימין. גבריא"ל משמאל. אוריא"ל לפניו. רפאל לאחריו. והחיות עומדות תחת כסא הכבוד ומזיעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא מלפניו שנאמר (דניאל ז, י) "נהר דינור נפיק ונגיד מן קדמוהי". ובו מתחדשים משרתיו לבקרים ולרגעים השרפים מקדישים בעפיפה זה קורא וזה עונה קדוש קדוש קדוש ה' צבאות והחיות עונין ברוך כבוד ה' ממקומו. ועיקר שמושן של החיות ברצוא ושוב כמראה הבזק וכאלה שימושן רב ואין כאן מקומו.

נחזור לבאר. דע איש המעיין, מאשר התחילה התורה במלת "בראשית" חכמי דתינו צללו במים אדירים למצא דבר חפץ והעלו בידם אבני כדכד ואקדח צרורות

בשמלותם ספיר גזרתם. כי המלה מאוד נכבדת כוללת דברים רבים ונכבדים במעשה בראשית ומעשה מרכבה גולת עליות וגולת תחתיות. ואם באתי לפרטם, מספיק אספיק לבאר מעט מאד כגרגיר וקורט של חרדל לים המלח. אמנם לא אכחד דברי קדוש אף אם אחד מאלף מצאתי להאיר עיני המעיינים את אשר הרזים הקדמונים גלו ומאלהי אעזר:

(גליון) מצאתי בספר ישן. למה פתח בבראשית אותיות ברא"ש ת"י מלמד שבית ראשון עמד ת"י שנים. דבר אחר בראשית אותיות ברית אש מלמד שהמילה מצלת מאור של גיהנם. ד"א בראשית אותיות שבת ירא לומר שבזכות שבת שישמרו ישראל שבת נברא עולם ובזכותו יגאלו שנאמר אשר ישמרו שבתותי וגו' והביאותים אל הר קדשי וגו'. דבר אחר בראשית בגימטריא שני עולמות. דבר אחר בראשית בגימטריא תלמידי חכמים אש שנאמר הלא כה דברי כאש. דבר אחר בראשית ברא אלהים בגימטריא תורה נביאים כתובים דבר אחר בגימטריא אברהם (אברם) ישחק ישראל:

בראשית פתח בב' להודיע לבני האדם גבורותיו (על פי מנחות כ"ט ע"ב) **כי בב' אותיות של שמו הגדול יתברך ברא ב' עולמות עולם הזה ועולם הבא שנאמר** (ישעיה כו, ד) **"כי ב"ה ה' צור עולמים"** עולם הזה בה' עולם הבא ב". ולפי שהמחשבה עיקר כלפי הקב"ה כי תחלת המחשבה הוא סוף המעשה, ועולם הבא עלה במחשבה לבראות תחילה הקדים י' לה' בשמו הגדול. ואשר הקדים ה' לי' באלפ"א בית"א כי א' אחד ב' שנים הרי שלשה וג' הרי ששה ד' הרי י' ואחר הד' ה"ו הרי טז הכל גימ' כ"א שהוא גימ' שם אהיה שהוא בכתר הנקרא בספר יצירה עומק רום שם המעולה שבו חתם רי"ם. גם הדבר מקובל (מאמר האותיות של רב המנונא סבא בהקדמת ספר הזוהר דף ב ע"ב) שהאלפא ביתא כתובה היתה בזרועו של הקב"ה כקמיע ביד גבור על סדר תשר"ק וחקיקתם ונתינתם היה על סדר אבג"ד דוגמת פתוחי חותם נמצא שאלו ואלו דברי אלהים חיים נכונים למבין ואליו ינעם:

(גליון) והיינו טעמא נאמן כפוף נאמן פשוט נ' כפופה נ' פשוטה נ' כפופה רומז לע' נ' פשוטה רומז לת"ת ואפכא מסתברא עכ"ל:

שוב נדבר על פתיחת הב' כי רומזת (בר"ד ח, ב. ויק"ד יט, א) לב' אלפים שנים שקדמה תורה לעולם שנאמר (משלי ח, ל) "ואהיה אצלו אמוץ ואהיה שעשועים יום יום" שהם

ב' אלפים¹⁶ שנאמר (תהלים צ, ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגו' וא"כ יאמר בבראשית. ומאמר חז"ל שקדמה אלפים שנה דבריהם כסולת נקיה כי כל ספירה נקראת אל"ף על שם א' ראשונה כמו שדרשו בפסוק (תהלים ק, ג) "הוא עשנו ולא אנחנו" נכתב באל"ף ונקרא בו"ו יש אם למסורת. ולעלוי הכתר הסתירות חכמים והבליעו במאמרם הזך שלא יכשלו בהם המעיינים בלתי קבלה מאוזן אל אוזן מפה אל פה:

(גליון) וכל אחת מי' ספירות כל הי' ספירות בהם הרי הם ק' רמז לק' ברכות וכל אחת כלולה מכל הק' הרי אלף. נמצא שחוזר המספר לאחד רמז לכ"ע שהוא אל"ף והוא אלף וכל אחת כלולה מכל האלף הרי י' אלפים נמצא ששב החשבון לי' שהוא י' שהוא הע' והיא עשרת אלפים ואין לחשוב יותר כיון ששב כל מספר למקומו וכל אחת כלולה מדין ורחמים הרי י' אלפים רחמים וי' אלפים דין הרי עשרים שהם רבותיים שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן הרי י"ח אלפים ואלה האלפים החסרים רומזים לכתר עליון לפי שהיא המציאה את כולן ואינה מושגת אין אנו רשאים לרמוז לה כלום לפיכך אינה בחשבון הרי למדנו שכל הספירות אלפים עולמות עכ"ל:

וראיתי במדרשו של ר' שמעון בן יוחאי כלומר בהקדמת ספר הזוהר דף ב' ע"ב איך עמדו כל האותיות לפני הקב"ה קודם בריאת העולם. זאת אומרת כי יברא העולם וזאת אומרת כי יברא העולם ועמדו על דרך תשר"ק כאשר ביארנו ויצאו מלפניו בפחי נפש. עד באה הכ"ף וכיון שירדה מעל הכתר נזדעזעו שמונים אלף רבוא מרגליות הקבועות בכתר אמר להם הקב"ה יתברך למה אתם מזדעזעים? אמרו לו, רבש"ע כל כבודנו וטובנו אינו אלא באות כ"ף כו'. עד שבאה הבי"ת וכן אמרה רבש"ע רצונך לבראת בי עולמך שאני אות של ב'רכה ובי מברכין אותך בניך העתידים לבא ואומרים ברוך א"י אמ"ה? אמר ודאי כך אברא את עולמי ואת ראוייה. וכן משבחין ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. והתורה נקראת ברכה.

¹⁶ כך הוא בספר זו"ח - מדרש רות - "רַבֵּנָן פְּתִירֵי קָרָא, וְאֶמְרוּ, דְּקִתִּיב, (תהלים קב) לְפָנִים הָאֶרֶץ יִסְדֹּתָ וּמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ שָׁמַיִם. פְּשָׁרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ, לֹא בָרָא אוֹתוֹ אֶלָּא עִם הַתּוֹרָה. וְהַתּוֹרָה הִיָּתָה אֶלְפִים שָׁנָה קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. דְּקִתִּיב, (משלי ח) וְאֶהְיֶה שֹׁעֲשׂוֹעִים יוֹם יוֹם. הַמִּפְרָשִׁים כֹּאן בִּיָּאָרוּ שֶׁאֵלּוֹ סְפִירוֹת חֲכָמָה וּבִינָה שֶׁכֵּל אֶחָת מֵהֶם נִחְשַׁבֶּת אֶלֶף שָׁנָה וְהֵם קִדְמוּ לִשְׁבַע סְפִירוֹת חֲגִתְנָהִיִּים וְעֲלִיהֶם נֹאמַר (סנהדרין צ"ז ע"א. ר"ה ל"א ע"א) שִׁית אֶלְפֵי שָׁנִין עֲלֵמָא (ו"ק) וְחָד (מל') חֲרוּב.

וזהו מאמר ספר הבהיר (אות ג) מפני מה מתחיל התורה בב' כמה דמתחיל ברכה וכו':

(גליון) ואית תמן בב"ר (א, י) למה בב' מה ב' יש לה ב' עוקצין חד מעליו וחד מאחריו אומרים לב' מי בראך? והיא מראה בעוקץ של מעלה, בראני ה' אחד. ובעבור כי אות ב' רומז לחכמה שהיא פועלת כל. (ס"א אשר בה נעשה כל) עכ"ל:

תמצא¹⁷ אות זה אות ב' והכוונה לספירת החכמה כי היא פועלת כל הדברים. כי בהתחברה בסוד א' כי משם אצילותה כי אות א' תרמוז לכתר עליון שהוא א' בספירות. החכמה נרמזת באות ב' כי היא נאצלת ממנה ושניה לה, ובהתחבר אות א' עם ב' הרי היא "אב" לכל התולדות המתהווים מאצילות, ביניקתם מן א' הרומזת לכ"ע. ובהשפעתה לאות נ' שהוא אמצע הא-ב אם נוסיף מנצפ"ך יולד "בן" שהוא התפארת הנקרא "בן" והוא אמצע הספירות בהתחברה שם. ובהכנסה לבין אותיות "קר" הרומזות לארץ שהיא קרה וזו ספירת המלכות אז היא "קבר" ונכנסת שם לשלול הנשמה מן הגוף כלומר להפריד בין החכמה הרמוז באות ב' ובין המלכות הרמוזות באותיות קר ובעולם הגשמי זו ההפרדה בין גוף ונשמה ואז הנשמה עולה לגן עדן הארץ הנקרא היכל מלך¹⁸ לבקש לה מנוח להכניסה בהיכל מלך. ועוד פועלת החכמה הרמוזה באות ב' ונכנסת בין ב' אותיות אחרונות שות שהוא היסוד אבן השתיה משתייתו של עולם. החכמה פועלת להעלות את הנשמה לשורשה שבבינה הנקראת יובל להגיע לאור העליון מנוח הנפשות, ואז היא "שבת" ואז היא עמדה מלרדת ומלפועל כי היא סוד היובל ושם תענוג הנשמה לחזות בנועם השם.

ואיתא תמן בבהיר (אות נה) "בחכמה יבנה בית", כלומר החכמה בונה את הבינה הנקראת בית ונקט לשון עתיד ולא עבר "נבנה" לא נאמר, אלא "יבנה" לעתיד לבא. כי הבי"ת שזו החכמה פניה שזו הבינה לא יראו, שהוא העולם הבא¹⁹ שנא' (ישעיה סד, ג) "עין לא ראתה אלהים זולתך" ועליה נאמר (שמות לג, כג) "ופני לא יראו".

עוד שם (הבהיר אות יד) יתיב רבי אמוראי ודרש וכו' אלמלא הבי"ת בזנבה לא יתקיים העולם. רצונו לומר, הבינה שהיא התחלת הבנין המפואר כלומר התחלת ספירות

¹⁷ קטע זה הינו העתקה מספר הרקאנטי על התורה ובארנו אותו על פי פירוש הלבוש שם.

¹⁸ כבר ידעת שהמלכות, בה מקנן שם אדני, נקראת היכל שהוא גימ' אדני. הענין התבאר באריכות בספר שערי אורה השער הראשון.

¹⁹ צריך אתה לדעת שב' אותיות ה' שבשם הם הבינה והמלכות. הבינה נקראת העולם הבא והמלכות נקראת העולם הזה. בספר הרקאנטי הסביר שההבנה במילים העולם הבא הפירוש עולם שכבר בא כי מהחכמה נאצלה הבינה ומהבינה התפארת וממנה המלכות, נמצא שהבינה קדמה למלכות מצד השתלשלות העולמות.

חגתנהי"ם הנקראים שבעת ימי הבנין ובזנב הבית היא משפעת שפע לבנין וכשם שיש לה זנב כך יש לה עוקץ למעלה הרומז, הנקרא בפירוש הרמב"ן כתר של ב', לכ"ע (ספרים אחרים: כך יש לה שני תאגין הנקראים בפי בעלי העבודה כתר של הב' הרומזים לכת העליון [לכתר עליון]) ומאשר היא החכמה נמנעת בגדר העיון, בתכלית השלילה להתפסות בשום מחשבה מרוב עילויה, כתימור דקה מן הדקה, רמזה מרע"ה בתאג של ב'²⁰. והב' של מילת בראשית גדולה ב' רבתי להכתיר המלה כי (משלי ט, א) "חכמת נשים כלומר ספירת החכמה בנתה ביתה הכוונה למלכות הנקראת בית. אי נמי ביתה זו הבינה וממנה הז"ת ועל זה אמר חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי הבנין. וכן תרגום ירושלמי בראשית בחכמתא, כי חכמה עליונה נקראת בראשית²¹ לבעלי הקבלה. וזהו מאמר רז"ל (בר"ד א, א) אין ראשית אלא תורה. ויהיה פשט המקרא אל נכון: כתר עליון הרמז בקוצו של ב' ע"י ראשית שזו החכמה האציל וברא והוציא החוצה ממנו את אלהים שהיא הבינה. ואילו נכתב אלהים ברא בראשית היה כופה הקערה על פיה. ועובדא דשבעים זקנים שכתבו לתלמי כלומר תרגום השבעים כתבו שם "אלהים ברא בראשית" כנזכר בגמ' מגילה ט ע"ב איננו סותר מאמרינו. עוד יש בידינו קבלה אמיתית מפה לאוזן ומאוזן לפה עד משה מסיני שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה הם²² שהיתה התורה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, כתיבה רצופה בלי הפסק אותיות, והיה אפשר לקרא את התורה על דרך השמות כלומר בחילוק תיבות אחר שיתן לנו את שמותיו של הקב"ה.

(גליון) אבל הסוד שספר התורה אינה נקוד. כי בזמן שאינה נקוד יש בה כל ע' פנים בכח אף בפועל וכאשר היא נקודה אין לה כי אם על דרך הנקודה והקריאה ע"כ:

²⁰ כבר ידעת שאותיות בדק חיה מתויגות בתג אחד, שעטנו גץ בג' תגין ומלאכת סופר ללא תג.

²¹ הביאור הפשוט בזה מפני שנאמר (תהלים קיא, י) "ראשית חכמה יראת יי". ביאור נוסף ממה שאמר הר"ש אלקבץ בעל ה"לכה דודי" "סוף מעשה במחשבה תחילה" והכוונה בזה "סוף מעשה" זו המלכות, ראשיתה במחשבה שזו החכמה, בלשוננו נאמר לכל תוצאה יקדם תכנון מפורט. ביאור נוסף ממה שכתוב בתיקונים "אבא יסד ברתא" והכוונה שאבא זו החכמה היא יסדה את המלכות. ביאור נוסף זו ההבנה שיש לנו בספירות, הכתר לא נודע ואין לנו בו תפיסה מהחכמה נפתח לנו פתח זעיר ולכן נקרא ראשית ורמז לכך: פיה פתחה בחכמה, מהחכמה ולמטה נפתח לנו ההבנה.

²² בסיום ספר שערי אורה כותב הרב "צריך אתה לדעת כיצד התורה נארגת על הכינויין, והכינויין על שלושה שמות הקודש, ושמות הקודש כולן נארגים על שם יהו"ה יתברך שהוא המייתר את כולן למעלה ולמטה ולצדדין" וזה הביאור הפשוט והנכון למאמר רז"ל "כל התורה כולה שמותיות של הקב"ה.

וכן היתה אפשרית לקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוות. ונמסר למשה על פה לקרא דרך השמות כמו שנכתב שם של ע"ב תיבות ג' ג' אותיות²³ ולחלוקים רבים הידועים לבעלי הקבלה. כן פסוק בראשית עד מילת תהו יש בהם מ"ב אותיות שנחלקות לתיבות שש אותיות בשם של מ"ב²⁴. ומלת בראשית תורה על בריאת שמים וארץ וששת ימי בראשית שהם ימות העולם. כיצד? לכשתפרידנה בר"א שי"ת הכונה לשש קצוות שהם חגתנה"י. כתב הרמב"ן כלל גדול והוא הכתוב מגיד בתחתונים וירמוז בעליונים כלומר בפשט התורה צפון סודה. וכתוב (שמות לא, יז) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" ואינו חסר לעשר ספירות אלא ב' שהם חו"ב והכתר נעלם ביותר ולכן רמוז בקוצו של ב'. אבל אות ב' של בראשית תרמוז לחכמה ובינה וכשתקרא בראשית אלו השש קצוות והמלכות לא נזכרה כי היא היתה דבוקה בגב התפארת כמ"ש (בראשית ה, ב) זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם. וזה כולל מאמרם זכרונם לברכה (מדרש תהלים מזמורים: סב, קיד, קיח) (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם בגימטריא ובצירוף האותיות, או (זהר ח"א צ"ג ע"א) בה"א בראם ה"א גימ' שהוא ה"ו דהיינו ו"ק שעליהם נאמר כי ששת ימים וכו' והו"ק שזו התפארת היא יסוד כל הגלגלים, כי תנועה ההכרחית ויסוד כל העיגולים מיוסדים על ה"א כלומר ה' ספירות חגתנה"ה ויסוד הכוללם והיה עין העיגול באמת כאשר אבאר בפרשת עקב בגזירת העזור. ובחזרת הגלגל חלילה ישוב לו, כי לעולם הגלגל חוזר וסובב על נקודת הו'. כי ה' אחרונה שבשם היא הנקודה והיא המלכות והיא המניע והגלגל הוא התפארת הוא סוד הו' כי כל גלגל שלם נחלק לחלקים ששה. ונראה שבגלגל יש מדת יום ומדת לילה וכל אחד מהם לג' משמרות והם חגת ביום ונהי בלילה וזה הוא גלגל שלם. אי נמי, מדת יום אות ו' ומדת לילה ה' שש פעמים ו"ה גימ' גלגל.

(גליון) גם תמצא כי באותיות "בראשית" ירמוז ג' ספירות כח"ב כשתוציא או כשתמנה הא"ב מי' לי' ותאחז העשירית תמצא אי"ק. א' רומז לכ"ע הי' לחכמה והק' לתשובה שבחמשים שערים מוציאה הדברים מן הכח אל

²³ דע ששם של ע"ב שמות יוצא מג' פסוקים בפרשת בשלח והם (שמות יד, יט-כא) : "ויטע מלאך ה' האלהים החלף לפני מנה ישראל וילך מאחריהם ויטע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: (כ) ויבא בין מנה מצרים ובין מנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאיר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: (כא) ויט משה את ידו על הים וילך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויפקעו המים. בכל פסוק יש ע"ב אותיות. כאשר ניקח אות ראשונה מן הראשון ואות אחרונה מן האמצע ואות ראשונה מן הפסוק השלישי נקבל מילת "והו" וזה שם ראשון מע"ב שמות. השם הבא לפי סדר זה יהיה "ילי" ואחריו "סיט" וכו'.

²⁴ שם מ"ב יוצא ממ"ב אותיות ראשונות של התורה עד מילת תהו. שם זה מוכר לנו כיום מתוך אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה ויש בו מ"ב אותיות, שש כפול שבע. בספר עמק המלך פרק י"ג מתינוקי שבת כתב ששבע השורות של אנא בכח הם כנגד שבע היכלות.

הפועל. והתבונן בצורת ד' כי היא עיקר הה' והנקודה הקטנה שבתוכה רומזת לכנסת ישראל וזה רמז בפסוק לכו ונעלה אל הר ה'. גם היא הבינה רומזת רמוזה באות ג' כדאיתא בס' הבהיר (אות כ') מפני מה יש לה זנב למטה וכו' ודומה לצינור ששואב מלמעלה ומריק למטה, אף ג' כן שהיא נאצלת מן ש"ה [ש'לוש ה'עליונות], ועוקצה למטה רומזת כי היא מריקה אל החסד ולבניין. נשאר ממילת בראשית מלת שבת רומזת ליסוד כולם הנקרא שב"ת. עכ"ל:

גם בראשית חשבונו תרי"ג מצות ונותר הש' העולה מצפ"ץ בא"ת ב"ש שהוא השם של יהו"ה כלומר נותרה אות ש' ממילת בראשית שהיא גימ' שלוש מאות כחשבון מצפ"ץ שהוא שם הוי"ה בא"ת ב"ש וזה שאמר הכתוב (מיכה ב, יג) "ויעבור מלכם לפניו וה' בראשם", כל זה מופת אמתי שכל התורה כך נדרשת. ומזה מובן שבריאית כל נוצר ומהות ואיכות כוחותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם, הכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז, בתיבות או בגימטריא או בצורת האותיות בהשתנותם מכמותם כגון הלפופות והעקומות וזולתם. או בעוקצי האותיות וכתריהם מספיק למבין.

שוב דע איש המעיין, כי מלת "בראשית" כוללת כל מלת בראשית שבעולם כל אחד לפי עניינו כלומר לאחר שהראת לדעת כי מילת ראשית זו החכמה מכאן ואילך דרוש מילת ראשית על החכמה. ברם יש גם חכמת שלמה וזו המלכות ובה דורשים מילת ראשית פרי האדמה לכן הוסיף הרב כל אחד לפי עניינו, לפעמים נדרוש מילת ראשית על החכמה ולפעמים על המלכות. וכן מלת אלהים שבפסוק בראשית שהיא הבינה כוללת כל שם אלהים הנזכר בתורה שנדרוש אותם על הבינה. ברם לפעמים דורשים מילת אלהים על הגבורה או על המלכות ולכן הוסיף ואמר כל אחד ואחד לפי ענינו. כל זה מבואר לאשר לו עינים לראות כי מן הנגלות יכנסו לנסתרות, והתקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין. וסימנך (משלי כה, יא) "תפוחי זהב במשכיות כסף" וגומר. כלומר הפשט הוא בחינת כסף והסוד צפון בו וזה הזהב שהוא העיקר.

כתב הרב (הרמב"ן א, ח) ז"ל לפי פשט הכתוב כי "את השמים" הנזכר בפסוק ראשון הם השמים העליונים הרוחניים שזו ספירת התפארת שבעולם האצילות אשר למעלה מהמרכבה מספירת המלכות דאצילות כמו שנאמר (יחזקאל א, כב) "ועל ראשי החיה רקיע נטוי על ראשיהם מלמעלה" ומהם נקרא הקב"ה בינה רוכב שמים. ולא ספר הכתוב בכריאתו דבר כלומר לא נודע לנו מהכתוב כיצד נבראו השמים כדרך שלא הזכיר בריאת מלאכים, וחיות ואופני המרכבה. אך שגילה לנו הפסוק שהשמים הם נבראו

וקדמותם אפס והם השמים שהזכיר הנביא (ישעיה סו, א) "השמים כסאי"²⁵ וכן המשורר הזכיר בתחלת המזמור (תהלים קמח, א) הללו את ה' מן השמים. וזה הלשון נכון בפשט הכתוב, עם מה שיש עוד בשם השמים ובשם הכסא סודות מופלאים, כי יש שמים לשמים וכסא לכסא. כי שמים עליונים בפי מאמר בעלי העבודה ז"ל הם שלשה בינ"ה תפאר"ת מלכו"ת וכן כסא לכסא כל אחד לשל מעלה הימנו כמו שנאמר "כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד". וכן שלשה ארצות שנאמר (ירמיה כב, כט) "ארץ ארץ ארץ".

ואיתא תמן בספר הבהיר (אות ק) "ומנלן דשמים הקב"ה? שנאמר "ואתה תשמע השמים" הם השמים העליונים הנקראים תפארת²⁶ לכל בעלי העבודה והם הקב"ה בכל מקום אשר הוא כסא לבניה²⁷. ויש מן המקובלים המכנים למלכו"ת שמים כלומר ספירת המלכות שהיא עליונה לד' מתנות שכינה שראה יחזקאל כמ"ש (יחזקאל א, יג) היא, דהיינו השכינה, מתהלכת בין החיות" דהיינו אריה שור נשר ואדם שהם חגת"ם דעולם הבריאה.

נמצא לפי משמעות וביאור הכתובים שהנבראים הראשונים נבראו מאי"ן ושאר הנבראים יש מיש. אשר חומר הראשון הנקרא בלשון יוון היול"י ונקרא בלשון הקודש "תוהו" כוונתם לומר שבתחלת בריאת שמים וארץ הוציא אלהים חומר

²⁵ השמים והארץ הם ספירות תפארת ומלכות והנה לך הזוהר (שמות פה ע"ב) "תנן, כתיב (הושע ב כג) ביום ההוא אענה נאם יהו"ה אענה את השמים והם יענו את הארץ, אענה את השמים, שמים ממש, (תפארת) דכתיב (ישעיה סו א) השמים כסאי, והם יענו את הארץ, הארץ ממש, (מלכות) דכתיב והארץ הדום רגלי, שמים שמים עלאין, וארץ ארץ עלאה. וכ"כ בזוהר (שמות רמא ע"א) "תא חזי, השמים כסאי, דא רקיעא דיעקב שריא ביה, דאיהו דיוקנא עלאה לכרסיא (ס"א כורסיא עילאה לדיוקנא) עלאה קדישא. והארץ הדום רגלי, דא רקיעא דדוד מלכא שריא ביה, לאתהנאה מזיוא דאספקלריא דנהרא, ובגין דבעי לאתפשטא יתיר לתתא, אמר הדום רגלי.

²⁶ דע כי ספירת התפארת כוללת חגתנה"י. נמצא שיש תפארת כללית ותפארת פרטית. השמים הם התפארת הכללית והם הנקראים בפי חכמי הקבלה הקב"ה או הנהגת זעיר אנפין או הנהגת המשפט. מה שאנו אומרים הקב"ה ומתכוונים לבורא עולם, היה הווה ויהיה, לזה קוראים חכמי הקבלה "אין סוף". כשחכמי הקבלה אומרים הקב"ה הם מתכוונים לסוג הנהגה של שכר ועונש וזאת כדי לבדל סוג הנהגה נוספת הנקראת הנהגת אריך אנפין או הנהגת הייחוד וזו הנהגה גבוהה יותר. פרט זה קשה להבנה למתחילים בלימוד הפנימיות אך נדרש להבינו כי ללא זה לא יגיעו המעיינים להבנה הנכונה.

²⁷ לעתים הבינה נקראת הקב"ה כמ"ש השמים כסאי. ודע כי המושגים בקבלה הם יחסיים כי המלכות כסא לתפארת והתפארת כסא לבינה והבינה כסא לחכמה והחכמה כסא לכתר. כ"כ התפארת שמים למלכות והבינה תקרא שמי השמים והכל יחסי. אם הכל יחסי כיצד נדע היכן אנו נמצאים? לזה באו המפרשים שבכל דור ודור ודייקן במאמרי הזוהר ופירשו כפי הנראה להם. צא וראה בספר הפרדס רמונים להרמ"ק שער כ"ג שעל כל מילה בפשט הביא כמה מאמרי זוהר שמהם משמע ביאור שונה ולבסוף מכריע ומפשר בין הדיעות. הרש"ש בספר רחובות הנהר מוסיף ואומר שכל הייחוס לספירה זו אחרת בא כדי להבין את הקשר בין הספירות אולם הכל אחדות אחת וכל המונחים כתר, בינה וכו' בא כדי להקל עלינו את ההבנה.

שניהם²⁸ מן האי"ן. וקרוב לזה מאמר רבי אליעזר ז"ל (פרד"א פ"ג) שמים מהיכן נבראו? מאור לבושו של הקב"ה. וכן איתא במדרש רות (זו"ח צ"ג ע"א. ההסבר לפי ה"מתוק מדבש") כד ברא קודשא בריך הוא עלמא דא כאשר ברא הקב"ה את העולם הזה עאל [נ"א אעיל] נהורא בנהורא הכניס אור באור, כלומר אור החסדים באור הגבורות, שהם מים ואש ולביש דא בדא והלבישם זה בזה דהיינו שאור החסדים הקיף וסיבב את אור הגבורות וברא בו שמים שזו התפארת הממצעת בין החסד והגבורה וזה הוא מ"ש שמים נוס' אש ומים וראה כי שמים ע"ה גימ' אש מים שנאמר (תהלים קד) עוטה אור כשלמה וגו'. והאי אקרי אור לבושו וזה הוא הנקרא אור לבושו של הקב"ה והכוונה לאור החסד שהתלבש בו הקב"ה. כוונתם ברורה לומר שמעלים החומר הראשון בתכלית הדקות עד נקודה אחרונה המלכות כי נמנע מסברתם וחכמתם שחוג השמים שהוא גוף מתנועע בעל חומר וצורה שיהא מהותם מאין. אמנם אור הלבוש, הוא הנברא מאין וממנו נתהווה חומר האשות לשמים. ויחסו לארץ חומר אחד גשמי יותר והוא שלג אשר תחת כסא הכבוד נטל שלג כשיעור שעלו. ורבי יודא אמר כשיעור זרת זרק תוך המים שנאמר (איוב לז, ו) "כי לשלג יאמר הִנֵּה אֶרֶץ". ומתחת המים יצא מקום אחד באמצע תהום ומשם נעשית אבן זו המלכות ועלתה למעלה ליסוד ונראית בציון והיא נקודת העולם. (זו"ח רות צ"ג ע"א) רבי יוסי ברבי שמעון אומר סגלגל העולם עגול סגלגלותיו וחלקיו עגולים לא מתמוקמי ואינם נעים בעיגול אלא מגו חד נקודה באמצע אלא מתוך נקודה מרכזית אחת וההיא נקודה איהי מקומו של עולם מוסיף כאן הרמ"ק וזו אבן השתיה והכוונה שלו למלכות הנקראת אבן כשריא עולה לאחורי היסוד (כ"כ הרמ"ז) נקראת אבן השתיה ואותה נקודה זו נקודת ציון היא נקראת מקומו של עולם. נמצא שכסא הכבוד נברא כאשר בארנו וממנו היה השלג אשר תחתיו. ומאותו חומר ראשוני הנקרא שלג הושתת חומר הארץ. והנה הוא השלג שלישי בבריאה כי החומר היולי הוא ראשון, כסא הכבוד שני והשלג שלישי שנאמר (ישעיהו מ, יב) "וכל בשליש עפר הארץ" כלומר יצר ע"י שלישי את עפר הארץ. פנימיות הסוד "שמים מהיכן נבראו" קורא לבינה שמים ואור הלבוש היא תורה הקדומה חכמה הה"ד (משלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור" וזהו החכמה היא טליתו של הקב"ה של הכתר שהזכירו חז"ל. והנהו מאמר הרמב"ן ז"ל שהעלה החומר הראשון עד תכלית. ומענין כסא הכבוד חכמי הקבלה קוראים לתפארת כסא הכבוד כי הוא כסא לבינה הנקראת כבו"ד שהיא ל"ב נתיבות כמנין כבו"ד, והשלג

²⁸ כאן נמשך הרב אחר דעת הרמב"ן שנבראו יש מאין שני חומר היולי, חומר היולי של השמים וחומר היולי של הארץ. מהחומר ההיולי של השמים נבראו כל הדברים הרוחניים כמו מלאכים וכו' ומן החומר ההיולי של הארץ נבראו עולמות אבי"ע ומהם העולם השפל הגשמי.

שתחתיו רומז לנצחים יתכן שהכוונה לו"ק והארץ נבראת מהם זו הארץ הידועה שזו ספירת המלכות. ויש מהם רוצים לומר כי כסא הכבוד זה הוא ספירת המלכות הנקראת מלכות שמים והוא הנקרא כס"א הכבוד כי גם הוא נקראת ל"ב נתיבות חכמה ושמותם שוים. והשלג דומה לארבע יסודות אש רוח מים עפר אשר הכסא שבעולם הבריאה הוא כסא למלכות דאצילות. ודע כי אריה שור נשר אדם הם מים אש רוח עפר והכסא נכון עליהם. וזהו סוד (יומא פ"ו ע"א) התשובה בינה המגעת עד כסא הכבוד²⁹ בינה ממש והכוונה בזה כי השב לבוראו מתחיל לשוב מיראה ואח"כ מאהבה. התשובה מיראה במלכות הנקראת יראת שמים והתשובה מאהבה מגיעה לבינה (וכ"כ מרן הבא"ח בספר בנייתו בן יהודה ביומט פ"ו ע"א). ושם בבניה נשמות הצדיקים צורות ומונחות ממש וזהו צרור החיים. ואמרו רבותינו ז"ל כי כסא הכבוד לנשמות הזכות כארון ללוחות. וסוד כסא הכבוד אשר ראו הנביאים אדבר בו נכבדות בגזירת העוזר.

והואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא כוונת חז"ל במעשה בראשית כי מדה אחת היא מעשר המדות והיא המדה המציירת כל הצורות והיא הספירה הנקראת "מלכות" ונקראת צור³⁰ שנאמר (שמו"א ב, ב) "אין צור כאלהינו ודרשו חז"ל ברכות י' ע"א אין צייר כאלהינו וכן הוא אומר (דברים לב, יח) "צור ילדך תשי" ורבים כאלו. ואל ידיך מאמר חז"ל מן הדברים הגשמיים הנמצאים בתורה ובדברי חז"ל פן תעיק העגלה המלאה עמיר כמלא נימא. ואביא חד ממאמרם (סוף מדרש שיעור קומה ופרקי היכלות) אמר רבי ישמעאל כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מובטח לו שהוא בן עולם הבא ואני ועקיבא ערבים בדבר.

ואמר רבי ישמעאל ע' שמות יש לו, נאמן נער השם הקטן ונקרא זגנוגא"ל מפני שכל גנזי חכמה על ידו נכתבין, ועל ידו יחנו לדגליהם, והפליגו בשיעור הקומה ויהבו סימנים. גדול אדונינו ור"ב כ"ח בגימטריא רל"ו³¹, ורחבו ע"ז אלפים רבוא פרסאות

²⁹ לא אמנע קולמוסי מלספר מה שראיתי בספר ליקוטי שושנים לרבי פנחס מקוריץ זללה"ה שכתב בזה סוד נפלא והוא שאם נחשב גימ' אחוריים של מילת כסא הכבוד כזה: כ, כס, כסא, כסאה, כסאהכ, כסאהכב, כסאהכבו, כסאהכבוד יעלה הכל גימ' "תשובה" והוא פלא.

³⁰ המלכות נקראת "צור" שהוא סלע קשה כי כאשר היא פועלת דין בעולם נקראת "אלהים" וכשהוא מלא כזה: אלף למד הה יוד מס ע"ה גימ' "צור". עוד, "צור" ועוד אלהים באחוריים כזה: א אל אלה אלהים גימ' מלכות.

³¹ כתב בספר מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו - פרשת נח - "כבר ידעת מה שאמר ר' ישמעאל בפ' היכלות כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מובטח לו שהוא בן עוה"ב, והוא מפורש בשיעור קומה ורמוז בפסוק (תהלים קמ"ז) גדול אדונינו ורב כח, ור"ב כ"ח רל"ו אלפים רבבות פרסאות מפרסאות של מעלה, וקבלתי כי שיעור זה רומז לעט' ולצדיק שהם כ"ל כ"ל. וביאור שיעור זה כן הוא, ידוע כי שיעור פרסה ד' מילין (פסחים צ"ז. ע"ש) מיל אלפיים אמה (יומא ס"ז). ואמה ר' טפחים (מנחות צ"ח). הם ד' זרתות (עירובין כ"א.), וזרת של מעלה שיעורו מהלך ת"ק שנה כאשר (חגיגה י"ג). מן הארץ עד לשמים שנאמר (ישעי' מ') ושמים בזרת תיכן, והשיעור רל"ו אלפים רבבות פרסאות מפרסאות של מעלה מה שאין הפה יוכל לומר ולא האוזן יכולה לשמוע. ומתוך דברי הספר הקומה הבנתי כי השיעור

שנאמר (תהלים סח, לה) תנו עז לאלהים. ושכינת עוזו בגבהי מרומים הוא מראה הנבואה כי הדבר מוכרח והפסוקים מעידים כי הבורא יתברך היה הוה ויהיה בלתי חומר וצורה ואינו מתראה לכל שנאמר (שמות לג, כ) כי לא יראני האדם וחי. ואשר הפליגו בקומה הוא סוד התמונה כאשר אבאר. ושיעורים דיהבי ליה סוד שפע ואצילות ודברו בלשון נקייה כדי שלא יכשלו בהם הוגיהם. אם כן הדבר מובן שאין המלאך ברא העולם וכן הזכיר שם מלא על עולם מלא שם מלא היינו יי' אלהים נזכר לראשונה עם סיום בריאת העולם בפרק ב ואילך. דע כי שם ואלקים הנזכר בפרשת בראשית רבו בו פתרונים איש איש ללשונו. כי יש מפרשים על שם הדיינות וחכמת בני אדם ע"כ נכון הוא להזכיר בפרשת בראשית אלהים. וי"א כי המלה מורכבת ר"ל א"ל ה"ם פירוש הכח שלהם בעל הכחות.

(גליון) י"א לבינה ולפעמים לפחד (גבורה) ולפעמים לעטרה (מלכות).
ורמז בפסוק (דברים ד, ז) אשר לו אלהים קרובים³² עכ"ל:

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוֹ וָבֹהוּ וְזִשְׁרָף עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרוּזָפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם:

א, ב

כבר ביארתי שהחומר הראשון עד שלא נתלבש הצורה ולא נתפס בשם נק' תוהו וקראו לו היוונים חומר היולי³³ שנאמר (ישעיה מ, יז) "מאפס ותוהו נחשבו לו" ותוהו נוצר אחר האפיסה מוחלטת, ואחר התוהו יצר ועשה והלביש אותם צורות וזהו הנקרא

הזה הוא על (ד') [שבעה] דברים, עד התשוב"ה, אבל מהתשובה ולמעלה אין שיעור, כי ג' עליונות נשמה וזהו כגוף, וזהו שאמר (תהלים קמ"ז) ולתבונתו אין מספר רמזו לתשובה, גם השכל מסכים לזה והמשכיל לכל המשכילים ישכילנו באמתו. וראיתי רמזים בספרי קצת המקובלים שרומזו לעט' וז"ל ביום הוקם המשכן (שמות מ') כשהוקם המשכן שלמטה הוקם המשכן שלמעלה שהוא הנער, הוק"ם בגימ' אדוני האלהי עם התיבה, וזהו סוד שיעור הקומה הוק"ם קומ"ה, וטעם (שמות ל"ח) אלה פקודי המשכן משכן, רמז למשכן תחתון ומשכן עליון, (ע' תנחומא פקודי סי' א') ירושלים שלמטה מכוון כנגד ירושלם של מעלה.

³² הדברים מפורשים בזהר תרומה (ר"ז ע"ב) לגבי קידוש של ליל שבת נזכר שם "תלת זמנין אלהים, חד, עֲלָמָא פְּתָאָה, וְחַד, פְּתַד יִצְחָק. וְחַד, עֲלָמָא עֲלָאָה קְדִישָׁא, קְדִישׁ קוֹדֶשִׁין. בְּעֵי פֶר נֶשׁ לְמִסְהָר סְהָדָא דָּא, בְּהָדָה, בְּרַעוּתָא דְלָבָא, לְאַסְהָדָא קְמִי מְאָרִיָּה דְמִהִימְנוּתָא. וְכָל מָאן דְּיִסְהָד דָּא, וְיִשְׁנִי לְבִיָּה וְרַעוּתִיָּה לְדָא, מְכַפֵּר עַל כָּל חוּבוּי". עלמא תתאה היינו מלכות. פחד יצחק היינו גבורה. עלמא עילאה היינו בינה. וההסבר בזה הוא שהבינה שורש הגבורות, הגבורה אלו הגבורות והמלכות אלו הגבורות בעת הוצאתם לפועל. משל למה הדבר דומה? להחלטת ממשלה להטיל מס על סגריות. ההחלטה נרשמת בספר החוקים ובתקנות ואחר כך גובים מס בעת הרכישה ממפעל הטבק. ההחלטה בממשלה זו הבינה. הרישום בספר החוקים זו הגבורה. גביית המס בפועל זו המלכות. ובאשר לכוונה בעת הקידוש מבואר בסידור הרש"ש שיש לכוון לפי הסדר: בינה, גבורה ומלכות.

³³ נרחיב מעט בענין החומר הראשוני. חומר זה נקרא בפי בעל הסולם הרב אריה לייב אשלג זצוק"ל זללה"ה "הרצון לקבל". הרמח"ל קרא לחומר זה "צור טק". שמעתי שהיום מדענים מנסים להגיע לחומר זה באמצעות מאיץ חלקיקים. הרב משה ארמוני שליטא בשיחותיו רוצה לדמות את החומר הזה לתאים הבלתי ממוינים שבועור. נסביר, העובר בראשיתו הינו גוש חומר ראשוני ותאי החומר טרם עברו מיון מי יהיה יד ומי יהיה עין וכו'.

"בוהו" מלה מורכבת כלומר בו הוא, במצב בוהו ניתן לזהות ראשית נבראים משא"כ בתהו שם יש רק תהיה. וזהו מאמרם בספר יצירה (ב, ו) יצר מתהו ממש, ועשה שאינו יש.

(גליון) אמרו רז"ל תוהו זה קו ירוק המקיף את העולם. ובוהו זה אבנים מפולמות שנאמר ונטה עליה קו וגומר יש מחכמי הקבלה אומרים קו ירוק היא התשובה ואבנים מפולמות הם אבני הבנין הרומזים לו קצוות מ"ר ע"כ:

וכן (ישעיה לז, יא) "נטה עליה קו תוהו ואבני בוהו". הקו הוא מלאכת מחשבת בניינו אשר יתייחס (ס"א יתחכם) בו האומן נראה שהכוונה לספירת החכמה שהיא קו מהכתר וזה השלב התכנוני או תכנון מפורט טרם יגש האומן למלאכתו מה שיקוה לפעול והמלה נגזרת מן שורש קוה זהו מאמר חז"ל. ומה שאמר הנביא "אבני בוהו" ידוע הוא שהאבנים הם עילוי הבנין וצורתו כלומר הנביא נקט לשון אבנים לומר שהם היסודות בהם הבנין מתעלה, כלומר משתכלל, ומקבל צורה. והכמינו כלומר הסמינו כמו (מעשרות ד, א) "המכמן באדמה" ופירש שם רע"ב המטמין באדמה סוד גדול במלה זו צרף אותיות וגלגולם אשר הם אבנים שלמות אבנים יקרות שבהם נבראו שמים וארץ. והכי איתא בספר יצירה ב' אבנים כלומר, ב' אותיות בונות ב' כלומר למילת אב יהיו רק ב' צירופים אב בא והם ב' בתים מילים, וג' אותיות שונות יוצרות שש כגון אותיות "ערב", וד' כ"ד ושל ה' ק"כ של ו' תש"ך וכו' עד שאין הפה יכול לדבר³⁴. והקב"ה יתברך גלגל וצרף כל כ"ב אותיות בדבור מה שאי אפשר לבשר ודם. גלל זה לכן אמרו "אבנים" ולא אבן. ויש מקובלים מפרשים מחמת שהם שני חומרים של חומר היולי האחד פשוט והשני מורכב קראום בלשון רבים "אבנים". עם חומר הפשוט נבראו המלאכים, גלל כן לכן נקראו המלאכים שכלים נפרדים. ומן החומר ההיולי השני המורכב נבראו יתר הנבראים.

וכתב הבהיר (סעיף ב') "והארץ היתה תוהו ובוהו, היתה תוהו וחזרה לבהו" ר"ל כשהיתה הארץ התחתונה בעולם השפל הגשמי כבר היתה הארץ העליונה המלכות. אלא "תוהו היתה" כאשר ביארנו ומזכר לבהו מספיק למבין.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר:

³⁴ וחשבון זה נקרא בימינו "עצרת" ותורת הקומבינטוריקה. אם אין אותיות זהות במילה כגון בראשית יהיו לה 720 צירופים והחשוב הוא אחד כפול שנים כפול שלוש וכו' כפול שבע. אם יהיו ב' אותיות זהות כגון אהבה הרי יהיו רק י"ב צירופים כי נעשה ארבע עצרת חלקי שנים וכו'.

א, ג

באותו רגע שאמר "יהי אור" נהיה אור (תהלים לג, ט) "כי הוא אמר ויהי, הוא צוה ויעמוד":

(גליון) וסוד גדול איתא בזוהר (בראשית כד ע"א) כי הי' והי' הוא סוד חצי שם הגדול הרומז לאב ואם. ובספר הבהיר (כה) מאי יהי אור ולא אמר והיה אור משל וכו' ע"כ:

ועוד כתב בעל הרזים ספר גלי רזיא של הרב המקובל רבי אליעזר מגרמיזא כי הקב"ה היה מגלגל כל האותיות כדי להוציא מהם כל דברי לשונות שבכל הארץ. ואחרי כלות האלהים צרוף האותיות וגלגל הדברים וחשבונם וצורפם ומספרם, התחיל לחשב חשבונות כוכבים ומזלות ותקופות ומחזורים של תלי ראשו וזנבו שהיה עתיד לסדר ולבראות כי יודע עתידות הוא שנאמר (ישעיה מא, ט) "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש". וכפי מעשה כל האדם העתיד להיות בו ומאורעות ומקראות שלו סדר ומינה מזלו וכוכבו הן בעת מולדו הן בחרוצי ימיו על כל זה שנוי השם ושנוי מקום והתשובה משנים צבא השמים ומערכת הכוכבים כאשר אבאר בעז"ה. כאן עונה הרב בצורה עקיפה כיצד ידיעת האל אינה סותרת את הבחירה החופשית. כי הרמב"ם שאל³⁵ כיצד

³⁵ רמב"ם יד החזקה הלכות תשובה פרק ה הלכה ה: שמה תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו. [השגת הראב"ד - וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשה ידיהם א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה ואע"פ שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיוודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתן באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה וכל זה איננו שוה]:

ידיעת הבורא קורא דורות מראש אינה סותרת את הבחירה החופשית. כאן אומר הרב שהקב"ה ידע זאת ולכן הוריד נשמה זו ביום פלוני ואחרת ביום אלמוני לפי מה שיבחר.

ואיתא תמן בבהיר (קמז) אמר ר' יוחנן ב' אורים גדולים היו שהם השמש והירח כלומר תפארת ומלכות ועל שניהם נאמר כי טוב. והאחד זו התפארת גזז השם יתברך לצדיקים לעתיד לבא והדא הוא דכתיב (תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" וכו'. פירוש "טוב" זה היסוד ו"רב טוב" זו התפארת והיא האור הגנוז מלמד שאור הראשון אין כל בריה יכולה להסתכל בו שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, רצונו לומר, מזהיר ומצהיר כמו (שמות ל, ז) "בהיטיבו את הנרות" ולקח מאורו הטוב התפארת וכלל בו ל"ב נתיבות חכמה ונתנם לעה"ז מלכות וזו התורה שבעל פה הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם וגומר. כן הוא אומר ונוגה כאור תהיה ר"ל כנוגה הנלקח מאור ראשון, גלל כן ולכן לא אמר ויהי כן כי לא נשאר במתכונתו. בשאר הבריאה כתוב ויהי כן ואילו באור כתוב ויהי אור כי נשאר במתכונתו.

ועוד (בבהיר סעיף יג) יתיב רבי בון ודרש מאי דכתיב (ישעיה מה, ז) יוצר אור ובורא חושך, מדוע באור נאמרה יצירה ובחושך בריאה? אמר לו, אור שיש בו ממש כתיב ביה יצירה, חושך שאין בו ממש כתיב ביה בריאה. כענין שנאמר (עמוס ד, ג) "יוצר הרים ובורא רוח". ואיבעית אימא, אור שיש בו עשייה דכתיב "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור". ואין הויה דהיינו באור נאמר "יהי" אלא ע"י עשייה כתיב ביה יצירה, חשך דלא הוי ביה עשייה אלא הבדלה והפרשה קרי ליה בריאה.

ואמר רבי רחומאי (בבהיר אות טז) האורה קדמה לעולם. אמרו לו, קודם יצירת בנך אתה עושה לו עטרה? אמר להם הן. משל למה הדבר דומה? למלך שהתאוה לבן ומצא עטרה נאה וקלסה ושבתה ושמח ואמר זה יהיה לבני לראשו כשיהיה לי בן כי לו נאה. אמרו לו ויודע אתה שבנך ראוי לו? אמר להם במחשבה עלה כי תחלת המחשבה הוא סוף המעשה. וכבר ידוע שכתר עליון הוא המחשבה ועליה נאמר "כך עלה במחשבה" והיא עיקר הכל ושרש הכל והיא הידיעה והיודע והידוע, מכלל ש"ה (שערי החכמה) וש"ת (ושערי תשובה) כלומר הכתר הנקרא מחשבה הוא כולל חו"ב הנקראים חכמה ותשובה והם אר"א ומאמר חז"ל (בר"ר יב, יד) "מחשבה ביום ומעשה עם דמדומי חמה" כוונתם ידוע כי זכור ליום לתפארת ושמור ללילה למלכות וע"י הכלה המלכות נגמר מעשה החתן תפארת. והמלה ידועה מהו "דמדומי חמה" כי האשה ברשות בעלה כלומר כאשר הסתיים התפארת התחילה המלכות וזהו עם דמדומי חמה, כי המלכות היא גמר יצירת הכלי והתפארת זה הבנין.

וכתבו חז"ל כי ששת ימי בראשית הם הספירות חגתנה"י האצולות מעליון מהבינה כי כל מאמר פועל ההויה תקרא יום. והמאמרים י' אלא שהראשונה שהיא הכתר אין שם הא' נתפס בהם. ובעל הרזים כתב בחבורו ההויות וממנו העלתי השם של הויה הראשון שהוא מאמר ונקוד אותיות ראשי תיבות בראשית ברא אלהים את. השני נקוד אותיות ראשונות של מאמר ויאמר אלהים יהי רקיע השלישי הוא מאמר יקוו המים. הרביעי מאמר יהי מאורות. החמישי הוא מאמר ישרצו המים. הששי מאמר תוצא הארץ. (הז') הח' הנה נתתי. ואשר לא ייחד הויה בפסוק כי אם באור וברקיע מבואר הוא לרואי לבב.

ויעש אלהים את הרקיע (בר"ד, ו) זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם. וכתבו חז"ל כי טעמו שבשאר הימים אחר האמירה כתוב "ויהי כן" וכאן אחר האמירה כתוב "ויעש", או אולי היה לו סוד נסתר.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרָקִיעַ שָׁמַיִם וְיָדֵי עָרֶב וְיָדֵי בֹקֶר יוֹם שְׁנִי:

א, ח

כתב בעל 190 הרזים כי לפי פשט הכתוב כי השמים הנזכרים בפסוק הראשון הם השמים העליונים הרוחניים ספירת התפארת ואינם מכלל הגלגלים אבל הם למעלה מן המרכבה כענין שנאמר (יחזקאל א, כב) "ועל ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי וגו'". ומהם נקרא הקב"ה בינה "רוכב שמים" ולא יספר הכתוב דבר מבריאתם כדרך שלא הזכיר בבריאת מלאכים וחיות המרכבה וכל דבר נפרד שאינם בעלי גופים רק הזכיר שמם שהם נבראים שקדמתם אפס כאשר ביארנו:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְיִהְיֶה לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים:

א, יד

"ויאמר אלהים יהי מאורות" הוא סוד קטרוג הלבנה כי מארת כתיב³⁶ לשון קללה והתבאר בזוהר בראשית י"ט ע"ב וברקאנטי דף י ע"ב. והבדלה מצוה מן המובחר³⁷ ולא להשתמש עוד באור ההוא אך לאור האבוקה ובנובלת אור טהור. אשר לא תבא עוד אל המלך אל החצר הפנימית דהיינו מיעוט הלבנה היה בכך שהמלכות התמעטה להיות נקודה אחת לרגלי התפארת ולא תהיה קומה שווה פ"פ עמו שבת אחים גם יחד עד אשר יושיט לה המלך את שרביט הזהב והיה אור הלבנה כאור החמה לעת"ל תעלה להיות כמו התפארת ואורה יהיה כאור החמה ותקבל בשווה מהבינה³⁸. אור בעד אור³⁹. ואור החמה יהיה כאור שבעת הימים. ומה הוא אור שבעת הימים? ומסביר ברמז שזה גשם נדבות תניף אלהים אור הבא מהבינה הנקראת אלהים משבע ספירות תחתונות שלה וזה אור נגוהים. כחתן תפארת יוצא מחופתו מהבינה. כלומר חוזר לענין שאור שבעת הימים הוא אור הבא מהבינה ומאיר לחתן שזו התפארת והתפארת מאיר למלכות הנקראת כסא אליו וזה הוא כשבת על כסא מלכותו. כל זה יתבאר בפ' פנחס בעז"ה.

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּיִם וְאֶת הַגִּדְלִים וְאֶת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם וְאֶת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵיהֶם וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב:

³⁶ כתב הרקאנטי (בראשית א, יד) ועל כן בהסתלק האור הראשון ובהגנוזו אז מדת הדין קשה בהמנע ממנו הברכה ונקראת מארת בלא וי"ו והיא מלאה אז ממי המארים המאוררים ונאצלים מכחה כל הכחות והרוחות המזיקים בלילות לקטנים או גם לגדולים כשהן יחידים. בענין שאמרו רז"ל כל הישן יחידי בלילה אוחתו לילית וכל תחלואי רוחות הבאים בלילה משם באים.

³⁷ כאן שיבץ הרב לשון התלמוד פסחים ח ע"א "ואמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר". וביאר בדרך הסוד שהאור הראשון נגזז לצדיקים לעת"ל והעולם משתמש באור האבוקה שהוא נובלות כלומר אחד מששים ומעין האור הגנוז.

³⁸ הנה כתוב בספר הזוהר (בראשית לד ע"א) "רב יצחק אמר, כתיב (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, מאן שבעת הימים, אלין אינון שבעת יומין דבראשית. רבי יהודה אמר, אלין אינון שבעת ימי המלואים, מלואים ודאי, בגין דההוא זמנא אתבסם עלמא, ואתהדר באשלמותיה, ולא אתפגים סיהרא בגין חויא בישא. ובזוהר קפא ע"ב כתוב שזה יהיה בזמן תחיית המתים.

³⁹ שיבוץ מקראי מוסב מספר איוב ב, ד "עור בעד עור" וכוונת הרב שאור הלבנה יהיה כאור החמה ואור החמה כאור שבעת ימי בראשית.

א, כא

ויברא אלהים את התנינים הגדולים כהז"ל בגלל גודל הנבראים שהפליגו חכמי יונים⁴⁰ ואף רז"ל⁴¹ ייחס בהם הכתוב הללו בריאה הוצאה יש מאין.

התנינים הגדולים. יש מפרשים רקאנטי דף י"ב ע"א ד' מחנות שכינה. גם יש לרז"ל סוד גדול על זה באגדה⁴² כי התנינים הגדולים הוא לויתן ובת זוגו שנבראו זכר ונקבה והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, ואולי גלל זה לא אמר הכתוב ויהי כן. עוד שם אלמלא נזקקים זה לזה היו מחריבים כל העולם מה עשה הקב"ה סרס את הזכר והרג את הנקבה וכו' כוונתם בזה ע"ד הסוד כי הריגתו הנקבה ומליחתה גניזת האור והבדלתו. והמליחה תורה על קיום התענוג בהבטחה שלימה. והמשכיל יבין מפני מה אמר הריגה בנקבת לויתן שאני דגים דפריצי והרג נקבה וגבי בהמה בהררי אלף אמר צינן הנקבה. ביאור סוד זה כי זקיקת דגים שהם ספירת היסוד הוא לשום שלום יסוד בארץ במלכות כי דרך האיש תפארת לחזור אחר אבידתו מלכות. ומפני שזה הוא התאווה הגדולה הרג את הנקבה שאלמלא הריגתה יתרבה השלום עד אשר לא יתאוו המתאווים ויחרב העולם. והכתוב מעיד לא תוהו בראה לשבת יצרה ומזה יובן למה בנקבה מעלי מליחה טפי כי אם היה הורג הזכר וימלחנו ישתמשו בנקבה. אמנם במליחת הנקבה נסתרס הזכר. וכן בבהמות בצינון הנקבה נסתרס הזכר. והמספיק למבין:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:

⁴⁰ כתב הרמב"ן (בראשית א, כא) "בעבור גודל הנבראים האלה שיש מהם אורכם פרסאות רבות, הגידו היונים בספריהם שידעו מהם ארוכים חמש מאות פרסה, ורבותינו גם כן הפליגו בהם (עיין ב"ב עג:), בעבור זה ייחס בהם הבריאה לאלהים, כי הוא שהמציאם מאין מבראשית, כאשר פירשתי לשון בריאה (לעיל פסוק א) וכן יעשה באדם למעלתו, להודיע כי הוא מוצא מאין עם דעתו ושכלו.

⁴¹ כתוב בילקוט שמעוני (בראשית - פרק א - רמז יב) "ויברא אלהים את התנינים הגדולים אורזילי דימא רבי יוחנן אמר זה לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון שנאמר יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים וכו' ע"ש. והוא ציטוט מגמ' ב"ב ע"ד ע"ב ופירש רש"י אורזילא דימא ראם שבים ורבנו חננאל כתב שזה הלוייתן. ובדרך סוד לויתן הוא היסוד, נחש בריח ס"מ, ונחש עקלתון זו לילי".

⁴² כתוב בילקוט שמעוני (ישעיהו כז רמז תלד) "והרג את התנין אשר בים. אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה היו מחריבים את כל העולם כלו, מה עשה הקב"ה סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר והרג את התנין אשר בים.

א, כו

דע כי לגודל מעלת האדם על שאר בעלי חיים נתייחד לו מאמר בעשייתו. וכתב הרב ז"ל הרמב"ן משום רבי יוסף קמחי⁴³ כי מלת "נעשה" קאי על יסוד העפר ועשה הש"י ר"ל שתוציא הארץ הגוף מיסודותיה כאשר עשתה בבהמה וחייה כמו שנא' ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ויתן ה' ית' הרוח מפי עליון שנאמר ויפח באפיו רוח נשמת חיים, גלל כן לכן אמר בצלמנו כדמותנו כי ידמה לשניהם ולפי מאמרו יהיה פ' צלם תואר כמו (דניאל ג, יט) "וצלם אנפיהי אשתנו", ודוגמתו והדמות ר"ל הדמיון בצורה ובמעשה ע"כ נאמר בצלם אלהים. ולא נאמר בצלם ה' כי המלאכים נקראו אלהים. וי"מ בצלמנו כדמותנו על הנשמה המשכלת:

(הג"ה) ואיתא בספר הזוהר⁴⁴ כי האדם דוגמת עליונים ידיו למול זרועות ידיו. וברית נגד ב' מכריעים שוקים כנגד ענפים. לב כנגד ים מלכות או בת זוגתו וכן איתא בס' הבהיר (קעב) ו' צורות יש לו (עכ"ל הג"ה):

וכתב בעל הסוד "בצלמנו כדמותינו" כל אדם יש לו בגלגל המזלות מושפע מן המלאך המניעו, והמלאך נאצל מכבוד השכינה וזהו בצלמנו כמ"ש (יחזקאל א, כו) "כמראה אדם עליו מלמעלה". "כדמותינו" (שם) ועל דמות הכסא כמראה אדם. ומטעם זה אמרו חז"ל (ב"ב נ"ח ע"א) "אדם בפני השכינה כקוף בפני אדם". וכשברא

⁴³ הנה לפניך דברי הרמב"ן (א, כו) זללה"ה: "ואמר בצלמנו כדמותנו - כי ידמה לשניהם, במתכונת גופו לארץ אשר לוקח ממנה, וידמה ברוח לעליונים, שאינה גוף ולא תמות ואמר בכתוב השני בצלם אלהים ברא אותו, לספר הפלא אשר נפלא בו משאר הנבראים וזה פשט המקרא הזה מצאתיו לרבי יוסף הקמחי, והוא הנראה מכל מה שחשבו בו. ופירוש "צלם" כמו תאר, וצלם אנפיהי אשתני (דניאל ג, יט), וכן אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט, ז), בעיר צלמם תבזה (שם עג, כ), תאר מראיתו ו"דמות" הוא דמיון בצורה ובמעשה, כי הקרובים בענין יקראו דומים זה לזה. והנה האדם דומה לתחתונים ולעליונים בתאר והדר, כדכתיב (תהלים ח, ו) וכבוד והדר תעטרהו, והוא מגמת פניו בחכמה וברדעת וכשרון המעשה, ובדמות ממש, שידמה גופו לעפר ונפשו לעליונים.

⁴⁴ בכמה מקומות נזכר הענין שבגוף האדם רמוזים כל עשר הספירות. כגון תיקוני זוהר (דף י"ז ע"א) מאמר פתח אליהו ועוד. הסיכום העולה הוא כך: כתר - גולגולת. חכמה - מח ימין. בינה - מח שמאל. דעת - מח הקטן האחורי. חסד - זרוע ימין. גבורה - זרוע שמאל. תפארת - גוף האדם. נצח - ירך ימין. הוד - ירך שמאל. יסוד - אבר הברית. מלכות - העטרה שבברית וזה הבשר החופה סביב הגיד. כל אלו מושגים יחסיים כי כאשר האדם נושא אשה, היא נהית המלכות שלו וכו'. קיימת מחלוקת בענין הדעת חלק מונים אותה בין עשר הספירות ולא מונים את הכתר וחלק לא מונים אותה. בגוף האדם המח הקטן מתפקד בדיוק כמו הדעת, יש בו אונה ימנית ושמאלית כמו חסדים דדעת וגבורות דדעת. לפי חכמת הקבלה בדעת יש תרין עיטרין והם מעין חיבורים מן הדעת אל ספירת החסד והגבורה ואולי בגמשיות זה חיבור המח הקטן אל גזע המח. הגר"א מכריע בין המחנות ואומר שספירת הדעת הינה אור ללא כלי.

למעלה דמיונות ברא למטה דמותם כדאיתא בשלהי מעשה בראשית⁴⁵ בברייתא המגביהי לשבת המשפילי לראות.

מצאתי בספר "החיים": "בצלמנו" רצונו לומר בלתי תוספת ומגרעת ולא יהיה בו עוד כח המגדל כדרך העולם, וזש"ה (א, כז) "ויברא אלהים את האדם בצלמו" ר"ל כעופר בן עשרים. וזהו מאמר חז"ל (חולין ס ע"א) אדם הראשון נברא בקומתו ובצביונו. "כדמותנו" רצונו לומר, להיות עמנו במחיצתנו ויעמוד בסודנו ויחיה לנצח, הה"ד "ויברא אלהים את האדם בצלמו" לא כדמותו כי הדמות ביד האדם. וזה טעם שבית דין של מעלה אין עונשין כי אם עד עשרים שנה דוגמא דאדם קדמאה.

ודע לך כלל חשוב והוא ושם האדם הנברא בצלם לא נאמר על הגוף הנברא מטיפה סרוחה כי רוח הפנימי נקרא אדם, על כן ישראל קרוים (יחזקאל לד, לא) "אדם". ואתה איש המעיין פקח עיני שכלך והעמד דבר על בוריו⁴⁶.

איתא תמן בספר הזהר אגדה (ח"א כ"ב ע"ב) פתח רבי שמעון ואמר (דברים לב, לט) "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי", אמר לחברייא שמעו מילין עתיקין דאנא בעי לגלאה אמר רבי שמעון לחברייא, שמעו דברים סתומים של הכתר שאני רוצה לגלות בתר דרשו אתייהב לגלאה לאחר שקבלתי רשות לגלותם. מאי ניהו דאמר ראו עתה וגו' מה פירוש הפסוק (דברים לב, לט) ראו עתה כי אני הוא, ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל" מי אומר אני אמית ואחיה? הרי כל הבריאה היתה על ידי "ויאמר אלהים" כלומר ע"י אמירה וכאן אין אמירה, אם כך מי אמר? דא איהו עילת על כל עילאין דאיתקרי עילת העילות זה הוא הכתר פרצוף אריך אנפין שהוא עילת כל העילות כלומר הוא עילה לאבא ואמא שהם עילות לזעיר אנפין ונוקבא. עילת מאלו העילות כלומר זו"ן לא יעביד חד שום עובדא עד דנטל רשו מההוא דעליה זו"ן לא יעשו דבר עד שיקבלו רשות מאו"א שיקבלו רשות מא"א. והנהו רזא וזה סוד הפסוק "נעשה אדם בצלמנו" בלשון רבים נעשה כי הוא על תרין אתמר שהוא על רבים נאמר דאמר דא שאמרה הבינה, אמא לההוא דלעילא מיניה לחכמה אבא שהוא עליון עליה "נעשה אדם" היינו זו"ן ולא עביד

⁴⁵ נמצא כעין זה בזהר (ח"ב לו ע"א) "פתח רבי שמעון ואמר, (תהלים קיג ה) מי כיהו"ה אלהינו המגביהי לשבת וגו', מי כיהו"ה אלהינו, דסליק ואתעטר לאתישבא בכתרא עלאה קדישא, נהירו על כל בוציני דנהירו, כתרין ועטרין, המשפילי לראות, דנחית בכתרין, מכתרא לכתרא, מנזרא לנזרא, מנהירו לנהירו, מבוצינא לבוצינא, לאשגחא בעלאין ותתאין, הדא הוא דכתיב (שם יד ב) יהו"ה משמים השקיף על בני אדם וגו'".

⁴⁶ הדברים התבארו בהרחבה ברקאנטי דף י"ד ע"א והראיה הפשוטה ממ"ש (שמות ל, לב) "על בשר אדם לא יסך" הרי לך "אדם" לחוד ו"בשר אדם" לחוד.

אלא ברשו ובאמירה דההוא דלעילא והפרצופים לא עושים דבר אלא ברשות ובאמירה של העליון מהם. אבל ההוא דאתקרי עילת על כל העילות אבל אותו הנקרא עילת כל העילות העילות דלית לעילא מינה שאין עליון ממנו ולית לתתאה שוי ליה ואין בתחתונים מי שישווה לו שהוא הכתר פרצוף אריך אנפין ההוא דאמר קרא עליו אמר הנביא (ישעיה מ, כה) "ואל מי תדמיוני ואשוה" יאמר קדוש.

וכל מלת אלקים כוללת כל הספירות כלומר כל הע"ס נקראות בשם אחד אלקים ע"כ נופל בו לשון רבים כי שם זה כולל ע"ס וסוד זה אין מגלין אלא לצנוע ובר [וחבר]. ועליו נאמר (משלי כה, ב) "כבוד אלקים הסתר דבר" פן תתפרד החבילה והתיומת ואינם כי אם אחדות באמת כל הספירות אחוזות בו כדמיון הלהבה בגחלת.

ומלת אדם איתא בספר הזוהר: א' רומזת לר"ה [לכתר ה'עליון], ד' לעטרה, ס' סתומה רומזת לס' סתומה של לסרבה המשרה בינה. ואולי רומזת "ודוד עבדי נשיא עליהם" כלומר מלכות שעלתה לבינה כמ"ש אבן מאסר הבונים היתה לראש פינה ור"ת מאד"ם א'דם ד'וד מ'שיח יודיעך הסוד:

וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפּוֹז בְּאָפָיו נְשִׁימַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

ב, ז

וייצר אלקים (בר"ר יד, ב) בשני יודין אחת לאדם ואחת לחוה. ב' יצירות יצירה לט' חדשים יצירה לז' חדשים. חכמים במדרש צפנו הסוד ועתה על קו האמת ואופן התבונה אפשר על דרך ספר יצירה:

דע, כי בצרוף כ"ב אותיות הקדש שהיו כתובים בזרוע של השם יתברך במ יצר את האדם.

בשלש תיבות אמ"ש במ ברא עיקר הגוף: בצרוף א' אש"ם במ ברא אור הנברא מרוח, בה ברא הגויה לאדם ולחוה. זכר באמ"ש נקבה באש"ם. מ' אשר בה צר ארץ ממים ובה צר בטן באדם. ש' אשר בה צר השמים מאש בה צר ראש באדם אלה ביום א' ואלה ביום ו'.

בז' אותיות כפולות בג"ד כפר"ת בהם צר ז' שערים בגוף וז' כוכבים אלה ביום ד' ואלה ביום ו'. בצרוף אות ב' צר שבתי בעולם, פה באדם וגזירת חיים ומות תמורתו. בצרוף אות ג' צר צדק ועין ימין באדם וגזרת שלום ורע תמורתו. בצירוף

אות ד' מאדים ועין שמאל באדם וגזירת חכמה ואולת תמורתו. בצרוף אות כ' צר חמה ואף ימין באדם וגזירת עושר ועוני תמורתו. בצרוף פ' צר נוגה ואף שמאל וגזירת זרע ושממה תמורתו. בצרוף ר' צר כוכב ואוזן ימין באדם גזירת נוי וכן ותמורתו כיעור. בצרוף ת' צר לבנה ואוזן שמאל באדם וגזירת ממשלה ותמורתו עבדות. גלל לכן נקראים כפולות שגזרתם כפולות.

וי"ב פשוטות ה"ו ז"ח ט"י ל"נ ס"ע צ"ק במ צר י"ב מזלות וי"ב משרתי הגוף ב' לועזים הכבד והמרה שיחושו לעשות רע. כועס ר"ל לוע"ז מרה האדומה מקורה הכבד אשר ממנה הגוף נחלה בפ"ג מיני חלאים והיא מרעבת הכבד מרוב חומה ואז הכבד כועס ואלו הב' לועזים. צר בצרוף הו' וטל"ה ושו"ר וגזירת שירות ראייה ושמיעה. ב' עליזים הם טחול והמסס יצר בצירוף ז"ח ואתם גזירת שיחה הריחה ושירות תאומים וסרטן טחול שוחק ושם תשכון מרה השחורה. והמסס הוא האסטומכא ושם המאכל ישכון וטבע האסטומכא קר ויבש לכן שמחה הוא בטבע עליזת הטחול. ב' נועצים הם הכליות יצר בצירוף ט"י ואחריה בתולה ופעולתם במקור הלב ואתה גזרת שירות לעוטה ב' עליצים השמחים בחלקם הם ב' ראשי המעים והאחד הוא הדורא דכנתא יצר בצרוף ל"נ ובה גזר שירות תשמיש ורוגז עקרב ומאזנים ב' אנשי חיל הם הידים עם הזרועות צר בצרוף ס"ע גם הליכה ושמחה צר עמהם וקשת וגדי ב' דרכים הם הרגלים צר בצרוף צ"ק ובהם גזר הרהור ושיבה ומזל דלי דגים הנה לך קצת דרכי השם ית' שמו. זולתי פרטי הגוף ושם"ה גידים ורמ"ח אברים יזכני האל להבין ולהורות:

"ויצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה" ולא מן הארץ כי על גדולתו וגבורתו ותקפו של יוצר בראשית שנאמר (יואל ב, כא) "אל תראי אדמה" כי לשון "אדמה" מורה על היות המלכות מלאה מן דין והיראה והיא אדומה ממדת הדין. ארץ מורה על רצון ופיוס. מלאך הממונה על אדמה אדמה"אל שמו.

כתב הזוהר (זו"ח רות) כד ברא קב"ה אנש בעלמא יהיב ביה שמי' יהו"ה י"ה אב ואם ו"ה בן ובת. כאשר ברא הקב"ה (בינה) אדם (תפארת) בעולם נתן בו שמו יהו"ה שפירוש השם הזה: י"ה אלו או"א ו"ה אלו זו"ן ועל דא נאמר ועל זה נאמר "ויברא אלקים בינה הוציאה ממנה את האדם את התפארת בצלמו ונתנה בו מוחין של הו"ק, "בצלמו" קרי ביה בצלם ו' ואמר שהם בצלם אלקים בצלם של הבינה ברא אותם אבל מיד כשנאצל האדם נאצלה חוה עמו וזה הוא זכר ונקבה" והדא רזא גדול, למה נקרא שמו אדם? ויש כאן סוד גדול למה נקרא שמו אדם? דאתפשיט נהורא ידידיה למ"ה נהורין משום שאור התפארת מתפשט למ"ה אורות כמנין אדם חשבון אדם, כחשבון "יוד הא ואו הא", יהוה. "זכר ונקבה בראם

ויברך אותם ויקרא שמם אדם". ובתור כן יצר הגוף שנאמר "ויצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה" מה בין דא לדא, הרי יהוה שהוא תפארת נקרא אדם שגם שהוא תפארת? אלא באתר דכתיב ביה בצלמו הוא יהוה"ה כי הצלם רוחני ובאתר דלא אקרי בצלמו הוא הגוף. בין תבין כי מסוד זה יתלבנו כמה נבוכות בדברי קבלה ובדברי חז"ל:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וּרְמִישׁ וְזִוְיָתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן:

א, כד

צריך אתה לדעת כי יש נפש רוח ונשמה והם זה למעלה מזה. תוצא הארץ נפש חיה⁴⁷ אמרי התם בב"ר (י, ה) זה רוחו של אדם הראשון. ולא יתכן⁴⁸ כי כוונתם בנפש המשכלת שהיא הנשמה, כי הנשמה היא עליונה. אלא הוא הנפש אשר בדם הוא נברא מן הארץ. כי שלשה נפשות יש כמאמר המשכילים: נפש הצומחת שזו הנפש שוה באדם ובהמה אילנות ודשאים וכל בעלי חיים חמס [כנף]. נפש התנועה המתאווה שזו הרוח שוה בכל בעלי חיים ובה אמר רבי אליעזר "זה רוחו של אדם הראשון". ויהיה פירוש רוח על דרך (שמו"א ט"ז, יד) רוח רעה מבעתו אשר היא נפש המתאווה. נפש המשכלת הנקראת נשמה אינה מן הארץ אך מן העליונים שנאמר (בראשית ב, ז) ויפח באפיו וגו'.

⁴⁷ כתב בספר שערי אורה - השער השני - הספירה התשיעית - "תוצא הארץ נפש חיה למינה (בראשית, כד). כי הפסוק הזה כולל בדרך החכמה העליונה נפש כל מתנועע וכל רומש באדמה, נפש כל מיני דגים ועופות וחיות ובהמות, והנפש הבהמית אשר באדם, ובכלל זה גם כן הנפש העליונה אשר באדם הנקראת נשמה. ולפיכך דרשו בפסוק זה 'תוצא הארץ נפש חיה למינה', וזו נפשו של משיח ימה נפלאו דבריהם ומה עצמו ראשיהם. ומניין לנו לכלול בפסוק זה נפש כל בעלי חיים וכל רומש באדמה ונפש דגים ועופות וחיות ובהמות ונפשות האדם, ואפילו נפש המלאכים וכל צבא השמים והכוכבים, ואפילו נפש של משיח? תדע לך שהכול נכלל בפסוק זה בדיבור אחד שאמר, וזהו סוד 'למינה'. מאי למינה? כלומר, נפש כל מין ומין מבעלי חיים, כל אחד לפי מינו, אם עליון עליון, אם אמצעי אמצעי, ואם תחתון תחתון, ואפילו נפש של משיח. והכול נכלל במילת 'למינה' שאמר. ואל יתפסו בעלי הפלוסופיא עלי לומר שאין נפש למלאך; שאין לך נברא בעולם שאין לו נפש חיים למינו, והכול כפי הראוי. וכפי החומר כך היא הנפש: אם עליון עליון, ואם תחתון תחתון. וכל הנפשות, העליונים והתחתונים, נמשכו להם משם אדני", הנקרא ארץ חיים, בכח אל חי יתברך אשר משפיע בשם אדני כוח החיים ממקור החיים באמצעות עץ החיים.⁴⁸ אלו דברי הרמב"ן והנה לשונו המבוארת: (א, כו) ובבראשית רבה (ז ה) אמרו תוצא הארץ נפש חיה למינה, אמר רבי אלעזר נפש חיה זו רוחו של אדם הראשון ולא יתכן שיאמר רבי אלעזר כי "תוצא הארץ" יתפרש בנפשו של אדם הראשון כלל, אלא שיתכוין למה שהזכרתי לומר כי יצירת האדם ברוחו, הוא הנפש אשר בדם נעשה מן הארץ כמאמר החיה והבהמה, כי כל נפשות התנועה נעשו יחד, ואחר כך ברא להם גופות, עשה תחילה גופי הבהמה והחיה, ואחר כך גוף האדם, ונתן בו הנפש הזו, ואחר כך נפח בו נשמה עליונית, כי הנפש הנפרדת אשר בו, היא שנתיחד בה מאמר אחר אל האלהים אשר נתנה, כדכתיב (להלן ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים.

ואיתא באגדה (זו"ח יתרו) "תוצא הארץ נפש חיה" זהו נפשו של משיח⁴⁹ ר"ל נשמה הבאה מן הבינה הנקראת "ארץ החיים" פירוש ארץ של חיים. כי הבינה נקרא חיים והארץ ידועה למבין כלומר הבינה היא הארץ העליונה, היא ארץ לחכמה.

וכתב הרב הרמב"ן ז"ל על דרך הנסתר בפסוק הראשון של נעשה יתבאר סודו בפסוק שני שהוא ויברא אלהים האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם. כי תמצא בפסוק הזה יחיד ורבים וכן סיים הכתוב זכר ונקבה ברא אותם. וכוונת הרב ז"ל בזה הפסוק הוא רומז כמו שאמר הכתוב "זכר ונקבה ברא אותם" כי היתה הבריאה מתחלה מזכר ונקבה. והנה פשט הכתוב כן הוא: "ויברא אלהים אל עליון הבינה" את האדם בצלמו" בנפשו "בצלם אלהים" שהוציא ארץ החיים שזו הנשמה "זכר ונקבה ברא אותם" כי היתה תחלת הבריאה מזכר ונקבה ונשמתו של אלהים אל עליון הנשמה כלולה בשניהם באדם וחיה. ואל זה רומז רבי אליעזר בתוצא הארץ נפש חיה זו הנשמה שהיא לעולם עומדת ואינה נכרתת. כמאמר חז"ל בב"ר (ח, א) "אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט, ה), אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה בראשית. כוונתו של ריש לקיש מהכא "ורוח אלקים מרחפת" זו רוחו של אדם הראשון, שנאמר "ונחה עליו רוח ה'". וזה מה שאמר שם עוד עם המלך במלאכתו עם מלך מלכי המלכים הקב"ה ישבו נפשותיהם של צדיקים שבהם נמלך וברא עולמו. פנימיותו כלומר סוד המדרש דע שזכר ונקבה הנזכר בפסוק רומז לד"ו פרצופים שהם תפארת⁵⁰ ומלכות ונשמתם כלולות בהם וראיה לדבר שהזכיר תחלה בריאה הרומזת על דבר רוחני ואח"כ יצירה באדם. ולפי זה יהיה מאמר של רבי אליעזר ברוחו של אדם הראשון רוח ממש שהוא מלכות וזה משמעתו. "תוצא הארץ" שהיא ארץ החיים שהיא הבינה, נפש חיה שתקיים קיום הנצחי כי הנפשות משם תוצאות הגבול. "ויפח באפיו נשמת חיים", הפסוק מגלה לנו מעלת נפש המשכלת כאשר ביארנו כי הזכיר שם מלא בהם כי הוא יתברך נפח באפיו נשמת חיים ולא באה מן היסודות כאשר נפש התנועה אף לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אך רוח השם הגדול. ויהיה פשט המקרא "ויהי האדם לנפש חיה" שאחרי יצירתו היה גולם

⁴⁹ כתב בספר שערי צדק - השער הראשון - והמדה הזאת (מלכות) נקראת - ספר החיים המדה המקבלת החיים מן הבינה שהיא מדה שמינית לה ונקראת הבינה חיים וכשהמדה מתמלאת מאותה חיים ונקראת ספר ונקרא עץ החיים כלומר הארץ המקבלת שפע החיים מן הבינה על ידי א"ל חי שהוא יסוד ועל זה נאמר תוצא הארץ נפש חיה למינה ואמרו רז"ל זה נפשו של משיח וכשבני אדם מטהרין עצמן ומקיימין המצות הנמשכין מן הבינה שהיא עצם החיים אזי זוכים למלאות המדה הזאת חיים ומתדבקים בה ועל זה נאמר ואתם הדבקים ב"י אלה"יכם חיים כולכם היום.

⁵⁰ כבר ידעת שספירת התפארת נקראת אדם כי יש בה שם הוי"ה במילוי אלפין כזה: יוד הא ואו הא שהוא גימ' אדם. מילוי שם זה גימ' חיה והנה המילוי: וד, א, או, א. הרי שחיה היתה דבוקה בו ושניהם יחד גימ' אדם (מהמהרח"ו ז"ל).

כאבן דומם ואז חזר לנפש חיה מיתנועע. ועל דרך האמת יהיה כתרנומו "והות באדם לרוח ממללא" ר"ל הנפש המשכלת היתה לנפש המדברת, וכן דעת חז"ל. והמופת האמיתי ממה שאמרו באגדה (סנהדרין ס"ה ע"ב) רבה ברא גברא רבה ברא אדם לפי ספר יצירה ושדריה לקמיה דר' זירא ושלחו לרבי זירא ולא אשתעי והגולם לא דיבר אמר דמן חבריא את הבין רבי זירא שעשו את הגולם החברים וגור עליו תוב לעפרך חזור לעפרך, וכך היה.

וַיֵּטַע יְהוָה אֱלֹהִים גֵּן עֵדֶן מִקֶּדֶם וַיְשִׁם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:

ב, ח

ראיתי לבאר הנה מאמר איש סודי. גן עדן וגיהנם סמוכין, וכוותל אחד מפסיקתן. וגן עדן מצד צפונית מזרחית שנא' (תהלים יז, יד) "וצפונך תמלא בטנם", ולצד צפונית מערבית גיהנם. ומעין יוצא מגן עדן והמעין היוצא מן הגיהנם הוא חם. וכן אמרו חז"ל (שבת ל"ט ע"א) חמי טבריא דחלפי אפתחא דגיהנם. וחז"ל (פסחים צ"ד ע"א. תענית י' ע"א) הפליגו בגודלם של ג"ע וגיהנם. העולם אחד מששים בגן. וגן א' מס' בעדן. ועדן א' מס' בגיהנם. כל זה מופת אמיתי שגן עדן וגיהנם הם בארץ. וכן עץ החיים ועץ הדעת. ומשם יצא הנהר ויפרד לד' ראשים. וכן אמרו חז"ל (תמיד ל"ב ע"ב) שאלכסנדרוס מוקדון בא עד פתח גן עדן. וכן כתב הרב (הרמב"ן בראשית ב, ח) ז"ל כי אילני גן עדן גזר בהם לעשות פרי לעד לעולם בארץ, לא יזקין שרשם ובעפר לא ימות גזעם, אין צריכין לעובד ולזומר, שאלו צריכים עבודה אחרת משגירש אדם קדמא מגן מי עדר ומי עבד אותם. גם זה טעם (בראשית ב, ח) "ויטע ה' אלהים" שהיה מטעין מעשיו וקיומו לעולם כענין שנאמר (יחזקאל מז, יב) "לא יבול עלהו ולא יתום פרו כי מימיו מן המקדש יוצאים". א"כ מאי טעמא וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה? אלו [אלא] שהניחהו שם להיות זורע חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע, וערוגת הבשמים וקוצר ותולש כרצונו ואוכל. וזהו (בראשית ב, טו) "לעבדה ולשמרה" אדמת גן עדן הערוגה שעשה שם. אמנם הגן שהם האלנות לא יעבדו. ויתכן שכינה הגן לשון נקבה כמו (ישעיה סא, יא) וכגנה זרועיה תצמיח, (ירמיה כט, ה) ונטעו גנות ואכלו פריהן. ורבותינו נתעוררו בזה בב"ר (טז, ד) ואמרו לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות כאשר אבאר. אכן דע, כאשר הם בארץ הגשמית כן הם בשמים הרוחניים דברים יקראו כן, והם יסוד לאלה כמו שדרשו חז"ל (שיה"ש זוטא א'. ילקו"ש שיה"ש א' תתקפ"ב) הביאני המלך חדריו חדרי ג"ע. וכן אמרו⁵¹ (שיה"ש זוטא א') כמעשה הרקיע

⁵¹ הנה דברי הרמב"ן: (בראשית ג, כב) "ודע והאמן כי גן עדן בארץ, ובו עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים לנו, כי פרת בארצנו ובגבולנו, ופישון הוא נילוס מצרים, כדברי הראשונים אבל כאשר הם

כן מעשה ג"ע. והנהרות כנגד ד' מחנות שכינה שהם חגת"ס, שהם אריה שור נשר אדם שהם דרום צפון מזרח ומערב שעליהם הכסא השכינה נכון עומדת. ומשם נמשכו כח המלכים כמו שדרשו חז"ל בפסוק (ישעיה כד, כא) "יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה" פנימיות הסוד כאשר פרסמו ופיענחו כמוסי הקבלה⁵². דע כי עדן הנזכר במקום זה רומז לכתר עליון והגן רומז למלכות הכלול בעדן וז"ש (בראשית ב, ח) "ויטע ה' אלהים ג' בעדן" כשהרב כותב המילה עם גרשיים כוונתו לספירה שהיא מייצגת והכוונה כאן שהמאציל העליון השפיע את אור הכתר למלכות, או הכוונה שהמלכות השיגה את אור היחידה וראשון עיקר. ובשאר מקומות קורא לעד"ן תפארת.

(שם ב, ט) "ועץ החיים בתוך" רצונו לומר התפארת, "בתוך הגן" באמצעות [באמצעות] גינתא כמ"ש התרגום אונקלוס במציעותא גינתא ויונתן תרגם במציעות גנוניתא. והביאור שהתפארת עמדה באמצע המלכות דוגמא לכך יד האדם (מלכות) המקיפה כוס יין (תפארת) והכוס באמצע היד ובזה יובנו דברי הרב (מל"א ה, כו) "והשם נתן חכמה לשלמה כאשר דבר"⁵³ ופירש רצה לומר, מאציל ומשפיע לאמצעות גינתא שזו המלכות "ועץ הדעת טוב" ר"ל עץ של הדעת, כי התפארת היא הדעת והעץ היא מלכות שמים כלומר כאשר המלכות מחוברת לתפארת היא נקראת עץ הדעת. ומאין נטעו? מקדם, כלומר מקדמונו של עולם שהוא כ"ע. על כן לא אמר שהוא בגן. כי הגן ועץ הדעת מלתא חדא היא שהם כינויי המלכות ולמה נקרא נקראת המלכות "עץ הדעת טוב ורע" כי לפי שהיא מתמלאת ונאצלת ממקום העליון היא נקראת כן וכך שמה למען תדע כי המדה אינה חלוטה. כי לעתים היא נשפעת מן הטוב בהכשיר בני אדם מעשיהם וההפך.

בארץ כן יש בשמים דברים יקראו כן והם לאלה יסוד, כמו שאמרו (מדרש שה"ש זוטא א ד) הביאני המלך חדריו, מלמד שעתיד הקב"ה להראות את ישראל גנוי מרום החדרים שבשמים דבר אחר, הביאני המלך חדריו, אלו חדרי גן עדן, מכאן אמרו כמעשה הרקיע מעשה גן עדן. והנהרות כנגד ארבע מחנות שבמרום, ומשם ימשך כח המלכיות שבארץ, כמו שכתוב (ישעיה כד כא) ועל צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה כך אמרו בבראשית רבה (טז ד) ארבעה ראשים, אלו ד' מלכיות, שם האחד פישון, זה בבל וכו' והדברים הנקראים עץ החיים ועץ הדעת למעלה, סודם נעלה ונשגב.

⁵² הנה כתוב בזוהר בראשית (סט ע"א) "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, רבי אבא אמר, (את כל) לאכללא כל אינון שליטין דשליטין ממנן על ארעא, ודא הוא היקום אשר על פני האדמה, (כלומר החיים על פני האדמה נמשכים ובאים מהחיים הרוחניים וכשבא המבול נכרתו הכחות הרוחניים טרם נכרתו בני האדם) דכד עביד קב"ה דינא בבני עלמא, אעבר לאינון שליטין דממנן עלייהו בקדמיתא, ולבתר לאינון דיתבי תחות גדיפיהו, דכתיב (ישעיה כד כא) יפקוד יהו"ה על צבא המרום במרום, ולבתר ועל מלכי האדמה על האדמה.

⁵³ הנה הביאור בדרך סוד: כל מקום שכתוב ויי' אמרו חז"ל (בר"ר נ"א ב. פסיקתא רבתי מב. ועוד) "כל מקום שכתוב ויי' הוא ובית דינו. הוא זו ספירת התפארת ובית דינו זו המלכות. ובכן, ויי' היינו השפעה של אור מהתפארת למלכות הנקראת "שלמה" והחלטה לכך באה מן הבינה והכתר וזהו "כאשר" כ' כתר אשר=בינה. יתכנו פירושים נוספים ואני כתבתי כאשר על לבי.

וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הָעֵץ וּמִשָּׁם יִפְרָד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:

ב, י

הנהר הזה לשון נהורא דהיינו אור וכ"כ הרקאנטי זללה"ה והוא החכמה שהיא המעיין הנובע ממקום החכמה עד האין סוף שזה הכתר, וישקה את הגן המלכות היבש מים חיים שהוא הבינה והם מים שאין להם סוף. ומהשקוי הזה מעלה הגן דשאים וכל עשב למינו וימשוך כח לתחתונים כלומר נשמות. וזהו מאמרם (בר"ד י, 1) אין לך עשב מלמטה שאין לו שוטר מלמעלה כו'. והנהו והנה הוא כלומר זה הוא מאמר ביום ג' שבו נבראו אילנות ודשאים וגן עדן. כי הארץ הידועה[ה] שזו המלכות תוציא צמחה וכגנה זרועיה אלו עולמות ב"ע וההיכלות. והמעייין ידע כי אין חלק ואופן בארץ ומקום ואויר שאין עליו דוגמתו ומן הדומה לו⁵⁴ אף האדם וכל מלכי האדמה שנאמר (ישעיה כד, כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום. והמופת על זה המצייר דמות גנב על הכותל ועינו בדברים ידועים ויכה בקורנס מסמר תוך העין המצויר, יעור ויצטער הגנב, אע"פ שרחוק הוא ממנו. כי עיקר האדם היא צורתו של מעלה. וזהו שאחז"ל באגדה (מגילה ע"א. סנהדרין צ"ד ע"א) אע"פ דאיהו לא חזי, מזליהו חזי. כי בהשבע הממונה כלומר כאשר משביעים את הממונה לא להשפיע על הגנב, או כל אדם אחר יוסר מזלו של הגנב, והאדם התחתון הנשפע מן המזל כעת הנה הוא מונח למקרים כלומר לפגעי הטבע ויוזק:

וַיִּקְוֹ יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּעֲזֹבֵהוּ בֶּן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ:

⁵⁴ הנה חזל (תולין קכ"ז ע"א) רמזו זאת באמרם כל מה שישנו ביבשה ישנו בים. כלומר מה שיש בעולם הגשמי יש דוגמתו בעולם הרוחני והאמת שכל מה שישנו בעולם הרוחני יש דוגמתו בעולם החומרי כי החומרי נחתם מן הרוחני. נדגים זאת במילה "כלב". הכלב נחלקו חכמים (כלאים ח, 1) אם הוא מן חיה או בהמה. חיה רומז ליסוד ובהמה למלכות. בהמה גימ' ב"ץ שם זה במלכות והנה כלב גימ' ב"ץ גימ' אליהו ואמרו בגמ' (ב"ק ס ע"ב) אם ראית כלבים בוכים סימן שמלאך המות בא לעיר, אם ראית כלבים צוהלים סימן שאלהו הנביא בא לעיר וכתוב שם בתנאי שאין שם כלבה. הסביר זאת הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו בניהו בן יהודע שם בדרך עממית: ונ"ל בס"ד טעמא דמילתא, כי ביאת מלאך המות בתמידות לעיר קאי על זמן הדבר או חולי רע, דאז אנשי העיר בורחים וסוגרים בתיהם, ואפילו המוסגר בתוך ביתו אין פותח דלתי ביתו ימים ולילות, ולכן הכלבים ראוי להם לבכות, דמהיכן יאכלו אם אין דלתי הבתים פתוחים, ואין תושבי העיר שם, אבל בעת שיבא אליהו זכור לטוב בעיר שהוא ביום המילה, ויודמן פריה ורביה בישראל הרבה, שיודמן מילות הרבה בכל יום בעיר, שכולם עושים סעודה גדולה בבשר ותבשיל, והפתח פתוח באותו היום ואין סוגר, אז ראוי לכלבים להיות שוחקים, שיכנסו ויאכלו מן הבא בידם, וגם העצמות מצויים הרבה להם, וכמ"ש [קהלת ה' י'] ברבות הטובה רבו אוכליה. ע"כ. ובדרך סוד אליהו אחוז במלכות ומשם הכלב יונק כח כי הוא גימ' ב"ץ ומשם משתלשל כח הדין החזק שבסופו אחוז מלאך המות. לפי הסוד כיון רבי מאיר נכון יותר מחכמים שאמרו שהוא מן חיה, אך יחד ורבים הלכה כרבים וכן פסק הרמב"ם (הל' כלאים ט, ח) שהכלב מן חיה. אם נרצה ניתן לדחוק ולומר שהכלב הוא ביסוד של המלכות מה שנקרא נקודת ציון ואז היופי הוא הדיוק של כלב "כל ב" כל=יסוד ב' זו המלכות. גם אמרו חכמים כלב כלו לב וידעת שלב זו המלכות ממ"ש לב השמים.

ב, טו

רמזו חז"ל סוד בב"ר (ט"ז, ד) "אלו הקרבנות" שנאמר (שמות ג, יב) "תעבדון את האלהים" ונאמר (במדבר כח, ב) "תשמרו להקריב לי במועדו" כענין הקרבנות, והדבר ידוע לאנשי לבב הפירוש הוא שעבודת הקרבן אלו מצוות עשה והשמירה אלו מצוות ל"ת. ובדרך סוד, העלאת מ"ן זו העבודה והמשכת המ"ד זו השמירה. כי הגן עדן אינו צריך עבודה ושמירה כאשר ביארנו אלא כמו שאמרו חז"ל המקרא הזה אומר דרשני לרמז דברים עתיקים. כי הצמחים וכל בעלי חיים צריכים לכחות עליונים ומהם נשפעים ונאצלים ויציצו ויפרחו. וכן הקרבנות ימשיכו ברכות ושלום מלמעלה, ומלמעלה ישפיעו לצמחי הגן אשר מאצילתם יבא כח לתחתונים הגשמיים ולשאת ענף ולעשות פרי:

וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּשָּׁן וַיִּקְוֶה אֹזֶת מִצִּלְעָתוֹ וַיִּסְגֹּר בְּשָׁרָהּ
תַּזְתְּנָה:

ב, כא

כתב בספר הזוהר (ח"ג מ"ד ע"ב) **מאי היא אחת** כלומר על מי נאמר אחת מצלעותיו? ומשיב **דא היא נוקבא** זו היא המלכות וסלקא ואתקנא והיא עולה ונתקנת כלומר היא נסרת מאחורי התפארת ובאתרא שקיעי רחמים וחסדים⁵⁵ והחסדים נסרים מן הגבורות ונסרים בתפארת והגבורות במלכות **הה"ד** (בראשית ב, כא) **"ויסגור בשר"** כלומר חסדים תחתנה במקום המלכות שהתיה דין". **וכתיב** (יחזקאל לו, כו) **"והסירותי מכם את לב האבן ונתתי לכם לב בשר"** שהרמז בזה כאן על נסירת המלכות שהיתה בחינת אבן כמ"ש עצם מעצמי ונתינת בשר כלומר חסדים במקומה כמש ובשר מבשרי. **ובשעתא דבעי למיעל שבתא** ובערב שבת בין השמשות **בארי רוחין שידין ולילין** היה בורא המאציל רוחות שדים ושידות **וע"ד לא סיים לן** ולא סיים בריאתם **עד דאתא מטרוניתא בתיקונא** עד שבאה המלכות שננסרה מתוקנת כמש ויביאה אל האדם שהוא ז"א **ויתיבא קמיה** וישבה מולו כלומר פב"פ **בההיא שעתא אנה לאילן ברייתא ולא אשתלימו** באותה שעה הניח מלטיים את בריאתם השדים ולא השלים אותם והם נותרו רוח ללא גוף (חגיגה טז עא) וזה כתוב באבות (ה, ו) וי"א אף המזיקין **כיון דמטרוניתא יתבא עם מלכא ואתחברו**

⁵⁵ הנה כך התבאר בספר לקוטי תורה למהרח"ו ז"ל - ספר תהלים - הנה כבר ידעת מ"ש באידרא כי בוצינא דקרדוניתא הוציא ז"ן דבוקים אב"א עד בא עת זמן הנסירה להפרידם כדי שיהיו מוכנים לזווג ואז היו הגבורות הולכים ונקלטים בנוקבא וחסד ורחמי שקיעי באתריהו במקום הזכר כדאיתא בתפלת ר"ה בסוד הנסירה.

אנפין באנפין מאן הוא דיקריב בהדיהו כיון שהמלכות יושבת עם המלך שהוא התפארת פנים בפנים מי יכול להפסיק ביניהם (סנהדרין ק"ו ע"א) מי יכול להטיל כסותו בין לביא ללביאה? **בגין כך סתימא דמלה עונתו של תלמיד חכם** לכן תלמידי חכמים היודעים סוד ריבונם היו שומרים להתייחד עם בת זוגם **וידעון רזא דנא משבתא לשבתא** מליל שבת לליל שבת כמו שרמזו אשר פריי יתן בעתו עת ו' **וכד אתחברו אתבסמו דא בדא** וכאשר הם מתייחדים הם מתבסמים כלומר הזכר ממתיק דיני הנוקבא בפיוס וריצוי ומוזה נמשך **ואתתקנו עילאין ותתאין** שנתקנים יחד אתם העליונים שהם זו"ן דאצילות והתחתונים שהם זו"ן דבי"ע **לזאת יקרא אשה. זאת בודאי כי מאיש לוקחת זאת** ומפרש את הפסוק "לזאת יקרא אשה" כבר ידעת ש"זאת" זו המלכות שנבנתה מן התפארת הנקרא איש. בספר הבהיר מסביר שאיש אלו ר"ת א'להים י'הו-ה ש'די שאלו שמות שבתפארת.

וַיֹּאמֶר הַנָּזִישׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמָתוֹן:

ג, ד

איתא בספר הזוהר (זו"ח רות) **דסמא"ל לא הוי ליה כח להפך לביה דאדם עד דאתא נחש והפך לבה דחווה** למלאך ס"מ לא היה כח להפוך לבו של אדה"ר כי רק הוא שמע ציווי ד' יתברך (בראשית ב, טז) לכן הלך לחווה ופיתה אותה **וחווה הפכה לביה דאדם וחטאו שניהם ואתעניש מיתא על כוליה עלמא** וחווה חטאה והפכה לבו של אדם לחטוא ונענשו והביאו מיתה לעולם **ועל אדם קדמא**ה וכן על האדם עצמו **הה"ד ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא** כמ"ש ואדם לא זכר כלומר האדם הראשון לא זכר את האיש המסכן ושואל מי הוא האיש המסכן **דא דוד מלכא** זה דוד המלך שקיבל שבעים שנה מאדה"ר **דאלו הוית משאיר ליה משניו מאה שנין** שאילו היה משאיר לו מחייו מאה שנה **הוה מתקן בוצינא ותיקונא תקיף דלא אתעדי לעלמא ולא איחרוב מקדשא** היה מתקן את הנרות כלומר את הספירות והיה זה תיקון חזק שלא עובר לעולם ולא היה נחרב בית המקדש זו המלכות שנבנית מדוד המלך **אבל כמה גריעין אינון שנין דלא אתקיימו** אבל שבעים שנה הם גרועים ולא מתקיימים. הביאור בזה שמאה שנים אלו עשר ספירות ובג' ראשונות יש אור נח"י ובשבעים שנה יש אור נ"ר שהוא חלוש ומועט **ואדם לא זכר ואדה"ר לא זכר דאלו אדכר מיניה, מאה שנין ישאיר ליה משניו, בגין לאתקפא בעלמא ואיתקן ותיקונא דבוצינא** שאילו זכר אדה"ר את דהע"ה היה משאיר

לו מאה שנים כדי שיתקן עשר הספירות ויתחזק העולם ויתוקנו הספירות **אלא לא אדכר מיניה בר שבעין שנין ולא יתיר ותלתין שנין הוו דהוה אזיל במדברא מנהון רעי ענא ומנהון עריק מקמי שונאיו** אלא אדה"ר לא זכר את האיש המסכן שזה דוד המלך שזו ספירת המלכות שהיא דלה ולא נתן לו אלא שבעים שנה ולא יותר ואילו שלושים שנה היה הולך במדבר ורועה צאן ובורח משונאיו **ובהוהא זמנא חכמת המסכן בזויה ודבריו אינן נשמעים מקמי שאול מלכא** ועל אותו זמן נאמר חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים וזה קרה כאשר דוד נרדף ע"י שאול המלך **האי דלא אשתארו ביה ארבעים חסר אחת** ונותרו לו שלושים ותשע שנים למלוך למדות שכתוב שבחברון מלך שבע שנים ובירושלים שלושים ושלוש שנה מכל מקום **דהא שתא חדא ערק מקמי אבשלום בריה** שנה אחת ברח מפני אבשלום בנו **ובגין כך נחתת תיקונא דשרגא עד דהוה כפשע בינו ובין המות** ולכן המלכות נתקנה רק מעט עד שכמעט לא נתקנה כלל.

ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל:

ג, יב

החטא דאדם קדמא נלאו בו רעיונים. ורבו בו פתרונים מפורד ומפורד בתלמוד שלנו אחת הנה ואחת הנה. והכי איתא בגמרא (זו"ח דות) **אמר רבי נחמיה כשראה סמאל מעלתו של אדם קדמא ירד משמי מרום ונטל נחש כמין גמל ורכב עליו ופתה אותו עד דעבר מצות יוצרו. ורבי אלכסנדר אומר רוח זנונים נכנס בו. רבי חזקיה אומר רוח טומאה. מה עשה הקב"ה גרשו מג"ע וגזר עליו י' גזירות ועל חוה י' גזירות ועל הנחש י' גזירות ועל הארץ ט' גזירות. נמצא ארבעים חסר אחת וזהו סוד המלקות. וארבעים אבות מלאכות חסר אחת ובמה חטא אין ספק שחטא בפרי עץ הדעת הארצי במעשה ובמחשבה וחז"ל (סנהדרין ע) הפליגו במאמרם זה אומר בכה וזה אומר בכה. זה אומר חטה אכל. וזה אומר אתרוג אכל. זה אומר מין הוה. וזה אומר קוצץ בנטיעות הוה (סנהדרין ל"ח ע"ב) וזה אומר משוך בערלתו הוה וזה אומר כי תאנה אכל וזה אמר סחט ענבים. לא יתעלם ממך כוונתם איש איש ללשונו בין למ"ד אתרוג ובין למ"ד חטה או ענבים או תאנה. הפרי רומז למלכות אך שהאחד העמיק וציחצח יותר מחבירו לפי חכמתו. כבר ידעת כי תאנה לשון תואנה דכן דרשו בפסוק ויתפרו עלה תאנה עילה שיביא**

תואנה לעולם. ובחטה רומז לחכמ"ה כמו שאמרו אין התינוק יודע לומר אבא ואמא עד שיאכל דגן. והוא דומה לכליות היועצות בסידוקן. וכן באתרוג רומז אל המלכות בחימוד כי תרגום כי תאווה הוא ונחמד דמרגג. כי שם כל כלי חמדה וכל המתאווה וחומד באותו מקום הוא. ובענבים כל הבנין כלומר כל מבנה עשר הספירות דומה לאשכול כענין שנא' אשכול הכופר דודי לי אך הענבים הם תכלית הרצון כי מהם יאכלו ומהם ישתו. ואחז"ל גבי חוה סחטה ענבים ונתנה לאדם. כוונתם לומר כי העמיקה בחטא ההוא הרבה יותר מאדם כי בקשה להגביר כח חוה על כח אדם בעולם השפל ולומר שכחה עיקר. ומפני זה שחטא שלה מרובה עונשה גדול ממנו ונהפך הדבר במאמר ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך.

והנה חשב אדם הראשון כי דיו בפריו כלומר די במלכות שהיא פרי העץ שהוא קיומו של עולם. ובעבור כי כוון להפריד הפרי מן האילן שהוא עץ החיים נענש הוא וזרעו בהפרד הנפש מן הגוף מדה כנגד מדה כי היה ראוי לחיות לעולם והנה חטא במעשה ובמחשבה. כלומר האכילה מעץ הדעת זו הפרדת המלכות מן התפארת וכן פירש הרקאנטי וזה נקרא קיצוץ בנטיעות וחטא של אדם הראשון ועונשו נרמז בפסוק "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טו"ב ור"ע" והרמז הוא במלת (שמות ב, כה) "וידע אלהים"⁵⁶. ומפני שהיה לו לדעת טוב ורע ולא ידע אלא מאס בטוב ובחר ברע והנה חטא בשעה ונענש בשנים:

(הג"ה) מצאתי צוף דבש אמרי נועם דע שצחנת הזוהמא של נחש נחלק לד' רוחות וכולם הם טומאה: רוח שטות רוח זנות רוח חמדה רוח חטאה וחז"ל קראו להם טומאה אב הטומאה ראשון שני ושלישי ובהתייחד סמא"ל עם הנחש אז הטומאה הגדולה למעלה ותמצא שם אבי אבות הטומאה. ואלו נחלקים לד' רוחות והם מתפשטים לארבעים חסר אחת לפיכך עונש החטא אשר עבר עליו רוח הטומאה הוא מלקות ארבעים חסר אחת. ואמרו רז"ל י' גזירות גזר על הנחש ואלו הם א' שנסתם ב' קציצת ידיו ורגליו. ג' שאוכל עפר. ד' לשונו נגררת בעפר. ה' שהשניאו בעיני הבריות. ו' שמשיר עורו לסוף ו' שנים ויש לו צירים כחבלי יולדה. ז' שמוליד לז' שנים. ח' שמטיל ארס. ט' שכולם מתרפאים לעתיד לבא זולתה. י' שימות. וי' גזירות גזר על האדם. א' שיאכל פתו בעמל וצער. ב' שאוכל טוב ומוציא רע. ג' שישלוט בו ריח רע ורימה ותולעה. ד' כנים וזבובים ופרעושים בחייו. ה' שיהיו ימיו קצרים. ו' שיהיו בניו גולים ממקום למקום. ז' שיהא מסור

⁵⁶ ואל יקשה בעיניך הקשר בין שעבוד בני"י במצרים וחטא אדה"ר כי בני"י באו לברר ניה"ק שנפלו בקלי' מצרים בחטא אדה"ר. עיין ליקוטי תורה ריש ספר שמות.

לחיה רעה. ח' שיהיה נדון תמיד ודינו מוכן לעתיד לבא. ט' באין עליו יסורין. י' המות. וי' גזירות נגזר על האשה א' דם נדה. ב' דם בתולים. ג' צער הריון. ד' צער לידה. ה' שעומדת מלידתה דוה וחולה. ו' שתכנס כאבילה. ז' שמושל בה האיש. ח' שתהא אסורה ונתפשת בירכתי הבית. ט' שמזקנת מהר. י' המות. ואם היא אשת חיל בעלה קוברה שנא' ויבא אברהם וגו'. וט' גזירות על הארץ. א' שתהא שותה מאליה שנאמר ואד יעלה מן הארץ וגו' ב' שתלקה בפירותיה. ג' שתלקה בשדפון. ד' שתצמיח קוץ ודרדר. ה' שיהיה בה הרים וסלעים. ו' שיחפרו בה בני אדם ויחרשו בכלי ברזל. ז' שלא תכסה על הרוגיה. ח' בזמן שחייבין בני אדם זורעין הרבה ומוציאין קמעה. ט' שעתידה לבלות שנא' והארץ כבגד תבלה וזו היא מיתתה עכ"ל הג"ה:

ועוד מצאתי בגליון. ואני ראיתי במדרש שמלקות דלמטה ל"ט נגד ג' עונשין ג' פעמים כי מבין י"ג והלאה מענישין אותו ומלקות של מעל' בס' פולטי דנורא כי אין עונשין מן הדין של מעלה עד בן כ' שנה ולמעלה. ע"כ:

עוד יתבונן חטאו של אדם הראשון ממה שהזכירו חז"ל בתשובה (שבת כח ע"ב) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר (תהלים סט, לב) "ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס" מקרן כתיב. וקרן רומז לספירת למלכות שנא' (שמו"א ב, י) וירם קרן משיחו. (תהלים קל"ב, יז) "אצמיח קרן לדוד עבדי". הרי לך שקרן שייכת לדוד לומר למלכות. וכבר אמרו בזה פ' לך לך (ח"א צ"ו ע"א) "כרם היה לידידי בקרן בן שמון" וכתוב שם שקרן זו המלכות בעת שיונקת השמן מן הבינה ונקראת "קרן היובל".

ויישן ויקוז אונות מצלעותיו ויסגר בפער תנועתה:

ואמרו "אחת" לרמז כי תקן מה שקלקל הוא קלקל במלכות היא האחת כמ"ש אחת היא רעיתי יונתי תמתי אחת היא לאמה וכו'. הוא קלקל ביחוד⁵⁷ לחלקת כלומר שחילק והפריד את הפועלים תפארת ומלכות הפועלים בעולם השפל שזו הנהגת המשפט ז"א ולכן אמרו "במצחו" שהוא באמצעיתו של ראש, לרמז כי לא הטה הקר"ן שזו המלכות מקו האמצעי תפארת ישראל. זה הכלל קלקל הצנורות תפס (ס"א ונכנס) מצד שמאל

⁵⁷ הנה לך מ"ש בספר "מערכת האלקות" - פרק תשיעי "ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס. דרשו מקרן חסר יוד והקרן רמז למלכות כדרך וירם קרן משיחו (שמואל ב) אצמיח קרן לדוד (תהלים קלב) ואמרו אחת לרמז כי תקן מה שקלקל הוא קלקל ביחוד לחלק את הפועלים (שהם תפארת ומלכות הפועלים בעולם השפל) וחזר בו הביא שור בקרן אחת ולכן אמרו במצחו שהוא באמצעותו של ראש לרמז כי לא הטה הקרן הרומז לעטרה שהיא המלכות מקו האמצעי שהוא התפארת:

שהוא הצפון כלומר התיקון מעין הקלקול החטא בא מרוח שטות היונקת מן המלכות והקרוב המתקן שחיתתו בצפון. ואיתא במדרש (פסיקתא רבתי מב) אילן שאכל ממנו אדם הראשון לא גילה הקב"ה מהותו בתורה הוא סוד ואת הבהמה תהרוגו: כלומר סוד המדרש בהמה זו המלכות שיש בה שם ב"ן גימ' בהמה ולפי הפשט הורגים את הבהמה בה היה הקלקול וחטא אדה"ר שהפריד המלכות מהבניין.

ויעש יהוה אלהים לאדם ולאישתו כתנות עור וילבשם:

ג, כא

איתא תמן בס' הזוהר (זו"ח רות) כי הוא סוד (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" בראתיו דא יהוה, אף יצרתיו דא כתנות אור, בראשונה כדוגמא של מעלה לפני החטא היה להם מלבוש רוחני עליון הנקרא זיהרא עילאה והסבירו הרב נחמני זצוקל בספרו "הגלות לאור הקבלה" שהיה בגופם אור נרנח"י בתר דחבו כתנות עור. לאחר שחטאו היה להם כתנות עור ופרחו מהם נח"י.

ויגריש את האדם וישכן מקדם לן עדן את הכרבים ואת להט הזרע הביתהפכת לשמור את דרך עץ החיים:

ג, כד

איתא תמן במדרש של ר' נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר צח-צט) ל"ב נתיבות חכמה בכל נתיב ונתיב יש צורות שומרות דכתיב "לשמור את דרך עץ החיים". ומאי ניהו צורות? הה"ד (בראשית ג, כד) "וישכן מקדם לג"ע את להט החרב המתהפכת" וישכן מקדם באותן נתיבות שקדמו לאותו מקום הנקרא ג"ע ושקדמו לכרובים ושקדמו ללהט.

שוב כ' איש סודי כי ענין כרובים כאן על דרך שהיה בימי אליהו ועד לעליונים בחרב. ובימי זכריהו בן עידו הנביא בהדסים אשר ראה במצולה כן כשברא העולם שיכן כרובים להיות שמה בית ועד ומשם נשלחים אל האדם כאשר אבאר עוד בעז"ה. ולהט החרב של הקב"ה ביד הכרובים ומלבן אותם כאש שבינות לגלגל וכשמלאכים או שדין מתקבצין (ס"א מתקרבין) לפניו מגבולם הקבוע להן מכין אותם בהם. וכן כל מי שנמצא בו דבר שמץ והם שיתין פולסי דנורא שהזכירם חז"ל.

והאדם ידע את זוה אשתו ויתהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה:

ד, א

דע שקיום העולם היה בשבע. אדם וחווה וקין ותאומתו והבל וב' תאומותיו הרי שבע נפשות. והאומר וכן הוא אומר (סנהדרין ל"ח ע"ב) עלו למטה שנים וירדו ארבעה. הזכיר הכלל והניח הפרט, כי אדם וחווה קין והבל הכלל והתאומות הם הפרט. ודע שהתאומות נרמזו במילה "את" נאמר בקין "את קין" ובהבל נאמר "את אחיו את הבל" הרי שלהבל היתה תאומה יתרה. וכבר ידעת בדרך הסוד שמילת "את" תרמוז למלכות.

וַיְהִי בַקֶּץ יָמִים וַיָּבֹא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה בְּעֹזָה לַיהוָה:

ד, ג

בכאן סוד הכלאים ופשתים כי קין הביא פשתן והבל הביא מן הצמר. עוד אדבר בו נכבדות⁵⁸ בע"ה:

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

ד, ח

כתב הזוהר (תיקו"ז קי"ג ע"ב) תא חזי מה כתיב "ויהי בהיותם בשדה" בא וראה מה כתוב "ויהי בהיותם בשדה" בשדה דאשתמודע לעילא זו השדה הידועה דאקרי שדה תפוחים הנקראת חקל תפוחין וזו המלכות ונצח האי דינא וניצחו דיני קין את דיני הבל לאחזאה משום דהוה קשיא מיניה משום שדיני קין קשים הם והרגו ואיכסי מיניה ואיטמר תחותיה וקברו עד דאיתער בהאי קב"ה עד שהקב"ה ראה שאין העולם יכול לעמוד בדיני קין ואעבריה מקמיה והעביר את קין מלפניו ושקעיה בתהומא רבא ושיקע אותו בנוקבא דתהומא רבה שהיא בינה דקלי' דבריאה ומנהון ומשורש נשמות קין והבל נחתין לעלמא יורדים לעולם צדיקים ורשעים אינש לפום ארציה. כל אחד לפי מה שכיוון בעת התשמיש.

וְזֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:

⁵⁸ ויקרא יט, יט.

ה, א

זה ספר תולדות אדם בכאן סוד מאמר חז"ל (סוטה ב ע"א) "ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ומכרזת בת איש פלוני לפלוני", כי התולדות כתובים בספרי העליונים. והביאור בזה כי המלכות נקראת "ספר" והיסוד "זה" ואדם תפארת. זה ספר הוא תולדות אדם.

(הג"ה) וזה סוד שאנו מברכים שעשני ישראל כי לפעמים מתחלפים הנשמות ומטעם זה יבואו העקרים והעקרות (עכ"ל הג"ה):

אם איש פלוני לפלונית רשום בכספר אז יש שאלה: לכן הרוצה לישא אשה יבדוק באחיה, אך אם הדבר מוכרח (ס"א מוכיח) כי הזיווג כבר רשום בספר והם רשומים וחתומים, א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם? ונשאר על זה טענות רבות ודברים מופלגים. ויש מפרשים הני מילי בזיווג ראשון כלומר בעת שיצאו בפעם הראשונה לעולם, אך אם חוזרים בגלגול לתקן לא שייך מאמר בת פלוני לפלוני. או אולי שיתקיים הגזירה בהיתר ולא באיסור ערוה שיהא התולדה בדמות אלהים. ולא יקח אשה לשם נוי לשם כבוד לשם ממון אך לשם אישות לקיום המין. ואם נשא אשה לשם שמים ויהיו הנזרעים צדיקים בלי ספק בצלם ודמות כביכול. וכתב רב שרירא גאון כי הוא סוד הכרת פנים ושרטוטי המצח והכף כדאמרו רוצח אדם יודע ומכיר בו. נואף אדם יודע ומכיר בו.

ומקצת אמוראים רמוזים בפסוק הזה זה ספר תולדות אדם ומקצתם בפסוק של אחריו אחרי מי שיוכה להבין בהם סוד הש"י ותעלומיו. וכן ארז"ל (זוהר בראשית צ ע"ב) שהראה הקב"ה לאדם קדמאה דור וחכמיו דור ודורשיו דור ומנהיגיו שנאמר (תהלים קלט, טז) "גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו":

(גליון) כדאיתא במדרש רבי תנחום (קהלת ו, י) "מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר הוא אדם". (ילקו"ש בראשית ה, מ) עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שיעמוד מזרעו יש תלוי בראשו יש בצוארו יש בשערו יש בשאר אבריו וזהו שאמר הקב"ה לאיוב בהתווכחו עמו (לח, ד) "איפה היית ביסדי ארץ" ר"ל איפה שלך באדם הראשון תלויה בראשו בצוארו בעיניו באיזו אבר וזהו קורא הדורות מראש עכ"ל:

עוד איתא תמן בב"ר זה ספר תולדות אדם ואין הראשונים תולדות ומה הן אלהות בעו קומו אבא כהן ברדלא אדם את אנוש ושתק אלא ע"כ בצלם ודמות מכאן ואילך

קינן וקונטרנין ואיתא לרבותינו ע"ה סוד מופלא על המלאכים שנפלו מן השמים מוצאם וחוזק דמות':

וְלִישָׁתָּהּ גַּם הוּא יֵלֵךְ בֵּין וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנוּשׁ אֹז הוּזַל לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

ד, כו

דע שמאנוש ואילך בא רפיון וחלוש וחולשה באמונה בעולם. מה היה חטאם גילה איש סודי (שלשלת הקבלה דף פט) שהיו מהלכין מסוף העולם ועד סופו ומביאים כסף וזהב ומרגליות ועשו מהם ע"ז בד' רוחות כשיעור אלף פרסה והיו מורידין חמה ולבנה⁵⁹ וכוכבים ומזלות לשמש להם כדרך שמשמשין לפני הקב"ה. והיאך היתה היכולת בידם? אלא שמחזאי ועזאל למדו להם כל מעשה כשפים. ואז קטרגו המלאכים ואמרו (תהלים ח) "מה אנוש כי תזכרנו" מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש, שהיה ראש לע"ז. ואז עלתה השכינה מן הארץ לרקיע שנאמר (תהלים מז) עלה אלהים בתרועה:

וַיַּתְהַלֵּךְ זִנְנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים אֲזָרֵי הוֹלִידוּ אֶת מִתְנַשְׁלוֹז שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵךְ בָּנִים וּבָנוֹת:

ה, כב

בפסוק זה הכמינו חז"ל סודות נפלאים ואשר עלי לבאר לא אחד אמרי קדוש. אמרו רז"ל חנוך זה מטטרו"ן זה מופת אמיתי שלא ננעל בפניהם חדרי מרום קטן וגדול ואל תשיב עלי מאומר הלא אינו אפשר שמורכב ישוב פשוט ע"ד דב"ר יתיישוב הפסוק שמת קודם זמנו וכן פי' רש"י כמו הנני לוקח מחמד עיניך וכן תרגום יונתן ואולי אחר מיתתו נעשה מלאך אבל בחיים אי אפשר כדאיתא במסכת סוכה ויעל אליהו בסערה השמים תני רב יוסף מעולם לא ירדה שכינה מן השמים ולא עלו משה ואליהו למעלה השמים שנא' השמים שמים לה'. והנה הדבר מוכרח שמן מורכב לא ישוב פשוט אם לא בהפסד ההרכבה ואז לובשת הנשמה צורה מלאכית כי היא למעלה מכת המלאכים במעלה השמינית כי מקור הנשמה מן הבינה והמלאכים מן ה"ע. וכ' הרי"ח⁶⁰ כי חנוך ואליהו היו במ צד מלאכית בעודן בהרכבתם כמו שמצינו

⁵⁹ כתוב בספר בתי מדרשות ח"א - מדרש ילמדנו - פרשת בראשית אות כד "המה הגבורים מלמד שהיו מורידין חמה ולבנה ועושין כשפים עליהם הדא הוא דכתיב המה היו במורדי אור (איוב כד יג) דבר אחר המה הגבורים שהיו קשים ומורדים בבוראם ויאמרו לאל סורו ממנו וגו' (איוב כא יד) ולמה היו מורדים שהיו זורעים שנה אחת ועושה מזון לארבעים שנה אמר הקדוש ברוך הוא עוד כל ימי הארץ זרע וקציר שיהיו מולידים וקוברים:

⁶⁰ הרב יהודה החסיד.

במדרש גבי פנחס ותצפנו שהיה בפנחס צד מלאכית והוא אפשרי במופת אמתי שיש נשים פורחות בעולם בלילות נעשות רוחין וכן איתא במקצת אנשים שנעשים זאבים כמו שנאמר ועם אבני השדה השלמה לך נחזור לדבר חז"ל בפסוק נער הייתי וגם זקנתי שר העולם אמרו. וכן איתא בספר היכלות א"ר ישמעאל אמר לי מטטרו"ן שר הפנים כשבקש הקב"ה להעלות אותי למרום בתחלה שגר לי ענפיא"ל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והרכיבני על כרוב גדול וברכב אש ובסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עם השכינה בשמי מרום כיון שהגעתי שמה היו חיות הקודש ושרפים וכרובים וגלגלי המרכבה ומשרתי אש אכלה הריחו ריחי ה' אלפים וש"ס רבבות פרסאות ואמרו מה ריח ילוד אשה פה ומה טעם טיפת לבן שיעלה בשמי מרום השיב הקב"ה ואמר משרתי צבאי כרובי ואופני אל ירע לבבכם בדבר הזה שכל בני כפרו בי ובמלכותי הגדולה ועבדו ע'ז וסלקתי שכינה מביניהם. וזה שנטלתי שכרי מכל עמלי תחת כל השמים. ועוד איתא תמן אמר רבי ישמעאל סח לי מטטרו"ן שר הפנים כיון שלקחני הקב"ה לשמש תחת כסא הכבוד וגלגל המרכבה וכל מערכי השכינה. נעשה בשרי שלהבת אש וגידדי אש לזהטת ועצמותי גחלי רתמים ועפעפי זוהר כרקיע וגלגלי עיני לפידי אש ושער ראשי להטי להבה וכל אברי לכנפי אש בוערות. וגוף קומתי לאש יוקדת מימיני חוצבי להבי אש. ומשמאלי בוער לפידין. מסביבותי נפרחים רוח סערה. וכן איתא שם אמר רבי ישמעאל שאלתי למטטרו"ן שר הפנים מה שמך אמר לי ע' שמות נגד ע' אומות שבעולם כעין שמו של הקב"ה מלכי אבל מלכי קורא אותי נער. גם באלפ"א בית"א דרבי עקיבא נמצאים דברים מופלאים מאי אל"ף א' לפיתיו ל' מדתיו פ' יקדתיו למטטרו"ן עבדי לפי שכל סברתם וקבלתם האמיתים שחנוך בן ירד הוא מטטרו"ן:

וַיֵּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבוֹת הֵנָּה וַיִּקְוּוּ לָקֶחֶם נָשִׁים מִכָּל אִשָּׁר בְּזָרוּ:

ו, ב

אלו עז"א ועזא"ל דקטרגו למריהון ואפיל להון קוב"ה מאתר קדישא דלעילא וכד נחתו אגלימו באוירא דעלמא ואינן דנחתו מתרי יסודי וכד נחתו מתלבשות יחד ואתערבו בבני נשא ולית לך בכל מלאכייא דשלימו ואתערבו בנו בני נשא כאינן ואינן איקרו אישים אינן איקרו בני אלהים וכיון דאפיל לון קוב"ה אגלימו בכל אינן יסודי דבני נשא ושוב לא יכול לפריחי ולא תבא לאתריהו וכיון דאתעכבו ז' יומי למטה שוב לא אהדרן תמן. עוד איתא תמן במדרש רות כי טובת הנה דהוה

נהיר שפירן דלהון כנהירו עילאה כיון דאולידו בנין נטל לון קב"ה ועייל להו בטורא דחשוכא דאתקרי הררי קדם כאשר אבאר בפרשת בלק בע"ה:

(הג"ה) לאשלמא חרשייהו וז"ס שם הטומאה מסר להם כשפים ומעשה שדים נשפעים מאותה מדה עכ"ל:

ואמר רבי יודא א"ר נחמיה אלו היתה כען בדוגמא דההיא זמן כולו עלמא טעו בתריהון רב שלום אמר אמא של שדים היתה. ובס"ז אתא אדם שמש ק"ל שנים ברוחין נוקבין עד דאתילידת נעמה ומגו שפירא דילה טעו בני האלהים בתרה ואולידו מינה ומינה אתפשטו רוחין שדין בישין בעלמא. ונעמה היתה אשת שומרון אם אשמדאי וכיון שראו בני האלהים את בנות האדם הולכות ערומות באו עליה וילדו מהן הה"ד וגם אחרי כן אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם המה הגבורים אשר הם הכחות הנשפעות ממ"ה הנקרא ש"ס ס"ז אנשי שם ממש ר"ל רוח טומאה הנקרא רוח דמסאבא. אנשי שם תרגום יונתן שמחזאי ועזאל היינו נפולים מעולם אנשי השם דאלו נפילים אוליפו בעלמא שם בכל מלה ומלה אנשי השם אמר רבי יודא אמר רבי יוסי המה הגבורים כדאמרי" ששים המה גבורים ע"א עולם ממש ה"ע אנשי שם הם הם הכחות הנשפעים ממ"ה כדלעילא:

הַנְּפִילִים הָיוּ בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הֵהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בְּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם הַמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אֲנָשֵׁי הַשֵּׁם:

ו, ד

הנפילים היו בארץ. סוד הפסוק מובן בפסוק הנה משחיתים אנחנו וגו'. רומז בפסוק (מל"א כב, כב) ויצא הרוח בענין נבות ושם נאמר "צא וגם תוכל" ודרשו רז"ל⁶¹ צא ממחיצתי. שוב איתא תמן במדרש רות (ח"ו) "אשר מעולם" מהו דאקרי עולם? כדתנינן (דברים לב, ז) "זכור ימות עולם". ענין אחר, אנשי השם מנהגן נפקין רוחין ודינא לעלמא לאתדבק ברשעי. "הנפילים היו בארץ"⁶² עז"א ועזא"ל "היו בארץ",

⁶¹ שבת קמ"ט ע"ב. סנהדרין פט ע"א. קב ע"ב.

⁶² זוהר (ח"א נח ע"א) "הנפילים היו בארץ. תני רבי יוסי אלין עז"א ועזא"ל. קמה דאתמר דאפיק (ד"א דאפיל) לון קודשא בריך הוא מקדושתא דלעילא. ואי תימא ויהיף יכלו לאתקיימא בהאי עלמא. אמר רבי חייא אלין הוו מאנון דכתיב ועוף יעופף על הארץ. והא אתמר דאלין אתחזו לבני נשא כחזו דלהון. ואי תימא היף יכלין לאתהפכא. הא אתמר דאתהפכן לכמה גוונין ובשעתא דנחתי אנלימו באוירא דעלמא ואתחזון כבני נשא. והני עז"א ועזא"ל דמרדו לעילא ואפיל לון קודשא בריך הוא ואנלימו בארץא ואתקיימו ביה ולא יכלו לאתפשטא מניה. ולכתר טעו בתר נשי עלמא. ועד קען יומא דא אנון קיימי ואולפי חרשין לבני נשא ואולידו בנין וקרו להו ענקים גברין. ואנון נפילים אקרון בני אלהים. והא אתמר.

בני אלהים לא היו בארץ ע"ד ס"ז ר' יודא אומר בני אלהים אף נפילים אקרון. ואולי יש בו סוד ההתלבשות המתבאר בפרשת וירא:

וַיִּנָּחֵם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לִבּוֹ:

ו, 1

כתב הזוהר האי בזעיר אפין אתמר ויתעצב אל לבו דברה תורה כלשון בני אדם. וענין אל לבו כי לא הגיד זה אל נביא שלוח אליהם וכן הלשון במחשבה שנא' אני טרם אכלה לדבר אל לבי וזולתם. וחכמי קבלה כתבו כי לבו של הקב"ה הוא הנשמות של הצדיקים כאשר אבאר בפרשת נח בפסוק ויאמר ה' אל לבו ובב"ר אמרו דבר נכבד שהביאו משל מן הסרסור והאדריכל ויקרא שם המיוחד סרסור. כאשר לחכמים מסור. כי הוא בין הספירות קו השוה בין האחרים כסרסור בין הקונים והמוכרים והאדריכל נקראת האחרונה ציון עיר דוד קריה נאמנה: (חסלת סדר בראשית):

נח

החי יתן אל לבו את חסדי האל ויראתו. הן לא איש צדיק תמים. מלט עולם בצדקתו: אלא תולדות נח נח וגו'.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנוֹחַ קֵן כָּל בְּשֵׁר בָּא לִפְנֵי כִי מְלֵאָה הָאָרֶץ זִמָּס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מְשִׁיזִיתֶם אֶת הָאָרֶץ:

ו, יג

והנני משחיתם את הארץ כמו מן הארץ. ולשון השחתה הוא מלשון חבר הוא לאיש משחית וכן כי שחת עמך. וכן בנים משחיתים. לא תשחית עצה. ושחת ארצה. שחת לו והכוונה הפרד הויות כלומר הפרדה מן המלכות ומימלא לא יהיה להם חיים כמ"ש (תהלים ל, ו) "חיים ברצונו". כתב הרב הרמב"ן ועל דרך האמת הוא כמו "את השמים ואת הארץ" כי הארץ כלומר המלכות היתה בהשחתה והיא התרחקה ממקורה מן התפארת ובהרחקת הארץ ממקורה יושחתו גם הם כי שפעה דל ואין הבע"ל תפארת מעלה מזונות לאשתו מלכות והם נשחיתים בעולם הבא אשר הוא תפארת ישראל. ולזה רמזו בב"ר (ו, נא) משל לבן מלך בני ישראל שהיתה לו מינקת השכינה ספירת המלכות בזמן שהבן מורד או סורח המינקת נרדת בסירחות הבן. כך, מפני עון הארץ השחית כל בשר את דרכו על

הארץ נרדה מלכות שמים שהיא הארץ הרוחנית. וכן הטעם בבא אלישע בן אבויה⁶³ להסתכל בצפיית המרכבה וקיצץ בנטיעות באותה שעה בא ענפיאל יי' השם הנכבד נאדר מופלא נחמד נורא ונערץ בשליחותו של הקב"ה ומחיוה למטטרו"ן בשיתין פולסי דנורא ונפסק השפע אשד הנחלים, להראות לאלישע שטעה בראייה לעשות מן האחד שנים. ונחזור למאמרינו חטא דדור המבול גזלו וחמסו חטאו והחטיאו, פתח עליהם ארובות השמים מלמעלה והצרור מלמטה והוא הצרור שחקק עליו האל ית' מ"ב אותיות וקבע על פי התהום שלא יעלו מימיו:

(הג"ה) וזה אשר תעשה אותה סוד התיבה הוא סוד מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב צדיק זה נח שנקרא צדיק. וחשוב כי בשמו של הקב"ה ד' אותיות יהו"ה וצרף האותיות ועשה תיבה. וכך צירף י' פעמים ה' הרי נ' זה רחבה נ' פעמים ו' הרי ג' מאות זהו ארכה ו' פעמים ה' זהו ל' הרי קומתה. וב' אותיות אמצעיות של השם הם ה"ו ה' פעמים ו' הרי ל' ול' פעמים ה' הרי ק"נ לגבורת המים. (עכ"ל הג"ה):

וְאֲנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ כְּלִשְׁוֹת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתְּנוֹת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יָגוּעַ:

ו, יז

יען כי השחיתו דרכי הבריאה אשר היא גנאי לפועל והמנהיג מא"ס וגם שם הגדול לא ריחם עליהם ורחמים היה לבלותם וזש"ה "ואני" כל מקום שכתוב "ואני" הוא כמו "ויי" דהיינו "הוא ובית דינו", ו"הוא" היינו התפארת מדת הרחמים הרומז למדת הרחמים הנהפך להם למדת הדין ויושחתו בגזירת האל בעולם הזה ובג"ע⁶⁴ ומזה תוכל להתבונן מה שלא הוזכר בדור המבול השם הגדול שם הו"ה רק שם אלהים כי המשפט לאלהים הוא. אבל בצאתם מן התיבה אמר "זאת אות הברית" כי האומר שהוא הרחמים יעמוד בין השוורים ולא יוזקקו זה לזה. וזה שדרשו בב"ר כי שם "אלהים" זה מדת הדין של מעלה, "אשר על הארץ" זו מדת הרחמים של מטה.

⁶³ מסופר בגמ' מסכת חגיגה (יד ע"ב) "תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא אמר להם רבי עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב ואמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב ואמר דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו אחר קיצץ בנטיעות רבי עקיבא יצא בשלום. מסבירים המפרשים שטעה בראותו מלאך מטט' וסבר שתי רשויות הן. מיד הכו למלאך מטט' ולכאורה מה פשע המלאך? אלא שהיה מכשול לאלישע כך הארץ מה חטאה?

⁶⁴ הגמ' סנהדרין דף קז ע"ב "דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח".

והרב הרמב"ן ז"ל סתם דבריו באמרו (ו, יז) "ימחץ וידיו תרפנה" ר"ל כי המדה הזאת הגבורה דרכה למחוך ולהריע למריעים כדרך האיש המקנא לאשתו ולא לה הוכחה ולא רופאה, אמנם ידיו תרפינה לנמלטים. ועוד יש במאמרו כי הברית הוא מעולם כלומר ספירת המלכות כמ"ש (סנהדרין כ"ב ע"ב) אין אשה כורתת ברית וכו' והמלה ברית נגזר מגזרת מהמילים "מבראשית ברא" כי רצונו לומר הברית הוא מעולם מאותה מדה וממנה נאצלה ונשפעת. ומלת "בריתי" עמו כמו ברייתי ויבא הפסוק אל נכון:

וְהִקְבֹּלְתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבָאתָ אֵל הַתְּכָה אִתָּהּ וּבְנִיךָ וְנִשִּׁי בְנִיךָ אִתְּךָ:

ו, יח

"והקימותי את בריתי" היא המלכות שהיא סמוכה ליסוד לעולמים תמיד כי יקרא נח איש צדיק, ויעקב איש תם יושב אוהלים כן היסוד הוא האיש של המלכות. ויצוה לחבר את האהל זו המלכות להיות אחד עם היסוד. וזה התיקון למה שהיה לפני המבול כי אז היתה השחתה ועל קו אחד יעמדו מלכות ביסוד⁶⁵ ולא יתרחק עוד היסוד מביתו מן המלכות. והיא המלכות כמו אישה ומתזנה מנכסי בעלה הראשון תחזור להיות מקבלת השפע מן היסוד שהוא בעלה הראשון ולא תחצוב בארות נשברים אשר לא יכילו המים. ולא יתעלם ממך חטא של דור המבול על דרך הנסתר. דע שהיו קוצצין בנטיעות כלומר הפרידו המלכות מן היסוד כאשר קלקלו בזנות התקלקלה הבריאה כולה⁶⁶ ובדבר אשר זדו נדונים כי השוו ארץ מליחה לילי הרשעה אל ארץ טובה ורחבה מלכות, השכינה הקדושה וכבוד עבד ס"מ לכבוד קונו הקב"ה ולזה כיוונו חז"ל (סנהדרין ק"ח ע"א) (בראשית ז, כג) "וימח את כל היקום" בעולם הזה, (שם) "וימחו מן הארץ" בעה"ב:

וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְחוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבְּחוֹ:

⁶⁵ מדרש בראשית רבה - פרשה כח פסקה ח - "רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון אמר הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול הכלב היה הולך אצל הזאב והתרנגול היה מהלך אצל הטווס הדא הוא דכתיב כי השחית כל בשר השחית כל אדם אין כתיב אלא כי השחית כל בשר רבי לוליאני בר טברין בשם רבי יצחק אמר אף הארץ זינתה היו זרעין לה חטין והיא מפקא זונין אילין זונייא רבה מן דרא דמבולא אינון.

ח, כ

ומה תלמוד לומר "ויעל עולות במזבח" היה לו לומר "עליו". אלא "במזבח" המיוחד לראשונים⁶⁶ הוא מזבח השם הגדול העומד בירושלים ששם הקריב אדם הראשון וקין והבל. ואת"ל ויבן? כלומר אם תשאל הרי מזבח עומד מדוע כתוב שנח בנאו? ומשיב שנהרס במבול.

וַיִּרְוּ יְהוָה אֶת רִיחוֹ הַנִּיזוֹז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל לְבוֹ לֹא אֶסַּף לִקְלָל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעֹבוֹר הָאָדָם כִּי יַצַּר לִב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסַּף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל זֶה כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי:

ח, כא

"ויאמר יי' אל לבו" הן נשמות של צדיקים כדאמרינן בגמרא (סנהדרין צ"ט ע"א) "לאברי לא גליתי ללבי גליתי" וכן נאמרו בצדיקים: אל לבו, על לב. כגון: (דניאל א, ח) "וישם דניאל על לבו" (שמו"א א, יג) וחנה מדברת אל לבה. והרשעים נאמר בהן בלבו כמו שנאמר בעשו (בראשית מז, כא) "ויאמר עשו בלבו" (תהלים י"ד, א. נ"ג, ב) "אמר נבל בלבו" (אסתר ו, ו) "ויאמר המן בלבו" וכתב הרב הרמב"ן (בראשית ו, ו) ז"ל כי לא גילה הדבר לנביא בזמן ההוא רק למשה בחירו ביום צותו בכתיבת התורה גילה אליו.

וְהָיָה בְּעֵנֵי עֵן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקָּשִׁית בְּעֵן:

ט, יד

ויש לרבותינו ז"ל סוד פסוק זה איתא בב"ר (לה, ג) והיה בענני ענן על הארץ. משל לאחד שהיה בידו שמן רותח ביקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו. מאמרם כסולת נקייה משל דומה למליצה. ונראה כי הוא מאמר התפארת כי לא יאיר ה' פניו אליה מחטאת יושביה ויחשיך הענן שהוא מדת הדין המלכות כראוי מחטאת אשר חטאו. וזהו שמן רותח השמן מסמל שפע כמ"ש כשמן הטוב על הראש וכו' אך מסיבת קלקול התחתונים הפך השמן להיות רותח ודין אשר ביד האדם תפארת ורוצה ליתנו על בנו יסוד שהוא הצדיק ונותנו על המלכות שהיא עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, תהא המינקת נירדת:

⁶⁶ ילקוט שמעוני בראשית - פרק ח - רמז נט "ויבן נח מזבח התבונן נח מה טעם ריבה הקב"ה בטהורה יותר מן הטמאה אלא שהוא רוצה להקריב מהן מיד ויקח מכל הבהמה הטהורה ויעל עולות במזבח על מזבח הגדול שבירושלים ששם הקריב אדם הראשון שנאמר ותיטב לה' משור פר.

(הג"ה) וכתב מ"ע (ספר מאירת עיניים) "שמן רותח" הוא שפע הדין, "שבידו" רומז לעטרה הנקראת יד, ובקש לתנו וכו'. המשל רומז בעונותם אל בני האדם החוטאים וגורמים בעונותם להוריד סולת (ס"א שמן) רותח עליהם, ומה שהיה ראוי לתת עליהם נותן למדברות ובמקומות שלא יזיקו כענין הגשמים הקצובים בראש השנה. וכן אם זכו יורדים לשדות ולכרמים ואם לאו נשפכו לימים ולמדברות. ויש בראיית הקשתית היכא דנראית הקשת בתוקף גבורות גשמים שוטפים אז הוא אות לכולא עלמא שלא יפחדו מן המבול. אבל כשבא אחר עצירת גשמים בתחלת הגשם אות הוא שהשם מתמלא רחמים על כל הארץ להשפיע בה ברכה עלינו. עכ"ל):

ונראתה הקשת בענן שהוא מדת הדין. וזכרתי את בריתי כו' וכן וראיתיה לזכו"ר יסוד ברי"ת עול"ם מלכות בין אלהים זו מדת הדין של מעלה גבורה "ובין כל נפש חיה" זו מדת הדין של מטה מלכות, של מעלה קשה עזה של מטה רפה:

את קשתי נתתי בענן אמרו שם בב"ר (ל"ה, ג). "קשתי" דבר שהיא מוקש לי.

(הג"ה) ר"ל דומה לי לשון הקישא לפי שהוא בת זוגו ע"כ:

אפשר כן? והא כתיב (ישעיה מ, כה) ואל מי תדמיוני ואשוה וגו' אלא כמו קשין דפירא אלא כמו קש כלפי הפרי כלומר לא נפרש לשון הקישא ודמיון אלא לשון הקיף וכולל. רוצה לומר, כמו שקש התבואה כולל החטה וקליפת הפרי כוללות ומקיף הפרי כך הפרי שהוא העטרה מלכות המיוצגת בענן כוללת הכל תפארת שזו הקשת שיש בה ג' גוונים לבן אדום ירוק. נמצא דקשי הפרי רומז כי התפארת אומר כך על העטרה דבר המוקש לי. והענן רומז להסתרת מאור פניה מזה אמרו רז"ל (חגיגה ט"ז ע"א) המסתכל בקשת ראוי שלא בא לעולם כי לא חס על כבוד קונו:

(הג"ה) הנעלם בו, וחושב בה (בקשת) לפי שמנהגת עולם השפל וקוצץ בנטיעות לפיכך תכף לראי"ה מברך. (ע"כ):

וכן (שם) בנשיאות כפים בעת הדוכן ומברכין בשם המפורש בפנים. ואמרו עוד חז"ל (סנהדרין צ"ב ע"א) הרואה ערותו קשתו ננערת שגם אלה יביאו לידי הרהור. וכן אמר רבא (חגיגה שם) המסתכל בקשת זה דמות ה' כי מראה הקשת כמראהו. (סוטה י"ז ע"א). מנחות מ"ג ע"ב. חולין פ"ט ע"א) י"ם מלכות דומה לתכלת, והתכלת למראה כבוד בנבואת יחזקאל (א, כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן המראה הנוגה סביב הוא מראה כבוד ה' פנימיותו י"ס [י"ם] מלכות ותכל"ת גבורות והכבודה ליודעים מובן:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה
אֲשֶׁר אֲתֶכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם:

ט, יב

לדורות עולם חסר שני ווי"ן, להוציא ב' דורות מן הכלל: דורו של חזקיהו ודורו של
רשב"י (בר"ר ל"ה, ב) שלא נראה בימיהם שמגודל זכותם לא הוצרכו לאות. דוגמת
שבת וי"ט שאין צריכין תפילין לאות שהם בעצם אות.

זאת אות הברית כי הברית מלכות צריך לאות יסוד כי ממנו דהיינו מן היסוד תוצאות
חיים למלכות⁶⁷ כמו (בראשית ז, א) "אותך ראיתי צדיק לפני" הביאור בזה אותך אתה הוא
האות שהוא היסוד הנקרא צדיק. לפני זו המלכות הנצבת לפני התפארת.

והברית מכון בין י' אצבעות רגליו במלת המעור ויזכירו ברחמי כלומר היסוד נקרא
זכר כי בו ניכר הזכר ולכן הזכירה בו. ואמר ברחמי הכוונה לתפארת הנקראת רחמים כי היסוד
נקרא צדיק הוא וזכר צדיק לברכה ברכה זו המלכות, כלומר כאשר הצדיק מתעורר הוא
משפיע למלכות הנקראת אשה ואמר ויפקוד האשה אשר לקח כי כמו שהזכירה ביסוד, הפקידה
במלכות והיא הנקראת חקל, וקול דודי דפיק במעלה לה מזונות כמאמר המשוור (תהלים
קטו, יב) ה' תפארת זכרנו יסוד יברך מלכות.

כתוב ב"שערי צדק"⁶⁸ את רחובות עיר ואת כלח, פקח עיניך וראה בכל מקום אשר
תמצא ואת רחובות הכוונה לספירת הבינה הוא כמו עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות
ירושלים. וזה המקום כלומר ספירת הבינה הנקרא "רחובות הנהר" כי שם הוא סוד

⁶⁷ וכן הוא בעולם הגשמי כמ"ש רחל ליעקב (בראשית ל, א) הבה לי בנים וכו'.

⁶⁸ ספר שערי צדק - השער השמיני - ספירת הבינה - "וזהו הספירה הנקרא "רחובות" כלומר המקום שאין לו
מצריות אלא רחב בכל מקום. והנה ירושלים בעולם הזה בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות לפיכך כל רודפיה
השיגוה בין המצרים. וסימן כשושנה בין החוחים ואם בא רוח ונושב עליו שלה לכאן ולכאן הרי החוחין קורעין
אותה כך ירושלים בזמנים הראשנים סביבות ארצות ומצורנים כל גוים סבבוי וזהו סוד גליות אבל לעתיד לבדו י"ה
מתאחד בירושלים ואז כל השרים הצוררים כלים והולכים להם כלומר אינה מריעים לה עוד. וזהו סוד ורחבה ונסבה
למעלה הרחיבי מקום אהליך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשוכי האריכי מיתרי ויתידותי חזקי כי ימין ושמאל
תפרוצי זהו כי יעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה הבן זה הטיב ימין ושמאל תפרוצי נחלת אברהם
ויצחק הבן נפלאות גדולות וזהו סוד באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה וסוד
ואת הלכת ברחבה פקח עיניך בכ"מ שתמצא כתוב רחובות וכתוב ישבו זקנים ברחובות ירושלים וזהו המקום הנקרא
רחובות הנהר כי שם הוא סוד הנהר העליון שאין לו סוף וקץ לרחובותיו וזהו סוד את רחובות עיר ואת כלח כלח בו
ודאי תבא בכלח עלי קבר זכה לו מובטח לו שהוא בן העולם הבא והיודע סוד רמזות האלו יבין סוד תרחיב צעדי
תחתני תחתי מבעי ליה שאין דרך הלשון לומר תחתני אלא תחת נ' שהוא סוד נ' שערי בינה. ע"כ. ודע שחברו רבי
יוסף בן קרניטול בן רבי אברהם בן הרב יוסף ג'יקטיליא מח"ס שערי אורה וכמעשה הסבא רבה כן הנין וילכו שניהם
יחדיו.

הנהר של מעלה היוצא מעדן (חכמה) להשקות את הגן (מלכות) שאין סוף וקץ לרחובותיו. וזהו סוד רחובות עיר ואת כלל כל"ח בודאי תבא בכל"ח אלי קבר זכה מובטח לו שהוא בן עה"ב. והיודע סוד רמיזות הללו כלומר "עיר" זו המלכות שיש בה ה"ג מנצפ"ך שהם גימ' עי"ר. בכלל אלו הו"ק ומן הו"ק יעלה לבינה הנקראת רחובות יבין סוד "תרחיב צעדי תחתני" תחתי מבעי ליה שאין דרך הלשון לומר תחתני אלא תחתי שהוא סוד נ' שערי בינה. כלומר הרחובות בבינה וזה הפירוש "ארץ חמדה טובה ורחבה" ארץ זו המלכות, טובה בשענה שנשפעת מן היסוד, חמדה בשענה שנשפעת מן האבות כי זו ארץ שחמדה אבות, ורחבה בשענה שנשפעת מן הבינה.

וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמָּצְאוּ בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם:

יא, ב

"ויהי בנסעם מקדם" (על פי בר"ר מא, ז) "מקדם" בודאי שהוא קדמונו של עולם כמ"ש רש"י שהוא כתר עליון.

וַיֹּאמְרוּ הֵבָה נִבְנֶה עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם כֹּן נִפְוִין עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:

יא, ד

הבה נבנה לנו עיר ומגדל. כוונת חז"ל⁶⁹ שהיו קוצצין בנטיעות כלומר הפרידו המלכות מהספירות שעליה וזה אומרים ונעשה לנו שם זו המלכות הנקראת שם ובה שם אלהים כמין לנו ועשו דוגמה של מעלה עיר מלכות ומגדל תפארת כי מגדל שמירה לעיר להורות על ההמשכה. ע"כ.

וראשו בשמים. ודרשו (בר"ר לח, ט) בפסוק אשר בנו בני האדם אמר רבי ברכיה אטו בני חמרא בני גמליא? אלא בנוי דאדם קדמאה. וחטאם דומה לחטא אביהם אדה"ר שאכל מעץ הדעת ובכך הפריד את המלכות מהבנין כך גם הם שקצצו בנטיעות. וזהו "ונעשה

⁶⁹ הנה דברי הזוהר (בראשית עד ע"ב) "ובגין כך אתיעטו בעיטא בישא עיטא דחכמתא, דכתיב הבה נבנה לנו עיר ומגדל, כלא ברזא דחכמתא הוא, ובעו לאתקפא בארעא סטרא אחרא, ולמפלח פולחנא דיליה, בגין דהוו ידעין דהא כל דינין בישין מתמן נחתין לעלמא, ובעיין לדחויי דרגא דקודשא. עיר ומגדל, דא חכמתא עלאה (ד"א דהא) הוו ידעי דשמא קדישא לא אתתקף בארעא אלא בעיר ומגדל, עי"ר דכתיב עיר דוד היא ציון וגו', מגדל דכתיב כמגדל דוד צוארך, ובחכמתא עבדו למהוי שלטנא דסטרא אחרא בארעא, דדחייא (ד"א, לדחייא) אדון כל הארץ מאתריה, ולמהוי דיורא לסטרא אחרא בארעא. ונעשה לנו שם, כמא דאחידא (ד"א, דאחרא) איהו שם לעילא, נתקיף לה ביננא למהוי שם בארעא.

לנו שם" הרומז למלכות⁷⁰ וזאת היתה כוונתם למען לא ינתנו ביד מזל שר וכוכב כי הפרידו אלוף זה הקב"ה אלוף של עולם ספירת התפארת ובין פלג אלהים זו המלכות מלא מים חיים כבאר מים חיים המתמלאת מן הפלג. ורצו למלאות הבאר זו המלכות מן המים הזידונים, מי המרים המאורים. ורצו להשתמש בו בה במלכות ולעשות כוונים למלכת השמים שנאמר (ירמיהו מד, יח) ואלו דברי הטוענים נגד ירמיהו הנביא שיש לקטר למלכת השמים שאמרו "ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל" כלומר שפע היסוד הנקרא כל נחסר ויען כי הפרידו אלוף תפארת מן הארץ מלכות וכך מבאר הרב מלכו"ת מצדיק שזה היסוד. לפיכך נקראו דור הפלגה שנאמר עליהם אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ובסוד זה רמזו (בראשית י, כה. דהי"א א, יט) "שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ" בימיו ממש ונשאר "פלג אלהים מלא מים" כלומר המלכות התמלאה בדין והם לא ירדו בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה דבש גבורות וחמאה חסידים. ונמדד להם מדה כנגד מדה, ונתפרדו בארצותם. אמנם כוונתם מצד אחד היתה טובה כי בראותם צבא מעלה כגון מלאכים ומערכת כוכבים והמזלות בארצותם כנגד ממשלתם, בקשו להוציא עצמם מתחת ממשלתם ולחסות תחת כנפי השכינה שהוא מקום יחוד. וחשבו כי על בנין אשר יזמו לעשות, שהוא שיעור הקומה של רבי ישמעאל שהוא מראה הנבואה, תשרה שכינה עליהם ולא יתפרדו בארצותם תחת השמים הנחלקים לאקלימי הארץ, וישיגו בבנין ההוא כל רצונם. וכל מחשבותם היתה היות מושל עליהם אלהי האלהים ואדוני האדונים ולא יתפרדו וישרה עליהם רוח הקודש, ומחשבה זו טובה היתה:

(הג"ה) ואל תשיב עליו מאמרם ז"ל דור הפלגה שייחדו יחוד גמור באמרם "עיר ומגדל" עיר כ"ע ומגדל תפארת. זה תירץ הרז"ל שאמר הבן כוונתם ממה שאמר "ונעשה לנו שם" ולא אמר כוונתם ממה שאמר "הבה נבנה לנו עיר ומגדל" אז קצצו בנטיעות. וי"מ פירוש "אשר יזמו לעשות" מהלך ת"ק שנה כמנין נעלם משד"י י"ן ל"ת ו"ד. אבל לא לזה כוון הרב ז"ל. ודעת מקובלים אחרים מבוארים בפסוק "גדול אדונינו ורב כח" רל"ו אלפים רבבות פרסאות מפרסאות של מעלה. ושיעור זה רומז לעטרה ולצדיק (יסוד) שהם כל ביאור שיעור פרסה ד' מילין ומיל אלפים אמה ואמה ו' טפחים והטפח ד' זרתות וזרת של מעלה מהלך ת"ק שנה שנאמר שמים

⁷⁰ דע שמילת שם תרמוז בכל מקום למלכות היא השכינה הקדושה והטעם הסודי התבאר על ידי הארי הקדוש לפי ברפ"ח ניצוצין נקבצים בה ויש בה שם ב"ן עצמי, רפח+בן=שם. הטעם הפשטי בא מהפסוק ויעש דוד שם שהפשט של הפסוק שדהע"ה רכש מוניטין אך הסוד שבנה את ספירת המלכות הנקראת שם ודוד כידוע מרכבה למלכות. והרמ"ק בפרדס כתב טעם עצמי והוא "שם" מספר קטן 7 הרומז אליה כי היא שביעית בבניין.

בזרת תכן. ומתוך ספר קומה הבנתי כי השיעור הזה רומז על ז' דברים עד הת"ש זש"ה לתבונתו אין מספר. וי"מ שרומז על העטרה וז"ל ביום שהוקם את המשכן כשהוקם את המשכן למטה הוקם המשכן למעלה והוא הנער הוקם הוא סוד. שיעור הקומה שיעור רל"ו אלפים רבבות פרסאות של מעלה ואין הפה יכול לאומרו ואין האוזן יכול לשומעו והם חשבו לעשות מגדל שיעור מועט כנגד שיעור רב ידמה לעשותו גבוה רל"ו אלפים פרסאות כשיעור אצבע קטן של יד הנקרא זרת ושיעור קומתו רל"ו רומז במספר שם המיוחד כיצד יוד הי וו הי יפ"י הרי ק' יפ"ה הרי נ' ופ"ו הרי ל"ו הפ"י הרי נ' סך הכל רל"ו וקבלתי קבלה אמיתית כי שיעור זה אינו אלא על מטטרון הנברא שהוא אדם העליון אבל ממנו ולמעלה אמר הנביא ואל מי תדמיון אל וגומר והאומר היפך זה לא ראה אור. (עכ"ל מ"ע):

אבל במקומות אחרים הזכירו ז"ל⁷¹ (בר"ד לח, ו) על "וראשו בשמים" שהניחו ע"ז ונתנו חרב ביד וכו'. אמנם הוזכר בעונשם שם הו"ה שהוא שם של רחמים שנאמר (בראשית יא, ה) "וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל". וכן (שם יא, ז) "הבה נרדה" כי ענין הירידה הוא לרדת מן התפארת שהיא רחמים אל המלכות שהיא דין ובכך היא מתמתקת וזה להיות רחמים בדינו שהרחמים יורדים למדת הדין וגלל כן ולכן שלא הניחו דבר מבריא המנהיג נשארו בחיים.

"עיר ומגדל" סודם ידוע בפסוק (קהלת ט, יד) "עיר קטנה ואנשים בה מעט" והיא עיר מערי המלוכה כלומר חלק מספירת המלכות לכן קורא אותה קטנה והמגדל הוא הפורח באויר אשר ראשו בשמים תפארת אשר בפסוק (איכה ב, א) "השליך משמים ארץ תפארת ישראל". ובנין נערים אלו אנשי דור הפלגה המנוערים מן החכמה סתירה, ובו בפעם הבדיל האל יתברך כל הלשונות למשפחותם בגויהם כמ"ש לעיל מדה כנגד מדה, הם באו להפריד והתפלגו. כתב מורנו הרב יהודה החסיד⁷² שְׁמִינְפֶּת יצאו פראים (ס"א ממאים) ולא אותן שנבראו בע"ש בין השמשות והוא נשמתם של שטייר"ש, אבל הם אותן אנשים ההולכים ביער תשעה תשעה יחד, שאם היו עשרה בא השטן ולוקח העשירי ואינם מזיקים לבני אדם. גלל זה לכן לא כתב "למשפחותם בארצותם" כמו

⁷¹ הנה דבריהם במדרש רבה בראשית - פרשה לח פסקה ו - על מ"ש דברים אחדים "ועל ה' אלהינו אמרו לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא באו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו וניתן חרב בידה ותהא נראת כאלו עושה עמו מלחמה.

⁷² ספר חסידים אות תתשנ"ג.

בשם וחס. ואינם בארצות כי אם ביערים. ויש מקובלים אחרים שקוראים להם אבנים וזאיבי ערב ושטנים.

לאל נתכנו עלילות, אשר שם אותותם אותות, ויקח מאבני המקום, וישם מראשותיו להנאתו ולטובתו, ועם כל אבני השדה בריתו. וכן חלק כל עם ולשון חלק מן הארץ להם, ולכל אחד שר ידוע עליהם, עד כי נשארו שבעים אומות מסורים, ביד שבעים שרים. עוד יובן ויתבאר בפסוק יצב גבולות עמים. ואעשה אותם מטעמים:

חסלת סדר נח:

לך לך

מי העיר אור מן המזרח. נוצל שמה מאור כשדים. חיבת קול בא מארצך לך. כי הגיעה אהבת דודים:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם כֹּךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אֲרָאךְ:

יב, א

ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו' כ' בספר הזוהר (זו"ח רות) אברם דא נשמתא אברם זו הנשמה שהיא אב לרוח מן הנשמה נאצל הרוח שהוא ורם לגוף. "מארצך" דא גינתא דעדן הארץ של הנשמה זו הבינה הנקראת גן עדן. "וממולדתך" דא מבטן אמו של בשר ודם מקום הלידה בעולם השפל. "ומבית אביך" דא שכינה היא בית של הקב"ה "אביך" דא קודשא בריך הוא שנא' (משלי כ"ג, כה) "ישמה אביך ואמך ותגל יולדתך" ואין אביך אלא קב"ה ואין אמך אלא כנסת ישראל. "אל הארץ אשר אראך" זה עולם השפל. ויהיב ליה ז' ברכות האמורות לעיל: "ואעשך לגוי גדול... עד כל משפחות האדמה ובזרעך". אם יזכה בר נש ויהיה צדיק וידע שמיה דקודשא בריך הוא, מה יימרון ליה בעדנא דמסתלק מעלמא "לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם וגו' עד אשגבהו כי ידע שמי".

וכתב הרב הרמב"ן ז"ל (בראשית יב, ו) כלל גדול "מה שאירע לאבות סימן הוא לבנים" על כן בבוא הנבואה בענין ג' אבות יתבונן בהם הנבואה דבר נגזר לבא לזרעו והוא הנאות כי האבות עילות לבנים והם המרכבה:

ואגדלה שמך והיה ברכה. דברי פי חכם חן וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר. הה"ד ואנכי מגן לך שאנו חותמין בברכה ראשונה של תפילת שמונה עשרה "מגן אברהם". אנכי שזו המלכות בודאי. וכאשר אנו חותמין בברכות ההפסדה "מגן דוד" אלף המגן תלוי עליו. וז"ס (תהלים מז) "מגיני ארץ מאד נעלה" והחלוק של שני מגינים של דוד מגן מאוּדָם מצד הדין ותלוי בשמאל ושל אברהם בימין כי חפץ חסד הוא:

לך לך

וַיִּקְוּ אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אֲזִיזוֹ וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּזֶזְרֵן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן:

יב, ה

ואת הנפש אשר עשו בחרן. מסורת בידינו מאבותינו שאברהם אע"ה חבר ספר יצירה על מתכונתו. כי ה' אתו ודי לכל משכיל:

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד מְקוֹם שְׂכָם עַד אֵלֶּיךָ מוֹרֶה וְהַכְנַעֲנִי אֶזְרָא:

יב, ו

והכנעני אז בארץ כתבו המקובלים שאין מיושב בשום מקום עד שהמלאך הממונה עליהם יבא ויעשה חזקה לשם וזהו שאמר תחלה והכנעני אז בארץ ואח"כ אמר והכנעני אז יושב בארץ וכן בברית בין הבתרים מיד ירדו מלאכי ישראל למצרים ושהו שם עד שיצאו וזהו מקץ שלשים וארבע מאות שנה יצאו כל צבאות הש"י ר"ל אף המלאכים וז"ס שישד הקלירי כהושעת אלים. ר"ל אלים מלאכים. ורבי אברהם ז"ל פי' סוד אחר והרב ז"ל בארו שמלאך של שם היה עדיין כפוף לפני מלאכו של כנעני והאמת שאין אומה נופלת למטה עד שיפול שר שלה למעלה שנא' יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו'. והמופת על זה ומושב בני ישראל ולא נמצא החשבון על נכון ת"ל שנה אלא מעת ברית בין הבתרים ירד מלאכו של ישראל ממעלתו ונעשה כפוף תחת מלאכו של מצרים והוא התחלת השיעבוד:

וַיֵּרָא יְהוָה אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֲךָ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיֵּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו:

יב, ז

ויבן מזבח לה' הנראה אליו הודה לשם הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו כי עד עתה לא נראה אליו השם לא במראה ולא במחזה ואולי לך לך נאמר לו בחלום הלילה או ברוח הקודש:

(הג"ה) ויעתק משם ההרה. מתמן ידע הר ה' וכלהו דרגין דנטיעין בהאי אתר ויט אהלה בה"א כתיב. פריש פרישו וקביל מלכו שמיא בכלהו דרגין דאחידן ביה. וכדין ידע קב"ה דשליט על כלא וכדין בנה מזבח ותירין מדבחון הוו בגין דהכא אתגלי ליה דהא קב"ה שליט על כלא וידע חכמה עלאה מה דלא הוה ידע מקדמת דנא ובנה תרין תא חזי דהכי הוה בקדמיתא כתיב ויבן שם מזבח לה' וגו' ולבתר כתיב ויבן שם מזבח לה' סתם ולא כתיב הנראה אליו וכלא רזא דחכמתא איהו כדין אתעטר אברהם מדרגא לדרגא עד דסליק לדרגיה הה"ד ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. דא דרום דהוא חולקיה דאברהם הלוך ונסוע דרגא בתר דרגא וגו':

ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה:

יב, ח

ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל מקדמונו של עולם הסיע המים העליונים מן ההר"ה שהוא בינה מקדם עד שהמשיכה לבית אל בצינור אחד הנקרא חסד והוא הימין ולפיכך כל מסעיו של אברהם אבינו ע"ה היו לימין וזהו סוד ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. אלמלא ימינו של אברהם אבינו מדת הימין היתה יבשה ונגובה ומתוך מימיו של אברהם נתמלא הארץ מים וזהו סוד נאם ה' לאדני שב לימיני כי על ידי אברהם אבינו ע"ה נתרוממה הימין ולפיכך ימין ה' רוממה וימינו תחבקני כי המשיך המים העליונים מן הבינה ולמטה והכין להם צינורות עד בית אל:

אזר הדברים האלה היתה דבר יהוה אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מנן לך שחרך הרבה מאד:

טו, א

היה דבר ה' אל אברם במחזה זכה עתה אברהם אבינו ע"ה להיות דבר ה' אליו ביום כי מתחלה היתה נבואתו במראות הלילה:

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תְּשִׁעִים שָׁנָה וַתֵּשֶׁעַ שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
אֵל שְׂדֵי הַתְּהֶלֶף לִפְנֵי יְהוָה תְּבָמִים:

יז, א

אל שדי ב' השמות כל אחד תואר לעצמו ר"ל אל תקיף וכ' רש"י שיש די באלהותו לכל בריה. והרב ז"ל פ' שאינו צריך במציאותו מה שנמצא אף לא במקום מציאתו לזולתו אך מציאתו מספיק לעצמו. וי"מ מגזירת שודד כי הוא משדד מערכות השמים משנה עיתים מחליף את הזמנים וכן יעשה הנסים הנסתרים הקרובים אל הטבע. ויש טענה לכופרים להכחישה מחמת שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם כניסים של משרע"ה שהם נסים נגלים ומפורסמים הנעשים ע"י יהו"ה השם המיוחד והנסים הנסתרים נעשים ע"י אדנ"י או בצרוף אל עליון כל חד וחד לפי מקומו ויתב' בפ' וארא:

הַתְּהֶלֶף לִפְנֵי יְהוָה תְּבָמִים. ר"ל בדרך אשר אראה אותך כטעם אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו כי יאחז צדיק דרכו:

וַיְהִי תְּבָמִים הָיָא מִצוּה אַחֶרֶת כְּטַעַם תְּמִים תְּהִיָּה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ. ולא ימצא בכ' קוסם קסמים ומעונן ומנחש ויאמת ויאמין כי הקב"ה לבדו הוא בעל היכולת לעשות ולבטל ולא ישמע אל מעוננים ואל קוסמים או מנחש ומכשף שיבואו דבריהם על כל פנים אמנם הכל בידי שמים והוא אל שדי מיפר אותות בדים וקוסמים יהוללו כפי תהלוכי האדם. ורש"י כתב היה שלם בכל הנסיונות:

אֲנִי הֵנָּה בְּרִיתִי אֵתְךָ וְהָיִיתָ לֵאבִי הַבּוֹן גּוֹיִם:

יז, ד

הוא ברית המילה וברוך אשר לו נתכנו עלילות שהקדים וצוה אברהם לבא בברית קודם שתהר שרה ויהיה זרעו מקודם מבטן כי כל הערלים קליפות חיצונות צוהו האל יתברך להסיר הערלה וליכנס בפנים להיות לו אחיזה במרכבה הפנימית. וזהו מאמרם בספר יצירה⁷³ "כרת לו ברית בין עשר אצבעות רגליו" ובמלת המעור והוליד תולדות המצטיירות בכ"ב אותיות. וזש"ה שאלמלא ברית מילה לא נתנה

⁷³ הנה לשון ס"י: פרק ו, ד: "וכיון שצפה אברהם אבינו ע"ה והביט וראה וחקר והבין וחקק וחצב וצרף וצר ועלתה בידו. אז נגלה עליו אדון הכל ברוך הוא והושיבהו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אוהבי, וכרת לו ברית ולזרעו, והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. וכרת לו ברית בין עשר אצבעות רגליו והיא ברית המילה, ועשר אצבעות ידיו והוא הלשון. וקשר לו עשרים ושתים אותיות בלשונו וגלה לו את יסודן. משכן במים דלקם באש רעשן ברוח בערן בשבעה נהגם בשנים עשר מזלות.

תורה לישראל. וזהו מאמרם (כריתות ט' ע"א) בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה והרצאת [דם] קרבן. וכל הנימול נדבק ביסוד צדק ומלכות, גלל כן לכן כתיב באברהם אבינו ע"ה "התהלך לפני והיה תמים" כל מי שנאמר בו תם תמים נולד כשהוא מהול וכבר ידעת שיעקב איש תם, כלומר ע"י מילה ופריעה נדבקים במלכות והיסוד שהוא כללות התפארת.

וְאַתְּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתָךְ בְּמֵאד מְאֹד:

יז, ב

"ביני ובינך" ממש ומאותו המקום זכה לזרע שאלמלא לא נפתח המקום לא זכה לזרע. וזה סוד "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים" ומצא לו מקום זרע מצדיק יסוד עולם כי היסוד הוא שער השמים. ואחר שנימול אברהם ונגלה המקום של היסוד שהוא המחבר בין השמים והארץ בין הקב"ה ובית דינו וזה הוא וי' ילדה לו שרה, והוא סוד וה' פקד את שרה, שנפקדו כל העקרות עמה הואיל וירד השפע לא ירד לחצאין. ודע כי סוד המילה היא סוד הגאולה כי גם הגאולה כינוי ליסוד כמ"ש אם יגאלך ט"ב יגאל כי בסוד הערלה שהיתה דבקה בבשר הוסרה הגלות. וזהו שאמר הנביא "גם את בדם בריתך שלחתי אסירים מבור" כי הצדיק הוא סוד הגאולה לפי ששואב מים מן היובל בינה ובהתחבר צדיק במלכותו הרי גאולה סמוכה למלכות. וזהו מאמרם (ברכות ט' ע"ב) שצריך לסמוך גאולה יסוד לתפלה מלכות. והנמול זוכה לגאולה של מעלה רוחנית בעולם הבא וגאולת מטה גשמית בעולם הזה. בעולם הבא שניצול מבאר שחת שהיא הערלה והה"ד "הגואל משחת חייכי" וגו'. דע כי במילה שהוא המלכות יבא האדם התחתון לטהר ולהתקדש עצמו בהשגת בה בשכינה ויזכה לרוח הקודש, וכן ההפך להטמא בטעותו. וכמו ששלימות הבנין בתחלת המחשבה היה, בהתגלות כח מלכות להיות לראש פינה והיות חוט של חסד משוך עליה להיות שלום יסוד בארץ במלכות. כנגד זה אמרו שאין האדם התחתון שלם עד שיתגלה לו העטרה. וכענין שאמרו (שבת קל"ז ע"ב) "מל ולא פרע כאלו לא מל" כוונתם בזה כי קוצץ הנטיעות כי המילה במלכות והפריעה ביסוד והמל לבד קיצץ בה, כי לא פרע את ראש האשה ולא גילה בה המלכות לפעול בעולם השפל. ותדע ותשכיל כי סוד השבת בסוד המילה כי בשבת יש זכור ושמור ובמילה מילה ופריעה ולכן ומצות מילה בזמנה הוא קיום השבת. ובשניהם נאמר או"ת וברי"ת אם כן המילה היא עצמה שבת ודרך האיש זכור לבא אל ביתו מלכות לעשות מלאכתו מלאכתו ו' היינו ניתנת כח התפארת במלכות, ואורח זה היסוד הוא מתחבר במלכות בזמנו בא. בזמן הראוי מליל שבת לליל שבת כי את פריו יתן בעת ו'. וראה כי מילת זמן תרמוז על ייחוד זכר ונקבה כי זמן גימ' מ"ה ב"ן.

ואיתא בספר הבהיר (אות קסח) מה טעם אמר הקב"ה מילה בשמונה? מפני שמונה קצוות שישנן באדם. ומאי ניהו? יד ימין חסד ויד שמאל גבורה, רגל ימין נצח ורגל שמאל חוד ראש הגויה בינה (הלבוש ואור הגנוז) והגוף תפארת וברית מכריע בפנים יסוד ואשתו מלכות שהיא בת זוגו שנאמר (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" הרי שמונה ימי מילה.

שוב מצאתי במגילת סתרים למה אנו מברכין באות ברית קדש⁷⁴? דע, כי "שדי" הוא חותמו של הקדוש ברוך הוא, וכאשר ראשו של אדם ושתי זרועותיו זקופין למעלה נראית כדמות שי"ן, וכאשר זרוע השמאל פשוט והימיני נח נראה כדמות ד', וברית מילה היא י' הרי שדי"י. ולאומות אין להם ברית מילה וחסר היו"ד. ושדי הוא יסוד עולם, ויען שהיא קרובה למלכות והיא מדת הדין. שוד"ד בגימטרי' שדי"י כשוד משדי יבא מספיק למבין. וכתב איש סודי שמכסין הערלה בעפר מפני שישראל נמשלו לעפר שנאמר (בראשית כח, ד) "והיה זרעך כעפר הארץ". פנימיותו הוא על דרך (קהלת ג, כ) הכל היה מן העפר מלכות והכל שב אל העפר: והפירוש הוא שהקב"ה מבטיח לאאע"ה שעל זרעו תשרה שכינה המקנת במלכות הנקראת עפר, טמינת הערלה בעפר מראה שזרעו של אאע"ה יבלה את הערלה כלומר שהקדושה תגבר על הקלי'.

וְיָכַל לְדַבֵּר אֵתוּ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבִרְהָם:

יז, כב

ויעל אלהים מעל אברהם, דע כי הסתלקות הכבוד נקרא עלייה ישרה וטובה. כי האבות הם המרכבה לאלהי הצבאות, והם העמודים אשר הבית נכון עליהם: אברהם יצחק וישראל אבותינו והקטן הכוונה לדוד הקטן שבאחים הוא רגל רביעית למרכבה היום את אבינו⁷⁵. השכינה שהיא הכבוד מתוארת ביחזקאל שהיא שורה על ארבע חיות אריה שור נשר אדם והם חגת"ם והם האבות ודוד המע"ה.

חסלת סדר לך לך:

⁷⁴ נראה שהכוונה למטבע ברכה "אשר קדש ידיד מִכָּטָן וְחוּק בְּשָׂארוֹ שֶׁם וְצִאֲצָאִיו חֶתֶם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ. עַל כֵּן בְּשֹׁכֵר זֶה אֵל חַי חֲלָקְנוֹ צוּרֵנוֹ צוּהָ לְהַצִּיל יְדִידוֹת זֶרַע קֹדֶשׁ שְׂאֲרָנוּ מִשַּׁחַת. לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שֶׁם בְּבִשְׁרָנוּ וְכו'.

⁷⁵ יש כאן שיבוץ מקראי מבראשית מ"ג, יג ששם הכוונה לבנין. ברם פתר לנו כאן הרב שאלה סמויה: מדוע מדלגים אנו על ספירות נה"י ועוברים מן התפארת למלכות? וענה בהנף קולמוס "הקטן את אבינו" כלומר המלכות סמוכה לתפארת מצד ההתלבשות של הספירות. כלומר אל תחשוב שהספירות הם כמו טבלת פול זה מעל זה אלא מלבישים זה את זה כמו גלדי בצל והמלכות מקיפה את התפארת מחזה למטה וראשה במרכז התפארת והבן.

וירא

בני אל חי תאהבון אל ומעשיו. והתהלכו באורחות הסלולות. הלא נגלה אלהים חי לאברם. ביום צר לו חתן דמים למולות:

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאַלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתוֹן הָאֹהֶל כְּזוֹם הַיּוֹם: וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרָאתָם מִפְּתוֹן הָאֹהֶל וַיִּשְׁתָּחוּ אָרְצָה:

יח, א-ב

הפליגו חכמים ז"ל לומר מה טעם קורא אותן פעם אנשים ופעם מלאכים. דע שכ' איש סודי שכל זמן שהיתה שכינה עליהם קראם מלאכים ואך לפעמים קראם אנשים אחר סילוק שכינה מובן ליודעים. ואמרו רבותינו ז"ל אצל אברהם נקראו אנשים יודעים מה שיוודעים כי הוא סוד כמוס. דע שיש מלאכים בצבא מעלה המשתלחים למטה בענין צרכי העולם השפל אם לטובה אם לרעה שנאמר (דניאל ד, ט) "בגזירת עירין ובמאמר קדישין". וכתיב (שם ד, כ) "והא עיר וקדיש נחית מן שמיא". ויש מלאכי מעלה שאינן משתלחין למטה לעולם.

קבלה בידינו מאבותינו הטהורים ששלשה המלאכים הללו היו מאופני המרכבה מיכאל"ל וגבריאל"ל רפאל"ל חגית דוגמת אבותינו הראשונים⁷⁶ ומה טעם מאמרם שרפאל ריפא אברהם והלך להציל את לוט כי הצלה ורפואה חדא מלתא היא אמנם הצלה קרובה יותר לחס"ד אברהם מן הרפואה. ומאמר זה כולל סוד מגיני ארץ מאוד נעלה.

כתב הרב הרמב"ן (בראשית יח, א) ז"ל כי ראיית המלאכים הוא גלוי עינים. אמנם במקום שהוזכרו מלאכים בשם אנשים הוא כבוד נברא במלאכים והוא סוד המלבוש יושג לעיני בשר הזכי הנפשות ובני הנביאים והם במדריגה כמלאכים כי יש למלאכים מדרגות ומעלות אלו על אלו. וכבר רמזו רבותינו ז"ל במלאכים שנבראו ביום ב' והנבראים ביום ה' ואלו המלאכים הנקראים בשם אנשים אישים הם המתלבשים צורה אנושית בלי מראה אחרת:

⁷⁶ וזה מ"ש בזוהר (ח"א צו ע"א) "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. שלשה אנשים (דקיימין) אלין אברהם אברהם יצחק ויעקב דקיימין עלוהי וקמו עובדין טבין (נ"א דעבד) דעבדין. וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. משום דקמי שכינת קרא עמהון:

(הג"ה) דוגמת נבואה בעולם השפל ואמרו רבותינו ז"ל וקוי ה' יחליפו כח על דרך חלופי שמלות וזה נאמר על נשמת הצדיקים וזה נקרא חלוקי דרבנן. וסוד חלוק בספר היכלות. (עד כאן לשון הגה"ה):

ואל החסידים ובני הנביאים נראים. ואם תשיב עלי מאמר והלא אנשי סדום הרעים ראו. יתכן לפרש שלא ראו אכן שמעו מבית לוט כי באו אנשים הביתה אמנם גם נראים לפעמים אף לרשעים והוא אמת. והבן כי אותן המלאכים המושגים לעיני גוש וצריכים להתלבש צורת אנושית מאין זה להם. אמרו המקובלים כי לוקחים חלק מן שלג אשר תחת כסא הכבוד שממנו נתהווה הארץ וזולת זה לא יושגו לחוש העין. עוד יש התלבשות אשר דברו בו בעלי העבודה כגון מעשה דרבינו הקדוש⁷⁷ דאחרי מותו חזר וקדש בביתו במעלי שבתא:

(הג"ה) והנה אנחנו לא נוכל להכחיש הפעולות הנעשות בשרי בוהן ודוגמתם הבאים מכח הטומאה שהנער יראה מה שאין אחרים רואים כ"ש שלומי השם ית' הבאים מרוח טהרה שנראים למי שנשלחים לו ולא לאחרים וכבר ראינו ושמענו דוגמא לדבר שהחולים העומדים סמוך למיתתם שרואים ומכירין המתים הבאים לקראתם ואין אחרים רואים והענין כי בהתבטל כח גופני אין ראייתם ושמיעתם באמצעות הכלים כגון העין והאוזן אלא בעין הנפש בלבד והיא הראייה והשמיעה האמיתית והנכונה ולא יוכלו הפילוסופים להכחיש שלא יהא למלאך אחד ראייה או שמיעה ממלאך אחר עכ"ל:

וזה לא יתכן לומר שבאותה שעה אם היו מחפשינ אותו בקבר שלא היו מוצאין עצמותיו או גופו אלא ביקש רבנו להיות מתלבש דמות גופו ומלבושו הנכרים לבני ביתו, ויעתר לו השם יתברך וזו היא מעלה גדולה שאינה הוא לשום אדם כי אם בחסידים ובני הנביאים הזכים, כי הם כבני בית למעלה. וכן ותרא האשה זו בעלת האוב (שמו"א כח, יג) את שמואל הדבר ידוע כי היה שמואל הנביא ע"ה בכל פעם בקברו אלא לא ראתם כי אם הרוח. והמופת על זה כי אמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי ודרשו רז"ל (ברכות י"ב ע"ב. עירובין נ"ג ע"ב) עמי במחיצתי כי לא

⁷⁷ מסופר בגמ' כתובות (קג ע"א) ציוה רבנו הקדוש: נר יהא דלוק במקומו שולחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה. מאי טעמא? כל בי שמי הוה אתי לביתיה (כל ליל שבת היה מגיע לביתו) ההוא בי שמשא אתאי שבכתא קא קריה אבבא (כליל שבת אחד הגיעה שכנה ונקשה בדלת) אמרה אמתיה שתיקו דרבי יתיב (אמרה שפחתו של רבנו שתיקו כי כעת רבנו יושב) כיון דשמע שוב לא אתא (כיון ששמע רבנו כך שוב לא בא לביתו כל ליל שבת) שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים. (כדי שלא יאמרו שהוא צדיק יותר מאחרים שלפניו).

נקבר למחר וכן לא נקבר עם שמואל אלא על הרוח אמר והוא הפרצוף פנים שהיו בחייו:

(הג"ה) והרב יהודה החסיד כתב בהראות המת לבעלת חוב ודומיהן אם היו מחפשיין אז תוך קברו לא ימצאו דבר עד אשר חזרת פשיטת מלבושיו וכן הוא בפסוק אך בשרו עליו יכאב כי כח אחד מכח נפש הטומאה הנקרא נפש בהמית נשאר עם הגוף בקברו ומתאבלת על ארמונה והיכלה ששב לעפר. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל קשה רימה למת כמחט וכו' ועל זה משלו משל הטומא והפסח. והסוד אלהים ראיתי עולים מן הארץ על הכח הזה נאמר השוכן על הגוף כי הנפש הצרורה בצרור החיים לא תפרד מזיו העליון בכחות הטומאה. (עכ"ל הג"ה):

ובאותו מעיל שנקבר ריח הגוף וריח המעיל סביב לרוח וזהו סוד התכריכין. ואין זו תימה שהרי המזל והמלאך המגינים על האדם הם באותו הדמות שנאמר ויראני את יהושע הכהן הגדול וגו' וכן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני כי ראה דמות עשו כדמות מלאך שלו. ויש עוד מלבוש אחר (שבת קנ"ב ע"ב) כגון ההוא עובדא דרב אחאי בר יאשיה שדבר עם רב נחמן אחר שנים רבות ולא נרקבו עצמותיו והושם בו כח הדבריי. וכן יש בנשמות (ברכות י"ח ע"ב) כח הדבור שמספרים זו עם זו. והכי איתא בספר הזוהר (זו"ח רות ק' ע"ב) בשעה שמת עובדיה בא הנושה יהורם לקחת בניו הלכה אשתו גועה ובוכה בבית הקברות וצעקה ירא אלהים כך וכך עושין ליתומך א"ל לעובדיה הלך אצל האבות כו' עד דאמרו ליה אמור לה שתלכי אצל אלישע וכן עשתה וצעקה אל אלישע שנאמר ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו'. עוד יש ענין אחר נפלא מאוד שהנשמות פורחות ומגידיים לחי כגון שמעלים את המת בלחישות ודומיהן וכן (מל"א כב. דה"ב יח) רוח נבות היזרעלי שהיתה נבואת שקר כפי כל נביאיו והוא דבר זר לסכלים ולמבינים יונעם.

דע שהמלאכים הנקראים "אישים" הם רחוקים מן הכבוד וקרובים לגלגלי היסודות ואותן קרובים להתלבש צורת אנושית יותר מן הקרובים אל כבוד השכינה ושמן מוכיח עליהם שנקראים אישים כמבואר בס' המרכבה⁷⁸. והוא סוד (בראשית ו, ב)

⁷⁸ הנה בספר המרכבה שחיבר הרב יוסף גי'קטיליא פרק חדרי המרכבה עמוד 228 סידר עשר כיתות מלאכים כדלקמן: מלאכים, אראלים, שרפים, חיות הקדש, אופנים, חשמלים, אלים, אלהים, בני אלהים, אישים. קיימות שיטות נוספות.

הנה דברי הרמב"ם והעתיק בספר מאירת עינים. כתב הרמב"ם בספרו ה"יד החזקה" הלכות יסודי התורה פ"ב הל' ז': שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וקרובים ואישים כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר מעלות שלהן הן ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת חיות

ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו' הם שמחזאי ועזאל תרי מלאכי דקטריגו למרייהו כאשר בארנו⁷⁹. ולית בכל המלאכים דאשלימו להתערב בגו נשא דאינון דאקרון אישים ובני אלהים וכן רמזו בעלי הסוד (שיה"ש ה, ג) "פשטתי את כתנתי" סוד המלבוש כו':

(הגה"ה) ותמצא בדברי רבותינו ז"ל עדיין לא נשלם חלוקו של פלוני והוא סוד גדול. ומעיל קטן עשתה לו אמו הרומו לשכינה הנקר' א"ם וכתיב איש זקן עולה והוא עוטה מעיל. ועוד יש התלבשות ע"פ רבותינו ז"ל שכל ההויות נקראים לבושים כמו שאמרו רז"ל י' לבושים לבש הקב"ה בבריאה ואמר בפסוק ה' מלך גאות לבש והוא כענין עוטה אור כשלמה. מצורף לזה מה שאמרו רז"ל שנתעטף הקב"ה בשלמה והבהיק זיוה מסוף העולם ועד סופו. וכונת הפסוק על פשט שנתעטף בש"ה וכן מאמר ר' אליעזר הגדול שמים מהיכן נבראו מאור לבוש ואור לבוש רומז לש"ה ושמים העליונים נבראו מהם והכוונה באלו המלבושים כדאיתא בב"ר כהדין קמצא דלבושא מיניה הבן בעומקא דלבא. (עכ"ל הגה"ה):

וכמו כן קראו חז"ל כל שמות התוארים מלבוש לשם העצם שהוא יהו"ה וזהו (שמות ו, ג) "ושמי ה' לא נודעתי" אך ע"י התלבשות שמות התארים איש איש ללשונו ומעלתו⁸⁰. ג"כ יש התלבשות הנקודות של שם הגדול ושל שם י"ב וכ"ב ומ"ב. וכן אמרו רז"ל על האותיות והנקודות כי האותיות הגופים והנקודות הם הלבוש⁸¹ וכפי המלבוש כן הגוף. ובמדרש של ר' נחוניא בן הקנה (הבהיר קט"ו) אית נקודה באתותא הניקוד לאות כנשמה לגוף כנשמתא דחיי דאינשי. ואמרו ז"ל (לא מצאתי) "ויד המניע הכל נקרא אור הלבוש ר"ל חוצה לו ונבדל ממנו, והחול"ם הוא הגוף תוך המלבוש וזהו שאמר הכתוב ותחלמני ותחייני". נמצא לפי כוונה זו שהנקודה עיקר כי הנקודה לאות כסוס למרכבה. סדר טנת"א מורה על היות האות כלי לתנין, לניקוד ולטעמים והם מניעים

לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת כסא הכבוד ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם.

הנה הסדר לפי "ספר הפליאה": כתר עליון - כרובים: חכמה - חשמלים: בינה - חיות: גדולה - אראלים: גבורה - שרפים: תפארת - תרשישים: נצח הוד - אופנים: יסוד - אישים: מלכות - טפסרים:
⁷⁹ לעיל ד, כו, ו, ד.

⁸⁰ על ענין זה חיבר הרב יוסף ג'יקטיליא את ספרו "גנת אגוז" להראות שכל השמות מלבד שם הויה הם מלבושים אליו.

⁸¹ נזכר בהרבה מקומות בזהר כגון תיקו"ז דף ד' ע"א: "קום וְחִזְקָא לְבִינָה, לְגַלְיָה אֵלִין מְרָאוֹת קָמִי שְׂכִינְתָּא, דְּאִתְּמַר בְּהוֹן (יחזקאל א יג) וְדָמוֹת הַחַיִּים מְרָאִיהֶם כְּגִלְיָה אֵשׁ, כְּנִקְוֵי אִוְרִיתָא וְטַעְמֵי דְּאִוְרִיתָא, וְעֲלִיָּהוּ דְּאִתְּנוֹן אִתְּמַר (שם) וְדָמוֹת הַחַיִּים, מְרָאִיהֶם כְּגִלְיָה אֵשׁ אֵלִין אִינוֹן נְקִידִין, בּוֹעֲרוֹת כְּמִרְאָה הַלְפִידִים אֵלִין טַעְמִי, וּבְהוֹן (דניאל יב ג) וְהַמְשְׁכִּילִים יְהִירוּ כְּזֶהר הָרְקִיעַ, וְהַמְשְׁכִּילִים אֵלִין אִתְּנוֹן, יְהִירוּ אֵלִין נְקִידִין דְּנִתְּרִין בְּהוֹן, כְּזֶהר אֵלִין טַעְמִי.

אותה. הטעמים מעל הניקוד כי פירוש מילה המנוקדת בצורה זהה ישתנה אם היא מלעיל או מלרע כמו המילה (בראשית כט, ו) "באה" וזו שפסוק ט וכן הדיל בכך התרגום אתיא אתת והעיר הראב"ע בפסוק ט' שהוא מלעיל כי הוא פועל ולשון עבר. הרי שלא די באות ולא די בניקוד אלא הטעמים מעל יתנו חיים באותיות. ומטעם זה כשמלבישים שמות הקודש נקודות ידועות ישתנו פעולותם ויצאו מן הכח אל הפועל, מן הכח הגדול, ואפילו בכל הלשונות. וזהו סוד הלחשים משרפים לנחשים דוגמת משל כת"ר מלכו"ת וצניף מלוכה כאשר הועטרה לזולתו רואים יאמרו זאת עטרת מלוכה והודו ויתעלה העבד מהוד מלכות אע"פ שאינו שלו כוונת הרב להסיר טעות ומכשול בהבנת מאמרי הזוהר כאשר קורה פעמים שהזוהר קורה לספירת המלכות בלשון זכר כגון "ארון הברית אדון כל הארץ" והרי אדון הוא לשון זכר שמתאים לתפארת וכיצד הארון שהוא מלכות נקרא בלשון זכר? והזוהר מפרש דבריו שבזמן שהמלכות מחוברת אל התפארת נקראת היא בלשון זכר. ובלשון הרב נאמר שהמלכות עוטה צניף התפארת. הוא הדין כאשר הכתוב (ויקרא ב, ו) אומר למנחה היא וכתוב הוא וזכור כלל זה ומאשר סוד זה נצרך במקומות רבים בתורה ובדברי קבלה הארכנו במאמרים אולי יפקח עיני המעיינים וישרו את המאמר בפגעו בו ולא יכשלו:

וַיִּקְוֹז זִמְמָאָה וְזִלְבָּ וַיֵּבֶן הַבֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תְּזוּזַת הָעֵץ וַיֵּאכְלוּ:

יח, ח

ארז"ל (בר"ר מ"ח י"ד. שמור"ר מ"ז ה') ראשון ראשון מסתלק. כוונתם לומר כי אש של מעלה ירדה ונתלחך המאכל כענין אליהו (מל"א י"ח, ל"ח) והמים אשר בתעלה לחכה. וכן בדבר מנוח (שופטים י"ג, כ) ויהי בעלות הלהב מעל המזבח:

אַרְדָּה נָא וְאַרְאֶה הַכְּעֻקָּתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה:

יח, כא

ארדה נא ואראה וגו' דעת מקבלי האמת בזה דרשו שם בפסוק (מיכה א, ג) "הנה ד' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ" יצא ובא לו ממדה למדה רצה לומר יוצא ממדת הרחמים התפארת למדת הדין מלכות וכן ענין זה ארדה נא ואראה הפירוש הקבלי הוא ששם הויה שהוא רחמים ירד למלכות שהיא דין וכך דנס. וכן אנו אומרים בתפילה לפני תקיעת השופר בראש השנה "ועמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים" וזה פשט המקרא כי לא ניתן לפרש שירד ממש, כי זו הגשמה וגם טעות כי מלא כל הארץ כבודו ועיניו משוטטות בכל הארץ.

וַיֹּאמֶר יְהוָה וְעָקַת סֹדֶם וְעַמּוֹרָה כִּי רָבָה וְזִמְמָתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

יח, כ

וילאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד במדת רחמים כי מזכר כאן שם הויה ברוך הוא למדת הדין ואראה ברחמים. הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה ברחמים ואדעה וארחמם כדרך (שמות ב, כה) וידע אלהים. והמופת בזה שהשם יתברך נכתב ביהו"ה להורות רחמים, בשוב רשע מדרכו וחיה. ואברהם (בפסוקים כז, ל-לב) הזכיר שם זה באדנ"י סבור היה כי יבא עליהם במדת הדין מלכות:

וַיְהִי־הָאָמֵר הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה:

יח, יז

המכסה אני מאברהם. זהו שאמר הכתוב (עמוס ג, ז) היעשה ד' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. ידוע תדע כי מפני חטאת יושבי הארץ ההיא נשתנו עליהם סדרי בראשית ואבלה הארץ ויושביה לא במקרה, כדברי המתעתעים והוברי שמים, כי הרשעים גורמים שנוי העולם ומנהגו. וכן הצדיקים משנים מנהג הבריה הנזכרת פעמים רבות⁸² ובדברי חז"ל. כגון באיוב נאמר (א, י) "ומקנהו פרץ בארץ" (וידרשו זאת בקה"ר ט, יג. ילקוט"ש איוב א תתצב) שפרצו גדרו של עולם שכל מקום זאבים טורפים לצאן וצאנו של איוב היו טורפים הזאבים. ובימי ר' חנינא בן דוסא (תענית כה ע"א) שעזים שלו הביאו זאבים לא זאבים היו אלא דובים. (בר"ר ס, ח) וחמורו של ר' פנחס בן יאיר⁸³ וכל זה גורמים הצדיקים ובני דורם כמו שאמר הנביא (ישעיה י"א, ז, ס"ה, כ"ה) "ואריה כבקר יאכל תבן" ודומיהם (ילקוט"ש ויקרא כ"ו, תרע"ב) ואילני סרק יעשו פרי וסם המות יוסר שנאמר (ישעיה יא, ח) ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדד:

כִּי בַּשְּׂוֹזְתִים אֶנְוֶנּוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי גִדְּלָה צִעֲקָתָם אֶת פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלֹחֵנוּ יְהוָה לְשִׁוּזָתָה:

⁸² כמשה רבנו עשרות פעמים בתורה בסיפורי יציאת מצרים ובמדבר עם קורח וכו'.

⁸³ הנה המעשה מתורגם ומבואר: אתונו של רבי פנחס בן יאיר, גנבוה שודדים. היתה בידם שלושה ימים ולא אכלה דבר. אמרו השודדים "סופה למות במערה ותסריח הבה נחזיר אותה לבעליה" וכך היה. כאשר הגיעה לפתח ביתו של רבי פנחס החלה לנהוק (לנעור) הבין רבי פנחס שזו אתונו ואמר פתחו לה לעניה זו ותנו לה לאכול כי לא אכלה ג' ימים. מיד נתנו לה לאכול ולא אכלה באו ואמרו לו לרבי פנחס שאינה אוכלת. שאלם הרב תקנתם את השעורים לפניה? אמרו לו כן. שאל שוב הרב הפרשתם מעשרות? אמרו לו וכי לא כך למדת אותנו שלכהמה לא צריך להפריש מתבואת דמאי מעשרות? ענה להם רבי פנחס "מה אני יכול לעשות לה, היא מחמירה על עצמה".

יט, יג

כי משחיתים אנחנו את המקום. מצאתי בספר החיים (בר"ד סח, יב) אלו שני המלאכים מחמת שגילו הסוד ללוט נדחפו ממחיצתם קל"ח שנים עד ימי יעקב ולא יכלו לעוף בשמים אך דרך סולם עלו כאשר אבאר בע"ה בפ' ויצא:

וַיְהִי כִּהְיוּצִיָאם אֲתָם הַזּוֹעֶזֶה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה עַל נַפְשָׁךְ אֶל תִּבְיט אַזְזִירָךְ וְאַל תַּעֲבֹד בְּכָל הַכֹּכָב הַהָרָה הַמַּלְטָה פֶּן תִּסָּפֶה:

יט, יז

אל תביט אחריו. כתב הרמב"ן כי הראות באויר הַדְּבָר ובכל החלאים יזיק מאד וידביקם, וכן המחשבה בהם. כי באתה באה אל אשת לוט המכה במחשבתה כאשר ראתה גפרית ומלח היורד עליהן מן השמים ודבקה בה:

וַתִּבְט אֶשְׁתּוֹ מֵאֲזִירָיו וַתְּהִי נָצִיב מְלֹחַ:

יט, כו

ותהי נציב מלח. איתא בגמרא (בר"ד נא, ה) לפי שלא נתנה קורט של מלח לעני ואבב חוטרא מילי ואבי דרא חושבנא כלומר נמצא העת הראויה להפרע ממנה ומצא מין את מינו⁸⁴. וסוד הענין למה הפכה לנציב מלח תבין מברית מל"ח כלומר זו המלכות הנקראת ברית, ובהיותה מחוברת ליסוד נקראת ברית מלח והיא הנקראת יס ומדת הדין והיא פגעה בה⁸⁵

⁸⁴ הנה הסבר רש"י בגמ' שבת דף לב ע"א: "כשהיא (הצאן הסוררת) באה לפני גדרות צאן שם הוא מדבר עמה להלקותה על פשעה, ואבי דרי לבית הדיר של צאן באין לחשבון, גדרות צאן מתרגמין חוטריין דען (במדבר לב) כלומר האשה כשהיא בבריאיות, פעמים שזכויותיה תולין, ואין כח במקטרג להזכיר עונה, אבל משהגיעה לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירין עונותיה ומעשיה, אם ראויה היא לנס אם לאו:

⁸⁵ הנה לך לקט הסברים: כתב ספר שערי צדק - השער הראשון - ברית מלח זה במלכות וזה לשונו: "והמדה הזאת נקראת - תפלה והיא מזמרת לפני ה' תדיר כדי להבעיר כל מיני חושים וקמטונים ולסקל האבנים ולתקן מהמסילה לישראל וזה סוד אלה"ים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט כי הנה אויבך יהמיון וזה סוד תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה אוי להם לבריות מעבונה של תורה. והנני רומז לך למה נקרא תפל"ה כלומר שאין לה כח ולא מאור ולא קיום ושמחה מעצמה אלא על ידי שפע התפארת וסימנך מיאכל תפל מבלי מלח וכאלו אינו דבר בפני עצמה אלא היא תפל אצל היסוד שהוא המלח הכורת ברית ולפיכך מלכות בית דוד היא ברית מלח וכמו שהמלח טעם לכל המאכלות כך יסוד טעם לכל כוחות המלכות וכל מעדניה ומעלותיה וכל ענייניה וזה סוד צורך התפלה ומעלתה כי הוא סוד יחוד אמתי (יס"ג רשומה) בשומה עצם אמיתתה תפל אצל התפארת כדמיון תורה שבכתב ותורה שבעל פה בדמיון מאור הלבנה מן החמה ולפיכך נקראת תפלה עבודה עובד אדמתה ישבע לחם שמחבר מלכות ליסוד וכן כל אדם המתפלל הוא מעיד על עצמו שיש לו אדון שהוא מפרנטו ומכלכלו ואין לו צד קיום אלא ע"י האדון וזהו סוד התפלה היאכל תפל מבלי מלח.

הרמ"ק בספר פרדס רמונים - שער כג פרק י - "ובוהר פרשת ויחי (דרמ"א) פירש הפך זה שנקרא המלכות יס המלח בהיות המלכות יונקת מהיסוד הנקרא ברית מלח ועל ידו השקט הדין כי מלח מטעים המר והתפל.

וגם ממי המים של הים המלוחים רמז לזה. וכתב בעל הסוד כי יש בו סוד עליית אליהו בסערה (מל"ב ב, י) "ויאמר אם תראה אותי לוקח מאתך" ר"ל אם תזכה לראות אותי שלא תמות, כי במקום ראיית בני אדם אין עושין ניסים לבני אדם, שהרי בלילה יצא המלאך והכה במחנה אשור⁸⁶. וכן במפולת דגון שהיה בלילה (שמו"א ה, ג) וככה לא יעלו לשמים לעיניהם כי אם בסערה כדי שיסורו משם ולא יעכבו. וזהו שאמר אליהו לאלישע (מל"ב ב, ב) "שב נא פה" כי היה ירא שיסתכל במלאך בהשתנותו באיכותו מגופו ממה שהיה, וא"כ נעלם מעיניו ותפרד הרכבתו וימות, לפי שהנשמה מעין המלאך בהשתנותו יוצאת לה"ב אלא לשעבר כבוד אלהים הסתר דבר. וזהו סוד וטעם (שמות יט, כא) "אל יהרסו אל ה' לראות" במעמד הר סיני כי שם נגלה האלהים. ולסוד התחינה הט אונים. הנה היא לך כסות עינים:

ויהיה המטיר על סדם ועל עמורה גפרית ואש מאת יהוה מן השמים:

יט, כד

איתא תמן בספר הזוהר (ח"ג קל"ז ע"ב) מאי משמעותא דהאי קרא "מאת ה' מן השמים" האי בועיר אנפין אתמר הנקרא שמים שזו התפארת הממצעת בין החסד (מים) והגבורה (אש) ומאי מן השמים אש ומים רחמי ודינא. אמרו חז"ל⁸⁷ כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. כוונת מאמרם ז"ל מלכות של שמים הוא הנקרא ב"ד של הקב"ה כלומר הדין יצא מספירות תפארת ומלכות. ואיתא בב"ר (נא, ב) "אבא חלפתא בר סקיא בשם ר' אבא ברבי סימון אומר וה' המטיר על סדם זה גבריא"ל, מאת ה' זה הקב"ה" ממאמר זה אינו סותר מאמרנו כי כינה גבריא"ל למלכו"ת הבנויה מן הגבורות.

וישפם אברהם בבקר ויקחו לוֹזֶם וְזֹמֶת מִיָּהֵן אֶל הָהָר שִׁם עַל שְׂכֻמָּה וְאֶת הַיֶּלֶד וְיִשְׁלָחוּהוּ וְתִלְךָ וְתִתֶנּוּ בְּמִדְבַּר בָּאֵר שִׁבְעִי:

בספר קהלת יעקב - ערך מל - "מלח הוא מלכות כמו המלח שהוא מים, והאש מייבש אותה כן המלכות חוט של חסד משוך עליו, ועל ידי אש הגבורה נתקשה ומימיו מלוחים, וכשאומר ברית מלח נקשר היסוד ברית במלכות הנקרא מלח, של"ה פרשת ויקרא.

⁸⁶ מל"ב י"ט, ל"ה. ישעיה ל"ז, ל"ו.

⁸⁷ בר"ר נא ב. במדב"ר ג, ד. שיהש"ר א, מו. פסיקתא רבתי מב. ילקוט"ש בראשית יט פד. וכן כתב רש"י כאן ובחומש שמות יב, כט.

כא, יד

ואיתא תמן בספר הזוהר (ח"א קי"ח ע"ב בהשמות) "שם על שכמה" כיון דכתיב "ויתן" מאי דכתיב "שם על שכמה"? אלא מלמד שהזהיר הגר על האמנה, וללמדה על מה שהיתה בתחלה עמו. נאמר שם שם על שכמה וכתיב התם (שמות טו, כה) שם שם לו חוק ומשפט וגו'. מה להלן על השכינה הנקראת שם אף כאן על השכינה כלומר הזהירה על האמונה בשכינה הנקראת שם שתהיה על שכמה ר"ת שם כ'בוד מ'לכות ה'זוה מה עשתה? כיון שראתה עצמה יוצאת מרשותו של אברהם חזרה לקלולה, שנאמר "ותלך ותתע במדבר" שהלכה אחרי ע"ז וגלולי אביה שנא' (ירמיהו נא, יח) "הבל המה מעשה תעתועים". פחים רקועים. האל תמים דעים. יעיר לנו שבעה רועים. ולשפוט את הר עשו ועלו מושיעים: חסלת סדר וירא:

חיי שרה

יקר בעיני אל מות חסידיהו. אמנם לכיפור הם אל עם אשר בהר:

נר האלהי הוא טרם אשר יכבה. ממזרח יציץ אורו כאור שחר:

ויהיו זי"י שְׁרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים וְשִׁנֵּי זִמְי שְׁרָה:

כג, א

ויהיו חיי שרה. זש"ה (איוב ג, כב) השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. ידעו מה שידעו כמו שאבאר:

וְתִמֹת שְׁרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא זִזְבְּרוֹן בְּאַרְצָן כְּנָעַן וַיָּבֹא אֲבִרְהָם לְסֹפֹד לְשְׁרָה וּלְבִכְתָּהּ:

כג, ב

ותמת שרה בקרית ארבע. מצאתי בשם חכם אחד ענין סוד גדול. איתא בגמרא (ברכות נ"ה ע"א. ב"ק צ"ג ע"א. ר"ה ט"ז ע"ב) המוסר דינו לשמים הוא נענש תחלה. גלל כן לכן נענשה שרה אמנו כי מסרה דינה לשמים באמרה (בראשית טז, ה) ישפוט ד' ביני וביניך והזכירה שם שם של ד' אותיות. וזהו אל תקרי "קרית ארבע" אלא קריאת ארבע:

וְיִתֵּן לִי אֶת מִעֶרְתְּ הַמִּכְפָּלָה אֲשֶׁר לִי אֲשֶׁר בִּקְצֵה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְכֹלָה יִתְּנָה לִי בְּתוֹכָם לְאַזְזוֹת קֶבֶר:

כג, ט

ויתן לי את מערת המכפלה אשר בקצה שדהו ולא ישחית את נחלתו בשביל הקבר, שאילו היה באמצע שדהו היו צריכים לעשות דרך לקבר. וכן (יהושע כ"ד, ל. שופטים ב, ט) ויקברו אותו בגבול נחלתו [בתמנת חרס בהר אפרים] בשכם ולא אמר בנחלתו. ויותר טעם מספיק כי היה מנהגם כשהיו קוצרים היו מרבים שמחה ואין שמחה במקום אבילות.

סוד מערת המכפלה דע ששם נקבר אדם וחיה אע"פ שאינו מפורסם בתורה הקבלה אמת מפה לאוזן. איתא בספר הזוהר (זו"ח רות צ"ט ע"ב) רבי קיסמא אומר מערת מכפלה סמוך לפתח ג"ע כי אין ספר הג"ע הוא בארץ. ובשעה שמתה חיה בא אדם וקברה שם ושם הריח ריח ג"ע⁸⁸ רצה לחצוב יותר ויצאה בת קול ואמרה לו דיך עמד ולא חצב יותר ושם נקבר. ומי נתעסק בו שת בנו שהיה בדמותו ובצלמו.

רבי רחומאי אומר הקב"ה נתעסק בבריאתו ונתעסק במיתתו ולא ידע אנוש עד בא אברהם וקנה אותה בדמים יקרים והריח ריח ג"ע ושמע קול מלאכי השרת אומרים אדם הראשון קבור כאן ואברהם ויצחק ויעקב יהיו מוכנפים כאן. ומקודם לכן היו מבקשים ליקבר שם ומלאכי השרת שמרוהו וראו אש דולקת שם. וזהו שאמר שם בשערי צדק⁸⁹ קנה המקום הזה כדי להכנס בו לעולם הבא בינה, כי הוא מערת המכפלה שהיא סוד המלכות הנקראת פתח והיא העומד דרך להגיע ממנה לזרועות העולם חו"ג והיא בית שער לעד"ן העליון חכמה להכנס למקום הבינה. והוא סוד "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר" מלשון סוחר סחור והוא סוד דר וסוחר"ת. האבן של מעלה הוא הנקרא סוחרת ושל מטה נקרא ד"ר: פירוש המלכות נקראת דר והבינה סוחרת על שהיא מקיפה למלכות.

וְאַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב בָּא בַּיָּמִים וַיְהִי בֵּרֶךְ אֶת אֲבִרְהָם בְּכָל:

⁸⁸ ודע לך שעד היום יש שם ריח גן עדן. בשנת תשמ"א בליל סליחות ג' תשרי ירדו חמישה בחורים משיבת קרית ארבע והם מספרים שהריחו שם ריחות טובים דבר הנוגד את הטבע.

⁸⁹ הנה העתקה מספר "שערי צדק" מהשער הראשון שחברו נכדו של הרב יוסף ג'יקטיליא מח"ס שערי אורה והוא כתוב כמותו: "זוה שלקח אברהם אבינו עליו השלום מערת המכפלה לעלות משם למעלה מן הזרועות עד מקום הכתר וזהו סוד ד' מאות שקל עובר לסוחר הנה המקום הזה להכניס משם לע"ה כי הוא הפתח העומד לזרועות עולם ומשם נכנסים לחיי העולם הבא וזה סוד עובר לסוחר" וסוד דר וסוחרת פקח עיניך וראה כמה היא מעלת שדה המכפלה שהיא בית שער לעדן העליון להכנס למקום הבינה שמור ואתה דע לך וסוד ב' האבנים האלה הם סוד ולקחת את שני אבני השם ופתחת עליהם שמות בני ישראל והסוד כי הזוכה להכנס למלכות זוכה לחיי העולם הבא והזוכה לדר זוכה לסוחרת וזהו שאומר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וזהו צדק צדק תרדוף למען תחיה וגו' וזה סוד ב' אבנים וסוד ד"ר וסוחר"ת:

כד, א

וה' בירך את אברהם בכל. דע איש המעיין כי במלה הזאת "כל" נכמס ונסתם סוד נורא ונשגב ומופלא עד נצח. ויש בכאן ג' דעות (ילקוט ש בראשית כד, קו) רבי מאיר אומר לא היתה לו בת. אחרים אומרים היתה לו בת ובכל שמה. דרש רבי מאיר ואמר לא היתה לו בת, וזו היתה לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה אלא לבני הארורים, ואם ישלחנה לארצו שם תעבוד ע"ז כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפון שיצא מזרעו הכשר חוץ לארץ וכ"ש אם יעבדו ע"ז. רבי יודא אומר בת היתה לו דאפילו ברתה לא חסריה רחמנא והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים. ע"כ ובאו אחרים ודרשו בו סוד מסודי התורה כי בכ"ל תרמוז ענין גדול והוא שיש בהקב"ה מדה אחת נקראת כ"ל⁹⁰ מפני שהוא יסוד הכל, ועליה נאמר (ישעיה מד, כד. מה, ז) אני ה' עושה כ"ל והוא שנאמר (קהלת ה, ח) ויתרון ארץ בכל היא. ואמר כי יתרון ארץ כלומר ספירת המלכות הנקראת ארץ וטובה בגדולה השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא כלומר גדולתה מפאת היותה מחוברת ליסוד הנקרא כל וזה הוא מאמרם ז"ל (יבמות קי"ח ע"ב. כתובות ע"ה ע"א) טב למיטב טן דו. והיא מדת האמ"ת השמינית מ"ג מדות ומדה אחת נקראת ב"ת (מל"א ז, כ"ו. מל"א ז, ל"ח) והיא ג' שאין (עיין יחזקאל מ"ה, יא) והיא מדה בלח נאצלת ממנה והיא עטרת מלכ"ה ספירה ה' והיא בת קו"ל דהיינו הקול הוא קול יעקב, ומה שקרה ליעקב קרה ליוסף, ומיוסף נמשך הקול למלכות ולכן היא "בת קול". ומאז שבטלה הנבואה השתמשו בבת קול ובה במלכות הקב"ה מנהיג את עולמו, והיא בית דין של הקב"ה הנרמז במלת וה' בכל מקום שהרי כל מקום שנאמר וי' הכוונה לו (תפארת, ז"א) ולבית דינו (מלכות, נוף, שכינה). והיא המלכות נקראת כל"ה בשיר השירים גלל כיון שהיא כלולה מכל⁹¹. והחכמים קראוה כנסת ישראל בעבור שהיא כנסת הכל כלומר היא כנסה אליה את כל השפע של ישראל כלומר התפארת. והמדה הזאת היסוד היתה לאברהם לבת⁹² כי הוא היה איש חסיד ויתנהג בזו. ולכך אמר

⁹⁰ הסכימו רב ככל חכמי הקבלה שהיסוד נקרא כל ועליו אמר יעקב אע"ה "יש לי כל" ויצחק אמר "ואכל מכל". הטעם פירש המהרח"ו זללה"ה כי היסוד מקבץ שפע חגתנ"ה, שבכל אחד יש י' אורות, אליו ולכן יש בו חמישים אורות גימ' כל. בספר החייט ביאר שהיסוד נקרא כל כי מקבל כל השפע מהכתר עד אליו. כל השפע הזה נשפע למלכות ולכן היא נקראת "כלה" כי היא אות ה' אחרונה שבשם ובקבלה שפע היסוד היא נקראת כלה.

⁹¹ כהמשך להערה הקודמת אגלה אור לעיניך אתה המעיין. אמר רבי יוסי (סוכה ה ע"א) לא ירדה שכינה למטה מעשרה והיסוד בזה כשתמנה מאחד ועד עשר ותסכום אותם (זה נקרא גימטריה במדידה או סיכום טור חשבונני עולה) תקבל כלה שזו המלכות. אם תרבע טור זה דהיינו אחד ועוד ארבע ועוד תשע וכו' ועוד מאה תקבל שפ"ה כמנין שכינה. מנין זה זה 55 385 נמצא בשנה עברית מעוברת ושלמימה (כלומר חשון וכסליו מלאים).

⁹² וזה רמזו בילקוט שמעוני בראשית - פרק כד - רמז קו - על הפסוק וי' ברך את אברהם בכל - "רבי שמעון בן אלעזר אומר מרגלית טובה (שזה היסוד הנקרא טוב) היתה לאברהם אבינו תלויה בצוארו שכל חולה הרואה אותה

אחרים אומרים כי אין הברכה זאת שנתברך שהוליד או לא הוליד בת משרה אבל הוא ענין גדול שבירך אותו במדה שהיא בתוך המדות תקרא גם הוא כ"ל מלשון כי שמי בקרבו והנה הוא מבורך בשמי"ם ביסוד הנקרא כל ובאר"ץ מהשכינה הנקראת כל'ה. מבואר הוא בספר הרמב"ן בפסוק הזה כד, א.

והסוד מבואר בספר הבהיר (אות כב) בפסוק אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי ורקע הארץ מאתי. אני הייתי כשנטעתי אילן זה להשתעשע בו כל העולם, ורקעתי בו הכל וקראתי שמו "כל" שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא והכל צריכים לו, בו צפופים ולו מחכים. וממנו פורחות הנשמות לעבור דרך מעברה. לבדי הייתי כשעשיתי אותו ואל יגדל עליו מלאך לומר אני קדמתי לך גם בעת שרקעתי ארצי נטעתי שורש אילן זה ושמחתי בהם ומי אתי שגליתי לו סוד זה. עכ"ל בין תבין. והנה הביאור: הנביא ישעיה אומר אני יי עושה כל כלומר יי שה"ס התפארת ממנו נאצל היסוד הנקרא כל וממנו הכלה שהיא הארץ. היסוד נקרא "זה" וזה הפשט במילים נטעתי אילן זה ובו יש שמחה למלכות הנקראת עולם. "רקעתי" ירמוז לרקיע המבדיל בין מים למים, בין תפארת למלכות והוא היסוד הנקרא רקיע והוא המחבר שמים וארץ ולכן תשתכפול הויה עם אדנות בהתאמה כזה: $\text{י*א} + \text{ה*ד} + \text{ו*י} + \text{ה*י} =$ רקיע וזה אומרו רקעתי בו הכל וקראתי שמו "כל" ועליו אמר דהע"ה "כי כל בשמים ובארץ", כי כל=יסוד (מהרב טולדנו). והמשל בזה העולם לבנק הנותן כסף לאנשים הרי הכסף לא שייך לבנק הוא שייך למי שהפקידו כך הנמשל השפע נאגר ביסוד וממנו יוצא אך השפע נוצר למעלה בספירות העליונות ומתחיל בכתר שגם הוא קבלו מרום המעלות (לשון הרש"ש והוא ע"ב ס"ג דא"ק). והנשמות יוצאים מעץ החיים (כלומר שפע הבינה הנקראת חיים הנמשך לתפארת הנקרא עץ) ועוברות דרך היסוד וכן הוא בגשמיות שהכל נמשך מן היסוד התחתון.

וראיתי אני לבאר הנה דעת שני המאורות הגדולים רבי שמעון בן יוחאי ורבי נחוניא בן הקנה וז"ל (אד"ר. זוהר ח"ג קלח עב) תא חזי מאי כתיב (חבקוק ג, ב) "ה' שמעתי שמעך יראתי", האי קרא אישתמע דבר נביאה קדישא שמע ואסתכל וידע וקיים כל תיקונין אלין כתוב יראתי דיאות הוא למדחלא ולאיתבר קמיה האי זעיר אפין כד אסתכל וידע. מה כתיב "ה' פעלך בקרב שנים חייהו" האי לעתיק יומין אתמר, ובכל אתר דאשתכח ה' ה' בי"ה תרי זימני, או בא"ד וי"ה חד לזעיר אפין וחד לעתיק דעתיקייא, ואע"פ דכל חד וחד שמיה אקרי. ה' פעלך בקרב שנים חייהו לעתיק יומין אתמר, דכל נהורא דיליה. "פעלך" מאי פעלך? זעיר אפין. "בקרב שנים" שנים קדמוניות דאקרון ימי קדם, ולא אקרון שנות עולם אינון ימות עולם. והכא "בקרב שנים" מאי שנים? שנים קדמוניות. "חייהו" ממאן? מז"א, דכל נהורא דיליה מאינון

מיד נתפא. ובשעה שנפטר אברהם אבינו נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה אמר אביי היינו דאמרי אינשי מידלי יומא אידלי קצירא. וראה רמז מרגלית ע"ה גימ' "מקום מלכות" שזה מצב יחוד היסוד עם המלכות.

שנין אתקיימון, ובגיני כך אמר "חיהו". "ברוגז רחם תזכור" לההוא חסד עילאה דביה איתער רחמי לכולי למאן דבעי רחמי ולמאן דיאות לרחמא. עכ"ל.

ועתה עשה אונך כאפרכסת להבין דברי רבי נחוניא בן הקנה. (ספר הבהיר אות סט)
 "ה' שמעתי שמעך יראתי" מאי משמע "שמעך"? מקום ששומעין בו. מה טעם אמר
 "שמעתי" הבנתי מבעי ליה? ! כד"א "גוי אשר לא תשמע לשונו", ומה טעם אמר
 "יראתי"? משום דאוזן דמות אל"ף ואל"ף ראש לכל האותיות ולא עוד אלא אל"ף
 גורמת לכל האותיות קיומם ואל"ף דמות המוח מה אל"ף כשאתה זוכר אותה אתה
 פותח פיך כך המחשבה כשאתה חושב לאין סוף ותכלית. ומהאל"ף יצאו כל
 האותיות הלא תראה כי הוא בתחלה אומר וה' בראשם וקיימא לן דכל ה' הכתוב
 יו"ד ה"א וא"ו ה"א מיוחד הקב"ה ומקדש בקודש בהיכל קודש ואנה היכלו הוי
 אומר במחשבה והיינו אל"ף הה"ד ה' שמעתי שמעך יראתי. וכן אמר חבוקק תפילתי
 ידעתי שתתקבל ובתענוגו גם אני התענגתי וכשהגעתי למקום פלוני והבנתי שמעתי
 יראתי ע"כ ה' פעלך בקרב שנים ביחודיך. משל למה הדבר דומה? למלך ארון
 מכוסה ומופלא שנכנס לביתו וצוה לבל יבקשו אותו. על כן המבקש יפחד, כי יודע
 המלך שהוא עבר על מצותו. ולכן אמר "יראתי". "ה' בקרב שנים חייהו", וכך אמר
 חבוקק הואיל ושמך בך ובך שמך פעלך בו יהיה בקרב שנים חייהו. שוב איתא תמן
 (אות עב) "פעלך בקרב שנים חייהו" משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו מרגלית
 טובה ספירת המלכות והיא חמדת מלכות ובעת שמחתו מחבקה ומנשקה ושמה על
 ראשו ואוהב אותה. אמר חבוקק אע"פ שהמלאכים עמך אותה מרגלית חמדה היא
 בעולמך ע"כ בקרב שנים חייהו. מאי משמע לישנא דשנים? שנאמר ויאמר אלהים
 יהי אור ואין אור אלא יום שנאמר את המאור הגדול לממשלת היום והשנים הוא
 מימים הה"ד בקרב שנים תודיע. אותה מרגלית המולידה השנים והא כתיב ממזרח
 שמש אביא זרעך והשמש זורחת ממזרח ואמרת שהמרגלית הוא יום אומר אני לא
 אמרתי אלא ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. עוד כתב (אות עז) מאי ברוגז רחם תזכור?
 אמר בעת שיחטאו לך בנים ותכעוס עליהם רחם תזכור ומאי רחם תזכור? אותו דוד
 דהיינו ספירת המלכות שאמר ארחמך ה' חזקי וגו' וזכור אברהם אביהם דכתיב זרע
 אברהם אוהבי. ובקרב שנים תודיע איתא תמן כי שנים מלשון שנה ומדת דו"ד
 נקראת שנה כי שנה גימ' ספירה שנא' וחגותם חג לה' שבעת ימים ויהי' תודיע מלשון
 וידע אלהים ועל זה הביא שם (אות עח) משל למלך זו ספירת הבינה שהיה לו עבד שלם
 תמים לפניו זה אברהם אבינו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן. אמר המלך מה אתן
 לעבד זה ומה אעשה לו? אלא אצונו לאחי הגדול ספירת החסד שהיא אח גדול לתפארת
 (רחש לבי ואור הגנוז) לצרכו לשמרו ולכבדו. חזר העבד עם אחיו ולמד מדתו סיגל לעצמו

את מדת החסד אהבו האח וקראו אוהבו דכתיב "זרע אברהם אוהבי" אמר ומה אתן לו? הנה כלי נאה עשיתי זו המלכות ומרגלית נאה ואין כמותה והיא סגלת מלכים אתננה לו ויזכה במקומי שנאמר וה' בירך את אברהם בכל.

והנה מבואר כי קורא מלך לאלהי יעקב יעקב תפארת ואלהיו בינה והא"ח הגדול הוא חסד, ואברהם הוא העבד. החזיק במדותיו ונתן לו מדה זו שהיא רפה והנהגת העולם על ידה באמצעות י' ספירות כאשר ביארנו.

וכן פסוקים רבים מורים על זאת המדה כגון ויתרון ארץ בכ"ל היא, וכן ומעת חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כ"ל. ומדה שמינית מי"ג מדות שהיא אמת ורגל רביעי מרגלי המרכבה: שד' רגלי המרכבה חגת"י שהם אברהם יצחק יעקב ויוסף הנקרא כלכל.

ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק: ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם:

כה, ה-ו

אמרו חכמינו ז"ל (ילקוט ש בראשית כה, קי) שם הטומאה מסר להם, שהיו משתמשים בהם בטומאת הגוף. וזאת היתה חכמת בני קדם שהיו בני הפלגשים שנאמר (בראשית כה, ו) "וישלחם אברהם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם". הרומו לכח בני קדם שנאמר (במדבר כג, ז) "מן ארם ינחני בלק מהררי קדם" וכחות הטומאה החיצוניות מסר להם והם מעשה שדים וכשפים.

ואיתא בספר הזוהר (זו"ח רות) כדוגמא דאיתא שם דקודשא הכי איתא שם דמסאבא שהוא טמא כשם שיש שמות בקדושה כך יש שמות בטומאה, שהוא שם טמא ועל דא אמר ועל זה נאמר (שמות כ, ג. דברים ה, ז) "לא יהיה לך אלהים אחרים". ע"כ ואוי למתנה ולנתינה כי הכין אברהם אבינו ע"ה המרכבה הטהורה מבפנים ליצחק, והמרכבה החיצונה לעשו ולישמעאל. כאשר יש במרכבה הפנימית שמות הטהרה כן יש במרכבה החיצונה שמות הטומאה שהם שמות השדים נגידי התל"י⁹³ והשדים. והוא ע"ה השפיע הכח לבני הפלגשים שיכולים הם להזכירה בטומאת הגוף כאשר ביארנו והיה עולה בידם. מה שאין כן בעם הקדש הצריכים קדושה וטהרה בפעולתם. דברי הצומות וזעקתם. עד אשר יעלה להם הפעולה. מעילה לעילה. כי איך מטמא טהור יצא. פגול הוא לא ירצה: חסלת סדר חיי שרה:

⁹³ עיין פרשת אחרי מות בה הרחיב הרב הביאור על נגידי התל"י.

תולדות

הן מגזרת אבן ספיר. יצא תרשיש שוהם. כן משושן יפרח פרח. תולדות יצחק בן אברהם:

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק:

כה, יט

ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו' הוא סוד (שמו"ר טו, כב) המים הרו וילדו אפילה. כלומר המים אלו החסדים וזה אברהם והאפילה זה יצחק שהוא מסמל את הגבורה ובסוף ימיו כהו עיניו ונחשב הדבר לאפילה. והסוד בזה הוא שמן החסד נאצלה הגבורה.

וטעם ויהי יצחק בן מ' שנה גם הוא סוד ויהי עשו בן מ' שנה תבין כי הם שני הפכים: (הג"ה) וטודם רמז ויהי שם עם ה' ארבעים יום וטוד ארבעים יום יום לשנה וטוד ארבעים יכנו. (עכ"ל הג"ה):

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְךָ לְדַרְשׁ אֶת יְהוָה:

כה, כב

ויתרצצו הבנים בקרבה כאן הפליגו רז"ל בדבר זה (בר"ר סג, ו) עוברת על בתי כנסיות יעקב מפרס עוברת על בתי ע"ז עשו מפרס. ועל זה נתקשו חכמים רבים איך עובר במעי אמו יש בו דעת להרע או להטיב. וכתב איש סודי כי העובר במעי אמו משביעהו המלאך הממונה לשמור התורה שנאמר (תהלים מ, ט) לעשות רצונך חפצתי ותורתך בתוך מעי. ונאמר (ירמיהו א, ה) בטרם אצרך בבטן ידעתך וגו' וכן (תהלים נא, ז) בבטן יחמתני אמי.

ודע כי כל מה שעושה הקב"ה לחי יעשה בהפך לעובר במעי אמו. בחי נאמר (ירמיה א, ט) "וישלח ה' ויגע על פי ויאמר הנה נתתי דברי בפוך" והנה בדמות אנשים נגע על שפתי ואדבר. אבל בבטן נגע על שפתים ומשכח (נדה ל' ע"ב) לפי שבבטן פיו סתום וכשבא לפתחו מכהו ושוכח, דאי לא שכח תטרף דעתו עליו מעומק חכמתו בחשבו בענין העוה"ז. כעובדא דרב ביבי בר אבבי (ברכות ו ע"א) דנקט שונרא אוכמא בת אוכמתא וחזי ענין שדים ונטרפה דעתו עליו. שוב כתב (משלי ל, ב-ג) לא למדתי חכמה מאיש ודעת קדושים לא אדע בקטנותו לא למד אלא בבטן אמו למד וזכר. ואלו היה הדור זכאי היה העובר זוכר כל מה שראה בבטן אמו. ובכן בבטן אמו הרשיע עשו הרשע ואולי מה שעשה היה מחמת שהיה נגמר בבטן שנאמר "ויצא הראשון אדמוני כולו" וגו' ונכנס בו יצר הרע וזהו שאמר הפסוק (תהלים נח, ד) "זורו

רשעים מרחם". וכן מאמר הנביא (ישעיה כו, י) ⁹⁴ "יוחן רשע כל למד צדק בארץ נכוחות יעול. וכן תמצא שרשע לאחר מיתה יעשה רע שנאמר (יחזקאל כא, ל) ואתה חלל רשע. ואולם בצדיק נמצא קנאה כדרך רוח נבות (מל"א כב, כא. דהי"ב יח, כ) ויצא הרוח. ומטעם זה שהרחבנו כי עובר במעי אמו יודע, גלל כן לכן צריכה האשה לזהר כשהיא מעוברת שלא ללכת במקום עבירה ⁹⁵ (אבות ב, ח) כההיא עובדא דרבי יהושע בן חנניא ודומיהם:

וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלִדְתָּהּ וְהָיָה תוֹמָם בְּבִטְנָהּ:

כה, כד

והנה תומים בבטנה. ובכרס נפרדו זה מזה והוא סוד (מלאכי א, ב) "הלוא אח עשו ליעקב" והוא סוד טומאה וטהרה התלויה במעלת ח"ק כלומר ביסוד הנקרא חק כמ"ש וחק בשארו שם והוא סוד ערלה ומילה עוד אדבר בו בעז"ה בפרשת אחרי:

(הג"ה) שנאמר (בראשית כה, כה) "ויצא הראשון אדמוני" ולא כאדמוני של דוד שנאמר בו (שמו"א טז, יב) "אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי". לפיכך תולדותיו פרץ פורץ גדר ישכנו נחש. כי אדמוני היה ממדת הדין, יפה עינים הוא ממדת חסד אברהם, טוב רואי ממדת תפארת. ובג' מדות הללו נתאחז דוד והיה: נלחם בדין, וכשפרנס את ישראל היה ביפה עינים, ובטוב רואי ירד לסתרי תורה. עכ"ל שערי צדק:

וַיִּצָא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כָּלֹ פְּאֻדָּתָהּ שֶׁעַר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשׂוֹ:

כה, כה

סודו מובן כי היה סיגו דיצחק וזהו סוד (במדבר כד, כ) ראשית גוים עמלק. ועמלק שורש הנחש הקדמוני. רמז לזה כתבו המקובלים כי היה לו דמות נחש על ירכו. ואונקלוס הגר כוון הסוד (בראשית כה, כד) "יודע ציד" תרגם "נחשירכן" קרי ביה נחש ירכן שהיה חקוק על ירכו ציור נחש. וביעקב כתיב (בראשית לב, כו) "ויגע בכף ירכו" רצה הנחש לכנס לפנים כשראה פרצת אדם הראשון, וירא כי לא יכול לו. ועלה נחש

⁹⁴ הגמ' מסבירה את הפסוק. הגמ' במגילה (ו ע"א) "ואמר רבי יצחק מאי דכתיב "יוחן רשע כל למד צדק"? אמר יצחק לפני הקדוש ברוך הוא: "רבונו של עולם יוחן עשו". אמר לו "רשע הוא". אמר לו "כל למד צדק". אמר לו "בארץ נכוחות יעול". אמר לו "אם כן, כל יראה גאות ה'".

⁹⁵ כתב הרע"ב "שהיתה אמו מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומר להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם. ומיום שנולד לא הוציאה עריסתו מבה"מ כדי שלא יכנסו באזניו אלא ד"ת:

העמוני בתחלת מלכות שאול (שמו"א יא, א). והנה הנחש שוכן בירך כי משם תולדות המלכים וע"ז חטא שאול ונטרד:

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עָשׂוֹ אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֲהָלִים:

כה, כז

איש שדה. הוא השדה שנהרג בו הבל. והוא השדה של נערה המאורסה. וכן נופל בשדה וכן כל אשר יגע על פני השדה. ולא הוא כריח השדה אשר ברכו השם שהוא שדה של תפוחים⁹⁶ כי זה לעומת זה עשה האלהים ויש מלכות אשת חיל ויש אשת זנונים ושתיהן שדה.

עֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבֹרָהָם בְּקָלִי וַיִּשְׁמָר בְּשִׁמְרָתִי מִצֹּתִי וְתוֹרָתִי:

כו, ה

וישמור משמרתי מצותי וגומר. אמרו חז"ל⁹⁷ כי האבות שמרו את התורה עד שלא נתנה ואפילו דקדוקיה כדאיתא תמן אפילו ערובי תבשילין קיים אברהם. וכן דרשו חז"ל (בר"ר צה, ג) בפסוק (בראשית מה, כא) ויתן להם עגלות על פי פרעה שפירש הימנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה. וזה הוקשה בעיני המעינים (בראשית כח, כב) איך הקים יעקב מצבה, ונשא ב' אחיות ולדעת רבותינו (בר"ר ע"ד, יג) ארבע. ועמרם נשא דודתו ואף משה⁹⁸ הקים י"ב מצבות. וכתב הרמב"ן כי אולי

⁹⁶ כתב בספר "שערי צדק" - השער השני - ספירת היסוד - "דע כי סביב המלכות ויסוד כמה סרבים וסלונים והנה סביבות יסוד הוא השדה המלאה רוצחים ומקטרגים והוא שרו של עשו ויבא עשו מן השדה והוא עיף ששפך דמים וזהו היא השדה שבה מגלה עריות כי בשדה מצאה צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה וזו היא השדה שבה הרג קין הבל ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו וזו היא השדה שבה נופלים חללים חללים וזה סוד וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר וזו היא מקום הטומאות למי שהם: ויש בחדרים הפנימים שדה טוב והוא הנקרא שדה תפוחים וזהו כריח שדה אשר ברכו ידו"ד מכלל שיש שדה אחד שהוא מקולל והבן זה מאד. לפיכך צוה הקב"ה בפרה אדומה וקראה חוקה זאת חוקת התורה כלומר שמצות פרה אדומה סוד גדול המבדיל בין קודש לחול ובין טומאה לטהרה הצד הפונה הפנים טהור והצד הפונה לחוץ טמא לפיכך אפר הפרה מטהר את הטמאים ומטמא את הטהורים ושמור זה העיקר הגדול כי ממנו תכנס לכל ענייני הרחוקים.

⁹⁷ יומא כ"ח ע"ב. קידושין פ"ב ע"א.

⁹⁸ ילקוט שמעוני שמות - פרק יט - רמז רעט - "ויאמר ה' אל משה לך אל העם וגו' [היום] זה יום רביעי. ומחר זה יום חמישי. והיו נכונים ליום השלישי זה יום ששי שבו נתנה תורה. ומה עשה משה בחמישי השכים בבקר ובנה מזבח תחת ההר שנאמר וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר והעמיד שתיים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים שתיים עשרה לכל שבט בנה מזבח והעלה עליו עולות ושלמים נטל מדם העולה בשני כוסות חלק למקום וחלק לצבור מדם השלמים בשני כוסות חלק למקום וחלק לצבור שנאמר ויקח משה חצי הדם וישם באגנות זה חלק למקום, וחצי הדם זרק על המזבח זה חלק לצבור.

נאמר "משמרת" שניות לעריות של בני נח. "מצותי" זה גזל ושפיכות דמים. "חקותי" זה אבר מן החי וכלאים של רביעת בהמה והרכבת האילן. "ותורותי" דינים ואסור ע"ז. שאלו כלם נצטוו בסיני והוא השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפי' הדקדוקים וחומרות במצות שלהן וכמו שהזכירו חז"ל (ע"ז י"ד ע"ב) מסכת עבודה זרה דאברהם אבינו ארבע מאות פרקים הוה. והנראה אליו מדעת רבותינו ז"ל שלמד אאע"ה את התורה כולה ברוח הקודש⁹⁹ ועסק בה ובטעמן מצותיה סודותיה ושמר אותם כולם כמי שאינו מצווה ועושה ושמירתו אותם היא בארץ הנבחרת לבד. ויעקב אבינו עליו השלום בחוץ לארץ נשא אחיות וכן עמרם אע"פ שהוזהרנו במצות חובת הגוף בכל מקום. המצות משפט אלהי הארץ הם שנאמר (דהי"ב לב, יט) "וידברו על אלהי ירושלים כעל אלהי הארץ" שהם להבדיל כמה הבדלות כי קדוש העם היושב בארצו בקדוש עריות וברוב מצות להיותם לשמו הגדול. ולכך סמך (ויקרא כ, כב) "ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ולא תקיא הארץ אתכם" יתבאר בפרשת אחרי. והשם יתברך לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחלת בואם לארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותה לא ישב עמה בארץ עם ב' אחיות והיא היתה הנשאת לו באיסור ערוה. ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואה לארץ ולא נגע בה בארץ וכוונתו של יעקב אע"ה שלא הוליד אותה לקבורה במערה כדי שלא יקבר הוא עם ב' אחיות ויבוש מאבותיו. ויש מרבותינו אומרים כי אדרבא רחל היתה נשאת לו בהיתר בשכר עבודת שבע שנים שקבל בה אביה קדושין. והפסוק מעיד והדעת נותן כי לא בחנם נתנה זאת לקבורה עמו. ומכאן משמע כאשר הרגיש בה שהיא לאה גמר ביאתו לשם קדושין ואישות. ואין ספק כי נכון הדבר מעם האלהים שאפילו בהמתם של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כל שכן:

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵל תֵּרֵד מִצְרַיִם שָׁכֵן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֲלֶיךָ:

⁹⁹ מדרש רבה בראשית - פרשה סא פסקה א "כי אם בתורת ה' חפצו כי ידעתיו למען אשר יצוה ובתורתו יתגה אר"ש אב לא למדו ורב לא היה לו ומהיכן למד את התורה אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה הה"ד (תהלים טז) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי (שם א).

מדרש תנחומא ויגש - פרק יא - ומהיכן למד אברהם את התורה רשב"י אומר נעשו שתי כליותיו כשני כדים של מים והיו נובעין תורה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז) ר' לוי אמר מעצמו למד את התורה שנאמר (משלי יד) מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב והיה מלמד לבניו תורה שנאמר (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו'. וכ"כ במדרש שוח"ט מזמורים א, טז.

כו, ב

אל תרד מצרימה שכון בארץ וגו' הנה אעריך על סוד גדול מסודות התורה מפני מה הזהיר יצחק מלירד בארץ העמים יותר מאברהם ויעקב. הראוי הוא שהעולה כולה כליל שאין לפגל חוץ למקומו. וכן ארז"ל (שבת י"ג ע"א) נזירא סחור סחור לכרמך לא תקרב. הדבר ידוע ומקובל מפי חכמי דתינו שיצחק אע"ה נתן מקום אחיזה לכתרים מצד שמאל ע"י עשו והוא מדת הדין הקשה גבורה ועל ידו נאחזים ל"ה שרי רכב הנקראים קליפות החיצונות. וערלה. וחוצה. שנאמר (משלי ח, כו) "עד לא עשה ארץ וחוצו"ת. ואם היה יצחק אע"ה יוצא לארץ העמים היה נראה כקוצץ בנטיעה וכפולט עצמו מחוץ לגלגל המשור, כי ארץ ישראל הוא חלק הקב"ה וחלק עמו מן הארציים וארץ מצרים שנייה לה. ושמה מוכיח עליה שהוא מלשון מצרים (מלשון ימי בין המצרים). וכן שר של מצרים שני במרכבת שוכני סנה שנא' (בראשית מא, מג) וירכב אותו במרכבת המשנה. ויצחק שני במרכבה הפנימית א"כ היה מן הראוי להזהירו מלצאת תחת ממשלת השר שהוא ולצאת מרשות היחיד לרשות הרבים. ואסור לפגל אפי' במחשבה כאשר ביארנו¹⁰⁰. אף כי נח הוא לצאת להשמאל כי הוא השמאל אבל באע"ה אע"פ שנתן אחיזה לכתרים ע"י ישמעאל לל"ה שרים החיצונים והקליפות אינו דומה ימין לשמאל. ולזה כונו חז"ל באמרם (ב"ב ט"ז ע"ב) ישמעאל עשה תשובה ונכנס:

וַיְהִי כִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֶף אַבְיִמֶלֶךְ מִלְּךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעֵד הַזֹּחֶלֶן וַיֵּרָא וַהֲגִה יְצֻזָּק מִצֻּזָּק אֶת רֵבֶקָה אִשְׁתּוֹ:

כו, ח

ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך. ארז"ל (ילקוט ש בראשית כו, קיא) כי היה משמש מטתו ולפי שנתגלה בכך גזרו חכמים שלא לשמש מטתו ביום כי אם בבית אפל. או ת"ח מאפיל בטליתו. וכן אמר איוב (ג, ג) והליל אמר הורה גבר שקלל ליל עיבורו. וירמיה הנביא קלל יום עיבורו כי חלקיה אביו היה נטמן במערה מפני אזבל המרשעת ויצא ושמש מטתו ביום וברח:

וַיִּזְרַע יְצֻזָּק בְּאַרְץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשִׁנָּה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:

¹⁰⁰ נראה שהכוונה לראשית מאמר זה.

כו, יב

פנימיות הכתוב הזה וביאורו הם מאה שערים ומעיינות אשר סביב שערי צדק ספירת המלכות שמשם יוצא שפע ברכה ואצילות כל הנבראים. והוא סוד מאה אדנים, מאה ברכות וי"ס עשר ספירות בלימה כך נקראות עשר הספירות בספר יצירה כי כל אחת יש בה כח עשר. גם סוד הבארות כרייתם וסתימתם וכל סיבתם בכלל ובפרט הוא סוד המרכבה שמסר האל יתברך לאברהם אע"ה כי כל ברכה שפע ואצילות הנמשך מעדן העליון חכמה דרך קו הישר שהוא הנה"ר בינה, כולם נכנסים בבריכה התחתונה באר שב"ע מלכות שהיא שביעית לחסד היא הבאר חפרוה שרים וכו' וכן הוא סוד (בראשית יב, ב) "והיה ברכה" ר"ל בריכה וכן (בראשית י"ב, ג) "ונברכו בכך" מלשון הברוך:

וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהַלֶּיֶן עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֲשׂוֹ בְנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי:

כז, א

ותכהן עיניו מראות ויקרא לעשו בנו הגדול רזא דא איהו בס' הזוהר (בראשית ט"ז ע"א) וז"ל: חשך רזא דאשא תקיפא וההוא חשך חפא על גבי תוהו על ההוא פסולת ואיתקף מיניה חשך בכל אשא ודא איתתקף לתוהו חשך הוא ולא איהו אשא חשוכא כד איתקף לתוהו. והבן זה:

הנוסח ברקאנטי ברור יותר והנה הוא לפניך:

חשך, רזא דאשא תקיפא חשך הוא סוד האש החזקה דהיינו מידת הגבורה הנמשכת מהבינה. **וההוא חשך** והגבורות **חפא על** עאל גרסינן, כלומר נכנס **גבי ההוא תה"ו** מכסות על המלכות **על גבי ההוא פסולת** הקלי' **ואתתקנת** והמלכות נמתקת **מיניה** מגבורות אימא.

עוד שם, **חשך** גבורות המלכות **תקיף בכל אשין** אלו גבורות חזקות מכל הגבורות ודא וגבורות המלכות הנקרא גם דינים דנוקבא **אתקיף** נותנות חזק ותוקף **לתה"ו** שהם הקלי'. **חשך הוא אשא** חשך זו גבורה של המלכות הנקראת אספקלריא שאינה מאירה אבל **ולאו איהו אשא חשוכא** לא נקראת המלכות אספקלריא שאינה מאירה **בר פד** רק כאשר **אתקיף** מחזקת היא את **לתהו, ורזא דא** וסוד הדבר הוא כאשר זקן יצחק דהיינו כאשר הגבורה עלתה לבינה התגברו הגבורות ולכן נחשכו עיניו של יצחק (בראשית כז, א) **ותכהינה עיניו מראות** זה מצב של אספקלריא שאינה מאירה כי היא מאירה לקלי' הנרמז בעשיו הגשמי וזה הוא **ויקרא אֶת עֲשׂוֹ וגו'.** מסביר כעת את המילים וחשך על פני תהום, מה פירוש "פני" הרי פנים זו הארה ואומר **חשך פני** זה מצב בו המלכות הנקראת "דע" כמ"ש הנביא ישעיה (מז, ה) עושה שלום

ובורא רע, וכמ"ש בבהיר לעיל ושם מקומו ברע. אם כן זו המל' הנקראת **רע דאספר אנפין** המשפיעה **לרע** לקל' ונותנת לה חיות כי כך עשה המאציל שהקל' אין לה חיות כלל רק מה שיונק מהקדושה, ו**קדין** ואז **אקרי** נקראת המלכות **חשף דשרי עליה** השורה על הקל' **לאמקפא ליה** לחזק אותו. **וְנִזָּא דָא** חזר סוד **וְחֻשָּׁף עַל פְּנֵי תְהוֹם**.

וְעִשָּׂה לִי מִטַּעֲמִים כְּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבֵּיָאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעִבּוּר הַתְּבַרְכָּה נִפְשִׁי בְּתָרֵם אֲמוֹת:

כז, ד

ועשה לי מטעמים. אחז"ל (ילקוט"ש מל"ב ג, רכ"ו) אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה. וסוד המטעמים הוא סוד המרכבה כי צרכי הסעודה ד' מינים: מים לחם יין מלח כלומר חגת"ס שהם אריה שור נשר אדם שהם מים אש רוח עפר. מה שנראה כאן מים מלח לחם יין. מים זה חסד ואין חולק. מלח אלו מים שיבשו מריבוי האש לחם ממוצע וזו התפארת כי יש בו מים מחד והאפיה מאידך. יין זו המלכות הנקראת בת שבע ויין גימ' שבעים וגם היין מצד הגבורות והמלכות נבנית מהגבורות. ומה שהשיג אברהם ע"י אנשים¹⁰¹ מיכאל (מים) גבריאל (אש) רפאל (רוח) ואברהם אבינו עצמו (עפר אדם והוא נקרא אדם הגדול בענקים) השיג יצחק ע"י מטעמים. ויעקב ע"י סולם פירוש מלאכים ממ"ש¹⁰². ודוד ע"י כנור כי דוד עצמו הוא המלכות עפר, אדם והוא חייו קיבל מאדם הראשון. רוח צפונית המנשבת בכנור זו הגבורה שהיא האש ופני שור. הכנור הסביר הרמ"ק שאלו אותיות כ"ו נ"ר שזו התפארת ונ"ר ירמוז לחסד שהוא אריה ומים ואברהם כי באברהם גימ' נ"ר. יתבאר בסדר עקב בפסוק ואכלת וגו':

ותקח רבקה את בגדי החמודות הדא רזא דלא יהיב למגליא סוד זה לא ניתן לגלותו וינוחו על משכבותם דברי חכמים וחדותם שאמרו כל חיה הרואה אותם וכו' הו ידעי אך לא גילו. והנני הולך רכיל ומגלה סוד כאשר מצאתי. כי בגדי החמודות משמע תרי וזהו שאמר הכתוב ויעש ה' אלקים כתנות עור¹⁰³ וילבישם והם בגדי

¹⁰¹ הרב חזר על רעיון זה לקמן כח, יב וביאר בו מעט יותר.

¹⁰² כתב בספר ליקוטי שושנים - לרבי שמשון מאוסטרפליא ז"ל - איתא בזוהר חדש והובא בפליאה, מיכאל מלכיאל שנדיאל הם עזרו ליעקב בעת צרתו מעשו בכח רצון העליון ומספרם עזרת ואנו צריכין לכוין באמרנו עזרת אבותינו עכ"ל ולדעתי ס"ז וישלח י"עקב מ"לאכים גי' מיכאל מלכיאל שנדיאל וממ"ש במנין עזרת וזה לדעתי סוד נפלא וישלח יעקב מלאכים פרש"י מלאכים ממש נוטריקין מיכאל מלכיאל שנדיאל ר"ת ממ"ש והענין פלא. ע"כ. בנידוד"ד מיכאל הוא חסד ומים, יעקב עצמו תפארת רוח. מלכיאל מלכות עפר. שנדיאל גבורה ואש כי שנדיאל גימ' אש קמ"ג ע"ה וידוע ששם קמ"ג מהבינה שהיא שורש האש.

¹⁰³ כתב בספר השל"ה הקדוש - ספר בראשית - פרשת תולדות תורה אור (ז) — "אמר רבה א"ר יוחנן, עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, שנאמר, התמלא בסוכת עורו, זכה עושין לו סוכה, לא זכה עושין לו צילצל, שנאמר, ובצילצל דגים ראשו. זכה עושין לו צילצל, לא זכה עושין לו ענק, שנאמר, וענקים לגרורותיך. זכה עושין לו ענק, לא זכה עושין לו קמיע, שנאמר, ותקשרנו לנערותיך. והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו מבהיק

103

כח, יב

ויחלום והנה סולם. ממה שנאמר חלום ביעקב ולא באברהם ויצחק, ולא נאמר לו וירא. כי לא יתכן כי אם היה אומר וירא אל יעקב הנה נראה כפוסל את אביו בחייו שבעוד יעקב אצל אביו היה מתראה לבן ולא לאב. ולא יתכן לרב ולתלמיד שיתנבאו בפרק אחד ויכתוב הנבואות כי היה פוגם הראשון ויאמרו מה גנאי ראה בזקן ששלח ביד תלמידו או ביד בנו. ועוד אפי' אם תאמר בפני עבר למד שהיה נביא לכך נאמר ויחלום:

ויחלום וגו'. כל החלומות הכתובים בקרא פתרוןם בצדם לפי שהם דברי הדיוט והם ששה: חלומו של יוסף¹⁰⁵. חלומו של שר המשקים והאופה¹⁰⁶. חלום פרעה. רביעי צליל לחם שעורים המתהפך במחנה מדין¹⁰⁷. חלום נבוכדנאצר¹⁰⁸. חלום דניאל הששי. וכל החלומות הנראים בדבר ה' אין צריכין פתרון זולתי מה שמפרש לו רוח"ק:

וַיִּזְלַם וַהֲנֵה סֹלֶם מֻצָּב אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהֵנָּה מִלְּאֲכִי אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ בּוֹ:

כח, יב

והנה סולם מוצב ארצה. י"א כי הסולם הוא המלאך והוא מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והוא סנדל"פון האופן אשר בארץ. "וראשו מגיע השמימה" לבין החיות כי יש מלאכים שגדלם כים הגדול. ויש מהארץ עד לרקיע. ובספר הרוקח לרבינו

¹⁰⁵ הנה החלום ופתרונו בצידו: (בראשית לו, ה-יא) "ה" וַיִּחְלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיֵּגֶד לְאָחָיו וַיִּסְפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: (ז) וַהֲנֵה אֲנִי חֲנוּ מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהֵנָּה קָמָה אֲלֵמִי וְגַם נִצְבָה וְהֵנָּה תִסְבֶּינָה אֲלֵמִיכֶם וְחִשְׁתִּינִי לְאֵלֵמִי: (ח) וַהֲנֵה הַפֶּתֶרֶן: (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מִשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ וַיִּסְפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמְתּוֹ וְעַל דְּבָרָיו: (ט) וַהֲנֵה עוֹד חֲלוֹם: (ט) וַיִּחְלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאָחָיו וַיֹּאמֶר הֵנָּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהֵנָּה הַשָּׁמַיִם וְהַיָּרֵד וְאֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: (י) וַהֲנֵה הַפֶּתֶרֶן: (י) וַיִּסְפֹּר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחָיו וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמְךָ וְאֶחָד לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה: (יא) וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר. וְכֵבֶר כְּתוּב בְּגִמ' בְּרֻכּוֹת נ"ה ע"ב "כָּל הַחֲלוֹמוֹת הַלְכִים אַחֵר הַפֶּה" וְמָה שֶׁהָאֲחִים אָמְרוּ לְיוֹסֵף זֶה הַפֶּתֶרֶן.

¹⁰⁶ פשוט והפתרון הוא של יוסף. וכן חלום פרעה.

¹⁰⁷ הנה החלום ופתרונו: כתוב בספר שופטים פרק ז פסוקים יג-יד: וַיִּבֶּא גִדְעוֹן וְהֵנָּה אִישׁ מִסֹּפֶר לְרַעְיוֹת חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הֵנָּה חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וְהֵנָּה צִלּוֹל \ (צִלְלִיל) לְחֵם שְׁעָרִים מִתְהַפֵּף בְּמַחְנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד הָאֵהָל וַיִּכְּהוּ וַיִּפְּלוּ וַיִּהְיֶה לְמַעַלָּה וַיִּפֹּל הָאֵהָל: (ו) וַהֲנֵה הַפֶּתֶרֶן: וַיַּעַן רַעְיוֹת וַיֹּאמְרוּ אֵין זֹאת בְּלִתִּי אִם תָּרֵב גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת מִדְיָן וְאֶת כָּל הַמַּחְנֵה:

¹⁰⁸ נזכר בספר דניאל פרק ב חלום הצלם והפתרון בצידו. עיין בספר "נר מצוה" למהר"ל שביאר את החלום באריכות כדי יי' הטובה עליו. וכן את חלום דניאל חלום החיות הנזכר בפרק ז'.

אליעזר מגרמיזא יש ביאור על הסולם והוא כי קול תפילת הצדיקים הוא סולמם של מלאכים והמכוין בתפלתו הסולם שלם בשליבותיו ויכולים לעלות בו. וכן סול"ם בגימט' קו"ל. ויש מפרשים כי סולם מוצב ע"י מלאך וראשו שלו שהציב הסולם מגיע השמימה שהוא (ס"א שהיה) מכוין הסולם נגד כסא הכבוד. וכלל בזה מדרשים רבים כולם נכוחים למבין. מוצב ארצה זה גוף האדם. וראשו מגיע השמימה זו היא נשמתא דאינשא וכשמת הגוף יקבר בארץ וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה.

פנימיות הסוד, דע איש המעיין, שהראה השם יתברך ליעקב אע"ה בחלום הנבואה כי כל הנעשה בעולם השפל הכל נעשה ונגמר ע"י מלאכים אפי' נקוף אצבע. כדאיתא במסכת חולין (ז ע"ב). והכל בגזירת עליון כי מלאכי האלהים הנשלחים לארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על ה' ויושלחו מב"ד של מעלה. והה"ד עולים ויורדים בו ר"ל נושאים ונותנים נמנים וגומרים. והנה השם ית' הראהו כי הוא ית' על הסולם שנאמר "והנה ה' נצב עליו" והבטיחו הבטחה גדולה שלא יהיה ביד המלאכים ושרי מעלה, אבל יהיה חלק ה' וחלק עמו שנאמר יעקב חבל נחלתו. כי מעלת יעקב יתירה ממעלת שאר צדיקים שעליהם נאמר כי מלאכיו יצוה לך.

ועל דעת רבי אליעזר הגדול (תנחומא ויצא פרק ב) היתה המראה הזאת דוגמת המראה שראה אאע"ה בברית בין הבתרים והראהו ית' ממשלת ד' מלכיות מעלתה וירידתם. הראהו שר מלכות בבל עולה ע' עוקין ויורד. ושר מלכות מדי ק"ף עוקין ויורד. ושר מלכות פרס ק"פ עוקין ויורד. ושר מלכות אדום עולה ואינו יורד. אמר (ישעיה יד, טו) אך אל שאול תורד וכו'. וכן הענין מראה לנביאים וכ"ש לאבות שכתוב עליהם וירא ה' אליו. לאל הנראה אלי. כל העתיד לעמוד על עצמם ועל זרעם. (עמוס ג, ז) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. וכן הוא אומר (בראשית מט, א) האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים :

עולים ויורדים. אחז"ל (ילקוט שדניאל י, תתרטו) "עולים תרי, יורדים תרי" הנה ד' מחנות שכינה הרמוזים וידועים לנו. והשגת יעקב היתה רוחניות יותר מאבותיו כי השגותיו ע"י סולם. ואברהם ע"י אנשים. ויצחק אע"ה ע"י מטעמים. ודוד המלך ע"ה ע"י מעלות ונגינות שהם שמנה. ורבותינו ע"ה רמזו במאמרם כינורו של דוד ח' נימין היו לו. ותיכף לגלוי שכינה השיג שם הנסתר מה שלא השיגו הם, כי עלה מן המוטבע אל המורגש ומן המורגש אל המושג כל [צ.ל. המושכל] הפירוש שעלה מן הנה"י אל החג"ת ומן החג"ת אל הכח"ב. כי במישור הלך הוא ועמק שו"ה הוא עמק המלך.

שוב מצאתי בסודי רזי¹⁰⁹ "עולים ויורדים בו" כי העולים מגידים למעלה הנה יעקב ישן במקום הקודש וירדו לבעט בו כי לא יתכן שישן במקום המכין נגד הכבוד, אע"פ שיעקב אע"ה היה איש טהור איננו נכון. ואפי' בתי כנסיות שלנו אחז"ל אין ישנים בהם. ואל תקשה עלי מאמר והלא בגורן ארונה היו חובטים חטים וישנים שם כמו בועז בגורן. אלא בית אל היה מקום ועד למלאכים שנאמר (בראשית לה, ז) כי שם נגלו אליו האלהים ומוטב לומר לו כי ה' נצב עליו. ואין המלאכים יכולין לדבר סוד בפני האדם פן יתפרסם לבני אדם וכבוד אלהים הסתר דבר. גם הנשמות והשדים אינם רוצים שידעו בני אדם סתריהם פן ישביעום ויצטרכו להודיעם. ורצו לבעט בו אלולי שומר השער והוא נע"ר כלומר מלאך מטט' שר הפנים, שרו של עולם לא הניחם לרדת עד שקבלו עליהם שלא להזיקו. הנה לך סוד גדול למה לא היו המלאכים מעופפים כמו שנאמר (ישעיה ו, 1) "ויעף אלי" אלא היו אותם שנשלחו ללוט. וחטאו במה שגילו ללוט ואמרו (בראשית יט, יג) כי משחיתים אנחנו ולא ניתן להם כח לעופף אלא לעלות בסולם על ידי דילוג כי אין להם קפיצה. ועלו תחלה לראות אם היו רשאים לעלות עדיין וירדו כי לא נתקבלו עדיין כאשר אמרנו בפרשת וירא. וי"א כי נתקבלו וירדו מלאכים אחרים ללותו:

וַיֵּרָא וַיֹּאמֶר בֹּה נִזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם:

כח, יז

"וזה שער השמים". דע כשבא יעקב והשיג מקום השער דהיינו שהשיג את המלכות הנקראת "בית אלהים" ומשם עלה אל היסוד הנקרא "זה" והוא שער לתפארת הנקראת "שמים" ומשם עלה עוד בקו אמצעי אל הדעת והכתר והוא עלה עד רז"ם הסול"ם מה שלא זכו אברהם ויצחק כי הם הגיעו עד הכתפיים וזהו סוד ומתחת זרועו"ת עולם כבר ידעת שזרועות עולם אלו החסד והגבורה שהם אברהם ויצחק ולהם אין עליה כמו ליעקב שה"ס התפארת ולא עלו יותר. ואלמלא זה כלומר אם לא היתה ליעקב אפשרות לעלות מעל החז"ג לא נשאר לבית יעקב שריד בין ישמעאל ועשו ושאר האומות. והסוד הגדול "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" ביעקב נוספה אות ו' המורה על הו"ק שבקצה העליון שבהם למעלה מהם קו האמצעי עולה עד הכתר דרך הצואר הדעת. וסוד זה השער שהשיג יעקב אע"ה הוא סוד ספירה העשירית ספירת המלכות ובה שם אדנות וכשהוא נכתב כך: אלף דלת נון יוד גימ' תרע"א שפירושו שער בארמית וסוד צד"ק פתחו לי שערי צדק המלכות שהיא מדת הדין נקראת צדקה ונקראת צדק. צדק כאשר אין לה ייחוד עם התפארת. ואז "אבא במ

¹⁰⁹ ספר סודי רזיא לרבנו אלעזר מגרמייזא זללה"ה בפרק "הלכות המלאכים" דף כ"ט במהדורת הרב שלמה קורח שליט"א, בני ברק תשנ"ט.

אודה י"ה" חז"ב כי יעקב תפארת בחר לו י"ה. וזהו סוד "אני בצדק אחזה פניך" כבר ידעת שאני כיני לשכינה ר"ל מאחר שזכיתי למצא השער מלכות אכנס לראות פני מלך ה' צבאות שהם תפארת נצח והוד.

ומנין שהשם יתברך הודיע ליעקב באיזה שער יכנס? שנאמר "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" ידע מלכות שמים כלומר יעקב אע"ה ידע על המלכות שהיא השכינה הקדושה והיא לוותה אותו בריח בגדיו פירש"י ריח חקל תפוחין קדישין אך ולא ידע באיזה שער יכנס כלומר כיצד עולים ממנה למעלה גבוהה יותר הראהו הקב"ה דרך הכניסה "והנה סולם מוצב ארצה ... וזה שער השמים". וכבר ידעת שהיסוד נקרא "זה" וכתוב "זה" כלומר היסוד השער לה' שער לתפארת צדיקים היסוד של המלכות והיסוד של התפארת נקראים צדיקים בנימין ויוסף, ציון ירושלים הם יבואו בו. גם גילה לנו המקרא הזה כי "בית אלהים" כלומר מלכות הוא "שער השמים" היא שער לתפארת הנקראת שמים. וכשיתפללו ישראל יתפללו דרך המלכות הנקראת שער השמים כמו שנא' (דניאל ו, יא) "וכוין פתיחין ליה בעליתה נגד ירושלים". כבר ידעת שהמלכות נקראת ירושלים ונרמז במה שאמר שבעים שמות לירושלים והיא מקום היראה ובשמונה עשרה ברכות הכונה מעולה. וסמך "וזה" שער השמים העולה גימ' שמונה עשרה. בין תבין כי שם בן י"ב הוא שער השמים. ואמר רבי שמעון בר יוחאי (בר"ר סט, ו) אין בית המקדש של מעלה גבוה מבית המקדש שלמטה אלא י"ח מילין כמנין "וזה"¹¹⁰:

וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לֹו שֵׁם הָעִיר לְרֵאשִׁינָה:

כח, יט

ואולם לזו שם העיר לראשונה. בכאן רמזו המקובלים סוד גדול מסודות התורה וכמוס הוא במאמר חכמי התלמוד בפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ו ע"ב) היא לזו שצובעין בה תכלת וכו' ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא שזקנים שבה בזמן שדעתם קצה בהם מוציאים אותם חוץ לחומה והם מתים וכאלה רבות ששכחו העיר ההיא. ומצאתי בא"ה נראה באחד הספרים שנראה ממה שאמרו "שצובעין בה תכלת" שאותה מדה שולטת בה. וע"כ אין רשות למלאך המות לעבור בה. אבל תימא למה מתים חוץ לחומה כי לה' הארץ ומלואה.

¹¹⁰ ואולי הביאור בזה כך הוא. כבר ידעת שבית המקדש הוא סוד ספירת המלכות אולם גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם דהיינו מול בית המקדש הנמוך שזו המלכות יש בית מקדש גבוה יותר בתפארת ומעליו בבינה. עוד, מילת זה היא ביסוד. אם כן יש ג' יסודות בין מלכות לבינה וכל יסוד הוא ששי בספירות הבנין הרי לך י"ח ספירות.

וכן יש עצם באדם הנקראת לו¹¹¹ שהוא עצמו ועיקרו ושרשו וממנו נתהווה האדם בעצם הטיפה. וכאשר ימות האדם העצם ההוא אינו נמוח ולא נפחת ואילו יכניסו אותו באש אינו נשרף ברחיים אינו נטחן בפטיש אינו מתפוצץ והוא העצם שיש בו קיום נצחי וממנו יחיה האדם לעת התחיה והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת האדם והעצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים והמקובלים קראהו שקד וידוע הוא לפרטים. והסודי רז"י כתב בחבורו כי לזו של יעקב נשתנה שמו בית אל מובן ליודעים. וכתב החכם בס"ז למה נקרא שמו לזו? אמר רבי אבא בר כהנא הנכנס בה טורף [פורח] מצות ומעשים טובים¹¹². רבנן אמרי מה לו"ז אין לה פה כך אין אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר. אמר רבי סימון אילן לזו היה עומד על פתחה של עיר, והלזו הוא חלול ועומד על מערה והיו נכנסין דרך הלזו למערה ומן המערה לעיר זש"ה (שופטים א, כד) ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו את מבוא העיר:

וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לְזֵי שֵׁם הָעִיר לְרֵאשִׁינָה:

כח, יט

לראשנה. חסר וי"ו כי יושביו היו חסרים שאין להם מוצא כשאר ערים. בפרקי דרבי אלעזר מצאתי (מופיע במדרש הנעלם בספר הזוהר ח"א קל"ז ע"א) רב אמר אנא הוית בכרכי הים ושמענא דהווי קריין לגרמא דשדרא דאשתאר בקברא מכל גופא בתואל רמאה. שאילית עליה אמרי הוא כרישיה דחויא דאיהו רמאה. וההוא גרמא הוא רמאה מכל שאר גרמין דתניא אמר רבי שמעון ההוא גרמא למה אשתאיר יתירא מכל שאר גרמין? משום דאיהו רמאה דלא סביל טעמא דמזוני דבני נשא כשאר

¹¹¹ המקור בספר הזוהר (ח"ב כ"ח, ע"ב) ובמדרש (ויק"ר י"ח, א). כתב בספר "כף החיים" או"ח סימן ש: "אבר יש באדם ונסכוי שמו ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת. בית יוסף בשם שבלי הלקט. ונ"ל טעמא דמילתא כי ידועה שאותו עצם לזו שמיה והוא עצמו ועיקרו ושרשו וממנו נתהווה האדם בעצם הטיפה, וכאשר ימות האדם העצם ההוא אינו נימוח ואינו נפחת, ואילו יכניסו אותו באש אינו נשרף, ברחיים אינו נטחן, בפטיש אינו מתפוצץ, והוא העצם שיש בו קיום נצחי וממנו יחיה האדם לעת התחיה והוא המקבל עונש ועונג אחר מיתת אדם, ועצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים. מטה משה סימן תקי"ג, ועיין שם מה שכתב עוד בזה. והביאו אליה רבה אות ב'. ומה שכתב דאינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת, אם כן לא נהנה מעץ הדעת ולכך אינו נפסד. אליה רבה אות ג'. ועיין בזוהר הקדוש פרשת פנחס דף רכ"ב ע"א ומדרש הנעלם פרשת תולדות דף קל"ז ע"א שכתב דקראן לההוא גרמא דשדרא בתואל רמאה וכו' ולית סביל טעמא דמזונא דבני נשא כשאר גרמי וכו' יעו"ש. ומה שכתב ולית סביל טעמא דמזונא וכו', יש לומר דאינו נהנה מן המזון בכל עת כמו שאר עצמות אלא דוקא במוצאי שבת וכמו שכתב השבלי הלקט".
¹¹² נראה שנפל כאן שיבוש. הנה הנוסח הנכון בילקוט שמעוני שופטים - פרק א - רמז לח "אמר רבי אבא בר כהנא למה נקרא שמה לזו שכל מי שנכנס בה הפריח מצות ומעשים טובים כלזו. רבנן אמרי מה לו"ז אין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר, רבי ישמעאל אומר לזו היה עומד על פתחה של עיר. ר' אלעזר בשם רבי פנחס אומר לזו היה עומד על פתחה של מערה והיה חלול והיו נכנסים דרך חלול למערה ודרך המערה לעיר דכתיב הראני נא את מבוא העיר.

גרמין, ובגיני כך הוא תקיף מכל שאר גרמי והוא להוי עיקרא דגופא, וגופא אתבני מיניה, הה"ד בת בתואל הארמי. ותאנא אמר רבי שמעון הוא רמאי, ומעולם הוא רמאי שכן יצר הרע דאיהו רמאה הה"ד בת בתואל הארמי גרמא. רמאה מצאתי לחכם אחד מקובל כי האדם מיסוד השמים מחצר הכבד ולמעלה ועצם הלז בראשית השדרה והיא מעצם השמים ומשם ולמטה מיסוד הארץ:

(הג"ה) זהו כוונת רז"ל באמרו על רבינו הקדוש שלא הושיט ידו למטה מטבורו:

ומיסוד השמים נשאר עצם אחד שאינו כלה. י"א שהוא עצם התחתון שבשדרה וקראוהו רז"ל (נזיר נ ע"ב) מלא תרודו רקב. איתא בויקרא רבא (יח, א. בר"ד כח, ג) מהיכן נברא אדם מלח של שדרה במים אינו נימוח וכו'. וזהו שנא' (קהלת יב, ה) "וינאץ השקד" וזהו העצם שנשאר עד התחיה ואז טל התחיה חל עליו. ומאן דלא כרע במודים נעשה מאותו עצם נחש בריה מקולקלת¹¹³ ולעולה לא יכנס עם יושבי חלד. ובעת התחיה יתרטב העצם בטל התחיה ונעשה כשאר בעיסה ויתפשט לכאן ולכאן וימתחו מתוכו כל האברים וכל הגידים ועור ובשר ויתגלגלו עד ארץ ישראל ושם יקבלו רוחם בארץ הטהורה. כל זה מורה כי כל ענין של מעלה לא יחול כי אם על דבר יש שזו עצם הלז כי מששת ימי בראשית לא נברא רק יש מיש¹¹⁴:

(כ) וידר יעקב נדר לאמור אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הנה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש: (כא) וישבתי בשלום אל בית אבי ויהיה יהוה לי לאלהים:

¹¹³ בבא קמא דף טז ע"א "שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים".

¹¹⁴ אלו דברי תלמיד הרמב"ן שכתב בספרו "שושן סודות" - אות רעג - סוד עצם הנקרא לזו - "דע כי כל הדברים העליונים אי אפשר שיחולו על התחתונים על דבר ריק כמו שכתבנו למעלה. ובכאן נפל ספק באדם שנפל לים ואכלוהו הדגים ונצודו הדגים ואכלוהו בני אדם במה יחיה לתחיית המתים. וכבר התעוררו רז"ל בזה ותרצו שיש עצם אחד באדם שאין כלה לעולם והוא עצם התחתון שבשדרה וקראוהו רז"ל תרודו רקב והפילסופים היולי. ואיתא בויקרא רבה מהיכן אדם מתנוצץ לעתיד לבא מלז"ז של שדרה וכו' עד הביאו לזו אחד ונתנו אותו במים ולא נמחה נתנו באור ולא נשרף ברחיים ולא נטחן נתנו על הסדן להכות עליו בפטיש נחלק הסדן נבקע הפטיש וזהו שנאמר ויניץ השקד. הנה זה הלז אשר ספרנו מענינו הוא אשר ממנו תהיה התחיה והרמז בלז"ז הזה מן העפר הוא אל מדת הבינה אשר נרמז עליה ושב העפר ש"ת על הארץ העטרה הכל היה מן העפר ש"ת והכל שב אל העפר ש"ת והנה יגיע עת רצון להחית המתים ירד טל מן כתר העליון אל הבינה למטה אל הלז הזה ונשא בתוכה כשאר בעיסה ויתפשט לכאן ולכאן וימתחו כל האברים והגידים ועור ובשר ויתגלגלו עד א"י ושם יקבלו רוחם בארץ הקדושה והטהורה כי אז תפתח הבינה שעריה ותשפיע לארץ העליונה וארץ רפאים תפיל. והנך רואה שכל הדברים העליונים לא יחולו אלא א"כ ימצאו מקום למטה וכבר ידעת כי בששת ימי בראשית נברא יש מאין ומשם לא נברא דבר רק יש מיש ודע זה.

כח, כ-כא

וידר יעקב וגומר. ב' נדרו והפסידו וב' נדרו והשכירו כלומר נשכרו דהיינו הצליחו ועלה מבוקשם בידם. יעקב ויפתח (שופטים יא, ל). שניהם לקו בכנותיהם ואף יפתח באבריו¹¹⁵. ישראל בימי הכנעני מלך ערד (במדבר כא, ב) וחנה בבנה¹¹⁶:

אם יהיה אלהים עמדי והיה ה' לי לאלהים. כתב הרב הרמב"ן ז"ל כי איננו תנאי אך הוא נדר, ויאמר אם יבא בשלום אל בית אביו יעבור לשם המיוחד בארץ הנבחרת במקום אבן הזאת שתהיה לבית אלהים במקום בית המקדש שלמטה המכוון נגד של מעלה וינח טהור על טהור להסתפח בנחלת אל כי הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה. על כן גזרו טומאה על ארץ העמים עובדי עבודה זרה. ואפילו לדברי רש"י אינו מקטין האמנה כי יעקב אע"ה נסתפק בחלומו אם הוא חלום או מראה הנבואה ועל זה נדר נדר:

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר
ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על פי הבאר:

כט, ב

וירא והנה באר בשדה וגומר. באר רמז לשכינה שעיקר קבלתה משדה של תפוחים וג' עדרי צאן רומזים לג' אבות המשפיעין אליה חג"ת כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים אלו ד' מחנות שכינה שור נשר אריה אדם ונאספו שמה מן המקום הנקרא שמה שזו המלכות הנקראת "שם" והיא הא אחרונה שבשם כגון (שמות לד, ה) "ויתצב עמו שם":

ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן
לשתות לנכזו הצאן ויוזמנה בבאן לשתות:

ל, לח

ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים וגו'. הנה לך סוד המקלות אשר מצאתי במגילת סתרים וזהו באמת ממה שנאמר (שמו"א ב, ג) "כי אל דעות ד' ולו נתכנו עלילות"

¹¹⁵ כמ"ש (שופטים יב, ז) ויקבר בערי גלעד. ואמרו חזל שלקה בצרעת ומידי פעם נשר מגופו אבר זה או אחר, וכל פעם נקבר אותו אבר במקום שנשר.
¹¹⁶ נדר חנה נזכר בשמו"א, א, יא וזכתה לבן שמואל הנביא.

ללמד לבשר ודם שיטהרו עצמם בשעת תשמיש ויזהרו מכל מחשבה רעה כי כפי המחשבה וההרהור יהיה העובר.

פקח עיניך וראה ולבך שים לדעתי כי הבהמות שאינם בני שכל היה להם כח להתלבש ולהצטייר מן הדמות כ"ש האדם שהוא בעל השכל ומחשבה ויודע לצייר בכח מחשבתו עם כח המדמה מה שיחפוץ אם טוב אם רע. אין ספק מי שיטהר עצמו בשעת תשמיש ויהרהר בדבר מעולה יוליד בצלמו ובדמותו. וזה טעם רוב ממזרים פקחים כי שמחים הם בשעת תשמיש ולבם פתוח למאוי דודי'. וקרוב לזה איתא בגמ' (ברכות כ' ע"א. ב"מ פ"ד ע"א) דהוה רבי יוחנן קאים בשערי טבילה כדי שיסתכלו בו בנות ישראל כשעלו מן הרחיצה ויולידו כדמותו. וכולהו עובדא מעשה שמים הוה כמה שנא' (שמות ג, ד) ויקרא אליו מלאך האלהים. וכן דרך האותות לבא ע"י מעשה: השחין בא ע"י הפיח, דם וכינים בקיעת היה ע"י מטה, המתקת המים ע"י עץ, מי יריחו ע"י מלח, סיר אלישע ע"י קמח. ומוכחא דמילתא כי ידע יעקב שאסור להסתכל בבהמות חיות ועופות בשעת שנזקקין זה לזה וכאשר אמר לו המלאך שא עיניך וראה כל העתודים העולים על הצאן הבין כי לצורך דמיון ומשל נאמר לו וקרוב לזה הביא הרב ז"ל בפרשת נצבים:

וַיִּקְוֹ לוֹ יַעֲקֹב מִקֵּל לִבְנֵה לֹו וְלֹו וְעֶרְמוֹן וַיַּפְצֵל בֵּהֶן פְּצָלוֹת לִבְנוֹת מוֹזֶשֶׁף הַלֶּבֶן אֲשֶׁר עַל הַמִּקְלוֹת:

ל, לז

מקל לבנה לח. מקל הוא סוד התפארת הנאצל מזרועות עולם שהם חסד וגבורה שהוא סוד לבנה לח ולזו גבורה הוא יעקב וערמון הוא רומז שכולל שניהם ומבריח מן הקצה אל הקצה¹¹⁷:

אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מוֹשְׁוֹתָ שָׁם מוֹצֵבָה אֲשֶׁר נִדְרָתָ לִי שָׁם נִדְרָה עֲתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ:

¹¹⁷ הם הם הדברים בספר זהר חדש מנוקד - פרשת ויצא "פתח הוה יודאי ואמר, (בראשית ל) ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולזו וערמון. ויקח לו לגרמיה, ולתקוניה. מקל לבנה, דא רזא דוא"ו דשקא קדישא, דאקרי תפארת. דאיהו אחיד בה. ואיהו קגוונא דמקל. לבנה, בן להאי עילאה סתימאה. לח, מסטרא דמיא דאקרון חסד. ולזו, מסטרא דאש דאקרי גבורה. וערמון, מסטרא דגרמיה וחולקיה. כללא דכל גונון. דהא יעקב חסימא הנה בערמימותא:

לא, יג

אנכי האל בית אל וגו'. פעמים רבים ידבר השליח שזו המלכות הנקראת אנכי בשם שולחו וקוראת לעצמה אל והטעם כי גם מלכות לפעמים נקראת א"ל וגם ביתו של אל, שהוא תפארת ישראל, והוא כמו ציון יסוד קדוש ישראל תפארת. וכן תרגום יונתן בן עוזיאל ע"ה "קדיש בשמי מרומא בית שכינתיה" והוא ביתו של מלכות, והבית הגדול ששכינה שם שורה ודע שהשכינה נקראת בית כי ש"ס ביתו. ויאמר הכתוב (במדבר יב, ז) "בכל ביתי נאמן הוא" ר"ל בכל שהוא ביתי והרי "כל" אינו "בית", ו"בית" אינו "כל", כל הוא היסוד ובית זו המלכות ומה הפירוש בכל ביתי? אלא הכוונה שהיסוד יורד למלכות וזה הוא בכל ביתי דאל"כ משה איכה הוא ידע כל מה שהוא (ס"א שהיה) בבית: כבר ידעת שנבואת משה מנצח והוד של התפארת ומשם נמשכת הנבואה אל היסוד הנקרא כל ומשם אל המלכות הנקראת בית וזה הוא בכל ביתי וכו'.

וְרוּל לְקִוְיָה אֶת הַתְּרָפִים וְהַשְׁמִים בְּכֹר הַמִּלָּה וְהַשֵּׁב עֲלֵיהֶם וַיִּמְשֵׁשׁ לָבָן אֶת כָּל הָאֱהָל וְלֹא מִצָּא:

לא, לד

מצאתי במגלות סתרים, לוקחין בכור אדם אדום ושוחטין אותו וחוטכין ראשו ומולחין אותו בלח ובבשמים הידועים וכותבין על ציץ זהב שם טומאה ומניחין תחת לשונו ומשימין אותו בקיר או בחלון אחד מחומת העיר ומפריזין עליו פרוזה (ס"א ומפריסין עליו פרוסה) וב' נרות דולקין לפניו ואז מדבר שנאמר (זכריה י, ב) והתרפים דברו און:

עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיהָ לֹא יִזְוֶיהָ נֶגֶד אַזְוִינוּ הַכֹּר לָהּ מָה עֲמֹדֵי וְקִוְיָ לָהּ וְלֹא יָדַע יַעֲקֹב כִּי רֹוּל גִּנְבָתָם:

לא, לב

ורחל גנבתם. שלא יאמרו כלומר שלא יגלו התרפים ללבן שיעקב ברח. וי"א כי נקראים תרפים מחמת שמשימן במקום תורפה. והוא ענין אחד מחוברי חבר לוקחין אדם ומשימין אותו בשמן עד שכלה ואוחז בשער קדקדו ושומט הריאה עם הראש ושורה עליו רוח הטומאה¹¹⁸:

¹¹⁸ כתב במדרש תנחומא ויצא - פרק יב "וכי התרפים מדברים הם? כן, דכתיב (זכריה י) "כי התרפים דברו און" ואתה אומר עינים להם ולא יראו כל אותו ענין אלא תרפים למה נקרא תרפים לפי שהן מעשה תורף, מעשה טומאה. וכיצד היו עושין? מביאין אדם בכור ושוחטים אותו ומולחים אותו במלח ובשמים וכותבין על ציץ זהב שם רוח

לֹאֲלֵי אֱלֹהֵי אֲבִי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם וּפְזֹר יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עָתָה רִיקָם שְׁלֹזֹתִנִי אֶת
עֲנִי וְאֶת יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וַיִּכְזֹז אִמְשִׁי:

לא, מב

ופחד יצחק היה לי. כתב הרב הרמב"ן ז"ל¹¹⁹ כי הלשון כמשמעו והוא מדת הדין וממנו יאמר הכתוב (הושע ג, ה) "ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ד' ואל טובו באחרית הימים" ר"ל יבקשו ישראל את יי' שהוא הרחמים שהוא תפארת, "ואת דוד מלכם" שהוא מלכותו דהיינו ספירת המלכות. ואמר "ופחדו" כלומר ויביאו פחד יצחק שזו הגבורה שהיא מדת הדין של מעלה ושפעתו. "אל ד' " זהו תפארתו. "ואל טובו" זו המלכות בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו. היא כסותו לבדו והיא שמלתו: חסלת סדר ויצא:

וישלח

מאח נוצל יעקב איש תם חצה מחנות בשליחתו. ברצות האל דרכי האיש גם כל אויבו ישרים אתו:

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֲשׂוֹ אֹזִיזוּ אֶרְצָה שִׁעִיר שִׂדָּה אֲדוּם:

לב, ד

וישלח יעקב מלאכים, מאותם ק"ך רבואות. וכל אלו המלאכים ירדו עמהם למצרים ויצאו עמהם שנאמר (שמות י"ב, מ"א) כל צבאות ד' וכן רא"ם מחנ"ה אלהי"ם ז"ה בגי' ק"ך ריבוא. לא מדויק רק אם נחשב "ראם אלוהים זה" גימ' של"ט כמנין "קכ" ריבוא" לכן צריך למחוק הגרשיים מעל מילת מחנה ויבא הכל על כנו.

טומאה ומניחין הציץ במכשפות תחת לשונו ומניחין אותו בקיר ומדליקין לפניו נרות ומשתחויים לו ומדבר עמם בלחש זש"ה (זכריה י, ב) כי התרפים דברו און. ע"כ. וי"א שנקראו תרפים שמדברים בשפה רפה. יחזקאל הנביא מתאר את נבוכדנאצר שגם הוא השתמש בתרפים כדי לדעת אם יעלה על עמון או ירושלים וקסם בג' מיני קסמים שנאמר (כא, כו) "כִּי עָמַד מֶלֶךְ בְּכָל אֶל אֶם הִדְרָף בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לִקְסֹם קֶסֶם קֶלְקֶל בְּחָצִים שָׂאֵל בְּתַרְפִּים רָאָה בְּכַבֵּד" כתב רש"י שם: "דמות שמדבר במכשפות ויש שעה שמכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דבור לעולם". רש"י בפירושו להושע (ג, ג) כתב "תרפים הם דמות הנעשים בכוון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות". גם הרמב"ן קשר את התרפים לזמן הוא כלי המורה שעות.

¹¹⁹ הנה לשון הרמב"ן "ועל דרך האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו, והוא מדת הדין של מעלה (גבורה) וממנו אמר הכתוב (הושע ג, ה) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים, יאמר כי יבקשו הרחמים ומדת הדין שלמטה, ויביאו פחד יצחק אל השם ואל טובו הנזכרים.

וַיִּלְכְּ שָׁם בַּלִּילָה הַהוּא וַיִּקְחֵם מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְזוּחַ לְעֵשׂוֹ אֲזוּיוֹ: עוֹיִם מֵאֲתָנִים
וְתִישִׁים עֲשָׂרִים רְזוּלִים מֵאֲתָנִים וְאִילִים עֲשָׂרִים: גְּמָלִים מִיִּנְקוֹת וּבְנֵיהֶם
נְטִלְשִׁים פְּרוֹת אֲרֻבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֶתְנַת עֲשָׂרִים וְעִירִם עֲשָׂרָה:

לב, יד-טז

ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו וגו'. אמרו חז"ל (בר"ר עו, ז) מכאן לעונה מן התורה.
ועונת ת"ח ארז"ל (כתובות ס"ב ע"ב. ב"ק פ"ב ע"א) מערב שבת לערב שבת והה"ד
(תהלים א, ג) "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו" ממש שהוא יום
השבת המקיים כל הנפשות ומשם פורחות הנשמות. וראוי שהוא לת"ח שהוא זרע
השלום כי תלמידי חכמים שהם נצח והוד, הם מרבים שלום (יסוד) בעולם (מלכות) עת יראה
כי הוא שלום הבית, והאיש תפארת בביתו מלכות לפקוד המלכה. והחבור שלם זכו"ר
ושמו"ר דהיינו תפארת ומלכות שגם הוא יביא את פריו שפע היסוד שהוא פרי של ר' שזו
התפארת לבת שבע המלכה מלכות ועונתה לא יגרע (במדבר ה, כח) ונקתה ונזרעה זרע.
והוא סוד (ישעיה נד, ו) "לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, המסרסים עצמם
וממתינים עד שבתותי שתי שבתות שהוא יסוד ומלכות¹²⁰ ויהיה פירוש ישמרו כמו
(בראשית ל"ז, י"א) "ואביו שמר את הדבר" דהיינו המתין וציפה. ועת עונתה הוא חצות
לילה (נדרים כ' ע"ב) כעובדא דאשתו דר' אליעזר הגדול וראה לדבר פסוק אחד
בדברי הימים (דהי"א ב, כו) "וירחמאל נשא אשה ושמה עטר"ה" בין תבין. ביאר הרב
מרדכי יפה זללה"ה בלבוש קרן אורה על הרקאנטי ששם ירחמאל רומז לתפארת מדת הרחמים
ועטרה כבר ידעת שזו המלכות.

וַיֹּתֶר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֹּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁמֶר:

לב, כה

ויאבק איש עמו. אחז"ל (פרד"א ז) שהוא סמא"ל שרו של עשו. וענין האביקה הוא
השתדלות לנצחו בלשון התלמוד (ע"ז י"ד ע"ב) דאביק בה מיבק. והמתרגם תרגם
באשתדלותיה עמיה. ואמר רבי יהושע בן לוי בפ' גיד הנשה (חולין צ"א ע"א) שעלו
עפר אבק רגליהם עד כסא הכבוד. הכוונה בזה כי רגל הוא מושאל לסיבה הה"ד
(בראשית ל, ל) ויברך ד' אותך לרגלי, (זכריה יד, ז) ועמדו רגליו ביום ההוא. ואבק הוא
דבר המתיילד מן העפר בהניע אותו. ו"עד כסא הכבוד" רומז להניע ענינם עד אל
העיקר. והאמת והנכון במאמר ר' יהושע שרמז המלאך ליעקב שיאבקו תולדותיו

¹²⁰ בספר שערי אורה יחס השבת למלכות וליסוד והם שמור וזכור.

היוצאים מיריכו עם בני עשו עד שיסבבו לקעקע ביצתם בדורו של שמד ובכל הדורות עד הדור האחרון וירעו לנו אך לא יוכלו. והעלו אבקותיהם רוצה לומר עניני סיבתם עד כסא הכבוד וזה כולל ב' עניינים: האחד שענינינו עם אחינו בני עשו לחלוק בעיקר מן העיקרים שהוא ב"ה. השני שימשך זה הענין והאבק הזמן הרמוז בדניאל (ט, ט) עד די כורסוון רמיו ועתיק יומין יתיב ואז יהיה הכסא שלם שנאמר (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" וזה רמוז בבא יעקב שלם עיר שכם ר"ל ירושלים.

והסוד ידוע שאין אומה נופלת עד שנופל תחלה שרה של מעלה שנא' (ישעיה כד, כא) "יפקוד ד' על צבא המרום במרום" ואח"כ "על מלכי האדמה באדמה". ואין נתאבק גויה כתרשיש¹²¹ עם חומר וצורה האנושי? כבר הערותיך שהמלאכים מתלבשים חומר אנושי¹²² דוגמת שליחותם כי כל דמות יש למעלה. וכתב איש סודי שהוא דמות אש וכן הראה למשה לבושיה דמות תכלת וכל זה היה נבואה והתעוררות במה שעתיד לבא לידו:

נגע בכף ירכו, רמז לו שיצטער ביוסף יוצא יריכו, ונרפא רמז שישוב דהיינו שיזכה לראותו שב אליו.

וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לֹו וַיֵּגַע בְּכַף יָרְכֹו וַתִּקַּע כַּף יֵרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ:

לב, כו

וירא כי לא יכול לו. רמז ויהי תחת [חתת] ומעשה דינה:

עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנִּשְׁהָ אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֶךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יֵרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנִּשְׁהָ:

לב, לג

על כן לא יאכלו. דע כי איברי האדם הם ענפים מן המרכבה העליונה מרמ"ח איברים שיש באדם העליון נגלים רמ"ח מצות עשה ורמ"ח מלאכים הנקראים לבעלי הקבלה מלבוש השכינה ששם כשם רבם. וכמו כן שס"ה ענפים של דין יש באילן העליון נגד שס"ה ימים ושס"ה גידין. וכל יום יש לו מצוה ויש לו גיד. וט' באב בימים הוא

¹²¹ כך מתואר המלאך בספר דניאל (י, ה-ו) "וַאֲשָׁא אֶת עֵינַי וָאֶרָא וְהִנֵּה אִישׁ אָחֹד לְבוּשׁ בָּדִים וּמִתְנַוֵּי תַּגָּרִים בְּכַתֵּם אוֹפֹז: וַיְגִיחַתוּ כְתָרְשִׁישׁ וּפְגִיזוּ כְמֶרְאָה כְּרָק וְעֵינָיו כְּלַפְיָדִי אֲשׁ וַיִּרְעַתִּיו וּמִרְגָּלָתִיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלִל וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן".

¹²² בהתחלת פרשת וירא פרק יח פסוקים א-ב.

גיד הנשה באיברים ודרשו רבותינו "את גיד הנשה"¹²³ לרבות ט' באב שאין בו לא אכילה ולרבות סמא"ל ויצר הרע ואין אוכלין ואין נאותין מהם ובכל ימות השנה ובכל הגידין ובכל האברים יעקב לא מצא מפלתן של ישראל כי אם בגיד הנשה אז תשש כחו ובאותו היום נתקשה עלינו הדין ונשה השם אותנו כביכול בגולה עד יערה ה' רוח ממרום. וכל האוכל בט' באב כאלו אכל גיד הנשה וגיד הנשה יש לו ה' ענפין מימין וה' ענפין משמאל שהם עשרה כנגד י' כתות הטומאה הסובבים את המרכבה שנאמר (תהלים י"ב, ט) סביב רשעים יתהלכון. והגיד הזה סמוך לברית שמשם ישיבת (ס"א משיכת) אלו הכתות. והנה האוכלו מושך עליו רוח טומאה כי אבר מחזיק אבר. ולשון נשה רוצה לומר גיד המשכח עבודות השם יתברך.¹²⁴ וזהו "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" כי הם נזהרים מכח הטומאה. והנה אברי יעקב אבינו ע"ה היו כולם תקיפין ולא היה יכול להם שרו של עשו הבא מרוח הטומאה, רק בגיד הנשה מצא מקום לחול ולהכנס שם. ועונש אוכל גיד הנשה בלי תשובה להתגלגל בקדשה הנקראת זונה נשכחת, מדה כנגד מדה משום דמחזיק יצה"ר ושוכח עבודת השם יתעלה ונתלה בגינם בברית מילה:

וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹנִי כִּי עָלָה הַשְּׁזִיזָר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלֹזָה כִּי אִם בִּרְכָתִי:

לב, כז

ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו'. כותב איש סודי, בראותו את המלאך השביעי בסתם שלא לזוז ממנו על כן לא היה יכול לזוז בלתי רשות. "ויאמר שלחני" כי אפילו שדין ורוחין או לילית כשמשיבין אותן לא יוכלו לזוז משם בלתי רשות המשיבין. והיה דוחקו להגיד שמו כדי שיהא יכול להשיבין והשיבו "למה זה תשאל לשמי" להשיבני אפילו בסתם מועיל ועוד לא תוכל לדעהו כי הוא לפי שליחותו. וזהו מאמרם (בר"ד נ, ב) מלאך אחד אינו עושה שתי שליחות. וכתב הרז"ל כי כל כח יקרא מלאך, ע"כ אינו יודע שמו. וזש"ה (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. אמר רבי חלבו (בר"ד עח, א) בכל יום ויום בורא הקב"ה כת חדשה של מלאכים ואומרים שירה חוץ¹²⁵ ממכאל וגבריאל ושרי המרכבה ומטטרו"ן וסנדלפון וכיוצא בהם שאינם מתחדשים אלא עומדים בכבוד ששת ימי בראשית ואין שמותם מתחלפים לעולם שנאמר (דניאל ט, כא) והאיש גבריאל וגו' (דניאל י, כא) ואין אחד מתחזק אתי כי אם גבריאל השר. ואחר הקילוס חוזרים המלאכים לנהר דינור שהוא

¹²³ במילים "את גיד" מצאו רמז לכל התעניות. א"ת רומז לת'שעה א"ב. ג' של גיד ג' בתשרי. ג' של גיד תענית אסתר.

י' של גיד יום כיפורים ועשירי בטבת. יד' של גיד תענית בכורות. גיד גימ' י"ז הרי י"ז בתמוז.

¹²⁴ כמו "נשני אלהים את כל עמלי" וכן מדור נשיה בגיהנם.

¹²⁵ המלאכים הקבועים נבראו ביום שני לבריאת העולם והמתחלפים ביום חמישי.

מקום בריאתם הבא מזיעת החיות אשר תחת כסא הכבוד. וכן הנשמה אינה יודעת שמה עד יום צאתה מן הגוף, אבל המלאך שאלו מה שמו כי עיקר החיים והמות תלוי בשם האיש וגם המזל:

וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאמָר עוֹד שְׁמִי כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל:

לב, כט

לא יעקב יאמר עוד שמך. רצונו לומר לא תהיה עקב וזנב לעשו אלא "ישראל" כי שרית עם אלהים. וסוד מופלא רמוז בישראל כי י"ש רא"ל שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי י"ש שהוא עולם הבא. ורא"ל הוא העולם הזה כי כל י"ש ברא ברל"א שערים כדאיתא בספר יצירה (ב, ט):

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמִי יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמִי עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמִי וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:

לה, י

ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא עוד וגו'. וזה שאמרו (גיטין כ"א ע"א) "אין קיום השטר אלא בחותמיו". בא לקיים דברי המלאך וזה שאמר הכתוב (ישעיה מד, כו) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים. ואע"פ שהפה שאסר הוא הפה שהתיר כלומר הקב"ה שעקר שם יעקב וקבע שם ישראל הוא עצמו חזר לקרותו יעקב באמרו (שמות ג, ו) "אנכי אלהי אברהם אביך אלהי יצחק ואלהי יעקב" ועל זה סמכו כל הנביאים לקרותו לפעמים יעקב ולפעמים ישראל:

וַתֵּצֵא דִּינָה בַת לֵאָה אִשְׁרֵי יִלְדָּה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ:

לד, א

ותצא דינה בת לאה. ידוע תדע כי ג' האבות לא היו מזוקקים מסיגים עד שיצאו מהם הדינים. מאברהם יצא ישמעאל מיצחק יצא עשו ויעקב שהיתה מטתו שלימה מזוקק שבעתים בלתי סיג נתדבק בו סיגי לבן חותנו שנאמר (בראשית ל, כא) ואחר ילדה בת ותקרא שמה דינה ממש וזש"ה ותצא דינה לראות בבנות הארץ:

(הג"ה) אמנם יש מחלוקת בדבר אם הבת נרמזת בימין או בשמאל ויש ראיה לשניהם עכ"ל:

וַיֵּצֵב שָׁם מִן־בָּנוֹ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

לג, כ

ויקרא לו אל אלקי ישראל. איתא במסכת מגילה (י"ח ע"א) "מנין שקרא הקב"ה ליעקב אל? שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל". ר"ל מדת יסוד שהוא א"ל קרא ליעקב אלהי ארץ ישראל. וגם השכינה נקראת ארץ חפץ וזהו מאמר רז"ל שהשכינה שורה בארץ. ויש כענין זה בב"ר (עט, ח) אך הזכירו בלשון אחר אמר הקב"ה אני אלוה בעליונים ר"ל בה' ספירות אחרונות ואתה בתחתונים בעולם השפל. ויש גירסא אחרת (בר"ר עט, ח) "אתה אלוה בעליונים" אלו ה' ספירות אחרונות תנהיגם כי דמות יעקב חקוק בכסא הכבוד. וזהו מאמר (בראשית ל, ב) התחת אלהים אנכי. "ואני בתחתונים" בהנהגת עולם השפל כלומר העולם הגשמי הנגלה לעינינו.

ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו:

לה, יג

ויעל מעליו אלהים וגו'. כתב הרב הרמב"ן ז"ל כי הוא כמו שנאמר באברהם (בראשית י"ז, כב) "ויעל אלהים מעל אברהם" להודיע כי לא היה זה מראה וחלום נבואה בלבד, והוא כמו (יחזקאל מ, א-ב) ויבא אותי ירושלימה במראות אלהים, אבל שרתה עליו שכינה במקום אשר עמד. אבל בנביא נאמר (יחזקאל יא, כד) "ויעל מעלי המראה אשר ראיתי". פנימיותיו עלה מעליו האלהים מן המקום אשר דבר עמו כמו שנאמר (יחזקאל ג, יב) ברוך כבוד ה' ממקומו. ויהיה פשט המקרא אל נכון כי עלה מעליו האלהים הרפה ונסתלק הכבוד מעל המרכבה אל מקומו, מדת הדין הקשה כלומר לגבורה המדובק והמחובר לחסד אברהם ספירת החסד לקבל שפע טובה מחכמה עליונה ספירת החכמה והתשובה ספירת הבינה כי האבות הם המרכבה. אופני המרכבה ד' והם חגת"ם והם אברהם יצחק יעקב ודוד וכנגדם ד' סעודות שבת.

ואלה תולדות עשו הוא אדום:

לו, א

ואלה תולדות עשו הוא אדום, כי עשו וישמעאל סיגים לכסף ולזהב לפיכך עשו הוא אדום כי סיגא דדהבא הוא. כסף וזהב הם חסד וגבורה ועשו הוא פסולת הזהב.

(לא) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל:
 (לב) וימלך באדום פלע בן בעור וישם עירו דנהבה: (לג) וימות פלע וימלך תזזתי יובב בן ירוז מבצרה: (לד) וימות יובב וימלך תזזתי וישם מארץ התימני:
 (לה) וימות וישם וימלך תזזתי הדר בן בדר המכה את מדין בשדה מואב וישם

עִירוּ עֵוִית׃ (לו) וַיָּבֹט הָדָר וַיִּמְכֹּף תַּנְזָתָיו שְׂמֹלָה בַּמִּשְׁרָקָה׃ (לז) וַיָּבֹט שְׂמֹלָה וַיִּמְכֹּף תַּנְזָתָיו שְׂאֹל הַנָּהָר׃ (לח) וַיָּבֹט שְׂאֹל וַיִּמְכֹּף תַּנְזָתָיו בָּעַל זֶזֶן בֶּן עֶבְדֹּר׃ (לט) וַיָּבֹט בָּעַל זֶזֶן בֶּן עֶבְדֹּר וַיִּמְכֹּף תַּנְזָתָיו הָדָר וְשֵׁם עִירוּ פָּעוּ וְשֵׁם אֶשְׁתּוֹ מְהִיט־בָּאֵל בֵּת מִטְרָד בֵּת מִי זָהָב׃

לו, לא-לט

ואלה המלכים אשר מלכו וגו'. (אד"ר, והוא זוהר ח"ג קל"ה ע"א) **תנא בצניעותא דספרא** למדנו בספרא דצניעותא¹²⁶ **עתיק דעתיקא** והוא הכתר (והוא עולם אדם קדמון בעולמות) שהוא עתיק יותר מחכמה ובינה שגם הם עתיקים יותר מתפארת ומלכות **עד לא זמין תיקוניו** עד שלא נתקנו תיקוניו שהם הספירות המלבישים עליו **באני מלכים** היה בונה את המלכים שהם שבעת מלכי אדום שהם סוד עולם הנקודים. וכיצד נבנו? **ומשער מלכים** הם נבראו מספירת המלכות של עולם האצילות הנקראת שער לכן נקראים מלכים **ולא היו מתקיימין** ולא התקיימו כי נשברו ומתו **עד דאגה לון** עד שהניח את כליהם השבורים בעולמות בי"ע **ואצנע [לון] לבתר זימנא** והצניע וארוותיהם בבינה דאצילות **הה"ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום** זה הוא מה שכתוב בתורה (בראשית לו, לא) ואלה המלכים וכו' מה הסוד במילים "בארץ אדום"? **באתר דכל דינין מתקשרין** ארץ אדום הפירוש הוא מקום בו נקשרים כל הדינים שזו הבינה שהיא שורש לשבעת מלכי אדום **וכולהו לא אתקיימו** וכל המלכים לא התקיימו אלא נשברו ומתו כמ"ש וימת וכו' **עד דרישא חורא עתיקא דעתיקין אתתקן** עד שכתר הכתרים שהוא פרצוף אריך אנפין שנתקן ממצח א"ק והוא שם מ"ה החדש **כד אתתקן** אחר שנתקן אריך [תקין] **כל תקוניא דלתתא** תיקן את כל התיקונים שלמטה ממנו **תקין כל תקונא דעילאי [ותתאי]** ותיקן את כל הפרצופים שלמעלה שהם חו"ב והם פרצופי אבא ואמא, ולמטה שהם תפארת ומלכות שהם פרצופי זו"ן (זעיר אנפין ונוק') **מכאן למדנו שכל רישא דעמא דלא איתקן בקדמיתא לית עמא מתתקני** מכאן למדנו שכל ראש עם שאינו מתוקן בתחילה אין עמו מתוקן **ואי איהו מתתקן כלהון נתקנו** אם הראש נתקן, נתקן הגוף **ואי איהו לא אתתקן בקדמיתא לא יכלי עלמא מתתקן** ואם הוא לא נתקן בתחילה לא יכולים העם להתקן **מנא לן?** מנין לנו כלומר

¹²⁶ ספרא דצניעותא הוא חיבור קבלי ונזכר בזוהר ח"ב דף קע"ו ע"א ונקרא כך מפאת שחכמה זו מוסרים רק לצנועים כמ"ש בגמ' בקידושין ע"א ע"א (הגר"א בפירושו לספרא דצניעותא).

מהיכן למדנו זאת? מעתיק יומין דעד לא מתתקן הוא בתיקונו לא אתקיימו כך אינון דבעי לאיתתקני מפרצוף עתיק יומין שעד שהוא לא נתקן בתיקונו, לא התקיימו כל המלכים שתחתיו וכולהו עלמא [עלמין] איתחרבו וכל העולמות נחרבו הה"ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום שנאמר ואלה המלכים וכו' בארץ אדום...וימלך באדום. מדוע נזכר כאן פעמיים אדום? דא רזא יקירא הוא יש כאן סוד יקר שמילת אדום תרמוז אליו והוא אתר דכל דינין משתכחין תמן ותליין תמן מקום שכל הדינים נמצאים שם כלומר בבינה שהיא שורש הדינים והם תלויים שם כלומר משם התפשטותם אתבסמו עד דאתקין כולה נתקנו עד שנתקן הכל. הה"ד וימת וימת דלא אתקיימו ולא אתבסמו דינא בדינא: זה מה שנאמר וימת וימת שמתו ולא נתקנו כי הם דין.

(הג"ה) חס"ד ימינא וגבור"ה שמאלא אתבסם דא בדא ומקרי אדם דכליל מתרי סטרא ובגין כך כולהו בתרוהי עד דלא זמין תקוני מלכא דעתיק עתיקא ובנא עלמא ואתתקן תקונא לאתקימא ההוא נוקבא לא אתבסמא ולא אתקיימא עד דנחית חסד עילאה אתתקנן ואתבסמין תקונין נוקבין בהאי אמה (ס"א אמא) אקרי חסד:

פירוש מיתוק הגבורות נעשה על ידי החסדים וזה הוא אדם שהוא זכר (חסדים) ונקבה (דינים) ולכן כל הבאים אחריו צריכים להתקן בדמות זכר ונקבה וכן היה באותם שבעה מלכים שבא הדר ונזכרה בו אשתו ולא נזכר בו המיתה.

וימלך באדום בלע בן בעור ויש עירו דנהבה:

לו, לב

וימלך באדום בלע וגו'. "באדום" הוא מקום הדין. "בלע" כמד"א (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח. והוא בלעם בן בעור¹²⁷. והבן זה עירו מקום אצילותו דנהבה, דין הבה ולא נתקיים בו העולם כי לא היה בשלימות אדם ותיקונו:

(המשך הזוהר לעיל) וימלך באדום בלע בן בעור דא רזא יקירא סוד יקר יש כאן הוא אתר דכל דינין מתקטריין תמן ותליין תמן. אדום, שזו הבינה, הוא מקום שכל הדינים קשורים שם ותלויים שם בלע בן בעור תנא הוא גזירה דינא תקיפא דתקיפין

¹²⁷ דהיינו אותו אדם בגשמיות. כתב הרב המקובל האלהי הרב יהודה פתיה בבאורו "מנחת יהודה" שתקופת המלכים הנזכרים כאן היתה כל אותם 210 שנים שבני"י היו במצרים.

דבגיניה מתקטריין אלף אלפין מארי דיבבא ויללה "בלע בן בעור" למדנו שזה דין תקיף שבתקיפים שבגללו נקשרים אלף אלפי בעלי דין ויללה. והענין הוא שבלע בן בעור הוא בחינת הדעת של מלכי אדום. הם דין והוא שורשם וממנו נאצלים החסד והגבורה. ויובב מצד החסד ועליו נאמר "בעלי יבבה", וחושם מצד הגבורה עליו נאמר "בעלי יללה".¹²⁸ **ושם עירו דנהבה כלומר דין הב** ושם עירו דנהבה המורה על הדין וכמו שכתוב דין הבה **כמו דא לעלוקה שתי בנות הב הב** וזה דומה למה שאמר (משלי ל, טו) לעלוקה שתי בנות האומדות תדיר הב הב הגר"א שם ביאר שעלוקה זו גיהנם. פסוק זה נאמר כאן לבאר מילת "הב" שבדנהבה **וכיון דסליק לאתישבא ביה לא קאים ולא הוה יכול למיקם** כיון שיצא אור הדעת מהבינה שהיא ארץ אדום להתיישב בכלי שלו הנקרא בלע לא היה יכול להתיישב בו כי הכלי היה קטן מהכיל את האור ונשבר ולכן נאמר בבלע וימות **מאי טעמא משום דאדם לא אתתקן** מה טעם שבירת הכלים ומיתת המלכים? משום שתקון אדם לא נתקן ומפרש **מאי טעמא? משום דתיקוני דאדם ודיוקניה כליל כולא ויכיל כולא לאתישבא ביה ובגין תיקונא דא דאדם לא אשתכח לא יכילו למיקם ולאיתישבא** מה הטעם שמתו? משום שתיקון אדם שלם באיבריו ובאורותיו לא היה, כלומר כל הספירות הם דמות אדם אחד השלם בחמשה כלים וחמש אורות וכאן היה חסר התיקון הזה כי לא נתקנו בג' קוים ועדיין היו עומדים "תחות חד סמכא" כלומר היו זה מעל זה ולא היתה ביניהם התכללות **ואתבטלא** והתבטלו ומתו. שואל **ואתבטלו סלקא דעתך?** וכי יעלה על דעתך לומר שהם התבטלו ומתו? **והא כולהו באדם כלילו** והרי הם נתקנו אחר כך לקומת אדם **אלא אתבטלו** ואסתלקו **מההוא תקונא עד דאתי דיוקנא דאדם** ומשיב מה שאמרנו שהתבטלו הכוונה ממצב עמידתם הישן ונתקנו במצב עמידה של ג' קוין בצורת אדם **וכד אתא האי דיוקנא אתגליפו כולהו ואתחזרו לקיומא אחרא** וכאשר בא אור המצח דא"ק וירד ממנו אור שם מ"ה החדש שהוא גימ' אדם חזרו ונתקנו ועמדו בג' קוין **מנהון אתבסמין ולא אתבסמין** חלק מן המלכים נתקן וחלק לא נתקן עד שיתגלה מלך המשיח **ומנהון לא אתבסמו** וחלק מהם לא נתקן כלל **ואתמר** וכך נאמר בישיבה. שואל: **והא כתיב וימת וימת דאתבטלו לגמרי** והרי כתוב וימת שמשמע שמתו לגמרי? **לאו הכי** אין הדבר כך. ויש להבין זאת כך **אלא מאן דנחית מדרגא קדמאה דהוה קרי ביה מיתה** אלא כך

¹²⁸ ומה שנקט הזהיר מספר אלף מבואר במתוק מדבש שהכוונה לשם אלהים דההין שבריבועו עולה אלף ואחד כזה: אלף, אלף למד, אלף למד הה, אלף למד הה יוד, אלף למד הה יוד מם.

יש להבין ענין המיתה, כל מי שיורד ממדרגתו נקרא שהוא מת **כדאמר וימת מלך מצרים** **דנחית מדרגא דהוה ביה** כמ"ש בפרעה (שמות ב, כג) וימת מלך מצרים שמבואר במדרש שהוא התנגד לשעבוד בני ישראל והורידוהו מגדולתו וכששב מדעתו השיבוהו לכסאו¹²⁹ **וכיון דאתקן אדם** וכיון שהמלכים נתקנו בג' קוין **אתקרי בשמהן אחרן** נקראו בשמות אחרים כגון בלע נקרא דעת יובב חסד וכו' **ואתבסמו בקיומא ביה וקיימו בדוכתייהו וכולהו אתקרו בשמהן אחרן** ובכך נתקנו ועמדו על עמדם וכולם השתנה שמם **בר ההוא דכתיב ביה ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב** למעט מלך הדר שנזכר שם אשתו שלא נשתנה שמו **מאי טעמא** מדוע לא נשתנה שמו? **משום דהני דוכרא ונוקבא** משום שבהדר נזכרו זכר ונקבה **[כהאי תמרה] דאיהו [דאיהו] לא סלקא אלא דכר ונוקבא** כאותה תמרה שאינה מניבה פרי אלא בהעברת האבקנים מזכר לנקבה **ובגיני כך השתא אשתכח דכר ונוקבא** ולכן כעת כשיש זכר ונקבה שהם מלך הדר ואשתו מהיטבאל **לא קרו ביה מיתה באחרונה** לא נזכר בהם מיתה **ואתקיימו** והתקיימו ולא מתו **אבל לא אתיישבו** אבל עדיין לא התיישבו במקומם כראוי, כיון שהפרצופים לא נתקנו לגמרי **וכיון דאתקן דיוקנא דאדם אתחזרו ואתקיימו בקיומא אחרן ואתיישבו** וכיון שנתקנו כל הספירות בעשר ספירות פרטיות בג' קוין התקיימו לגמרי.

(הג"ה) מכאן מובן ממאמר רבותינו ז"ל בב"ר שהיה בונה עולמות ומחריבן לאו דוקא מחריבן אלא כאלו מעמידן לצד אחד עד תיקון פרצוף אדם העליון נכללו בו. וענין מיתה רומז לאותו עולם שנהרג מפני אש ה' שנא' להמית אותי וגו'. וימלוך תחתיו וגו' הדר וגו' והמלך הזה לא מת ובו נכללו כל הראשונים ובא עם בת זוגו. הדר כמו פרי עץ הדר בת מטרד רומז למדת הדין. בת מי זהב לזרועות כלומר לחו"ג שהם לאש ומים. "בת מי זהב" דנפקין מתרין אפין דנהרין בחסד ובדינא. עד דלא אברא עלמא לא היו משגיחין ובגין כך עלמא דא אחריב ועלמא קדמא כולא בלא תיקונא אתעביד וההוא דלא הוא בתיקונא אקרון זיקין ניצוצין כהאי אומנא דפרזלא דמפיק זיקין לכל עיבר ואינון דנפקין להטין ונשרין ודעכין לאלתר ואלו אקרו עלמא קדמא ובגיני כך אחרבו ולא אתקיימו עד דאתקן

¹²⁹ הנה המדרש (שמו"ר א, ח) "רבנן אמרי למה קראו מלך חדש והלא פרעה עצמו היה אלא שאמרו המצרים לפרעה בא ונזדווג לאומה זו אמר להם שוטים אתם עד עכשיו משלהם אנו אוכלים והיאך נזדווג להם אלולי יוסף לא היינו חיים כיון שלא שמע להם הורידוהו מכסאו **שלשה חדשים** עד שאמר להם כל מה שאתם רוצים הריני עמכם והשיבו אותו לפיכך כתיב ויקם מלך חדש.

עתיקא קדישא ונפק אומנא לאומנותיה, ועל דא תנינן במתניתא דילן דנצוצא אפיק זיקא לתלת מאה ועשרין עיבר ואינון זיקין עלמין קדמאי אקרו ומתו לאלתר ובתר דנפק אומנא לאומנותיה ואיתקן בדכר ונוקבא הני זיקין אתערבו ומתו והשתא אתקיים כולהו וזהו רזי טעם איסור שתי אחיות בחייהון מה שאין כן בשאר עריות. ומה שתמצא בדברי הימים (דה"א א, נא) מיתה למלך האחרון הוא סוד השמיטין והיובלות והראיה כי שם הוא הדר וכאן הוא הדד עכ"ל:

(הג"ה אחרת) שאול מרחובות הנהר הוא סוד גדול בענין שאול ודוד שלא רצה השם למחול לשאול עון קל ושגגה, ולדוד מחל עון פלילי ומזיד. זה היה לפי מעלות נפשותיהם כי נפש שאול היתה גזורה מהב"י (מהבינה) וזהו שאול מרחובות הנהר. וזהו שכתב על שאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם שהב"י גבוה מכל הבנין. ומלך תחתיו הדד בן בדד דויד מלא או הדד לבדו. ונפש דוד גזורה מה"ע (מן העטרה) שהיא בת מי זהב ושל שמואל מצדיק (מן היסוד) שהוא א"ל. וחנה קראתו שאול כי מה' שאלתיו כי היתה רוצה שתהא נפשו גזורה מהב"י והשכינה קראתו שמואל (עכ"ל מ"ע):

(המשך האד"ר) **תאנא, כד סליק ברעותא דרישא חיוורא למעבד יקרא ליקריה** למדנו, כאשר עלה ברצון הכתר לעשות כבוד לכבודו כלומר לתקן את התפארת שהיא מלבישה על חו"ב המלבישים עליו **תקין** תיקן הכתר שהוא אריך את המלכים שמתו שהם ז"ת דז"א **וזמין ואפיק מבוצינא דקרדינותא** והוציא את הגבורה של עתיק הנקראת "בוצינא דקרדינותא" כלומר נר חזק **חד בוצינא** ניצוץ אחד שהוא שורש הגבורות **נשב ביה** שנשב בבינה **אתתקן ונתקן וסליק רעותיה לתלת מאה ושבעין עיבר** ועלה רצונו לש"ע אורות¹³⁰ שבאימא **נפיק אוירא דכיא** יצא אויר טהור כלומר ויצאו מיסוד הבינה ה' חסדים וה' גבורות **ואתגלגל ואתפשט ונפק חד גולגלתא תקיפא** והתגלגלו והתפשטו לכיון ז"א והגיעו לרישא דז"א **לארבע סטרא** לארבע צדדיו כדי לקלוט את הד' מוחין **ובהאי אוירא דכיא** ובאותו שפע אור החסדים הבא מאבא לאמא **אשתאיר [אשתאיב]** **ניצוצא** נשאב גם ניצוץ גבורה **ואיתאחד ואתכליל ביה** ומתאחד ונכלל עם החסדים **ביה**

¹³⁰ מסביר ה"מתוק מדבש" שאלו י"פ ל"ז שהם מילוי שם ס"ג. שהרי שם ס"ג בבינה. המילוי עולה ל"ז כזה: וד, י, או, י.

סלקא דעתך? וכי יעלה על דעתך שניצוץ הגבורות נשאב לתוך החסדים ויעלם בהם? **אלא אטמר ביה.** אלא צריך לגרוס נסתר בהם והחסדים הם העיקר.

פקח עיניך וראה, ולבך אל תשתאה. כי המראה גדול ונורא. כולל מלעיני כל ישראל עד בראשית ברא: חסלת סדר וישלח:

וישב

מגורי אב גביר ראה. ודן נחש עלי דרך. ארי נהם כפיר שאג. וישב שם בלי ארך:

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

לז, א

וישב יעקב בארץ מגורי אביו וגו'. ויחלום יוסף חלום. דע בני כי הנפש דקה ועצומה וקלה יותר מן הגוף וחזקה וקשה. שהיא מקיימת הגוף. על כן נשבעו אבותינו עליהם השלום (ירמיה לח, טז) "כי ה' אשר עשה לנו את הנפש" כי היא דומה לו, והיא מראה לנפש סתרים ברפיפת אבר¹³¹ ובחלומות וכל זה ברמיזות. דאילו היה רואה יוסף ע"ה בחלום בפירוש שישתחוו לו אחיו ואביו במצרים והיה מגיד להם לא היו מוכרים אותו למצרים או היו הורגים אותו או היו ממיתים אותו ברעב בבור. וכן פרעה אם כן לא היה בא הגדולה ליוסף ותתבטל הגזירה. וכאשר האדם שבע משנתו חלומותיו צודקות. וזהו קרוב ליום באשמורת שלישית. אבל באשמורה ראשונה חמור נוער ודומה לשיכור אשר עברו יין ושכרתו מתגברת על חכמתו כאשר הביא המורה רבי אלעזר מגרמייזא בספרו בחכמת הנפש:

וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָיָה תַּעֲהָ בְּשִׁדָּה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֶשׁ:

לז, טו

וימצאוהו איש. אחז"ל (פרד"א לז לח) זה גבריאל שנאמר (דניאל ט, כא) והאיש גבריאל מועף ביעף אלי:

לְכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לְיִשְׁמְעֵאלִים וְיָדְנוּ אֶל תְּהִי בֹּ כִי אֲזִינֹנוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֲזִינֵנוּ:

¹³¹ כלומר רטיטת אבר או פרכוס והם ידעו להבין מן הרטט את הכוונה הנכונה.

לז, כז

לכו ונמכרנו לישמעאלים. מצאתי בפרקי דרבי אליעזר (פרק לח) שמכירת יוסף לא נתכפרה לישראל עד שמתו שנאמר (ישעיה כב, יד) ונגלה באזני ד' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. ותרגום יונתן בן עוזיאל עד ימותן מותא תניינא. וכן תרגום יונתן (ישעיה סה, ו) "עוד לא אחשה כי אם שלמתי אל חיקם" תירגם ואמסור למותא תניינא ית גוייתהון. וזה יורה שאין פירוש מותא תניינא ממיתת הנפש שאמר גוייתהון והכוונה בזה שיתגלגלו בגוף אחר וימותו שוב.

ובספר היכלות (רבתי ה, ד) אמר רבי, חמישי בשבת היה כשבאה שמועה קשה מדרך גדול לומר יתפשו עשרה אנשים מאבירי ישראל: רשב"ג, ור' יודא בן בבא, ורבי אליעזר בן דמא, ושמונת אלפים ת"ח מירושלים פדיון שלהם. וכיון שראה רבי נחוניא בן הקנה גזירה זו עמד והורידוהו למרכבה ובקש משר הפנים ואמר לו עשרה כתבו ב"ד שלמעלה ונתנו לסמא"ל לומר לך הכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים הגזירה (שמות כא, טז) "וגונב איש ומכרו וגו' עכ"ל מ"ר (מדרש רבתי).

ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אֶזֶזֶר ויבם אותה והקם זרע לאֶזֶזֶר:

לח, ח

בא אל אשת אחיך ויבם אותה. ענין היבום נפלא מאד וחז"ל קצרו בו ויש בו כמה ענינים הצריכין ביאור רב ואינו מקובל בידיעות (ס"א בידינו) כל הצורך, וכבר כתבו חז"ל המקובלים דברים נעימים (מאמר הסבא בזהר פרשת משפטים). אמנם ספיקות רבות נשארו כי לא עמדו על אמתת הסוד מאורך גלותינו בעונות. ושמעתי כי גם חז"ל היו מסופקים בעניינים רבים ונשאל עליהם ואמר אין אתי, והנני כותב המקובל בידי והנמצא אתי.

"ויבם אותה והקם זרע לאחיק" פרש"י הבן יקרא על שם המת. וכיון הסוד כדאיתא בבהיר אומר שם (אות פ') כל מה שברא הקב"ה בעולמו שם שמו מעניינו שנאמר (בראשית ב, יט) "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו". רצה לומר, כי שמו של אדם הוא גופו הה"ד (משלי י, ז) "ושם רשעים ירקב" אטו שהשם ירקב? אלא גופו. ומצאתי בספר החיים כי שמו של אדם הוא נשמתו שנאמר (תהלים מא, ד) "מתי ימות ואבד שמו" וכאלה רבות. (תהלים ט, ו) שמם מחית וגו' (דברים ט, יד) ואמחה את שמם. (ישעיה סו, כב) "כן יעמוד זרעכם ושמכם" זרעכם הוא שם הגוף ושמכם הוא שם הנשמות, והוא שם התואר כי הנשמה אין לה שם קבוע עד יום צאתה מן הגוף כמבואר לעילא ואז ניכר שמה כי יצאה לפועל ומכריזין עליה (ישעיה נז, ב) "יבא

שלום ינחו על משכבותם" אם צדיק הוא. ומאשר נשמת הקטן אין לו מעשה ומחשבה שיתפש שם התואר עליה ראויים הם להתגלגל ולשוטט בארצות עד ימצאו מקום ומשכנות. והמופת על זה שאבותינו הראשונים קראו שמות צאצאם ע"ד הנבואה והמעשה כגון יצחק ויעקב וכל שמות השבטים על שם המעשה נקראו ובנבואה כגון ער ואונן ער לשון ערירי. ואונן לשון אנינות. כי כוונתו מדת הדין. ובעת הלידה לא ידע מעשיהם, וכן פלג כי בימיו נפלגה הארץ. ועד"ז מקובלני כי כפי שמו של אדם יהיה גלגולו. פקח עיני שכלך אם ההוא גברא במעלה שניה או השלישית והיודע לחשוב המעלות בחשבון המרובע וכמה הם במשפחתו ששם שוים יוכל להתבונן אם גלגולו קרוב או רחוק או מופלג. ומזה הנהיגו קצת מקובלים שלא לקרות שם בניהם בשםם לחכמים מסור.

והרמב"ן דחה את כל זה והביא ראיה שאין היבם מצווה לקרא שם בנו כשם אחיו המת מדברי קבלה (רות ד, יז) ותקרא אותו עובד ולא קראתו מחלון. ועוד (בראשית לח, ט) וידע אונן כי לא לו יהי הזרע. ומה תהיה הרעה אשר תבא עליו שיקרא שמו בשם אחיו המת? ורוב העולם מתאווים לזה. ולא אמר הכתוב ויאמר אונן אלא "וידע אונן" אלא ידיעה ברורה היתה לו שלא לו יהיה הזרע. אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדות וניכר הוא לעיני הרואים לאשר נתן להם עינים לראות ואזנים לשמוע עכ"ל.

מצאתי במ"ע ידיעה ברורה היתה לו שידע סוד העיבור מאחר שבא על יבמתו שתאסף נשמת אחיו בקרב זרעו והיה נראה בעיניו כאלו אינו זרעו ולא יוצא חלציו וזה טעם נקל.

ותירץ הרב אבנר טעם מספיק ואמר כי ידע אונן כי נפש בנו בכורו מתמר יבמתו תהיה נפש מגולגלת שהוא נפש ער אחיו. ונפש מגולגלת לא תמלט מן היסורין כדי למרק עונות ראשונים אשר עשה ער אחיו אבל היה רוצה שיהא בנו בכורו עם שאר בניו מאשה אחרת כדי שתהיה נפשו מיציאה ראשונה. וזה היה אכזריות גדול של אונן כי הקב"ה יתברך עשה זאת המדה של הגלגול מצד רחמיו על נפש הרשע שלא תאבד בזמן מועט שהיתה בגוף ויתמרקו עונותיה בגוף זה מהר ולא תצטרך לשוטט בארצות עד אשר תמצא מנוח בחיק זר, וזה לא היה חושב אונן. ואם תאמר, מנין ידע אונן שאם יוליד בנים מאשה אחרת שיהיו מיציאה ראשונה? כלומר לא מגולגלים? ודאי לא ידע. והיה בספק אצלו כשאר בני העולם שנושאים נשים על דעת התוחלת מאתו יתברך שתבואנה נפשם בזרעם מן היציאה ראשונה, וכיבמתו היה ודאי נפש מגולגלת ורצה בהאי לשאת אחרת אולי ספק יוציא מידי ודאי עכ"ל.

ודע איש המעיין, כי בדבר הזה תלוי כל שלטי התורה מאל"ף ועד תי"ו סוד העבור וסוד הגלגול וסוד היבום צדיק ורע לו רשע וטוב לו והמתים קודם זמנם. וסוד הבל כתב הרב ז"ל בפ' בראשית וז"ל והסוד המקובל בענין הבל גדול מאוד. והוא כולל דור הולך ודור בא עם מה שכולל הריגת קין להבל ומיתת הבל כי גם בחטאו מת. ונרמז בפסוק ויסתר משה פניו ושם תמצאנו. ועל סוד העיבור יש ראיות ברורות מאיוב שהיה גלגול תרח וקהלת שנאמר (ח, י) ובכן ראיתי רשעים קבורים וספר שמואל שנאמר (שמו"ב יד, יד) "כי לא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח". וחסד עשה הבורא יתברך עם ברואיו לבראו שנית ושלישית ורביעית שנאמר (איוב לג, כט) "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר". על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו דאם לא כן נמצא הצדיק אבד בצדקו, דאם עבר עבירה אחת אבד ממנו טובות הרבה כי בפעם ההיא יוסיף על חטאתו פשע. עוד ראינו אחרת הניכרת לעיני הרואים והנכרים בשרטוט המצח והכף ואף בראיית העין שאנו רואים כמה וכמה מחוסרי אברים שיש על זה טענה גדולה. אלא הסברה הכרחית והדעת מכרעת תורת משה כי הדבר אמיתי כי האל יתברך תמים פעלו וכל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול אינו מקפח שכר כל בריה לאמר מה חטאה הנשמה הזכה והברה והנפיה להכנס בגוף חסר. אלא כך היא המדה באיזה אבר שיחטא הגוף הראשון צריכה הנשמה ההיא לכנס בגוף חסר אותו אבר ובו תלקה. ובזה נתישבו כמה קושיות ופירושים בתורה ובנביאים ובדברי חז"ל. וכך מקובלני מפי מהר"י¹³² אסיר התקוה.

והנה קצת הוכחנו בראיות אמיתיות סוד זה למאמינים והאל גומר עלי לפרש סוד הפסוק על נכון למען ירוץ כל קורא בו. והנה היו חכמים הראשונים קודם התורה יודעים כי היה תועלת גדולה ביבום האח כדאיתא במדרש רות (ז"ח רות מאמר היבום דף פ"ח ע"ב) "שלף איש נעלו" זו מצות חליצה, "ונתן לרעהו" זו מצות יבום. ואמר רבי עקיבא מיום שחרב בית המקדש נגנזו אלופי עצה, והלב אינו עומד על בוריו והולך אחר מראית העין. ואמר רבי חנינא המקיים מצות יבום לשמה גדול מיחזקאל הנביא. ואמר רבי חידקא נעשה שותף להקב"ה. רבי חנינא לטעמיה מאי "ונתן"? משל לאדם לנשמה שירדה לעולם שטעה במדבר במקום לסטים ונכנסה לגוף אדם רשע ועמדו עליו והכוהו קפחו כל שכרו ועמלו ומת ללא בנים, שמע חבירו אחיו היבם הלך יבם אשתו והוציאו מידם ועיברה מנשמת הנפטר ערום מכל. מה עשה? בנה לו בית נתן לו גוף כלומר הולידו מחדש ע"י היבום ועשה לו מלבושים אחרים ונתן לו ולבש אותם

¹³² כנראה רבי יצחק סגי נהור זללה"ה.

המלבושים וקיבל נפש כלומר נולד, וישב באותו בית וגדל בגוף חדש והתחיל להרויח כבתחלה. ודא "ונתן לרעהו" ודאי. "זאת התעודה בישראל" בישראל דייקא ולא בשאר אומות שלא נתן להם מצוה זו.

וראוי הוא שתעשה המצוה זאת בנעל וברגל, כי הרגל סוף הירך ואותה זיקה שיש לו עמו מצד האח הוא כאשר ידבק המנעל מהודק ברגל והכח השמור שם כאשר חולצת מנעלו אותו דבקות שהוא בירך נותר וזהו ענין הרקיקה. והיה מן הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב לו ממשפחתו כי כל הקרוב אליו ממשפחתו יגיע ממנו תועלת קרובה. וכך היו נוהגים לישא אשת המת האב או האח או הקרובים ולא ידענו אם היה מנהג קדמוניה קדום לפני יהודה. אמנם בבראשית רבה (פה, ה) איכא כי יהודה התחיל במצות יבום כי כאשר קבל מאבותיו הסוד נזדרז לקיים אותו. וכאשר באה התורה הקדושה ואסרה אשת קצת הקרובים, התיר הקב"ה אשת האח מפני היבום, ולא רצה הקב"ה שידחו שאר עריות כגון אסור אשת אחי האם והבן זולתם כי באח הרגל דבר ותועלת קרובה.

הטעם מבואר כי כל י"ב חדש הנשמה מרחפת בעולם לדעת שלום ארמוניה כלומר מבקרת את הגוף בקבר וכת הנשמה בגוף קיים. וזהו סוד (דברים לג, יב) חופף עליו כל היום. והנה מהראוי לחופף באשת חיקו כי מזרעו נתן בה והיא גופו וחלק אחד מארמונה והוא [והיא] ג"כ תדביק בו מחשבתה ובה קיום זרעו:

(הג"ה) וצריכין שניהם להתבונן להמשיך רוח המת שהיתה בחיקו להאסף בטיפה ההוא. (איוב לג, כה) "וישוב לימי עלומיו" וזהו סוד (איוב לד, יד) אם ישים אליו לבו ורוחו ונשמתו אליו יאסף, כי הכוונה והרעיון מושך הרוח בהמציא לו מקום. והוא סוד כוונת התפלה. ודבר זה נשאל לחכמים גדולים¹³³ והשיבו פסוק זה (ירמיה ב, כד) פרא אדם למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח ס"ד עכ"ל:

ושמו חוזר לאכסניא שלו כלומר הנפטר חוזר בגוף חדש ונקרא בשמו הקודם וכששני הגורמים רגילין לו וקרובים לו בחייו שזו אשתו ואחיו יצא הענין אל הפועל. ואחיו הבכור הדעת נותן שמחשבתו תמידים בו יותר משאר אחיו. על כן אמרו חז"ל (יבמות י"ז ע"ב) "כי ישבו אחים יחדיו" פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. וכאשר תתיבם

¹³³ הנה השאלה: כתוב בספר זהר חדש - פרשת כי תצא "רבי יהודה שלח ליה לרבי אבא, אמר, אתון דקיימתון קמי מאריהון דמתניתין. מאי טעמא דקמה יבא עליה להקים שם המת, ולא באשה אחרת? שלח ליה, (ירמיה ב, כד) פ"ה למד מדבר באות נפשה שאפה רוח. איתרגיש רבי יהודה, ואמר, ודאי דא היא דא דקמתא, משמע דאמר שאפה רוח, רוח ממש:

ויזדקקו יחד אין ספק כי יולידו מן הדומה ובצלמו, כי העופר על הרוב יהיה כפי המחשבה בשעת תשמיש, כאשר ביארנו בעניין המקלות של יעקב וימצא מין את מינו וניעור בודאי. ולפי זה מן הראוי היה ליכם תוך שנתו ואז היה המצוה מן המוכרח. וממה שלא נשאר המצוה באב כמקדם, כתבו המקובלים דאינו נכון ואפשר ששורש אחד יוציא ענף פעמים. אע"פ שבזמניהם היה כך, חסד עשה הקב"ה עם בריותיו כדאיתא במדרש (פרד"א כא) אמרתי עולם חסד יבנה ולכן הותר להבל לישא אחותו וכו' כי הדור היו מועטים. אבל האחים עליהם ליטע ענף במקום שיוציא פרי בשדי בעל כלומר אם לא יהיה יבוס תלך האלמנה לרעות בשדה זרים ותנשא לאחר מחוץ למשפחה ונפש הנפטר לא תמצא מנוח ובשדי תרומות לא בשדי החרם וארץ מליחה אשר לא יעלה בה כל עשב, ואיילונית בין הנשים כי כה אמר ה' לסריסים. והאח אשר יבנה את בית אחיו הוא שיצילנו משוט הארץ ומתהלך בה קרובה או רחוקה. ויחשבה לו צדקה.

ואם לא יחפוץ וגומר וחלצה נעלו מעל רגלו. ראוי הוא שתעשה המצוה הזאת ע"י נעל, כי נעל בפניו. וחמק עבר על כפות המנעול לשון מליצית כלומר כאשר תחלוץ המנעל תחלוץ נפש המת ממנה ומן מתן תורה עד חכמי התלמוד נראה שהנהיגו לעשות המצוה הזו בכל היורשים נחלה באותן שלא היה בהם שאר וקרא אותם [אותה] גאולה, כי גאל ממכר אחיו. וענין בועז שהיה שופט ונביא מופת אמיתי לסוד זה. גם נעמי והשכנות נביאות היו וחכמות להכיר הענין ולהורות על כוונת קיום היבוס שהוא לעבודת ה'. מחמת זה קראוהו עובד לא מחלוץ. ואשת כליון לא נתייבמה ולא נתקיים שמו. ובתמר שהיתה אשת שניהם ילדה תאומים להקים שם לשניהם לעד ואונן. וחכמי התלמוד שאמרו (יבמות ג' ע"א) מצות חליצה קודמת, השיגו חיל כי ראו חולשת הדור וגודל רעתם אשר לא יכוונו בתורף המחשבה הזכה ודבקות הדעת ויפגלו במחשבותם חוץ למקומם, אמרו מוטב שישלחנה חפשי מעמו ויצאה חנם אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, ברצות הבוחר, ולא תהיה מקור משחת פוסח על שתי הסעיפים ותמצא מנוח לכך רגלה.

גם יש למקובלים סוד נסתר מפני מה הנהיגו חכמי התלמוד לעשות מנעל שחור והרצועות לבנות, הפך רצועות של תפילין וה' קשרים. וסודו ליודעים חן.

הנה נשאר עלי לבאר אגדה אחת מן הבהיר (קכא-קכב) ומשל דומה למליצה אמר רבי עקיבא מאי דכתיב (קהלת א, ד) דור הולך ודור בא? היה לומר דור בא ודור הולך. אלא מלמד שכבר בא. משל למה הדבר דומה? למלך שזה הקב"ה שהיו לו עבדים גופות של בני אדם והלבישם נפח בהם הנשמה שהיא המלבישה את הגוף כפי יכלתו בגדי משי ורקמה, וקלקלו השורה וחסאו והשליכם דהיינו גזר עליהם כרת ודחפם מעליו דהיינו

שגזר עליהם להתקלע בכף הקלע (אור הגנוז) והפשיט להם בגדיהם והנשמה חזרה לצרור החיים והלכו להם. לקח הבגדים את הנשמות ורחצם היטב ניקה אותם בנהר דינור עד לא נותר בהם כל סיג והניחם אצלו מזומנים. וקנה עבדים אחרים דהיינו גוף חדש הבא בגלגול כדי והלבישם הבגדים לקבל את הנשמה הנקיה והוא לא ידע אם אותן העבדים טובים או לאו היות ולאדם בחירה חופשית יתכן שיחטא או שיהיה צדיק והרי כבר זכו בבגדים שכבר באו לעולם ואחרים לבשו בפניהם [לפניהם] והם קבלו נשמות שהיו כבר וזה הפירוש "דור הולך" אלו העבדים הראשונים שקלקלו, "ודור בא" אלו העבדים האחרונים שבאו וקבלו נשמות שכבר הלכו פעם אחת מהעולם הזה אבל הארץ לעולם עומדת כלומר הגוף לא יאבד אלא יקום בתחיית המתים והיינו דכתיב (קהלת יב, ז) "וישוב העפר על הארץ כשהיה, והרוח תשוב אל האלהים". בין תבין סודו.

ותדע איש המעיין כי כמה מחלוקת יש בין חכמי התלמוד ובעלי הקבלה בסוד זה. יש אומרים כי אין הגלגול כי אם עד ג' פעמים ונימוקם עמהם ודברי אליהו¹³⁴. ויש אומרים עד ד' וראייה (שמות כ, ה) "פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים". וי"א עד אלף כדעת הבהיר¹³⁵. והביא משל על זה לאדם שנטע בגנו כרם ויקן לעשות ענבים ויעש באושים ראה שלא הצליח נטע וכו' עד כמה עד אלף דור והיינו דאמרין (חגיגה י"ג ע"ב) תתקע"ד דורות סרחו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור כו'.

שוב מחלוקת אחרת ודעות שונות ביניהם מפני מה ומאיזה מדה יהיה הגלגול? רבי שלמה בן אדרת ושאר מקובלים רוצים כי על אחד מב' אופנים יתגלגל המתגלגל. או שלא השלים זמנו שהוא שבעים שנה ימי שנותינו בהם שבעים שנה. וזו היא ההבטחה שאמר (שמות כג, כו) "מספר ימיך אמלא". או צדיק שחטא חטא ולא נתנקה לגמרי ויש בו אבק עבירה לא יוכל נשמתו לעלות אל האלהים מרוב כבודו כתבן בחומר עד שהורקה מכלי אל כלי ותהיה זכה וקלה ותתקשר ברוח עליונים ומרוח אל רוח עד בית מושבה ומחצבתה אשר משם לוקחה. ובנוהג שבעולם שכל ב' דברים המותכים יחד כגון כסף וסיגים וגוף ונשמה ולא נודע איזה מזה לעולם לא יהיה אחד מהם נקי ובר מחיבור חבירו עד שלא יהיה מחובר אליו דבר מחבור חבירו

¹³⁴ עיין בספר תיקוני הזוהר דף ע"ב.

¹³⁵ הנה דברי הבהיר אות קצ"ה: קצה. מפני מה צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, מפני שהצדיק הזה כבר היה רשע לשעבר ועתה נענש, וכי מענשין על ימי הנערות, והאמר ר' סימון שאין מענשין בבית דין של מעלה אלא מבין עשרים שנה ומעלה, אמר ליה אנא לא בחיי אמרי, אנא דאמרי שכבר היה לשעבר אמרו לו חביריו עד מתי תסתום דבריך, אמר להם צאו וראו משל למה"ד לאדם שנטע בגנו כרם ויקן לעשות ענבים ויעש באושים, ראה שלא הצליח נטעו גדרו ופרצו ונקה הגפנים מן הבאושים ונטעו עוד שנית ראה שלא הצליח גדרו נטעו אחר שנקה וראה שלא הצליח ועקרו ונטעו עד כמה, א"ל לאלף דור דכתיב (תהלים ק"ה ח) דבר צוה לאלף דור, והיינו דאמרו, תתקע"ד דורות חסרו ועמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור.

ואז נקרא נקי כמאמר המשורר (תהלים טו) מי יגור באהליך נקי כפים ובר לבב וגומר ולפי זה אין גלגול בלא חטא.

ויש אומרים כי אין זו המדה של הגלגול רק לבינונים וראייתם ידוע מן הפסוק (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" ויהיו מגולגלים כולי עלמא וכאלה רבות.

עוד יש כת המקובלים האומרים כי אף הרשעים יתגלגלו זהו מאמר המשורר (תהלים נח, כד) "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם" זהו לבן הארמי (סנהדרין ק"ו ע"ב) ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין ק"ה ע"א) לבן הארמי זה בלעם. וכן מצאתי במדרש (תנחומא ויצא פרק יג) ותלחץ רגל בלעם אל הקיר, נרמז לו עד הגל הזה ועדה המצבה ולא ידע להפנות אנה ואנה שנאמר יד העדים תהיה בו בראשונה. וכן דתן ואבירים דואג ואחיתופל וכאלה רבות הידועים לרזיים האמיתיים. ולפי זה נשמתן מתקלעת כים נגרש ומתקשרים בגלגל ראש עד בא חליפתם וירדו ולא יעלו הה"ד (קהלת ח, י) "ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וישתכחו בעיר", "בוער" קרינן וירדו לעומק רע עד אין סוף שנאמר (ישעיה טו, כד) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וכו'. וכן אותם שנתנקו לא ירדו לעולם כמו שנאמר (איוב ד, יח) הן בקדושו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה, רצונו לומר, שלא יחזירהו לעולם הזה פן יחטא. והצדיקים והחסידים אחרי ימותו טרם יתגלגלו וימצאו מקום לחנותם כאשר נפטר מהעוה"ז ללא ילדים, אא"כ באו לעזרת הדור ולא לעצמם נתבצר להם מנוח בג"ע עד עת פקודתם או עד ע' שנים אשר הוא בנין האדם.

והזוהר כתב שהגלגול יהיה ג' פעמים משל לאדם שנוטע אילן ורואה שלא הצליח עקרו ושתלו במקום אחר. וכן פעמים רבות שנא' הן כל אלה יפעל וגו' על ג' פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. ד' פתחים יש בשמים ובכל פתח ופתח ממונים רחמנים אם שב בתשובה הרי הראשונים שניים ושלישיים רחמנים ויוציאוהו ואם יבא לפתח ד' לא יצא שנא' ועל ארבעה לא אשיבנו אותן הפנימיים מ"ט דתנינן א"ר יוסי א"ר יודא מפני שנתמעט הדמות וכו'. עוד האריך ופרט הרבה מגולגלים כגון משה ואדם הבל שת ודוד וי' הרוגי מלוכה. אמנם המדקדק יבין שהגלגול אינו שווה לכל יש סמוך ויש מופלג ברצון בוראו. אך לפי זכות הנשמה הגלגול סמוך או מופלג. וי' הרוגי מלוכה מחמת שלא היו שוים במעשיהם לא נתגלגלו בפרק אחד אע"פ שאחים היו. ואל תתמה שהיה רבי עקיבא ממשפחת גרים. יש סוד נאמנה דע שנא' וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה והאל לבדו לו נתכנו עלילות. מצורף לזה מאמר חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף הוי אומר כל הנשמות

שבגוף האדם ויזכו החדשות לצאת ואז בן דוד זוכה לצאת האיך כי נשמתו תצא חדשה בגלל אחרים. משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו חיל ושלח פת ומאכל לרוב להם נתעצלו ולא אכלו וכו' ולקח המלך הפת המעופש וצוה עליו ליבשו ולתקנו. ונשבע המלך שלא ליתן פת אחר עד שיאכלו הפת וכו'. וזה כונתם בזמן שישראל טובים הנשמות זוכות לצאת ולבא לעולם חדשות ואם אינם טובים אינם יוצאים אלא מזרע שכבר בא וזהו סוד (ישעיה מג, ה) "ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך". מאי ממערב מאותה מדה שנוטה למערב שזו המלכות ושם מתערב כל הזרע. כוונת מאמר זה כי התפארת יונקת מן המוח ג"ר ומשלשלת ליסוד ומשם למלכות הנקראת לגינת ביתן המלך ומשם לעולם בי"ע ומשם לעולם הגשמי והוא סוד ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של טבריה ומשם לים הגדול¹³⁶ זה העלתי מיסוד הבהיר (אות קנ"ה). פקח עיני שכלך ולא יתעלם ממך סברא נתפשת בלב נכון מדברי רבינו משה בן מיימון למה לעולם [העולם] מתחלש מדור לדור והפירות מתקטנים.

אמרו רבותינו ז"ל ברוב מקומות "יתגלגלו רחמיך על מדותיך" ואמרו בלשון גלגל וכן אמרו הגלגלים כמנין שמים הם. מזה נדע שכל שפע העולם השפל ע"י גלגל בא בתנועות הגלגלים וסיבתם. כיצד? דע, כי כבוד העליון נקרא פני אלהים שנא' ופני לא יראו ומשם השפיע לכבוד התחתון שהוא הכסא וחשמל מקיף לכסא כדאיתא במראה של יחזקאל עד דמות יעקב שהיא החיה הנקראת ישראל ע"ש רל"א שערים היוצאים מאלפא ביתא שנברא בהם כל יש ונמצא, וכל זה נקרא מקו"ם כי הוא מקומו של עולם ע"ש מקים מעפר דל. ר"ל הקים מדק מכל דק גולם ונעשה הוא יתברך מקום לאותו דבר. ובענין אחר לא היו יכולים להתקיים בלתי הרוח שנאמר וברוח פיו כל צבאם. א"כ כל הנמצא יש בו רוח חיוני וצומחי שהוא ג"כ חיוני וכל תנועתם נמצא בשליחות אדון כל שהוא בה"א שנא' בה"א בראם וזהו הרוח נמצא

¹³⁶ הנה הגמ' (ב"ב עד ע"ב. בכורות נ"ה ע"א) "ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של סיכבי ובימה של טבריא ומתגלגל ויורד לים הגדול ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן שנאמר יבטח כי יגיה ירדן אל פיהו. ע"כ. הסוד בזה התבאר בספר הפליאה והנה לשונו:

כתוב בספר הפליאה - ד"ה ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה - "חוט השדרה (נהר הירדן) מושך מן המוח ובא לאמה ומן האמה יוצא הזרע וזהו שנאמר ממזרח אביא זרעך, אימתי כשישראל טובים וישרים במעשיהם אז ממזרח אביא זרע חדש, ואם ח"ו ישראל רעים וחטאים אביא להם זרע שכבר בא לעולם ונתגלגל ונתלכלך והכל ע"י ת"ת כי הת"ת היא המכריע הראשון ואצילות הברכה משם למכריע שני הוא הברית. ודע והבן שהזרע הם הנשמות והם בתשובה ומשם משתלשלות ליסוד עולם ומיסוד עולם יוצאות ומתלבשות בעולם השפל. וחז"ל הרמיזוהו בפרק המוכר את הספינה ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של טבריה ויורד בים הגדול וכו'.

עוד התבאר בזה בביאורי אגדות (אפיקי ים) על מסכת מגילה דף ו' ע"ב. עיי"ש.

הכל ברוח חיוני. בין תבין כי הם י' מדות המוציאים דרכים לאין סוף ומספר וכל אומץ. אותן המדות משפיעים לעטרה שהיא כלל הכל ושם אין צורות גלגלים. ואח"כ נבראו הגלגלים לצורך עולם השפל ושם ממונים על כל דבר ודבר שהוא דבר והפכו נמצא כי הכל ע"י גלגלים המתגלגלים ומביאין שפע וחיים לעולם השפל כמו שנא' ובעת ההיא אענה את השמים והם יענו את הארץ וכבר ידענו ששמים גלגלים הם. ומתגלגלים הויתן ויענו לכל הנמצא בארץ הן בריה הן פרי וכאשר יעברו לפני בעל השפע ובקבלת השפע ירוצו אורם למקום אשר יושלחו עד תקופתם להביא הצורה הן בריות הן פירות או מזונות. והנה כבר אמרנו שהגלגלים כמנין שמים הממונים להביא. ואמרו כי יש גלגל המתגלגל פעם אחת ביום ויש גלגל המתגלגל פעם אחת בחודש ויש לה' שנים ולי' שנים ולמאה ויש לאלף ולכמה אלפים ממזרח למערב ויש להפך. ויש מצפון לדרום. ויש להפך. ומאלכסון לאלכסון וכל זה הדעת מכרעת כי ידוע הוא שכל הנמצא בתוך שם היכולת הגדול והוא בו וסביבו וחוצן ממנו עד אין סוף לפי זה נכון הוא לבא השפע מכל צד ברצון בעל השפע. ועל דרך זה תבין אם בגלגל המביא נשמות מצדיק יסוד עולם בהשפעת בעל השפע אם בגלגל המביא מזונות מ"ע [מהעטרה] הכלולה מכל. אם בגלגל המביא שינוי זמנים. וכן דבר והפכו כגון קיץ וחורף. עושר ועוני חיים ומיתה. במהירות לאדם או לאורך ימים וכן כל דבר. ובין תבין בגלגל הראשון כי כל הנשמות חקוקות ביריעה לפני כסא הכבוד. ובספר המרכבה נקרא חשמל ויש אומרים שהוא פרגוד. ושם מעבר לנשמות הבאות לעולם השפל. וארז"ל עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ויכול להיות שבאותו צד עומדים וכאשר יעלה הרצון מאת האל יתברך להביא נשמה לעולם קורא למלאך הממונה שהוא רוח שנא' עושה מלאכיו רוחות. והרוח בא בגלגל ומניעו. וכן יסד הפייט. בגלגלי רוח ה' נגלה. נמצא שמלאך וגלגל ורוח דבר אחר. ואי אפשר שהמלאכים כולם על סגנון אחד מ"מ פעולות כולם ע"י גלגל. וכן ארז"ל גמירי אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה אלא הכל חוזר ושב ר"ל שמתגלגל. וכן יאמר בעל הר"ז כאשר יהיה האופן בתוך האופן כן יהיו הנמצאים מלאך בתוך מלאך וגלגל בתוך גלגל. נמצא שהמלאך בגלגל ומקבל שפע שמה ומגלגל בימים הקצובים ובציווי הממונה אם לזכר אם לנקבה. ובאותו גלגל ותנועה שהיה במעי אמו מביא לעולם בכח כל יכול ואותו קבול שפע מקבלת הנשמה לפי מה שאמרו חז"ל כל אדם יש לו מזל וכוכב למעלה הקבועים בגלגלי התנועה כל אדם לפי דרכו. ועתה אם הנשמה הנוצרת נשפעת בשעה שהתחיל הגלגל להתגלגל והוא מאותן המתגלגלים פעם אחת ביום בו ביום ימות. ואם למאה מאה שנים יחיה עד שוב הגלגל המחברו בתנועה ההיא ובחוזק כל יכול כי כל ימי חייו יתגלגל עמו. הוא הרוח היוצא ונכנס באפיו והוא המעמיד החומר בסוד וברוח פיו כל צבאם. כי כשאין

לו להשיב רוחו ולהוציא רוחו הוא מת, עוד דברו בו הוברי שמים ואין כאן מקומו. ועל דרך זה תבין קטנות הפירות והבריות בהתגלגל הגלגל נכון הוא שיתמעט ואע"פ שרוחניות הן מובן הוא כי כל הנמצא יש לו גבול לפי ענינו. א"כ כל דבר שלא היה הויתו מעולם ונברא הרי הוא מחובר, ועתיד החבור להתפרק כמו שנא' שמים כעשן נמלחו וגו':

עוד נשאר עלי לבאר קושיא אחת אשר הקשה רבי שם טוב בר אברהם הואיל וער ואונן רשעים היו ומדת הדין נותנת שערירים ימותו. ובפרץ זרח נתקיים מצות יבום שנא' וימת ער ואונן ויהיו בני יהודה א"כ למה זכו למלכות. ותירץ כי אע"פ שרשעים היו בדבר זה מומר לדבר אחד לא היו מומרים לכל התורה כולה והנהו טעמא שמגלה ומפרסם הכתוב חטאם:

(הג"ה) וזו היא רמיזת הרמב"ן בפירוש איוב וז"ל אם תחפוץ להבין הסוד הגדול הזה לבך תשים להבין דעתי וכליותך תשתונן ועל חטא אונן. ותסיר מעל פניך הענן. תראנה עיניך המלך והכלה. ותצפה לגאולה שני עופרים תאומים צביה. הגזירה והבנייה. עכ"ל:

ושוב קושיא אחרת מצאתי בספר הבהיר (קצצ) מפני מה זכתה תמר ויצא ממנה פרץ וזרח מפני ששמה תמר¹³⁷. ואל תקשה עלי מאמר תמר אחות אמנון כי זאת דמתה לתמר. וכן ילדה תאומים כי בה התיומת באמת וכו'. ומאי טעמא אקרי פרץ וזרח? פרץ על שם הלבנה שנפרצה לעתים ונבנית לעתים, וזרח על שם החמה. והרי פרץ הוא הבכור וחמה גדולה מן הלבנה? לא קשיא, דהא כתיב ויתן יד. וכתיב ואחרי כן יצא אחיו וכו'. והנה לדעתו היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד. והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה כלומר אנו מערבים השנה כדי להתאימה למחזור חמה. ופרץ תאום לזרח שהוא הנותן היד כמו הנה יד ה' הויה וכאשר הלבנה זורחת מכח השמש כן נתן זרח היד אשר עליו השני הרומו למדת הדין, ופרץ היה בכור בכח עליון ר"ל ההכרח בא מאל עליון שיהיה בכור ביציאת כולו ודי לזרח בהוצאת יד.

והרמב"ן הביא (תהלים פט, כח) "גם אני בכור אתנהו, עליון למלכי ארץ" הוא מלת שם המיוחד שיאמר "אני" הרומו בכל מקום לשכינה שהוא שם הנכבד, "בכור אתנהו"

¹³⁷ פירוש שם תמר מורה על המלכות שנאמר "זאת קומתך דמתה לתמר" והיא מדת הדין והנה י"פ דין גימ' תמר (מספר קהלת יעקב). במלכות יש ב' בחינות מצד עצמה ומצד קבלתה מן התפארת והנה אלו ב' הבנים פרץ וזרח. זרח על זריחת החמה ופרצה מצד היותה המלכות נפרצת לעתים. ב' בחינות אלו רמוזות במילה תמר כי תמר גימ' שמש ומצד המלכות היא ב"פ ש"ך שאלו ש"ך דינים הנכפלים בה (ליקוטי תורה פרשת בשלח על הפסוק ויבואו מרתה). והנה לך רמז: תמר גימ' "סוד לבנה ירח סהר".

דהיינו ראשון לי' ספירות ואבן הראשה. גם שלא יצטרך לקבל שפע ממני אז בעתה אך תתעלה מעלוי לעלוי בתחילת הבריאה ויהיה ה' אחד ושמו אחד.

כתב איש סודי (הוא רבי אלעזר מגרמייזא בספר סודי וזיא ברם לא מצאתי היכן) מגיד מראשית אחרית מאי ויהי בלדתה ויתן יד? היה לו לומר ויתן האחד יד? ! וכתב בסתם לפי שעכן נתן יד ומעל בחרם גרם לזרח שנתן יד ולא יצא ראשונה, והמלאך הממונה שעתיד להיות על מזלו של עכן גרמה לו לתת יד תחת פרץ ולא יהיה ראשון למלוכה. וזהו "אשר על ידו השני" קרא יד שני (בצירי) גרם לו שלמלוכה לא יזכה, יד ליד לא ינקה. וכן פעמים רבים מלאכי הולדות שם במקום שדנין אבותיהם ואמותיהם, דוגמת ישמעאל כשהיו אומרים מלאכי תולדותיו מי שעתיד להמית תולדות יצחק בצמא יעשה לו נס? ! עכ"ל.

וְיִהְיֶה כְּדִבְרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים לְשֹׁכֵב אֶצְלָהּ לְהִיּוֹת עִמָּה:

לט, י

ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. בכאן יש סוד הבועל ארמית סותמין מילתו והרי הוא במיתה ובגיהנם כמו בחיים. כי רוח האדם דקה ביותר. וריח הגוף עבה ממנה ומלובשת בריח הגוף. והגוף מלובש בריח המלבושים ואע"פ שנשרף האדם ריחו לא פסק. וכן רהיטי ביתו מעידים עליו אע"פ שנשרפו, והנה קשורה בו ככלב בכלבתא¹³⁸ ודי בזה למבין:

וַיִּזְלָבוּ וַיִּזְלָבוּ שְׁנֵיהֶם אִישׁ וַיִּזְלָבוּ בְּלִילָה אֶזְזָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן וַיִּזְלָבוּ הַבְּשִׁיקָה וְהַאֲפָה אֲשֶׁר לְמִלְךָ מִצָּרִים אֲשֶׁר אֶסְוִרִים בְּבֵית הַסֵּהָר:

מ, ה

ויחלמו שניהם וגו' זהו שאמר החכם (משלי כד, יב) "תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפש הוא ידע". כתיב "תוכן לבות" וכתיב (משלי כא, ב) תוכן רוחות, אלא ממה שמראה

¹³⁸ הנה הגמרא במסכת עבודה זרה (ה ע"א) כתוב: "כל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין שנאמר ילפתו ארחות דרכם וגו' ר"א אומר קשורה בו ככלב שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה.

ידוע מעשה נורא שהיה הארי הקדוש יושב עם תלמידיו בעיה"ק צפת ובבת שחוק הופיעה על פניו. שאלו אותו תלמידיו שחוק זה מה ענינו? אמר להם שכעת יוצא מדמשק יהודי שבא לבחון אותי אם אני יודע בחכמת הפרצוף. לימים הגיע אותו יהודי אל הארי הקדוש ואמר לו כל מה שעשה בחדרי חדרים. כשסיפר הארי הקדוש שהוא קלקל עם גויה הכחישו ואז הארי הקדוש זקף אצבעו והורידה והביא לפניו את דמות הגויה ואמר לו "האם אתה מכיר אותה"? מיד הודה וביקש תיקון על החטא. אמר לו הארי הקדוש שמאז אותו מעשה היא קשורה בו ככלב ולכל מקום שהולך דמותה נמשכת אחריו.

לנפש כל מחשבותיה בחלום אנו יודעים שהוא תוכן לבות ותוכן רוחות שהחלומות מעין המחשבה שנא' (דניאל ב, כט) "רעיוןך על משכבך סליקו" רעיון הוא מחשבות הלב והחלומות ע"י מלאך הממונה. ולפי שאין כל המחשבות אמת, אין כל החלומות אמת.

והמלאך הממונה על החלומות משתנה לכל דבר ומדבר בכל לשון והאדם דהיינו פעמים ידבר עם גוי ופעמים עם ישראל, ולעולם לא ידבר בלשון שאין אדם מבינו. וכן אדם רואה בחלומו שיוציאו אותו במטה או שיקברו אותו, אבל לעולם לא יחלום מה יעשה לו לאחר מיתה או בגן עדן מחמת שראה בני אדם קוברים ודוגמתם.

דע כי הרוח משוטט בעולם דכתיב (תהלים לא, ו) "בידך אפקיד רוחי" וכאשר הרוח נכנס בשום דבר בעצמות או בחות (ס"א בחור) אחר¹³⁹, נראה לו בחלומו זה מקום פלוני.

ופעמים מדברים המתים עם החיים כשיפגעו רוחותם. אמר רבא אתחזי לי אדא בחלמא¹⁴⁰. וכן רוחות החיים בפגעים זה בזה. חלום סימן טוב לחולה שהנפש עולה למתיבתא דרקיע ושואבת חיים. ולמה נקרא שמו חלום? שמחזיק כלומר שמחזיק את הגוף כמו (ישעיה לח, טו) "ותחלימני ותחיני" דחזיקה.

¹³⁹ כך הוא בכל הדפוסים שהעתיקו ובעצמות או בחות (ס"א בחור) ולא נהירא. ואולי רצו לכתוב "או ברוח" והכוונה שהרוח של החלום נכנס ברוח של החולם או בגופו. והיע"ב אכ"ר.

¹⁴⁰ מצאנו במדרש שהנפטרים מופיעים לפני מי שחושק מאד לראותם והנה מדרש קה"ר - פרשה ט פסקה י - "רבי אחא הוה מתחמד (היה חומד וחושק) למיחמי אפוי (לראות את פני) דרבי אלכסנדר (בחלום). איתחמי ליה בחלמיה (נראה רבי אלכסנדר לרבי אחא בחלום) הראהו ב' מילין הרוגי לוד אין לפניו ממחיצתם ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

זבדי בן לוי הוה מתחמד למיחמי אפוי דר' יהושע ב"ל איתחמי ליה בחלמיה הראהו בני אדם פניהם זקופות ובני אדם פניהם נמוכות אמר ליה ומהו כדן א"ל אלו שפניהם זקופות תלמודן בידן אלו שפניהם נמוכות אין תלמודן בידן. ריש לקיש ואית דאמרי ריב"ל הוה מתחמד למיחמי לר' חייא רבה אמרין ליה לית את הוא כדיי. אמר לון למה ולא לעית באוריתא כוותיה? א"ל לא אלפת אוריתא כוותיה ולא עוד אלא דהוה הוה גלי אמר לון ואנא לא הוינא גלי אמרין ליה את הוית גלי למילף והוה גלי לאלפא. יתב תלת מאה תעניתא אתחזי ליה בחלמיה אמר מאן הוא דכלום ודבר בגרמיה כלום נוח ליה אם לא נברא.

רבי אסי צם תלתין יומין למיחמי ר' חייא רבה ולא חמייה אמרי ליה לית את כדיי. אמר לון אחמיה יתיה ויהוי מה דהוי חמא דרגין דידיה וכהיין עינוי. אין תימר דר' אסי לאו אדם גדול הוה חד גרדייא אתא קומי דר' יוחנן אמר חמית בחלמי רקיעא נפל וחד מן תלמידך סמכיה בידיה אמר ידעת ליה א"ל אין אעבר יתהון קמיי ידע אנא ליה עברון קומיה כד מטא לר' אסי אמר דין הוא. ר' הונא ריש גלותא אמר לון כד דמיכנא אעלוני גביה.

וכל מי שאינו חולם בז' ימים נקרא רשע¹⁴¹ להודיע שאינו חביב למעלה. משל למלך בשר ודם ובנמשל זה הקב"ה שרצה לגלות לעבדיו דבר סתר, וראה שונאו רשע ביניהם. אמר תגרשו שונאי ואגלה לכם, רצה לומר שאין משגיחין בו מן השמים. ולמה שבעה? כנגד שבעה ימי בראשית שהוא צופה בכל מה שנברא, ולזה הרשע אין רוצים להשגיח בו.

ודע כי הרוח לאחר מות הגוף רואה, שנאמר "והעוף אוכל אותם", ואכל העוף את בשרך הרי חלום שראה והוא חלום שיש לו לראות מה שיאכלוהו אחר מותו.

ועיקר החלום הוא פתרונו¹⁴². כי אותו השיב על כנו. ושר האופים תלה. על המחיה ועל הכלכלה. ויוסף הצדיק ודניאל המה הפותרים יוסף בפרשה ודניאל בפרק ב'. שניהם מילדי העברים. ומעובדי עבודה זרה, בלעם בן בעור פתורה שנא' (במדבר כב, ו) "כי ידעתי אשר תברך מברך ואשר תאור יואר".

(הג"ה) עניני החלומות אפרש על פי חכמי דתות. דע כי החלומות מפני ג' סבות באות: א' מפני מאכלים גסים. ב' מפני מחשבות. ג' מפני חוזק הנפש. המאכלים מולידין גסות ומעלים עשן אל המוח. והחלום בא בסבת ענייני הבל ודברים בטלים. והחלום הבא בסבת מחשבות הוא כשאדם מחשב בהם תמיד ומכח ציור המחשבה שהוא מחשב בהן תמיד ביום יראה אותם בלילה וזש"ה בנבוכדנאצר רעיוןך על משכבך סליקו. והחלום הבא מפני חוזק הנפש הוא האמיתי והראוי מכולם שבא מכח הנפש שהכח המדמה מצייר בעת השינה הדברים המורגשים שכבר חשב בהם ביום והשיגם בהקיץ וחקקם בדמיונו ובשעת השינה שההרגשות בטלות הכח הזה מתחזק בו עד שיהיה הענין נדמה לו כאלו רואה אותו ממש בהרגש והחלום הזה צודק כשהכח המדמה חזק באדם והוא בא לאדם מבלי שיהרהר בו ושלא על דרך הרגילות כלל וזו היא נבואה קטנה שארז"ל שנתנה לשוטים ולתינוקות מפני שאין להם דעת ולא הטריחו חושיהם בהקיץ להשכיל בדברים המורגשים ולעצור אותם בדמיונם לפיכך כל מה שהכח המדמה חשב מהם בהקיץ שיתלה להם בעת השינה שהוא מדמה דברים אמתיים ומתקיימים והחלומות שהם ממין הזה הן באין בין לצדיקים בין לרשעים מבלי שיהרהר אדם בענין כלל. ורצה הקב"ה להחלים את פרעה ולהפעים

¹⁴¹ אלו דברי הגמ' מסכת ברכות דף יד ע"א "אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר (משלי יט, כג) "שֶׁבַע יָלִין בַּל יִפְקֹד רָע", אל תקרי שֶׁבַע אלא שֶׁבַע.
¹⁴² וזה עיקר. כך למדנו "כל החלומות הולכין אחר הפה" ברכות נ"ה ע"ב ונ"ו ע"א.

רוחו ולסכלות עצת חרטומיו. ולהעלות יוסף אל המעלה ההיא. (עכ"ל הג"ה): חסלת סדר וישב:

מקץ

מבית כלא יושבי חשך. נכתר למלוך פורת נער. חן טוב ילד מסכן חכם. מאיש מלך זקן בער:

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וַפָּרְעָה זָלַם וַהֲגִה עֲמִיד עַל הַיָּאֵר:

מא, א

ויהי מקץ שנתים. זהו מאמר המשורר (תהלים קי"ח, ח) "טוב לחסות בה' מבטוח באדם" אפילו באדם העליון שזו ספירת התפארת שעל המרכבה, ומחמת זה לקה יוסף שבטח ברהבים ושטי כזב¹⁴³:

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שִׁבְרַת בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ:

מב, א

ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. ר' חייא אומר בזמן שרעב בעיר לא יראה אדם עצמו לחוץ ולא יתהלך יחידי בעיר מפני שמלאך המות נמצא שם ויש לו רשות לחבל. וכיוצא בו דבר בעיר, יסגור אדם עצמו ולא יתראה בשוק שנא' (ישעיה כו, ב) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתים בערך וגו':

וְאֵל שָׂרֵי יִתֵּן לָכֶם רוֹזְמַיִם לְפָנַי הָאֵשׁ וְשִׁלְחוּ לָכֶם אֶת אֲזוּיְכֶם אֲזוּר וְאֶת בְּנֵימִין וְאֲנִי כֹאשֶׁר שִׁכְלָתִי שִׁכְלָתִי:

מג, יד

ושלח לכם את אחיכם וגו'. איתא בב"ר (צב, ג) "ושלח לכם את אחיכם" זה יוסף, "אחר" זה שמעון. ונכון הוא כי נתן דעתו סתם בעת התפלה אולי היה האחר חי.

143 ילקוט שמעוני בראשית - פרק מא - המשך רמז קמז "ד"א בכל עצב יהיה מותר צער שנצטער יוסף עם אדונתו היה לו יתרון ממנה למה שנשא בתה. ודבר שפתים אך למחסור על ידי שאמר לשר המשקים "כי אם זכרתני והזכרתני אל פרעה" נתוסף לו עוד שנתים. אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף. ולא פנה אל רהבים ושטי כזב ע"י שאמר לשר המשקים וכו'. (קהלת) "כי מבית הסורים יצא למלוך" זה יוסף מבית האסורין ממש.

עוד איתא התם בב"ר (צב, ג) לשון אחר: ריב"ל פתר האי בגליות. "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש" זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה וגו'. והמקרא הזה כפי מדרשו יש לו סוד, כי אמר "ואל שדי" במדת הדין "יתן לכם רחמים" שלפניו יעלה למדת רחמים כל אלה דברי הרמב"ן. ונראה לפרש כי אל שדי הוא מלכו"ת, וצדי"ק כלומר היסוד יתן לכם רחמים בפני האיש הוא יעקב עצמו תפארת ומדתו. כי השם אתו. והם הרחמים. אשר לשבעת הימים:

חסלת סדר מקץ:

ויגש

ביד השור זאב נמכר. והוריד אות שאול גאון. וגש אריה כאח בצר. והצילו בקול שאון ויגש אליו יהודה וגו'.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֵׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיַּזְבֹּז וַיְבַזִּים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַעֲזֹק:

מו, א

ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. כתב רש"י חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו. והרמב"ן דחה ואמר כי מן הראוי היה לומר אלהי אבותיו בסתם שלא ליחד שם אחד מאבותיו וכו'. אמנם הפסוק הזה יש בו סוד יגלה לנו בב"ר כי כאשר בא יעקב לרדת מצרימה ראה במראות הנבואה כי הגלות התחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לאלהים שהוא פחד אביו יצחק ספירת הגבורה שלא תהא מדת הדין שטוחה כנגדו. וזה עשה במלכות בא"ר שב"ע שהוא בית תפלה והמזבח דע שכל אלו כינויי המלכות הנקראת מדת הדין והיא שביעית מן החסד ולכן נקראת באר שבע, היא בית והיא תפילה והיא מזבח כידוע. ולא אמר ויזבח זבחים לה' שהוא שם המיוחד תפארת שהוא מדתו של יעקב לפי שעדיין לא זכה יעקב לחלקו כלומר עדיין לא היה עמוד התפארת שנאמר (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב.

הקדמה: נושא הקרבנות הינו גזירת מלך ומהלכות שאין אנו מבינים טעמם. חכמי הקבלה ניסו למצוא את הטעם הפנימי כגון הרשב"י (ח"ב רל"ח ע"ב) בביאור הפסוק "זאת תורת העולה היא העולה" וכו'. גם הרמב"ן ביאר את עניין הקרבנות וכתב (ויקרא ג, א) "ואם זבח שלמים קרבנו וגו' אם זכר אם נקבה". הטעם בעולה שיהיה זכר, ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה, ובחטאת שתהיה נקבה, דבר ברור הוא כי העולה כשמה, והשלמים מלשון וכל חפצי ישרים (ישעיה מד כח), אבנים שלימות (דברים כו ו) והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה (בראשית מז א). והאשם זכר, בעבור כי החטאת בחייבי כריתות, שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה, והאשם לא יבא על חיוב כרת, וכאלו הוא לריח ניחוח כעולה ושעיר הנשיא, בעבור כי הוא המולך אשר לו

המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה, כדרך שעירי עבודה זרה. ע"כ. וכבר ידעת שספירת המלכות נחשבת נקבה כי היא מקבלת השפע מבעלה שהוא התפארת. ובכן דעת הרמב"ן ז"ל שהעולה היא מושרשת בתפארת, שלמים בתו"מ, חסאת במלכות והאשם בתפארת. כעת נבא לבאר דברי הרב מנחם זללה"ה:

והנה הכתוב יאמר "זבחים" שהם שלמים ולא היו עולות כאבותיו כי לא הוצרך להקריב עולות שהם בחלקו כלומר העולה היא בתפארת שזה חלקו של יעקב ועוברים מהמלכות עולה הקרבן דרך עליו כלומר דרכו שזו התפארת עד הנחוח¹⁴⁴ שהוא כ"ע כתר עליון. גלל זה לכן היה העולה כולה כליל בלתי הנאת אנושית. ויש מפרשים זו דעת הרשב"י שם שאמר זא"ת תורת העולה וכבר ידעת פירוש זא"ת כי העולה כוונתה לשם המיוחד תפארת. אלא שעולה על גבי מזבח שהוא מלכות ביחוד אמיתי בכוונה ידועה, משם מַעֲלָה לְעֹלָה עד הרי"ח שהוא חכמת אלהים ספירת החכמה שהיא אחרי הכתר שמריח הריח ניחוח. ואל תטעה בשם המיוחד כי הכל עולה בקנה אחד ויעקב אע"ה הוא הקריב זבח השלמים קרבנו. וזהו מאמרם ז"ל (תנחומא צו, ז) שלמים שמטילין שלום בין ישראל המושרשים במלכות כי (שבת ס"ז ע"א) ישראל בני מלכים (מלכות) הם לאביהם שבשמים תפארת והוא כוונתם [כוונתו] ז"ל להשלים אליו כל המדות, כי דרך המרכז התפארת להיות שוה לכל הצלעות כי התפארת קו אמצעי והוא משלים בין חסד וגבורה ומאחד בין חכמה ובינה ומשפיע למלכות ואחרי כי כן הוא, נמצא שהשם תואר לכוונה ויהיה "שלמים" על שם שהיא משלמת הבניין ומטילים שלום בעולם שהוא יסוד (ס"א סוד) כל עניין:

אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם וְאֱלֹהֵי נֹזֶר יִשְׁפְּטוּ בִּינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיֵּשְׁבֶּעַ יַעֲקֹב בַּפֶּה
אֲבִיו יִצְחָק:

לא, נג

וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. איתא בבהיר¹⁴⁵ (קלה) וכי יש אדם שנשבע בפחד אביו? היה לו להשבע באלהים בלבד אלא מחמת שעדיין לא ניתן לו מדתו שזו התפארת

¹⁴⁴ כתוב במשנה (זבחים ד, ו) לְשֵׁם שִׁשָּׁה דְּכָרִים הַזֶּבֶחַ נִזְבָּח: לְשֵׁם זָבַח, לְשֵׁם זֹבֵחַ, לְשֵׁם הַשֶּׁם, לְשֵׁם אֲשִׁים, לְשֵׁם רִיחַ, לְשֵׁם נִיחֹחַ. ונראה שהכוונה הפנימית כפי שהבינה הרב כך היא: זבח זו המלכות, השם זו התפארת, אשים זו הבינה, ריח חכמה וניחוח כתר. הזבח הוא המקרב את כל המידות הללו כי הרחיקן ולאחר שהתכפר לו הוא צדיק ואז זבח יהיה היסוד הנותן אות ו' למלכות שהיא זבח.

¹⁴⁵ הנה התייחסות הרמב"ן לדברי הבהיר: כתב הרמב"ן ז"ל (בראשית מו, א) "וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קלה) בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג), וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו? אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע בכח שנתן לאביו, שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, ומאי ניהו הוא דכתיב ביה (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה, וכתיב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו' "

ולא זכה בה כי עדיין לא נכנס לארץ ישראל (רחש לבי) על כן נשבע במדת אביו שזו הגבורה והפחד הקרובה אליו. ומאי ניהו פחד אביו? הוי אומר זה תוהו גבורה שממנו יוצא הרע המתהא בני אדם והה"ד (מל"א יח, לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה. עוד אדבר בענייני האשים בפ' יתרו אי"ה:

אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מִשְׁוֹזֵת שָׁם מִצֵּבָה אֲשֶׁר נִדְרָתָ לִי שָׁם נִדָּר עֲתָה קוּם
צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אֶרֶץ מוֹלְדְּתְךָ:

לא, יג

אנכי האל בית אל. "אנכי" בודאי כלומר השם המיוחד האל בית אל השם הנכבד, והוא השם המיוחד ומדתו כלומר תו"מ. והוא הבטיחו לבלתי התפחד [יתפחד] בירידה למצרים ויזכה בדין אמ"ת אשר יצא לאורו. והנה מאמר המפרש כי אנכי האל בית אל מאמר הגבורה המבטיחנו [המבטיחו] לרדת מצרימה ולא יתפחד מזעמו, כי אף בארץ טמאה ויגאלנו מבאר שחת. והנהו טעם "ואנכי אעלך גם עלה" ותרגם אונקלוס אנא אחית עמך ואנא אסקינך¹⁴⁶.

נשאר עלי לבאר דברי אלהים חיים משני הרים גדולים. הנה אמר איש שור"ר ומור"ה הוא הרמב"ן שביאר באריכות שיטת התרגום (בראשית מז, א) והוא שר נכבד ומורה לנו התורה כי אונקלוס שם טעם בהרחקת הגשמות בכל מאמרי התורה כה"ן. וכאשר ימצא דבר ממני התנועה יפרש ענייני התנועה לכבוד נברא הידוע למשכילים. ומתרגם וירד ה' ואתגלי ה'. וכן ארדה נא ואראה ודומיהן וכאן יאמר "ואנא איחות" ולא אמר מימרי יחות ירצה לפרש מחמת שאמר בתחילה ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה לא הוקשה לאונקלוס לספר ולתרגם המאמר כאשר נאמר במראות הלילה וכו'. וזאת הוקשה בעיני הרמב"ן למה יברח אונקלוס מן התנועה ומן השמיעה ולא יברח מן האמירה והדבור והקריאה בשום מקום בין בחלום בין במראה בין במאמר מוחלט וכו' עד וכן רובם. ויאמר כי אונקלוס לא היה לו לירא מן השמיעה המורה אל קבלת דבר ורצון, ולא ברח מן הראייה בשום מקום שהדבר

עד כאן במדרש. ומדבריהם נלמוד שמפני כן לא אמר ויזבח זבחים לה', לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו (שזו התפארת ושם הוי"ה ברוך הוא), שנאמר (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, והוצרך לפרש עתה.

¹⁴⁶ ראה זוהר שמות (ב ע"ב) שאומר שבני ישראל היינו השכינה וכל צבאות יי' שירדו עם יעקב למצרים ובכך התקיים "אנכי ארד עמך". וכאשר יצאו נאמר בפירוש (שמות יב, מא) "יצאו כל צבאות יי'". אלא שהארי הקדוש מדייק (ספר הליקוטים פרק נ) שגם ביעקב הפרטי ולא רק בעם ישראל התקיימה ההבטחה "ואנכי אעלך גם עלה" כשנאמר (בראשית נ, ט) "ויעל עמו גם רכב גם פרשים" המילים גם באות לרבות את השכינה.

מושג בראיה בלבד. אבל כשאינה מושגת בראות והוא צריך השגחה והתבוננות [והתבוננות] יתרגם כפי הראוי וזה דרכו בכל התורה.

עוד כתב איש המורה בענין העברה והתנועה אשר תרגם ויעבור ה' על פניו "ואעבר ה' שכינתיה". רצה לומר שהיה הדבר העובר כבוד נברא והוא נקרא שכינה בכל המקומות. והרמב"ן יסתור המאמר מן הפסוק (דברים ט, יג) ה' אלהיך הוא העובר לפניך וגומר¹⁴⁷. וכן דחה מן הפסוק וירא כבוד ה' ואתגלי יקרא וכן ראיתי אלהים פנים אל פנים וכו'. גם תרגם אם אין פניך הולכים אם ליתא שכינתך מהלכא. והדעת נותן כי מרע"ה לא יחפוץ בלכת עמו כבוד נברא אחרי כי כבר אמר (שמות לב, לד) הנה מלאכי ילך לפניך ולא נתרצה בכך (שמות לג, טו) אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה וכאלה רבות עד וסודו ליודעים חן. ע"כ נוסח מאמרו דומות למרובות והנם למשא.

הנה כאן נתן לנו הרב דרך ישרה להבין שיטת התרגום. ואני הפעוט חרפת אדם ובזוי עם לא אכחד אמרי קדוש פן יכשלו איש באחיו. ותהי המלחמה בעדת ה' יאמר המפרש כלל גדול בתורה ותועלת מרובה לכל משכיל בכל מקום שהרחיק המתרגם הגשמות ויהיה הענין בשתי המדות עטר"ת שזו המלכות תפאר"ת יתרגם "מימרי" או "יקרא דה". כי העשירית המלכות מימריה דשש"ת תפארת שהיא ששית לכתר או יקרא דיליה כלומר או כבוד של התפארת. וכאשר הדבר נוגע במלכו"ת לבד לא הרחיק הגשמות כי בה התבוננות (כתובות י"ז ע"א) ומותר להסתכל בפני כל"ה כל שבעה. ומזה תבין פסוק והנה ה' נצב עליו ותרגם והא יקרא דה'. וכן והנה אנכי עמך והא מימרי בסעודך שהוא התפארת וכיון שהתפארת רומז וליעקב שהעטרה תהיה עמו הוצרך אונקלוס לתרגם "מימדי יהא בסעודך" כלומר שכינתי תהא עמך. אבל כאן המדבר הוא השכינה על כן יאמר "אנא איחות" שהוא המלכו"ת לבד כמאמר חז"ל (מגילה כ"ט ע"א) גלו למצרים שכינ"ה עמהם שנאמר (ישעיה מג, יד) למענכם שלחתי בבלה גלו לעילם וכו'. וכן היד כלומר יד יי' זו השכינה והאצבע העשירית כלומר הספירה העשירית נקרא יד. והאצבע כמו כן. מצורף לזה דברי חז"ל¹⁴⁸ (ספרי האזינו לג) אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרו"ן למשה נסתם למבין רז אחת הנה ורז אחת הנה. ויאמר לו יהונתן נלכה דותינה. וכל כמוס ועמוס למו נגלה הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה: חסלת סדר ויגש:

¹⁴⁷ הנה לשון תרגום אונקלוס (דברים ט, ג) "ותדע יומא דין ארי יי אלהך הוא יעבר (נ"א, דעבר) קדמך מימרה (דהיינו השכינה) אשא אכלא הוא ישצנון והוא יתרכנון (נ"א, יתברינון) קדמך ותתרכנון ותובדנון בפריע כמא די מליל יי לך: ¹⁴⁸ הנה דברי המדרש: "אשר בארץ מואב אשר על פני יריחו". רבי אליעזר אומר באצבעו היה מראה מטטרו"ן למשה והראהו את כל א"י, עד כאן תחומו של אפרים, עד כאן תחומו של מנשה.

ויחי

חיי נתת חיי שלום. אמרו צדיק כי טוב פרו. בשבטיו לא נמצא כושל. על כן רואם יאמרו איו:

(כח) וַיִּזְזֵי יַעֲקֹב בְּאַרְצָן מִצְרַיִם שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי זָמִיּוֹ שִׁבְעַ שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָת שָׁנָה: (כט) וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מִצָּאתִי זֶזֶן בְּעֵינַי שָׁיִם נָא יָדָךְ תַּנּוּחַת יָרְכִי וְעֵשִׂיתָ עִמָּדִי וְזָסַד וַאֲמַת אֶל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם:

מז, כח-כט

ויחי יעקב בארץ מצרים וגומר אל נא תקברני במצרים. ידוע תדע סוד הפסוק הזה. איתא בספר הזוהר (בראשית כ"א ע"ב) שלשה היו שנשתנו מעשיהם אחרי מותם: יעקב, יוסף, משה. יעקב מת וגופו עיילו ליה בארעא קדישא. יוסף מת לא אתקבר בארעא קדישא אלא גרמיה. משה רבנו ע"ה לא האי ולא האי. טעמא מאי? יעקב היה ראוי להקבר גופו שלם בעצמותיו כמו שני' (בראשית כט, כ) "ויעקב עבד ברחל" ורחל כידוע זו השכינה סוד ספירת המלכות ובמותו חזר ונקבר בארץ ישראל (שזו המלכות הנקראת רחל) וחזר לאכסניא שלו ורחל¹⁴⁹ דהיינו השכינה חזרה לבעלה הראשון. יעקב נירמז בפסוק אחות לנו קטנה¹⁵⁰. יוסף נקברו עצמותיו שם בארץ ישראל שזו המלכות כי אבריו היו כוחות וצבאות מאילן העליון הנקרא צדיק ספירת היסוד. מרע"ה נתעלה ביובל העליון שזו הבינה אבל בחייו היה איש האלהים ועבד ה', רצוני לומר: בעלה של מטרוניתא כלומר אדון של המלכות ועבד השם הגדול ועבד לתפארת במותו לא ידע איש את קבורתו ונתעלה למעלה. מרע"ה פירש מאשתו בחייו ר"ל מאשתו של מטה ונעשה שושבין דמטרוניתא מזה ואף מזה מובן תועלת קבורי ארץ ישראל. עכ"ל.

ותבין ג"כ סוד פסוק וזה ממה שארז"ל (כתובות קי"א ע"א) "כל הקבור בארץ ישראל, כאלו קבור תחת המזבח" כי מקדש תחתון מול מקדש עליון כמו שדרשו (במדב"ד ד, יג) "מכון לשבתך" אל תקרי מכון אלא מכון. וכן מזבח תחתון מכון ממול מזבח העליון ולכן פסק הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"ב הל' א' מקום המזבח מקומו מכון ביותר וכו' והדבר ידוע מה קראו חכמי הקבלה מזבח של מעלה שזו ספירת המלכות אם כן הקבור בארץ ישראל

¹⁴⁹ המתג במילה רחל' בא לרמוז לקורא שאין הכוונה לרחל הגשמית אלא לשכינה הקדושה. כך היה מנהגם להוסיף מתג כשהכוונה לספירה אותה מייצגת המילה, כגון: "ארץ" מיד ידעו הכל שהכוונה למלכות.

¹⁵⁰ בכל המקומות בספר הזוהר נדרש פסוק זה על המלכות, וכדי להבין דברי הרב נאמר שמילים אלו אמרם יעקב ואומר שהמלכות אחות לו.

שגם ארץ ישראל זו ספירת המלכות הוא קבור תחת קו השווה ונשאר בתווך כמו המרכז באמצעות הגלגל. אבל הקבור בחוצה לארץ הוא מעופר בעפר טמא וזהו שנגזרו [שגזרו] טומאה על ארץ העמים עובדי עבודה זרה, והמחובר לטמא טמא. וכי תאמר מה לי הכא מה לי התם, אחר מיתת האדם גופו כלה ונפסד. דע שהצדיקים גמורים אינם חוזרים לעפר כי אם שעה אחת קודם יום הדין כמו שמוספר בגמרא שבת קנ"ב ע"ב לגבי אותם קפולאי שהם מודדי הקרקעות עיי"ש¹⁵¹ הה"ד (משלי יד, ל) חיי בשרים לב מרפא, ורקב עצמות קנאה. עוד יש סוד נסתר כי ישאר השקד¹⁵² שממנו יתהווה האדם אשר בו קיום נצחי כאשר רמזתי בפרשת ויצא למשכיל ותורף הכוונה ותועלת קבורי ארץ ישראל עצמו מספר:

וְשִׁכְבְּתִי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאֲתִנִּי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרֹתֵי בְּקִבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרְךָ:

מז, ל

"ושכבתי עם אבותי" הוא סוד גדול מסודי התורה שלא קברו במערה כי אם האבות לפי שאין ראוי לקבר [להקבר] צדיק אצל רשע ורשע אצל צדיק וראיה מאלישע שנאמר (מל"ב י"ג כ"א) ויהי הם קוברים איש וכו'. וישליכו האיש בקבר אלישע ויחי ויקם על רגליו. ואמרו רז"ל (חולין ד' ע"ב) "על רגלו עמד ולביתו לא הלך" כדי שלא ישארו עצמותיו אצל עצמות אלישע, שאפילו בקבר שפתותיו שושנים (ילקו"ש שיה"ש ה' תתק"ץ) אל תקרי שושנים אלא שושנים, מפני שתורתו [שתורתם] מגינה עליהם הה"ד (משלי ו', כ"ב) "בשכבך תשמור עליך".

כי הא דרב חסדא כשהלך לבית עולמו אזל רב יוסף בריה ובת תמן על קבריה כשנפאר רב חסדא. הלך רב יוסף בנו של רב חסדא ולן שם בבית הקברות על קבר אביו בליליא שמע בגו קברא בלילה שמע בתוך הקבר חדווה דכתות כתות ומתכנשין ואמרו ניזול לחדוותא הלולא דאורייתא דרב חסדא קולות שמחה של כתות כתות המתאספות ואומרות נלך לשמחה והילולא של התורה של רב חסדא. ואפילו מלאכי השרת מתכנשי למיחזי בהדיה ואפילו

¹⁵¹ הנה הגמ' "הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רב אחאי בר יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאן ניהו מר אמר ליה אנא אחאי בר יאשיה אמר ליה ולאן אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא אמר ליה ומני מרי דלא ידענא ליה אמר ליה והא קרא כתיב וישב העפר על הארץ כשהיה אמר ליה דאקריין קהלת לא אקריין משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים גששיה חזייה דאית ביה מששא אמר ליה ליקום מר לגווייה דביתא אמר ליה גלית אדעתך דאפילו נביאי לא קרית דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם אמר ליה והכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב אמר ליה ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים.

¹⁵² זו עצם הלז הנקרא נסכו או לבן הארמי.

מלאכי השרת התאספו לראות איתו שמע דהו אמרי מה לחיי בהדא דילך דלעי באורייתא בההוא עלמא שמע הבן שהיו אומרים המלאכים מה לאדם חי איתנו, הלומד תורה בעולם ההוא הגשמי? אמר ליה ברי זיל מהכא אמר לו רב חסדא "בני לך מכאן" וקיים תלמודך ועסוק לך בלימוד התלמוד וזכאה איהו מאן דאתי ותלמודא בידיה ואשרי מי שבא לעולם הזה (הבא) ותלמודו בידו דהא אפילו מלאכי השרת לא יכלי לקרבא ליה (הבא) ותלמודו בידו דהא אפילו מלאכי השרת אינם יכולים להתקרב אליו" זיל ואימא ליה לרבי חגי דיגמור תלמודיה לך ואמור לרבי חגי שיסיים תלמודו (כלומר יתכונן להפטר מן העולם) דהא ביום פלוני ייתי הכא שהרי ביום פלוני יגיע לכאן אדהכי דהוה משתעי בהדיה סלקוה לרב חסדא למתיבתא עילאה תוך כדי שהיה מדבר עם בנו העלו את רב חסדא לישיבה עליונה יותר וקם רב יוסי בריה והוי לחבריה וקם רב יוסף והיה בחבורת אביו, כלומר עלה גם הוא לישיבה העליונה א"ל אלמלא רב יוסף אתה ראוי היית לעונש אמרו לו בישיבה העליונה, אלמלא רב יוסף אתה היית ראוי לעונש (על שהגעית לכאן בגוף גשמי) א"ל בגין צערא דאבא אזלית תמן ושמעית כל האי. אמר להם רב יוסף עשיתי זאת בגלל צערו של אבא, הלכתי ולנתי על קברו ושמעתי כל זאת.

איתא בגמרא כשבאו לקבור את ר' יוסי בר' אליעזר בר"ש אמרו יקבר הבן אצל האב לא הניחו הנחש לקברו לפי שלא סבל עמו צער מחילה. וא"ת מה מזיק לאב או לצדיק אחר להקבר אצלם? אלא כשהצדיקים נחים על משכבותם מגלין להם רזי עליונים ותחתונים. ואם נקבר אחר אצלם שאין שוה להם במעלתם ימעטו העליונים מלהגיד ולגלות להם סודות אשר בהם יהנו, כאלו יאכלו כל טוב שבעולם הזה.

וכן רבי יהושע בן לוי הלך עם אליהו עד רבי שמעון בן יוחאי א"ל אליהו לרבי שמעון אם ברשותך יכנס רבי יהושע בן לוי לשאל לך הלכה ממה שאמרת א"ל אם נראה הקשת בימיו אינו ראוי לבא אלי. ולמה היה קשה לו כי היה ירא פן ימעטו לו סתרי עליונים ורזי תחתונים בעבור ר' יהושע. וא"ת אם נקברים זה אצל זה מה מזיק להם הלא הנשמות אינם יחד. אלא לבסוף מניחין הנשמות על העצמות ומדברים תמיד עם המתים והנשמות חוזרות אצל העצמות. וידוע למקובלים שבעצמות של אדם יש דעת לשמוע ויכולת בהם להפוך את עצמם אם יעשו מרובעות מכל צד. ולא אוכל לפרש פן יחטאו בהם אנשי און, כאשר כתב איש סודי רז"י. שוב כתב אם אין תחייה ואין דעת לרוח אחרי צאתה מן הגוף כשמת א"כ למה צוה יעקב אע"ה לקברו אצל אבותיו הנה יש מחכמי חיצונות אומרים מופת אמיתי שיוכל אדם לדעת שאין הרוח מת במיתת הגוף שהרי אדם יוכל לתקן מעצמות המתים קוביאות כלומר קוביות משחק שכל מי שירצה להרויח בשחוק ירויח כחפצו כמבואר.

"בך יברך ישראל לאמר" דלעילא כלומר ישראל העליון שזו ספירת התפארת וכתוב "ישראל אשר בך אתפאר" דא קרא עתיק יומין אמרו. וכתוב (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר, דברים אלו אמרם עתיק על ז"א.

(טו) וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו אֲבָרְהָם וַיְצֻזֶק הָאֱלֹהִים הָרַעָה אֹתִי מַעֲוֵדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (טז) הַמֶּלֶאךָ הַגָּאֹל אֹתִי מִכָּל רָע וַיְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אֲבָרְהָם וַיְצֻזֶק וַיְדַגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

מח, טו-טז

האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. כתב הרב ז"ל וכונתו כי אלהי אבותיו רמז לבינה אשר לו הגדולה והגבורה כלומר ספירת הבינה לה ראוי להקרא אלהי אבותיו שהרי אבותיו אברהם ויצחק הם חסד וגבורה ועליהם הבינה. והאלהים הרועה הוא אלהי האמ"ת ספירת התפארת והמלאך הגואל הוא השכינה שעליה נאמר כי שמי בקרבך כלומר השם המיוחד בקרב השם הנכבד. ולכך אמר בקרב הארץ לפי שהצדיק היסוד בארץ מלכות. ואל יקשה עליו "מעודי עד היום הזה" כי נראה שמעודיו היתה לו המדה הזו. ובפסוק ויזבח זבחים אומר שעדיין לא נתייחד לו המדה של התפארת עד עתה. וזהו מאמר חז"ל שאיננו דרך האמת ממש.

וכתב רבי מנחם בחבורו כי המלאך הגואל איננו השכינה אלא הוא מיכאל השר כמו שנאמר (דניאל יב, א) יעמוד מיכאל השר הגדול על בני עמך. שאני רואה ברוח הקודש שהקב"ה מינהו עלי ועל זרעי לשר וגואל אבקש לפני האל שיתן לו רשות לברך את הנערים. עוד כתב רב סודי כי המלאך ר"ל מלאך' שהוא ת"ק באותיות מנצפ"ך כלומר אחרי אות ת' יבואו אותיות סופיות דסוף"ך שערך 500 עד 900 לפיכך ד ערכה 500 ונקרא מלאך ע"ש שממלא העולם:

וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרָעֵי יָדָיו מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב בְּשֵׁם רַעָה אֲבִן יִשְׂרָאֵל:

מט, כד

מידי אביר יעקב קורא למדת אמ"ת תפארת אבי"ר יעקב כלומר כנפיים של יעקב ומילת אביר אינה דגושה והוראתה מלשון (תהלים צא, ד) באברתו יסך לך ומשם זכה להיות רועה אב"ן ישראל והאבן זו ספירת המלכות שהוא אבן הראש"ה אשר היתה לראש פנה מאת ה' כלומר לעתים המלכות עולה על שבעת ימי הבנין ומגיעה עד הבינה גם נקרא אבן ישראל כמו ארז"ל כנס"ת ישראל כלומר הטעם שהמלכות נקראת כנסת ישראל הוא לפי

שהיא כונסת לתוכה שפע בעלה ישראל ולכן נקראת אבן ישראל שהיא אבן מאבני הבניין וטעם אבן שהוא בבנין משלים הכל כי הז' ספירות נקראים בניין והיא המשלמת הבניין.

עוד מצאתי בבהיר (קצג) מאי "משם רועה אבן ישראל"? רצה לומר, "משם" נזון אבן ישראל ומאי משם? הוי אומר זה צדק העליון בינה ומאי הוא היינו האור הגדול הצפון והיינו סוחר"ת בינה והאבן שדרה למטה הימנו נקרא ד"ר שזו המלכות והיינו דכתיב (חבקוק ג, ד) "ושם חביון עוזו וקרנים מידו לו". כלומר ושם בימינו חביון העוז. וחביון הוא הכח המתעלה הנחבא במקום אצילותיו שנאמר (תהלים פ, טז) "וכנה אשר נטעה ימינך" ר"ל הימין הוא מדת האמ"ת. והעו"ז הוא מדת העטרה מלכות וכשמתעלה העוז בימינו כלומר כשעולה המלכות אל התפארת, כמו שאנו מבקשים עמוד מכסא דין (מלכות) ושב על כסא רחמים (תפארת) הרי שעולה לצד ימין והיא מתעלה בגבורה וזהו הנכון בתפילת ראש השנה "עוז בידך וגבורה בימינך".

(הג"ה) ויש במ"ע ב"מאירת עינים" שחיבר רבי יצחק דמן עכו חברותת הרמב"ן שאין זה כוונת הרב הרמב"ן ז"ל שלא קרא ימין אלא החסד וקרא לתפארת הקב"ה ויהי' פירוש בימינו של הקב"ה בחסד שהוא ימינו של תפארת שנא' "וקרנים מידו לו" וקרנים מלשון כי קרן עור פני משה לומר זיו זוהר אור החסד לו. וזהו שאמר "מידו" מיד ימין. והראיה שאמר "ושם חביון עוזו" ופירש הרב ז"ל כלומר ושם בימינו הנחבא הנזכר במקום אצילותיו הוא החסד וכו' בין תבין את אשר לפניך וכו' עכ"ל:

עוד שם בבהיר "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" אבן שמאסו אברהם ויצחק שבנו העולם היתה לראש פנה. שלקח הקב"ה אחד מאלפים ובנה ממנו אבן יקרה ונאה וכלל בה כל המצות. בא אברהם ובקש כחו נתנו לו אבן יקרה ולא רצה זכה ולקח מדתו שנא' חסד לאברהם. בא יצחק ובקש כחו ונתנו לו ולא רצה זכה ונטל מדת הגבורה"ה דהיינו הפחד שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. בא יעקב ורצה בה לא נתנוה לו. אמרו הואיל ואברהם למעלה ויצחק תחתיו אתה תהיה באמצע ותטיל שלשתן שנאמר תתן אמת ליעקב וגו':

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֲסֹפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַנְוִית הַיָּמִים:

מט, א

האספו ואגידה לכם. כתב רש"י בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכינ"ה ממנו. ודאי יעקב ידע והשיג ע"י סולם ושער השמים מה שלא השיגו אבותיו. ויען כי ראה וידע

הגליות וממשלת ד' מלכיות ואבודן רצה לגלות לבניו סוד הגאולה ואותותיה ומופתיה מראשית ועד אחרית שיהיו אחר נפלם. והכמוס בדברי הנביאים כולם ואף את אשר יקרא את עצמם באחרית הימים על מכירת יוסף וזהו "אשר יקרא אתכם". ואמר לראובן כי יש לו יתר שאת כי לא פשע במכירתו אמנם מחמת הפחיתות אל תותר. שמעון ולוי. אמר בסודם אל תבא נפשי זה סוד העיבור שנא' אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל. יהודה אמר מטרף בני עלית רמז למיתת רבן שמעון בן גמליאל זהו "כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה". וזבולון לחוף ימים ישכון רמז לר' יהודה בן בבא שנעצו בו ג' מאות לונכיות של ברזל והרמז בפסוק וישטמוהו בעלי חצים. ובעון ויפשיטו נפשט עורו של ר' ישמעאל. ובעבור דבתם רעה נלחכה לשונו של ר' יהודה בפי חזיר. ובעון שאמרו חיה רעה אכלתהו. אמר ר' עקיבא מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור ונסרק בשרו בשיני ברזל ונרמז בפסוק יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים וראה מנוחת הצדיקים בג"ע כי טוב הוא ותענוג הארץ העליונה כי נעמה ויט שכמו לסבול דינו של הקב"ה ולא ביטל את הגזירה בשם ראה כי אין טוב להשתמש בשמות, ומכאן תבין גדול עונש המטריח את קונו. ובעוד שהיה למס היה עובד השם כי יצתה נשמתו באחד. ונסתלקה שכינה מיעקב מאיש זך ונבר, כי כבוד אלהים הסתר דבר. כשראה זה אמר שמא יש פסול במטתי כמו אברהם שיצא ממנו ישמעאל ויש בה קליפה או יצחק שיצא ממנו עשו איש שדה. ענו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ענה ו' תיבות ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. כאשר אבארנו במקומו בע"ה נמצא מטתו של יעקב היתה שלימה מבלי חוחים וקוצים כי היה שלם ואמצעי וירש המטה שנאמר בני בכורי ישראל וחזרה לו המטה בתחילת הבריא (ס"א הבריאות). ולפיכך "וישתחו ישראל על ראש המטה" ולפיכך בעת פטירתו נדבק בו לגמרי. וזהו "ויאסוף רגליו אל המטה". וכן כתבו חז"ל ששלמה ע"ה בקש למצא הקץ של משיח הה"ד בקש קהלת למצא דברי חפץ של משיח יצאת בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת דכתיב יום נקם בלבי ואפילו למלאכי השרת לא גילה:

(ח) יהודה אתה יודוך אֱזִיזָה יִדְךָ בְּעֶרְף אֲבִיךָ וְשִׁתְּזֹזוּ לָךְ בְּנֵי אֲבִיךָ: (ט) גִּזֹּר אַרְיָה יְהוּדָה בְּמִטְרָף בְּנֵי עֲלִית כָּרַע רַבִּין פְּאֲרִיָה וּכְלָבִיא מִי יִקְיָמוּ:

מט, ח-ט

יהודה אתה יודוך וגו' בכאן סוד אגל"א. א'תה יודוך. ג'זר אריה. ל'א יסור שבט. א'סרי לגפן. לא יהרהר בו אדם אלא א"כ יהיה טהור מאוד מכל טומאה ובבגדים נקיים. וכאשר בירך יעקב יהודה מסר לו זה השם וכחו והוא יוצא כמו כן מן א'תה

ג'בור ל'עולם א'דני והשם הזה הוא מבואר לבעלי הקבלה כאשר נרמז בתורה והקוראו יזהר שיהא הג' נדגשת שלא יהא נשמע איל"א כדרך הגוים והישמעאלים הקוראים לגימ"ל יימ"ל:

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור:

מט, כב

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. אמאי הוה בן פורת על סבת עין דאשתכח ביה. מפני מה זכה יוסף דלא שלטא ביה עינא בישא מפני שזכה לאשגחא בעינא טובא עילאה דכתיב טוב עין הוא יבורך מ"ט אתקרי חד. תא חזי בעינא תתאה אית עינא ימינא ואית עינא דשמאלא ותרויהו בדרגא חד סליקו ובגין כך חד ולא תרין:

ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו:

מט, לג

ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף וגו'. דע שמטתו של שלמ"ה נתונה בין צפון לדרום שנא' הנה מטתו שלשלמה ורמזו הכתוב כי מיתת יעקב אע"ה היתה ע"י המטה בנשיקה כמו שאחז"ל ששה לא שלטה בהם מלאך המות ואלו הם אברהם ויצחק ויעקב משה ואהרן ומרים שנא' בהם על פי ה' חוץ ממרים מפני שהיה גנאי כלפי מעלה כי היתה מיתתם (ס"א מיתתה) על פי הנשיקה ובכל מקום שתמצא אסיפה בצדיקים הוא מקום המטה ומקום הטהרה לפיכך אמר למרע"ה והאסף אל עמך והוא סוד האספו ואגידה כי חוץ למטה הוא מקום הטומאה סרבים וסלונים קוצים וברקנים וזש"ה מפני הרעה נאסף הצדיק. ומטעם זה כתבו המקובלים שכל אדם יזהר בעת מיתתו שלא ישאר שום דבר מאבריו חוץ למטה כי כל הנשאר בחוץ עליו נאמר לא יאסף ולא יקבר לחית השמים נתתיו לאכלה. לפי שסביב המטה כל מיני משחית רוחין לילין ושדים וצריך אותו אבר הנשאר חוץ למטה לסבול יסורין רבים עד כי יוכל להכנס בפנים. והוא נקרא פליטת הגלגל, ומטעם זה יעשו המשביעים שדים עיגולים סביבם כי אינם רשאים השדים ליכנס מרשות הרבים לרשות היחיד והוא סוד הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות לילות בודאי:

ויגוע ויאסף אל עמיו. ומיתה לא נאמרה בו ארז"ל (תענית ה' ע"ב) יעקב לא מת לפי פשוטו נתלבש צורה כעין גוף האדם קדמאה קודם חטאו ויהי משוטט בעולם הזה לתועלת עם קדוש. וכי תאמר הרי הזכיר יעקב מיתה בעצמו. וכן ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. אולי לא ידעו הם הסוד ויעקב כמו כן לא ידע בנפשו או לא רצה לתת

כבוד לעצמו. ועניין המדרש הזה כי נפשות של שאר צדיקים צרורות בצרור החיים ואינם מתלבשים בשום מלבוש אוירי אשר בהם מתלבשים הצורות הקדושות כי אם לעתים ידועים כענין (שבת קנ"ב ע"ב) הנהו קפולאי במסכת שבת בפרק שואל. ומעשה דרבינו הקדוש במסכת כתובות (ק"ג ע"א) בפרק הנושא שהיה פוטר אשתו ובני ביתו בקידוש מעלי יומא דשבתא והיה מתראה בבגדי החמודות שהיה נוהג ללבוש בשבת ובשביל כבוד שבת היה מברך. אע"פ שהמתים חפשים מן מצות כיון שנעשה לו נס וזכה לכך הרי הוא כחי לכל דבריו. ולא אקרי מוציא שם שמים לבטלה. וכן רבי יוסי הגלילי שבא לביתו בכל ערב שבת ושני תלמידים עברו ושמעו קולו שהיה שונה בתורה וכו'. אבל יעקב אבינו ע"ה היה יכול להתלבש ולהראות כענין אליהו ז"ל וזהו שאמרו רז"ל "יעקב אבינו לא מת", שנעשה בשרו וגופו לפיד אש ונפשו תחופף עליו כל היום כבר דברנו בו הנצרך למבין:

(הג"ה) ר"ל כל הנפשות נשואות ערומות ואין לובשין לבוש השני כל עת שירצו ואפי' נפשות הצדיקים אלא בשעה שהקב"ה רוצה לעשות שליחות הצדיקים כגון נבות היזרעאלי וכיוצא בו אחרי שעשו שליחותם מתפשטות ונשואות ערומות, אבל של יעקב אבינו אינה נשואה ערומה אפי' שעה אחת אלא הלבוש מחופף על נשמתו תמיד ר"ל שנשמתו צרורה בצרור החיים והלבוש אצלה תמיד מזומן ומחופף וכל שעה שנשמת יעקב אע"ה רוצה להתלבש באותו לבוש היא לאלתר מתלבשת¹⁵³. על כן אמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת. וכשישראל בצער הגלות מיד נשמת יעקב לובשת המלבוש ומבקשת רחמים מן השכינ"ה וממשכת רחמים על ישראל בכח תפילתה ואחרי כן מיד שבה אל צרור החיים בלי הלבוש. כי הלבוש היא צורה נבראת בצורת הגוף ואי אפשר לנשמה להתפלל ולהמשיך שפע אלא בלבוש זה. וזהו שאמר רבי יוחנן בפ"ק דתענית מקרא אני דורש ואתה אל תירא וגומר מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. עכ"ל:

וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת עֶבְדָּיו אֶת הָרִפָּאִים לְזִנְטָא אֶת אֲבִיו וַיִּזְנְטוּ הָרִפָּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל:

¹⁵³ כך ראינו בענינו כאשר חיילי צבא הגנה לישראל נכנסו לעזה במבצע "עופרת יצוקה" וראו דמות אשה המזהירה אותם מלהכס לבית ממולכד ואח"כ ראו אותה שוב בבית אחר ושאלו אותה מי את? וענתה "אמא רחל" ואשתו כגופו וכך גם יעקב אע"ה יכול לירד בגוף גשמי הנקרא מלבוש וכבוד נברא לעולם הזה.

נ, ב

ויחננטו הרופאים את ישראל. והלא אמרו חז"ל שבעה כרותי ברית שאין רמה שולטת בהם א"כ למה חנטו חנטיא. אלא יש מתרצים שאין סומכים על הנס. וכן איתא בגמרא (תענית ה' ע"ב) "וכי בְּכָדִי חנטו חנטיא וספרו ספדייא"? אלא כך נראה להם. וטח מראות עיניהם מהשכיל לבותם. כי יעקב איש תם:

וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֵבֶל בְּגֶרֶן הָאֶטֶד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כָּבֵד זֶה לְמַצְרִים עַל כֵּן קָרָא שְׁמֹה אֵבֶל מִצְרִים אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הִירְדֵּן:

נ, יא

וירא יושב הארץ הכנעני וגומר. בפסוק זה נעלם ח' וכתב בעל הסוד כי יעקב נקבר ביום ראשון של חג הסוכות ונעלם דין אבילות עד אחר החג. וזהו והפכתי חגיכם לאבל וגו'. וכנגדו ח' אורים בקרא. וכנגדם (סוכה נ"ג ע"א) היו משחקים בח' אבוקות בשמחת בית השואבה:

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶזְרָא אֶנֶכִּי מֵת וְאֶלְהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֵעֲלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב:

נ, כד

פקוד יפקוד וגומר. היינו דאמרו ז"ל (שבת ק"ד ע"א. מגילה ב' ע"ב) מנצפ"ך צופים אמרום והם מורים על הגאולה. כ"ף גאולה לאברהם אע"ה שנאמר ל'ך ל'ך. מ"ם גאולה ליצחק שנאמר לך מעמנו כי עצמת מ'מנו מ'אד. נ"ון גאולה ליעקב שנא' הצילני נ'א. פ"ה גאולה לישראל שנא' פ'קוד יפ'קוד. צד"י גאולה לעתיד לבא שנ' והקימותי לדוד צ'מח צ'דיק. עוד יש טענה על זה למה לא אמרו ז"ל כמנפ"ץ על סדר האלפ"א בית"א. ומצאתי בב"ר טעם מספיק קצת לגלות כי צופים אמרום וזהו מן צופים קבלו. ועוד מנביא לנביא. ומצופה לצופה. ומפה אל פה וכו':

הנה לך ספר בראשית באר היטיב. והוא ספר היצירה וכל חכמה מדע ובינה. כמוס עמה. חתום באוצרה. בכפיפה ולפיפה. גדולה וצעירה. עקומה תמימה. בדבור ואמירה מסומן מצויין כתרי התורה. חסירות ויתירות, וחשבון המקרא. מלעיני כל ישראל עד בראשית ברא: חסלת סדר ויחי: וסליק ספר בראשית:

שמות השבטים. כללים פרטים. לכוכבי רקיעים. הלא נמשלים. במוציא במספר. צבאם וכולם. בשמות קרואים ויורדים ועולים:

שמות

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:

א, א

ואלה שמות בני ישראל. כתב רש"י אע"פ שמנאן בחייהם חזר ומנאן אחר מיתתם להודיע חבתם שנמשלו לכוכבים שנאמר (ישעיה מ' כ"ו) המוציא במספר צבאם וכו' דברי פי חכם חן. כי שנים עשר שבטי ישראל הם צבא מעלה שהם שנים עשר מזלות וכנגד י"ב שמות המצטרפים מן השם המיוחד ית'. וכן הפסוק מכריז כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. וי"ב אבני חשן רומזים לזה כאשר אבאר בעזרת הצור¹⁵⁴:

הָבֵה נְתוּזָכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְּוִזְמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׁנָאֵינוּ וְנִלְוֹם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:

א, י

הבה נתחכמה לו. ארז"ל (שמו"ר א, ט) שלושה היו באותה עצה יב"א סימנם כלומר יתרו ב'לעם א'יוב. מצאתי במגילת סתרים ע"ס (על סוד) העיבור כי שלשה קליפות היו לבן ועשו ועמלק והדעת נותן ולא לחנם יצאו והוא סוד מופלא למבין יונעם ולא ניתן לתועי בינה:

וַיִּכַּף אִישׁ מִבֵּית לֹוִי וַיִּקְוֹז אֶת בֵּית לֹוִי:

ב, א

וילך איש מבית לוי. (שמו"ר א, יט) החזירה ועשה בה לקוחים שניים. וכן גבי אלעזר שנאמר (שמות ו, כה) "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה" תרי "לו" שני לקוחים. כי הלויים היו נותנים גט לנשותיהם לכן בפסוקים פקוד פקוד פקוד פקדתי נעלם ג"ט¹⁵⁵ כי הקב"ה היה פוקד הגיטין שהיו נותנים איש לאשתו.

¹⁵⁴ הענין התבאר באריכות רבה בספר "שערי אורה" בשער החמישי.

¹⁵⁵ כלומר בפסוק יש כל אותיות א-ב למעט ג"ט והנה הפסוקים לפניכם:

(בראשית פרק נ, כד) "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהַעֲלֶה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיָּעֲקֹב."

וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתַּצְפְּנֶהוּ שְׁלִשָּׁה יָרֻזִּים:

ב, ב

וַתֵּרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב וַתַּצְפְּנֶהוּ. סוד כמוס ומופלא כי משה רבינו ע"ה נברא בצלם דמות אש"ה¹⁵⁶ א"כ מן הנכון שתתמלא הבית אורה שנאמר (בראשית א, ד) "וירא אלהים את האור כי טוב" הוא:

(יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶזְרִי וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶזְרִי: (יב) וַיִּפֶּן כַּה וְכַה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּרָא אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֶהוּ בַּזּוּל:

ב, יא-יב

ויגדל משה וגו'. ויך את המצרי ויטמנהו בחול הלהרגני אתה אומר מלמד שהרגו בשם המפורש:

(הג"ה) ואיך נופל הכאה על הדבור. חבירו בירמיה לכן נכנו בלשון. וכן אמר (דברים כז, כד) "מכה רעהו בסתר" זהו לשון הרע. ובגמרא (סנהדרין נ"ו ע"א) יכה יוסי את יוסי. עכ"ל:

והאיך היה רשאי והא כתיב ענוש לצדיק לא טוב אולי נעורו משלה ברוחו. אולי לזה כיונו חז"ל (קידושין ע"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב שם בן מ"ב אין מוסרין אותו אלא למי שהוא צנוע ועומד בחצי ימיו וכו' כדאיתא בפרק אין דורשין. כי לא תוהו בראה כי אם לשבת יצרה וגדר גדרו של עולם והאדמה לא תשם. אמנם חלילה וחס להרשיע את אשר חכמים יגידו ולא כחדו. ראה כי אין איש טוב יצא ממנו וראה מאיזבל שלא הענישוה הנביאים כי יצא ממנה זרע כשר. ומצאתי מגילת סתרים מנין לאותו רשע שאמר הלהרגני אתה אומר שהרגו בשם המפורש? אולי הכיר המטה שלא עשה שום רושם או ראה אותיות פורחות במצחו:

וּלְכַתֵּן בְּיָדוֹ שֵׁבַע בָּנוֹת וַתִּבְאֶנָּה וַתִּדְּלָנָה וַתִּמְלֶאנָה אֶת הַרְהָטִים לְהִשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:

(שמות ג, טז) "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם יהנה אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים".

¹⁵⁶ רבים המה ראו כן תמהו וקראתי שהרב טולידנו באר כאן שאלו ר"ת איור ש'בעת ה'ימים.

ב, טז

ולכהן מדין שבע בנות רמזו בעלי הקבלה סוד כי רומז לדוגמא של מעלה. להיות את שבע הנערות הראויות¹⁵⁷:

וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ וַיֵּתֶן אֶת צִפּוֹרָה בְּתוּ לְמוֹשֶׁה:

ב, כא

ויואל משה וכו'. אל תתמה שהיה משה אב לנביאים מתחתן בכומר עובד ע"ז כי כונתו היה לתת לצד הטומאה חלק כדאיתא בספר הזוהר (ח"ג פ' ע"ב) מגו חשוכא נפק נהורא מגו רחמי נפקי דינא ומגו טב נפיק ביש. וכולא אכלל דא בדא. והיה מנהג החסידים משום ועולתה קפצה פיה וכו':

וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רָאִיתִי אֶת עֲנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שִׁמְעֵתִי מִפָּנֵי גִזְשָׁיו כִּי יִדְעֵתִי אֶת מִכְאָבָיו:

ג, ז

"ראה ראיתי" במדרש רות (ח"ג קל"ז ע"א) ראה לאוטבא לון ראיתי לאינקמא לון מדמעיקין לון, בגיני כך כתיב (תהלים מז, כד) "עורה למה תישן אדני-ה קיצה", עורה והקיצה תרי אשגחותא תרי פקחא. תרי נוקבן (ס"א טאבן) בינה ומלכות רחמי ונוקמי רחמים ונקמה, הבינה רחמים והמלכות נקמה.

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַּע אֱלֹהִים:

ב, כה

כתב רש"י נתן עיניו עליהם ולא העלים עינו מהם, ונכון הוא. כי מתחלה הסתיר פניו מהם והיו לאכול ומצאוהו צרות רבות ורעות. ועתה שמע נאקתם וידע מכאובם. פנימיות הפסוק מבואר מדברי ספר הבהיר (אות עו) מאי "וידע"? משל למה הדבר דומה? למלך זה הקב"ה שהיה לו אשה נאה השכינה והעמיד ממנה בנים בני ישראל וחבבם וגדלם ויצאו לתרבות רעה, שנאם ושנא אמם. חזרה אמם עליהם ואמרה: "בני למה תעשו כך שאביכם שונא אותי ואתכם"? ! עד שנחמו. וחזרו לעשות רצון אביהם ראה אביהם כך, אהבם כבתחלה וזכר אמם. הה"ד "וירא וידע" וכתב (חבקוק ג, ב) "בקרוב שנים תודיע" ומאי תודיע? תרחם:

¹⁵⁷ שהם סוד שבע היכלות וכן סוד שבע פרות העולות מן היאור ושבעת הסריסים רואי פני המלך.

(הג"ה) בספר הזוהר (אד"ר קל"ח ע"ב) מאי "פעלך"? זעיר אפין. "בקרוב שנים" קדמוניות. "בקרוב שנים חייהו". ממאן? מזעיר אפין, דכל נהורין דיליה. כבר פירשתי בפ' ויהיו. ע"כ הג"ה:

והרמב"ן ביאר ואמר כי עלה ענויים למאור פניו, ר"ל הפנים המאירים תפארת וקרוב אותם אל הדעת שהוא החבור כענין "בקרוב שנים חייהו" (ס"א תודיע), ויהיה "וידע" מלשון (בראשית ד, א) "וידע אדם את חוה אשתו". ו"קרוב שנים" קורא לעשרי"ת מלכות שנים כי המלכות היא בקרב הספירות הנקראות שנים כי שנה גימ' ספירה. ומצאתי למקובל שנים מלשון שנים (שי"ן שבא נו"ן פתח יו"ד חירק) שני המאורות ד"פ כלומר דיו פרצופין ויהיה הפסוק אל נכון.

"וידע אלהים" השם הגדול תפארת במצות המלך בינך¹⁵⁸ לתת שאר כסות ועונה לבת שבע המלכה מלכות. כי מפיה אנו חיים. והחכמ"ה מאי"ן ויאמר המפרש כי ד' לשונות אלו של גאולה שמיעה ראייה ידיעה זכירה. כל אחד רמז לעניינו. ע"כ כתב אלהים בכל אחד. שמיעה לשכינה כענין שנאמר אדני שמע"ה. ואח"כ סלחה לרחמים תפארת. והזכירה בת"ת כד"א ה' זכרנו. ראייה לבינה. ידיעה מלשון וידע אדם רמז שהשפיע התפארת לעטרה במצות הת"ש התשובה שזו הבינה:

וּבְנִי־הָיָה רָעָה אֶת צֶאֱן יִתְרוֹ וּזְהָנוּ כִּהְיָן בְּדִין וַיִּנְהֶג אֶת הַצֶּאֱן אַחֲרֵי הַבְּדִיָּה וַיָּבֹא אֶל הָרֹאשִׁים וְזָרְקָה:

ג, א

ומשה היה רועה וגו'. בכאן נרמז סוד הגלגול כפי מאמר הזוהר ויתר המקובלים והסוד בענין הבל. ויהי הבל רועה צאן. וזהו "ויסתור משה פניו כי ירא מהביט" כי היה נזכר מה שאירע לו בהבטתו אשר בו נענש להרג בעבורה. כי כאשר שעה השי"ת אל מנחתו ותצא אש מלפני ה' ותאכל את מנחתו הציץ באש ונפגע. ע"כ ראשית נבואתו בלהב והמבין יבין. כי מן הראוי היה מרע"ה לקבלת התורה כי מן השלשה

¹⁵⁸ כל ענין יציאת מצרים היה מכח הבינה. ומה שאמר שאר כסות ועונה הוא בהשאלה ממה שאמרו (שמות כא, י') "שארה כסותה ועונה לא יגרע". ברם בספר הזוהר (ח"ב דף צ"ז ע"ב) נתנו ביאור פנימי שאלו אורות מהבינה: "אלא שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אלין אנן תלת שמהן עלאין, דעין לא ראתה אלהי"ם וזולתך, וכלהו בעלמא דאתי, ואתמשכן מתמן. חד מנייהו "שארה", משיכו דנציצו ונהירו דנהיר בארץ סתים, מזונא (לן) דזן כלא, ואקרי יהו"ה בנקודת אלהי"ם, שארה בהפוך אתון אשר ה', ודא (בראשית מט כ) מאשר שמנה לחמו, ודא הוא שארה. "כסותה", פרישו דמלכא, דא משיכו אחרא דנהיר ונטיר לה תדיר, פרישו דלבושא דמלכא דפריש עלה אלו"ה, דא בבגדו בה תדיר, דלא אתעדי מינה, והאי איהו כסותה. ו"עונתה", מאן איהו, דא משיכו דעלמא דאתי, דביה כלא, יהו"ה צבאות איהו, ודא איהו דנהיר בכל נהורין סתימין עלאין דאילנא דחיי, דביה עונה טמירא, דמתמן נפקת, וכל דא בעדונא וכסופא דעלמא דאתי. תלתא הני לא יגרע לה, כד איהי זכאת כדקא יאות".

הכי נכבד וראשי תיבות משלשתן יודיעוך מן השלושה נוס' משה הסוד ולא תשגה. ואמרו במדרש "אנכי אלהי אביך" האמור במשה, זה אדם קדמא:

וַיֵּרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וְהָנָה הַסֵּנֶה בְּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינֶנּוּ אֶכָּל:

ג, ב

וירא מלאך השם וגומר. והסנה איננו אוכל. אחז"ל¹⁵⁹ (שמו"ר ב, ה) מכאן שאש של מעלה מעלה חלבים וצרכת ואינה אוכלת והיא שחורה, ואש של מטה בהיפך:

(הג"ה) וירא אליו מלאך ה' בלבת אש וגו'. על דעת קצת מקובלים שהיה זה מיכאל. ע"כ אמר מלאך ה' ולא אמר מלאך אלהים ויאמר בלבת אש. ר"ל במ"ה במידת הדין שזו המלכות כענין "כי שמי בקרבו". ועל רמז ב' מדות הללו אמר "פקד פקדתי" לרוחם ישראל. ופקידה לדון את מצרים. ויונתן בן עוזיאל תרגם "ואתגלי זנגזגאל מלאכא דה'" ומחמת זה הביאו שהוא שר התורה והוא רבו דמרע"ה. ואמרו בעלי הקבלה הראב"ד בסוף ההקדמה לספר יצירה כי: רבו דאדם וזיאל, של שם בן נח יופיאל. של אברהם צדקיאלי. של יעקב רפאל. של יוסף גבריאלי. של אליהו מלתיאל. וי"א כי רבו דמשה מטטרון עכ"ל:

וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר בְּשֵׁה מִשֵּׁה וַיֹּאמֶר הִנְנִי:

ג, ד

ויקרא אליו האלהים. אמר רבינו אבן עזרא כי אלהים בכאן הוא המלאך הנזכר כמו (בראשית לב, לא) "כי ראיתי אלהים פנים אל פנים". אך קשה כיצד יתכן שמלאך יאמר אנכי יי? ומשיב: וטעם "אנכי אלהי אביך" כי ידבר השליח המלאך בשם שולחו השכינה כמו בכמה מקומות. והרב אברהם בן עזרא סותר מאמרו עד"ז כי אינו נכון שמרע"ה גדול הנביאים יסתיר פניו בפני המלאך. ואיתא בב"ר (שמו"ר ב, ה) מלאך זה מיכאל ואם תשאל כיצד קורא למלאך בשם אלקים? ומשיב שמו כשם רבו וכן מצינו וכן רבי יוסי הארוך בכל מקום שהיו רואים אותו היו אומרים שם רבינו הקדוש. כך בכל מקום

¹⁵⁹ נפלו כאן כמה שיבושי לשון. והנה המדרש: מדרש רבה שמות - פרשה ב פסקה ה "וירא והנה הסנה בוער באש מיכן אמרו האש של מעלה מעלה לולבין, ושורפת ואינה אוכלת, והיא שחורה. האש של מטה אינה מעלה לולבין והיא אדומה ואוכלת ואינה שורפת.

שנראה שם מיכא"ל שם כבוד השכינ"ה כי הוא עיקר המרכבה. נתכוונו לומר שמתחלה נראה אליו מיכא"ל ושם כבוד השכינ"ה והוא לא ראה הכבוד כי לא הכין דעתו לנבואה עדיין וכאשר הכין דעתו וכיון וסר לראות נתגלה אליו מראה השכינה:

וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסָּנָה. דע שבמקום שחפץ הש"י להראות כבודו שם לקח שלג יותר לבן משאר שלג מתחת כסא הכבוד והושם שם, ויהיה המקום מקודש יען כי למעלה כנגדו כמו כן. והכי איתא בספר הזוהר¹⁶⁰ (ח"ג רפ"ד ע"ב) אמר רבי אבא אמר רבי יודא מאי דכתיב (שמות ג, ה) "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא". אדמת קדש בודאי דהיינו ארץ החיים וכתיב אשר אתה עומד עליו, עליו ודאי היינו בקדמיתא וכ"ש לבתר". נראה כי מלת "עליו" הוא דבוק לאדמת. ר"ל כי המקום אשר אתה עומד עליו שם עליו ארץ החיים שהיא אדמת קודש. וכשברא המלאכים הראה לכל אחד ואחד המקום ההוא אשר שם הועד ס"א לכל אחד ואחד באיזה מקום הוא ושם הוא הועד ומקום שהשכינה שורה שם בא הכבוד. וכן מהר סיני בא למשכן ולבית עולמים שנאמר "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות". ולעולם מימות משה ועד עולם הכבוד והמלאכים שם כדרך שהיה להם ועד בימי אליהו.

ופנימיות הסוד כתב הרמב"ן כי המלאך הזה הוא המלאך הגואל דהיינו השכינה שהוא העשירי שזו הספירה העשירית ספירת המלכות שעליו נאמר "כי שמי בקרבו" דהיינו השם הגדול בקרבו השם הנכבד כלומר התפארת שורה במלכות. והוא שאמר וזו השכינה שאמרה ליעקב "אנכי האל בית אל". ועליו נאמר ויקרא אליו אלהים. אמנם נקרא מלאך על שם הנהגת עולם השפל כמו שכתוב ויוציאנו השם ממצרים וכתיב וישלח מלאך ויוציאנו וכן מלאך פניו הושיעם. ר"ל מלאך שהוא פניו כמו שנאמר פני ילכו והניחותי לך. והוא שנאמר בו פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא. והנה כל אלו כמו המלאך בפני מלאך הברית כולם רומזים למלכות והם פנים שאינם מאירים לפי מאמר המפרשים בעלי העבודה:

¹⁶⁰ הנה הזוהר שבידינו: זוהר (ח"ג רפד ע"ב) "אמר רבי אבא אמר רבי יהודה, מאי דכתיב, (שמות ג) כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא. אדמת קדש ודאי, דהיינו ארץ החיים. (כלומר מלכות בעת קבלתה שפע מן החכמה נקראת ארץ החיים כי החכמה תחיה בעליה – על פי המתוק מדבש) אשר אתה עומד עליו, עליו ודאי, (כלומר בראשית נבואתו היה עומד במלכות אך לאחר מיכן עלה לתפארת להיות בעל הבית) היינו בקדמיתא, נפל שפן לבתר.

וְאָרְדָּה לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרוּחוֹבָה
אֶל אֶרֶץ זָבֶת וְזֹלָב וְדָבֶשׁ אֶל מְקוֹם הַכִּנְעֲנִי וְהַחִיטִי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנִזִּי
וְהַיְבוֹסִי:

ג, ח

וְאָרְדָּה לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם. דְּבָרֵי הַמִּתְרַגֵּם מִסְפִּיקִים וְאַתְגָּלִי כִּי הַתְּרַגּוֹם בֹּא לְהַרְחִיק אֶת
הַהִגְשָׁמָה. כְּטַעַם וִירַד ה' עַל הָרִי סִינַי.

וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לָּךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלֹחַתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם
מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:

ג, יב

"וְזֶה לָּךְ הָאוֹת" כֶּתֵב הַרְמֵב"ן שֶׁהוּא כִּמוֹ "זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבִיתְךָ" יֹאמֶר כִּי אֶהְיֶה
עִמָּךְ וְזֶה לָּךְ הָאוֹת אוֹת וְהַכְּרִית תִּהְיֶה עִמָּךְ בִּיחּוּד בַּחֲבוּר שְׁלֵם. ר"ל ל"ת וְלֹא לִיסוּד
כְּלוּמָר מִיִּלֵּת אוֹת מִתִּיַּחֲסֵת לַתְּפֹאֶרֶת וְלֹא לִיסוּד אַע"פ שֶׁהוּא נִקְרָא אוֹת ק"ס עכ"ל:

וְע"ד ר"ז סוּדִי יֹאמֶר "זֶה לָּךְ לְאוֹת" שֶׁהוּא שֵׁם בֶּן ד' אוֹתִיּוֹת כְּלוּמָר שֵׁם הוֹיָה הַמְצוּרָה
בִּי"ב שֵׁשׁ בּו י"ב צִירופִים הֵה"ד "הִנֵּה אֶלְקִינוּ זֶה", "זֶה אֵלֵינוּ וְאֵנוּהוּ". וְלִמְבִּין יִנָּעַם:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלֹחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מֶה שְׁמוֹ מֶה אֲמַר אֲלֵהֶם:

ג, יג

"וְאָמְרוּ לִי מֶה שְ�מוֹ מֶה אֲמַר" לֵהוּיּוֹת לָהֶם אוֹת שִׂיאֲמִינוּ בּו. פֶּה יֵשׁ לְבַעֲלֵי הַקְּבִלָּה
סוּד הַנִּקּוּדוֹת שֶׁל בְּרִכַּת כֹּהֲנִים וְהוּא שֶׁב"א חִיר"ק קמ"ץ.

אֲמַר הָרֵב הַרְמֵב"ן ז"ל בְּבִיאָרוֹ עַל הַתּוֹרָה בַּפְּסוּק זֶה כִּי לֹא יִתְכַּן שֶׁאֲמַר מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לִי
מֶה שְ�מוֹ לֵהוּיּוֹת לָהֶם אוֹת שִׂיאֲמִינוּ בּו. כִּי שְׁאֵלָת שְׁמוֹ וְאֲמִירָתוֹ לָהֶם אֵינוֹ אוֹת לְמִי
שֶׁלֹּא יֵאֱמָר בּו מִתְחַלָּה, שֶׁאִם יִדְעוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ הַשֵּׁם גַּם מֹשֶׁה יִדַּע אוֹתוֹ בְּלִי סִפְקָה.
כִּי מֹשֶׁה הָיָה בַּעַת הַהִיא אֲב כַּחֲכָמָה וְגִדּוּל בְּמַעֲלַת הַנְּבוּאָה, וְאִם לֹא שָׁמְעוּ מֶה רֵאִיָּה
שִׂיאֲמִינוּ בְּדִבְרֵיו בְּכֻלָּל. וְהִנֵּה אַחֲרֵי הוֹדִיעֵנו אֶפִּילוֹ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל אֲמַר (שְׁמוֹת ד, א) "וְהָן
לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" וְהוֹצֵרֵךְ לִתֵּן לוֹ אוֹתוֹת. וְכֵתֵב אֲבָרָהָם בֶּן עֲזָרָא כִּי שְׁאֵל מֹשֶׁה מֶה שֵׁם
יֹאמֶר לְיִשְׂרָאֵל מִשְׁמוֹתָיו הַקְּדוּשִׁים. כִּי בָּאֵל שְׁדִי לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹת רַק בְּשֵׁם הַגָּדוֹל שֵׁם
הוֹיָה ב"ה. וְהָרֵב דַּחָה מֵאֲמָרוֹ וְיֹאמֶר כִּי עֲדִין לֹא נֹאמַר לְמֹשֶׁה שִׁיעֶשֶׂה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם

אותות ומופתים. אמנם שיצילם מיד מצרים ויכניסם לארץ ובשם אל שדי יכול לבא בלב לפרעה ולהוציאם וכן לנצח עמים. וכבר הוציא שרה אמנו מביתו בנגעים גדולים ואברהם עליו השלום ניצח המלכים וכל זה בעזרת אל שדי וכו'.

ולפי דעת הרמב"ן כי דרך שאלה בקש משה רבנו ע"ה שיודיעוהו מי הוא השולחו ובאיזו מדה שלחו אליהם. אם הוא במדת אל שדי או במדת הרחמים העליונים שם הוי"ה ב"ה שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה. וזה הספק בא לידו מחמת שאמר לו "אנכי אלהי אביך" ולא פירש לו שם משמותיו. ומחמת שהבטיחו על מתן תורה שנאמר תעבדון את האלהים וגומר ידע מרע"ה שנתנת התורה לא תהיה בשם אל שדי אלא בשם הגדול שבו נתהוה העולם ע"כ שאל מה אומר אליהם. ובקש שיודיעוהו השם הגדול ויאמר לו אלקים "אהיה אשר אהיה" אהיה עמם בצרה זו ואהיה עמם בצרה אחרת בשיעבוד. אמר לו רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה. אמר לו יפה אמרת כך פרש"י. והכוונה להם בזה שיגיד להם משה שם מורה המציאות והשגחה. והשיבו האל ית' אינם צריכים ראייה אחרת רק אהיה עמהם בכל צרתם לו צר יקראני ואענהו.

עוד אמרו במדרש אגדה אהי"ה אשר אהי"ה כשם שאת הוה עמי כך אני הוה עמך וכו'. ועוד דרשו אמר לו הקב"ה למשה: אני הוא שהייתי ועכשיו אני הוא אני הוא לעתיד לבא, ע"כ. נאמר ג"פ אהי"ה וביאורו בעבור שאין זמן העבר והעתיד כולם בבורא ית' כהוה כי אין חליפות וצבא עמו לפיכך יקראו בו כל הזמנים בשם אחד מורה חיוב המציאות. וכתב הרב כי אונקלוס ע"ה תרגום שתי שמות הראשונים אהא עם מאן דאהא ולא תרגם שם השלישי. ונראה מדעתו כי השם הנכבד שהוא בד' אותיות צוהו לומר כמו שנאמר כה תאמר אל בני ישראל אהי"ה שלחני אליכם אבל הודיעו תחלה עניינו כי שאילתו של משה לדעת דרכי השם משמו הגדול כענין שחזר ואמר הודיעני נא את דרכיך. והשיב האל ית' וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון כלומר כי בשם הנכבד אשר יקרא לפניו יחון וירחם ולא יוכל אדם לבוא אל עומק דרכיו על כן תרגם כאן "אהא עם מאן דאהא" בשמי כשתאמר להם שהוא אהי"ה כי בו אני עם האדם לחונן ולרחם. דברים אלו נפלאו בעיני כי חזרתי על כל התרגום ולא מצאתי שני שמות הללו מתורגמים כן בדברי אונקלוס וצ"ל שהוא תרגום ירושלמי¹⁶¹. וכן בעל סודי רזי אמר בחבורו כי אינם מתורגמים מטעם זה שיש לו פירושים רבים כי אם תאמר שאהיה הוא שם, אם כן מהו "אשר אהיה"? יתכן לומר ראובן אשר ראובן? ! אלא אהיה הוא פירושו של השם. רצה לומר אהא

¹⁶¹ לא נמצא בתרגום ירושלמי ולא בתרגום יונתן.

עם מאן דאהא, נמצא שאהיה להבא משמע. וא"ת הוה שאני הוה משמע (ס"א לא משמע) להבא ולשעבר. ואם הוה מתרגם הויתי הוה משמע לשעבר ולא להבא ובדברים הללו פי' רבים אני הוה אני הייתי ויכול לומר אהיה לכל דבר. ועוד אהיה בכל ההווה. ואני הוה שלעולם אהיה. וכל אשר היה הוה ויהיה ממני. וא"ת אחרי שאינו שם למה אינו נמחק? כמ"ש ביו"ד סימן רע"ו סעי' ט אלא צ"ל מטעם שהוא פירושו של השם לשם הנעלם כאשר אבאר.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶהְיֶה שְׁלֹחַנִי אֲלֵיכֶם:

ג, יד

הדבר הוא מוכרח שהוא פירוש של השם. שאם היה אומר אהיה פעם אחת ואח"כ אהיה שלחני הייתי אומר אהיה הוא שם. וישאל השואל והלא בכל הכ"ד ספרים לא נמצא שם זה. אלא ע"כ יפרש לנו בעל הספר שהפסוק קורא שם יהוה אהיה. מפני שפירושו אהיה אשר אהיה ודי למבין. ורבינו סעדיה גאון כתב בו ביאור אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון. והרב כתב במורה נבוכים הנמצא אשר הוא נמצא. רצה לומר, ראוי המציאות שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר. והרמב"ן דחה ממאמרו ויפרש כונת הרב ז"ל שיסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא יתברך וזה ירחיק אותו ויאמר חלילה אלא זה השם הוא תשובת שאלתו והודיעו שהוא שלוח אליהם במ"ה במדת הדין אשר במדת רחמים ואלו ואלו דברי אלהים חיים ולא יש ביניהם מוכיח איזה יכשר כלומר אין בידינו להכריע.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶהְיֶה שְׁלֹחַנִי אֲלֵיכֶם:

ג, יד

כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם. הזכיר להם שם האחד לבדו להורות להם על האחדות ולכן צוהו עוד (שמות ג, טז) "כה תאמר לבני ישראל ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם" כי השם הזה הוא מדת רחמים וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו ויחדש אותות ומופתים בעולם. והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לומר הוא כלול בשם הגדול והם שוים בלשונם כי שניהם מורים על הויה. וכן באותיות שוות, רצה לומר כי "אהיה" ו"יהוה" שתי אותיות האחרונות שבשם הראשון שהם י"ה מאהי"ה הם הראשונות בשם של יהו"ה רק שי"ה של שם הראשון מורה על חכמת שלמה וי"ה שבשם השני מורה על חכמת אלהים שהוזהר משה

רע"ה להסתירו מישראל הגוי קדוש כולו ולגלותו לזקנים בלבד שהיו זכים וחכמים משיגים אשר לא יוכלו להשיג המון העם פן יבעטו אורחות. וא"ה מאהיה רומז לכ"ע הוזהר מלגלותו אפילו לזקנים כאשר אבאר. ו"ה מן השם הגדול רומז לתשובה שהיא הבינה. וכאשר תצטרף אלו השלשה שמות הקדושים שביארנו שהם ששה אותיות אהיה ו"ה בגימטרי' ל"ב. הראשון יוצא ממזמור הבו לה' בני אלים. השני מרננו צדיקים. השלישי מהושיענו אלהינו. ותמצא ביאור הפסוק שיהו"ה גלה לכל ישראל כי בג' שמות נתגלה למשה א"ה לכ"ע שם אהיה לכתר עליון י"ה לש"ה שם יהיה לשם המיוחד ו"ה לש"ת אותיות ו"ה בינה. ושלשתן נמסרו למשה רע"ה בשליחותו. ולא מצינו שיגלה אלו השמות המבוארים אף כי ידענו כי לא עבר את פי ה' אך קבלה אמתית כי גלה לזקנים הראשון בצרף השני ר"ל אהיה כאשר ביארנו. ולישראל השני בצרף השלישי ר"ל יהוה. אמנם א"ה לא גלה כי הוא סוד כ"ע וזהו סוד ותחסרהו מעט מאלהים:

(הג"ה) מע"ט, מ"ט שערי בינה, ע' פנים שהתורה נדרשת בהן והע' של מעט תלויה להורות על הסוד ממש עכ"ל:

וכל זה מורה אחדות וסוד נעוץ סופן בתחלתן. עוד יותר אחדות כי אלף ראשונה מורה על הקדמות. והיוד שבשני מורה על י' ספירות בלי מה נלקחו ונכתבו תחלה וסוף בשם של י' להורות כי הוא אצילות מן הראש עד אין סוף. ומ"ה שהוא ד"ן באמצע כלומר שם אדנות הוא נדרש כך: א ד נ י אות א' משם אהיה ואותיות י' אחרונה משם יהיה ואותיות ד"ן באמצע. והרב ז"ל כתב שמשם יובן קמצותו ר"ל שיו"ד קמוץ בכל התורה כי כשהוא בפת"ח מורה על האדנות. אבל הקמ"ץ מורה על שמות רבים שהוא קומץ את כולם והאצילות מן הכל. וכמו שהיו"ד קומץ כל השמות כך הקמ"ץ רומז למערב. והה"ד (תהלים יט, ז) "מקצה השמים מוצאו" שהוא קומץ כל צבא השמים:

(הג"ה) והקמץ ברוב מקומות רומז לעטרה הכלולה מדין ורחמים. וכן הקמץ הוא פת"ח וחיר"יק הפת"ח רחמים זש"ה (תהלים קמ"ה ט"ז) "פותח את ידיך". החירק הוא הדין שנאמר (איכה ב, טז) ויחרקו שן. עכ"ל:

וַיֹּאמֶר מִשֵּׁה אֵל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלֹזְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מַה אֲמַר אֱלֹהֵם:

ג, יג

ואמרו ל' מ'ה שמ'ו מ'ה. מצאתי למקובל כי רמז בכאן שם בן ד' אותיות בסופי תיבות¹⁶² ואולי זה רמז למה שהשיג כאן. ובסוף הענין רמזו בראשי תיבות ידעתי (שמות ד, יד) כי י'דבר ה'וא ו'גם ה'נה כנגד מעלין בקדש ולא מורידין.

וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלֹשֵׁי אֱלֹהִים זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר:

ג, טו

"זה שמי לעולם" כאן, "וזה זכרי לדר דר" על דעת הרב הרמב"ן¹⁶³ ז"ל יחזור אל אלהי אבותיו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, (תהלים נה, כ) ישמע ד' [אל] ויענם:

(הג"ה) שזה שמי לעולם הוא התפארת ונכתב חסר "לעלם" לנער שהוא הַעֲלָם (בסגול תחת העי"ן) והוא העטרה אדני הקטן. מ"ע. עכ"ל.

ויהיה פנימיותו "זה שמי לעולם" לרמוז אל אלהי אברהם חסד אלהי יצחק גבורה כי משם ההמשכה באהלו. "ויאמר זה שמי לעולם" לרמוז אל אלהי אברהם אלהי יצחק חו"ג לא שיאמר שיקרא הוא כן אלא שמי כאן, ר"ל אש ומים שהן זרועות עולם שהם הגדולה והגבורה שמשם השפע בא לעולם לתפארת שהוא השם הגדול. "וזה זכרי" זו התפארת שהיא ואלהי יעקב להורות שהוא אות שלו. ושהשפע בא מה' ספירות עליונות שהם כחבחו"ג וממנו ומן התפארת לאחדות לנהי"ם וכדי לעשות אות הבחנה או הבדלה בין המדה ההיא תפארת לאחדות נהי"ם כתב "ואלהי יעקב". לדר דר היה ה"ע היא העטרה כלומר המלכות ונקראת ד"ר בעבור כי כל הדורות באין ממנה דהיינו נשמות בני"ס. ס"א ספרים אחרים גרסו וזה זכרי ואלהי יעקב. ולכך הוסיף בה וי"ו. וזהו טעם לד"ר ד"ר. יאמר המפרש "זה שמי לעולם אלהי אברהם אלהי יצחק" אלקי שהם תחלת העולם והבניין דהיינו החסד הוא ראשית הבנין של שבעת ימי בראשית. "וזה זכרי" זו התפארת הנקראת ואלהי יעקב כי מדת יעקב צ"ז צורת זכר וחתום בוי"ו שבשם

¹⁶² רעיון זה מובא בהקדמת תיקוני זוהר דף י' ע"א.

¹⁶³ הנה דבריו: רמב"ן שמות ג, טו : "וזה זכרי לדר דר" יחזור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי לא לעולם ישכח ברית אבות, וכל הדורות כאשר יזכירו "אלהי אברהם יצחק ויעקב" ישמע אל ויענם. ועל דרך האמת, זה שמי לעולם, אלהי אברהם אלהי יצחק, וזה זכרי ואלהי יעקב, ולכך הוסיף בו וי, וזה טעם זכרי לדר דר חסר והמשכיל יבין:

המיוחד כבר ידעת שאות ו' בשם הויה תרמוז לתפארת כי י"ה הם חו"ב ו"ה תו"מ. ואמרו רז"ל "לעלם" כתיב שלא כמו שהוא נכתב נקרא נכתב הויה ונקרא אדנות. לדר דר הוא צ"ץ¹⁶⁴.

וסמך נאה ועניין מפואר אמרו המקובלים תיקו"ז (ד ע"ב) כי שמי עם י"ה הרומז לחכמת שלמה מלכות יעלה שם"ה במספר לאוין, וזכר"י עם ו"ה שהוא תפארת עולה רמ"ח כמספר מצות עשה.

ולא יתעלם ממך דברי איש סודי: זה שמי לעלם אחז"ל אין מגלין את השם אלא למי שהוא זכאי מעלומותיו דהיינו כשהיה עלם לא יצא עליו שם רע ויודע לעלם יודע להעלים סודות ועלם בא"ת ב"ש זכ"י לרמוז שאותו אדם זכאי. עלם בא"ט ב"ח לע"ת. והע"ת כבר רמזו שנסמכה פרשת שמטה לנוקב שאין מגלין את השם אלא פעם אחת בשמיטה ומשמת שמעון הצדיק נמנעו מלברך בשם. "זה שמי לעלם" ולמה נעלם? מפני קוץ ודרדר דהיינו הרשעים שנמשלו לקוצים. והקב"ה יודע שעתידין להזכיר השם של כינוי לבטלה ואלו היה ידוע השם ככתיבתו לא שבקי חיי לכל בריה. וגם להכעיס אומרים יכה יוסי¹⁶⁵ את יוסי כאשר יועיל כשיקלל את איש חבירו וניזוק המקולל כך יהיו סבורים שהאחד יכה את חבירו וכתיב (ישעיה נ"ב ה') ותמיד כל היום שמי מנואץ. מצורף לזה "זה שמי" כאשר זה השם של יהו"ה לבדו "לעלם" העלמהו שאין שם כיוצא בו נזכר תקראהו כמו ה' שמנוקד חט"ף. אבל ב"זה זכרי" ששם אחר נופל עמו כגון אדנ"י אז תקרא הנקרא במקום אחר כגון אלהים. "וזה זכרי" כמו למעלה מבראשית עד (בראשית ח, א) "ויזכור אלהים את נח", (בראשית ט, טז) "לזכור ברית עולם בין אלהים". (בראשית יט, כט) "ויזכור אלהים את אברהם" וכאלה רבות שבזכירת אלהים. והנהו "וזה זכרי" כשנמתק [כשנרתק] לשם אחר כגון אדני אצל י"י אז תקרא ה' אלהים וכן הוא נקוד אלהים. ואמרו בעלי הקבלה כגון בספר שערי אורה כי מדה השמינית בינה נכתב יהו"ה נקרא אלהים. וזה הסוד (תהלים ק"ו ב') גבורת י"י. והוא המשכת הדינין למט' למטה וממנה מן הבינה נאצלת מדת גבורה הנקראת בכל מקום אלהים. וכאשר ישתכללו כל הספירות העליונות מצד החס"ד ויריקו ברכה על המלכות נקראת יהו"ה, וכשישתכללו מן צד הגבורה ומן הדין ויריקו בעטרה נקראת אלהים. ועל זה סמכו אחר חורבן הבית וגנזו שם המפורש כי מעיקרא

¹⁶⁴ ק"ק שהרי לעיל אמר שלדר דר זו המלכות וכך אמרו המקובלים על מה שאנו אומרים בתפלת ראש השנה לדור ודור המליכו לא-ל שאלו רחל ולאח. אם כן מדוע אומר כאן שלדר דר זו התפארת? וי"ל בעת שהתפארת משפיע להן יקראו לדר דר.

¹⁶⁵ יוסי כינוי לשם אלהים כי מספרם שווה.

היה חקוק שם המפורש מבחוץ הה"ד (דברים י"ב, י"א) "לשכן שמו שם". (מל"א ח', מ"ג) "כי שמך נקרא על הבית". והיו יראים פן יעתיקוהו שאינם מהוגנים לכך. ולמה לא נתנוהו במסתרים? שאם יצטרך אחד מן החסידים או מן הסנהדרין שהוחזקו חסידים וילמדו כמו (בכורות ח ע"ב) רבי יהושע בן חנניא דעבד מה דעבד ועמד באויר העולם. וכן (סנהדרין צ"ה ע"א) אבישי לדוד. והנה זה השם הזכירו ישעיה הנביא ע"ה (יבמות מ"ט ע"ב) ונבלע בארזא. ובשם הזה יעשו נפלאות כי המלאכים מוכנים ומזומנים לעשות חפצו. אמנם אין הבורא מקבל שבועות הברואים אך הממונים. סוד זה יהיה תקוע בלבבך כי יתד נאמן הוא.

גם יש בכאן סוד מקובל הנקודות הניקוד של "זֶה שְׁמִי לְעֵלָם" כי הם נקודות של השם הגדול וסימנך (תהלים פט, טז) "מי בשחק יערוך לך, ידמה לה' בבני אלים". והוא סוד התפילה והתחלתה ממה שנאמר (תהלים קיט, פח) "ואשמרה עדות פיך" ומהו עדות פיך? החך, והוא ניקוד החולם. והשינים הם הש"ב"א. והלשון הוא הפתח שהוא הקמץ. וזהו סוד ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. כל זה מיסוד איש סודי ונכלל סוד זה רק באבותך חשק ה' חש"ק חולם ש"בא קמץ ממש:

(הג"ה) ויקדו וישתחוו איתא בספר היכלות. קידה באנפין בארעא למתגברא עלי דינא השתחוייה לאתדבקה בריחומא דמריה. בין תבין לכן הקדים קידה להשתחוייה בסוד החטאת שקדמה לעולה. עכ"ל: דהיינו קידה רומזת למלכות והשתחוייה לתפארת.

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נִלְכָּה זֶה דְּרָךְ שְׂכֵלֶשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִבְרָא לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעוּנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בַּזָּרָב:

ה, ג

פן יפגעו בדבר או בחרב. כתב הרמב"ן כי הוא סוד הקרבנות שהם כופר ופדיון מן הפגיעה כי (חבקוק ג, יד) "לפניו ילך דָּבָר" הרומז לצדיק יסו"ד עולם כלומר "לפניו" היינו התפארת ומילת "דבר" תרמוז ליסוד כמו (כתובות י"ג ע"א) ראוה מדברת או בחרבו הקשה הרומז למלכו"ת. בכאן תימא כי צוה למשה ולאהרן ואמרת ה' אלוהי העברים נקרא עלינו נלכה וגומר והם אומרים כי אמר השם אלהי ישראל וגומר, כי פרעה היה חכם גדול ומבין ויודע שם אלהים ומודה בו כאשר אמר הוא או מורישיו (בראשית א, לט) "אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת" אבל לא ידע שם המיוחד. ובעבור זה השיב (שמות ה, ב) "לא ידעתי את ה'" והם נזכרו וחזרו לומר "אלהי העבריים נקרא עלינו" כאשר צוה. ואמר "אלהי העברים" לבד שהוא אל שדי ושודד

מערכת השמים כאשר אבאר לפני. ואמר "נקרא עלינו" הודיעוהו כי במקרה היה אשר נקרה עליהם ויצטרכו לזכות פן תהיה הפגיעה בדבר או בחרב. וכעניין זה יש בדבר בלעם שנאמר (במדבר כג, ד) "ויקר אלהים אל בלעם". ותכף לו ויאמר את שבעה המזבחות ערכתי פן בחרב יצא לקראתו:

וַיָּשָׁב מִשָּׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעֵתָה לָעַם הַזֶּה לָמוּתָהּ זֶה שְׁלֹחֹתִי:

ה, כב

אדני למה הרעותה לעם הזה. השם הזה נכתב בא"ד שהוא במלכות¹⁶⁶ הנקראת מדת הדין להודיע כי בשם יהו"ה שהוא מדת הרחמים לא יריע ולא ישחית לעם. ואשר הזכירו מרע"ה פעמים בא"ד היה מתחנן לו שלא יעיר כל חמתו¹⁶⁷. ואלו היה מתיירא במחשבתו להזכיר שם המיוחד. כי מחדש בא להראותו. את עושר כבוד מלכותו. וישימהו על בית מעודו. וכל יש לו נתן בידו: חסלת סדר שמות:

וארא

כזכור אב. ברית אבות. לציר גילה. כבוד השם:

להוציא עם אשר נשבו. במפריכיו. עשות רושם:

מעט שכינתו. נגלית לאברהם. ויצחק וישראל. תמיד באל שדי:

ושמי אדני שם. לא נודעה להם. כאשר לציר נאמן. ביתו וכל סודי:

וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשִׁמִּי יְהוָה לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם:

¹⁶⁶ דע שבכל ספירה יש שם המחיה אותה: מלכות – אדנות, יסוד – שד"י, הוד – אלקים צבאות, נצח – הו"ה צבאות, תפארת – הו"ה, גבורה – אלקים, חסד – אל, בינה – הו"ה בניקוד אלקים, חכמה – י"ה, כתר – אהיה. ויש אומרים שבבינה שם אהיה.

¹⁶⁷ בספר הזוהר אמרו שרק משה יכול להתרעם על שם אדני כי הוא מעל המלכות והנה הדברים בווהר (ח"ב דף כב ע"ב) "וַאֲמַר רַבִּי יוֹסִי, מֹשֶׁה, אֶלְמָלָא דְהָנָה מְאִירָה דְבִיתָא, אִישׁ הָאֱלֹהִים, אֲתַעֲנֵשׁ עַל מַה דְּאָמַר, אֲכַל בְּגִינִי הָאִי, לֹא אֲתַעֲנֵשׁ. לְבַר נֶשׁ דְּנִפְל לִיה קִטְטָה בְּדִיתָהּ, וְאָמַר לָהּ מְלִין, שְׂרָאָתָהּ הִיא לְאֲתַרְעָמָא, כִּינֹן דְּשְׂאֲרִית מְלָה, הָנָה תִּפְקֹן מְלָכָא, נָטַל מְלָכָא מְלָה, וְהִיא שְׂתַקֵּת וּפְסֻקָתָהּ לְמִלָּלָא. אָמַר לִיה מְלָכָא, וְכִי לֹא יִדְעָתָה דְּאֲנָא הוּא מְלָכָא, וּמִקְמָאִי מְלִילַת מְלִין אֵלִין, כְּפִיכּוּל אוּף הָכִי מֹשֶׁה, וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל יְיָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעֵתָהּ וְגו'. מִיָּד, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, שְׂאֲרִי לְאֲתַרְעָמָא, מִיָּד נָטַל מְלָכָא מְלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְיָ וְלֹא יִדְעָתָה דְּאֲנָא הוּא מְלָכָא, וּמִקְמָאִי מְלִילַת מְלִין אֵלִין. בִּיאור: משה אם לא היה איש של המלכות הנקראת אלהים בעל הבית היה נענש על מה שאמר למה הרעותה וכו' אבל כיון שמעלתו גבוהה בתפארת לא נענש. משל לאדם שנפלה לו קטטה עם אשתו ואמר לה דברים קשים, האשה החלה להתרעם ומיד כשדברה עבר שם המלך ושמע את דבריה והיא שתקה. אמר לו המלך וכי אין אתה יודע שאני המלך ודבריה נשמעו לי? כך הנמשל כשאמר למה אדני-י וכו' מיד נטל המלך דבריו ואמר לו וכי אין אתה יודע שאני המלך ומיד וידבר אלקים אל משה ויאמר לו אני יהוה.

ו, ג

וארא אל אברהם וגו'. איתא במדרש רות (ז"ח) רבי חלקיה בן אליעזר פתח ואמר (ירמיה לא, ב) "מרחוק ה' נראה לי", כשהקב"ה מדבר עם הנביאים נגלה עליהם מרחוק על כן היו רואים דמות דברים כאדם העומד מרחוק, חוץ ממשה רבינו ע"ה. דאמר רבי אליעזר (ז"ח רות ע"ז ע"א) כל הנביאים לא נתבאו אלא מתוך אספקלריא שאינה מאירה ומשה מתוך אספקלריא מאירה. שאר הנביאים מרחוק ומשה מקרוב שנא' (במדבר י"ב, ז) "לא כן עבדי משה" מהימנא בבני מלכא קרוב הוא למלכא. רבי חנינא אומר יש קרוב ונתרחק ויש רחוק ונתקרב שנאמר (ירמיה לא, ב) מרחוק ה' נראה לי זה קרוב אצל הנבואה וזה למלכות. ר' אלעזר אומר קרוב למלכות ורחוק מן הנבואה שרואין דמיון של מעלה כמין גוף. ואי תימא כל הנביאים מתוך שמתנבאים מרחוק אין אהבתו עליהם שנאמר (שם) אהבת עולם אהבתך עכ"ל רבי חנינא וכו'.

וראיתי לבאר הנה מדרגת הנבואה. דע כי מרע"ה בתחילת נבואתו לא השיג מדרגת הנבואה שלימה כמו שאחז"ל בואלה שמות רבה (ג, א) טירון היה למשה בנבואה. וכעניין זכריהו הנביא שהיה נבואתו ברוח הקדש שהיא למטה ממדרגת הנבואה שנאמר בדוד המלך (שמו"ב כ"ג ב) "רוח ה' דבר בי" והיא יד ה' האמורה ביחזקאל.

והנה למדנו כוונת הרז"ל במדרגת הנבואה והם חמשה:

האחת היא נבואת מרע"ה באספקלריא המאירה והדבור עמו בשם המיוחד פנים אל פנים וידע הפנים המאירים מתוך שאינם מאירים אבל לא השיג הכבוד הגדול חוץ מן הנבואה וזה בקשתו (שמות לג, יח) "הראני נא את כבודך" והפנים שאינם מאירים השיג השגה שלימה.

מדרגה השנייה נבואת האבות וקצת הנביאים כי היה השם הגדול במראה אבל לא התודע להם בשמו והדבור להם מהשם הגדול במדת הדין הרפה מלכות ונהג עמהם בה. ואפי' אותו מראה לא השיגו אלא שהיו רואין בו חלומות.

מדרגה השלישית שאפי' רבים מהנביאים לא השיגו אפילו לזה אבל הם נביאים ברוח הקדש בעניין רוח ה' דבר בי כאשר בארנו.

מדרגה הרביעית נקרא בת קול הנשמעת לחכמים גדולים שקרוב השגתם למדרגת הנביאים האחרונים, וראיית המלאך לנפש המשכלת הם שתי מדרגות ואין הרואה אותו לפעמים נביא והאחת מראה ממש כדניאל או גלוי עינים כנער אלישע

וכעניין בלעם והגר המצרית. וכן נראה שהיה בענין מנוח וגדעון שהוזכר בהם מלאך.

מדרגה שנייה שהיא החמישית מלאכים הנקראים אישים הנראים כדמות אנשים לזכי הנפשות בכל עת שירצו לפעמים לכל אדם לצורך שעה.

עוד אבאר דעות אחרות בקצרה לא בארוכה. ועל קו אחר [אחד] יעמדו כולם.

וְאֵלָּה אֵל אֲבִרָהֶם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשִׁמְי יְהוָה לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

ו, ג

עניין הכתוב על דרך הפשט כי נראה לאבות בשם שד"י שהוא מנצח בו מערכות השמים ולעשות עמהם ניסים נסתרים, רצה לומר שלא תבטל מנהגו של עולם: ברעב זנם, ובמלחמה ממות הצילם, ולתת להם עושר וכבוד וכו'. והנה אמר השם ית' אל משה "נראתי אל האבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ומערכות השמים ועוזר לבחירי, אבל בשמי ה' אשר בו נהיה כל הוה לא נודעתי להם ולברא להם חדשות בשנוי התולדות שהם נסים נגלים.

לְכֵן אָמַר לְבִנִי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתְּנוּזָת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהַצֵּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵּיהֶם וְנִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים זָדִלִּים:

ו, ו

לכן אמור לבני ישראל אני ה'. ותודיע להם השם הגדול פעם אחרת כי בו אני עושה עמהם אותות להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל. ויאמר "וארא" מפני שהיתה נבואת האבות במראות הלילה כלומר דרך המלכות היא האספקלריא שאינה מאירה לכן אמר בה "וארא". ובעבור שהיתה של משה פנים אל פנים אמר לא נודעתי להם כאשר נודעתי לך. וכן הוא דעת הרמב"ן, אך שבאר יותר ואמר אני ה' נראתי להם באספקלריא של אל שדי שאינו מצוחצח. ואין ספק כי האבות ידעו שם המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה. גלל זה לכן כאשר דבר אבינו אברהם ע"ה עם ה' יתברך זכר שם המיוחד בא"ד אשר הוא גלוי שכינ"ה ובמדת הדין הרפה. ועם מרע"ה התנהג במדת הרחמים שהוא שם הגדול כטעם (ישעיה סג, יב) מוליך לימין משה זרוע תפארת"ו. ולכן לא יזכיר מעתה שם אל שדי כי התורה נתנה בשם הגדול שם הויה ב"ה. ו"שערי צדק"¹⁶⁸ כתב "ושמי ה' לא נודעתי להם" רצה לומר ראו שמי ה' מתוך אספקלריא שאינה

¹⁶⁸ ספר שכתב יוסף בן קרניטול בן הרב יוסף ג'יקטיליא מח"ס "שערי אורה".

מצוחצחת ולפיכך לא נודעתי להם בתכלית הביאור אלא אחורי הפרוכת. וזהו סוד (איוב יא, ז) "החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא". ומצאתי בספר רב סודי כי הדבר מקובל וידוע כי נראה לאבות בכל מה שאירע לזרעם. תחלה הראה הקב"ה לאברהם כסא ועליו מלכות וכסא רחוק מן הכבו"ד. לא בירך השם כי הבין שמלכים יצאו מישמעאל מצדו. אח"כ הראה ליצחק כסא וחושך פרוש עליו לא בירך כי זה היה מלכות אדום. ליעקב כסא דוד ושלמה והתחיל לברך שלא ראה מלך נכרי על ישראל וראה הכבוד ושבת רודה במזלי האומות. אמר לו מה שאת רואה זה דוד ושלמה ומשיח שנא' (דהי"א כ"ט, כג) וישב שלמה על כסא ה'. ואמר יעקב ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכאשר אמר להם (בראשית לה, יא) "ומלכים מחלצין יצאו" הראה להם כסאות ויושבים על הכסאות לפני כסא הכבוד והראה לאברהם ליצחק וליעקב באורה איך מתגדלת וקול בהמון ושם ה' ככתיבתו עליו ובהתגדל הכבוד שנראה רשום עליו שם ה' ובהתחלת גדול הכבוד אל שדי כשמתחלה נראה הכבוד כגוונים ובגופים מחולקים וקולות ואינם כי אם אחד, ונתרבה בחוזק. אומר לרואה הכבוד זה סימן לזרעו שיפרו וירבו זהו וירא ה'. ואם יראה במראות מרובות ולפניו מלאכים והמראה משונה היא מצוה ולא שהמראה מדבר אלא שחותם וגו' ולא יתבטל:

(הג"ה וזהו סוד התלמודות בני הנביאים שידעו ראיית העניין והשגתם למה דומה עכ"ל).

הלכך לאברהם וליעקב שהולידו הרבה נראה בה' (בראשית כח, ג) וב- "ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך ויתן לך את ברכת אברהם" ולא נאמר ברכתי. באברהם נאמר (בראשית י"ז, א) "וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני אל שדי" וכן ויאמר אליו (בראשית טו, ז) אני ה' אשר הוצאתיך. ויעקב (בראשית כח, יג) והנה ה' נצב עליו. וכן (בראשית לה, יא) "ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה". אבל ביצחק כתיב (בראשית כו, כד) "וירא אליו בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך" ולא נאמר לו אני ה' או אל שדי. ומה שיאמר הפסוק "וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי" על אברהם ועל יעקב מוסב המקרא כטעם (בראשית לה, כו) אלה אשר יולד לו בפדן ארם, ובנימין לא נולד שם.

וַיִּקְרָא גַם פֶּרְעֹה לְזִזְכָּמִים וְלִמְכָשִׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם זִזְרִטְמִי מִצָּרִים בְּלִהְטֵיהֶם
כֵּן:

ז, יא

ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם. אלו מעשה שדים שלוהטים כהרף עין, והוא מעשה כשפים הנעשים בלט. וי"א שהוא אחיזת עינים כדאיתא בגמרא מעשה באחד שנבקע כריסו ויצאו בני מעיו, הביא הקוסם בנו ושחטו באחיזת עינים נגד ואתנח וחזרו בני מעיו לכריסו וכאלה רבות איתא בתלמוד. אבל מעשה הקב"ה הנעשים ע"י עבדיו נכוחים ואמתיים. ובזה נחלקו כתות יש אומרים כי המלאכים אינם בעלי גופים כאשר הוא לפי האמת אמנם הפרצוף חובר ונשמע מתוכו דברו וברגע נסתר. ויש אומרים כי לא יחובר ולא יסתר אלא נבראים בלי נשמות והם מיוחדים במקומות מיוחדות עד שיצטרכו להראות ולדבר מהם וישיאם (ס"א וידאבו) כרגע ויסירים כרגע. וכן אמר שכך החרטומים והמכשפים עושים, שהממונה מביא תנינים לוקח מטות ואח"כ מחזירם כרגע ומלאך פניו היה צריך להיות משה. כי המכשפים היו משביעים שאר המלאכים אפילו יני"ס ויוחנ"י וממר"א שהיו ראשי המכשפים משביעים שאר מלאכים ולא יכלו לעשות דבר נגד מלאך פניו. ויני"ס ויוחנ"י וממר"א שרי כשדים היו מחרטומי פרעה ומומחים שבהם וזהו שדורש שם "חונה מלאך ה' סביב ליראיו" אלו משה ואהרן, "ויחלצם" מחרטומי מצרים. וזהו סוד שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה כי היה שר הפנים שם על כן לא יכלו לכשפו:

וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטוּמִּים אֶל פְּרֹעֶה אֶצְבֶּע אֱלֹהִים הוּא וַיִּזְזֶק לָב פְּרֹעֶה וְלֹא יָשִׁימֶע אֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

ח, טו

ויאמרו החרטומים אצבע אלקים הוא. אמר להם למה לא תעשו כנים? אמרו לו אנו משבעין מלאכים ושדין ולא יועיל. כיון שזו היא המכה באצבע אין המלאך או שד רשאי להזקק, כי זוכרים הם מה שאירע להם במאמרם¹⁶⁹ מה אנוש וגומר שהושיט הקב"ה אצבעו ביניהם ונשרפו כולם:

הג"ה הא לך סוד האצבע. דע שיש הפרש בין יד ה' ואצבע אלקים כשהשכינה פועלת בכח ה' ספירות אחרונות נקרא יד, וכשפועלת לבדה נקרא אצבע. ויש אומרים כי היד רומז לקשה (גבורה) ואצבע לרפה (מלכות) והראשון עיקר עכ"ל:

¹⁶⁹ ילקוט שמעוני בראשית - פרק א - רמז יב - "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראות את העולם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם? אמרו לפניו (תהלים ח, ה) "מה אנוש כי תזכרנו" הושיט אצבעו ביניהן ושרפן וכן כת שניה. שלישית אמרה לפניו ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה.

שוב כתבו המקובלים מדוע לא יכלו להוציא הכינים ואפי' גדול משעורה, לפי שהחרטומים עמדו על הכינים שהיו גבוהים ה' אמות וכל זמן שאין רגלי המכשף נוגעים בארץ לא יפעלו פעולה כעובדא דשמעון בן שטח¹⁷⁰.

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי כְלִמָּת אֶתָּה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֶתָּה לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי יְהוָה:

ו, ח

אשר נשאתי את ידי וגו'. ר"ל הרימותי זרוע עוזי שאתן להם את הארץ ויהיה הרימותי מאמר תפארת עוזי אלי זה מאמר התפארת אל המלכות הנקראת תורה שבע"פ ותרי"ג מצות כלולות בה וסימן יהו"ה תפארת עוזי מלכות התאזר. וכן (דברים לב, מ) "כי אשא אל שמים ידי" ששאל הי"ד הגדולה שהיא המלכות על השמיים שהוא התפארת והוא שם המיוחד. והפסוק (דניאל יב, ז) "וירם ימינו ושמאלו אל השמים" איננו מעניין זה כי הוא אמור במלאך לבוש הבדים אשר נשבע בחיי העולם עיין בנחמני¹⁷¹:

וְהַפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמִיד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הִיּוֹת שָׁם עָרָב לְמַעַן תִּדְרֶעַ כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

ח, יח

למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. זה סוד ויסוד התורה וקיום אמונת האלהות כאשר נאות לשלמות האל ית' וכאשר נאות להאמין בשלימות האמונה והוא זה שצריך כל בעל דתו להאמין אמונה שלימה אמונה מוחלטת קבועה בלב ובכל אבריו: שיש

¹⁷⁰ אוצר המדרשים - מדרש עשרת הדברות עמוד 450 – "מה עשה רבי שמעון בן שטח? הלך ביום המעונן ולקח עמו שמונים תלמידים נאים מאד ונתן להם שמונים מלבושים נקיים ונתן להם שמונים קדרות והעמידם תחת מערה אחת ואמר להם כשאני אצפר ואשרוק לבשו כליכם והכנסו אצלי מן המערה. הלך אל המכשפות וזעק שמע ה' קולי אקרא חנני וענני איום איום ופתחו לו אמר להם שלכם אני וקודם שנכנס לשם לבש נקיים אמרו לו אנה הלכת אמר להם בין הטיפות של הגשמים אמרו תבקש שנעשה מאומה אמר להם מה שברצונכם יש האחת אמרה מה שאמרה והביאה לחם של כסף והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה לחם של זהב והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה תבשיל של נחשת אמרו לו מה תעשה אתה אמר להם אשרוק ואביא לכם שמונים בחורים לבושים בגדים נאים ונקיים אמרו לו אם בקשת עשה כך, שרק להם ולבשו מנייהו נקיים ועלו לגביהו כשנכנסו אמר להם ר"ש בן שטח כל אחד מכם יטעון האחת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רגליו עומדות בארץ וכן עשו האי דעבדא פיתא אמר לה תעביד פיתא ולא יכלה א"ל זיל צלבה עד דתלינן לכולהו כדתנן (סנהדרין מ"ו ע"א) ר"ש בן שטח תלה שמונים נשים מכשפות.

¹⁷¹ רמב"ן: "ועל דרך האמת, נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ, וכן כי אשא אל שמים ידי (שם), ששאל היד הגדולה אל השמים להיות בה לעולם החיים ואין וירם ימינו ושמאלו אל השמים מן הענין הזה, כי הוא נאמר במלאך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם:

אלוה, קדמון, מחדש, יודע, משגיח, יכול. וקיום אמונה זו היא אמונת התורה כולה. רוצה לומר תורה שבכתב ותורה שבעל פה. כי התורה הקדושה מבטלת כל הדעות הזרות המבטלות האמונה אשר זכרנו ואשר נזכר עוד. כי יש דעות מופסדות וכתות זרות באמונה כאשר אבאר. יש מהם כופרים בעיקר האמונה ואומרים כי העולם קדמון כחשו בהשם ויאמרו לא הוא. ויש מאמינים בחדושו אך מכחישים ידיעת מחדשו בשפלים. אמרו (תהלים עג, יא) "איך ידע אל ויש דעה בעליון". ויש יודו בידיעה ומסירים השגחתו לרוממות האל נגד פחיתות הנבראים ויגזרו בזה כי אין דעת וחשבון במעללי איש ויעשה אדם כדגי הים. והכלל לדעתם עזב השם את הארץ למקרים. ויש מאמינים בחדוש ובידיעה ובהשגחה אך גוזרים היות נמנע דבר שלא יורה עליו השכל או טבע כי העולם כמנהגו נוהג ויכחישו בזה אותות ומופתים ונפלאות שהם בשנוי טבע הנקראים נסים נגלים ומבקשים לאותות ולמופתים למצא להם סבה וטבע. וזולת הכתות שזכרנו יש עוד דעות נמנעות זה אומר בכה וזה אומר בכה ואין צריך להזכירם אך הכללות היוצא מהם הוא הריסות התורה (א). כולה או מקצתה להוציא דבריה למשלים ולהבלים. אבל אמונתנו כי התורה בכללה עניינה וספוריה מתחלתה ועד סופה הם עניינים לא יורה עליהם לא שכל ולא טבע כלל כי כן הגיע עדינו בקבלה איש מפי איש עד משה מסיני והמצות שמתנהגים בעדה ישראל איש מפי איש עדים נאמנים על כל האמונה שזכרנו.

ויתבונן זה בדברי הרמב"ן ז"ל בפרשת בא אל פרעה בטעמי המצות אמר וכאשר ירצה אלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם. יתברר לכל בטול הדעות האלה כולם כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם מחדש ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר מפי הנביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה כי ידבר אלקים את האדם. ולכן יאמר הכתוב במופתים "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" להורות על ההשגחה כי לא עזב את הארץ למקריה כדעתם. ויאמר "למען תדע כי לה' הארץ" להורות על כל המחודש כי הוא שלו שברא מאין. ואמר "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ" להורות על היכולת שהוא שליט בכל אין מעכב בידו. א"כ האותות והמופתים הגדולים הם עדים נאמנים באמונה הבורא ובתורה כולה הרי לך כי באמונת התורה הבאה בקבלה איש מפי איש עד משה מסיני תתקיים אמונת האלהות על השלמות וקביעת האמונה הוא בעשותינו זכר לניסים ולנפלאות הכתובים בתורה בגופנו בבתינו ובכל יום ובכל שעה. ובזה יתאמת לנו כאלו ראינו בעינינו הכל כי בהתמדת האבות אשר ראו ואשר ילמדום ויספרום לבנים זכרם לא יסוף מזרעם להתאמת הענין כי אין הדור הגון לעשות להם ניסים נגלים בכל עת. וכאשר נקבע בלבבנו העניין הזה יתאמת לנו עוד הגמול והעונש

בעניין המצות כי הם עיקרי הדת והאמונה. וכבר האריך הרב ז"ל בפירושו במערכת אלהות בענין זה.

"אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" כתב הרב אברהם כי הוא דרך משל כדרך מלכים שיעמדו באמצע מלכותם שיהיו קרובים אל הקצוות לטובת ארצם והנהגה מלכותם. והרב ז"ל כתב כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ ולא כמי שיחשוב עבים סתר לו ואיך בעד כוכבים יראה וחוג שמים יתהלך. ופנימיות הסוד אמר בן נחמן ונימוקו עמו בכל זמן שהוא כמו "כי שמי בקרבו" זה יופיו וזה טובו ושמו כשם רבו דהיינו אני זו השכינה היא נקראת בשם הוי"ה כמו רבה והוסיף ואמר "בקרב הארץ" שהשם המיוחד שוכן בשם הנכבד הנקרא ארץ¹⁷². ונקרא שמו בישראל המלאך הגואל ושם הקטן קראהו. עובר ירך אמו הוא:

חסלת סדר וארא:

בא

מושל מקשיב. הקשה לבו. נתן אותות. אל צוענים:

חפשים הוציא. עם בחר בו. משם נמוגו הכנענים:

לטמא בא. פתחין לו. אשר גזר. חכם לבב. ואל הכביד. לב פרעה. ביד משה. חתן חובב:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה נָטָה יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבָּה וַיַּעַל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבָּרָד:

י, יב

בא אל פרעה וגומר. נטה ידך בארבה. כתבו המקובלים כי ח' מאות מיני ארבה יש שנשלחו, כל מין מאה: ארבה, סלעם, חרגול, ילק, חסיל, גזם, חנמל, צלצל ודומיהם. כתב הרי"ח [הרב יהודה החסיד] כי הוא קאי על המלאך והוא דומה

¹⁷² ראה רמז: "קרב הארץ" היינו מילוי אותיות ה א ר צ כלומר: א, לף, יש, דיק שהם גימ' 535 כמנין ט"ל מלכות שזה רומז לשם הוי"ה כזה: יוד הא ואו השוכן במלכות. עוד, קרב הארץ היינו אותיות "אר" שהם כמנין אלהים דאחוריים כזה: א אל אלהי אלהים שעולים ר' ועם המילה "אר".

לארבה. דוגמא דוביאל שר פרס שהיה דומה לדוב (מגילה י"א ע"א) והם מסורבלים בשר כדוב ואוכלין ושותין כדוב מחמת זה היה דומה להם:

דְּבָרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֵשִׂיר לְוָדֶשׁ הָיָה וַיִּקְוּוּ לָהֶם אִישׁ שְׂוֵה לְבַיִת אָבֹת שְׂוֵה לְבַיִת:

יב, ג

איש שה לבית אבות שה לבית. דברי פי חכם וטעם המצוה הזאת לפי פשוטה גלל כן משום שאז בחדש ניסן מז"ל טלה בכחו הגדול והוא מזל הצומח לכן צוה השם יתברך לשחוט טלה ולאכלו. להודיע כי לא בכח מזל יצאנו משם כי אם בכח עליון ובהשגחתו הה"ד "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים".

ועל דעת רבותינו ע"ה יותר טעם נכון ומקובל מחמת שהיו המצריים עובדים לטלה מעלה רוחני ומטה גשמי. וכל שכן שהודיע הקב"ה במצוה זו שהשפיל אלהיהם וכחו בהיותו במעלה העליונה שלו תוך ביתו כי המצרים אצטגנינים היו וידעו כח המזל כי הוא ראשון לסדר המזלות על פיו יצאו ועל פיו יחנו עבדו המזל ולמלאך שר של מצרים. וכן אמר "בכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'", הה"ד (עמוס ט, א) הך הכפתור וירעשו הסיפים. כי שר של מצרים שני במרכבה ע"כ לקח [לקה] פן יאמרו יש שר בשמים שאין השם יתברך יכול לו:

וַיְהִי בַּיּוֹצֵא הַלַּיְלָה וַיְהִי הַכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרִיעָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁבְי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה:

יב, כט

בחצות הלילה וגומר. הטעם למה כי אז מושל ממשלת מדת הדין ופועלת פעולתה ובאותה שעה היה מאדים משמש ממונה על הדם. ועל החרב. שהרי בחמשי בשבת יצאו ממצרים ובליל ה' מתו בכורי מצרים חשוב סדר כצנ"ש חל"ם¹⁷³ ראשי לילות, חל"ם כצ"נש ראשי ימים, נמצא מאדים בחצות ליל ה'. ואמר אני ה' יוצא הרומז לעטרה המלכות הנקראת אני. וטעם "יוצא" כטעם (מיכה א, ג) "הנה ה' יוצא" ממדת רחמים ובא לו למדת הדין:

¹⁷³ ר"ת של שבע כוכבי הלכת: כ'זכב צ'דק נ'זגה ש'בתאי ח'מה ל'בנה מ'אדים.

וְלִכְלֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִזְרֹץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ לְמַאֲיֵשׁ וְעַד בְּהִמּוּהָ לְמַעַן תִּדְרֹעוּן אֲשֶׁר
יִפְלֹה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

יא, ז

לא יחרץ כלב לשונו. הוא סוד (ברכות ג' ע"א) משמרת שנייה כלבים צועקים והרמוז
שלא תשלוט עליהם מדת הדין. ואמר לשונו כעניין (איוב ה, טז) ועולתה קפצה פיה.
וזהו (תהלים כב, כא) "מיד כלב יחידתי". ואמרו חז"ל (ב"ק ס' ע"ב) מלאך המות בא
לעיר כלבים צועקים. ותלמידו של הרב יהודה החסיד כתב כי פעם אחת היה כלב
צועק וזנבו מונח בין ירכותיו והיה מהלך לצדדין מאימת מלאך המות, ובא אחד
ודחה את הכלב אל המקום שברח משם ומת הכלב מיד. עכ"ל ה"ר מ"ר:

וְעִבְרָתִי בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הָיָה וְהִכִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאַרְץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד
בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה:

יב, יב

אעשה שפטים אני ה'. אני בעצמי ולא ע"י השליח כך פרש"י ז"ל לשיטתו. והרב
הרמב"ן ז"ל דחה מאמרו כי מדרש חז"ל (ילקוט ש שמות יב, קצט) אינו כן אלא "ועברתי
בארץ מצרים אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור אני ולא השליח, אני הוא ולא אחר".
דעתו בזה בעבור כי משה דבר הפרשה עם ישראל אם כן מן הראוי היה שיאמר ועבר
י"י בארץ מצרים אני ולא מלאך על כן דרשו מה שדרשו.

ויאמר "ועברתי בארץ מצרים" אני ולא ע"י מלאך שלוח מאתי במגפות כמו בדוד¹⁷⁴
ובסנחריב¹⁷⁵. "והכיתי כל בכור" אני ולא שרף כלומר כי גם המכה תהיה ע"י הקב"ה
ולא כמלך שיעשה נקמה ע"י אספקלטור שלו שהם השרפים אשר מהם תצא אש
השורפת את אויביו, כענין אליהו בשר החמשים¹⁷⁶. "ובכל אלהי מצרים אעשה
שפטים אני ה'" ולא ע"י השליח השלוח מאתו הוא המלאך הגואל הנקרא מטטרון
פי' מורה הדרך כדאיתא בספרי (בר"ר ה, ד) אצבע של הקב"ה נעשה מטטרון למשה
והראהו כל ארץ ישראל:

¹⁷⁴ שמו"ב כד, טז.

¹⁷⁵ מל"ב יט, לה.

¹⁷⁶ מל"ב א, יב.

וּלְקַוְּתֶם אֶגְדַּת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בִּסְף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי
הַמְּזוּזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בִּסְף וְאַתֶּם לֹא תַעֲזֹאוּ אִישׁ מִפִּתּוֹז בֵּיתוֹ עַד בִּקְרָה:

יב, כב

ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף. קבלתי כי ישראל היו משתמשים במצרים בזה
השם שאנו עושים יו"ד כנגד יו"ד ויו"ד שלישית ע"ג שתיהן והוא שם של קדושה,
גלל כן לכן בא טיף כנגד טיף וטיף על המשקוף. והם כנגד ז' (ס"א י') ספירות וי'
מאמרות וי' דברות. והם עשויין כנגד ג' הויות וכן סדורם. ומרע"ה בצואתו לישראל
אמר להפך והגענתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות יצוה שלא יכתבם בקדושה.
והחסיד ז"ל היה מונע לכתוב כן כי אם שלשתם זה אצל זה:

וְעִבְרָתִי בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הִנֵּה וְהִפֵּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאַרְץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד
בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה:

יב, יב

ועברתי בארץ מצרים. אמרו המקובלים זה מאמר התפארת "אני ולא מלאך" רצה
לומר אני עם המלאך הגואל ולא המלאך לבד. וי"א אני זה השם הגדול תפארת כי
הוא עושה ולא המלאך כמו שנאמר "ואין אלקים עמדי" שאין מלאך ושר יכול
למחות על ידו [ידיו]:

הג"ה. ואל תתמה על מאמרם ז"ל אני ולא מלאך אני ולא השליח וכתוב
וישלח מלאך ויוציאו ממצרים וכתוב ולא יתן המשחית וגו'. דע, כי מכות
מצרים היו ע"י מדת הדין (מלכות) בכח השם הגדול (תפארת). וזהו
"וישלח מלאך". כי המלכות נקרא נקראת מלאך הגואל. וכוונת הרב ז"ל על
שם המיוחד תפארת ושם הנכבד מלכות ביחוד שלם. וזהו שאמרו במדרש "אני
ה'" אני הוא ולא אחר. והפירוש "אני" לעטרה ה' לתפארת. ולא אחר לאפוקי
מלאך נברא כמו בדור וסנחרב. ואלו אמר מרע"ה ועבר ה' משמע היה על
התפארת, אבל עכשיו שאמר "ועברתי" רומז על העטרה, שהתפארת
מדברת באמצעות יחוד העטרה עכ"ל:

ראיתי לבאר הנה סוד התפילין מיסוד רבינו ע"ה ראשי הדברים קראו לדבר המעולה
המונח בראש טוטפות הוא כעין פאר שנא' (יחזקאל כד, יז) פארך חבוש עליך תרגם
יונתן טוטפת. וכן איתא במסכת שבת (נ"ז ע"ב) לא בטוטפת ולא בשרביטין ואמר
רבי אבהו טוטפתא המקפת מאוזן אל אוזן ובעלי הקבלה דברו בו ויודעים מהותו
ומהם ראוי לקבלה. ואמר "טוטפות" ולא אמר טוטפת עבור שהם בתים רבים אשר

קבלנו צורותם מאבותינו הקדושים: תיתורא, ומעברתא, ומרובעות, ותפירתם. והם קבלו מן הנביאים איש מפי איש עד משה מסיני.

ומעתה יתבונן כל משכיל כי דברים רבים יש בדברי רז"ל באגדות הנשמעים לסכלים חידות ומשלים והם לבעלי הקבלה פשוטים מאירים כשמש בצהרים ואם יבזום הסכלים לא נמנעו חכמי התורה מלספר האמת אולי איש אחד מאלף ימצא. אמרו במס' ברכות (ד' ע"א) וראית את אחורי מלמד שהראהו הקב"ה קשר של תפילין. וכן (ר' ע"א) בתפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו, וכולם נכוחים למבין.

ושורש מצוה זו להניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש. ביד כה"ה נגד הלב שהוא הקבורת ועל הראש בגובה הראש מקום שמוח של תינוק רופף שהוא משכנות המחשבה. והנה נצטוונו לכתוב פרשת קדש והיה כי יביאך בטוטפת כדי שיהא יציאת מצרים בין עינינו. ופרשת שמע והיה אם שמע נצטוונו ג"כ לעשות טוטפות מפני ששם מצות היחוד וזכרון כל המצות ועונשן ושכרן וכל שורש האמונה והעתיקו אבותינו ע"ה שיהא של יד בית אחד רמז לאחדות ושל ראש ארבע בתים רמז להתפשטות. ואין בד' של ראש רק מה שהוא בבית יחידי כי אין בענפים רק מה שהוא בכח השורש. ומכאן יובן שכשמניח, מניח של יד תחילה אשר הוא השורש וכשחולצם חולץ של ראש תחלה כי יש שורש אע"פ שאין ענף ואין ענף בלי שור [שורש]. ואל יליז מעיניך מלת "ולזכרון" בין עיניך כי העין הוא שם משותף לכל ראות והשגחה וזכרון כמו אל יליזו מעיניך. ולדמיון כעין הקרח הנורא. וכאן כולל שלשתם כי הנחתן על שורשי העינים והם לזכרון לנו לבנינו כי הבורא ית' שמו השגיח עלינו ואף הם לקבוע דמיון בנפשנו כשם שהתפילין מונחים בראשית המוח ורצועות מתקשרות מהם ומתעגלים ומקיפין את כל הראש עד הקשר שהוא נקודה אחרונה כן הוא ית' שורש כל המציאות ומכאן משתלשלות כל הנמצאות והכל מתקשר זה בזה במדריגת השכלים עד הנבראים הארציים והוא תכלית הכול ותכלית כולם מקיף ושב אל רצונו.

פנימיות הסוד, על דעת רבותינו ואשר העלתי מדלייה מעצמי, לא אכחד אמרי קדוש כאשר הגיע הדבר עדינו מאבותינו הקדושים היות של יד בית אחד וכו' ד' פרשיות כאשר אמרנו. כתב הרב ז"ל¹⁷⁷ סמך לדבר "לבבתי אחותי כלה" זו המלכות שהיא

¹⁷⁷ הרמב"ן (שמות יג, טז) "ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה' לי, כי כמו זה אלי ואנוהו (להלן טו ב), יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים, והיה זה לך לאות על זרוע עזך, כטעם כי תפארת עזמו אתה (תהלים פט יח) והנה האות כאות המילה והשבת ובעבור שהכל בכלל הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממה מפי הגבורה שיהיה בית אחד כענין שאמר הכתוב "אחתי כלה" (שה"ש ה, א), בעבור שהיא מתאחדת (דורש מילת

כלולה ומתאחדות בל"ב נתיבות. ולפי שחכמת שלמ"ה כלולה בחכמ"ת אלקים וכלולה מי' ספירות וכ"ב אותיות שהם ל"ב נתיבות חכמה הם בבית אחד ונקשרות בה וכן שמאלו תחת לראשי מלכות ב"ד הם תחת ישרא"ל סבא ומלכות ב"ד נקרא שמאל בכמה מקומות.

ואחרי כי הנחת תפילין של יד קודמת לראש אבארנו תחלה. דע איש המעיין המניח תפילין יניח של יד תחלה מפני שצריך לרמוז לעשירית הנתנה לראש פנה וכן עיקר היחוד והיא כלל הכל. ושם מתיחדים כל הספירות ומפני שכת העשירית כלולה בלילה ונקראת לילה ע"כ מן הראוי שהוא כמאמר חז"ל שאין זמן תפילין בלילה. כי אין לבטל כח המנהיג. ומה שאמרו תפילין של יד אינה מעכבת על של ראש ושל ראש אינה מעכבת על של יד לפי שהכל כלול בתפילין של יד והבניין שלם. וכן של ראש. ועניין תפילין של ראש כמו שבארנו לזכרון בין ענין שיניחם במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח ותחלת הזכרון. והקשר של ראש שהוא כמין דל"ת לפי שהוא רומז לד' ספירות לד' פרשיות ע"כ יהא מונח על אחרית המוח המשמר לזכירה. והד' ספירות אשר הבתים רומזים אליהם הם חכמ"ה [בינה] גדולה גבור"ה. (ס"א וחס"ד) קדש לי כל בכור נגד חכ"מה שהיא בכור באצילות:

(הג"ה) והיא נרמזת ביו"ד של המיוחד הרי הת"ת מתאחדת בא"ס ע"י חכמה:

שנייה והיה כי יביאך כנגד בינה המבינה בהשגחה. כי במדת הבינה יצאו ישראל ממצרים ואז נפתחו נ' שערי בינה. ויציאת מצרים מורה על שחרור עבדים אשר הוא ביובל היובל הוא שנת הנ' והוא רמוז בה"א ראשונה של שם המיוחד ונאמר כי בחוזה יד הוציאנו והבינה היא חוזה היד כי ממנה מושכת יד השמאלי. שלישית שמע ישראל נגד אהבת חס"ד. רביעית והיה אם שמוע נגד גבור"ה שכתוב בו וחרה אף:

אחותי בכתיב חסר אחת היא כי היא מאחה הכל לאחד ולכן בתפילין של יד, שהיא בחינת המלכות והכלה הכלולה, הכל מתאחד וכלולה מל"ב נתיבות, וכתיב שמאלו תחת לראשי (שם ב' ו):

ואמר ולזכרון בין ענין, שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח, והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר הזכירה ולשון "בין ענין", שיהיו באמצעות הראש לא מצד אחד, או ששם שרשי העינים ומשם יהיה הראות וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ולפרש זה חזר ואמר "ולטטפות" לבאר שאין המצוה בין העינים למטה, אבל בגובה הראש מונחים שם כטטפות ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו.

הג"ה באלו ד' ספירות מתעטר הת"פ ומניחם הנרמז באות ו' והד' פרשיות של יד רומזים לתפארת נצח הו"ד יסוד ובהם מתעטר כנסת ישראל ל הנרמז בה' שניה של שם המיוחד והרמז בה ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם הרמז בזה להקב"ה ושכינת עוזו¹⁷⁸. עכ"ל ה"ר מ"ד:

ובתפילין של ראש יש בו שני שיני"ן שנאמר (תהלים קיט, קסב) "שש אנכי על" וגומר. ומניחין אותן שש ימים. ואותן ב' שינין אחד של ד' ראשין מימין הקורא. ושל ג' משמאל הקורא. של ד' רומז לד' ספירות שבארנו. ושל שמאל נגד נצ"ח הו"ד יסוד. והתפאר"ת הוא המניח תפילין ר"ל יקבל כח הד' ספירות ומשפיע לג' של מטה. וזהו מאמרם ז"ל (ברכות ו' ע"א) שהקב"ה מניח תפילין בכל יום שהוא התפארת ואדם העליון. ועיקר האדם הוא הראש על כן האדם שלמטה הנכבד בדמות מניח ד' פרשיות הללו באמצע ועל המוח בב' מקומות אחת במקום שמוחו של תינוק רופף ואחת כנגד העורף ולא מצד שלא יטה מקו האמצעי והשדרה. גם יש במאמרם ז"ל כי רצועות שחורות הלכה למשה. גם שיהו אורך הרצועות כשעורם של ימין עד הטבור ושמאל כנגד החזה להגביר ימין על שמאל. ומקיפין את הראש רמז לאצילות ולהמשכה הבא מן הראש אל יתר הגוף. ואמרו המקובלים ברצועות שחורות רומז לאדם העליון שנאמר בו (שיה"ש ה, יא) "קוצותיו תלתלים שחורות כעורב" ושחורות רמז לתעלות הדבר כי שחור היינו חשך וכשם שאי אפשר להסתכל בחשך כך אינו אפשר להשיג העניין זה אשר הוא אספקלריא המאירה. וי"א שהיא רמז לאצילות אין סוף ולדבר הנעלם:

(הג"ה) ואינו רצועין אתקרון תשמישי קדושה, אסמכתא מנלן? אמר ליה "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו" דייקא. ס"ז¹⁷⁸. וי"א שהם רמז לנצ"ח והוד שהם סוד השוקיים הנאצלים מן הת"ת עכ"ל:

ומאשר הבתים נמי צריכין להיות שחורות רמז לתורה עצמה שהיתה כתובה כ"כ בספר רזיאל המלאך באש שחורה ע"ג אש לבנה.

וטעם חליצת תפילין של ראש תחלה שאם יחלוץ של יד תחלה נראה כקוצץ בנטיעות כי הכל תלוי בלב, אבל בחליצת של ראש אין בו חשש כי האות על היד והחבור שלם כאשר אמרנו. וזש"ה (דברים ו, ח) "והיו לטוטפות בין עיניך" כל זמן

¹⁷⁸ ס' פר הזוהר ח"ג רסה עא. "רבי אבא שלח ליה לרבי שמעון ואמר ליה, האי דאוקמיה מר בתפילין דמארי עלמא, ד' פרשין אינון קודשא דקודשין, שפיר. משקא דעל תפילין, ואינון רצועין אקרו קדושה, אסמכתא מנלן? שלח ליה (בראשית ג) ויעש יי' אלהים לאדם ולאשתו וגו', דייקא וקחי אוקמיה רב המנונא סבא. ואלין אינון דרישא, ודרועא דקכה בנה"א, וקא אוקמיה:

שהיה בין עיניך יהיו שנים. גם דע כי מעלת של ראש גדולה על של יד כמעלת ימין על השמאל והה"ד (ישעיה סב, ח) "נשבע ד' בימינו ובזרוע עוזו". כי הימין היא תפארת ישראל שהוא הראש וכן אמרו¹⁷⁹ "בימינו" אלו התפילין של ראש. "ובזרוע עוזו" הוא מלכות בית דוד הנקרא זרוע עוז ויד שמאל. ומזה יובן מעלת תפילין של ראש על של יד כי משל יד יעשו של ראש ומשל ראש לא יעשו של יד כי מעלין בקדש ואין מורידין:

עוד נשאר עלי לבאר מה שאחז"ל (מנחות ל"ה ע"א) שי"ן בתפילין הלכה למשה מסיני שנא' (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" לפי שרואין נושאי התפילין ומכוונים למצותיה שהשכינה שורה עליהם ומדברת מעל ראשו כמבין הכרובים שנא' (שמו"ב ו, ב) "אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרובים" על כן צריכה המצוה הזאת נקיות כמדובר. ובעל כנפים יגיד דבר:

(הג"ה) שי"ן האחת. בעלת ג' עוקצין רמז לג' העליונים. והאחרת של ד' רומז לדוד עמהם כי הוא רגל רביעי מן המרכבה. ע"כ הוא בשמאל עכ"ל¹⁸⁰:

ומן הראוי להיות שי"ן בתפילין של ראש וממנו יראו מלכם בראשם הרומז לשי"ן כי יהו"ה יעלה שי"ן באל"פא בית"א דא"ת ב"ש דהיינו שם מצפ"ץ שהוא גימ' ש' והוא דוגמת מעלה מהא דאיתא במעשה מרכבה (סודי רזיא אות נ') כי סנדלפון קושר תפילין בראש צור ה' אלהי ישראל. ומאי כתיב בהו "ומי כעמך ישראל ומי גוי גדול". וכשהוא חפץ להשבע בתפילין נוטל תפילין מראשו ומבטל גזירות מן הארץ וכשעולה הכתר בראש צור פני יעק"ב יאירו לפני אדיריון ד' אלקי ישראל. ונקרא סנדלפון כיון שישראל משורריה [משוררים?] פונגה ל'קבל הד'בור לתקן עטרת עוז הוד למלך הכבוד. ולפי שמושך שירות ישראל נקרא בכנוי נגודיאל. ולפי שחביבין לו תפילות ישראל נקרא חביבאל. וכשמזכיר סנדלפון שם הכתר העולה בראש אכתריאל יה' ה' צבאות מיד כ"ו מלאכי השרת אשר ג"ה [כסא הכבוד כך הוא בספר סודי רזיא] נושא וסובלם ונושאם כאבן השואבת את הקש. אחד יאמר הודו לה' כי

¹⁷⁹ אמרו בספר מערכת האלקות - פרק עשירי - "הנה מבואר מה שדרשו רז"ל שהקב"ה מניח תפילין (ברכות ו' ע"א) על הראש ועל היד מן הכתוב שאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו (ישעיה סב) כי הימין הוא התפארת והוא הראש. ולכן אמר בימינו אלו תפילין של ראש. וזרוע עוזו היא העטרה הנקראת זרוע והיא העוז והיא יד השמאל ולכן אמר ובזרוע עוזו אילו תפילין של יד:

¹⁸⁰ פירוש שין ימין של ג' ראשין רומז לחג"ת וד' ראשין לנהי"ם. לעיל אמר שתש"ר רומזים לת"ת וש"י למלכות ולפי"ז יובן.

טוב¹⁸¹ כל"ח וכן כולם עד גמירא וחשבון מניין הלל כ"ו. בין תבין סוד זה אשר העלתי מיסוד רב סודי זה ספר סודי רזיא ואל תשגה ימין ושמאל השמר פן תכשל.

עוד נשאר עלי לבאר טעם נכון, כי תפילין צריכים להיות מרובעות. גם הוא קרוב לסוד אשר זכרנו כי שי"ן שבתפילין הוא שם המרובע דהיינו שם הוי"ה בן ד' אותיות. ומקום הנחתו ראוי להיות מרובע, והמקום גורם כי קדוש הוא. והנה הרב ז"ל כלל לנו כלל גדול בדרכי האמונה וראוי לבאר קצתו. הנה כי האותיות והמופתים הגדולות והנוראות אשר עשה ה' לאבותינו ולנו עדים נאמנים באמונת האל יתברך ובתורה הקדושה כשיעשה הקב"ה אות או מופת בכל דור לעיני כל כנגד הטבע. גלל זה לכן נצטוונו שנעשה תמיד זכר ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו והם לבניהם לדור אחרון. והחמיר הרבה בענין זה כמו שחייב כרת באכילת חמץ וכאלה רבות. והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו על ידינו ועל בין עינינו ועל פתחי בתים המזוזות ושנזכיר זה בפנינו בקר וערב כמו שאמרו אמת ויציב דאורייתא ממה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. וכן סוכה ומצה כל שני' וכאלה רבות מצות שהם כולם זכר ליציאת מצרים והאותיות. וכל זה להיות לנו בכל דור עדות במופתים נאמנים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת אלקים כאשר עשו מימות היות ע"ז בעולם כל כת למינו כאשר פי' יתרו. על כן עילו חז"ל עשית המצות אפילו הקונה מזוזה בזוז וקבעה בפתחו ונתכוין בעניינה ומצותיו הרי זה מודה בחדוש העולם ובידיעת השם ית' ובהשגחה וגם בנבואה והאמין בכל פנת התורה מלבד שהודה שחסד הבורא ית' גדול מאד על עושי רצונו שהוציאנו מעבדות לחירות, וכן אמרו הם הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולם חביבות לפניו. שבכל שעה שיעשה אדם אותם מודה באלהות ואין הקב"ה חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שהוא בוראו צור ישראל קדושינו, הוא עשאנו ולא אנחנו, וזה כוונת רוממות התפילה, בבית אלהינו וזמן הקהילה. ויסוד התורה כולה. לכבוד ולתפארת לשם ולתהילה: חסלת סדר בא:

בשלח

פרעו בשלח את. שבטי ישורון עם. רכבו וכל חילו. צללו באדירים:

¹⁸¹ כבר ידעת שבמזמור קל"ו יש כ"ו שורות וכן "כ"י לעולם חסדו" פותח בכ' ומסיים בו'. בסידור "תפילה למשה" להרמ"ק זללה"ה כתב והסביר שהם כנגד כ"ו דורות מבריאת העולם עד מתן תורה.

גודל ישועות אל. ראו וכן תמהו. לאל אשר גאל. שם שוררו שוררים:

וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף וַחֲמוּשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם:

יג, יח

ויהי בשלח פרעה וגומר. וחמושים עלו בני ישראל וגומר זש"ה בפרשה (יג, טז) "כי בחוזק יד הוציאנו השם ממצרים". הבינה הוא חוזק יד שממנו שואבת היד השמאלית כלומר הבינה נותנת חוזק ליד שמאל שהיא הגבורה ולכן נקראת "חוזק יד"¹⁸² ובכח הבינה יצאו ישראל ממצרים. ונ' פעמים נזכרה יציאת מצרים בתורה:

וַיִּקְוֹז מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשֶּׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֶד
יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עֲצֻמֹתַי מִן הָאֶתְכֶם:

יג, יט

ויקח משה את עצמות יוסף עמו. כתב סודי רזי למה ציוו יעקב ויוסף להעלות עצמותיהן לארץ ישראל הוא טעם מבואר ממה שנאמר (ירמיה ח, א) "ביום ההוא יוציאו עצמות מלכי יהודה ושטחום לשמש" וגומר. כי היו מכוונים לצערם שלא יהא להם מנוחה אפילו אחר מיתתם. כההוא עובדא דמלכא [דמלכה] אחת תקנה מן שיני אויביה קוביאות לווריצובלש ומן שיני אויביה י"ו מלמטה וי"ו מלמעלה לשחוק שקאקי כלומר שחמט כדי שלא יהא להם מנוחה. וכן השחוק המשחק עוד היום עד היום מי"ו שחורים ומי"ו לבנים. לכך יוציאו עצמות מלכי יודא ואת עצמות שריו ושטחום האויבים כדי לשחק בהן לצערם כל הימים דוגמת עצמות יוסף שהיו מגולגלים עד בואם אל המנוחה כי עוד רוח עליהם¹⁸³ כאשר ביארנו. וזה טעם יוסף וישראל זולתי הסוד המקובל בקבורת ארץ ישראל כאשר ביארנו. ועוד נבאר בע"ה:

וַיְהִי הַכֹּף לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעֵמּוּד עֵץ לְנֹזְתָם הַדֶּרֶךְ וְלִילָה בְּעֵמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר
לָהֶם לְלֵכָת יוֹמָם וְלִילָה:

¹⁸² ראה רמז: "חזק יד" גימ' 129 כמו "זו בינה ואמא".

¹⁸³ על העצמות חופף אור הנקרא "הבלא דגרמי".

יג, כא

וה' הולך לפניו יומם. כתב הרב הרמב"ן ז"ל לפי מה שבארנו כי כל מקום שנא' "וה' זהו" הוא ובית דינו¹⁸⁴ כבר הרחבנו מהו בית דינו של הקב"ה שזו המלכות לפי זה יהיה פשט הכתוב "וה' הולך לפניו" לפי דעתו שהשם של יהו"ה יהיה שוכן בענן והולך לפניו ביום בעמוד ענן כי הוא הרחמים ובלילה בית דינו שם של אדני"י שוכן בתוך עמוד אש להאיר להם. וזהו מאמר הרב ז"ל אשר עין בעין נראה אתה ה' עין ימי"ן ועי"ן שמאל. וזה טעם נראה בקמץ כבר בארנו קמצותו. וכאן הוא תגבורת הימין על השמאל אבל לעתיד לבא תתעלה מדת הדין ברחמים וילך לפניו שם המיוחד, ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. וזה טעם "ומאסיפכם אלהי ישראל" שהוא אלקי יעקב תפארת שהוא השם המיוחד בודאי:

¹⁸⁴ הביאור בזה: "הוא" היינו התפארת, ו"בית דינו" זו המלכות. כשהמלכות פועלת מכח התפארת זה נקרא הוא ובית דינו. מובא בתלמוד ירושלמי (מסכת ברכות דף סז ע"א) "אמר רבי יודן בן פילה הוא שאיוב אמר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. כשנתן ברחמים נתן. וכשלקח ברחמים לקח. ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. בנין אב שבכולם וה' דבר עליך רעה.

דברי רבי אלעזר צוטטו גם במדרש רבה (בראשית פרשה נא פסקה ב) על הפסוק (בראשית יט, כד) וה' המטיר על סדום ועל עמורה וכו' - אמר רבי אלעזר, כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. רש"י במקום ציטט את הדברים האלו בפירושו על התורה. בבאורו על ספר שמות על הפסוק (פרק יב, כט) וה' הכה כל בכור כתב: וה' - כל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו שהיו"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני.

כמו כן כתוב בפסיקתא רבתי (פרשה מב) "וה' פקד את שרה" אמר רבי אליעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו שהיו המלאכים אומרים לו רבונו של עולם בדין [הוא] שיפקד אברהם שאם אין אתה פוקדו עכשיו תורתך הייתה מזויפת.

כתב הרמ"ק זללה"ה בספרו "פרדס רמונים" (שער כג פרק ו) ויהו"ה - "הוא ובית דינו" כבר נתבאר כי שם בן ד' הוא התפארת ובית דינו של שם הוא המלכות. ויש לשאול כי אין כאן רמז לבית דינו כלל כי השם הוא בתפארת והוא"ו רמז לתפארת. ויש לפרש כי נזכר שם המלכות בשלימות מפני כי כל מקום שאומר וה' הוא ובית דינו. ואין דין כ"א בתגבורת המלכות היא מדת הדין על התפארת שהוא מדת הרחמים. ולכן גבר ידה ונזכרה שמה בשלימות ונרמז בעלה עליה בוא"ו להורות אל סיוע הסכמתו אל הדין והטעם כי הוא דין מעורב עם רחמים ובכל מקום שנזכר שם בן ד' בדין מעורב עמו רחמים ודאי. ולכן שם הזה מסכים וזהו שאמר וה' הוא. כי הוא"ו שהוא התפארת נקרא הוא. כדפי' בפ' הקודם. ובית דינו כי כשאומר וא"ו נוסף הכוונה כי הוא מוסיף על ענין ראשון. והיינו הנקבה הנעלמת לבא בהעלם כדפירשנו. ובוהר פרשת תרומה (דף קל"ח) בפסוק מזמור שיר ליום השבת וז"ל אשכחן בכמה אתה דעלמא תתאה לא סליק בשמא ואתיא סתים כגון האי וכגון ואל משה אמר עלה אל ה', ויקרא אל משה. כלהו סתים שמא ולא סליק ביה אלא בגין דאית ביה דרגא עלאה ולגבי דרגא עילאה איהי לא סליק בשמא עכ"ל. הנה בפירוש כי כשמלכות מתאחדת עם התפארת אינו עולה בשם אלא הזכר לבד. ולכן כאן שעיקר הוא התפארת שהוא השם באה המלכות בהעלם בתוספות הוא"ו המורה שהוא כמוסיף הזכר על הנקבה הנעלמת. וזה רמזו באמרם הוא ובית דינו כי אין אדם יכול להזכיר שם בן ד' אם לא בבית דינו ואין דין את הדין אם לא בבית דינו ומוכרח מעצמו שם בית דינו. ובא הגלוי בתוספות וא"ו כמוסיף כאלו כבר היתה הנקבה נזכרת כדפי':

וַיִּקְחוּ יְשִׁי מֵאוֹת רֶכֶב בְּזוֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלְשָׁם עַל כָּלֹ:

יד, ז

ויקח שש מאות רכב בחור וגומר. הה"ד (ישעיה כד, כא) ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגומר. ואמרו רז"ל (שיהש"ד ח, יט) אין אומה נופלת עד ששר מעלה נופל תחילה. וכשמתמעט השפע ומתרבה לזה מתבטלים הממונים, וכשיגע הממונה לבטלה כלומר יאבד שפעו אז יש מלחמה בין מלכי אדמה באדמה. וכאשר רדף פרעה אחר ישראל היתה המלחמה גדולה וחזקה בשמים שהרי שרו של מצרים שהוא עוזה נתחבר עם סמאל שרו של עשו, ונתוספו עמו שש מאות רכב בחור מלבד רכב מצרים וכולם קליפות חיצונות וחיצו חצינות כלומר חיצון דחיצון שאם לא תאמר כך מאי דכתבה "כל רכב מצרים" וכי לא היו אלא שש מאות רכב? אלא שש מאות רכב מלבד רכב מצרים. לפיכך אמרו כל רכב מצרים שבאו להלחם עם אדני וזהו שאמר מרע"ה תדעו כי לא לכם המלחמה אלא לה' שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ואלו לא היה שם מלחמה למה אמרה תורה ה' ילחם לכם ה' איש מלחמה, אלא מלחמה היה ברקיע:

(הג"ה) וזהו סוד כי ה' נלחם להם במצרים רצה לומר במלחמה של מעלה. והוא סוד (ישעיה לד, ה) כי רותה בשמים חרבי על אדום תרד וכו' עד שהיה נשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכותו כגדיים וטלאים וכשבים וזהו שאמר הכתוב (שופטים ה, כ) מן השמים נלחמו וגומר עכ"ל:

ולפי שהיו ישראל סרבנים על הים היתה מלחמות השרים החיצונים קשים [קשה] עליהם, ואף מטעם זה סיבה נוספת לקושי היתה העובדה שפסל מיכה עבר בים עמהם שנאמר (זכריה י, יא) "ועבר בים צרה"¹⁸⁵. מה עשה הקב"ה נתלבש בשלשה מיני מלבושים: לבוש מלכות שהוא תפארת גאון יעקב, ובלבוש חסד מצד אברהם להציל את ישראל, ולבוש מלחמה מצד הגבורה להלחם עם המרכבה העליונה של מצרים. וסמאל הרשע נתלבש באותן ג' מיני מלבושים בסוד ויסע ויבא ויט. שהם סוד ג' מלבושים שאמרנו שעשתה מלחמה של מצרים במצרים ונצחה אותם וזהו

¹⁸⁵ סנהדרין (קג ע"ב) "מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמר כל העובר ושב אל הלויים. "ועבר בים צרה והכה בים גלים" אמר רבי יוחנן זה פסלו של מיכה. תניא רבי נתן אומר מגרב לשילה שלשה מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להן הקדוש ברוך הוא הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים.

סוד "ויסר את אופן מרכבותיו וינהגהו בכבדות"¹⁸⁶. ר"ל אופני העליון של מצרים. ובכח מי נצח אותם אדנ"י? בכח יהו"ה אלקים צבאות שנתלבש בהם. דהיינו השכינה (אדנ"י) בכח השם המיוחד (יהו"ה) ומידת הגבורה (אלקים) והנצח וההוד (צבאות).

וַיִּסַּע מִלֶּאךָ הָאֱלֹהִים הַהֶלֶךְ לִפְנֵי מוֹנֵגַת יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכֶּה מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עִמּוּד הָעֲנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם:

יד, יט

"ויסע מלאך האלהים" לפי מאמר חז"ל היה זה בתחלת הלילה כי מלאך האלהים הוא נקרא ב"ד של מעלה דהיינו המלכות וראוי לבא בלילה כי לילה זו מדת הדין. וכן מלאך במקומות רבים מן הפסוקים זו השכינה והוא השוכן בתוך עמוד האש כמו שהתבאר לעיל שעמוד הענן יומם וזו מדת הרחמים ועמוד האש לילה וזו מדת הדין והולך לפנייהם בלילה להאיר להם. גלל זה לכן הזכיר "אלקים" רצה לומר מלאך שהוא אלקים והוא העטרה דהיינו המלכות שהיא השכינה הנקראת כאן אלקים ולא כסמוך במאמר העטרה. איתא בגמרא (מכילתא בשלח ד) שאל רבי נתן¹⁸⁷ את רבי שמעון בר יוחאי כל מקום שאתה מוצא מלאך סמוך לשם קודש אין השם אלא ביהו"ה וכאן נאמר "מלאך האלקים". אמר לו אין אלקים בכל מקום אלא דיין.

והנה עתה נסע עמוד האש מלפני מחנה ישראל והלך מאחריהם, ונסע עוד עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם והנה שני העמודים מאחריהם. ושב לבאר כי בא עמוד הענן בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל, לומר שלא הפסיק עמוד הענן בין עמוד האש ובין ישראל אבל הפסיק בין מחנה מצרים ובין עמוד האש והיה הסדר כזה: ישראל, עמוד האש, עמוד הענן מצרים. כלומר עמוד האש שזו השכינה היתה קרובה לבני ישראל ועמוד הענן הרומז לשם המיוחד היה מקיף עליה והיינו מוטב יבא החץ בי וכו'.

וַיָּבֹא בֵּין מוֹנֵגַת מִצְרַיִם וּבֵין מוֹנֵגַת יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֲנָן וַהּוֹשֵׁף וַיָּאֵר אֶת הַלְּלִיָּהּ וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלְּלִיָּהּ:

¹⁸⁶ זוהר ח"ב מח ע"ב: "תא תזי דהכי הוא, דלא קתיב ויסר את אופני מרכבותיו, או אופן מרכבתו, אלא ויסר את אופן מרכבותיו. כגין האי חילא, דכלהו תוו מתדבקן ביה. (הכי אקרוין).

¹⁸⁷ הנה לשון המכילתא (בשלח פרשה ד) "שאל ר' נתן את ר' שמעון בן יוחאי (בראשית ט"ז) וימצאה מלאך ה' אתה מוצא מלאך ה' בכל מקום (שם) ויאמר לה מלאך ה' (שמות ג') וירא מלאך ה' וכאן אומר ויסע מלאך האלהים. אמר לו אין אלהים בכל מקום אלא דיין, מגיד הכתוב שהיו ישראל נתונים בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים:

יד, כ

ויהי הענן והחשך בין מחנה למחנה. והיה לישראל אור בעמוד האש אע"פ שהיה מאחריהם מפני שהיה למעלה ולא היה עמוד הענן מפסיק להם כאשר למצרים. וזה טעם ויאר את הלילה כי האיר אליהם את הלילה. ולא כשאר לילות לנחותם הדרך ללכת יומה ולילה. כי לא היה הולך לפנייהם. וזה היה לטובתם שאלו היה עמוד האש הולך לפני ישראל כשאר לילות ועמוד הענן. בין מצרים ובין ישראל היו ישראל ממהרים ללכת והמצרים לא ידעו דבר מהם ולא יבואו אחריהם ועכשיו הלכו ישראל לעיניהם. ואין המרחק רב ביניהם וראו מחנה ישראל מתוך הענן והלכו אחריהם אבל לא יוכלו לקרב אליהם מפני הפסק שני העמודים וזה טעם ולא קרב זה אל זה כל הלילה:

וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף יְהוָה אֶל מִוְזָנָה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וָעָנָן וַיֹּהֱבֵם אֶת מִוְזָנָה מִצְרַיִם:

יד, כד

ויהם את מחנה מצרים. בהשקיף עמוד ענן עליהם כי הגיע אליהם חומו הגדול ולהבה להטה הרשעים. וכבר פי' הרב ז"ל כי יסוד האש נקרא חשך (לעיל יד, יט)¹⁸⁸ והענן והחשך הוא עמוד האש והענן, אבל עמוד האש היה מאיר לישראל בעמודו היה מחשיך למצרים מפני היותו בא בעמוד הענן ויחשיך עליו כשמש אשר הענן יכסנו:

וַיֹּסֶר אֶת אֹפֶן מִרְכַּבְתֵּי וַיַּעֲהֶהוּ בְּכַבְדֹּת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אֲנוֹסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נָלָזָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם:

יד, כה

וסוד "ויסר את אופן מרכבותיו" הם אופני העליונים של מצרים שהיו מנהיגים של מצרים למטה במרוצה ובכח האופנים של מעלה. וכשנשתברו אותן האופנים למעלה נשתברו אופני כחות מצרים למטה. משל עגלה זו בזמן שנשתברו אופניה היא תנהג

¹⁸⁸ רמב"ן שמות יד, יט: "ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' אל מחנה וגו' - כי הסיר עמוד האש ממחנה ישראל כמנהג כל הימים, וישמו היום משקיף על מחנה מצרים, בינם ובין עמוד הענן אשר ישתמשו בו ישראל ביום ויהם את מחנה מצרים בהשקיף עמוד האש עליהם, כי יגיע עליהם חומו הגדול ולהבה תלהט רשעים (תהלים קו יח) וכבר פירשתי במעשה בראשית (בראשית א ד) כי יסוד האש יקרא חשך, ו"הענן והחשך" הוא עמוד אש וענן, אבל עמוד האש היה מאיר לכל ישראל בעמודו, והיה עתה מחשיך למצרים מפני היותו בא בעמוד הענן אשר יחשיך עליו כשמש אשר הענן יכסנו והנה עשה הכל בשני עמודים הללו והוא הנכון בפסוקים האלה.

המשא שעליה בכבודות. כך כשנשתברו אופנים העליונים של מצרים נשאר כל המוני מצרים למטה, שהם המשא של אותן האופנים מתנהג מכובד בכבודות¹⁸⁹, וכשמצאו המצריים עצמן בכבוד ידעו שנפל שר של מעלה:

וַיֹּט מִשֵּׁה אֶת יָדוֹ עַל הָיָם וַיִּזְכֹּךְ יְהוָה אֶת הָיָם בְּרוּחוֹ קָדִים עָנָה כָּל הַלֵּילָה וַיִּשֶׁם אֶת הָיָם לְזֶרֶבֶת וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם:

יד, כא

ויט משה את ידו וגו'. היה הרצון לפני האל יתברך לבקע הים ברוח קדים מייבשת שיראו כאילו היא מחרבת ים כמו שנאמר (הושע יג, טו) "יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבש מקורו" וגו'. (איוב יב, נג) משגיא למצרים ויאבדם ואע"פ שאין הרוח בוקע ים לגזרים שנאה מקלקלת השורה. ולא זכרו כי ה' נלחם להם במצרים, וכל זה מיסוד הרמב"ן.

פנימיותו כתב איש סודי וגם מקובל מפי נביאים חכמים וידועים איש מפי איש שאלו ג' פסוקים יש בהם ג"פ ע"ב אותיות מהם יוצא השם הגדול של ע"ב הנקרא לבעלי הקבלה ע"ב גשרים וכל גשר וגשר יש לו שם ידוע מן הע"ב שמות והגשרים מתדבקים זה בזה באדיקות הממוצע עד שיעשה בהם ליחלוח ומשם נובעים המים העליונים עד שנעשו כמי הבדולח ומתפרדין ונכנסין בתוך הגשרים. ובתפלה דרבי נחוניא בן הקנה אומר אתה יחיד בסתר הזוהר הוא המתחלק לע"ב גשרים שהם מורים על דעת (ס"א זיעת) החיות ומהם המים העליונים. ונקרא ספירה רביעית חס"ד וכל גשר יש לו שם ידוע מוכתרים מסודרים יוצאין מן הכח אל הפועל וכו'. עכ"ל.

גם נרמז שם זה של ע"ב בפסוק (יחזקאל א, א) ויהי בשלשים שנה שאותיותיה ע"ב כי הגלה ומראה חסירי ווי"ן¹⁹⁰. ונעלם בשם זה ג' כלומר ברי"ו אותיות שבג' פסוקים אין אות

¹⁸⁹ בספר הזוהר פ' בשלח (נ ע"א) מסביר את הכבודות: רבי חייא אמר, וינהגו בקבדות. בקבדות מהו. אלא מקאן אוליפנא, דקההוא דברותא דאתדבר ביה פר נש, מדברין ליה. בפרעה קתיב (שמות ט) ויקבד לב פרעה. ביההוא מלה, דבר ליה קודשא בריך הוא, בקבדות ממש. אמר ליה קודשא בריך הוא, רשע, את אוקיר לבך. אגא אדבר לך ביהאי, על דא וינהגו בקבדות. כלומר פרעה החל במדת הכבוד והכביד לבו, לכן נהגו בו משמים במדת הכבודות.

¹⁹⁰ אמנם כך כתוב בספר הזוהר. ברם בתנ"ך שלפנינו מלאים ו'. העיר על כך המנחת שי: ואראה מראות אלהים - בספר הזוהר פרשת יתרו (דף פ"ב ע"ב) קודם עשרת הדברים אמר ר' יוסי ת"ח דנביאין כולחו לגבי משה כנוקבי לגבי דכר דכתיב פה אל פה אדבר בו ומראה. ולשאר נביאים במראה אליו אתודע במראה ולא מראה כל שכן יחזקאל דאפילו מראה לא כתיב ביה אלא מראת חסר וכ"ש דכתיב במשה ולא בחידות אלא כל מלה על בורייה עד כאן. והכי איתא התם מקמי הכי וכן בפ' בא דף מ' ופ' משפטים דף קנ"ד ובסוף פ' משפטים דריש ליה חסר עוד מצאתי כתוב

ג' לומר כי אין דורשין מעשה מרכבה לג' כדאמרינן במסכת חגיגה דף י"א ע"ב. וכן אין מוסרין אותו אלא לניכר בג' מעלות: בכוסו. בכעסו. ואין מוסרין אותו לא לגאה שנאמר (מל"א יט יא) לא ברוח השם, ולא לכעסן שנאמר "לא באש השם", ולא לנבהל שאינו יודע להסתיר שנאמר "לא ברעש ה'" כי אם לעניו שנאמר "קול דממה דקה".

ובאלו ע"ב תיבות ברא האל יתברך עולמו מלאך מיכאל ממונה על החסד וזהו שנאמר (תהלים פ"ט ג) "אמרתי עולם חסד יבנה" הן ע"ב שמות כמנין חס"ד. וכן ע"ב שמות בו' ימים י"ב שמות לכל יום ופרטן לקמן.

ובאלו הג' פסוקים רי"ו אותיות בו. ואין מוסרין אותו אלא בטבילה וטהרה גדולה בט' קבין שהם רי"ו בצים. ולפי שרי"ו אותיות בשמו הגדול נקרא הקב"ה ארי"ה. וכן הלוחות רי"ו טפחים כי הלוחות ו' טפחים על ו' טפחים הרי ל"ו טפחים ועוביין ג' טפחים ג' טפחים ג' פעמים ל"ו הרי ק"ח וכן הלוח השנייה הרי רי"ו.

ודע שהשם וכל כינויו היו מונחין בארון אצל הלוחות כי כולם חתומין ביהו"ה כיצד כשתחשוב עם ה' י' ועם ו' י' ועם ה' י' הם מ"ו. ה' עם ו' וה' עם ה' וה' עצמו הם כ"ו הרי ע"ב. וכאשר תאמר י' פעמים ה' הוא נ'. ה' פעמים ו' הוא ל' ו' פעמים ה' הוא ל' סך הכל ק"י גם כשתחשוב מא' עד י' הם נ"ה. מא' עד ה' הם ע"ו הרי ע'. ומא' עד ו' הם כ"א הרי צ"א ומא' עד ה' הם ט"ו הרי ק"ו צרף ק"ו וק"י הם רי"ו. וכן איתא בספר הבהיר כי שמותיו של הקב"ה ית' ג' חיילים וכל חילן וחיל דומה לחבירו ושמו כשמו וכולם חתומים ביהו"ה וכל חיל כ"ד. יברכך חיל א'. וכן יאר ישא. מלמד שכל ראשיהם ושריהם הם כ"ד. חשוב ג"פ כ"ד ויהיו ע"ב. ושם זה עולה ע"ב בו קרע משה את הים שנאמר (שמות יד, טז) "ובקעהו" קרי ביה בק"ע וה"ו וכבר ידעת כי שם "והו" הוא השם הראשון שבע"ב שמות.

ובכל אשר תעשה תצליח. והרוצה לפעול בו כך יעשה יביא קרקע בתולה אשר לא נחרשה מעולם ותפזר במדרשך או במקום אשר תעשה בו את האותות ותרחץ ותטבול ותלביש בגדים אל הלובן ותוציא באימה אם על חולה תזכירהו ג' פעמים בכל בקר ויתרפא ואם ותאמר אותו על החולה תאמר תחלה משביע אני עליך השם הגדול הנכבד והנורא שתביא אסותא מן שמיא להדא פלוני בר פלוני אם משעה רעה אם מעת רעה אם מענן הרע אם מפגע רע אם ממזיקים תגער ממנו כל רוח וכל

בפי' מעשה מרכבה כי בפי' הזה יש ע"ב אותיות למנין ע"ב שמות הקדושים והטהורים כי הגולה ומראות חסרים הם משתי ווי"ן. וכן כתב הריקאנטי פרשת בשלח אמנם בספ' שלנו שתי המלות מלאים וא"ו:

שד וכל בנות חוה דקיימא לקבליה וכל זכר רע מדין מזה פלוני בר פלונית. ואחר שסיים יאמר בשכמל"ו ויזכיר ויאמר השם ולפי סדר אשר ציינתי לך וכו' :

וסמך לקבלה מצאתי במגילת סתרים למה מהפכים פסוק האמצעי וכו' וכשבאים להשביע עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערת ה' ית' של ויסע שסדרנו למעלה והו' ילי משתתף בצרת ישראל וכו' ובסוף הג' שורות מו"מ שיעשה מום באומות וכו' עוד יש סידור אחרת אשר שמשו בו בעלי העבודה והוא צירוף פסוקים אלו וסימנך זרט"ו דוה"ה גר"ט רג"ב ואני מצאתי שאמרו המקובלים פעולת שם הראשונה בג' לחודש, שניה בד' לחודש, שלישית ב' רביעית בכ"א חמישית בכ"ג האחרונים בכ"ט וכו' :

ובאותיות שם המיוחד תמצא מספר ע"ב כיצד י' יה יהו"ה. והטעם שלא להפריד הנאצל מן המאציל. וזהו שמושו :

והו' ילי סיט עלמ מהש ללה אכא כהת :

הזי אלד לאו ההע יזל מבה הרי הקמ :

לאו כלי לוו פהל נלכ יי מלה חהו :

נתה האא ירת שאה ריי אומ לכב ושר :

יחו להח כוק מנד אני חעמ רהע ייז :

ההה מיכ וול ילה סאל ערי עשל מיה :

והו' דני החש עממ ננא נית מבה פוי :

נממ ייל הרח מצר ומב יהה ענו מחי :

דמב מנק איע חבו ראה יבמ היי מומ :

אל יליזו מעיניך את התבונות האלה כי יישירו דרכך על סדרי חכמי הקבלה והסדר על מתכונתו שפסוק ראשון שהוא ויסע נסדר כסדר הפסוק והפסוק השני שהוא ויבא הפוך ומתחיל הלילה עד גמירה. ופסוק שלישי שהוא ויט נסדר כסדר, הכי אתמר במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה. וסמך לקבלה זו שמעתי למהפכים הפסוק האמצעי לפי שבאמצעי יש ולא קרב זה אל זה כל הלילה, ר"ל אין לקרב אותיות הפסוק זה אצל זה כמו הלילה מפני שהיו דנין מלאכי ישראל ומלאכי מצרים כאשר ביארנו והפכה מדת הדין מישראל על מצרים ונהפך למדת רחמים על ישראל. וכתב בעל

הסוד למה נתהפך פסוק האמצעי לומר לך כשתחשוב אחר היות השם כמה ריבואות היה קודם הכל צא מהרהור לבך כי הוא הוה בעולם ביחודו. וכשתחשוב איך היותו באור ובחשך חשוב בלבך איך היותו היה טרם כל מה שתוכל לדעת ולחשב. ואם תחשוב איך יהיה באחרונה כמה רבי רבואות ריץ והשתחוה לו כי לא תוכל לדעת איך תאמין ביחודו ובאלהותו בכל לבבך ובכל נפשך.

ויסע ויבא ויט נפרטו אות מפסוק זה ואות מפסוק זה ונכללו ונתתברו להיות תיבות זולתי הנרשמים במתיבתא דרקינא. א"ד קדוש ה' צבאות נרשם במלאך שנתן לו רשות לישב ששמו כשם רבו, ובו טעה אלישע בן אבויה. ומסתירים השמות מרוב המלאכים שלא ישיבועם בני האדם לגלות סוד המרכבה ואותן בני אדם יחריבו כל העולם או יעשה שידע רזי העליונים ותחתונים גולת עליות וגולת תחתיות ואולי אינו ראוי לכך שהרי לירבעם בן נבט גלו מעשה מרכבה וסוף אמר וכף רגליהם ככף רגל עגל וכתוב נשתחוה להדום רגליו. לסוף עשה ב' עגלים ואפילו אם ראוי לכך שמא יעשה יותר מדאי ויבא לידי קלקול דוגמת אחר. וכן בן זומא הציץ ונפגע. וכן עזאי הציץ ומת. כי השבעו כ"כ עד שהמלאכים הפנימים העלו דעתם ומחשבותם לפנים ונזקקו וזש"ה אך חשך לא תראה ושפעת מים תכסך. וכשבאים להשביע עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערת ה' ית':

ויסע שסדרנו למעלה משתתף בצרת ישראל בכל גלותם שהרי תחילת ג' שורות וה'ו על שם והוא אסור בזיקים. ובסוף הג' שורות מו"ם שיעשה מום בשונאיו. גם תדע שבשם של ע"ב ובשאר שמות הקדש יש כמה חלופים וצירופים וגילגולים. באותיות ובניקודים אשר מספרם אין חקר ואין סוף כאשר נודע בחכמת צירוף כי כאשר יתחלף באותיות אחרות בצירוף ובניקוד נמצא כי אין סוף לצירופו ואפילו צירופו של שם בן ד' אותיות אין מספר כ"ש לשמות התארים המרובים באוכלוסי אותיות. וכדרך שמתחלף הצירוף באותיות ובנקוד כן תתחלף הפעולה הבאה בצירוף זה כפעולה אחת. וזה לפעולה אחרת וכדרך שתשתנה הפעולה בגלל הצירוף כן תשתנה בעתים אפילו בצירוף אחד כי יש צירוף או ניקוד הפועל בשעה ידועה ויש ביום ידוע. ויש בשנה. ויש בתקופה. ויש לחלקי היום או מן השבוע או מן החדש או מן השנה. מזה תשכיל כי אין סוף לכחותיו. עוד יש סדר אחר שמשו בו בעלי העבודה והוא צירוף הפסוקים אלו שלשתם כסדר ולא להפך:

בזה החלק שייך שם של ע"ב הקדוש כפי סדרו לפי שלשת הפסוקים בלי הפוך וכל שם ושם מהם בן ג' אותיות והראשון וו"ו והאחרון מה"ם. והמחבר סדרם בארבעה עשר שטות בלתי שוות. שבשטה ראשונה ז' שמות הראשונים ובשטה שנייה ארבע

שמות. ובשלישית ט' שמות. וברביעית ו' שמות. ובחמישית ד' ובששית ו'. ובז' ה'. ובח' ו'. ובט' ג'. ובעשירית ד'. ובי"א ט'. ובי"ב ד'. ובי"ג ג' ובי"ד שהיא האחרונה שני שמות:

ואם דעתך להבין צרופן בלתי מכשול בטעות כתוב ג' פסוקים אלו זה על זה בשטות ארוכות ולא תשגה:

פירוש אות ראשונה מתיבה ראשונה שבפסוק ראשון, ואות ראשונה מתיבה ראשונה שבפסוק שני, ואות ראשונה מתיבה ראשונה שבפסוק שלישי ויצא מהם שם ראשון והוא וו"ו וכן תעשה פעם אחר פעם ויצא לך השם האחרון מה"ם:

(והונח כאן חלק שיכתבו בו הרוצה):

ויסר את אופן מרכבותיו. כתב "שערי צדק"¹⁹¹ כי הם אופנים העליונים של מצרים שהיו מנהיגים מצרים התחתונים וכאשר נשתברו העליונים נשתברו כוחות המצריים למטה כאשר רמזנו למעלה:

אֶז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאֹה גָאֹה סוֹס וָרֶכֶב רָמָה בָּיָם:

טו, א

אז ישיר משה. מכאן רמזו המקובלים סוד מסודות התורה כי מרע"ה פתח שירתו באז כי הוא שם הנסתר וכן ומאז באתי אל פרעה. מצאתי במדרש ילקוט ש שמות ט"ו רמז רמ"א אמר רבי עקיבא בשעה שאמר משה אז ישיר לבש הקב"ה לבוש תפארת שהיו חקוקים עליו כל "אז" שבתורה: אז תשמח בתולה. אז ידלג. אז תפקחנה. אז ידבר. אז תראו. וכיון שחטאו חזר וקרעם ועתיד הקב"ה להחזירם שנאמר אז ימלא שחוק פיננו. אז יאמרו בגוים הגדיל ה' וגו'. עוד איתא בספר הזוהר אז תקרא וה' יענה אם אז תקרא וה' יענה מיד. ומאי ניהו אז אלא מלמד שאין לקרות לאלף לבדה ע"י השני

¹⁹¹ הנה לשונו: וסוד "ויסר את אופן מרכבותיו" הם אופנים עליונים של מצרים שהיו מנהיגים למצרים של מטה במרוצה וברח העגלה ונשתברו אותם האופנים ונשתברו כחות מצרים של מטה. משל בעגלה זו בזמן שנשתברו אופנים היאך תנהג המשא שעליה כך כשנשתברו אופני העליונים של מצרים נשארו כל המוני מצרים של מטה שהם המשא של אותן האופנים מתנהגת בכובד. וכשמצאו המצרים עצמן בכובד ידעו שנפל אופן והוא שר של מצרים למעלה ומה כתיב אנוסה מפני ישראל והטעם כי ידו"ד נלחם להם במצרים של מעלה.

אותיות הדבקים היושבים ראשונה במלכות ועם האלף שלשה נשארו ז' מאמרות והיינו דכתיב אז ישיר משה ובני ישראל.

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיֵּרָאוּ הָעָם אֶת יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בְּיַהֲוָה וּבְמֹשֶׁה:

יד, לא

"וירא ישראל" וירא כמו (קהלת א, טז) ולבי ראה. והשיגו ביד הגדולה מלכות להפריש בין יד לאצבע, כבר רמזתי שכשהיה המלכות פועלת בכח ה' אחרונות שהם תנודות נקראת המלכות יד. וכשפועלת המלכות לבדה נקראת אצבע:

"את היד הגדולה" אונקלוס תרגם ית גבורתא ידא רבתא. ורבי אברהם אמר המכה הגדולה כמו הנה יד ה' הויה. פנימיות הסוד שגלית שנגלתה עליהם היד זו המלכות והיא מדת הדין הרפה:

"אשר עשה ד' במצרים" מכח מדת הדין הקשה שזו הגבורה והיא המלכות היא הימין אשר תרעץ אויב. וכן המלכות נקרא נקראת "זרוע", והיא המחרבת ים¹⁹², וגם נקרא נקראת המלכות עוז וזהו שנאמר "עזי וזמרת יה". ומזה יבין חצי השם כי ישועת הים ומכתו היתה ע"י י"ה אשר הוא המלאך הגואל המלכות שעליו נאמר "כי שמי בקרבו". והנה מאמרם ז"ל (מנחות כ"ט ע"ב) די להשתמש בשתי אותיות והוא כמו ב"ה יהו"ה צור עולמים. ודי לעולם להשתמש בנעלם "זה שמי לעלם" ולא בנגלה, והנגלה בנעלם כלול במספר שוה הידוע לבעלי הקבלה¹⁹³:

אשירה לה' כי גאה גאה וגומר [עזי וזמרת יה וכו']. מצאתי למקובל כי בפסוק זה מצורף שם של מ"ב אותיות וזו היא תכונתו: תחת כל אות ואות מן התחלת אשירה לה' וכו' עד יה. כתוב אות אחת משם של מ"ב באופן שיבא תחת א' אשירה א'. ותחת השי"ן ב'. ותחת היו"ד ג'. וכן כולם עד ה' של יה תחתיה תי"ו:

אשירה ליהוה כיגאה:

¹⁹² כך מכנים חכמי הקבלה את המלכות "מחרבת ים" והנה דברי ספר מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו - פרשת ואתחנן (שם ו-ד) "לעשות לו שם ותפארת", שם רומז לעטרה, תפארת לת"ת, וירצ"ל שם של תפארת כמו (דה"א כ"ט) לשם תפארתך. "לרמוז על מה שכתוב (ישעי' ס"ג) בוקע מים מפניהם", רומז לעטרה שקריעת ים סוף נעשית על ידה, (שם נ"א) הלא את היא המחרבת ים, עוד הפסוק כולו בלשון נקבה.

¹⁹³ יתכן שהכוונה לשם ב"ן המקנן במלכות והוא נראה כך: יוד הוה ווה ובשם זה ראשי תיבות הם שם הוי"ה והמילוי גימ' כ"ו כמנין שם הוי"ה.

אבגיתצקרקעשטנגד :

גאהסוסורכבורמהב :

יכשבטרצתגחקבטנע :

יםעזיוזמרתיה :

יגלפזקשקוצית :

דע איש המעין, שהתחלפות הצירופים מן הפסוקים איש איש ללשונו כאשר מקובל מפי אדון הנביאים מרע"ה, מספרם אין חקר אך מן הפסוקים השגורים בפי בעלי העבודה כתבנו אשר למבין יונעם וליודעים נקל :

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארמוןהו:

טו, ב

"זה אלי ואנוהו" שם א-ל זהו שם הרחמים, ויהיה זה בודאי שם של י"ב כמנין "זה" ומעלה אותו אל נוח העליון דריש מילת "ואנוהו" תפאר"ת ישראל שהוא נוח אל עליון שהוא ואיז"ה מקום בינ"ה כלומר התפארת היא נוח לבינה. ויהיה פנימיותו אל נכון וסוד הענין לעלות המלכות עד החסד שהם שבע מדרגות אל שב"ע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך. וזה מבואר בפסוק "זה שמי לעולם".

ואין א"ל אלא מדת רחמים. שנאמר (תהלים כב, ב) "אלי אלי למה עזבתני" ולא יתכן לומר למידת הדין למה עזבתני. וכן (במדבר יב, יג) "אל נא רפא נא לה", (תהלים קיח, כז) "אל ה' ויאר לנו". ויאמר הרב ז"ל¹⁹⁴ כי "זה אלי" הוא כי עמי הוא "אל" בזה, כי יתעלה עם הרחמים להיות רחמן בדינו :

¹⁹⁴ הנה לשון הרב: ועל דרך האמת, בעבור כי ישועת הים כולה היתה על יד מלאך האלהים, הוא שכתוב עליו כי שמי בקרבו (להלן כג כא), וכמו שאמר וירא ישראל את ה' הגדולה (לעיל יד לא), כי "היד" ירמוז למדת הדין אשר היא ה' הגדולה והנוקמת, והיא המקרעת הים, כמו שפירש הנביא עזריה עזרי לבשי עוז (ישעיה נא ט), הלא את היא המחרבת ים מי תהום רבה (שם י), וכמו שכתבתי למעלה (ע"ל לעיל יד, לא), בעבור כן אמר כי עזו וזמרתו השם הזה, כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו, ד) וכן ביאר מה לך הים כי תנוס (תהלים קיד, ה), מלפני אלוה יעקב (שם ז) וכן אמרו במכילתא (בשלח ג) ירדו לים שכינה עמהם, שנאמר (לעיל יד יט) ויסע מלאך האלהים ובאלה שמות רבה (ל א) אמר אין עוז אלא דין, שנאמר ועוז מלך משפט אהב (תהלים צט ד) זה אלי ואנוהו ואעלה אותו אל נוח עליון אלהי אבותי, שנראה להם באל שדי, ועתה ארומם אותו בשם השלם, כי מעתה יהיה השם איש מלחמה ויהיה ה' שמו, כטעם עתה ארומם עתה אנשא (ישעיה לג י) ויתכן שירמוז זה לשבע ספירות בחכמה, כמו זה שמי לעולם וזה זכרי (לעיל ג טו) ובמכילתא (בשלח ג) אלי, עמי נהג במדת רחמים, ועם אבותי במדת הדין, ומנין שאין "אלי" אלא

יְהוָה אֵישׁ מִכְלֻזָּמָה יְהוָה נִשְׁמוֹ:

טו, ג

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב "ה' איש מלחמה". אונקלוס רמז הסוד "ה' מארי נצחן קרבא" ומאי ניהו מארי כעת מבאר מילת "איש" אות אלף ראשונה היכלא קדישא, היכלא קדישא סלקא דעתך כלומר אות א' תתכן בכתר או במלכות וכאן שולל אפשרות שהכוונה למלכות? אלא אימא היכל קדש ב' מאמרות אלא אמור שזה הכתר מקור י' מאמדות. תורת אמת שכוללת כל המאמרים כלומר אותיות "אי" של איש מורים על הכתר הכולל י' ספירות וזו תורת אמת ושי"ן מאי הויא? שורש האילן דשי"ן הוי כמו שורש האילן. ומאי הוי אילן דאמרת? אמר ליה כל כחות של הקב"ה זה על גב זה כמו אילן כלומר ספירות כח"ב חג"ת נה"י מסודרות כמו אות ש' מכאן שמילת "איש" נדרשת על הכתר המתפשטת בכל הספירות. וכן איתא בספר הבהיר (אות כו) משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו דירות נאות, ושם לכל אחד ואחד וכולן זו טובה מזו. אמר אתן לבני דירה זו ששמה אל"ף כו'. אמרו לו "עד מתי תסתום דבריך"? ! רצה לומר שהיה לו לפרש. אמר להם בנ"י: אל"ף של של מילת אי"ש זה ראש. ר"ל אותו שם המתחיל באל"ף דהיינו אלקים והוא שם הראשון שבתורה שנא' בראשית ברא אלקים ושם השני הנזכר אחריו הוא שם של יוד, והוא שם של ה' אותיות. והג' הוא שם של ש'די וכוונתו לומר אע"פ שהוא מצורף מג' שמות ה' אלקינו ה' אחד. כלומר שם אי"ש ירמוז לשם אלקים י"ה ש'די ומצורף לזה מה שייסד¹⁹⁵ הקליר בפיוט "האחד בעולמו" "הצניע בעשרים ושבע בהגלותו יגלו" כלומר סוד ג' שמות אלו היה דבר סתר אך כשגילה אותם נגלו. והם ג' שמות: אלקים יה שדי כאשר רמזנו. ואלה שמותם וסודותם. האבנים במלואתם:

יְמִינָךְ יְהוָה נֶאֱדָרִי בְּכֹז יְמִינָךְ יְהוָה תִּרְעֵץ אוֹיֵב:

טו, ו

"ימינך ה' נאדרי בכח". לשון זכר כי הוא תפארת ישראל וזה טעם הרב הרמב"ן ז"ל ועתה יגדל נא כח¹⁹⁶ וכו' ולא אמר תגדל נא בלשון נקבה כי הוא גדולתו ותפארתו:

מדת רחמים, שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב, ב), אל נא רפא נא לה (במדבר יב, יג), אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח כז) ואם כן יאמר זה אלי, כי עמי הוא "אל" בזה, כי יתעלה עם הרחמים להיות רחמן בדינו.

¹⁹⁵ ויש מייחסים הפיוט לרבי שמואל חזן ובפיוט "האחד בעולמו" כתב זאת והכוונה שג' שמות אלו יש במילויים כ"ו אותיות והאות הכ"ז נעלמת.

¹⁹⁶ הנה דברי הרמב"ן (במדבר יד, יז) "ודרך האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתוב באל"ף דל"ת, ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים, כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם". כלומר נזכר כאן שם אדנות וזו המלכות מדת הדין והיא מתוחה כנגדם, אך מרע"ה אמר "יגדל נא כח אדנ-י" שתעלה מדת אדנות אל התפארת וזו גדולתו.

"ימינך ה' תרעץ אויב". והוא השמאל, אלא ימין נקרא כאן כי מאיש לוקחה ז"את דהיינו ספירת התפארת היא זכר וימין והמלכות נקבה ושמאל והיות שהמלכות ננסרה מאחרי התפארת נקראת כאן ימין על שם שורשה. והיתה ידו תחת מצלת ישראל בספירת התפארת וידו תחת משקעת מצרים בספירת המלכות.

יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

טו, יח

ה' ימלוך כו'. איתא בבהיר (אות נ"ב) בפסוק לי הזהב ולי הכסף משל למה הדבר דומה? למלך בינה שהיה לו ב' אוצרות אחד של כסף תפארת ואחד של זהב מלכות, ושם של כסף בימינו מחמת שהוא קל להוציא ושל זהב בשמאלו וכו' שם בארנו למבין:

ה' ימלוך וגומר. כתב הרב ז"ל יאמר כי הראה עתה כי ה' מלך על כל ושלטנותו בכל, כי הושיע את עבדיו והאביד מורדיו כן יהי רצון מלפניו לעשות בכל הדורות לא יגרע מצדיק עינו ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים. ובאו בזה פסוקים רבים כגון (תהלים קמו, י) 'ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון וכו' (תהלים קי"ג, ב) 'יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם. (זכריה יד, ט) והיה ה' למלך על כל הארץ. והמתרגם נתיירא ממנו בעבור כי המלכות באמת היא לאלקים לעולמי עד, ולפיכך עשאו בלשון הווה ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיה. והרב ז"ל יקשה על זה שנאמר בלשון עתיד (תהלים קד, לא) 'יהי כבוד ה' לעולם, וכן (תהלים עב, עט) 'וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן. וכן ויתגדל ויתקדש. ויתכן שטעמם בסוד הברכות כי בהתעלות הרצון והתגדלותם ברכה וחיים באים לעולם ויפרש ה' ימלוך כלומר הבינ"ה ימלוך לתפארת ישראל ולמלכות הנקראת וע"ד¹⁹⁷.

וזה כוונת הקדיש להמשיך הברכה מלמעלה ויאמר "יתגדל ויתקדש שמיא רבא" שישפיע הגדולה הנרמזת ביתגד"ל והפחד כלומר גבורה הנרמזת במלת יתקדש, תפארת ישראל שהוא שמו הגדול, והפחד הוא הקדוש שממנו נתקדש יצחק וכל המקודשים נמצאו אומרים: יתגדל (חסד) ויתקדש (גבורה) שמיא רבא (תפארת). וזה כוונת הגדול והקדוש להמשיך מן הכתרים מן התשובה כלומר בינה אל יעקב שהוא כלל כל הבניין. על כן אנו אומרים "ועתה יגדל נא כח אד"ני בא"ד והכח רומז לתפארת שהוא כח השכינ"ה, גלל כן לכן היו"ד גדולה רומז לעניינה כי י' ירמוז לשכינה שהיא עשירית בספירות. והכוונה בענין הקדיש, להמשיך השפע אלינו תמיד בלתי הפסקה,

¹⁹⁷ הטעם שהמלכות נקראת ועד כי שם מקום הועד וההתועדות.

כדי שנהיה טהורים וזכאים וקדושים מוכנים לקבל צורת מצותיו וחוקתיו ותורתיו. כי בידוע כשהאדם מתפלל בכיוון הלב דמותו של מעלה מנושק בחבה. ומתוך שנודע זה למלאך שלו מכנים חבת שמים בלבו. והמופת על זה שהרי המכשפים מתקנים דמות שעוה וכל נתח ונתח שרוצים להזיק לאדם יוכל להזיק, כל שכן אם מזלו של מעלה נהנה שיהנה כמו כן האדם של מטה. וזהו (תהלים פט, יז) "בשמך יגילון כל היום" כשהעליונים קורין שם הקב"ה על האדם, הוא בשמחה כל היום ובהפוך עצבון אם יד העליון שזו השכינה נוגע באדם כמה דוחף שנא' (איוב יט, כא) הנה יד ה' נגעה בי. ובשביל זה בשעה ששליח צבור אומר קדיש צריכין ישראל להיות שותקין ומהרהרים בכל מילה איש איש לפי שכלו המרבה והממעט לקבל עליהם עול מלכות שמים. ולהיות מאחז פני כסא ברוח נמוכה ובדעה שפלה שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה וכו'. וכתוב מאחז פני כסא פרשו עליו עננו זהו ענני כבוד שנאמר וכבוד ה' נראה בענן כי שאר עננים מעכבים את התפלה. שהרי איתא בגמרא רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא שנא' (איכה ג, מד) "סכות בענן לך מעבור תפלה" ואותו ענן דומה לעשן שנא' (תהלים פ, ה) עד מתי עשנת בתפלת עמך. ותפלה בכונה באה לפני הכבוד בלתי חציצה. שנאמר (תהלים יח, ז) ושועתי לפניו תבא. וסנדלפון בורר התפלה כאדם שבורר זהב וכסף ואבנים טובות ומרגליות לתקן עטרה. כי הוא בורר איזה יכשר ואז מקבלה ויודע לאיזה צד בעטרה יש לקבוע אם כנגד הפנים כמו שכתוב (איכה ב, יט) שפכי כמים לבך נכח פני ה' או לאחורי הכבוד כמו שנאמר (תהלים יח, ז) "ושועתי לפניו תבא באזניו". ויען כי סנדלפון נקרא (יחזקאל א, טו) "אופן אחד בארץ"¹⁹⁸ ראוי לאחד לקבל תפלת עם אחד לאל אחד. ואיתא בזוהר (אד"ר ק"ל ע"ב) "כד הוה בעי רב המנונא סבא לצלויי צלותיה אמר לבעל החוטם אנא מצלי ומתחנן והיינו רזא (ישעיה מח, ט) "ותהלתי אחטם לך" האי קרא עתיק יומין אמריה". ידוע תדע איש המעיין עלוי התפלה ועד היכן מגעת כי מעת הוסר התמיד נתקן תפילה במקום קרבנות שנאמר (הושע יד, ג) "קחו עמכם דברים" והיא התפילה זו שעמדה לאבותינו ולנו.

על כן צריך אדם ליחד מקום לתפלתו ולא ימירנו רע בטוב וטוב ברע. ולמה צריך לקבוע מקום לתפלתו הלא אין דבר נבדל מיחודו כי הוא הוה בכל הה"ד (מלאכי א, יא) בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי. על דרך הפשט המקום המוכן לתפלה מוסיף יראה בעבודת האל ית' מלבד שיש עוד תועלת

¹⁹⁸ כך כתוב בגמ' חגיגה י"ג ע"ב. ובספר סודי רזא (אות ת') כתב ש"אופן אחד בארץ" גימ' כמו המלאך סנדלפון. ובספר "נהר שלום" (יב ע"ב) ראיתי: "נשמת נוקבא דז"א דיצירה הוא סנדלפון". ורוחה הוא מיטטרו"ן ביו"ד ונפשה הוא סנדלפון שני תחתון נמשך מכח העליון, וזה התחתון נקרא "אופן אחד בארץ".

שגורם להתמיד תפלתו לעתים קבועים שמ"ע ש'חרית מ'נחה וע'רבית. ואלולי זה יבא לידי יאוש ועצלות. ועל דרך הסוד כדי שיבואו המלאכים והנשמות באותו ועד כי ברבים היו עמדי. וזהו שאחז"ל (ברכות ו, ע"ב) הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו. ובעל הסוד כתב רמז גדול מן הפסוק (דניאל ט, כא) "ועו'ד אני' מדב'ר בתפלה והאיש גבריא'ל אשר ראיתי בחזון בתחלה" סופי תיבות "דירה של רינה" תקן דירה של תפלה במקום שראה גבריא'ל. מטעם זה נשאר עלי לבאר מה שאחז"ל בגמרא מפני מה אין ישראל נענין מפני שאין יודעין להתפלל בשם. ר"ל שאין מכוונין כהלכתם או אולי שאינם יודעים הכתב והניקוד הנצרך לבקשתו. או הזמן אף כי ידעו השם כאלו תאמר כי שם אחר פועל ביום ראשון למטר וביום שני הוא עצמו לזריחת השמש. או לקפיצה וכיוצא בהם ובזאת היתה מעלת ר' חייא ובניו על שאר בני דורו כמו שאמר רבי גדולים מעשה רבי חייא ולכן היה ראוי שיפעול השם ע"י ולא ע"י אחרים כי יש שפועל באחד ולא בזולתו. ודברים אלה נכוחים דאי לא תימא הכי היה תימא וכי לא התפלל רבי מעולם אתה גבור לעולם ה' או איך לא היה חכם וחסיד בימיו שידע להתפלל והלא כל חכמי ישראל שהיו בימי רבי היו שם ורבי עצמו.

אחרי כי הרב ז"ל הביא לשון הקדיש לא יתעלם ממך אשר יגעתי ומצאתי בכרמי עין גדי חכמים ונבונים דע כי בכל מקום שהזכירו משבחי הת"ש או משבחי התורה שהיא חכמ"ה בעשרה כגון שקראו הפסוקים או משניות או הלכות הרומזים לתורה שבע"פ הכלולה מן המקור תקנו לומר עליו קדיש כי בקדיש המשכת הברכה והשפע והחזן ברצותו להתחיל הקדיש יכוון בשם של ד' אותיות בנקודו כאשר אבאר. ויאמר יתגדל ויתקדש בכיון כאשר כתבנו יתגדל חסד ויתקדש גבורה שמיא רבא תפארת שם י"ה רבא עילאה על כל מקור החיים דמיניה נפקי כל ברכות. וכל קדוש בעלמא דאתי בינה ולבחר כן עונין בעלמא דברא כרעותיה עלמא תתאה בגוונא דא ברכו. בר מתפלה שאדם שוחה דמתחיל מתתאה לעילא והעונין אמן אחר החזן יכונו להשלמת הברכות מאומן לאומן. וגלל זה ולכן אמר אמרו בגמ' ברכות נ"ג ע"ב "גדול העונה אמן יותר מן המברך" כי המברך לא יכוין לאמונה אחרונה מלכות אך מזכיר העולם והיא בכללה. ואמרו (ברכות נ"ג ע"ב. נזיר ס"ו ע"ב) בזה משל לגוליירים המתגרים במלחמה ואינם משלימים המלחמה והגבורים מנצחים. והמשילו המברך לגולייר מפני חולשתו, כך המברך מתחיל בברכה הנמשכת מהש"ה (ס"א הש"ת) [מהתשובה] כלומר מהבינה הנקראת תשובה והיא "שמיא דבה" בעוד שהמלכות נקראת "שם" הנקרא מלחמה עבור היותה דין ולא ישלים ולא יזכיר האחרונה שזו המלכות שהיא דוגמתה. או אולי נקרא המברך לוחם כי כל המברך ועובד השם ומתפלל כאלו לוחם

לנצח מדת הדין. והמשילו העונין לגבורים המנצחים המלחמה כי ימשיכו הברכה מראשית השנה ועד אחרית השנה ועל זה אמרו (ברכות נג עב) גדול העונה אמן יותר מן המברך. ואז מוסיפין ואומרין יהא שמיה רבא וכו'. ר"ל יהא שמו הגדול מבורך מלמעלה לה' עולמות מן התפארת ולמטה והם נרמזים במלת "לעלם לעלמי עלמיה". לעלם חד, לעלמי תרי עלמיה תרי הרי ה' עולמות: תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות. ובמלת "שמיה" יכוין באותיותיו ובניקודו השגור בפי המקובלים והסוד ידוע ממאמרם (שבת קי"ט ע"ב) כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו קורעין ממנו גזר דין של ע' שנה אין צריך ביאור¹⁹⁹. ואין דעתינו בכל כחו לצעק צעקה גדולה ומרה כאשר עושין טפשי עמינו בעלי חומר המעופש. אך לידע להבין ולהשכיל כאשר ביארנו:

יתברך וישתבח וכו' עד אמן. אחרי שהכל מבקשים בכוונה בברכת השם והנורא מתחיל שליח צבור יתברך וכו'. וכל זה להדרו ולנשאו ולרוממו ולקלסו על כל ברכה ומברך יותר שאין המחשבה משגת מן החכמה ולמעלה עד המחשבה הטהורה יהא מבורך ומרומם. לכן תקנו לעילא מכל ברכתא ושירתא מכאן ולהלן שואל החזן צרכי עמנו. תתקבל צלותהון יהא שלמא עושה שלום. ועונין ה"פ אמן ודי למבין²⁰⁰:

וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִישָׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה וְהִאֲנֹתָ לְמִצְוֹתָיו וְשִׁמְרָתָם כָּל זִקְיוֹ כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רַפָּאָה:

טו, כו

מאשר כאשר ידבר הפסוק נסתר ונוכח והרי אין בזה הגיון לכאורה יובן ממלת לקול שזו התפארת וממלת אני שזו המלכות מאמר הרב הרמב"ן ז"ל. ולפי מאמר המפרש ר"ל כי (דברים כח, א) "והיה אם שמע תשמע" מאמר שם הנכבד שזו המלכות. "ויאמר אם תשמע לקול ה' אלהיך" זה שם המיוחד שהוא התפארת ואילו אנ"י שזו המלכות והיא הנקראת שם הנכבד "רופאך". ומטעם זה תקנו בברכות בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו שהוא נסתר ונוכח כי הברכה יש בה מלכו"ת הרומז לבינ"ה ונקרא

¹⁹⁹ שמעתי בכל כחו היינו לענות אש"ר עד בעלמא שיש בו כ"ח תיבות. והעונים עד יתברך יש בו כ"ח אותיות. וידוע שבקדיש רמוז שם מ"ב באופן הבא: ד' אותיות של שם הוי"ה רמוזות בד' תיבות יתגדל ויתקדש שמיה רבה. ו' אותיות המלא רמוזות ב' תיבות של בעלמא די ברא... ויקרב משיחיה. כ"ח אותיות של מלא דמלא רמוזות בכ"ח תיבות של יהא שמיה רבה מברך... ונחמתא דאמירן בעלמא. הרי ד' וי' וכ"ח סה"כ מ"ב.

²⁰⁰ כבר ידעת שהחכמה האלקית בנויה על חמש: חמש עולמות: א"ק ואבי"ע. חמישה פרצופים: אריך או"א וזו"ן. חמישה אורות: נרנח"י. חמש ספירות: כתר, חו"ב ותו"ם.

מלך. ונראה כי הוא מדבר עם המלך ומשבחו אמנם בספור החסדים אשר גאלנו אנו חוזרים לומר לכבוד מלכו"ת דרך נסתר כי העולם אשר הוא התפארת הוא אשר קדשנו ואשר עשה לנו. וחולקים כבוד למלכו"ת שלא לומר אתה עשית כביכול מספרים קצת שבחו של אדם וכו'. ומן העולם נצטוו המצות למשה רבנו ע"ה עד העולם. וזה טעם (ברכות י"ב ע"א) "כל ברכה שאין עמה מלכו"ת אינה ברכה" זה מובן. וכל זאת הכונה לברכות הפותחות בברוך הצריכים הזכרת מלכות להורות על הממשלה, אבל ברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך אע"פ שהכונה לש"ת לבינה הנקראת תשובה אחרי כי אין בה הזכרת מלכות תקנו לנוכח ולא חששו לכבוד, כי בלא זכירת מלכות אינה ברכה כי גזול אבי"ו ואמ"ו ובמקום שאין מלכו"ת אין ממשלה כעניין מאמר חז"ל (אבות פרק ג' משנה ב. ע"ז ד' ע"א) רבי חנינא סגן הכהנים היה אומר הוי התפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה וכו'. ובמקום המלכו"ת נאמר (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם. והטעם אשר לא תקנו מלכות בברכות הסמוכות לחברתה הואיל והראשונה פותחת בברוך היה נראה כשני מלכים המשמשים בכתר אחד.

אחרי אשר בארנו ענין נסתר ונוכח נשאר קושיא אחת מנוסחי הקידושים בערבי שבתות ומועדים המתחילים בנוכח וחוזרים לנסתר ואחר כך יחזרו עוד לנוכח כי בערב שבת אנו אומרים "כי בנו בחרת ואותנו קדשת ושבת קדשך" ובמועדים חוזרים ואומרים "ותתן לנו ה' אלהינו" וכיצד אומרים מה רבו מעשיך וחוזרים ואומרים לנסתר. וכל שאר ברכות זולתי אלה כולם נסתרים ממלת העולם עד סמוך לחתימה וכן פסוקים רבים מורים נוכח ונסתר. כמו שנאמר (דהי"א כח, ט) "דע את אלהי אביך ועבדהו" וכן כמו כן (תהלים צא) "כי הוא ידע שמי יקראני ואענהו" וכאלה רבים אשר המדקדק ימצא ביאורם אל נכון.

אעירך על כיוון כוונת התפילה מפי חכם אחד על דרך קצרה ואחל בישתבח שמך לעד מלכינו. ותפילה זו עם כלל כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום על דרך הקבלה מפי הגבורה בהר סיני. והתחיל לתקן ברכה זו ממקום השפע השני והוא מקבל משפע הראשון ותקנו לאומרה סמוך למזמורים להורות על האצילות והשפע אשר ממציאותם נמצא כל הנבראים ודברים אלו חתימה מעין ברכה דבורך שאמר ישתבח שמך. הכוונה שאין רשות ביד כל חי להרהר אלא במחשבה כדאמר בספר יצירה י' ספירות בלימה בלום פיה ולבך מלהרהר וכו'.

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ להמליכו בשמים ובארץ כי לך נאה ה' אלהינו ולו נאה שיר ושבח. בברכה זו יש ט"ו מלות

של שבח כולם שמות קדושים והעקר להודיע שהאל הגדול נחתם ב"ה שנאמר (ישעיה כו, ד) כי ב"ה ה' צור עולמים:

אתה אל רומז לקדמות זה השם הגדול ואיך הוא ראשון ואחרון לכל אצילות הנאצלים משפע זיו ואורו. בא"י אל מלך גדול. ברכה זו נסתר כמדבר לנמצא במילת אתה שזו המלכות ונעלם תפארת והמבין יבין. ורמז בברכה זו לאות וי"ו כלומר אות ו' של שם של ד' אותיות הרי שש וט"ו הנזכרות לעיל הרי יה"ו וגם הוא השם הגדול כדאיתא בס' יצירה.

אל ההודאות וכו' חתימה זו רומזת לאות ה' אחרונה שבשם²⁰¹, ועליו הכתוב אומר (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" ודרשו (מנחות כ"ט ע"ב) בהי בראם ובהשלמת זה השם נקרא שני עולמים. ומסיים חי העולמים שספירות הר"ה ה"א אחרונה היא המלכות בה חי העולמים היסוד הנקרא "ח"י" דר בה כי דרך האיש להיות בביתו ורוח הקדש מהמלכות נמשכת רח הקודש לחכמים וברכה זו של ישתבח כולה רומזת אליה למלכות. ולאמת זה העניין חתם בברכה זו במלכות ובה פתח שנאמר "ישתבח שמך" ושם בכל מקום זו המלכות והוא יסוד נעוץ תחלתן בסופן²⁰².

ברכו את ה' המבורך. דע שמלאכי השרת וכל צבא מעלה מברכים ברכה זו. אמר רבי עקיבא (היכלות רבתי לא, ד) בכל יום ויום מלאך אחד²⁰³ עומד באמצע הרקיע בשחרית ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. עד כשמגיע לברכו [כיון שמגיע לברכו] חיה אחת ששמה ישראל וחוקק על מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את ה' המבורך. וכל גדודי מעלה עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד. א"כ על אחת כמה וכמה שאנו חייבים לברך את השם הנכבד ומברכים למציאות השפע המבורך.

יוצר אור ובורא חשך לפי סוד האמנה אנו צריכים להאמין שאור וחושך זה מששת ימי בראשית הוא ולא להאמין שהחשך אפיסת האור. אכן מציאת החשך קודם לאור

²⁰¹ נזכרו כאן ה' פעמים ה': אל מלך גדול בתשכחות. אל ההודאות אדון העולמות. ה' בוחר בשרי זמרה. מלך אל חי העולמים: או אולי למד הרב ממילת ההודאות לבד ודרש ה' הודאות. או כיון שההודאה היא במלכות אמר כן.
²⁰² הנה לשון ספר יצירה (פרק א, ז): "עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני, ולפני אחד מה אתה סופר. ופירש הרב סגי נהור שהמלכות שהיא סוף הספירות נסמכת על הכתר והחכמה שהיא תחילת הספירות. משל לתחנת כח המספקת חשמל, ברגע שהיא תחדל לפעול מיד יפסק החשמל בבתים כהרף עין. והרמב"ן ביאר "נעוץ סופן וכו'" להורות על הייחוד הגמור. והראב"ד ביאר נעוץ סופן (מלכות) בתחילתן (כתר) דהיינו שמתוך השגת המלכות נשיג הכתר ולא נוכל להשיגו ישירות כי בכתר אין השגה.

²⁰³ בספר "עמק המלך" שער ה פרק ע"ב כתב שמלאך זה הוא סנדלפון.

וקודם הויות שמים וארץ. כתוב בספר הבהיר (אות א) ²⁰⁴ "אמר ר' נחוניא בן הקנה, כתוב אחד אמר (איוב לז, כא) ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים. וכתוב אחד אומר סתרו ענן וערפל סביביו קשיא בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם. גם חושך לא יחשיך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה". הנה לך ראיות ברורות שהאור נברא קודם הויות העולם ולא היה חשך כדעת האומר אפיסת האור הוא החשך. אבל יש לנו לדעת שהבורא יתברך ברא החושך כאשר יצר האור זה לצורך היום וזה לצורך הלילה הכל יפה בעתו.

הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו וכו'. מאמר זה בא לפרט הכלל לחלקו. וזכר ששה פעמים "הכל" ²⁰⁵ נגד עומק רום נצח ועומק תחת הוד עומק מזרח תפארת ועומק מערב יסוד עומק דרום חסד ועומק צפון גבורה י' ספירות בלי מה י' שאין להם סוף עומק ראשית חכמה ועומק אחרית בינה עומק טוב כתר ועומק רע מלכות אשר בכללם עשר. כך נתקן התפלה כולה במספר ובמניין אשר אין לפרט הנה כל הצורה, אך מעט התעוררות כדי להוציא מלב מעופשי חומר והטבע הגם הקרובים בפיהם ורחוקים מכליותיהם בכוונת התפילה.

ועתה אעריך איך יתנהג ויתפלל המתפלל ויכוין המכוין בתפלות ובתחנונים ובברכות. בטרם אכלה לבאר יסוד העניין, דע כי הזכרת השם ית' באותיותיו איננו רק בארץ הקדושה ובזמן השלמות שהאיש תפארת שוכן בבית"ו מלכות ושלום יסוד באר"ץ במלכות ואז יזכירוהו בשלמותיו ככתבו ובבית הבחירה. אבל בזמן הגלות ובית המקדש חרב בעונות והצנורות נסתמו והפנים המאירים נסתרים והאיש אין בביתו והמינקת דהיינו המלכות ונקט מינקת לפי המדרש נירדת בחטא בנה והיא בגולה עמהם, דיו לעולם להשתמש בשתי אותיות י"ה הרומזים אליהם. וסמכו על מקרא זה "כל הנשמה תהלל י"ה". כי למה ישתמשו במה שאין להם שאפילו במה שיש להם אינם ראויים. אמנם אף בזמן השלמות וחוץ למקדש וכן בזמן הגלות כאשר ירצו להזכיר השם יתברך בין בתפלות בין בברכות בין בתחינות, לא יזכירוהו

²⁰⁴ הנה לך הלשון המבוררת בספר הבהיר המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ז"ל (א) "אמר ר' נחוניא בן הקנה כתוב אחד אומר (איוב לז, כא) ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים, וכתוב אחד אומר (תהלים י"ח י"ב) ישת חושך סתרו ואומר (תהלים צ"ב) ענן וערפל סביביו קשיא, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (שם קל"ט יב) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה.

²⁰⁵ ששה אלו הם הו"ק. ודע שיש ביאורים נוספים אלא שכאן כיון הרב לששה קצוות ברורים ולכן פירשתי בו באופן שונה. והנה ביאור הרב יצחק סגי נהור לספר יצירה "עומק טוב ועומק רע. רום - הוא המעמיד הכל, לכך הושם באמצע, ולפי שהיה לו לדבר מן המכריע המתעלה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה, שהוא חתום ומתעלה עם הכל ברום עד אין סוף. תחת - דין [נ"א, צדיק], מזרח - תפארת, מערב - נצח, צפון - צדיק. [ויש אומרים] עוז הגבורה, דרום - הוד.

באותיותיו ככתבו אבל יזכירוהו בכינויו. ר"ל בא"ד הרומז למלכו"ת. אבל בהזכרת א"ד יכוין ביו"ד לש"ה לשכינה העליונה היא החכמה ובעוקצו לר"ה לראשית הכל דהיינו כתר ובה"א ראשונה לש"ת לתשובה וביו"ר לת"פ לתפארת כלול בו קצות כמנין וי"ו, ובה"א אחרונה למלכו"ת. ואח"כ יכוין בנקודו שהוא כמו דְּכָרְךָ או (תהלים נ"ה, כ"ג) השלך על ה' יְהִיבְךָ וסימן לעולם דברך ה' נצב. וכונה זו לא תשתנה כלל לא בזמן מן הזמנים ולא בעניין מן העניינים, אך זאת היא כוונת כל מקובל בישראל.

וכן גילה הקדוש ברוך הוא למרע"ה באמרו (שמות ג, טו) "זה שמי לעולם" כי א"ד נקודתו וקריאתו בניקוד לעולם. ואנו נוקדים אותו כמו כן בכל התורה שם של יהו"ה כְּדָרְךָ והחולם נעלם וראוי הוא כי רומז לדבר הנעלם.

והנה לך כלל גדול בכוונת כל "ברוך" היוצא מפי ירא השם יכוין במלת ברוך לכתר עליון שהוא מקור הברכה. ובמלת "אתה" לשנייה כלומר לחכמה שהיא הספירה השניה לכתר רוצה לומר מלשון אתא כמו את ה"א ביאת ה"א מהספירה השנייה לשלישית שזו הבינה שהיא הנרמז באות ה"א ראשון בשם. ובהזכרת השם יכוין לש"ת לתשובה כלומר לבינה כמו בשם של ד' אותיות באותיותיו ובנקודו אשר זכרנו. ויכוין במלת "אלהינו" שהש"ת שהתשובה כלול גם מדין כי מלת הש"ם לרחמים ואלקינו לדין. ובהזכרת מלת העולם יכוין שהש"ת שהתשובה שזו הבינה היא מלך של ת"פ התפארת הנקרא עול"ם וכלול מכולם מן העולם ועד העולם, והוא אשר ברא ואשר יצר ואשר עשה ואשר קידש נקט ד' לשונות כנגד ד' עולמות אבי"ע. ויש מפרשים כי מלת אתה כפשוטו והוא מדבר בבינה לנוכח וכן העיקר.

וזה טעם כל הברכות להמשיך מן שפע הטוב כח"ב אל הזרועות חו"ג ועמודי האמצעיות תפארת ומשם אל הנצחיים נה"י עד השכינה מלכות.

והנה נא אבאר ברכה ראשונה של י"ח. יכוף אדם ראשו ויכוין להמשיך הברכה משם: אם הוא יום עד לעטרה מלכות הנקראת "שם" (תהלים קל"ג, ג) "כי שם ציוה ה' את הברכה", ואם הוא לילה עד הצדי"ק יסוד ואז יכוף ראשו ויכוין בו לש"ת לתשובה וזו הבינה ומפני מעלת הש"ה (כנראה כתר) עם הר"ה (כנראה חכמה) על הש"ת התשובה שזו הבינה אמרו ז"ל (ברכות י"ב ע"א) כופף בברוך וזוקף בשם. ובהזכרת השם יכוין באותיות ובנקודות כך: יְהִי-הָאֵשׁ כְּאֵשׁ בִּיאֲרֹנוּ. ובמלת אלקינו יכוין שהש"ת היינו בינה כלולה מרחמים ומדין כאשר זכרנו כי בה נמצא שם הויה בניקוד אלקים להורות שהיא רחמים וממנה מתעוררים הדינים. וכן איתא בספר הזוהר בתיקונים ע"ה ע"א "אלקינו דא אימא עילאה" רצה לומר בי"נה. "ואלהי אבותינו" אבא ר"ל חכמה. והאל הגדול דא חס"ד הגבור זו גבור'ה. והנורא עמודא אמצעא דביה אשתכללו מעילאי לתתאי

ומתתאי לעילאי בעמודא דאמצעאה ובגין דא צריך למכללא ביה תתאה בהכרע ולבתר עילאין זקיפא פירוש: מילת נורא אמרה יעקב אבינו ע"ה "מה נורא המקום הזה" ולכן נורא ירמוז לתפארת עמודא דאמצעיתא שהיא המייחדת חו"ב ומשפיעה לנו"ה. "אל עליון וקונה הכל וזוכר חסדי אבות. דא כתר עילאה על כולהון כל אלו כינויים לכתר. ויש אומרים שהוא ת"ש בינה שהוא קונו של עולם תפארת הכללית שיש בה ו"ק הנקראת עולם. "ומביא גואל לבני בניהם" אלו נצ"ח והו"ד וצדיק יסוד. למען שמו באהבה דא שכינה תתאה הנקראת שם ואות ו' תרמוז לתפארת או מילת באהבה כי ב' אהבה היינו ב"פ אהבה עולים כ"ו כמנין שם הוי"ה שהוא בת"ת ועמודא דאמצעיתא תפארת איהו כלל כוללת תלתא ברכות קדמאין אבו"ת ברכת מגן אברהם, חסד גבורות אתה גיבור, יצחק קדושות אתה קדוש, יעקב. ואיהו כליל תלת בתראין בעבודה לקיומא ביה אנ"י ראשו"ן ואנ"י אחרו"ן. ובאמרו מלך עוזר יכוין במלך לת"ש לתשובה כלומר בינה שהוא עוזר ברחמי ומושי"ע בדין ומגן בחס"ד. וכופף וחותם בא"י ומכוין בדרך הכונה שהתחיל. ודע שברכה ראשונה מיוסדת שהת"ש משובח וגדול בחס"ד אברהם שהוא תחלת העניין. ואתה גבור לעולם ה' מיוסדת שהתשובה גבור בפחד יצחק הנקראת גבורה והשלישית מיוסדת שהוא קדוש באביר יעקב. והאמצעיות הם בקשות לצרכי ציבור. וענין ג' אחרונות ברכת עבודה הוא מצד הנצח כי העבודות והתפלות נצחון לעובר בפני המקטרגין. וברכת הודאה כנגד הו"ד ומפני שהיא מצד מדת הדין אמרו ז"ל שחייב אדם לכרוע עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה מאימת הדין. וכן אמרו חז"ל (ב"ק ט"ז ע"א) האי מאן דלא כרע במודים לסוף ע' שנה נעשה שדרו נחש כל זה מבואר בדברי קבלה לאשר לו עינים. ואל יקשה עלי ברכת אתה גבור המיוסד בפח"ד יצחק שאין כורעין מפני שכבר כרענו על אשר טוב גמלנו לא בזכותנו כי אם למען שמו באהבה אשר זכרנו ובעבור כי לא נראה אשר גבה לבנו לא תעורר מדת הדין לפגוע. אבל בברכה העבודה באנו בדרך הנצחון כאשר ביארנו יש לפחד מהתעוררות מדת הדין ולמהר לכרוע כחזרא ולזקוף בנחת כחיוא שלא ילקה ויהי שדרתו נחש מדה כנגד מדה כאשר בארנו. ודברי אלה כי הכונה בברכות ובתפלות ובתחנונים אשר בארנו כוונת כל אחד למדה הראויה. גם כוונת אלה יתחלפו לעתים פעמים לפי העניין. פעמים לפי הזמן. ודע באמרי תפלה. כוונתי באמצעיות של י"ח שכל שאר ברכות כולם לת"ש לבינה.

והתחנה כוונתה מוחלט לעטרה. והטעם מובן מפני מה אין אומרים תחנה בלילה. ולמה אומרים אותו בחשאי. וכסות עינים. ואל תשגה איש המעיין באמרי הכונה לאחת מן המדות שיהיה הכונה אליה מוחלטת ח"ו כי היתה הריסה וקציצה אך לעשותה עיקר כפי הפעולה הנצרכת להתפלל. וכפי הזמן שיתנהג השם מדותיו

במדה זו. ואם הוא יום דין יכוין שיגלגל רחמים על מדותיו אמנם לעולם יכוין בשם המיוחד הכולל כל הבנין. והנהו מאמר חז"ל אל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים ורחמים כלומר שלא יקבע תפלתו למדה מיוחדת כאשר בארנו. וכל הפרשי הכונה לתפארת שהיא מדת רחמים כולה באמצעות כי בכל יום שאין בו מוסף הכוונה לתפארת שהוא מדת רחמים הפועלת ביום אבל בלילה הכונה לתשובה בינה כ"א יכוין בבנין עולם אולי יתבונן ב"ע בעטרה שהיא מכללו בהיותו מיוחד ללילה ויבא לידי הריסה אבל יום שיש בו מוסף הכונה בתפלה לעולם לת"ש לתשובה עבור כי בימים ההם יש תוספת ברכה וחוט של חסד משוך והשגחה עליונות מרובה.

אמנם רבי אליעזר רוק"ח כתב כי ביוצר דר"ח הכונה בתפלה לתפארת ישראל ובי' ימי תשובה אין צריך להמשכה אך יכוין בת"ש שהיא כלולה מכל המדות והטעם בעבור כי בזמן ההוא הת"ש שהוא המלך המשגיח בעולמו ודן אותו ומתעלה בפועל ת"פ וע' שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט הרומז לפועלים. עוד נשאר עלי לבאר כוונת עלינו לשבת. דע כי כל הכונה בו הכל לת"ש ע"כ הוא כולו נסתר ויהי מלת מלך רומז לת"ש. מלכי הכתרים. המלכים לפועלים.

כלל גדול מצאתי בספר הזוהר וז"ל איהו מאן דידע לצלויי להקב"ה בכל תקונין כדקא יאות ולשאל מניה בכל דרגא ודרגא כדקא יאות חכימין כולהון אינון רשימין דיוקניהון בחס"ד וגברי ביצריהון כולהון אינון רשימין בגבור'ה נבונים רשימין דיוקניהו בבינה ומרי גמילת חסדים רשימו דיוקניהו בחכמ'ה. ומרי תורה כולהון רשימין בעמודא דאמצעיתא. ונביאין כולהון רשימי דיוקניהון בנצח והו"ד דאינון תרי סמכי קשוט. וצדיקי סמכי ברי"ת כולהו רשימו דיוקניהון בצדי"ק. ומרי דיחודא כולהון רשימי בכתר עליון דאיהו מחש"בה רחמן צריך לסלקא יחודא במחשבה סתימא. ובכולהו תיקונא אלין צריכנא לשבחה לעילת העילות דאיהו מלגיו מלגיו כנשמתא בגופא.

פתח רבי שמעון ואמר מאי ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי. אמר חבריא שמעו מלין עתיקא דאנא בעי לגלאה בתר דרשו אתייהב לגלאה מאי ניהו דאמר ראו עתה וגומר. דא איהו עילת כל עילין דאיתקרי עילת העילות עילת מאילין עליות דלא יעבד חד מאלין עילוי שום עובדא עד דנטיל רשו מההיא דעליה כמו דאוקימנא לעילא בנעשה אדם על תרין אתמר דאמר דא לההוא דלעילא מיניה נעשה. ולא עביד אלא ברשות ואמירה מההוא דלעילא. לא עבד מדעם עד דנטיל רשו מחבריה. אבל ההוא דאתקרי עילת העילות דלית לעיל מיניה ולית לתתא שוה ליה ההוא

דאמר קרא ואל מי תדמיוני ואשוה. הנהו רזא אסור למגלייא כי אם לפרטיה אחד מעיר ושנים ממשפחה.

וַיָּבֹאוּ אֵילָכָה וְשֵׁם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיִּזְנוּ שֵׁם עַל הַמַּיִם:

טו, כז

מצורף לזה מה דאיתא בספר הבהיר מאי דכתיב ויבואו אלימה ושם שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים. מה שבח יש בע' תמרים באחד מקטני המקומות יש להם אלף, אלא זכו לדוגמתם ושם יש להם משל כתמרים וכו'.

וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מַיִם מִמִּירָה כִּי מַרִּים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מִרְתָּה:

טו, כג

כי מרים הם. מלמד שרוח צפונית היתה מעורבת במ שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וכו'. מאי ויורהו עץ מלמד שעץ חיים היה סביב המים ובא השטן ונטלו וכו' עד כי ראה משה השטן:

וַיִּצְעַק אֶל יְהוָה וַיֹּרְהוּ יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַח אֶל הַמַּיִם וַיַּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם שֵׁם לֹא זֶקֶק וּבְשִׁפְטֵי וְשֵׁם נִסָּהוּ:

טו, כה

ויצעק אל ה' ויורהו עץ. אותו עץ החיים שהסיר השטן, בא הקב"ה להזהיר את ישראל ואמר אם שמע תשמע וגו'. (הבהיר קסב - קסג) משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו בת נאה ואחרים מתאווים לה. ידע המלך כי לא היה יכול להתקוטט עם המוציאים בתו לתרבות רעה וכו' עד ומאי ניהו שטן מלמד שיש לו להקב"ה מדה אחת ששמה רעה והיא לצפוננו של הקב"ה וכו'. ומאי ניהו מדה הוא צורה אחת ולה שלוחים הרבה ושם רע"ה. אך יש בהם גדול וקטן והם מחייבים את העולם כי תוהו לצד צפון. ואין תוהו אלא רע המתהה את העולם עד שיחטאו וכו' עד כי אני ה' רופאיך:

(הג"ה) שם שם לו חק ומשפט. החק דבוק למשפט, כי משפט רומז לתפארת וחק הוא היסוד. ה"ה"ד (דברים ט, ח) "ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים" ולפי שזכה יעקב לבכורה זכה לחק. דע שכל הניסים והנפלאות תלויים במדה. זכה נכנס בפנים לא זכה נשאר בחוץ והוא סוד

כל היציאות. ויצא בן איש ישראל לפי שהוציא את עצמו. וירץ לבן אל האיש החוצה. ודומיהם בש"צ ושם הכנס ושם תמצא. עכ"ל:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מְמַטֵּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטֹּי דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנִסְנוּ הַיֶּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא:

טז, ד

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגומר. דע כי יש בעניין המן סוד גדול ונשגב רמזו רז"ל במסכת יומא (ע"ה ע"ב) לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי ישמעאל וכי מלאכי השרת אוכלים והלה כבר נאמר (דברים ט, ט) "לחם לא אכלתי" גבי משה רק שהרגיש אורא דמלאכא. והטעם שאמר ר' עקיבא הוא שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה. וכן דרשו (נחמיה ט, ו) "ואתה מְחִיָּה את כולם" ואתה מְחִיָּה לכולם מחיה מ"מ בחיר"ק. ועליו נאמר מתוך האור ששיגו בו טוב טעם. והמן הוא מתולדות האור הזה העליון שנתגשם ברצון האל ית' ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת בדבר אחד נזונים. ורבי ישמעאל תפסו כלומר מצא טעות בדבריו מפני ששם קיומם בדבר המתגשם תולדות האור שיקרא לחם כי קיומם באור העליון בעצמו. וזה טעם שהיו טועמים במן כל מה שירצו כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח ותפיק רצון מלפניו. ואמרו במכילתין דרבי אלעזר בן חסמא על הפסוק היום לא תמצאוהו בשדה היום אין אתם מוצאים אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא. וזה יסבול ב' פירושים שנראה שיהיה בבני עולם הבא מי שלא תגיע מעלתם להנות מזיו השכינה תמיד ויהיה קיומם בדבר המתגשם מזיו ההוא ובמעלת דור המדבר שהשיגו זיו השכינה בים כמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ומאותה שעה נתעליה [נתעלית] נפשם להתקיים בתולדות האור שהוא המן. ולפי מאמר חז"ל נראה יותר נכון שרמז הכתוב במלת "היום" שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן שזו ספירת היסוד שהוא זיוו של עולם שהוא הזיו העליון כמו שאמרו ז"ל (ברכות י"ז ע"א) "עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו שכינה" ר"ל שיתקיימו מזיו שכינה. ועניין עטרותיהם היא המדה שנקרא כן דהיינו הבינה שהיא העטרה שעטרה לו אמו' והיא הנקראת העולם הבא שלא כמו המלכות שהיא העולם הזה, דהיינו הה"ד (ישעיה כח, ה. מגילה ט"ו ע"ב) יהיה ה' צבאות לעטרת צבי והוא מה שנאמר (שיה"ש ג, יא) בעטרה שעטרה לו אמו. כל אלה מורה על קיום בני עולם הבא ועיקר המן. ויאמר הפסוק (תהלים עח, כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן דגן שמים נתן למו. (שם כה) לחם אבירים אכל איש וגו'. ואומר (תהלים קה, מ) "לחם השמים ישיבם" שנראה מזה שיהיה הדגן הזה בשמים והוריד

להם בפתוח דלתיו. והוא מה שפירש שנתגשם האור כי באור העליון יאמר הכתוב כלשון זה שנאמר נפתחו השמים ואראה מראות אלקים או שכבר היו מבריאה ראשונה שנבראה בע"ש בין השמשות כל אלה דברי חז"ל.

וַיָּבֹא עִמְלֶק וַיִּלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִם:

יז, ח

ויבא עמלק הוא סוד שרו של עשו שיש לו אחיזה במרכבה והוא מצד שמאל וזהו שנאמר (עובדיה א, ג) זרון לבך השיאך שוכני בחגוי הסלע. וילחם עם ישראל במדת הדין העזה שהיא הגבורה של זקיננו יצחק. וכן שם המקום "רפידים" בטעם [כטעם] (שיה"ש ג, י) רפידתו זהב הרומז למדת הדין:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹר לָנוּ אֲנָשִׁים וַיָּצֵא הַקְּלֹזִם בְּעִמְלֶק מִזֹּר אֲנֹכִי נֶעֱבַר עַל רֹאשִׁי הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:

יז, ט

"ויאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים" מאי אנשים? נביאים כטעם (ישעיה ז, יג) "המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי".

וְהָיָה כְּאִשֶּׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבְרַת עִמְלֶק:

יז, יא

והיה כאשר ירים משה את ידו לרבות המטה שבידו כי בהרימו ידו היו יראים הממונים ונתערבב הרקיע כי בני עמלק היו מכשפים והיו רואים בצל חמה מתי יצאו למלחמה. על כן הוצרך כל זה ולא תבטל הגזירה וזהו שאמר הכתוב "ויחלוש יהושע". וכן יהושע לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד אשר החרים כל יושבי העי.

פנימיותו איתא בספר הבהיר מלמד שמדה אחת יש שנקראת ישראל ובתוכה תורת אמת. ומאי ניהו תורת אמת דבר המורה על אמתת העולמים ופעולתו במחשבה והוא מעמד י' מאמרות שבהם עומד העולם והיא אחת מהם וברא באדם נגד אות יו"ד עשר אצבעות וכשהיה משה מרים את ידו והיה מכויץ באותה מדה הנקראת ישראל והוריד השפע ורומז לו ב' אצבעות ידיו שהוא מעמיד העשר ואם לא יעזור ישראל לא יתקדשו הי' מאמרות הלכך וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. וכי משה יעשה שיגבר עמלק אלא אסור לאדם לשהות שלשה שעות כפיו פרושות השמים. והטעם שלשה שעות הוא מאמרם זכרונם לברכה שלשה שעות הראשונות

הקב"ה יושב ודן את העולם. שלשה אחרונות יושב וזן את העולם מקרני ראמים ועד ביצי כינים. נמצא שאסור לבטל כח המנהיג אך להעלותו ברחמים להיות רחמים בדינו וזהו מאמרם זכרונם לברכה בספר יצירה בלום פ"ך מלדבר ולבך מלהרהר:

וַיְדִי מִיָּשָׁה כְּבָדִים וַיִּקְוֹזוּ אֶבֶן וַיִּשְׁיִימוּ תוֹזָתָיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וַאֲהָרֹן וְזוֹרֵר תִּמְכּוּ בְיָדָיו
מִנֹּה אֲזוּד וּמִנֹּה אֲזוּד וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמַיִם:

יז, יב

ויהי ידיו אמונה. ולא אמונות הוא הדבר אשר דברנו כי נשא י' אצבעותיו לרום השמים לרמוז לי"ס לדבקה באמונה הנלחם להם:

וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כֶּסֶף יֵה מְלֻזְמָה לִיהוָה בְּעֶמְלֶק מִדֶּר דֹּר:

יז, טז

כי יד על כס יה וגו'. אמרו חז"ל (מדרש תהלים ט) נשבע הקב"ה בכסאו זו השכינה שלא יהא השם שלם וכסאו שלם עד שינקום מעמלק כמו שאמר הכתוב (ישעיה ו, יב) "שש כנפים לאחד". ובמקום אחר (יחזקאל א, ח) "ארבע כנפות [כנפים]" כביכול נתמעט כך כביכול הוד הכסא [כביכול נתמעט כבוד הכסא]. וכתוב אחד אומר (ירמיה יד, כא) "אל תנבל כסא כבודך". ומשנמחה שמו יהיה השם שלם מלא וכסא שלם שנאמר (תהלים ט, ז) "האויב תמו חרבות לנצח" זה עשו שנאמר (עמוס א, יא) ועברתו שמרה נצח. (תהלים ט, ז) אבד זכרם המה וכתוב בתריה וי' לעולם ישב הרי השם שלם. "כונן למשפט כסאו" הרי הכסא שלם. ויש מפרשים כאשר תהיה היד גבורה על הכסא מלכות תהיה המלחמה להשם בעמלק:

וכן תהיה מדר דר. רצה לומר כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא השם שנאמר (דברים כ"ט, מג) וישב שלמה על כסא ד' ילחם בעמלק. וכן מדר דר כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד גמירא.

ופנימיותו כאשר היד שמאל שהיה [שהיא] מדת הדין של מעלה גבורה על כ"ס י"ה שהוא מלכו"ת, תהיה בו מדר דר ואז תמלא שם י"ד בזבול"ו. וזה הוא סוד ספירת תפאר"ת במלכות בספירת המלכות שלו. וכסא שלמה מלכות יתלונן בצלו של פחד יצחק גבורה ואמר במליצה וגבורו. ויגבר על שרים כמפעלו כי בחר ה' בציון אוה למושב לו: חסלת סדר בשלח:

יתרו

חובב הלא חיבב. לחסות בצל שדי. בגלל אשר ראה. מופתים בארץ חם:

זכו בני בניו. להיות בסוד יעבץ. בירד אשר השפיל. טבח ואת גחם:

וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֻלִּי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהָיִיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל
הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:

ט, ה

וישמע יתרו וגו'. והייתם לי סגולה מכל העמים. כתב הרב הרמב"ן ז"ל "שתהיו בידו
דבר סגולה". דבר נחמד לא ימסרנו המלך ביד אחר כמו סגולת מלכים והמדינות.

וכן איתא בספר הבהיר (אות פט) יתיב רבי (אמי) אמוראי ודרש מאי דכתיב סגולה?
אלא סגולה שמה היינו טעם הנקרא סגולתא משום דאתי בתר זרקא וטעם הסגולתא בא
בתורה בדרך כלל אחרי הזרקא. מאי טעמא זרקא? מדוע נקרא זרקא? כשמו כן הוא, דהוי
נזרק כגון דבר הנזרק ובתריה אתיא סגולת מלכים והמדינות. מאי טעמא זרקא
דכתיב (יחזקאל ג, יב) "ברוך כבוד ה' ממקומו". מכלל בליכא דידע מקומו. ואמר שם
אתגא ואזלא איהו על ראש קונה שנאמר "קונה שמים וארץ" וכד אזלא הויא כזרקא
וסגולה בתריה דהויא בראש על האותיות. ומאי טעמא היא בסוף התיבה ואינה
בראש? ללמדך שאותה תגא עולה עד למעלה למעלה. ומאי משמע דהאי אתגא
[אתגא] לישנא אבן יקרה היא מוכללת ומעוטרת? דכתיב אבן מאסו הבונים היתה
לראש פנה. ועולה עד המקום אשר נחצבה ממנו שנאמר ומשם רועה אבן ישראל.

וסוד הסגולה מבואר בפסוק כי יעקב בחר לו י"ה ישראל לסגולתו וסגו"ל העליון
שהוא בסוד הגיגית הוא ג' ספירות כתר חכמה בינה. ובעל שערי צדק קראם זרק"א
מק"ף סגו"ל. וסגול התחתון שהוא סוד הנקודות הוא חסד פחד כלומר גבורה תפארת
המעיין יבין ויאזין:

וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֻלִּי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהָיִיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל
הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:

יט, ה

כי לי כל הארץ. אף על פי שחלקתי שרי מעלה והממונים אל כל עם ולשון, אתם
תהיו לי ביחוד ולא השלטתי בכם לא שר ולא שופט. אלא אני בעצמי, הה"ד (דברים

לב, ח) "יצב גבולות עמים...כי חלק ה' עמו". וכן הוא אומר (תהלים קכא, ד) לא ינום ולא יישן שומר ישראל:

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלָכֶת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֶלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יט, ו

ממלכת כהנים וגוי קדוש. לדבקם בהאל הקדוש כמו שנא' קדושים תהיו כי קדוש אני ה':

לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סֶקֶל יִסָּקֵל אוֹ יָרֵה יִירָה אִם בְּהִמּוֹת אִם אִישׁ לֹא יִזְזֶיהָ בְּמִשְׁחָה הַיָּבֵל הַמָּוֶה יַעֲלוּ בָהֶר:

יט, יג

במשוך היוכל. כתב היצחקי רש"י כי הוא שופר אילו של יצחק. והרב הרמב"ן ז"ל תפשו חלק עליו. ו"תפשו" היינו מצא טעות בדברי קדשו כי אילו של יצחק עולה הקריב והיה כולו כליל והקרנים והטלפיים הכל נשרף. וירצה רש"י לפרש כי אולי גבל הקב"ה עפר קרנו להחזירו כמות שהיה. גם פנימיותו אמר טעם אמתי וסוד נאמר בו כי קול הזה של היוכל שהכוונה בזה לשופר של איל זכר וכן פירש רש"י הוא פחד יצחק גבורה שהוא מדת הדין. לכן "ויחרד כל העם אשר במחנה" ולא השיגו דבור מספירת הגבורה זולתי קול שהוא השכינה מלכות אספקלריא דלא נהרא והוא אחד משבעה קולות שהזכיר המשורר דוד המלך בתהלים כ"ט.

וַיֵּרֶד יְהוָה עַל הָרֹם סִינַי אֵלֶּיךָ רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֵלֶּיךָ רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:

יט, כ

וירד ה' על הר סיני וגומר. כתוב אחד אומר (שמו"ב כב, י. תהלים י"ח, י) "ויט שמים וירד" וכתוב אחד אומר (שמות כ, יט) "כי מן השמים דברתי עמכם" הא כיצד? אשו הגדולה השכינה המלכות היתה בארץ שהוא קול אחד ושאר קולות שהם הו' ספירות חג"ת נה"י היו בשמים התפארת שנאמר (דברים ד, לו) "מן השמים השמיעך את קולו קול ה' ועל הארץ"²⁰⁶ הראך את אשו הגדולה". מובן הוא כי התורה נתנה בז' קולות

²⁰⁶ כבר ידעת שבספירת המלכות, בעת שפועלת דין בעולם, מקנן שם אלהים. וכאן כתוב "ועל הארץ הראך את אשו" המילה "הארץ" גימ' צור המורה על חוזק ודין קשה כמו סלע צור וכן דהע"ה קורא לד' "צורי" וכן זו גימ' של

המוזכרים במזמור כט בתהלים הבו לה' בני אלים והנה הם הרמוזים בפרשה זו ויהי קולות וברקים:

וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְפִידִם וְאֶת הַקּוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הַהָר עֹשֶׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיַּעֲזוּ וַיַּעֲמִדּוּ בַּרְזֶק:

כ, טו

וכל העם רואים את הקולות. וכי נראים הקולות? אלא אותם שאמר דוד שהם ד' ימי הבנין: חג"ת נה"ם שהם ז"ן ובכולם נגלה אליהם. אמנם לאמת הסוד נכתב קלת²⁰⁷ חסר וי"ו והנה הם וי"ו. ובמסכת ברכות (כ"ט ע"א) אמרו ז"ל כי התורה נתנה בז' קולות כי הם יחשבו הקולות הנסתרים והשנים הפורשי"ם להם שהם ר"פ. והכונה כי למרע"ה נתנה התורה בז' קולות והוא השומע ומתבונן בהם אבל לישראל בקול אחד שמעו כמו שאמר קול גדול ולא יסף קול דברים אתם שומעים.

ואם תשכיל ותבין פרשה זו תבין כי שמו הגדול הוא השם הנכבד, מלכות ירד על סיני ושכן עליו באש שהוא השכי"נה והשם המיוחד שם הוי"ה, תפארת מדבר עם משה וישראל שמעו קול השם המיוחד מתוך האש. והוא שנ' (שמות כ, א) וידבר אלקים. ואמרו רבותינו ז"ל (ילקוט ש שמות כ, ד) אין אלקים בכל מקום אלא דיין. שוב אמרו (מכות כ"ג ע"ב) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. ובמשנה התורה נאמר (דברים ה, יט) "את כל הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם" זהו עבור שפי' מתוך האש. וזה טעם (דברים ה, ד) "פנים בפנים" לכך נאמר אנכי ה' אלקיך: ה' תפארת הוא הפנים המאירים, אלקיך מלכות הם פנים שאינם מאירים ואומר (דברים ד, יב) "קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול".

וראיתי לבאר הנה סוד התמונה ממה שאמר הכתוב (דברים ד, יב) "ותמונה אינכם רואים זולתי קול", שהיו רואים קול היוצא מתוך הכבוד בשכמל"ו ובא ומכריזה על ישראל. ואל תטעה באגדת רבי ישמעאל בן אלישע ורבי עקיבא וחבריהם מאשר ספרו בספר היכלות, והפליגו בשיעור הקומה ובכסא ובדברים מופלאים ונוראים בו. וכולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, כי מרוב חכמתם ובינתם שהיו משתמשים בכתר שם הנורא זכו לראות בראיית נשמתם מעין מה שראו הנביאים

שם אלהים כזה: אלף למד ה' יוד מס גימ' "צור" ואם נכתוב הא נקבל ארץ ואם נכתוב אלהים כזה: אלף למד ה' יוד מס נקבל ע"ה "אש" הרי לך שהשכינה היתה בארץ.

²⁰⁷ כאן נכתב "קולת" ברם כן כתוב "קלת" (שמות יט, טז) ויהי ביום השלישי בה'ית הפקר ויהי קלת ויברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה.

בעין חזון בחלוס נא [לא] בראיה [בראיית] העין כלל. אלא שהנביאים היו רואים בראיית נשמותיהם ובבינת הלב כבוד השכינה ורוח הקדש מדבר עמם, אבל החכמים שבבית שני כגון אלו שנכנסו לפרדס לא היו משתמשים אלא בבת קול ועל פי המלאך. וגם ראו מראה בלהט אור המתהפך, ועל אמונתם סמכו לומר ראיתי. כגון רבי ישמעאל אמר (ברכות ז' ע"א) פעם אחת נכנסתי בבית קדשי הקדשים להקטיר קטרת וראיתי אכתריאל י"ה צבאות יושב על כסא רם ונשא. וכן סמכו לומר הקומה על סמך ראייתם בראיית נשמה ובאובנתא דליבא. וכן אמר הנביא (ישעיה ו, א) "וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא", (שיה"ש ה, יא) "ראשו כתם פז" ודוגמתם. והתורה דברה דרך דמיון ומשל בלשון הנשמע לבני אדם. וכן הנביאים אחרי התורה והכתובים אחרי הנביאים והחכמים שבבית שני אחרי הנביאים דרך אחד להם וכן חכמי הקבלה. ופין בדבר ושים שכל כי למראות אלהינו אין חקר וקצבה, מצוי לקוראיו לא כמציאת חפץ הנתפש.

עוד מצאתי בספר הזוהר (ח"ב פ"ב ע"א) מאי תמונה אינכם רואים זולתי קול? מה הפירוש של ותמונה אינכם רואים זולתי קול? מה ראו? כלומר מה השיגו. ומשיב ההוא דאמר מרע"ה לישראל "כי לא ראיתם כל תמונה" הם השיגו "תמונה" דהיינו המלכות לבדה ולא "כל תמונה" ולא את התפארת.

(הבהיר אות מו) משל למה הדבר דומה? למלך שעומד על עבדיו מעוטף כסות לבנה לא די באימא [באימת] מלכות שיסתכלו במלבושיו? ועוד רחוק היה המלך ושמעו קולו יכולים הם לראות גדלו [גרונו]? אמרה לא. הא למדת שראו "תמונה" מלכות, נוק' ולא "כל תמונה" תפארת, ז"א והה"ד (דברים ז, יב) "ותמונה אינכם רואים זולתי קול". וזה מבואר בפסוק (במדבר יב, ח) "ותמונת ה' יביט" הרומז לתפארת ישראל. גם השכינה נקראת "תמונה" וזהו "תמונה מלכות ולא כל תמונה תפארת".

עוד זה סוד ביאר יוסף [יונתן] בן עוזיאל כי לא ראו שום תמונה בכבודו שהוא היה הוה ויהיה, אך ראו מלכותו המכונה בפי המקובלים כרוב המיוח'ד הנאצל מאשו הגדולה. והוא שיעור הקומה של רבי ישמעאל ודמות אדם לו שנאמר (יחזקאל ח, ב) "וממתניו ולמעלה" (יחזקאל א, ה) "דמות אדם" ועל מצחו חקוק אכתריאל י"ה, וכל הדמיונות בא"נך [בתנ"ך] על זה אמור, והוא היושב על כסא רם ונשא²⁰⁸. והכי איתא בספר היכלות י"ה אכתריאל. גדולתו הדרניאל. אלהי ישראל קדושתו. אדירירון

²⁰⁸ המלך זו החיה במרכבת יחזקאל וזו השכינה. היא יושבת על כסא שזה עולם הבריאה. עולם הבריאה נקרא רם ונישא כי הוא רם מעולם היצירה ונישא מעולם העשיה.

עריצותו. וכיון תפלה. וסוד החשמל וכאלה רבות ידוע למקובלים. ולאמת הענין והסוד כתב בעל הסוד כי תמונה בגימט' "פרצוף אדם". ודי בזה לכל משכיל:

והנה בטרם אפתח עשרת הדברות נשאר עלי לבאר אגדה אחת מן הזוהר²⁰⁹. (זו"ח רות) בעידנא דבעי קודשא בריך הוא למיהב אורייתא לישראל היו הלוחות כתובים פנים ואחור שנאמר (שמות לב, טו) "מזה ומזה הם כתובים". ולוח אחרת ימין ושמאל שנאמר (שמות לב, טז) "והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא" תרין זימנין. וכיון דעבדו עגלא פרחו אתיין מתרין סטרי פנים וימין והלוחות מעשה אלהים המה בודאי נ' שערי בינה הוא בינה עילאי וה' אינון תרין דרועין. וה"א מכתב דא יעקב ורח"ל שנקראו שמ"ש וירח ונקראו שדי"ם ורחם ואתקרו חד. ואני אפתח לך דרך הישר אל"מלך ונע"מי לוח אחת דימין ושמאל"ל מחלוין ורות לוח אחת פנים ואחור. וכד עבדו ישראל ית עגלא אסתלק אלימלך ומחלוין נשאר נעמי ורות בין תבין:

ומה טעם עשר ולא תשע. הדבר ידוע לבעלי לבב אנשי אמת כי חשבון עשר הוא יסוד לכל נגדר בגדר מספר כאשר ידוע לבעל חשבון. כרת השם עמנו ברית ב' דברות זכות וברית על שני לוחות אבנים כתובות באצבע אלקים בגזירת כחו ורצונו וחפצו שגזר על אש לבנה אשר כסא הכבוד נאצל ממנו ונתהוה האש ההוא כעין

²⁰⁹ הנה המדרש בשלמותו: אמרו רז"ל במדרש רות (זו"ח ק"ב ע"א) בשעתא דבעא קב"ה למיהב אורייתא לישראל בשעה שרצה הקב"ה לתת תורה לישראל הלוחות היו כתובים פנים ואחור שנאמר (שמות לב, טו) מזה ומזה הם כתובים דהיינו נקראים ממזרח למערב וממערב למזרח כמ"ש בגמ' שבת קד ע"א. ומפרש והלוח אחד פנים ואחור והלוח אחר ימין ושמאל דהיינו מצפון לדרום ומדרום לצפון, דהיינו גם בעובי הלוחות היו נקראים מב' עבריהם שנאמר (שמות לב, טז) "והלוחות מעשה קי"ט ע"א אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא" תרין פעמיים, ומפרש ועל מה תרין זמנין "והמכתב מכתב אלהים"? למה נאמר פעמיים והמכתב מכתב? ומפרש קודם שעשו ישראל העגל ובעא קודשא בריך הוא למיהב תרין אילין על ידא דמשה לישראל לפני שחטאו העם בעגל, רצה הקב"ה ליתן תורה שבכתב ותורה שבע"פ ע"י מרע"ה לישראל. וכתוב בתורה "והלוחות מעשה אלהים המה". והיו כתובים ימין ושמאל פנים ואחור והלוחות היו בדוגמת תפארת ומלכות דהיינו ו"ה לוח אחד ונרמז במילים ו'ה' לוחות וכן פנים ואחור הם כמו תו"מ וזה נרמז באותיות ו"ה מכתב ו"ה מכתב דא הוא ו"ה והלוחות ואמר ששורש תו"מ בחו"ב והבינה נקראת אלהים ו"ה לוחות מעשה אלהים המה בינה עילאה. ו"ה אינון תרין דרועין הם ב' דרועות חו"ג והם רמוזות באותיות ו"ה של מילת וה'מכתב הכתיבה שעל הלוחות הם תו"מ דא יעקב ורחל שנקראו שמ"ש וירח ונקראו שני שדי"ם ואתקריאו חד והם אחד בעת הייחוד ברם הלוחות עצמם הם חו"ב ולכן המכתב שהם תו"מ נדפעים מהם ועל דא "מכתב אלהים" כלומר מכתב של הבינה הנקראת אלהים. "מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות" מהו חרות? אלא חירות ממלאך המות ומשעבוד מלכיות ומכל מרעין בישינ דעלמא. וכיון דעבדו ית עגלא פרחו אתון מתרין סטרין פנים וימין כשחטאו בעגל פרחו אותיות פנים (תפארת) וימין (חכמה) ונותרו רק אותיות של האחור (מלכות) והשמאל (בינה). ואני אפתח לך אומר ההוא טייעא שהיה מחמור²⁰⁹ אחרי רבי עזריה ורבי חזקיה הדרך הישר שתבין, אלימלך חכמה ונעמי בינה מחלוין תפארת ורות מלכות בדוגמא דא תרין אלימלך ונעמי לוח אחד ימין ושמאל דהיינו חכמה מימין ובינה משמאל מחלוין ורות פנים ואחור תפארת ומלכות הם פנים ואחור שבלוחות לוח אחרת. וכד עבדו ישראל ית עגלא אסתלקו אלימלך ומחלוין שהם אותיות י"ו שבשם שהם ימין ופנים נשאר נעמי ורות תרין נקבות אותיות ה"ה שבשם ולכן באה שכחת התורה כי השכחה מצד הלילה שיש בו חשיכה וזה צד הנקבה.

אב"ן ספיר דמות הכסא ונחלק לשני חלקים כעין ב' לוחות. ואז הוציא מלפני כבודו ורצונו וחפצו קול אנכי ולא יהיה לך וכן [וכו'] י' דברות תבנית האותיות מחוברות לתיבות כענין המאמר. והיה הדבור ההוא כעין אש שחורה כי נראת שחורה כלפי לבנת הספיר ונפלשה חקקים חקקים כצורות האותיות מפני שתחילתה היתה חלשה למול אש הכבוד. ואז בהבקע הספיר ובהפלשה לחקקים באה אש הדבור ונהייתה כעין ממשות תוך פילוש החקיקה. ולפי שנראית כשחורה כלפי לבנת הספיר לכך נראות הלוחות כתובים כמכתב ספר ובדיו. ומפני שהחקקים היו מפולשין וממולאים באש שחורה לכך נאמר "מזה ומזה הם כתובים" כל זה העלתי מיסוד שכל טו"ב.

ידוע תדע איש המעיין, כי העשרת הדברות אשר נתן לנו האל יתברך מסיני ע"י משה בחירו כולם בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יוכל לדבר והלב יכול להבין. וזה גלל כן וכל זה כדי להודיע שאם יזכו ישראל ידעו כל מה שבמגילה עפה אשר הוא לב' מאות על כל העולם ברגע אחד שנתן להם לב לדעת כל י' דברות ביחד ובדקדוקים והה"ד (ירמיה לא, לב) "ונתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה" שלא ישתכחו. ודוגמת זה (מלא' ה, יט) ויתן אלקים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול הים. וכן כענין זה מצינו (מדרש שמואל פ' כב) שמסר שמואל הנביא ע"ה לדוד בלילה אחת מה שתלמיד ותיק לא היה יכול לדעת בע' שנים.

וכן איתא בספר הזוהר הואיל והם י' מאמרות לי' מלאכים שמא לא יוכל לדבר על פה אחד כתב אנכי וכלל בה כל העשרה ומאי ניהו י' הדברות ז' קולות וי' מאמרות. וממאי מאמרות הה"ד וה' האמריך היום. ומאי ניהו ג' דכתיב (משלי ד, ז) ראשי"ת חכמה קנה חכמ"ה וכל קניינך קנה בינ"ה. כד"א (איוב לב, ח) ונשמת שדי תבינם. נשמת אל שד"י תבינם. שלישית מאי היא כדאמר ליה ההוא סבא לההוא ינוקא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות. וכאשר מספר י' כולל כל המספרים כן י' דברות אלה כוללות כל התורה כולה ומצות עשה ומצות לא תעשה אשר בכללם הם תרי"ג מצות וכאשר קבלו המקובלים איש מפי איש עד משה פרטם ומחלוקתם כל מאמר ומאמר על דגלו לצבאותם לא אחד אמרי קדוש. הנה לדבור אנכי נכללו שמנים מצות עשה ולא תעשה השגורים בפי היודעים. ולדבור לא יהיה ששים המה. ובדבור לא תשא מ"א. בדבור זכור ע"ה. בדבור כבוד ע"ד. לא תרצח נ'. לא תנאף נ"ח. לא תגנוב נ"ט. לא תענה נ"ו. לא תחמוד נ"ד. נמצאו כולם תרי"ג מצות.

וכן תמצא תרי"ג אותיות מא' דאנכי עד ל' דוכל אשר לרעך. ומסיים בַרַע שהוא יתד התורה כדאיתא במסכת שבת (לא ע"א) ההוא דאתא קמיה דהלל גייריני על מנת

שתלמדני כל התורה כולה על רגל אחד. אמר ליה, דעלך שאני לחברך לא תעביד [ואידך] זיל וגמור. והתחיל באלף במילת א'נכי וסיים בכ"ף במילת לדעך וזהו חשבון השם הגדול יה"ו שהוא בתפארת והוא שם הוי"ה אלא שאות ה' היא הכוללת את יה"ו וכמ"ש במאמר "פתח אליהו" על אות ה' אחרונה שהיא "לאו בחושבן" כלומר אינה בחשבון השם וחשבון אבות העולם איברהם יצחק יעקב שהם המרכבה:

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

כ, ב

אנכי ד' אלהיך. דע שהדבור הזה הוא מצות עשה שיאמינו כי יש אלקים והוא אל להם והוא קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת.

איתא בספר הבהיר (אות ע) מה טעם פתח באל"ף כלומר במילת א'נכי? מחמת דאל"ף שהוא הכתר ראש לכל האותיות הוא ראש לכל הספירות. ולא עוד אלא אל"ף הכתר נדמית לכל האותיות ממנה נאצלו כל האותיות לכן בכל אות כלומר בכל ספירה יש רושם כל שהוא מן הכתר ואל"ף דמות המוח. כלומר הכתר בספירות הוא כמו המוח באיברים, כשם שהמוח נותן חיים לאיברים ומנהיג אותם כן הכתר בספירות מה אלף כשאתה זוכר אותה אתה פותח את פיך כלומר כדי לומר אלף יש לפתוח את הפה בצורה מלאה כך המחשבה כשאתה חושב לאין קץ ותכלית אתה פותח את הפה בהשתאות. ומאל"ף יצאו כל האותיות כלומר מן הכתר יצאו כל הספירות הלא תראה שהוא בתחלתו כשם שאות א' היא בראש כל האותיות כן הכתר בראש כל הספירות ונאמר (מיכה ב, יג) וד' בראשם. עוד שם בבהיר אות עא מה הבין חבקוק שנתיירא? הבין מחשבתו של הקב"ה מה מחשבה אין לה קץ ותכלית דהא חשיב איניש ושפיל לסופי דעלמא אף האוזן אין לה קץ ולא תשבע משמוע. מאי טעמא מפני שהאוזן דמות אל"ף. ואל"ף עיקר דעשרת הדברות הלכך לא תמלא אוזן משמוע. וכן כתב עוד בבהיר אות י"ז יתיב רבי אמוראי ודרש למה אל"ף בראש? שהיא קודמת לכל ואפי' לתורה. א"כ מן הראוי להתחיל עיקר התורה באל"ף וכו' אלולי כתר בי"ת כאשר בארנו בפרשה בראשית דהיינו שהאו"ב רומזת לב' אלפים שנה שקדמה התורה לעולם וכן על המילה ב'רכה.

"אשר הוצאתיך מארץ מצרים". ההוצאה תורה על המציאות הא-ל ועל החפץ כלומר על רצונו להוציאם כי בידעה ובהשגחה יצאו משם. וכן תורה על החידוש כאשר בארנו בפסוק בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. וזהו טעם אשר הוצאתיך כי הם היודעים ועדים בדבר. ובכלל דבור זה יסוד כל המצות שהיא תכלית מעשה הלב וסודו כלומר על מצוות שהם באמונה ואין להם היכר בפעולה מן הפעולות

כגון: לדעת מציאת הבורא, ויחודו, ולאהבה אותו, ולירא מזעמו, ולהיות תמים עמו, ולהזהר ממחשבה רעה. ומאמר בראשית כנגדו כי עשרה מאמרות בהם נברא העולם מקבילים לעשר הדברות וכן לעשר הספירות כדלקמן ושם יסוד הגלגל [גלגל] השכל ומן הספירות "כתר עליון" נקרא במאמר יודעי התורה:

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:

כ, ג

לא יהיה לך אלהים אחרים וגומר. פשוטו של פסוק לפי שאמר אנכי ה' אלהיך²¹⁰ משל למלך שנכנס למדינה וכו'. כך הקב"ה אמר ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים. אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים? אמרו לו הן! אמר להם כשם שקבלתם מלכותי קבלו גזירותי וכו'. וכן יאמר כל הדברות בלשון יחיד להזהירם כי כל יחיד מהם יענש על המצות כי עם כל אחד ידבר ואת כל אחד יצוה שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל:

"על פני". כתב הזוהר (ח"א צ"ג ע"א. זו"ח רות) כי האדם הוא מדוגמא של מעלה. ואלקים אחרים דא חמור. והוא סוד לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. ועל מאן דעאל ברית קדוש"ה ברשות אחרא עליו כתיב (הושע ה, ז) בהשם בגדו כי בנים זרים ילדו. ולית קנאה מן קדם ה' בר דא דעייל ברית קדושה ברשות אחרא. וכל הפוגם אחד מאבריו למטה כאלו פוגם למעלה. עוד אדבר בפרשת כלאים אי"ה בזה.

ופנימיות הסוד תבין ממה שכתבנו כי הפסוק הזכיר במעמד הזה (דברים ה, ד) פנים בפנים דבר ד' עמכם. ותדע סוד מלת "אחרים" ויבא כל הכתוב כפשוטו וכן תרגם אונקלוס אלה אחרן דהיינו אל אחר. והוא שנאמר (שמות כ, כ) לא תעשון אתי וגו'. כי אנכי ה' אלקיך לבד ואין ראוי שתשתף עמי אחרים. ואנכי ופירוש מילת אנכי היא אל תקיף דהיינו אל בעל הכח כמו (תהלים כט) בני אלים. וכוונת "על פני" רומז לשכינה ספירת המלכות הנקראת פני"ם של התפארת. והעובד עבודה זרה הוא "על פני" תמיד כמו שנא' (ישעיה סה, ג) "המכעיסים אותי על פני תמיד" כביכול כאדם המכה חבירו על פניו. ולפי ששרי האומות הנקראים אלקים הם למטה ממדרגת השכינה הזהיר

²¹⁰ הנה המדרש בילקוט שמעוני שמות - פרק כ - רמז רפו "משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזרות אמר להם לכשיקבלו מלכותי אגזור עליהן גזרות שאם מלכותי אין מקבלין גזרתי היאך מקיימין, כך אמר הקב"ה לישראל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים אמרו לו הן הן כשם שקבלתם מלכותי כך קבלו גזרותי לא יהיה לך אלהים אחרים.

התורה שלא יצא אדם מרשות היחיד מרשות של הקב"ה שהוא יחידו של עולם לרשות הרבים מקום חרב ושממה וקליפות חיצוניות:

לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתְּנוּזָה וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתְּנוּזָה לָאָרֶץ:

כ, ד

לא תעשה לך פסל וכל תמונה. ראיתי לבאר הנה ג' כתות במיני הכופרים כל כת למינו מינ'ו בודאי כלומר לשון מינות וכפירה.

הראשונים החלו לעבוד לצבא השמים ולמלאכים שהם שכלים הנבדלים עבור שידעו למקצתם שורה וממשלה על האומות וחשבו כי יש בהם איילות כלומר כח להרע או להטיב וכל אחד עובד לשר שלו. כי היו הראשונים יודעים אותם ומכירים אותם במעלתם. ואלה הם הנקראים בתורה ובכתובים אלקים אחרים ואלקי העמים כי המלאכים נקראים אלהים. ואף על פי שהיו עובדים להם היו מודים ומכירים בכח הגדול של האל ית' ולזה בא הפסוק לומר (שמות כב, יט) "זובח לאלקים יחרם" זה מין אחד.

והמין השני עבדו לצבא השמים שהם ז' כוכבי לכת, או לאחד מן המזלות כי כל אחד מן האומות ידעו כח המזל שלו כפי משטרו בארץ וחשבו כי בעבודתם לו יגבר המזל ויוסף להם כח ואיילות. ואלה האנשים אשר החלו לעשות הצורות כפסילים אשרים וחמנים כי היו צורות מזלם בשעות ידועות אשר היה להם כח כפי מעלתם. ויאמר הרב הרמב"ן ז"ל כי לפי דעתו הוחל זה בדור הפלגה כאשר הפיצם האל ית' אל הקצוות והמשיל בהם הכוכבים והמזלות למחלקותם. והוברי שמים אמרו כי זה התעתוע התחיל בימי דור המבול כאשר העלו שמות לצורות המזלות ואין ספק כי לכל אלו הכתות היה להם נביאי השקר וקוסמים והוברי שמים ופותרי חלומות המגידים להם עתידות ומודיעים להם קצת מאורעות ומקרים העתידות לבא עליהם. כי יש גם למזלות שרים שוכנים באויר כדרך מלאכים בשמים היודעים עתידות לעיתים קרובים והם נגידי התלי ודומיהן כאשר אבאר בפרשת אחרי בע"ה. וממין העבודה הזאת היו מקצת מהם עובדים לאנשים כגון נבוכדנאצר וחירם מלך צור ולא שוטים היו אלא רשעים היו כי חשבו בראותם ממשלתם וכחותם בעולם השפל אשר הוא כמו מרכז לעולם העליון כמאמר חז"ל מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא בקבלם עבודתם עליהם וידביקו שם מחשבה יתעלה מזלם עם

מזלם ויוסיפו הצלחה. וקרוב לזה מאמר חז"ל קרב לגבי דהינא ואידהינן. וזה דעת פרעה וסנחרב ונבוכדנאצר הרשע וחירם מלך צור שעשו עצמם אלהות.

והמין השלישי בא לעבוד השידים. והרוחות. לילין. ורשפים. פרחים. טולטלנין. שעירים. טיהרנים. כי גם מהם יש ממונה על איזה אומות שיהיו הם בעלי הארץ ההיא להזיק לצריהם ולנכשלים שבהן כידוע בחכמת נגרומנצי"א²¹¹ שהיה לכל אומה ממני הכופרים בימי קדם צורות משונות דומות לשריהם הממונים עליהם מאלו השדים והרוחות כאשר בארנו וכפי מלבוש דמיונם אשר מלובשים בהם שריהם בעת הצורך עשו להם בבית תרפותם והיו מקטרים ומזבחים להם. וזהו סוד דגון ואלהי עקרון וטחורים זהב ודומיהן. ועל זה יאמר הכתוב (דברים לב, יז) יזבחו לשדים לא אלוה אלקים לא ידעום. חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם ילעג להם הכתוב שהם זובחים לשדים שאינו אלוה כלל, כלומר אינם כמלאכים הנקראים אלקים אבל הם אלקים שלא ידעו. "חדשים מקרוב באו" רצה לומר, שלא מצאו להם שום אלהות וכח שלטנות והם חדשים להם שלמדו מחדש ממצריים והמכשפים וגם אבותיהם הרשעים כתרח ונמרוד לא שערום כלל.

והזהיר עוד הכתוב על הפסל ועל התמונה הרומזים לדבר רוחני. וכן יאמר (איוב ד, טז) יעמוד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני:

וכן אמרו (ר"ה כ"ד ע"ב. ע"ז מ"ג ע"ב) "אשר בשמים" לרבות חמה ולבנה ככבים ומזלות. "ממעל". לרבות מלאכי השרת כי גם בהם יעשו צורות לשכלים הנבדלים אשר הם נפש למזלות כאשר אבאר בענין העגל:

"ואשר במים מתחת לארץ" השדים אשר מתחת המים שוכנים וכן אמרו להביא את הכוביא (ס"א הכובאה) ובכלם יאמר "לא תשתחוה להם ולא תעבדם" בשום עבודה כלל, אפילו לא יהא דעתו להוציא עצמו מרשותו של הקב"ה כי כל העבודות יהיו כולם לשם המיוחד:

לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָם פֶּקֶד עֵץ אֲבֹת עַל בָּנִים עַל שְׂלֵשִׁים וְעַל רַבָּעִים לְשִׁנָּאִי: וְעָשָׂה זֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֶהֱבִי וּלְשִׁמְרִי מִצֻּרֹתַי:

²¹¹ מילה מורכבת נגרו מאציה כלומר חכמת הקטרת דברים לחים הניגרים כגון דם לשדים ולרוחות.

כ, ה-ו

"פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים ועל שלשים". בכאן רמזו המקובלים סוד הרמז בראש קהלת (ט, א) "דור הולך ודור בא" שכבר בא הוא סוד הגלגול המקובל בפי בעלי העבודה כאשר ביארנו. וי"א כי הוא רומז שהגלגול יהיה ז' פעמים כי שלשים ורבעים הם ז'. וכן הטעם שם בז' הבלים. ובכלל דבור זה מאמר שני יהי אור כנגדו והגלגל המקיף בסודו י' וחכמה מן הספירות כמאמר רוכבי אתונות צחורות:

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא:

כ, ז

לא תשא. אתמר תמן בספר הזוהר (זו"ח רות) אמר רבי פדת הנשבע באמת בשמו של הקב"ה, צרור זה שחתם בו שמו של הקב"ה של ע"ב מסתלק למעלה בחדווא ומתקיים העולם, והנשבע לשקר החותם מסתלק למעלה והעולם מתמוטט וכו'. ומאן דאושט ידיה לאומאה כמאן דאומי בתליסר תיקוני דיקנא האי באריך אנפין בזעיר אפין עכ"ל. ובדבור זה כלול סוד הנדר והשבועה והמצורפים עמו לפי מאמר החסידים. נפש גלל מאדים ומאמר יהי מאורות, והתפארת מן הספירות:

(זו) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: (ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ: (י) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֹתָהּ וּבִנָּהּ וּבְתָרָה עֲבָדָה וְאִמְתָּהּ וּבְהִמְתָּהּ וְגֵרָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: (יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנֹחַ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

כ, ח-יא

זכור את יום השבת לקדשו וגו'. ובדברות שניות במשנה תורה נאמר "שמור" אם גם שמור נאמרה מפי הגבורה, אם כן למה לא נכתב בדברות ראשונות? ואמרו רבותינו ז"ל (ר"ה כ"ה ע"א) כי זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לומר הן ולא. ובספר הבהיר מובן למבין. אומר שם (אות קפ"א) מה טעם ואת שבתותי תשמרו ולא אמר ואת שבת? משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו כלה נאה וכל שבוע ושבוע מזמנה יום אחד להיות עמו. והמלך יש לו בנים נאים ואוהבם. אמר להם הואיל וכן הוא שמחו אתם ג"כ ביום שמחתי כי אני בשלכם אני משתדל ואתם ג"כ הדרו אותי. ומאי טעמא זכור ושמור? זכו"ר לזכ"ר תפארת ישראל ושמור

לכל"ה נאה. וזהו מאמר חז"ל בואי כלה בואי ונצא לקראת שבת מלכתא. ומטעם הזה יקראו לברכת היום קדושא רבא כי הוא תפארת"ו ושם הגדול כפי היודעים בין תבין.

דע והבן, כי ממדת חס"ד (ה"א זכור) יוצאים מקור מצות עשה היוצא ממדת האהב"ה שהוא הרחמים כי העושה מצות אדונו אוהב לו והאדון מרחם עליו. ושמור"ר ממדת היראה ממצות לא תעשה והוא מדת הדין, כי הנשמר לעשות דבר רע בעיני אדונו ירא אותו. גלל זה לכן מצות עשה גדול ממצות לא תעשה כדרך שהאהבה גדולה מן היראה. כי המקיים ועושה רצון אדונו בגופו ובממונו. גדול מן הנשמר לעשות רע בעיני אדונו. וכן מטעם זה אמרו ז"ל (שבת קל"ב ע"ב. יבמות ג' ע"ב, ה' ע"ב, ו' ע"א) אתי עשה ודחי לא תעשה. ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה ואין עושיין דין במצות עשה כי אם במורדים כגון מצות לולב שאינו עושה. מצות סוכה שאינו עושה. מכין אותו עד שתצא נפשו.

והנה ראיתי לבאר אגדה אחת מן מאמר חכמינו ז"ל (בר"ר י"א, ח. פסיקתא דבתי כג) וכן ראוי אמרה שבת לפני הקב"ה לכולם נתת בן זוג ולי לא. אמר כנסת ישראל תהא בן זוגך. והדבר ידוע כי שבת רצה לומר צדיק יסוד עולם. לפני הקב"ה ר"ל הת"ש התשובה דהיינו בינה או למאן דאמר ה"ע העטרה לפני התפארת, לכולם נתת בן זוג ר"ל כל הספירות מאצילות ונאצלות זולתה כי היא אבן הראש"ה ואינה מאצלת לשום ספירה אך לד' מחנות שכינה ולשכלים הנבדלים. אמר לה כנסת ישראל תהא זוגתך. והנה ביאור המשל הזה שהזכיר השכינה בלשון נקבה מפני היותה אחרונה באצילות ואליה כולם מריקים שקיהם. ולפי שהעולם לא היה ראוי להשתמש באור ההוא הביאו המשל לשלמות המחשבה כאלו היה מקפיד אם ישגיח הוא בתחתונים כלומר כי ראוי הוא להיות מקובל להעשות שליח להשגיח בעולם השפל. ומפני כי תחלת המחשבה הוא סוף המעשה אמרו ז"ל שאמר לה הקב"ה כנסת ישראל שהיא העטרה תהא בת זוגך להשגיח בעולם השפלים. ונקראת כלה מפני שהוא כלולה מן הי"ס הנקרא כלה ונקראת מלכ"ה כי המלך לא ידעה. וכאשר דבר המלך שלטון והושיט לה שרביטו יהיה שלום הבית והוא הברכה והקדושה שנא' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו. אמר יום השבת יהיה קדוש ומבורך כי צוה בזכירה לברך שמו ולקדשו. וציוה בשביתה שיהיה קדוש ולא נעשה בו מלאכה.

ורבי אברהם אמר כי השם בירך את זה היום וקדשו שהזמין אותו לקבל בו הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים. וחז"ל קראוהו נפש יתירה וכן היא למבין כי דר"ך המלך לשבות בבי"תו.

ויהיה "ויקדש" מלשון קדושים גלל זה לכן תקנו לומר "אתה קדשת" בלילי שבת ועונת תלמידי חכמים ראוי בו זאת לדעת כי עת לטעת. עוד אמרו חכמי הקבלה (זוהר שמות פ"ט ע"א) פסוק אחר כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו. ובו הגשמים בלילי שבת סימן ברכה כי הגשם רובע את האדמה.

"וביום השביעי [שבת] וינפש". כבר מבואר בפרשת בראשית כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' ואינו חסר ב' כמאמר המפרשים²¹² זוהר בראשית מ"א ע"א. כלומר ששת ימים ודאי היינו אלו הו"ק שהם חג"ת נה"י ובהם פעל וברא שמים והארץ היא המלכות.

והנה יש בבהיר (אות קנז) סוד מופלא מצורף לזה: אמרת שבת שמיני פירוש השבת זו ספירת המלכות ואמרת שהיא שמיני לבניה ושואל והכתיב וביום השביעי שבת וינפש? אין כן השבת היא שביעי דהיינו יסוד והוא שביעי לבניה כי בשבת יש בחינת יום שבת שהוא היסוד וליל שבת שזו המלכות שהוא מכריע ביניהו היסוד הוא מכריע שית אינון שש ספירות הם תלת לרע שלוש ספירות הם מתחת היסוד והם נצח הוד ומלכות ותלת לעילא ושלוש ספירות הן מעליו והם החג"ת והוא דאכריע ביניהו. ומאי טעמא אקרי שביעי מדוע היסוד נקרא שביעי? וכי היה בשביעי וכי ביום השביעי היתה בריאה לא היתה בריאה שהרי כתוב וביום השביעי שבת אלא מפני שהקב"ה שבת בשבת באותה מדה כלומר כל יום הטביע מדתו וחזתו בבריאה כגון יום ראשון הטביע את החסד דכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ אלו הם החג"ת נה"י שבהם ברא השמים והארץ העליונים שהם זו"ן וביום השביעי שבת וינפש וביום השביעי שהוא המלכות שבת ממלאכה מלמד שכל יום ויום יש לו מאמר שהוא אדון לו כדלעיל כגון אנו באלף הששי האדון הוא היסוד והוא הפועל פעולתו לא מפני שהוא נברא אלא מפני שהוא פועל בו פעולתו המסורה בידו. פעלו כולם פעולתו [פעולתם] וקיימו מעשי ה' [מעשיהם] לבדו [לא גרסינן]. וכן בא יום השביעי שזו המלכות והיא יום השבת ופעל פעולתו שהתייחדה עם הו"ק שהוא ז"א הנקרא כאן הקב"ה ושמחו כולם אף הקב"ה. ולא עוד אלא שגדלה נשמתו [נשמתן] דהיינו ביום השבת יש נר"ן יתירים דכתיב וביום השביעי שבת וינפש. משל למה הדבר דומה? למלך דהיינו הבינה כמ"ש המלך המשפט שהיה לו שבע גנות שהם זו"ן וכו'. עוד איתא התם (אות נז) מאי וינפש? מלמד שיום השבת מקיים כל הנפשות שנאמר וינפש כלומר מפרש מילת וינפש מלשון פריה ורביה כי תרגום אונקלוס למילים אלו נפישו וסגו (מתוך פירוש רחש ליבי). ד"א שמשם מחיבור יוסד ומלכות פורחות

²¹² תרגום יונב"ע. רבנו בחיי בדרך הפשט.

הנפשות לגופות בעולם הזה. עוד איתא התם (סעיף נח) מאי וינפש? עד אלף דור כל יום מימי בראשית הוא ספירה והיא אלף שנים שנאמר דבר צוה לאלף דור²¹³.

כונתם בזה כי מיום השבת ספירת המלכות יוצאים ובאים חונים ונוסעים דרך עליו. ובו ימצאו מנוח ושם ינוחו יגיעי כח. והוא סוד הגלגול הידוע לפרטי המקובלים. וכנגד דבור זה מאמר עשירי וגלגל הלבנה. ומן הספירה האחרונה מלכו"ת לפי מאמר יודעי בי"נה:

כִּבְדוּ אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ אֲמַרְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יְמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ:

כ, יב

כבד את אביך ואת אמך וגומר. ע"ד הפשט כי הם שותפים ביצירה כמאמר חכמים זכרונם לברכה (נדה ל"א ע"א) שלשה שותפים יש באדם וכו'. ואב ואם עמלים תמיד לתועלתו. ומדרך הקבלה תלמידי חכמים גם הם נקראים אבות כדרך (דברים לב, ז) שאל אביך ויגדך וגומר. וכן ראוי לכבדם וכן לירא אותם כדדרש רבי עקיבא (פסחים כ"ב ע"ב. בכורות ו' ע"ב) את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים כי חכמת אלקים בקרבם. וכנגד דבור זה ושבילו צד"ק (ספרים אחרים שבתי) יקראהו לרגלו. ומאמר רביעי כנגדו ומדתו התלולה לך י"י הגדו"לה דהיינו חסד.

לֹא תִרְעֹזוּ לֹא תִנָּאֵף לֹא תִגָּנוֹב לֹא תַעֲנֶה בְרַעַף עַד שֶׁקָּרָ:

כ, יג

לא תרצח. צריך אתה להתעורר על מאמר תורה הקדושה (בראשית ט, ו) "כי בצלם אלקים ברא [עשה] את האדם". אמרו חכמים ז"ל (יבמות ס"ג ע"ב) כאלו ממעט הדמות. והכוונה על דרך העיון כי האדם אשר נתעלם ונתהווה ונתאצל בדבר אשר בו ידמה לשכלים הנבדלים דהיינו המלאכים²¹⁴ והוא השכל שבו, יענש המפסידו. ויהיה התכבדותו והבדלתו במציאות וגדול המעלה משאר בעלי חיים שיש מהם ראוי להעדר ע"פ התורה. ועל דרך הסוד נודע ומתבאר מקין מאשר אמר לו השם יתברך (בראשית ד, יב) "נע ונד תהיה בארץ" שהיא מדה כנגד מדה כי הממעט הדמות והאיקונין מכחיש ומשיג הגלגל כי בה תקצר ימיו יתמעט סבוב גלגלו. וכענין

²¹³ הגמ' בחגיגה (י"ד ע"א) אומרת שדבר ציוה היינו מעמד הר סיני ולא היה אלא בדור כ"ו מבריאת העולם נמצא שדילג הקב"ה על תתקע"ד דורות והם אשר קומטו בלא עת והם עזי פנים שבדור עיי"ש.
²¹⁴ כך פירש הרב לעיל פרק כ פסוק ד'.

יחזקיה בחליו במעלות השמש ויצטרך להתגלגל אשר לא יתגלגל אם מלא ימיו והוא סוד (שמות כג, כו) "את מספר ימין אמלא" וכנגדו גלגל שבתי (ס"א צדק) ומאמר ה' תדשא כנגדו לכאורה ושם הפחד והגבורה:

לא תנאף. מכלל כוונת התורה הקדושה הרחקת המשגל בכל ענין והוא דבר נמאס אצל התורה. והמתחכמים בטבע וחכמי המחקר קראו לו הרגש המשוש החוש הוא חרפה לברואים זולת להשארות המין, וכן קראהו אבר רב המהומה. וע"ד הסוד השולח מעיינותיו חוצה שלא במקום היתר מכריח האיקונין לצור צורה לא הוגנת ויתבלבלו המעיינות אשר הם מים חיים טהורים אשר לא יכזבו מימיו, ומכניס חולין לעזרה ומחלל בית קדש. ובעטרה של אדם כל כוונת התאווה בין טוב ובין רע, ובה יתקדש האדם ויטהר כדרך שהעטרה סוף הבנין. ובה יוכל אדם לצאת ולבא ולהתקדש ולטהר עצמו ואף לקצץ קציצה. וכנגד דבור זה גלגל שבתי (כוכב) ומאמר ששי לפי קבלתינו נעשה אדם בצלמינו. ומן הספירות ומסלולם. צדיק יסוד עולם:

לא תגנוב. בגנוב נפשות הכתוב מדבר. ולפי פשוטו ידוע הוא כי הוא מרבה פשע וחטא מרחיק הנגנב משאיריו ומיודעיו ויתגלגלו בזה רעות רבות וצרות ואף אולי יהרגו קונו בעברו רצונו. וכנגד דבור זה מאמר שביעי ישרצו. ונוג'ה כאור תהיה וצח. ומן הספירות נצ'ח:

לא תענה ברעך וגומר. בכלל מצוה זו סוד (משלי כז, י) רעך ורע אביך אל תעזוב. זהו מאמר ז"ל במי שלא אמר ויכולו בע"ש כאילו מעיד עדות שקר ברבו וכנגד דבור זה גלגל חמה. ומן הספירות לכאורה, אם לבינה תקרא:

לֹא תִזְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא תִזְמֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְיִשׁוּרוֹ וְזִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

כ, יד

לא תחמוד. כבר הז"ל קודם לדבר בגנות המדה ההיא החמדה והתאווה כי התאווה אויבת השכל. וברדיפה אחריהם ישוב מדע השכלי חומרי ויפסיד מדות התרומיות ושלמיות עד אפס מקום, אשר הוא פרידת הנפש המשכלת. וכנגד דבור זה גלגל כוכב. ומאמר שמיני. ומן הספירה כנגדו ועניניו, הו'ד והדר לפניו.

הנה לך מפורש באר היטב עשרת הדברות איך הם נכללו בי' גלגלים וי' מאמרות וי' ספירות, נעוץ סופם בתחילתם כאשר העלתי מספר תכונת המקובלים אשר [לא?]

יכזבו מימיהם ושותים מי באר מים חיים. אמנם בתכונות יש חלוקים ודיעות שונות אשר לא יכולתי לפרטם והמדקדק ימצא איש על מקומו והילך התכונה:

כוכבים	ספירות	איברים	מאמדות	דברות
שכל	כתר	מוח	בראשית	אנכי:
מקיף	חכמה	חיך	יהי אור	לא יהיה:
מזלות	בינה	לשון	יהי רקיע	לא תענה:
שבתי	חסד גדולה	זרוע ימין	יקוו המים	כבוד:
צדק	פחד גבורה	זרוע שמאל	תדשא	לא תרצח:
מאדים	תפארת	חוט השדרה	יהי מאורות	לא תשא:
חמה	נצח	שוק הימין	ישרצו	לא תגנוב:
נוגה	הוד	שוק השמאל	תוציא	לא תחמוד:
כוכב	יסוד	ברית	נעשה	לא תנאף:
לבנה	עטרת	לב	פרו	זכור:

לֹא תַעֲשֶׂוּן אֶתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשֶׂוּ כְלָכֶם:

כ, כ

לא תעשוני אתי אלקי כסף וגומר. מצאתי מגילת סתרים "אתי" רצה לומר עם שמותי. כי בשמותיו של הקב"ה יעשו נוראות ונפלאות. והרב הרמב"ן ז"ל כתב כי הוא כטעם "על פני", רצה לומר לא תחברו ותצטרפו עם העטרה היא הנקראת פנים אשר היא כנסת ישראל לא שר ולא שופט ולא שום כח. כי כל מה שהוא למטה ממנה אין בה איילות כי כולם נבראים ולא יהיה להם לאלהים, כי כל אלהי העמים, זולתו, אלילים:

וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים כֹּן נְמוּת:

כ, טז

ואל ידבר עמנו אלקים. יתרגם אונקלוס ואל יתמלל עמנא מן קדם ה'. ואלו היה כנוי לשם אלקים לא היה לירא ולהרחיק הגשמות כי לפי האמת המדבר עמהם אלקים הוא דהיינו השכינה אבל הוא מתרגם במקום אלקים ה' והיה חושב הרואה כי השם הגדול היה מדבר עמהם ואינו כן גלל כן לכן היה מתיירא מן ההגשמה ואמר "אל יתמלל עמנא מן קדם ה'" שהוא הקול ששמענו ומדבר עמהם.

כבר כתבנו למעלה כי לא תמצא בכל מתן תורה דבור השם הגדול עם ישראל כי אם "מתוך האש" כלומר היו משיגים את השכינה ורוח הקודש לבשתם לפי שעה ומן האש שמעו, והוא מה שהשיגו. והנה (שמות כ, יט) "מן השמים דברתי עמכם" שלכאורה הוא סותר כי שמים הם התפארת ושם המיוחד תרגם מללתי ולא חשש לטעות והוא כמו "מתוך האש", גלל כן לכן לא יתרגם יתמלל מן קדמי. וכן תרגם (דברים ה, יט) "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם" "מליל" כי שם מתפרש מתוך האש ולא היה מתיירא מן ההגשמה. ותרגם (דברים ה, כא) "היום הזה ראינו כי ידבר אלהים" ימלל ה'. ובכאן היה לו לתרגם יתמלל מן קדם ה' כמו בפסוק ואל ידבר עמנו, אבל בעבור שתרגם למעלה "ואת קולו שמענו היום הזה ראינו" וית קל מימריה שמענא יומא דין חזינא אם ימלל ה', כי אחר שהכניס שם מחיצה מימריה שזו השכינה חוזר ימלל אליו דהיינו אל השכינה ואין חשש להגשמה. וכן (דברים ה, ד) "פנים בפנים דבר" תרגם "מליל" בעבור ששם פנים בפנים כי הוא מחיצה דהיינו השכינה היא פני ד' ותרגמו ממלל מוכיח שזו השכינה שאם היה כפשוטו היה לו לתרגם אפין וכו' ותרגם (שמות יט, יט) והאלהים יעננו בקול מתעני ליה. ולפי סברת רבינו משה לא היה לו לתרגם מתעני כי אלקים זו השכינה והיה לו לומר עני ליה. וכן (במדבר ז, ט) "וישמעו את הקול מִדְבַּר אליו" מתמלל כי הקול רמז לשם הגדול היורד בעמוד ענן.

ומן המופלא בחכמת אונקלוס כשמזכיר שם המיוחד במתן תורה לא הכניס בו מחיצה, לא יקריה ולא מימריה ותרגם אתגלי ה' דאיתגלי עילויה ה' הוא אנא איתגלי לך. כמו שתרגם קודם מתן תורה הר האלקים טורא דאתגלי עלויה יקרא דה'. וכן (שמות יט, יז) ויוצא משה את העם לקראת האלקים לקדמת מימרא דה' דתמן יקרא דה'. וכן תרגם ומן קדם ה' מתעני ליה בקול כי האלקים יעננו בקול פירוש אינו שם המיוחד כי הוא קודם שירד ה' על הר סיני. והראייה גדולה שמצא הרב ז"ל בנוסחאות מדוייקות (שמות כד, יג) ויעל משה הר האלקים לטורא דה' ²¹⁵ בעבור שהוא אחר מתן תורה והמדקדק ימצא ויסדר איש איש על מתכונתו דבר דבור על אופניו אשר עלי למשא לפרט את הכל:

מִן־בִּזְזֵי אֲדָמָה תַעֲשֶׂיהָ לִי וְבִזְזֵתָ עָלָיו אֶת עֲלֻתָּיהָ וְאֶת שְׁלֹמֶיהָ אֶת צִאֲנָהּ וְאֶת בְּקָרָהּ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיהָ וּבִרְכָתֶיהָ:

²¹⁵ ואינו בנוסח שלפנינו שתרגם "יקרא דיי' ותרגום יונתן כתב במפורש "יקר שכינתא דיי'".

כ, כא

מזבח אדמ'ה תעשה לי וזבחת עליו את שלמיך. שלמים בודאי כי היא המלכות היא הנקראת מזבח והיא נקראת אדמה והיא בקרבנות מקרבת ישראל המושרשים בה לאביהם שבשמים המשלמת עושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. וסוד אדמה ולמה מלכות נקראת אדמה? אלא אדמה זה אדם ה' כלומר אדם²¹⁶ זו התפארת והוא המיוחד עם המלכות הנקראת ה' אחרונה הוא סוד האדם אשר בו כמוס דברים גדולים:

בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגומר. כתב הרב הרמב"ן ז"ל ברכת שמים כלומר ברכ'ה (מלכות) שהיא מחוברת לשמי'ס²¹⁷ (יסוד) מעל, ברכת תהום רובצת תחת סודו מובן לאנשים חכמים וידועים. כי אזכיר מורה על היסוד והוא מלשון זכרנו יברך. שמי מכונה ליסוד הדרך דהיינו נקודת ציון יסוד דנוק' מקום בית הרחם. וברכת שמים תפארת ישראל ותהום רובצת תחת. עלתה נצה והי"א כפורחת. את כל ונוכחת:

חסלת סדר יתרו:

משפטים

שופט בצדק עם. צוה לעם קדוש. דתות וחקים רב. לשפוט במשרים. מן קנין כספו. עברי והכנעני. שם משפט חרוץ. איך הם בני חורים. ואלה המשפטים. איתא במדרש סמך דינים לעשרת הדברות כי התורה כולה תלויה במשפט וכן העולם והוא אחד משלשה עמודים אשר העולם נטוי עליהם:

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ יָמִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבִיעֶת יֵצֵא לְחֻפְּשִׁי וְזָנָם:

כא, ב

כי תקנה עבד עברי. מאשר התחיל במשפט הראשון בעבד עברי מפני שיש בשלוח העבד בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדבור הראשון כמו שאמר (דברים ה, טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך. ע"כ אנכי מצוך כשיהיה עבד עברי שתגמלנו חסד בשלוח חפשי כאשר עשיתי.

ויש עוד במצוה זו זכר למעשה בראשית כשבת. כי השנה השביעית שבת לעבד ממלאכת אדוניו כיום השביעי לכל ישראל ועוד יש בה שביעי כבשנים. שהוא היובל כי השביעי נבחר: בימים, בשנים, בשמטים. והכל לענין אחד רמוז והוא סוד ימות

²¹⁶ אדם רומז לתפארת מב' סיבות: אדם גימ' מ"ה ושם זה הוא בתפארת. כמו כן הנביא אומר "כתפארת אדם לשבת בית" היינו האדם תפארתו לישב בביתו שזו המלכות.
²¹⁷ השכיח הוא ששמים הם תפארת וכאן נוקט הרב שהוא יסוד כי כל מה שקרה ליעקב קרה ליוסף.

עולם שהם ז' ימי בראשית מבראשית ברא עד ויכולו גלל זה ראוי המצוה הזאת להקדים כי נכבדות מדובר בה ודברים גדולים כמעשה בראשית. ולכן החמיר בה הנביא מאד ואמר (ירמיהו לד, יג) אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים תשלחו עבד חפשי". וגזר עבורה גלות כאשר תגזור התורה גלות על השמטת קרקע מדה כנגד מדה. כי השביעי מורה על הגאולה ודין הוא. להגלות. אם הם עצמם לא יחפצו גאולה מי יחמול עליהם על דרך אם אין אני לי מי לי. ובאלה שמות רבה יש סוד בשעה שהדיין יושב ודן דין אמת כביכול הקב"ה מניח שמים ושמי השמים ומשרה שכינתו ביניהם שנא' (שופטים ב, יח) וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופטים:

וְהָיְתָו אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהָיְתָו אֶל הַדָּלָת או אֶל הַמְּוֹזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמֶּרְצַע וַעֲבָדוּ לְעַלְמָם:

כא, ו

ועבדו לעולם. התורה רמזה כאן סוד גדול ואמרה לעולם שיעבוד העבד עד יובל וזה קרוי עולם. והאמת כי העובד עד היובל עובד כל ימי עולם כי נ' שנים של מטה רומזים נ' אלף שנה של מעלה שהם ז' עולמות וז' הקיפים כאשר אבאר בפר' בהר אי"ה:

זובח לאלקים יחרם. מפתחיו"ת הלמ"ד מובן סודו ר"ל לאלקים הידועים שהם שרי מעלה ונקראים אלהים בהרבה מקומות בתורה, ואסר הזביחה כי הזובחים למלאכים ולשרי מעלה יחשבו למלאות חפצם בהם ויהיו הם אמצעיים בינם ובין המקום להפיק מהם רצון מאת המקום יתברך. ומאשר לא אסר הכתוב כי אם הזביחה גלל כן כלומר כדי שלא נעבדם ח"ו, רק הזביחה נאסרה כי בשאר ענייני הקרבן יש להם חלק ויהנו מהם דוגמת שער המשתלח. והמשל שהביאו ז"ל ממלך שרצה שכל עבדיו יהנו מסעודתו דומה לסוד, והוא סוד הקרבנות כאשר אבאר:

מִכִּשְׁפָּה לֹא תִזְוֶה:

כב, יז

דיבר הכתוב בהווה. איתא בספר הזוהר (זו"ח רות צ"ט ע"ב) אמר רבי עזריה לרבי יוסי מאי טעמא חרשי אינון יותר בנשיא מבגוברין שאל רבי עזריה את רבי יוסי מה הטעם שכשפים מצויים בנשים יותר מן הגברים? אמר ליה: (תהלים צא, י) "לא תאונה אליך רעה" דא היא רעה דנקיבה ודאי ענה לו מלשון הפסוק "לא תאונה אליך רעה" ולא כתוב "רעה" אלא "רעה" לשון נקבה שזו לילי' ומה שכתוב "ונגע לא יקרב באהלך" דא הוא דכורא זה

הזכר דהיינו ס"מ ומן נוקבין כל חרשין וכל עמקי בישין אתיא לעלמא. ומן הנקבות כלומר לילי' ומחנותיה באים לעולם כל ענייני הכישוף וכל הנגעים הרעים. נגע השאת מתורגם עמקא.

ואיתא בגמרא (סנהדרין מ"ה ע"ב) רבי שמעון בן שטח תלה שמונים נשים באשקלון. וכתבו המקובלים שהמכשפים או המכשפניות בעודם על הארץ יש להם יכולת להשביע ולכשף ויעלה הפעולה לפי שהממונה על הכשפים נעלה מעל הארץ למעלה שנאמר (ישעיה כט, ד) "והיה כאוב מארץ קולך" ולא מן האויר. והוא סוד (תהלים פה, יב) "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" אמת מארץ תצמח השבעות בלא כשפים כי לא יצמח עוף (ס"א עגל) מן האדמה כאשר הוא באויר:

הנה אנכי ילדו מלאך לפניה לשימרה בדרך ולהביאך אל המקום אשר
הכנתי:

כג, כ

הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'. כתב הרמב"ן כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך:

השומר מפניו וישיבם בקלו אל תבור בו כי לא ישיא לפשעכם כי ימי בקרב:

כג, כא

כי שמי בקרבו. חוזר לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי משותף בקרבו. ורבותינו דרשו (סנהדרין לח ע"ב) זה מטטרו"ן ששמו כשם רבו בגימטריא שד"י עכ"ל רש"י. ובאלה שמות רבה (לב, א) יש מי שדורש זה על מעשה העגל. ויש תימא על זה שהרי הגזירה ההיא לא נתקיימה שהקב"ה אמר לו (שמות לג, ב-ג) ושלחתי מלאך לפניך כי לא אעלה בקרבך. ומרע"ה בקש עליהם רחמים ואמר (שמות לג, טו) אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. והתשובה לפי דעת זו כי הגזירה ההיא לא נתקיימה עם משה בימיו. והוא שאמר (שם לג, טז) ונפלינו אני ועמך. ואמר כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם וגומר. אבל לאחר מיתתו של מרע"ה שלח להם מלאך וזהו שנאמר (יהושע ה, יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה וגו' ויאמר כי שר צבא ה' אני עתה באתי. ושם תראה ששאלו יהושע מה אדוני מדבר ולא ציוה אותו דבר שנגלה אליו בעבורו אלא שא"ל של נעלך. ולמה העלים ממנו למה בא. אבל היתה המראה להודיע לו כי מעתה יהיה המלאך שלוח לפניו לצבא בבואם למלחמה וזהו שנאמר עתה באתי. וכן יאמר במדרש תנחומא (משפטים יח) אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו. וכן אמר שלא מסר הקב"ה להם שר כל

ימי משה. וכיון שמת משה. חזר השר למקומו. וכתב איש סודי (סודי רזיא אות ט, ח) בעת אשר בני עמנו ישרים היה השם עמהם והיו בגדול"ה ותפאר"ת רב שהרי נאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך זה מיכאל. וסימן לדבר כי הוא בישר את שרה שיוולד יצחק ראש לנימולים. ולפיכך הוא שר של ישראל מן היום ההוא. וכשעלה משה למרום אמרו המלאכים להקב"ה (תהלים ח, ה) "מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך על השמים". אמר משה והלא מיכאל אחד מן השרים הראשונים נתנו לו חלב ובשר ואכל לכך נסמך לא תבשל גדי להנה אנכי. וכתוב כי הנה ילך מלאכ"י אותיות מיכאל"ל ולפי שאברהם נתן לפניו לאכול סמך וברך את לחמך ואת מימך כי בכל מקום שנוי וסת תחילת החולי א"כ היו צריכים למתק המאכל ושיקוייו להסיר מהם המחלה הראוי לבא בשנוי מקום והנה בעת באו אל הארץ בא מיכאל שנא' ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' והוא מה שנאמר ויאכלו מעבור הארץ וסמך ליה עתה באתי. ולפי שנאמר למשה ועבדתם את ה' אלהיכם והם לא הקריבו התמיד ולא למדו אמר ליה עתה באתי להזהירם. ולפי שאז היה יהושע בתקפו מוליך ישראל לארץ והיו בתקפם נאמר שר צבא ה'. אבל בדניאל בגולה לא נאמר שר צבא ה'. ונקרא מלאכ"י המיוחד לו. והוא כהן גדול"ל ועומד בזבול"ל. כהן גדול"ל בגמטריא"א זהו מיכאל"ל. עכ"ל.

ויש מפרשים אומרים כי זה המלאך הוא גבריאל שנא' (דניאל ט, כא) "והאיש גבריאל", וכן יאמר (דניאל ח, טו) והנה איש עומד לנגדי. וכתב הרמב"ן כי המלאך הזה שהבטיחו בכאן הוא המלאך הגואל דהיינו השכינה שהיא סוד ספירת המלכות, נוקבא דזעיר אנפין אשר השם הגדול שם הוי"ה בקרבו איננו צריך ביאור רב כי דרך המלך ספירת התפארת לשכון בביתו ספירת המלכות. ורבותינו אמרו שהוא מטטרון כי: ו"ד של שמי הוא י' משד"י, ב"ק מבקרבו בא"ת ב"ש ש"ד הרי לך שד"י ונשאר מבקרבו רב"ו וזהו שאמרו ששמו כשם רבו.

גם שד"י בגימטריא מטטרון"ן ובכאן יש דעות שונות. י"מ קורין למלכות מטטרון"ן. וי"מ שהוא שר הפנים למטה מן הספירות ועל קו אחד יעמודו למבין כי שר הפנים מקבל כל שפעו מן המלכות, ומה שיש בה יש בו. ואונקלוס גילה הסוד במאמר "ארי בשמי מימריה" ר"ל כי בו ידבר. כי הדיבור זו השכינה.

כִּי אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקֻלּוֹ וְעֹשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אֶדְבֵּר וְאֶיֻּבְתִּי אֶת אֵיבִיךָ וְצָרְתִּי אֶת צָרְיֶיךָ:

כג, כב

ואמר "ואיבתי את אויביך" שאף במר אהיה להם לאויב. "וצרתי את צורריך" על ידי מדת הדין. ולכן פירש "כי ילך מלאכי" כי הוא המלאך הגואל המכחיד אותם. והזכיר בלשון יחיד כי כולם כאיש אחד יכחידם:

והנה כאשר המלאך שוכן בקרב הארץ לא יאמר הקב"ה "כי לא אעלה" כי שמי בקרבו והוא בקרב ישראל, אבל כשחטאו ישראל בעגל רצה לסלק שכינתו ושיהא המלאך משלוחיו הולך לפניו, ובקש משה רחמים וחזר לשכן שכינתו בתוכם ושם יתבאר:

עוד שם, "הנה אנכי שולח מלאך". א"ל הקב"ה לישראל הזהירו בשליח שאינו חוזר בשליחותו כי מדת הדין הוא:

ואל תמר בו. ומכל מקום לדברי הכל אמת הוא שכל ימי משה לא היה המלאך הולך עמם כי משה היה ממלא מקומו כענין שנאמר (שמות יז, יא) "והיה כאשר יניח ידו וגבר" וגו'. אבל בימי יהושע הוצרך לו שיבא אליו מלאך ה' ללחום מלחמתו והוא גבריאֵל הנלחם להם וזהו שראהו חרבו שלופה בידו, כי בא לעשות שליחותו נקמה בגוים תוכחות בלאומים:

הַשְׁמִיר בּוֹפְנָיו וְשִׁבְעַת בְּקִלּוֹ אֶל תִּמְרֵי בּוֹ כִּי לֹא יֵשֵׁא לְפִשְׁעֵכֶם כִּי יִשְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:

כג, כא

אל תמר בו. כי המימר בדברו הוא מימר בשמו הגדול אשר בקרבו:

וְאֵל מִשְׁהָ אָמַר עֲלֵה אֶל יְהוָה אֶתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחוּיֶתָם מִרְוֹק:

כד, א

ואל משה אמר עלה אל ה'. כתב הרב הרמב"ן ז"ל כי הדבור היה ג"כ לאהרן ושמע קול ה' באמרו אל משה עלה אל ה'. וא"כ היה צריך להזכיר הניגש בשם. ואם ידבר אליו לנוכח. ג"כ היה צריך לבאר ונגשתם אתה משה אל השם לפיכך אמר משה והם לא יגשו. וזה טעם לבדו למעט אהרן מן הדבור. ודבור שוטרים הסוד סוד גדול מי אמר למשה כוונת מאמר זה ב' דעות האחד כי תפארת ישראל אמר למשה שיגיע אל העטרת. הדעת השני יותר נכון כי התפארת צוה לעטרה שיאמר למשה שיעלהו השם המיוחד:

וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּזְזַת רַגְלֵי כְּמַעֲשֵׂה לִבְנֵת הַסִּפִּיר וּכְעָצֶם הַשָּׁמַיִם
לְטֹהֵר:

כד, י

ויראו את אלהי ישראל. הוא מה שנאמר (הושע יב, יא) וביד הנביאים אדמה. להודיע שמראה כענין דמות באובנתא דליבא. אבל הקב"ה יתברך בלתי דמות וצורה וכתב קולו שמענו מתוך האש. באר בכאן שראו אלקי ישראל רצה לומר שהשיגו הזקנים המראה הזאת יותר משאר העם שהראה על הארץ אשו הגדולה כאשר ביארנו והיה לשאר העם כמסך הענן והערפל ומחיצה בפני השגתם. ואונקלוס כיון הסוד "וחזו ית יקר אלקא דישראל" ולא תרגם ואתגלא יקרא דהשם כמנהגו בשאר מקומות. וכן תרגם (שמות כד, י) "ותחת רגליו" ותחת כורסיה יקרא כעובדא אבן טבא. מצאתי מגילת סתרים, אבן טבא היינו אותיות התורה. ונקרא ספיר על שם ספר תורה שהרי ספר תורה שהיתה בכסא הכבוד ספריו פתוחין. כי הוא ככורסון. (דניאל ז, ט) כורסיה שביבין די נורא. (יחזקאל א, כו) כמראה אבן ספיר דמות כסא. כאבן ספיר כן מראה דמות הכסא:

ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. נגד אלו ג' פסוקים תורה. נביאים. וכתובים. מקרא. משנה. ותלמוד. וכן דרך הנביאים מיכה אמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים וגומר. וכן ישעיהו ע"ה וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא. כל זה רמז למראות הנבואה כפי הענין שעלה במחשבה לפעול בעולם השפל. הרי לפי דבור המראה והמראה לפי הדבור. והפסוקים מעידים. ואם מראה לנביא כעין זוהר בלי היקף עשן כמו בכאן ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר אז הוא עת רצון הה"ד הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. ואם הוא עת זעם מראה כלובש שחורים כמו לשמעון הצדיק. והמופת על זה כל מה שראה שלמה הע"ה בדבור דודי צח ואדום וכאלה ראה דניאל בהיפך כעתיק יומין יתיב וכו'. עוד ראיתי דעת אונקלוס המתרגם ויונתן בן עוזיאל כי על קו אחד יעמדו כי תרגם יב"ע בפסוק (יחזקאל א, טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש תרגם תרשיש אבן טבא. והיא לבנה וצחה. כן האופנים מלובשים אש לבנה כשלהבת וזו שראה דניאל גלגלוהי נור דליק כשאומר נור מאי איצטריך דליק אלא דליק כשלהבת לבת באש של נור ומראה הכבוד לבושיה כתלג חיוור לצנן חומם לפי שנא' נהר דינור וכתוב (דניאל ז, ט) גלגלוהי נור דליק והמלאכים טובלים בה. ודניאל רמזו בסופי תיבות שביבין דינור גלגלוהי נור דליק סופן קרירין מי יוכל לעמוד בסוד ענין הכסא גשריו. וחלוקיו. דיבוקו. ועננו. שירו וקדושתו. ואשו. ולהבו. קומתו. ושוחתו. וחישורו וחישוקו ותיבתו.

חלונו. וגובהו וכן עניני החיות כמאמר הנביא (יחזקאל י, כ) היא החיה אשר ראיתי תחת אלקי ישראל היאך י"ו פנים לחיה. וכנפיהם. וגופם. ומראיהם. ומעשיהם. ותהלכם והנשאים ונענועם נדנודן והשתחוייתן. ודבורם. וענייני אופנים וגלגולם. והיפוכם. וקדושתן. וברכתן וחזוריהם. והילוכם והנשאים. ומלואם. וגופן ואימתם. וענייני כרובים. וקדושתם. ודבורי סודן. ומישוטן. ומשמושן. הלוכן ופחדן. וכן ענין החשמל ענייני סדרן וקומתן. וסיכסוכן. וזכוכן. וקדושתן. ואמרו ז"ל (חגיגה יג ע"א) אין מוסרין דברים אלה כי אם מפה אל פה. למי שלבו דוה עליו ונגוע מאד. ואינו כועס ועוסק במצות קונו ולומד כל היום. ואנו מה תהא עלינו ע"כ עת לחשות כי כבוד אלקים הסתר דבר:

וַיִּשְׁלַח אֶת זַעֲרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֲלֵיהֶם וַיִּזְבְּחוּ וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:

כד, ה

ויזבחו זבחים לה' פרים. סודם ידוע כי ישראל כל ימי היותם במדבר מקום ציה ושממה פחדו ממדת הדין המושל שמה. וזהו טעותם במעשה העגל כי עגל בן יומו נקרא שור. והוא טעם פר כהן המשיח ופר העלם דבר ופר עבודה זרה. ופרה אדומה. גם הוא הסברה. ואל יטעה כל הבא לצבא. כי הוא רומז לשור המרכבה:

חסלת סדר משפטים:

תרומה

דבר האלקים. למשה בחירו. קחו לי תרומה. ואלי למנה:

וכל איש נדיב לב. ברוח נדיבה. למשכן וכליו. להשרות שכינה:

דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹת תִּקְוֹזוּ אֶת תְּרוּמָתִי:

כה, ב

ויקחו לי תרומה. איתא בספר הבהיר (אות צז) מאי דכתיב "ויקחו לי תרומה" כך אמר הקב"ה לישראל אותו תרומה הרימו אותי בתפלה ומי אותו שנדבו לבו להמשיך מן העולם כבדוהו כי בו אני שמח שיודע שמי וממנו ראוי לקחת תרומתי שנא' "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו תרומתי". והנהו כמו והנה הוא²¹⁸ וזאת התרומה זאת

²¹⁸ מילה זו "והנהו" נזכרת יותר מעשר פעמים בבאור זה ונראה שכוונה הרב לומר: והנה הוא.

בודאי כלומר מלכות שהיא התרומה שנאמר "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה". תבואת ה' וזהו "דודי לי ואני לו" דאמר רבי רחומאי אלמלא צדיקים וחסידיים שבישראל שמרימין אותי על כל העולם בזכותיהם ומהם מתפרנס הלב והלב פרנסן וכו'.

וכן נכלל בבנין המשכן עולם הזה כתיב:

- בראשית ברא וכו' את השמים וכתיב נוטה שמים כיריעה ובמשכן (שמות כו, ז) "יריעות עזים לאהל".
- בשני "יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל" ובמשכן (שמות כו, לג) "והבדילה לכם הפרוכת".
- בשלישי "יקוו המים" ובמשכן (שמות ל, יח) "ועשית כיור".
- ברביעי "יהי מאורות" ובמשכן (שמות כה, לא) "מנורת זהב טהור".
- בחמישי "עוף יעופף על הארץ". ובמשכן (שמות כה, כ) "והיו הכרובים פורשים כנפים למעלה".
- בששי "נעשה האדם". ובמשכן (שמות כח, א) "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך".
- בשביעי "ויכולו". ובמשכן (שמות לט, לב) והכל [ותכל].
- בבריאת עולם כתיב "ויברך אותם אלקים" ובמשכן (שמות לט, מג) "ויברך אותם משה".
- בבריאת עולם "ויכל אלהים ביום השביעי". ובמשכן (במדבר ז, א) "ויהי ביום כלות משה".
- בבריאת עולם "ויקדש אותו". ובמשכן (במדבר ז, א) ויקדש אותו.

כל זה רומז כי העולם הזה שואב חיים ונקשר ונדבק בשמו שזו השכינה של הקב"ה. וכן הארון וכליו רומזים לדברים רוחניים. למעלה (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים" למטה (שמות לו, כ) עצי שטים עומדים. למעלה (שמואל א' ד, ט) "יושב הכרובים". למטה (שמות לז, ט) ויהיו הכרובים. למעלה (יחזקאל א, טז) האופנים. למטה (מל"א ז, לג) ומעשה אופנים כמעשה אופן המרכבה.

והנה לך סוד המשכן על דרך חז"ל והוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו במקום נסתר בצנעה ולא בפרהסיא כאשר היה במדבר. והפסוקים מעידים

וכתיב (דברים ה, כא) "הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו"²¹⁹ והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני, כבר בארנו מה היה הכבוד.

ובבא משה אל אהל מועד היה אליו הדבור אשר [כאשר] דבר אתו בהר סיני. וכדרך שאמר במתן תורה (דברים ד, יז) "מן השמים השמיעך את קולו" וגו' כך אמר במשכן (במדבר ז, טז) "וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו". להגיד מה שאמר הקול שהיה בא מן השמים אל מעל הכפורת ומשם מדבר עמו. כי כל דבור עם משה ואהרן היה מן השמים כולם ונשמע בין הכרובים כדרך ודבריו שמעת מתוך האש ועל כן היו הכרובים זהב הדומים לאש.

והנה ראיתי לבאר הנה דעת בעל הסוד ענייני הכרובים נו"ה והשכינה מלכות עמהם. והלא אסור לעשות פרצוף אדם? אלא לומר (שמות לג, יא) "ודבר עם משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו" וכו'. וכן נאמר (מלאכי ג, טז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו" וגומר. וכנגדם עשה הקב"ה כרובים להודיע (עמוס ג, ז) "כי לא יעשה אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" הרי סוד אחד לשנים. וכן הגזירה של מעלה לא תצא עד שישאו ויתנו בדבר שני שרפים בדבר אחד. והם כנגד אב בית דין וחכם ונשיא ומכריע. וכנגד כסא דין וכסא רחמים וכן השרפים אחד מימין ואחד משמאל. וכאשר קול ה' בין ב' כרובים כן עצתו נשמעת בין ב' כרובים. והב' כרובים כשני תאומים אחד כנגד מדת רוח מים תפארת ואחד כנגד מדת הדין מלכות. דוגמת (דניאל ז, ט) "כורסוון רמיו" לשון רבים אחד לדין ואחד לצדקה. וכאשר ישב על הצדקה נכנסין מלאכי שלום ואין מלאכי חבלה ומלאכי אומות העו"ז רשאים ליכנס. ובימי איוב יצא הכרוז כל צבא מרום באו לפני הכבוד ויבואו בני האלהים וכשיצא הכרוז על כסא צדקה נשארו השטן ומלאכי חבלה מבחוץ. ויבא גם השטן בתוכם עד הפרגוד ובשנה שניה כשישב על כסא הדין בא השטן בתוכם להתיצב על ה' על דבר איוב. אבל מבייהו²²⁰ וישעיהו ע"ה ראו המלאכים וכל צבא השמים עומדים על ימינו ועל שמאלו. ודע איש המעיין כי הכרובים היו משתנים לפי מעשיהם של ישראל²²¹ אם היו ישראל מכעיסין המקום היו פניהם עשן. ואם היו עושין רצונו של מקום פניהם איש אל אחיו ואורה מקפת אותם כעין מראה הקשת. וכאשר החשמל למעלה כן הכרובים במשכן וכן רמז פני הכרובים: ויע'ש א'ת השלח'ן עצי' שטי'ם

²¹⁹ ה' אלקינו היינו תו"מ והיינו גדלו וכבודו.

²²⁰ ספר מל"א כב, יט: ויאמר לכן שמע דבר יהוה ראיתי את יהוה ישב על כסא וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו.

²²¹ יומא נד ע"א: אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה.

ס"ת משתני"ם. והנה לדעת חז"ל כפורת עם הכרובים על הארון ענין אחד הוא ושם יהיה לו כסא הכבוד לשכון שכינתו שם שנאמר (שמות כה, כב) "ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים" בעבור שהוא על ארון העדות. והנה הוא כמרכבה אשר ראה יחזקאל ע"ה באמרו (יחזקאל י, כ) "היא החיה אשר ראיתי תחת אלקי ישראל ואדע כי כרובים המה". וזה טעם לחכמינו ז"ל (חגיגה י"ג ע"ב) שהמשילו לבן כפר שראה המלך. כונת מאמר זה לפי בחינת המקובלים כי מרכבת יחזקאל הוא ארי"ה שור נש"ר אד"ם שהם בעולם הבריאה והם מרכבה למלכות שמי"ם דהיינו מלכות דאצילות והנהו רזא ומראה אדם כלומר ת"ת עליו מלמעלה. וכן אמרו ראה באחת והבין באחרת שהוא כרוב המיוחד ושם המיוחד כי דו פרצופין שניהם מותאמים. וכאשר במרכבה עליונה שהוא חסד פחד תפארת עטרה הנקראים חגת"ם שהם מרכבת התשובה בינה שהוא המלך משתלשלים ד' חיות. ח'סד פני אריה. פ'חד פני שור. ת'פארת פני אדם ע'טרה פני נשר. שהם מרכבת יחזקאל. כן מן המרכבה משתלשלים ד' דגלים והם ד' מחנות שכי"נה: מיכאל חסד גבריאל גבורה רפאל תפארת אוריאל מלכות. ומהם מתחיל עולם הנפרדים, עולמות ב"ע רצה לומר שכלים נפרדים שנאמר (בראשית ב, י) "ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים". והבהיר קורא ל' שם. וד' פנים הללו נקראו שמים שהם שמים העליונים ומטעם זה יקרא הקב"ה (דברים לג, כו) "רוכב שמים" כי העטרה רוכב עליהם והם כסא לעטרה והכסא הוא לבנת הספיר ותחתיו הרקיע שעל ראשי החיות. ואותו הרקיע הוא החיה. וזהו שייסד הפייט וחיה לחיה ואופן לאופן וכרוב לכרוב. וע"ד רז"ל (סוכה ה ע"ב. חגיגה י"ג ע"ב) היו צורת אדם והוא לשון ארמית הקורא לעלם כלומר בחור רביא.

מצורף לזה אגדה אחת ממאמר רז"ל (ברכות ג ע"א) משמר ראשונה חמור נוער. שניה כלבים צועקים. שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק שדי אמו שהוא נער כלומר מלאך מטט' 222 היונק מן השכינה והנער נע"ר. השומר פתח השער דהיינו המל' הנקראת שער 223 ואין צריך ביאור לבעל הראייה. וזהו טעם (שמות כה, כ) "איש אל אחיו" מקשה. האיש והאשה שנא' (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" וזהו (מל"א ז, לו) "כמעז איש ולויות".

²²² מטט' גימ' עם ו' אותיות שמו ש"ך. נער גימ' ש"ך. כל מקום שתמצא נער הכוונה אליו.

²²³ והטעם הפשוט לכך שהמלכות נקראת שער כי היא שער לעלות ממנה לשמי"ם כמ"ש פתחו לי שערי צדק. והטעם הפנימי יותר הוא כי הנה ידעת ששם אדני-י מקנן במלכות וכשהוא מלא כזה: אלף דלת נון יוד הוא גימ' תרע"א שזה שער בארמית.

וְהָיוּ הַכְּרוּבִים פֹּרְשֵׁי כְנָפִים לְמַעַל סֹכְכִים בְּכִנְפֵיהֶם עַל הַכֹּפֶרֶת וּפָנִיהֶם אִישׁ
אֶל אֹזְוִיו אֶל הַכֹּפֶרֶת יָהִיו פְּנֵי הַכְּרוּבִים:

כה, כ

והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על ארון העדות שהוא מכת"ר
אלקים תבנית המרכבה אשר ראה יחזקאל ודוגמתה. ואומר (קהלת ה, ז) "כי גבוה
מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם"²²⁴ להריק ברכה עד בלי די דוגמת נשיאות כפים
במקדש:

וְעָשִׂיתָ שְׁלֹחַן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמָתִים אַרְבֹּוֹ וְאַמָּה רְוֹבֹו וְאַמָּה וָזָצִי קָמֹתוֹ:

כה, כג

ועשית שולחן וגומר. סוד השלחן וזר זהב סביב סימן לכתר מלכו"ת²²⁵ כי מעת היות
העולם לא ברא הש"י יש מאין. אכן עולם כמנהגו נוהג שנאמר (בראשית א, לא) "וירא
אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". אמנם כאשר יהיה שם שורש דבר תוחל
הברכה ותוסיף. כענין אלישע (מל"ב ז, ב) "הגיד לי מה יש לך בבית" וחלה הברכה
על אסוך שמן. ובאליהו כד השמן והקמח. וכן השלחן בלחם הפנים בו תוחל הברכה
וממנו יבא השפע לכל ישראל.²²⁶ וכן אמרו (פסחים ג' ע"ב) כל כהן שאוכל כפול אוכל
ושובע. ורבי אברהם יאמר כי נקרא לחם הפנים על שם (שמות כה, ל) "לחם פנים
לפני תמיד"²²⁷ אכן פנימיותו יבאר לך המלה. והוא כדרך (תהלים לד, יז) "פני ה'
בעושי רע" שהם פנים שאינם מאירים דהיינו מל'. ובעבור כן היה השולחן בצפון כי
השלחן הוא (יחזקאל מא, כב) לפני יי' וכן המל' והיא נבנית מן הגבורות הבאות מן צפון כי
(משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר". ועל כן היה לו זר זהב כי הזהב הרומז למדת
הדין. וכן אמרו רז"ל (ב"ב כה' ע"ב) הרוצה שיעשיר יצפין. ומאשר לא היה בגד כלומר
מפה מפסיק בין הלחם והשלחן דבר ברור כי אין להפסיק בין התפארת והמלכות כי הלחם
תפארת והשלחן מלכות וזהו סוד לחם חום כיום הלקחו שהיה להם ייחוד תדירי כי סוד הלחם
הוא סוד הרחמים תפארת כי קמח ומים בו זהו ברכת ה'. אך הסניפים אלו העמודים

²²⁴ דהיינו הארון הכפרת והכרובים ירמזו לספירות נהי"ם. הכרובים הם נו"ה. הכפרת יסוד והארון מלכות. כן הכהן המברך: ב' כפות נו"ה. גופו יסוד והעם המתברכים מלכות.

²²⁵ ג' כלים ולהם זר: שלחן, ארון ומזבח הזהב. ג"פ ז'ר גימ' כת'ר ע"ה.

²²⁶ ראה אחי גם ראה שצורת לחם הפנים כמו ב' ידיים פתוחות לקבל שפע מלמעלה. כמו אות נ' מכאן ונ' הפוכה מכאן.

²²⁷ וכבר ידעת שפנים כינוי לשכינה שהיא עומדת לפני הת"ת.

שבין מדף אחד לחברו. שהרי היו ו' מדפים בכל צד היו מפסיקין הרומזים לשפע האצילות אשר הוא סוד הנשיקה וחלל מול חלל וחיבור שלם:

וְעִשִּׂיתָ מְנוּחָה זֶהב טְהוֹר מְקֻשָּׁה תִּיעָשֶׂה הַמְנוּחָה יִרְכָּה וְקִנָּה גְבִיעִיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ
וּפְרִזֶּיהָ מִבְּנֵה יְהוֹ:

כה, לא

ועשית מנוחת זהב וגומר. סוד המנוחה יריכה וקנה וגביעיה כפתוריה ו' קני מנוחה סוד עמוק מי ימצאנו.

ולפי מאמר המקובלים יהיו ו' קנים רומזים לו' ספירות חגתנה"י היוצאים מן המנוחה שהוא שביעי זו ספירת המלכות והוא נר אלקים הנזכר במקומות רבים. וחכמי התלמוד קראוהו נר מערבי זו המלכות שהיא השכינה והיא במערב ונר שבת שהוא שלום בית עדיף²²⁸. וכולה מקשה אחת. כי ז' נרות אצילות שהם תו"מ אחד הוא.

והיתה בדרום כי אברהם הוא מזרח ויצחק הוא מערב. ויעקב הוא דרום. ועליה יזרח שמ"ש על אבן אחת שבעה עינים. והאור מן השמן הזך רומז להויה הזכה ומשם תצא תורה שנא' (דברים לג, ב) "מימינו אשדת למו". וכבר רמזו ז"ל (ב"ב כ"ה ע"ב) הרוצה שיחכים ידרים.

ודע כי לא היה דבר גדול או קטן במעשה המנוחה שלא היה בו צורת תבנית מעשם [מעשם] שמים וארץ וסודות עמוקים וסודות מופלאים. וכבר רמזו ז"ל זה במאמרם שנתקשה משה במעשה המנוחה עד שהראהו הקב"ה באצבע שנאמר (שמות כה, מ) "וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר".

וכן המשכן וכלי שרת ירמזו לעניינים עמוקים כגון על דרך י' אמות אורך הקרש י' יריעות. י' קרשים. מאת אדנים. וכולם ככר כסף טהור מוכן לבעלי שכל. וכן איתא ב"שערי צדק" כי ק' אדנים לק' ככר לאדן. מילת אדן תרמוז לשם אדנות ולמלכות²²⁹ ואין לך אדן בכולן שלא היה לו בית קבול לעמודים. וסוד העמודים. ידוע בוויין וסימנין ווי העמודים. והסוד הוא קו האמצעי שהוא שש קצוות הרמזו באלקי יעק"ב והוא סוד ב' לוחות הדומים לב' ווי"ן. וכן ספר תורה נקרא ווי העמודים. בפסוק (שמות לח, כח) ואת האל"ף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה וויים לעמודים וזהו

²²⁸ נר שבת ירמזו למלכות הנקראת שבת (שערי אורה השער הראשון). כוונת הרב במילים "שלום בית" למלכות הנקראת בית.

²²⁹ מאת אדנים ירמזו לשם אדנות גם באופן הבא: שם אדנות הוא ס"ה ול"ה אותיות מילוי דמילוי הרי ק'.

כולל חשבון האלפא ביתא עם מנצפ"ך²³⁰. (הג"ה בקנה אחד עולות. אבניה בית עם הכפולות עכ"ל):

מזה הטעם הנהיגו הקדמונים לכתוב ספר תורה ווי' העמודים. והוא סוד שם יהוה ונקודו שב"א חולם מלאפי"ם בפסוק הר"חב פי"ך ואמלא"הו ופי"ו המ"לאך. דובר זה כשמזכירו האדם במלא פום וירד המלאך ומלמדו וכן סוד הווי"ם (ישעיה ו, ב) "שש כנפים לאחד". ובפסוק ויהיו תואמים. כמו כן קבלו המקובלים נקודת שם המפורש כי תואמים מלמטה הוא השב"א ויחדיו יהיו תמים על ראשו הוא החו"לם וכן אומר הטבעת האחת הוא החו"לם. וכן יהיו לשני המקצועות הוא הש"בא. והברית התיכון מברית בתוך הקרשים הוא הפ"תח התיכון הוא הקמ"ץ. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר וקראו בספר תורת אלקים מפו"רש ושום שכל והמשורר ע"ה רמזו בר"ת כי בי חש"ק ואפלטוהו. וזה מעשה המנו"רה שב"א חו"לם קמ"ץ. וטהור ידיים יוסיף אומץ ובין תבין את אשר לפניך. ומיערת דבש יאירו עיניך: חסלת סדר תרומה:

תצוה

במעשה מגורה. להעלות בבית אל. הכי נצרכה. ליוצר מאו"רות:

וסודה צרופה בסוד הכתובים. בראשית יהי אור. שני המאו"רות:

ואתה תצוה את בני ישראל וגומר.

וְעִשִׂיתָ בְּגֵדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֲזִיזָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאַרֶת:

כח, ב

אמר שיעשו בגדי קדש לאהרן לשרת לכבוד השם השוכן אתם ולתפארת עוזם כדכתיב (תהלים פט, יח) "ותפארת עוזמו אתה". וכתיב (ישעיה סד, י) "בית קדשינו ותפארתנו אשר הללך אבותינו". "קדשינו" הוא הכבוד מלכות הנקראת קדושה ו"תפארתנו" תפארת ישראל. וכן נאמר (תהלים צו, ו) "עוז ותפארת במקדשו". וכן (ישעיה ס, יג) "לפאר מקום קדשי ומקום רגלי אכבד". רוצה לומר, שיהיה מקום המקדש מכובד בכבוד השם כלומר השכינה שהיא הכבוד תשרה במקדש. ובישראל יאמר (ישעיה מט, ג) "ישראל אשר בך אתפאר" רוצה לומר שמראה ומייחד בהם תפארתו. וכן אמר למשה בבגדי כהונה (שמות כח, ב) "לכבוד ולתפארת". ובקרבנות (ישעיה ס,

²³⁰ א' עד ת' גימ' 1495 ועם מנצפ"ך שהוא פ"ר גימ' 1775.

ז) "יעלו על רצון על מזבחי ובית תפארת אפאר". וקורא מזבח רצונו מלכות²³¹ והכבוד מלכות ביתו של תפארת:

וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְזֶשֶׁן וְאֶפֶד וּמַעִיל וְכֹתֶנֶת תְּשֻׁבִּין מִצְנָפֶת וְאַבְגֵּט וְעֵשׂוּ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְכַהֵנוּ לִי:

כח, ד

דע שהבגדים היו צריכין עשייה לשמם, כי הדבר אמיתי שבגדי כהונה לא היה בו תפירה אחת שלא היה רמוז בה תילי תילים של הלכות וסודות מופלאים הכמוסים בסתרי התורה. לכן היו צריכין כוונה גדולה והוא שנא' (שמות כח, ג) "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה" כדי שיבינו מה יעשו ולא יפגלו במחשבתם. ואם יבא הכהן להטעות יחשוב בבגדיו שהם לכבוד ולתפארת. וכן אמרו רז"ל במאמרם הנקיים (יומא ט"ט ע"א)²³² אמר הקב"ה דמות דיוקנו ושל יעקב מנצח פני בבית מלחמתו והנה זה מבואר באגדה:

וְעֵשׂוּ אֶת הָאֶפֶד וְהֵב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְיֵשֶׁ בְּשִׁזְרָם מַעֲשֵׂה זֹשֶׁב:

כח, ז

ועשו את האפוד. סוד זה כלול בסוד י"ב צרופין של השם כן שבטי יעקב י"ב באבני האפוד. וזהו סוד (דניאל ט, יט) "כי שמך נקרא על עירך ועל עמך". דהיינו ירושלים היא סוד המלכות וכן בני ישראל משכן לה בנפושם.

פְּעֻמָּן וְהֵב וְרִמּוֹן פְּעֻמָּן וְהֵב וְרִמּוֹן עַל שׁוּלֵי הַמַּעִיל סָבִיב: וְהָיָה עַל אֹהֶרָן לְשֵׁרֶת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי ה' וְהָיָה וּבִצְאָתוֹ וְלֹא יָמוּת:

²³¹ כך המסקנה מתוך עיון בדברי הרב במספר מקומות. כגון בתחילת ספר ויקרא ועוד. אל תתמה שהמזבח ה"ס המלכות והמקדש מלכות כי הרבה מלכויות הן ולהן מלכויות נוספות. המקדש הוא המלכות הכוללת המקום הגשמי המכוון כנגד המשכן העליון. כלים נוספים במשכן והם בחינת המלכות כגון השלחן והארון ועוד והם בחינת מלכות פרטית. המזבח הוא סוד ספירת המלכות של המלכות כמו שבט יהודה בשבטים, כל השבטים אחוזים במלכות ויהודה ה"ס מלכות שבה. המזבח החיצון הוא סוד עלמא דאתגלייא וזו המלכות.

²³² יומא ט"ט ע"א: "בעשרים וחמשה [בטבת] יום הר גריזים [הוא] דלא למספד יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה עשה לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהן וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרדו בך כיון שהגיע לאנטיפטרוס זרחה חמה ופגעו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי וכו'.

כח, לד-לה

פעמון זה ורמון ונשמע קולו וגומר. על דעת הרב ז"ל מפני שאין מפורש במקרא צורך הלבשה וכן אין דרך הנכבדים לעשות להם מלבוש כזה. אמר הקב"ה כי צוה להם בעבור שישמע קולו בבואו אל הקודש ויכנס לפני אדוננו כאלו נכנס ברשות. כי הבא אל בית המלך פנימה חייב כענין אחשוורוש בשרביט הזהב וכך הטעם. וכל אדם לא יהיה באהל מועד ואפילו אותם שנא' בהם ופניהם פני אדם. ע"כ צוה להשמיע קולו כמי שיקרא ויצוה הוציאו כל איש מעלי ויבא לעבוד את המלך ביחוד. וכן בצאתו לצאת ברשות שיודיע הדבר לעם כדי שיוכלו משרתי המלך לשוב לפניו. ובפרקי היכלות ידוע זה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אלקים. כי דרך בני הבית להיות יוצאים ובאים ויורדים בבית אדונם ומלאכי השרת היו כבני בית בבית המקדש והזהיר זה בכ"ג לרוב מעלתו:

וזה טעם "לפני ה'" כי הוא העובר לפניו שתשרה שכינתו בעבודתו לפניו כי מלאך ה' צבאות הוא. ועל זה הביאו משל לבן מלך שהיה פדגוג נכנס אצלו והיה מתיירא מן העומדים עליו פן יפגעו בו וילמדו קטגוריא. מה עשה הלבשו פורפרא דידה דהיינו מלבוש של המלך שהיו רואים אותו ומתייראים ממנו. כך היה אהרן נכנס לבית קדש הקדשים בפורפרא דידה. ואלמלא זכות הרבים שנכנסו עמו שנאמר (ויקרא טז, ג) "בזאת יבא אהרן אל הקדש" לא היה יכול ליכנס. למה? לפי שהיו מלאכי השרת שם. מה עשה הקב"ה? נתן לו דמות לבושי קדש שהיו לבנים כמראה לבוש הבדים בזה נכנס לפני ולפנים והלובן רומז לחס"ד כמבואר:

וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם
אני יהוה אלהיהם

כט, מו

לשכני בתוכם. כתב רבי אברהם כי לא הוצאתי אותם מארץ מצרים רק בעבור שאשכון בתוכם. והרב ז"ל יאמר כי הוא כפשוטו כי השכינה שורה בישראל לצורך הדיוט ולא לצורך גבוה. אבל הוא כענין הכתוב שאמר (ישעיה טז, ג) "ישראל אשר בך אתפאר" רצה לומר בשביל ישראל אתפאר. וכאלה רבות (יהושע ט, ט) "ומה תעשה לשמך הגדול" כביכול אין לך במה להתחבר. מצורף לזה (הקרא) [נקרא] הבנין במדבר "משכן" להשכין ביניהם מלאך הברית פנת גוים אויביו להכרית. ואשר בנה שלמה "מקדש" כי הכוונה היתה במדבר ובבא משה ירד הקול אליו מן השמים כמדתו שהיא תפארת כמ"ש (ישעיה סג, יב) "מוליך לימין משה זרוע תפארתו". אבל בשבתם בארץ נושבת בקו האמצעי ומלך שלמה היה שלו"ם יסוד ואמ"ת תפארת

בארץ וצד"ק מלכות ושלום יסוד נשקו. ואיש תפארת באחיו מלכות ידבקו. והראם השי"ת את כבודו שכינתו ואת גדלו מהותו בצורת נסים שמעל הטבע כגון עצי זהב הנותנים פרי (יומא כא' ע"ב) ולכן נקרא מקדש כי קדוש שמו, אפריון עשה לו המלך שלמ"ה:

וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

ל, א

ועשית מזבח מקטר קטרת. אחרי שמזבח קטרת היה מן הכלים הפנימיים ראוי הוא שיזכירנו עם השלחן והמנורה. והטעם להזכירו כאן אחר המשכן וכליו והקרבנות בעבור שאמר בתשלום הכל (שמות כט, מג) "ונקדש בכבודי ושכנתי בתוך בני ישראל" לרמז להם שיעשו הקטרת להקטיר אשר הוא עבודה דקה ורוחנית, וזהו סוד הנמסר למרע"ה שהקטורת מגפה עצרת. כי הקטרת רומז למדת הדין הרפה מלכות והוא מה שנאמר (דברים לג, י) "ישימו קטורה באפך וכליל" וכו'. וכמו וחרה אפי. וע"כ אמר בקטרת זרה מנדב ואביהוא (ויקרא י, ג) "ועל פני כל העם אכבד" שידעו בכבודי (שמות כג, כא) "כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבן". וע"כ היה מזבח של קטורת של זהב הרומז למדת הדין.

והכוונה האמיתית בעניין הקטרת לאהרן ולבניו לכבו"ד ולתפארת. והוא תוספת רוח הקדש. מיום ליום ומחדש לחדש. דהיינו שבתחילה לבשה אותם רוח הקודש הבאה מן המלכות ואחר כך רוח עליונה יותר הבאה מן התפארת על כן הזהיר מלהקריב זרה בקצוץ. משענת קנה הרצוץ. ומשנה שברון. ויקחו שני בני אהרן: חסלת סדר תצוה:

כי תשא

מחצית שקל. נפש כפר. לא ניכר שוע לפני דל. חיבת קדש. מאז הוכשר. אל עם מכל. אומות נבדל. כי תשא וגו'.

וְרוּצֵי אֶהְרֹן וּבָנָיו מִמִּנֵּי אֵת יְדֵיהֶם וְאֵת רַגְלֵיהֶם:

ל, יט

כתב הרב ז"ל כי נכון הוא ודרך כבוד שלמעלה שמשרתי האלקים יהיו טהורים וזכי נפש יקריבו קרבנם לעבודת האל בפת בג המלך וביין משתיו. וטעם רחיצת ידיים כי הם עסקניות ורוח רעה שורה עליהם בלילה. והוסיף ברחיצת רגלים, עבור כי הכהנים המשרתים יחפים ויש בני אדם ברגליהם כעור וזוהמא. ופנימיותו בעבור ראשית האדם וסופו הידים והרגלים כי הידים למעלה מגופו בהגביהו אותם למעלה כאשר ידוע מנשיאות כפים. והרגלים הם למטה והם בצורת האדם הרומז לי' ספירות

וכמו שאמרו בספר יצירה (פרק ו, ט) "כרת לו ברית בין י' אצבעות ידיו ובין י' אצבעות רגליו במלת הלשון ובמלת המעור". לפיכך נצטוו משרתי האלקים לרחוץ ידיהם ורגליהם במים כי הם ממקור טהרה וכפרה להעביר רוח רעה השורה על הידים בלילה ומדת הדין מצאה ידי טומאה ולפוטרים בולא כלום אי אפשר, ובבא היום שהוא הרחמים מעבירים במי טהרה. וכאשר ירחץ ידיו במים לעבודה ירמוז כי בקרבן יהיה שמחה ואורה לעניינים פנימיים אשר הידים ירמוז עליהם. כי הם עליונו של אדם כאשר ביארנו. וברחיצת הרגלים ירמוז כי אף השפלים ישבעו משפע הבא להם כי גם אצבעות רגליו כוללים עניינים בעשירות של עולם השפל ויטייחד חתן וכלה. ומזה הענין תקנו חז"ל נטילת ידים לתפלה שיתכוין למה שרמזנו:

וְאַתָּה קִוִּי קֶלֶךְ בְּשָׁמַיִם רֹאשׁ מֶרְדְּרוֹר וְזִמְשׁ מֵאוֹת וְקִנְמָן בְּשָׁם מְזֻזְצִיתוֹ וְזִמְשִׁים וּמֵאוֹתָם וְקִנְיָה בְּשָׁם וְזִמְשִׁים וּמֵאוֹתָם:

ל, כג

ואתה קח קח לך בשמים ראש. שמן משחת קודש הענין להטיב ריח מי שימשח בו ולהאמין גודל הדבר הנמשח וקדושתו היותו נבדל לטובה משאר דברים אשר כגילו והכל שב ליראת המשכן וכבודו ולא לעשות במתכונתו לצורך זר. כי בהיות הדבר הנכבד רק שם יהיה התגדלות יותר. ושלא יחשוב כל מי שימשח בשמן זך או בכיוצא בזה יהיה גם כן קדוש. פנימיותו כשמן הטוב שפוע החכמה הנמשך מן הכתר שיורד על הזקן זקן אהרן ויורד אל החסד ומשם שיורד על פי מדותיו, לשאר המידות גתנהי"ם מדותיו ממש:

(הג"ה) ובמתכונתו לא תעשו כמוהו יש בזה סוד ממה שאמרו חז"ל (שבת סו ע"ב) "אשה יוצאה באבן תקומה בשבת" אבן תקומה זו אבן שנושאות נשים שלא תפולנה עובריהן. אני שמעתי שזו אבן האודם הנקראת רובין ואי שקלי אבן כנגדו כלומר אם שקלו במאזנים אבן כנגד אבן תקומה, מקבלת האבן הנגדית סגולה של אבן תקומה אפילו הכי שרי ואין זה טלטול מוקצה כי כל הדבר הדומה לחבירו כח של זה נכנס בזה כאשר ידוע לב"ה. מצורף לזה דומה למה שאמרו (ב"מ ל ע"ב) שבן גילו של אדם נוטל אחד מששים בחליו:

רֹאה קִרְאָתִי בְּשֵׁם בְּצִלָּאֵל בֶּן אוּרִי בֶן זֹזֹר לְמִטָּה יְהוּדָה:

לא, ב

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי וגו'. יפרסם הכתוב כי בצלאל היה חכם גדול בחכמה ותבונה ודעת ובכל מלאכה. ולחשב מחשבות להבין סוד המשכן וכליו

ולמה נצטוו ואל מה ירמזו. ולכן אמר השי"ת למשה שיעשה המשכן כי כן עלה הרצון מלפניו שיעשה המשכן במדבר. והוא יתברך קורא הדורות מראש לכבודו ברא כדרש (ירמיהו א, ה) "בטרם אצרך בבטן ידעתיך". ולרבותא בזה הסוד הנורא כי הראה למרע"ה ספרו של אדם הראשון וכן דור ודורשיו ומנהיגיו, ואמר לו כל אחד ואחד תקנתיו מאותה שעה. ואף בצלאל מאותה שעה תקנתיו שנאמר "ראו קרא ה' בשם בצלאל". וכן מצאתי במגלת סתרים כי כולם תחומין בחשמל ויריעה פרוסה של אויר אשר בו מצויירים כל צלמי בריותיו האנשים לבד האנשים לבד. ועוד אמרו חז"ל (ברכות נ"ה ע"א) "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ" אשר המשכן וכליו רומזים אליהם, כי לא היה יתד ותפירה בלתי עילה וסברא. ומחמת כי עיקר המשכן לכבוד ולתפארת הוברר לבניינו אחד ממטה יהוד"ה הרומו לרחמים ואחד ממטה ד"ן הרומו לדין מובן למשכיל דהיינו הכבוד זו המלכות הנקראת מדת הדין הרפה וכנגדה אהליאב משבט דן שהוא מלשון דין. התפארת זו מדת הרחמים וכנגדה בצלאל. נתן לבצלאל החכמ"ה והתבונה"ה והדע"ת שהם ספירות עליונות ורחמים ונתן לעזרו אהליאב ולא אמר שיתן לו חכמה ותבונה כמו בצלאל. אין צריך ביאור רב כי כבר הורחב המאמר והסוד:

וְאֵתָהּ דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שִׁבְתֹּתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בְּיָמֵי וּבְיָמֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשֵׁיכֶם:

לא, יג

אך את שבתותי תשמרו וגו' כבר בארנו כי צוה בכאן בזכור יסוד ליום ובשמור לילה כאשר רמזנו בסודם. וזה טעם מלת "שבתותי" כולל שניהם שני שבתות כי נאה לצדי"ק עטר"ה ושניהם נקראו שבת בשניהם נאמר אות. וחייב במחלליה כרת. והדבר נכון מדה כנגד מדה המפריד אלוף ומחללו שיהא הוא נכרת כענף הנכרת מעיקרו כי הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה ואל שרשיו וזה יכרת משם.

ואמר ביום השביעי שבת שבתון קדש לה' בעבור שהוא יסוד עולם. וכן הזכיר בשבת שהוא ברי"ת עולם גם מטעם זה. וזה סוד טעם שבת וינפש שהוא נשמה יתירה וסודם ידוע ממה שאמר בבראשית רבה (יא, ח) אמרה שבת לפני הקב"ה לכולם נתת בן זוג וכו'. אמר לה כנסת ישראל תהא בן זוגך. והיא מעבר הנפשות והנשמות הטהורות ומשם פורחות הנשמות ושם ינוחו יגיעי כח ויסוד קיומם. והנשמה היתירה שבשבת הוא סוד זכו"ר ושמור"ר בדבור אחד נאמרו. והוא עת הכנסת הכלה לחופה אשר פריו יתן בעתו וידע אדם את חוה אשתו:

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָעֵשׂ מִשֶּׁה לְרֹדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ:

לב, א

קום עשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו. שורש ענין העגל ומחשבת עושיו ידוע
והדעת נותן כי דור דעה לא (ועיין ברמב"ן) היו. סבורים שמרע"ה הוא אלקים
ובכוחו עשה האותות והמופתים וכן אמרו "אשר ילכו לפנינו". והיו מבקשים משה
אחר כי אמרו משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה שהיו המסעות על פי ה' ביד
משה, איננו. וכל זה מובן מהתנצלותו של אהרן בדברי חז"ל (שבת פט ע"א), והנה
אהרן הוא אשר הוציא הצורה הזאת מלבו. כי הם לא אמרו לו מה לעשות שור או
כשב או עז וזולתו וזהו מאמרם ז"ל (סנהדרין סג ע"א) "שאינו לאלהות הרבה", כי לא
ידעו כמה יבחרו והטוב להם. ואמנם רבותינו ע"ה אמרו שאמרו לו עשה לנו כתבנית
שראינו בחורב שנאמר (שמות כד, י) "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" מלמד שראו
מלאכי השרת שנאמר בהם (יחזקאל א, יז) "וכף רגליהם ככף רגל עגל". והכוונה
לאהרן מפני שישראל היו במדבר מקום חרב ושממה. והשממות יבא מצפון כדכתיב
(ירמיה א, יד) מצפון תפתח הרעה. והנה במעשה המרכבה (יחזקאל א, י) "פני השור
מהשמאל" ולכן חשב אהרן כי המחריב יורה דרך מקום החרב כי שם כחו הגדול,
ובהיותם עוברים שם לא יערה רוח ממרום כאשר נאצל על משה. וזהו שאמר (שמות
לב, ה) "חג לה' מחר" שיהיה העבודה והזבחים לשם המיוחד, להפיק רצון ממנו אל
בעל הצורה, כי בהיותם לפניו יכוונו אל עניינה.

ורז"ל גילו הסוד כדאיתא במדרש (שמו"ר ג, ב) ראה ראיתי את עני עמי א"ל הקב"ה
למשה אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות. אתה רואה אותם באים לסיני
ומקבלים תורתי ואני ראיתי היאך הם מתכוונים. כשאני יוצא בקרון שלי שאתן להם
התורה שנאמר רכב אלהים רבותיים שומטין אחד מטשרמולין [מטטרמולין] דהיינו
אחד מד' דגלי המרכבה שלי. שנאמר (יחזקאל א, י) "ופני השור מהשמאל" ומכעיסין
אותי בו. רצה לומר מטשרמולין ארבע פרידות. כי טשרא בלשון יון הם ד'. ומולי"ן
הם פרידות כמו מולאות דבי רבי והם ד' חיות שבמרכבה. וזהו מאמר רז"ל (מכילתא
שיריתא פ' ג) "ראתה השפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא שנאמר זה אלי
ואנוהו".

(הג"ה) מצאתי בספר הקוסמים שבשנת צ"ב ליעקב המליכו המצרים קוסם אחד
ושמו אפי"ש ועשה עצמו אלוה ועשה לו אפי"ש עגל בקסמיו ועל עין ימינו של עגל

היה סימן כעין לבנה. והעגל היה עולה בכל יום פעם אחת מן היאור בד' שעות ביום והיה פורח באויר והיו מצרים מהללים ומשבחים לפניו עד נמס ונסתר. וי"א שמידי שנה בשנה היה עולה והיו המצרים עושין לו יום חג וקוראין לו יום של אפי"ש ומחמת זה עשו ישראל העגל אשר ספרו להם המצרים אשר ראו אביהם. וכן קטב מרירי דומה לעיגלא. עכ"ל הג"ה:

וה"ר אבן עזרא כתב כי העגל נעשה במלאכת חכמי המזלות להיות בצורתו חונה כבוד. והרב הרמב"ן ז"ל דחה ראייתו וכן קרוב לזה מצאתי במדרש שיר השירים בפסוק "לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב", כי מיכה הוא שהעלה הצורה הזאת כי היה מסתכל בצפיית המרכבה כשעברו הים. ושם על לב ונטל מן העפר אשר תחת מערכת השור והניח אצלו עד בא העת. וזה נח להבראות יותר מאדם ואר"י ונש"ר מפני שהיה ראשון לבריאה כי תחילת כל הבריות נברא הארץ והתהום יוצא ככף רגל עגל כדאיתא בפסיקתא דרב כהנא אמר לשור מה אברא אחריך. וא"ת והלא נברא ביום ו'?! אלא כמ"ד שור שנברא בראשית כל. ולכך עשה שלמה י"ב בקר וכן פלוני עבד עיגלא תלתא בספר יצירה. ובכמה מקומות שקורין לתקופה בלשון אשכנז ווש"ר קלב"א האי רידיא דמיא לעיגלא:

(הג"ה) מלאך הממונה על הגשמים דומה לתור דהיינו עגל. וזהו הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו. פ"ג דתענית (דף כה ע"ב) עכ"ל:

ושר התהום דמי לעיגלא. וכן אמרו רז"ל מה ענין של כפתור אלא כ"ף תו"ר ר"ל רגל של שור. ולא יתעלם ממך סוד זה ורגליהם רגל ישרה ככף רגל עגל ות"י ופרסא רגליהון סגלגלין ר"ל רגל עגל שלא יסבו בלכתם והעוגל בתוכו ולא בחוץ נמצא לכל צדדין דומה לרגל עגל ועוגל באמצע לכך לא יסבו בלכתם כי הרגל ככף רגל עגל עשוי בד' צדדין ועגול מבפנים וקצר למטה ועובי הבליטה (תהיה) [תקי"ה] למעלה עדיין יותר עב וסימניך נקודת סגול. וכן אתה מוצא במסכת (יומא יט ע"ב) בההוא כהנא שהכין הקטרת מבחוץ ונכנס מבפנים ויצא המלאך והכהו בין כתפיו ומצא ככף רגל עגל בין כתפיו. אף על פי שיחזקאל בקש להפוך פני השור לפני כרוב בבית שני חזר הדבר ליושנו ע"כ העלתי מיסוד מעשה רוק"ח.

נחזור לדברי רז"ל ומדרש שמיכה הוא העלה הצורה הזאת. כי מרע"ה הרהר אחר מדותיו של הקב"ה בראותו כי הזכרים מושלכים ביאור ועשו חומה מהם אמר לפניו רבש"ע מה חטאה אומה זו וכו'. אמר לו לפניך אין גלוי לפני גלוי. טול אחד מהם ונטל זה וכתב שם המפורש ותקע לו באזנו וקראו מיכה שנתמכמך. וזהו שעשה

העגל ושעשה פסל מיכה שנאמר (זכריה י, יא) "ועבר בים צרה". ועוד יש במדרש שם בפסוק בנות צעדה עלי שור כתב מרע"ה העלה ארוננו של יוסף בשם הזה וזה השם השליך אהרן לאש ויצא תבנית שור:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלַי:

לב, ב

"פרקו נזמי זהב" בחר בזהב ולא בכסף כי הוא מורה על מדת הדין וכן מראהו כמראה אש. וזהו טעם בבית הקרבנות ומזבח הקטרת והכרובים שהיו מזהב וכן דרשו חז"ל (מכילתא בחדש י') שאם עשאן של כסף הרי הם כאלהי כסף ואלקי זהב:

וַיִּקְוֹז מִיָּדָם וַיִּצַּר אֹתוֹ בַּזֹּרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסֶּכֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיהֶּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

לב, ד

אלה אלהיך ישראל אשר העלוף. רמזנו כי אין טיפוש שיחשוב כי הזהב שבאזניהם הוציאם ממצרים. אבל אמרו כי כח הצורה הזו העלוש משם, כי לא תמצא בשום מקום שאמר בעגל "אשר הוציאנו ממצרים" כי הם מודים. כמו שאמר (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך ממצרים" כי שמו הגדול המוציא אותם משם. אבל אמר במקומות (שמות לב, ח. נחמיה ט, יח) "אשר העלוף" כי יקחו זה, במקום היד הגדולה אשר השיגו על הים. והמחריב ים והשם מעמקי ים דרך לעבור גאולים והיה [היה] מדת הדין הרפה. וזהו סוד הפסוק (תהלים קו, כ) "וימירו כבודם בתבנית שור אוכל עשב" וגו' וכבר ידעת מה זה "כבוד". ועברו על לא תעשה (שמות כ, ג) "לא יהיה לך אלקים אחרים על פני". וכבר ידעת ש"פני" או "על פני" זו המלכות שכינת עזנו והיא הכבוד.

ודע שכוונת ישראל וכוונת ירבעם בן נבט שוים היו שנאמר (מל"א יב, כח-כט) "וַיִּזְעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגֹלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מַעֲלֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן" וזה מובן ב"ת א"ל ודן²³³.

²³³ יתכן שהרב מכוון לספירות חסיד ומלכות שהם ב' קצוות של תו"מ שבעת ימי הבנין. בית א"ל זה החסד כמ"ש (תהלים נב, ג) "חסד אל כל היום" ודן זו המלכות הנקראת מדת הדין.

ופנימיות כוונת אהרן ע"ה היה לעורר כח הגבורה שזו המלכות גבורה תתאה מתוך אספקלריא המאירה שזו התפארת. שנאמר (שמות לב, ה) "חג לה' מחר" שתהיה העבודה והזביחה לשם המיוחד להפיק רצון ממנו על בעל הצורה. אמנם לא היה לו למהר לתת שם את שם המפורש. ודע כי כוונת העם במעשה העגל לא היה שוה. מקצתם קצצו בנטיעות כלומר עבדו למלכות ללא ייחודה לשאר ט' ספירות העליונות בדומה לחטא דור הפלגה ולא שתו לבם רק לזאת כלומר רק למלכות הנקראת זאת ומחמת כי העטרה המלכות נקראת שור עשה להם דמות עגל, כי (ב"ק ס ע"ב) עגל בן יומו נקרא שור כאשר בארנו. ומפני שלא היתה כונת כולם שוה, זה קצץ מעט וזה קצץ הרבה. כי אין ספק כי גם ביניהם היה מי שיכוין יפה גלל כן לכן לא נאסר להם הבשר מכל וכל, כמו לאדם קדמאה. אמנם נאסר להם בשר תאווה ולהביא בהמתם פתח אוהל מועד. וזהו מאמרם ז"ל (ע"ז מד ע"א) כי מרע"ה בדקם כסוטות. וזה טעם ההשקאה אשר השקם, וצבה בטנם ונפל יריכם:

וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וַיּוֹזֶר אֲפִי בָהֶם וְאָכְלָם וְאַעֲשֶׂיהָ אוֹתָהּ לְגוֹי גָּדוֹל:

לב, י

ועתה הניחה לי וגו'. רצה לומר, מאמר התפארת כלומר הניחה אותי דהיינו התפארת זה הקב"ה²³⁴ מבקש ממשה שיניח ובזה רמז למשה להתפלל כמ"ש בזוהר שלא תתפלל עליהם כי הקב"ה מתאוה לתפילת צדיקים כדאיתא באגדה (יבמות סד ע"א. חולין ס ע"ב). ואז מדת הדין פוגעת בהם. אבל עמי דהיינו בעוד מה"ד רפה מלכות כלולה ברחמים תפארת אין לה רשות לחבל ולהשחית. וזה טעם "ויחל משה את פני ה' אלקיו" כי התחיל להתפלל לעטר"ה זו המל' הנק' פנים שהוא חרו"ן אף וממנו התפלל לתפארת שם הגדול הנקרא כאן בשם הוי"ה ברוך הוא וזהו צדיק דהיינו מרע"ה מושל יראת אלקים במלכות כלומר הוא מצווה את השכינה²³⁵ אמר הקב"ה מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. והנהו טעמא "ויחל משה את פני ה' אלקיו" שהעלה מחשבתו

²³⁴ ואל תתמה על כך שהקב"ה הוא ספירת התפארת כי זו היא שפת המקובלים וכוונתם להנהיג המשפט או הנהגת זעיר אנפין. ומה שהעם קוראים הקב"ה המקובלים קוראים אותו "אין סוף". הנה בספר הזוהר הקדוש (שמות דף ק"ץ ע"ב) "פתח לך ר' פי שחת עמך, שרי לארמא רצועה, ומשה דלא הנה ידע ארמא דאמא, שתיק. כיון דחמא קודשא בריך הוא פה, אנקיד ליה, כלומר רמז לו בבירור ובטש ביה ובעט בו כדי שירגיש ויתפלל ואמר ועתה הניחה לי, מיד ארגיש משה, ואחיד בדרועיה דקודשא בריך הוא, דכתיב זכור לאברהם, דא דרועיה ימינא, ובגין כך לא נחית רצועה".

²³⁵ כמ"ש בזוה"ק (שמות דף כ"ב ע"ב): "חמי תוקפא דמשה, בשירותא דנביאותיה, לא נח רוחיה בהאי אהר, אמר, אדני למה הרעתה לעם הזה וגו', ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה ונצל לא הצלת את עמך. מאן הוא דיימא כדן, אלא משה, דידע, דהא דרגא אחרא עלאה זמין ליה". תרגום וביאור: בא וראה את עוצמתו של משה כבר בהתחלת נבואתו לא הסתפק בנבואה מהמלכות הנקראת אספקלריא שאינה מאירה כמו שאר הנביאים והתרעם על המלכות באמרו "אדני-למה וכו'", כי שם אדנות מקנן במלכות. מי הוא היכול לומר דברים כאלו ולהתריס כלפי שמיא כך? ! רק משה שידע שהוא מעותר להתנבא מהתפארת הנקראת אספקלריא המאירה.

עד מקום ביטול גזירה שנאמר (ישעיה יד, כז) "יִי צְבָאוֹת יַעֲזֹב וְיָפַר" דהיינו הבינה הנקראת מ"י מפירה גזירת התפארת או המלכות וכאן העלה מרע"ה תפילתו אליה. תחילה פנה למלכות שנאמר "פני יי" אח"ע עלה לתפארת הרמוזה בשם הוי"ה ואח"כ לבינה הנקראת "אלקים" ורמוזה כאן במילה "אלקיו".

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עָרְפָּה רָנַע אֲנֹכִי
אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ וּכְלִיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדִיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאֲדַעָה בָּהּ אֶעֱשֶׂה לָּךְ:

לג, ה

ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. וזהו מה שאמר הכתוב (דברים לג, כט) "עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך" וזה העדי הוא החרב, ולא חרב של מתכות אלא כעין תפילין וכתוב עליו שם הנכבד והן אותן שמות הכתובות בחרב דמשה כדמפורש בספר הישר.

ולפי פשוטו כלומר אפקוד חטאתם ועונם לפי אבלם ותשובתם כי אני בוחן לב וחוקר כליות. ויהיה ואדעה כמו (שמות ב, כה) "וידע אלהים". והמתרגם תירגם מילים "ויתנצלו בני ישראל את עדים" ואעדיאו בני ישראל תיקון זיניהון כוונתו כדברי רז"ל בבראשית רבה (תנחומא תצוה יא) "זינאות חגר להם הקב"ה במתן תורה". רצה לומר, כלי זיין להנצל מכל פגע רע וממלאך המות כמו שדרשו רז"ל חרות על הלחות אל תקרי חרות אלא חירות ממלאך המות ויחיו לעולם כמו אדם קדמא קודם החטא. והם שמותיו של הקב"ה אשר הם כצינה שהוא מגן מחרב מכל רע ליודעים ומכוונים אל ענינם:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה רְאֵה אֶתְּהָ אֲמַר אֵלֵי הָעַל אֶת הָעַם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא
הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלֹחַ עִמִּי וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יִדְעֶתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצַּאת חֵן בְּעֵינַי:

לג, יב

מי הוא המלאך אם הוא של רחמים או של דין. ובקש ממנו שיקיים ב' דברים שאמר לו. האחד "ידעתך בשם" כלומר שיודע בשמי בעבורם "ואתה אמרת" זהו ממה שאמר לו (שמות ו, ג) ושמי ה' לא נודעתי להם. והדבר השני "וגם מצאת חן בעיני" שיהיה מוצא חן בעיניו במדת הדין.

וְעַתָּה אִם נָא מִצַּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֲדַעָה לְמַעַן אֲמַצָּא חֵן
בְּעֵינֶיךָ וְרְאֵה כִּי עֲמָךְ הַגּוֹי הַזֶּה: וַיֹּאמֶר קְנִי יִלְכוּ וְהִנּוּזֹתִי לָּךְ:

לג, יג-יד

"הודיעני נא" נתיבות הדרכים אשר אתה נודע בשמך, "ואדעך" לייחדך למען אמצא חן הגדול. ולזה כיון אונקלוס "אודיעני כען ית אורח טובך ואדע רחמך", ואז השיב לו הקב"ה "פני ילכו" ומלאך הברית אסר [אשר] אתם חפצים שבו יראו פני ועליו נאמר בעת רצון "כי שמי בקרבו". "והניחותי לך" שלא אתנהג עמך במדת הדין עזה כי אם במדה כלולה ממדת רחמים.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלִינוּ מִזֶּה:

לג, טו

ואז השיב משה "אם אין פניך הולכים" בעצמך וכבודך הולכים "אל תעלינו" שתהיה עמנו פנים בפנים.

וּבִמְהֵרָה יִודַע אֶפֶסָא כִּי מִצָּאתַי זֶזֶן בְּעֵינַיָּה אֲנִי וְעַמָּה הָלֹא בְּלִכְתָּהּ עַמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמָּה מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה:

לג, טז

"ונפלינו אני ועמך". שיהיה חלקנו במופלא ר"ל השכינה. כמו היפלא מה' דבר ואין כן לכל העם אשר תחת ממשלת השרים ומלאכים:

הודיעני נא את דרכיך²³⁶ וגו'. ביקש לידע מפני מה צדיק ורע לו רשע וטוב לו. מצאתי בספר החיים כי בקשת מרע"ה היתה ע"ד זה שיקחנו בחייו דוגמת חנוך ואליהו. וכן היה בקשת המשורר שנאמר דרכיך הודיעני. והשיב האל יתברך למשה "פני ילכו" מלאך הברית כמבואר לפי אלו שתי הבקשות לא השיבו בכאן אך באחרונה "והניחותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם". אמנם פני ילכו מובן למבין סוד הפנים:

וַיֹּאמֶר ה' אֲנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ:

לג, יח

הראני נא את כבודך. בפסוק זה רבו בו פתרונים איש ללשונו מחכמי עמינו אשר אין מקומו כאן אך כגרגיר של חרדל בים אוקינוס. על דרך הסוד היתה בקשתו של מרע"ה שיראה ממש בראייה שלימה את כבוד השם הגדול אספקלריא המאירה. ויאמר ה' אני אעביר כל טובי על פניך שתשיגני ותתבונן בכל טובי יותר מכל אדם

²³⁶ שייך לפסוק יג.

כי ראיית הפנים אשר שאלת לא תוכל לראות שנאמר כי לא יראני האדם וחי. ואין טעם כי לא יראני האדם וחי שיראה אותי וימות אבל טרם שישגיג תפרד נפשו מעליו ואפילו במראה של מלאכים נאמר במראה (דניאל י, 18) "נהפכו עלי צירי".

ויש מקובלים מפרשים לא יראני האדם וחי אפילו האדם המיוחד במרכבה וחי. אמר רבי עקיבא אפילו חיות הקדש. רבי שמעון בן אלעזר אומר אפילו מקומו אינם יודעים שנאמר (יחזקאל ג, 1ב) ברוך כבוד ה' ממקומו.

וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְּשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְזִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲזִין וְרוֹזְבֹתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרוֹזִם:

לג, יט

וקראתי בשם ה' לפניך. ר"ל שאקרא לפניך השם הגדול ותדע בקריאה זו דרכיך איך ירוחמו ואיך יחוננו ברואיו ברחמיו ומה טעם בכל ביתי נאמן הוא. כי טוב האדם בביתו:

וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר:

לג, כא

זו היא נקראת צור והיא המערה שעמד בה אליהו²³⁷. ועל דרך הסוד היא השכינה שהיא מקומו של עולם העליון ע"כ אנו אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. וכן ברוך המקום:

וְהָיָה בְּעֶבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁכְתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד עֲבָרִי:

לג, כב

"ושכותי כפי עליך עד עברי", מרע"ה היה צריך לשכות כפיו פן יראה בעיניו ויארע לו כעידית אשת לוט כי אלקים וכל קדושי עמו.

וַיַּעֲבֵר יְהוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל רִזְזוֹם וְזִנְזוֹן אֶרֶץ אֲפִים וְרֵב זֹסֵד וְאַמֹּת: נֹצֵר זֹסֵד לְאֶלְפִים נִשָּׂא עֹז וְפִשֵּׁעַ וְזֹטְאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֹז אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בָּנֵי בָנִים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים:

²³⁷ גמ' מגילה י"ט ע"ב.

לד, יא-יב

ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' פסיק טעמא בגויהו²³⁸ יש טעם פסק בין שני שמות הוי"ה כמו דתנינן כמו שלמדנו (שמות ג, ד) משה משה (בראשית כב, יא) אברהם אברהם. (בראשית מו, ב) יעקב יעקב. (שמו"א ג, י) שמואל שמואל. כולהו פסיקא בגויהו בכלום יש טעם הפסק בין השם הראשון לשני בר משה למעט משה דהוה שלים מיומא קדמא שהיה שלם מיום שנולד. כלומר בכל שאר השמות שנזכרו יש באנשים שנכפלו שמותם שלמות ומעלה יתירה בחיהם. ומסביר אברהם קדמא לא הוה שלים בתראה שלים הוה ביה י' נסיונות שם אברהם הראשון לא היה שלם, השני שלם כי נתנסה ב' נסיונות שהרי כעת נתנסה בנסיון העקדה שהיה עשירי. יעקב קדמא לא הוה שלים בתראה שלים יעקב הראשון לא היה שלם בתחילה וכעת נשלם כשנודע לו שעוד יוסף חי וחזרה אליו השכינה בקביעות. שמואל כמו כן מעיקרא לא הוה נביא ובתריה הוה נביא בשמואל נוספה לו מעלה שהפך להיות נביא אף הכא גם כאן בהזכרת ב' פעמים שם הוי"ה בתראה הוה שלים כוליה שם הוי"ה הראשון הוא התפארת שזו מדת הרחמים והשני שלם יותר וזה הכתר ומשה באתר דינא ומשה ראה שיש דין בגלל חטא העגל אמר י"ג מדות הרחמים כדי לאחתא לון להורידם מעתיקא מהכתר הנקרא עתיקא קדישא לזעיר אפיין אל התפארת הנקרא זעיר אנפין. דהא תנינן כמה חילא דמשה דאחית מכולא [מכילן] דרחמי לתתאי. שהרי למדנו כמה רב כחו של משה להוריד י"ג מדות הרחמים מע"ק לז"א וכד איתגלא עתיקא לזעיר אפיין. וכאשר מתגלה הארת ע"ק לז"א כוליה ברחמים איתחזן כל העולמות והפרצופים ברחמים וחוטמא אשתבך ותננא לא נפיק כמו דתנינן (ישעיה מח, ט) ותהלתי אחטם לך. וחוטם ז"א שנאמר עליו (תהלים יח, ט) "עלה עשן באפו" נשקט ושוב אינו בוער כתנור ונכפים הדינים כמ"ש "ותהלתי אחטם לך". כלומר התהלה היא בכתר והיא ממתיקה את דיני ז"א.

טעם אחר מצאתי לקיים "אני אעביר כל טובי על פניך ויקרא ה' ה' אל רחום" ג' תיבות הללו הם שמו הקדוש. וחכמים יקראו אותם מדות בעל הת"ש בינה ומדת רחמיו ת"ת ומדת טובו מלכות. והשם המיוחד לא יתרבה בהם. כוונת המאמר הזה על שני דרכים. כלומר, אלו ג' תיבות הם מדות בעל התשובה דהיינו בינה ומדת רחמיו התפארת. ומדת טובו העטרה והשם המיוחד לא יתרבה בהם שיהיה ג' מדות הללו זולתו כי הוא בכלל השני רצה לומר שלא יתרבה כי השם המיוחד ג' מדות הללו באותיותיו הם שהרי ד' אותיות השם יתברך רומזים לש"ה חכמה לש"ת בינה לת"פ תפארת ולע' מלכות. והנה המדות שהם מקרים באדם הם עשרה כגון רחום וחנון ודוגמתן והם מקרים מצד המקבלים ולא מצד המקבילים המשפיעים או הנותנים.

²³⁸ אד"ר קל"ח ע"א.

ואלו עשר מדות מתחלקים לשלש שמות ר"ל נאצלות מהם. כי רחום וחנון וארך אפים נאצלים מזיו העליון שהוא הת"ש. ע"כ הוא נקרא רחום וחנון ולא מרחם ומחנן. ורב חסד ואמת נוצר חסד נאצלו מן הת"פ שהוא מרבה חסד על הגבורה ועל העט"רה.

מצאתי במגילת סתרים איך הם מתגלים עילה מעילה עד כתר עליון הראשונה חכ"מה קדמ"אה. השני אור מופלא. השלישי חשמ"ל. הרביעי ער"פל. החמישי כסא הנו"גה. הששי אופ"ן הוא אופן הגדול הנקרא מוציא חזיון לחושים השביעי כרוב השמיני גלגל המרכבה. התשיעי אויר הסובב. העשירי פר"גוד. האחד עשר כסא הכבוד. השנים עשר מקום הנשמות. השלשה עשר סוד מערכת העליונה הנקרא היכל הקדש. עכ"ל.

עוד יש מן המקובלים הקוראים לש"ת שם המיוחד בכאן ואינו מתרבה ר"ל כמו באל אלקים או אדני. ואמר רבי אברהם כי בא לפרש שלא תחשוב כי המדות הם יותר מעשר והם כולם מדות מצד אחד ומצד י' מצד אחרת. והשלשה הם שמות העצם כי בשם התואר שייך רבוי אבל אלו הם שמות העצם ואינם דומות לשאר המדות שיש בהם רבוי:

נִשְׂא עֹן וּפָשַׁע וְזוֹטָאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶּקֶד עֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בָּנֵי בָנִים
עַל שְׂכֵלִים וְעַל רַב־עֵינִים:

כתב הרב הרמב"ן ז"ל פי' לנשיאות כי דברים אלו והמדות הם כמדות נושא עון ויקרא מדה כי ינקה אותם בפקידה ההיא ומפני כי הנשיאות איננו שוה בעון ובפשע וחטאה. אמנם בכל ענין אחד מיוחד לו יקרא בכל אחד מדה אחת ולפי עון אדם וחטאו בפקודתו ואם רב אם מעט והוא סוד העיבור ובלא פקידה לא היה ראוי לסלוח וע"כ לא בקש עליו משה.

וימחר משה. כיון שהרגיש משה הכבוד עובר על פניו מיהר ויקוד על אפיו וישתחו פשט ידיו ורגליו ונפל על פניו. והנה משה השתחוה לשם הנכבד שעבר על פניו ובקש שילך תמיד בקרבם ויסלח לעונם ולחטאתם בכל מה שיעשו ולא אמר לפשעם כי לא יתכן לסלוח לפושעים שה' המרדים רק שישא אותם ולא יכלה בהם:

וַיֹּאמֶר אִם זָא מִצְאָתִי זֶזֶן בְּעֵינַי אֲדַנִּי יִלָּךְ זָא אֲדַנִּי בְּקֶרְבִּנִי כִּי עִם קִשְׁיָה עֲרָף
הוא וְסִלְוֹתָ לַעֲוֹנָי וּלְזוֹטָאָתִי וְנִזְלָתִי:

לד, ט

אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא אדניי בקרבנו. הטעם בשניהם שנכתבו באדניי כי מן הסברא היה. ומן הראוי לכתוב שם הראשון ביהו"ה אשר הוא הח"ן הגדול ואליו היה מתפלל שילך המלאך הגואל השכינה המקננת בשם אדנות ביניהם. ונכתבו שניהם בא"ד בקריאת השם הגדול לפי שהיה השם המיוחד הויה ב"ה דבוק בדבור שם הנכבד כלומר במלכות ולכן נכתב בשם אדנות לפי שהיה שוכן בקרבה והכל שוה בו להיות כולל הכל.

וטעם כי עם קשה עורף הוא. כי אחר שנתרצה להם הקב"ה יהיה שם יהו"ה אדניי טוב לקשיות ערפם יותר מן המלאך הנזכר שהוא גבריא"ל כי מלאך אינו מרחם כמ"ש (שמות כג, כא) כי לא ישא לפשעכם. ומבקש להגדיל טובם יותר כי הם עמו וחבל נחלתו, וכאשר בשעת הכעס היה נוח להם שישלח לפניו מלאך עבור שהם עם קשה עורף כמו שנאמר (שמות לג, ג) "פן אכלך בדרך", כן בעת רצון טוב להם השכינה שיותר יחונן וירחם על עבדיו. ויעתר לו השם ויכרות הברית ויעשה נפלאות כמו שבקש (שמות לג, טז) "ונפלינו אני ועמך". וכן אמר (שמות לד, י) "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו מקודם בכל הארץ ובכל הגוים" כי לא נעשה להם נפלאות גדולות יותר ממה שנעשה עמהם מתחילה במצרים ועל הים אלא שאמר להשכין שכינה ולהיות עם משה לשם ולתפארת ובנעל"ם ומופל"א ר"ל ד' פנים כלומר חו"ב תו"מ כי מרע"ה ידע ידיעה אספקלריא המאירה כמו בהרגש. אכן לא הסתכל בו ע"כ קורא לו הרב ז"ל בכאן נעל"ם:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל:

לד, כז

כתוב לך את הדברים האלה. נראה שמשה כתב לוחות אחרונות מפי הגבורה כמה דתימא (שמות לד, כח) "ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים". ודרשו חז"ל כי גלל בגלל זה זכה משה לקרון פנים בלוחות אחרונות מה שלא נהיה בראשונות. והפסוק סותרו בפסוק (שמות לד, א) "פסל לך וכתבתי על הלוחות" שהפסילה היה ע"י משה והמכתב בידי שמים. וכן במשנה תורה כתיב (דברים י, ט) "ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון", ומה הראשונים באצבע אלקים אף האחרונים באצבע אלקים. א"כ קרון פנים של משה מנין לו? ממראה אחוריים בעבור הכבוד. כמ"ש (שמות לג, כג) "וראית את אחרי ופני לא יראו". "באצבע אלהים" הנה כבר ביארנו מה קורא יד בזמן שהשכינה כלולה מה' אחרונות. ואם לבדה תעמוד תקרא אצבע

כמו שהאצבע פרט מכלל היד. וזהו מאמרם ז"ל (סיפרי האזינו לג) כי אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרו"ן למשה. ויש דיעות שונות. כחיצים שנונות. החלוקים בדת משה. ויקראו יד למדת הדין הקשה. ואצבע יקרא לתפארת אשר שמים תכן בורת. אמנם לפי מבחן הבוחנים לשון הראשון עיקר. והוא היקר. כי האחרונה מן הראשונה כלולה. וירא ישראל את היד הגדולה:

חסלת סדר כי תשא:

ויקהל

משה ברדתו מן. ההר בכך הקהיל. את כל עדת יעקב. הזהיר לאומרתו:

על ארבעים כל. אבות מלאכותיו. רמז בתיבה חד. היא לעשות אותו:

קִוְּזוּ מֵאַתְכֶּם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיֵּאֶה אֶת תְּרוּמַת יְהוָה וְהָב וְכֶסֶף וְנִזְוָשֶׁת:

לה, ה

ויקהל משה. יביא את תרומת ה'. כתב הרב ז"ל כמו יביאה עם תרומת ה' שיביא התרומה העליונה שזו המלכות שכינת עוזנו והיא רמוזה באות ה' של יביא ה' (רקאנטי וספר מאירת עיניים) וגם במילה א'ת כאשר בארנו אותו תרומה ושם מבואר. והנה הוא על דרך (שמות ב, ו) "ותראהו את הילד" שדרשו חז"ל (שמו"ר א, כד) שראתה עמו שכינה שנקראת א"ת:

וַיַּעַשׂ כְּלֵאת תְּכֵלֶת עַל שִׁפְתֵי הַיִּרְיעָה הָאֲזוּת מִקְצָה בְּמוֹזְבֶּרֶת כֵּן עָשָׂה בְּשִׁפְתֵי הַיִּרְיעָה הַקִּיצוֹנָה בְּמוֹזְבֶּרֶת הַשְּׁנִיית:

לו, יא

ויעש לולאות תכלת. זהו שדרשו חז"ל²³⁹ תכלת דומה לים וכו'. כי הוא תכלית כל הגוונים. ועניין החיבור בלולאות חמש מול חמש אות באות והיו חמשים כי ה' קדש קדשים הרומזות לאחרונה ספירת המלכות היא אות ה' אחרונה שבשם הוי"ה ונכפלת ב' ספירותיה לחמשים. בפסוק ותתפלל חנה. כמאמר חכמים ונבונים. הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים:

²³⁹ סוטה יז ע"א. מנחות מג ע"ב. חולין פט ע"א. במדב"ר יז ה. תנחומא שלח טו.

חסלת סדר ויקהל:

פקודי

ציר נאמן בית. משכן בהשלימו. כסף פקודי כל. זהב אדרכמונים. לא אץ להעשיר שם. נקי לביתו הוא. מאל וישראל אבות וכן בנים.

אלה פקודי המשכן וגו'. כבר רמזנו בסוף פ' תרומה סוד ואת האלף ושבע המאות²⁴⁰.

וְלֹא יָכֹל מִשֶּׁה לָּבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנַן וְכָבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן:

מ, לה

ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן אפי' על הפתח כי לא היה רשאי לבא תוך הענן כי המשכן מלא כבוד השם כמבואר. אמנם יקראנו ויכנס תוך עננו. כמו בהר סיני בגאוננו. וסוד זה רמז שלמה בחכמתו. בעטר"ה שעטרה לו אמו ביום חתונת"ו. על דרך הסוד והסברא. הוא יום מתן תורה. וביום שמחת לבו. זה היום שהוקם המשכן נגילה ונשמחה בו:

חסלת סדר פקודי:

וסליק ספר שמות:

תהלה לבורא עולמות:

²⁴⁰ כתב שם שהוא סוד סכום האותיות עם הסופיות. א' עד ת' גימ' 1495 ועם מנצפ"ך שהוא פ"ר גימ' 1775.

ויקרא

מים נוזלים. חיים מבאר. תורת כהנים. נקרא סיפרא:

כל אלופים. לא יעפו. כי כל מצות. השם ב'רה:

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיֹּדְבֶר יְהוָה אֵלָיו בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד לְאִמּוֹר:

א, א

ויקרא אל משה וגומר. כתב הרב הרמב"ן ז"ל מאשר לא פירשו מי קורא לו פירשו חז"ל (סנהדרין לח ע"ב) כי הוא כמו (שמות כד, יב) "ואל משה אמר עלה". וסודו ידוע ממעמד הר סיני ועשרת הדברות כי שם המיוחד הו'יה ב"ה שסודו ספירת התפארת אמר למשה שיעלה אל הש"ם הנכבד אל שם אדנות שסודו ספירת הת"ת. וי"א בעניין אחר, כי הכבוד המתעלה ת"ת²⁴¹ צוה לשכינה מל' שיאמר למשה שיעלה אל השם המיוחד ת"ת. עוד כתבו המקובלים מי קרא למשה? ה' זעירא מל'²⁴² או כתר כדלקמן. ואף במאמר זה נחלקו. יש מהם רוצים כי הא' זעירא רומז לעטרה שהיא המלכות והיא נקראת זעירא על דרך דו"ד הקטן. וי"א כי רומז לכתר עליון וקורא זעירא כי בו נלאו רעיוני כל נוצר מהשכיל לבותם. זעיר שם זעיר שם.

וַקִּרְבוּ וַיִּרְוּץ בְּמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחַ עֲלֵה אִשֶּׁה רִיזוּ
נִיזוּזוּ לִיהוָה:

א, ט

"עולה ריח ניחוח לה". הנה ראיתי לבאר דיעות שני המאורות הגדולים הרמב"ם והרמב"ן איש איש על דגלו. ונרצה לו. הדברים ידועים במופתים אמתיים ואף בדברי הנביאים כי האל ית' אינו צריך לא לעולה ולא לזבח כמאמר הנביא (שמו"א טו, כב) "החפץ ה' בעולה וזבחים" וכן אמר (ישעיה א, יא) "למה לי רוב זבחיכם", (תהלים ג, ח) "לא על זבחיך אוכיחך" וגומר. והכוונה הראשונה בעבודת הקרבנות לא היתה כי אם להשיג רצון האל ית' ועבודתו, ולא לזולתו. וכדי להתקיים זאת הפנה הועתק לשמו מין ממני העבודה. עד שימחה שם ע"ז מפיהם ולבבם. והאל ית' ברצותו את

²⁴¹ כך פירש בספר מאירת עיניים פ' משפטים.

²⁴² וכך דעת רבי יצחק כפי שכתוב בספר הזוהר (ח"א קג ע"א) "וְתָא חַוִּי, בְּכָל אֲתֵר דְּכִתִּיב וַיֹּאמֶר סֵתָם אוּ וַיִּקְרָא סֵתָם הוּא מְלָאכָא דְּבְרִית וְלֹא אֲחֵרָא. וַיֹּאמֶר דְּכִתִּיב, (שמות טו) וַיֹּאמֶר אִם שְׁמַעַתְּ שְׁמַעַתְּ וְגו' וַיֹּאמֶר וְלֹא קָאָמַר מֵאֵן הוּא. וַיִּקְרָא דְּכִתִּיב, (ויקרא א) וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וְלֹא קָאָמַר מֵאֵן הָיָה. אֲמַר דְּכִתִּיב, (שמות כד) וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר וְגו' וְלֹא אָמַר מֵאֵן הָיָה. (אוף הכי דכתיב ויאמר שוב אשוב ויאמר סתם ולא קאמר מאן (דף קג ע"א) הוה) אֶלָּא בְּכָל הַנִּי מְלָאכָא דְּבְרִית הָיָה וְכָלָא בְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיף הוּא אֲתָמַר. וּבְגִין כֶּךָ כִּתִּיב וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֲלֶיךָ וְגו'. וְהָיָה בֵּן וְגו'. הוּוּוּ חוּזר שׁוּב עֵינֵן ח"א דף קל"ח ע"א.

עמו ומאהבתם, לא הלאה אותם בעבודה קשה כמעשה הכופרים אשר הקריבו דובים ונמרים אריות וחזירי יערים אייל וצבי וחיות מדבריות כידוע בספרי תענועיהם. אבל אמר להביא מן הבהמות הבייתניות הנמצאות על הרוב, מן הבקר ומן הצאן. וכן אם יִכָּפַד על האדם להביא בהמה, יביא מן העוף בן יונה. או תור. ובעל הקמת, סולת ודוגמתם. והתבונן הפרש בין מי שישרף יונה או תור ובין הכופרים אשר שרפו בניהם באש. וגלל כונה זו ולכן נאמר (מיכה ו, ג) "עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך". וכל מה שנראה לנו מן העבודות שיש בהם טורח וצער ושנוי, איננו רק מפני שאין אנו יודעים מנהג הכופרים הקדומים וכוונתם הרעות ודעתם המפליגות בתכלית הסכלות בזמניהם. ומצורף לזה בהתייחד לעבודת בקר וצאן, כי ידוע הוא במצריים שהיו עובדים למזל טלה וכן לשדים אשר יראה להם דמות שעירים. וכן הכשדים. ולכן לא ישחטו צאן ועזים. גלל כן לכן ציוה הש"י לשחוט ולהקריב אלו ג' מינים שיהיה המעשה אשר יחשבו תכלית המרי בו יתקרבו אל השם ויתכפרהו העונות כי כן יתרפאו הדעות הרעות אשר הם חולי הנפש כי כל מדוה וחולי לא יתרפאו כי אם בהפכו כל אלה דבר המורה הרמב"ם.

והרב הרמב"ן ז"ל סותרו וקורא דברי הבאי תשובתו הרמתה באמרו כי נח בצאתו מן התיבה לא היה בעולם מצרי ואדומי והקריב קרבן. וכן קין והבל. ובלעם הקריב ז' מזבחות ולא היה דעתו שלילות אמונה רעה ודבר ע"ז וחלילה שלא יהיה בו שום תועלת ורצון כ"א שלילות ע"ז מדעת השוטים. וכן יאמר כי יותר נכון עניין האגדה ודברי חז"ל המתקבלים המושכים הלב האומר כי בעבור שמעשה בני אדם נגמר במחשבה, ודבור, ומעשה. ציוה הש"י כאשר יחטא האדם יביא קרבן ויסמוך ידו עליו נגד המעשה ויתודה בפיו נגד הדבור. וישרוף באש החלב המכסה את הקרב ועל הכליות ויותרת על הכבד שהם כולם כלי המחשבה והמסכמים בחטא והמוציאים מכח אל הפועל. וכן הכרעיים נגד ידיו ורגליו של אדם העושים מלאכתו. ויזרוק דמו על המזבח כנגד דמו ונפשו. כדי שיחשוב האדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפוך דמו וישרוף גופו, לולי רחמי הש"י שלקח ממנו תמורה של קרבן תמורת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן נגד ראשי אבריו. והמנות להחיות בהם מורי התורה המשרתים בבית אל והם עצמם כאילו הקריבם ע"ג המזבח. וראייה לדבריו (מל"ב ט, מב) ויבא לאיש האלקים לחם בכורים. אמנם פנימיות סוד הקרבן משמו מובן וסודו מבואר בספרי. ובסוף מנחות (ק"י ע"א) אמר רבי שמעון בן עזריה [עזאי] בא וראה שלא נאמר בכל פרשת הקרבנות לא אל ולא אלקים ולא שדי ולא צבאות וכו'. אמנם בצרוף שם אלקים נמצא או בכנוי שהם שמות התוארים אלא יהו"ה שהוא שם העצם, שלא ליתן פתחון פה

למינים לחלוק. כי אלו הד' שמות התוארים הם מתיחסים לפי מקומם והם מושאלים לפעמים גם כן לשכלים הנבדלים שלא יאמר שאנו עובדים לאלקים אחרים. ואל תשיב עלי מאמר זה (תהלים נ, יד) "זבח לאלקים תודה" דכתיב בתריה "ושלם לעליון נדריך". כי הנדר הוא לאל עליון שהוא התשובה בינה. ולא יתעלם ממך כוונות הקרבן שצריך לכוין להיות הזביחה לשם הגדול המיוחד ד' שיהיה העבודה לו כי הוא עיקר ויקריבנה ע"ג מזבח רמוז למזבח של מעלה מלכות ויתקרב עלוי תפארת לעלוי לבינה עד רום המעלות ומשם ירדו וימשכו חיים וברכה לעולם השפל. אכן הכהן המקריב יזהר שלא יפגל במחשבתו ושלא יקצץ פן יכשל. וזהו מאמרם ז"ל כל כהן שלא ידע לשם מי יזרק ולשם מי הקטיר וכו'. והעניין מבואר ליודעים בפסוק (ישעיה ט, ז) "יעלו לרצון על מזבחי ובית תפארתי אפאר". כי הקרבנות יעלו לרצון שהוא המזבח מלכות ובית תפארת י תפארת אפאר בעולותיכם:

עֲלֵה אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה

לריח ניחוח. הנה ניחוח מלשון (מל"ב ב, טו) "נחה רוח אליהו על אלישע". וכן (במדבר יא, כו) "ותנח עליהם הרוח", (איוב יג, יז) כי שם ניחוח. וכן מבואר בענין מנוח באמרו (שופטים יג, טז) "אם תעצרני לא אוכל בלחמך". אמנם "אם תעלנה עולה לה' תעלנה", כי לו העבודה. ואז עלה המלאך בלהב המזבח הבאה ממזבח העליון מל'. ומבואר עוד באמרו "אשה ריח ניחוח לה".

והכי איתא בס' הבהיר (קח-קט) דמשעה שישראל מקריבין קרבן לפני אביהם שבשמים מתיחדים יחד והיינו יחודו של אלקינו. ואמאי איקרי קרבן על שם שמקרב הכחות הקדושים מלכות לתפארת הה"ד (יחזקאל לז, יז) "וקרב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידך". ואמר שם במדרש של רשב"י (תיקו"ז תיקון ע) לריח ניחוח אין ריח אלא באף, אין ניחוח אלא ירידה שנאמר (ויקרא ט, כב) "וירד" ומתרגמינן "ונחת". הרוח יורד מן הג"ר ומתייחד בצורות הקדושות שאלו תו"מ על ידי קרבן, והיינו דאתקרי קרבן ע"ש קירוב הצורות.

ובמדרשו של רשב"י (אד"ר קל"ח ע"א) מצאתי וז"ל "בתרין נוקבין דחוטמא בב' נקבי החוטם של ז"א בחד נוקבא בנקב אחד הימיני נפיק תננא להיט ומשתקעא בנוקבא דתהומא רבה יוצא עשן לוחט השוקע לבסוף בנקב של התהום הגדול שזו בינה דקליפת נוגה שבבריאה ומחד נוקבא נפיק אשא דאוקיד בשלהובוי ומתלהטא בארבע אלף עלמין דבסטרא דשמאלא ומן הנקב השני השמאלי יוצא אש השורף ומתלהט בארבעת אלפים עולמות שבצד שמאל שהם הגבורות הנעלמות של החוטם ומאן דקריב בהאי ומי שבעוונותיו גורם להתקרב לצד שמאל של החוטם אקרי אש ה' נקרא אותו אדם אש ייי' כי הוא מזומן

להשרף באש יי' אשא דאכלא כל שאר אשין שזו אש האוכלת ושוּרפת כל שאר האִישִׁים והאי אש לא אתבסס אלא בתננא דקורבנא דמזבחא וכולא תליא בחוטמא, ואותה אש לא מתבשמת ואינה נמתקת אלא ע"י אש הקרבנות של המזבח של מטה ובגין כך כתיב "וירח השם את ריח הניחוח" וכו' בחוטמא תליא, לארח האי חוטמא דתננא ואשא וסומקא ובגין כך מתקבל ברעוא. ולכן כתוב וירח וכו' כי הכל תלוי בחוטם שיריח זה החוטם בעשן ואש אדומה, והיינו כשחוטם ז"א מריח בעשן ואש המזבח, על ידי זה נמתקים הדינים והאי הוא דכתיב (דברים יא, יז) "וחרה אף ה'". וזה הוא וחרה אף יי' וכן (שמות כב, כג) "וחרה אפי" וכן (דברים ו, טו) "פן יחרה אף ה'". כולן כל פסוקים אלו בזעיר אפין אתמר. נאמרו בחוטם ז"א שה"ס ספירת התפארת שהיא אחת מו"ק חגתנה"י.

(במדבר כח, ב) "את קרבני לחמי לאשי" ואומר (ויקרא ג, יא) "לחם אשה" שהם לחם לאִשָּׁה ספירת המלכות וממנו לאִישִׁים כת מלאכים הקרובה ביותר לעשיה ובהעלות הריח יתפשט אל הקרוב דהיינו הריח עולה מן המלכות אל התפארת וכו'. ואל תטעה לחשוב שהריח ממש עולה שהרי הוא גשמי אלא הכוונה של המקריב והכהן היא העולה. מעשה הסמיכה פועל בעשיה, הדיבור ביצירה התשובה בבריאה והרצון לחזור בתשובה באצילות והרעוא דליבא בא"ק וכו' ויתחבר הענף ב"ע עם שרשיו אצילות ויצמד השורש אצילות למקום היניקה א"ק עד שיגיע לפרצוף נקודות דע"ב דס"ג דא"ק ואז ימשוך כח דהיינו תהיה ירדת מ"ד ויתגלגל השפע מא"ק לאצילות ולפרצופים שבאצילות שהם לכל עצי עדן אימא אשר בגן האלקים וירד השפע עד קרנות המזבח מלכות דאצילות ומשם עד מלכות דעשיה דעשיה ותהיה חדרה שלימה דהיינו ייחוד במנחת (ס"א במחנה) אלקים דהיינו זו"ן והענפים המתפשטים מתחת המזבח אלו השרים של אומות העולם ימצאו די ספוקם.

נשאר עלי לבאר מעט מזעיר מפרטי הקרבנות. העולה כשמה כן היא ועולה עד למעלה ורומז לקו השוה:

הג"ה ואמרו חז"ל (תנחומא לך לך י) העולה על מה מכפרת? על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה. רבי שמעון אומר אין העולה באה אלא על הרהורי הלב. וביקרא רבא (ג, ט) תני ריש לקיש, אין העולה באה אלא על הרהורי הלב. רבי לוי אמר מקרא מלא הוא גבי איוב (א, ה) והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלקים בלבבם. לפי ב' דעות הללו יש טעם נכון להיותו זכר כי היא באה על עשה ועל לאו הניתק לעשה, כי העשה גם מזכר היא באה על הרהורי הלב. פירוש המצוות נחלקות לרמ"ח עשין ושס"ה ל"ת והם בחינת זכר ונקבה כי הרמ"ח בזכר והשס"ה בנקבה וכנגדם בספירות תפארת ומלכות שהתפארת זכר והמלכות נקבה. כיון שקרבן עולה בא על ביטול עשה ול"ת הניתק לעשה לכן צריך להיות זכר.

כבר ידעת כי המחשבה מקור וראשית הכל סוד זה (זוהר בראשית סט ע"ב)²⁴³ "דעולה סלקא דכר ולא נוקבא בגין דכולא רעותא דמחשבה טהורה סלקא בדכורא" והענין כי הוא מתאחד בע"ה בעטרה כלומר במלכות בתחילה ע"כ.

ספר הזוהר: תא חזי כד קרבנא דכר אתקשר כולא מעילא לתתא וכד קרבנא נוקבא אתקשר כולא מתתא לעילא עכ"ל. בא וראה כאשר הקרבן הוא זכר נקשר הכל מלמעלה למטה, וכאשר הקרבן נקבה נקשר הכל מלמעלה למטה. למעלה היינו כתר ולמטה היינו מלכות ונרמז ענין זה בגמ' (נידה לא ע"ב. סוטה י"א ע"ב). והעולה כולה כליל ולא נתן רשות לבר גופא כלומר לבעל גוף כלומר כהן וכדומה ליהנות ממנה לפי שהעביר החוטא את המחשבה בהרהור רע זו שגרמה לו לחטוא מנפש ועד בשר מגופו ונפשו וכעת פורחת בעולם, יכולה לשוב הכל רוח כמו שהיתה עיקר העבירה. ועוד ארז"ל (יומא כט' ע"א) קשה הרהורי עבירה מגוף העבירה עכ"ל:

שלמים מלשון (ישעיה מד, כח) "וכל חפצי שלמים" כאשר בארנו גבי יעקב (בראשית מו, א) כי שלמים הקריב להשלים כל אלו המדות. והרמז בכל זה להתפרנס כחות המשתלשלות במדות בגזירת מלך כטעם שעיר המשתלח. גלל זה לכן באה בין זכר בין נקבה כי ירמוז לכל הבנין כאמור הזכר ירמוז לתפארת והנקבה למלכות ושאר הכחות.

החטאת לכפר פניו והיא רומזת לכנס'ת ישראל ספירת המלכות היא שכינה עוזנו והיא הנקראת "פניו".

והאשם זכר רומז ליסוד העולם צדיק שזו ספירת היסוד הלוחם מלחמת השם הגדול ולפיכך הוא זכר.

וְנִבְשׂ כִּי תִקְרִיב קֶרֶבֶן מִנֹּזֶה לַיהוָה סִלֹּת יִהְיֶה קֶרְבָּנוֹ וַיִּצֶק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וַנִּתֵּן עָלֶיהָ לְבִנְהָ:

²⁴³ זוהר ח"א סט ע"ב: "בין דאמא נח קתיב ביה ויכן. ויעל עולות עלת קתיב תדא (הוא). קתיב, (ויקרא א) עולה הוא אשה ריח ניחח לוי (לעולם עולה סלקא דכר. אי) עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב זכר תמים וקריבנו. אמאי קתיב אשה דהא אש בעי לאשתפחא תמן. אלא אף על גב דעולה אתקריב דכר. ולא תריה אתקריב. נוקבא לא בעי לאתפחא מניה, אלא כה אתקריב בגין לחברא דא ברא. דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כדא. ואף על גב דאשה לשום אישים. נח אצטריך ליה למקרב עולה. דאיהו באתר דדכורא. עבד ליה קודשא בריך הוא לאתחברא ולא עלאה בתיבה. ועל דא אקריב עולה. עולה הוא אשה. אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא. דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא ודכורא מסטרא דימינא באתדבקותא דא ברא. ובגין כך אקרי נוקבא אשה. אשה קטירו דרחימו דאחיד כה שמאלא לסלקא לה לעילא ולא תקשרא כדא. ובגין כך (ד"א כתיב) עולה הוא אשה. קשירו דדכר ונוקבא דא ברא:

ב, א

נפש כי תחטא בשגגה. מדוע נזכר "נפש" ולא נזכר רוח וכו' בענין החטא והקרבנות? בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש. וטעם הקרבנות על נפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והוא מום בה, לא תזכה להקביל פני יוצרה, רק בהיותה טהורה נקייה וזכה מכל סיג חטא ואשמה, ואלולי זה היו טפשי עמים זוכים לבא לפניו:

וְכָל קָרְבָּן מִנְזוֹתָהּ בַּמִּלֹּחַ תִּמְלֹחַ וְלֹא תִשָּׂבֵית בְּמִלֹּחַ בְּרִית אֱלֹהֶיהָ בְּעַל מִנְזוֹתָהּ
עַל כָּל קָרְבָּנָהּ תִּקְרֹב בְּמִלֹּחַ:

ב, יג

על כל קרבן תקריב מלח. הברית כרותה למלח מששת ימי בראשית מים התחתונים לקרב על גבי המזבח במלח וניסוך המים לשון רש"י. ומן הנכון אין להקריב לפני האל יתברך דבר שאינו בתכלית השלימות, ולהיות לחם השם ותפל מבלי מלח ונראה כבעל מום כטעם (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך". מצורף לזה להשתנות מדרך הכופרים שידוע מספריהם שהם לא יקריבו כלל מלח. ומאשר אמר כאן "מלח ברית אלהיך" ולא אמר ברית ה' כדרך כל הקרבנות, הדבר ידוע כי המלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשו מלח. והמים בתולדותם ירוו ארץ ויולידו ויצמיחו. ואחרי היותם מלח יכריתו בכל מקום וישרפו ויפסידו הארץ (דברים כט, כב) "לא תזרע ולא תצמיח". והנה ברית מלח כלולה מכל המדות והמים חסד והאש גבורה כלולים בה והמים המתאדים הם בחינת הרוח שזו התפארת והמלח יסודו מן העפר שזו המלכות. מכאן תבין אומרו ברית מלח כי הברית היא במלכות. וכן באה הממשלה הראשונה ממלכות השם במלח שהוא מלכות בית דוד, שיתן טעם בכל המאכלים ותתקיים ותכרית במליחתם דהיינו מלכות בית דוד מושרשת בספירת המלכות והיא שורש לכל המלכים וזו הכוונה "טעם בכל המאכלים" ודוד המלך לחם מלחמות ישראל והכרית האויבים וזה כח המלח. והנה המלח כבריית ששניהם במלכות הכתוב יאמר לכם לדעת כי ה' הוא אלוקי ישראל, נתן הממלכה לדוד על ישראל לעולם, לו ולזרעו ברית מלח, כי היא מדתו של דוד. וכאשר המדות קיימים לעולם, כן מדתו יסוד עולם. כאן הרב אומר שברית מלח זה היסוד וכבר הרגיש הרב במחלוקת הקיימת במושג "ברית מלח" אם זו מלכות או יסוד. וההכרעה בזה כתב השל"ה הקדוש פרשת ויקרא שכאשר היסוד הנקרא ברית נקשר במלכות הנקראת מלח היא נקראת "ברית מלח" על שמו

עוד אמרו חז"ל (מנחות קד ע"ב) בענין הקרבן סוד מופלא. נפש כי הקריב מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב נפשו. וכאשר הקריב הכהן קרבן, מדביק נפשו למזבח ומעלה נפשו למעלה דרך עילוי כי מלאך ה' צבאות הוא שנאמר (מלאכי ב, ז) "שפתי כהן

ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". ועוד אמרו חז"ל (פסחים נ"ט ע"ב. יומא ס"ח ע"ב. יבמות מ' ע"א. צ' ע"א) "הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים" כאלו הם בעצמם הקריבו, ומתדבקים ביוצר הכל. כי נפש האדם באה דרך הבריית" יסוד למזבח"ח מלכות וממזבח לכס"א לעולם הבריאה, בינה, ובגוף האדם זה מוחו ומן הכסא שזה מח האדם נמשך הורמון דרך חוט השדר"ה אל גינת הביתן יסוד נוק' הנקרא נקודת ציון ומשם יוצאות ומתלבשות צורות בגוף השפל.

וזהו מאמר רבי אליעזר (בר"ר ז, ה) תוצא הארץ נפש חיה זהו רוחו של אדם. רוצה לומר שיוצאות הנפשות של בני האדם מארץ החיים ספירת המלכות. גלל זה לכן בהדביק הנפש למעלה שבה אל שרשה אשר לוקחה משם, ויורדת דוגמת מעיין שממנו יוצאים מים. וזהו טעם ברכת הכהנים כאשר פורשים ידיהם למעלה ומברכין את ישראל ומדביקים את נפשם למעלה דרך הקרבן. נמצא שכהן מעלה נפשו מעלוי לעלוי וזהו סוד (שמות כט, יג) "המזבח"ה בב' ההי"ן, אחד מורה על חכמת שלמ"ה מלכות היא ה' אחרונה ואחד על חכמת אלקי"ם חכמה העליונה. וכן ענין הנביאים כי כולם מתדבקים מחשבתם מתוך התבוננות וחכמה לחכמת שלמ"ה ומשם לחכמת אלקים. וכן כאשר נפרדה הנשמה מן הגוף ושבה והיתה לבער²⁴⁴ ובתחילה נאחזת בקרנות המזבח העליון זו ספירת המלכות אשר משם נמשכה. כמ"ש "תהי נפשו צרורה בצרור החיים" וצרור גימ' מלכות וזו בחינת גן עדן תחתון ומשם תעלה אל מקומה הראוי אל גן עדן עליון אם זכה לפי מעשיו. וזאת היא תפילת החסידים הראשונים²⁴⁵ שיצילים הש"י מדינה של גיהנם שלא ישרפנו בלהב המזבח העליון. ולזה רמזו ז"ל (כתובות קי"א ע"א) "כל הקבור בארץ ישראל שזו ספירת המלכות כי היא ארץ של ישראל' כאלו קבור תחת מזבח כי גם המזבח הוא בחינת המלכות²⁴⁶ וכן אמרו (גיטין צ ע"ב. סנהדרין כב ע"א) "המגרש אשתו הראשונה, מזבח של מעלה מוריד עליו דמעות". ואיננו צריך באור למה הראשונה ולא השנייה והשלישית, כי היא שעמדה אצלו בפרגוד. וכן איתא בגמרא (סוטה ב ע"א. סנהדרין כב ע"א) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ומכרזת בת פלוני לפלוני, העמידו דבריהם בזיווג ראשון חדא טעמא כאשר אבאר בעז"ה בפ' תצא.

²⁴⁴ שיבורן מקראי לישעיה ו, יג. וכוונתו שבהפרד הנשמה מהגוף נפסד הגוף והיה לבער.

²⁴⁵ משנה מסכת ברכות פרק ה משנה א: אין עומדין להתפלל אלא מתוך פחד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכנינו את לבם למקום. אפלו המלך שואל בשלומו, לא ישיכנו. ואפלו נחש קרוף על עקבו, לא יפסיק.

²⁴⁶ מה שאומרים שדבר פלוני הוא בחינת מלכות הכוונה שיש בו מאפיינים של המלכות. הרוצה להרחיב ידיעותיו יעיין בספר "שערי אורה" שער ראשון.

והעולה עולה כמשפט מכוון אל עניינו מכח אל כח ומעילה אל עילה עד רום מעלה כריח ניחוח. וישע ה' אל הבל והלך דרך האב כדאיתא בגמרא (שבת כח ע"ב) "שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו, שנאמר (תהלים סט, לב) מקרן מפריס". וקין הביא מפרי האדמה דרך האם והפריד הפרי מלכות מן העץ תפארת. אחריהם בא נח והלך דרך המלך והקריב עולות שנאמר (בראשית ח, כ) "ויבן מזבח" מלמד שנתן למזבח חלקו הכוונה למלכות והעלה הדברים אל התפארת ונתרצה שנאמר "וירח ה' את ריח הניחוח" הנה בקבלת הריח הזכיר שם המיוחד תפארת. וכרת עמו ברית שישלים אליו מדת הדין וזהו אות הקשת שלא יקלל עוד האדמה. ואל יליוז מעיניך אשר לא הזכיר בפרי הנשרפים והקטרת אמורים ריח ניחוח אשה לה', הוא בעבור היות מהן חלק בחוץ איננו אשה להשם. אשה מלשון אש שהוא מדת הדין והוא שם כמו עולת אשה כאשר ביארנו.

נקיט האי כללא בידך: כל הקרבנות הבאות ממין הנקבות החטא גדול יותר מבזכרים. והיה הקרבן ממין הפחות ומין השעירה פחות ממין הכבשה. גלל כן לכן הובאה בשגגה בשגגת עבודה זרה כי הנקבה פחות מן הזכר בכל מין. ובכל אשר יהיה חטא גדול יהיה הקרבן מן הפחות.

ועל דרך הנסתר באה הקרבן נקבה על מצות לא תעשה. והנשיא מביא שעיר ולא שעירה כי הוא לוחם מלחמות השם הגדול והנורא. ומן הנכון בענייני שעירים להיותם נקבות ולא זכרים, והטעם מבואר ומפורש. וכן דרוש דרש משה אם היה בא ממין הנקבות תטעה בו במחשבה לשמחה. ויבוא לידי קציצה. וכן הטעם וסוד נגלה במליקת חטאת העוף שלא יבדיל בעולה כי קרבן עולה זו המלכות העולה ומתחברת לתפארת, בעוד שחטאת זו המלכות בלבד ולכן יש בה הבדלה (זבחים טה עב) ולכולם סוד כמוס ומופלא ומי כחכם ויבן אלה:

חסלת סדר ויקרא:

צו

שלמים ועולות נדרים ונדבות. לקרבן ואשה למפליא פלי אות. תשלמו לעליון נדרים וחובות. תזכו חזות אל אלקי צב אות.

צו את אהרן וגו'

במקום אשר ישוּטו את העֹלָה ישוּטו את האֲשֵׁם וְאֵת דָּמוֹ יִזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ
סְבִיב:

ז, ב

הדבר נודע בקבלה כי שחיטת עולה בצפון וכן כל קרבנות הבאות על חטא ואשמה שחיטתן בצפון. וזהו סוד מצפון תפתח הרעה. לפי שהוא סבת ההפכים והחסרונות ונקרא מדה אחת צפון מטעם זה כי בהיות כל הנבראים שואלים דבר מכ"ע שאילת כל שואל עשויה ונמשכת מלמעלה בין שיהיה צדיק בין שיהיה חוטא ובהגיע אותה המתנה ששאל דרך צפון כי שם המעבר לכל השמות והחפצים אז אותן הכחות והכחות העומדין מצד צפון מערערים על אותה המתנה. ואם השואל ראוי לשאילה זו ישלימו חפצו ואם אינו ראוי לא יגיע להשיג בקשתו ומעכבין המתנה ושוב אינו חוזר למעלה לפי שלמעלה נותנים ולא נוטלים ואינה יורדת לאותו השואל. והמתנה עומדת באותו מקום ולפיכך נקרא צפון ששם צפונות כל השאילות והמתנות וזהו סוד (איוב לז, כב) "ומצפון זהב יאתה" יצפון לצדיק חיל חוטא. (משלי ב, ז) "יצפון לישרים תושיה". וכל הטובות הגנוזות בצפון עתידות להיות לצדיקים. וזהו סוד (תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם", בודאי לפי שיש בצפון מעכבין. מצורף לזה מאמר רז"ל (ב"ב כ"ה ע"ב) הרוצה שיעשיר יצפין. והמבין סוד המטעמים יבין סוד הקרבנות הנקראים קדשי קדשים שחיטתן בצפון. וקבול דמן בכלי שרת בצפון. ואולי הכוונה במילה "מטעמים" לטעמים שהם בחכמה הידוע מסוד הסנת"א. קרבנות קדשי קדשים הם כנגד היכל קדש קדשים שהוא כנגד ג"ר (קדש זה הכתר וקדשים חו"ב) ולכן שחיטתם בצפון שזו הבינה וכלי השרת זו התבונה, והכל בדרך אולי ואפשר.

**וְשִׁזְזַת אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לִפְנֵי יְהוָה וְרָקוּ בְנֵי אֶהֱרָן הַכֹּהֲנִים אֶת דְּבָרוֹ
עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:**

יא, א

ושחט אותו על ירך המזבח צפונה. והוא סוד (איוב כה, ב) המשל ופחד עמו, (תהלים יד, ה) שם פחדו פחד, (בראשית לא, מב) ופחד יצחק היה לי, (שיה"ש ג, ח) מפחד בלילות, (תהלים קיט, קכ) סמר מפחדך בשרי הכל רמז אחד וזו היא המלכות הנקראת מדת הדין. וכן הוא סוד הגבורה, וכל הגיבורים נקראים על שמה, וזהו איזהו גבור הכובש את יצרו. כי כשיכבוש האדם את יצרו אז הוא ראוי להכנס בהיכל זה וכל חפצו יעשה. וכן אמרו חז"ל (תענית ב ע"א) מאימתי מזכירין גבורות גשמים, רצה לומר כשיורדין בדין אם העולם ראוי לזה או לא. והוא סוד ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב וכו'. והנה מרע"ה עלה למקום זה ולקח התורה

בחזקה שנאמר (משלי כא, כב) "עיר²⁴⁷ גבורים עלה" כי התורה ניתנה מן הימין על ידי השמאל כמ"ש מימינו אש דת למו.

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל זֶלֶב שׂוֹר וְכֶשֶׁב וְעוֹ לֹא תֹאכְלוּ:

ז, כג

על דרך רודפי הפשט והמתחכמים בטבע הדבר מפורסם לטבעיים החלב הוא קר יותר מן הראוי, ומפסיד העיכול, ומשנה ומשבש תכונת הטבע, אף כי הוא מטמטם את הלב, ויאטם להגיע אל מעלת האנושית אשר זה כל האדם:

(הג"ה) וטעם היתר חלב החיה ע"ד הפשטנים אינו קרב לגבוה והאוכל ממנו אין משתמש בפת בג המלך אמנם יש מקובלים שכתבו הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ומכאן ואילך בבהמה:

וזהו אדם כי יקריב מכם ומ"מ מכם ממש: כלומר החוטא יתגלגל בבהמה ויוקרב על גבי המזבח וזהו מכם ממש. וזהו מבקר ומצאנך. והאריכו בסוד הקרבנות הרבה. ולפי דבריהם לא יבא לעולם בגלגול חיה, על כן אין מקריבין מהם, ועל כן חלבם מותר. אמנם על דרך זה, חלב בהמה והדם מושב הנשמה לפיכך קרומי המוח אסורין כי שם משכן הנשמה. עכ"ל:

ובעל הקבלה כתב סוד באסור חלב ודם כי זה היה דרך הכופרים מעודם. ואל עבודת אלקים אחרים מלאו ידם יש (נחום ב, ד) "מִגֵּן גִּפְרִיהוּ מְאָדָּם" ויש (הושע ו, ד) כענן בקר חסדם. ויתכן עוד בסבת אסור חלב ודם גלל זה לכן בעבור היותם מיוחדים לעבודות המזבח מכל הקרבנות. וכן היה נכון לאסור רק בבהמה.

ובעניין הדם האריך בעל המורה הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מח) ויאמר כי ידוע אשר הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד. ואם יאכל דם בהמה אשר הוא נפשה יתערב מדמה ויהיו לאחדים להיותו בלתי צריך עיכול. לא כבשר אשר טרם יתערב ישתנה בעיכולו מתולדת הבהמה אבל הדם תכף בהכנסו יתערב בנפש השכלית ויוליד בלבו עובי וגסות וישוב שכלו חומרי ויתעדר מהשיג אמתיות אשר היא תכלית הכוונה הנודעה בהוויתו. וכן אין ראוי שתאכל נפש את נפש ויתערב כח הנפש הנכרתת בנפש הקיימה. ובהלקחה אל השם אשר נתנה לא תוכל לשוב אל מעלתה מפני אבקות בהמות אשר בה המכבדת אותה מבלתי יכולת לעלות דוגמא אבן השואבת את הקש הנה התבאר הפסדו הגדול ולכן התמיד התורה באזהרתו וכן

²⁴⁷ כבר ידעת שמילת עיר תרמוז למלכות שיש בה ה"ג מנצפ"ך שהם גימ' עיר.

יש בו ריח ע"ז. ובעבור היות האדם מתאוה לתחבולות ולשגעונות. ויבא לידי הפסד אמונות. ריחקה התורה הקדושה. תורה צוה לנו משה מורשה:

חסלת סדר צו:

שמיני

משה בהקים את. משכן וכל כליו. יקרא לאהרן גם. בניו והזקנים. לעמוד לשרת שם. מלא ידיהם הוא. שבעת ימי שמחה. כי הם כמו כהנים.

ויהי ביום השמיני וגו'.

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּבִיטוּ לִפְנֵי יְהוָה:

י, ב

ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם. כתב הרב הרמב"ן ז"ל "מלפני ה'" הוא כמו (איוב ב, ז) מאת פני ה', שהוא להב המזבח של מעלה כלומר המלכות. וסודו מובן ממה שנאמר בפסוק "ויקריבו לפני ה' אש זרה" ולא נאמר ויקריבו לפני ה' קטרת זרה. והם שמו קטרת על האשה כמו שנאמר (דברים לג, י) "ישימו קטורה באפך" ולזאת כווננו כלומר למלכות הנקראת זאת ולזה ולתפארת הנקרא זה לא היה לריח ניחוח והיה קיצוץ כי כוונת הקטורת לעטרה מלכות גלל זה ולכן עוצרת המגפה. אמנם היו צריכין ליחד ולכוין שתתחדש עטרת תפארת וזה לא עשו. אך שמו קטורה באף בכוונה מוחלטת. וזה היה הקציצה ממה שאחז"ל ותצא אש מלפני ה' וגו' כי במה שחשבו לתקן קלקלו. ולפיכך חרה אפו בה' כלומר דיני המלכות הנקראת ה' פגעו בהם לפי שיותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא ורצון המלכה להיות עם המלך כי הייחוד והחבור הוא תועלת. וכאשר תפרד ומגורשת תקרא אשה זרה. וזהו תורף הפסוק ותצא אש:

דִּבְרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זאת הַזִּזִּית אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ:

יא, ב

זאת החיה אשר תאכלו. דע כי הסימנים שנתפרשו בתורה רצוני לומר: העלאת גרה ושוסעת שסע ומפריסי הפרסה בבהמה, וסנפיר וקשקשת בדגים. אין הווייתן סיבת ההיתר. ולא העדרם סיבת האיסור. אמנם הם סימנים יודעים בהם המין הראוי מן המגונה. אמנם יוטע בלב כל חכם ומדע כי תועלת גדולה יש באיסור קצת המינים

והוא שיתיישב ויתחזק בלבבינו תכונות הזהירות מלשלוח רסן התאווה, רצוני לומר העדר מרבית ההנאות. כי ברדיפת התאווה להנאת גשמיות יתבטלו התשוקות העיונית שליוות האמונה. אף כי נודע בחכמת הטבע כי הנאסר בתורה הם המאכלים המגונים והמופסדים:

(הג"ה) אף כי הם מולידים טבע רע וחולי בנפשות המעכבים שלימות האדם ולהדבק בשם ית'. כי בהדבק הנשמה בשם ית' תאבד הרגש הגוף ולא יצטרך לאכילה ושתייה. והמאכל אשר במעיים לא יועיל כי אין צריכין כחותיו יניקה וככלות דביקותו ותשוב הנפש להרגשת הגוף. אלו יאכל מאכל האסורים יסבב לו דופי בגופו גם בנשמה כי בשלמות הגוף ותכונתו תלוי קצת שלימות הנפש כי בהתגברות היסודות זה על זה תתמעט שלימות הנפש לפי זכות החומר כמו הנר שהוא בעששית דקה תאיר יותר מן העומדת בעששית עבה עכ"ל:

וזה הטעם לכל איסור מאכלות כי על כולם נאמר (ויקרא כ, כו) "והייתם לי קדושים" כי בזה מטהרת ומתקדשת הנפש המסתפקת מן המאכל לפי צלילתה לטהר הנשמה המסתפקת מן המאכל לפי דקותה.

אף את זה לא תאכלו ממיכלי הגרה וממפריסי הפרסה את הגמל כי מועלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם:

יא, ד

וטעם מעלה גרה ומפריסי פרסה הוא סוד כמוס למקובלים האחרונים המאמינים בגלגול הבהמות. אומר שאם יעשה אדם עבירה אחת יתירה על זכיותיו יתגלגל בבהמה טמאה וזהו שנאמר (ויקרא יא, ז. דברים יד, ח) "וגרה איננו מעלה טמא הוא לכם", שאין לו גרה על זכיותיו. ואם מעלה על זכיותיו יתגלגל בבהמה טהורה. רק אם חטא בע"ז ג"ע ושפיכות דמים באילו ג' אפילו מעלה גרה יתגלגל בטמאה, אם לא חזר בתשובה. וזהו סוד שפ"ן גמ"ל חזי"ר: שפ"ן שפנה לע"ז, גמ"ל שבא על עריות שנא' (משלי יא, יז) גומל נפשו איש חסיד וכתוב בעריות (ויקרא כ, יז) חסד הוא. וסוד חזיר שנאמר יכרסמנה חזיר מיער המחזיר דבר בארץ. ובאלו הג' אפילו הם בינוניים שהוא סוד מפריס פרסה מלשון פָּרַס יתגלגלו בטומאתם הנזכרת. זהו שנאמר "אך זה לא תאכלו ממעלה גרה וממפריסי הפרסה". ולפיכך אסרה תורה, כי כל האוכל מהם כאילו אוכל בשר חבירו הנטמע בעבירות, וברוך היודע האמת. ובמיתתם בידי אדם יש בו סוד מאמר חז"ל (סנהדרין לז ע"ב) אע"פ שבטלו ארבע מיתות ב"ד, דין מיתות ב"ד לא בטלו. הנסתרות לה' אלקינו.

וטעם איסור עופות סודו ידוע ממה שכתבנו שאף בהן יש סוד גלגול כאשר ארמוז בפסוק הנואף והנואפת. וממה שאמרו חז"ל (חולין סה עא) כל העוף הדורס טמא חוזר למה שרמזנו. ורוב המנחשים בעוף הטמא, כל עוף שיש לו מעלה בדריסה יש לו מעלה בלחישתו. ויותר ראוי לסמוך עליו והם הולכים רכיל ומגלים סוד של עולם שנאמר (קהלת י, ב) ועוף השמים יוליך את הקול, ובעל כנפים יגיד דבר.

וטעם השני לפי חכמת הקבלה לאיסור בעלי חיים טמאים כי כל הנבראים למטה הם נגזרים ונאצלים מהעליונים כל אחד נאצל כחו מן המרכבה, עד שלא תמצא לעולם דבר למטה שאין עניין למעלה כנגדו. ואין לך דבר למעלה שאין לו דבר למטה דוגמא נאצל מן המאציל. על כן דע כי יש נאצל ממקום החדש, ויש מהגבורה, ויש מהרחמים, ויש מהקדושה, ויש מרוח הטומאה. וקבלו חכמי הקבלה כי הבהמות הטהורות נבראו מן החס"ד. ויש מהן עומדות באותה מדה לעולם. ע"כ הזכיר הכתוב והתיר י' מיני בהמות טהורות רומזות לי' מאמרות והם י' ספירות והם: שור ושה כשבים ושה עזים שהם ג' בהמות וד' חיות ואיל וצבי ויחמור וכו'. אבל בהמות הטמאות מוצא אצילותם הוא ממדת הדין ואם יאכל מהם ישוה אותו למדתו וימצא נפש הבהמית את מינה וחוזר וניעור. ואף כי רוחותם ג"כ מרוח הטומאה השוכן באויר.

ובעניין החסידה מצאתי סוד כמוס כי יש בו סוד הגלגול ועוד אדבר על זה במנאף ובמנאפת אשר מתו בחטאם ולא קבלו עונשם יתגלגלו במין עוף זה הנקרא החסידה כי עת ינאפו מין בשאינו מינו. טובלות הם במים מה שלא נמצא בשאר עופות מינים טובלות ומעשרים גוזליהם ולא על חנם קוראתו התורה חסידה. מצורף לזה אמרם ז"ל (סנהדרין לז עב) אע"פ שבטלו ד' מיתות ב"ד, דין מיתת ב"ד לא בטלו. והם יהרגו ולא נודע מי הכם. ואעצור במילים כי נכון הוא.

סוד החזי"ר יש בו קצת סימני טהרה, מפריס פרסה, ורובו טמא לפיכך אסור. ואמרו רז"ל (ויק"ד יג, ה) למה נקרא שמה חזיר שעתיד להחזירה לישראל. והיודע עיקר זה יודע ומבין סוד (ויקרא יח, ג) לא תלכו בחוקות הגוים. כי החוקה הפונה לפנים הוא החוק שלנו וטהור, והחוק הפונה חוץ הוא חוק אשר לא צוה השם וטמא. והוא סוד שני שעירי יום כפורים, אחד נכנס בפנים ואחד בחוץ. וכן יש בארנבת ושפן ודומיהן שיש בהן צד כשר סודות עמוקים מובנים ליודעים כאשר בארנו. אשרי המבין וגם חכמתו ודרכו וצורתו. היא כסותו לבדו היא שמלתו במה ישכב באחריתו. אם לא הבין בראשיתו. מה יאכל מידי שבת בשבתו. ברם זכור האיש לטובה ועטר"ת לראשו. כמאמר שומר פיו ולשונו שומר מצרה נפשו:

חסלת סדר שמיני:

תזריע

ימי לידה. ימי טומאה. לטהרה. צרופם במ. כדת משה. ללמדם:

וטומאת הנקיבות הם. מרובות. והטעם. בסוד אשם. יסודם:

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטֻמְאָה שְׁבַעַת יָמִים
כִּימֵי נְדָת דְּוָתָה תִּטְמָא:

יב, ב

אשה כי תזריע וגו'. ע"ד רבותינו ע"ה (ברכות ט ע"א) אשה זורעת תחילה יולדת זכר. כתב הרב הרמב"ן ז"ל: "אין כונת רז"ל שיעשה הולד מזרע האשה, אע"פ שיש לאשה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהם הזרע כלל או שאין הזרע נקפה ולא עושה דבר בעובר. אבל מאמרם ז"ל "מזרעת" רצונם לומר, על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה ומתאחד בזרע הזכר. כי לדעתם העובר נוצר מדם הנקבה ומלובן הזכר ולשניהם יקראו זרע. וכן מאמרם (נידה לא ע"א. קדושין ל ע"ב) שלושה שותפים יש באדם, איש מזריע לובן שממנו גידין ועצמות ולובן שבעיניים. ולזה מסכימים דעות חכמי הטבע כגון הרופאים וחכמי המחקר. והפילוסופים רוצים לומר שכל גוף העובר מדם האשה אין לאיש בו אלא הפה הידוע בלשונם היולי, שהוא החומר הראשון הנקרא היולי, שהוא נותן הצורה בחומר. כי אין בין ביצת תרנגולת הבאה מן הזכר, למתפלשת באפר, אלא שזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח, בהמנע ממנה החום היסודי.

אם כן תהיה מלת "תזריע" כמו (ישעיה טא, יא) זרועיה תצמיח. וכן תרגם אונקלוס ארי תעדי וכו'. ואומר החכם האלקי כי האש והאור והמים והעפר שהם ארבע היסודות נבראים יחד בולד בתחילת יצירתו ויגדל: בשרו, ועצמו עצמותיו, וגידיו ועורו, עורקיו, קרמיו כלומר קרומיו, כולו בבת אחת לא זה קודם לזה. ועשרה דברים יש בגולם האדם מאב ואם: עור, ובשר, גידין, ועצמות, מוח, ודם, שיער, וצפרניים, ושחור שבעין, ולובן שבעין. והשם יתברך גם הוא נותן י' ואלו הן: הנשמה, קלסתר פנים, שמיעת האוזן, מראית העין, ריח אפים, ניב שפתים, הרגלת לשון, שמוש ידיים, הילוך רגלים, חכמה, ובינה. ורוח האדם סובל כל הגוף כרוח שסובל כל העולם לומר שהאדם עולם קטן. ואיתא בספר היכלות אמר לו שר הפנים לרבי ישמעאל על שירטוטי הפדחת והיד וכפות. דרש ר' חנינא בר פפא (נידה טז ע"ב) מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ולוקח טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו, רבש"ע

טיפה זו מה תהא עליה? גבור, או חלש, או חכם, או טפש, או עשיר, או עני, אבל צדיק או רשע לא קאמר. כדדרש רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וגו'.

וְשִׁלְשִׁים יוֹם וְשִׁלְשִׁית יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִנָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מִלֵּאת יָמֵי טְהָרָה:

יב, ד

וטעם דמי טהרה ארבעים יום לזכר ושמונים לנקיבה. לדעת ר' ישמעאל הזכר נגמר למ"א יום. והנקיבה לפ"א יום. ולדעת חכמי האומות אחד זה ואחד זה למ"א יום. נמוקם וטעמם כי הטבע של נקיבה קר ולח. והלבנה כלומר הליחה הלבנה ברחם רב מאד ועל כן יולדת נקיבה, גלל זה לכן צריכה האשה בלידת נקבה לטהר נקיון גדול ומרובה מבזכר, מפני רבוי הליחות והדם המעופש וזהו מרוב קרירתו. והדבר ידוע בחכמי הרפואות כי התחלואים הקרים צריכין בנקייתם ורפואתם אריכות זמן יותר מן החמים. וסוד טעם (נידה יט ע"א) חמשה דמים טמאים באשה כי הם באים מן המקור מצד שמאל הרחם, כי כל הדברים הבאים מהשמאל הטומאה קרובה בהם ושולטת יותר מן הימין. הה"ד (ירמיה א, יד) "מצפון תפתח הרעה" והדמים מן החדר או מן העלייה יותר נוטים ללובן, וחזקתו שהם באים מן הימין וטהורים.

פנימיותיו כלומר הסבר פנימי בדרך הסוד כי הנקיבה עצמה באה ונשפעת מן השמאל^ל כי האיש מושרש בת"ת, רחמים. והאישה במלכות, דין והוא סוד נחש הקדמוני. כמו שאמרו רז"ל²⁴⁸ לא אכלה חוה מעץ הדעת עד שהטיל בה הנחש וזהמא, שהוא מדת הדין כי משם באה רוח הטומאה. ויען כי דם הטמא בא מן המקור מן השמאל ודם טהור מן הימין, הוצרך הראיה בקיאות גדול בתכלית העיון כמאמרם ז"ל (סנהדרין פז ע"א) בין דם לדם וכו'. ואם אין ראיה לדבר זכר לדבר שהנקבה עצמה באה ממדת הדין שנאמר (בראשית ל, כא) "ואחר ילדה בת ותקרא שמה דינה" די"נה ממש:

(הג"ה) והכי איתא בס' יצירה נקבה באש"ס וזכר באמ"ש ונשמת זכר מזכר. ונשמת נקבה מן הנקבה. ואשרי מי שבניו זכרים וכאשר תגבר השמאל צריכה הרחקה גדולה. וכן הטעם אצלינו בענין טבילה. עכ"ל הג"ה:

וטעם הטבילה במ' סאה לא פחות וטעם מפני מה מים שאובים פוסלין המקוה. סוד גדול. כי האשה הדבקה בכך זוגה ולא קבלה מאחר, נותנת כח בשכינה ומקבלת מצינו הצדיק ולא מים שאובים הבאים ממקום אחר. לפיכך המשכת מים בצינו

²⁴⁸ שבת קמו עא. יבמות קג עב. ע"ז כב עב.

מותר כי הוא כעין דוגמה של מעלה אף כי הם מי גשמים מפני שהגשמים באים מן השמים לארץ. הן העונה של מעלה הבאה דרך הצנורות הטהורות אמנם אם הם שאובים הם מרוח הטומאה ולפיכך פוסלים את המקוה. ואיך תטהר אשה בהם גם מפסלות החציצה תבין שיהא צריך לטבול כל גופה שלה בהם. וטעם מ' סאה המשכיל יבינהו מפסוק (שמות לד, כח) "ויהי שם עם ה' ארבעים יום" ובכל יום קבל סאה אחת מן השפע היוצא מברית עליון ששיערו מ' סאה²⁴⁹. המבין יבין:

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ יֵאָת אוֹ סִפּוֹת אוֹ בְּהֶרֶת וְהָיָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֹגַע
צָרַעַת וְהוּבָא אֶל אֶהָרָן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶזְרָא מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים:

יג, ב

נגע צרעת כי תהיה באדם הוא האדם העליון שסודו בספירת התפארת וגומר. הוא סוד (יחזקאל א, כו) ועל דמות הכסא כמראה אדם מלמעלה. וכן טוב לחסות בה' מבטוח באדם. ואיתא ב"שערי צדק"²⁵⁰ בשער הראשון אוי להם לבריות מעלבון פסוק זה. ועל זה נאמר (ישעיה נז, א) מפני הרעה נאסף הצדיק. וכן (במדבר יט, יד) אדם כי ימות באוהל. והנה מובן סוד הכהן והאדם וההסגר כי יהיה בו נגע וגו'.

דע איש המעיין, כי בעבור היות הנגע והצרעת ענין התדבקות דבר מופסד מסבת מה שהוא ובני אדם מואסים אותו ובדלים הימנו כאשר נכון. היה בענין טומאה וטהרה דברים רבים ופרטים עצומים נעלמים מעיני הסכלים, ומעיני כל מעיין. עד כי יבא מורה צדק הכהן הגדול. אמנם בהסתכל איש ידעוני במה שכולל מאמריו. יתפקחו עיניו ולבבו יבין לו ואף שאר אך באולי וע"ד הז"נ מקובלים העמיקו בפתרון פסוק זה ר"ל בנגעי הבתים ובגדים ויאמרו שאיננו טבעי כלל ולא ימצא תמידית. אמנם בהיות ישראל שרויים על אדמתם טהורים ונקיים שלמים לה' אלקינו והיה רוחו עליהם תמיד כמו שנאמר (דברים יא, יב) עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה וגומר להעמיד גופם בגדיהם ובתיהם כמראה טובה. וכאשר יקרה באחד מהם דבר

²⁴⁹ מ' סאה. סוד ארבעים סאה רמז לד' רגלי המרכבה חגת"ם שכל אחד כלול מעשר. והעובר עבירה גורע ומקצץ מן המרכבה העליונה כדלקמן בע"א הסמוך וגורם מניעת השפע הטוב מד' רגלי המרכבה ומגביר ד' הקליפות שכנגדן בכחות הטומאה. על כן מכין החוטא ארבעים מלקיות מדה כנגד מדה כיון שהוא הגביר את הארבעים החיצוניים, רק שהיה חסר אחת לטעם ידוע.

²⁵⁰ ספר שערי צדק - השער הראשון - וזהו סוד ארבע מחיצות שראה יחזקאל ושראה אליהו, והרביעי דקה. והנני רומז, הנרות הנקרא כסא החיצון, נקרא אדם, והכסא הפנימי נקרא אדני", וסוד אלו ואלו כי תבאו אל הארץ וגו', וערלתם ערלתו וגו' (יס"ג סוד ג' פעמים ע' רד"ו). שלש שנים יה' וגו' והשנה הרביעית וגו', יה' לכם כל פריז כו', ובשנה החמישית תאכלו את פריז וכו', וכשתזכה להבין מה שכתבנו תשיג סוד ארץ וחוצות, ותשיג טוב לחסות בידו"ד מבטוח בנדיבים, והסוד רמז ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם, וסוד נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן, אוי להם לבריות מעלבון פסוק זה, ועל זה נאמר מפני הרעה נאסף הצדיק, וזהו שאמרה התורה זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו':

חטא ואשמה יראה בו לכלוך או בגופו או בבגדו או בביתו כפי גודל החטא להראות כי סר ה' מעליו והיה לאכול ומצאהו צרות רבות ורעות ולכן יאמר הפסוק (ויקרא יד, טז) "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם". ולא תנהג כי אם בזמן שהוא ובארץ ישראל נחלת ה' וחלק עמו. ואין הדבר מפני חובת קרקע אלא מפני שלא יבא המכה אלא בארץ הנבחרת אשר שם השם הנכבד והנורא שוכן בתוכם. ואיתא בתורת כהנים שאין הבית טמא כי אם אחר כיבוש וחילוק שכל אחד הכיר את גורלו וחלקו כי אז נתיישב דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינתו בתוכם. וכן הטעם אצלינו במצות לא תעשה שלא לעקור ולשנות סימני טומאה כדי לברר אם הוא נסיון או לא. והנה גם לפי דעתי נגעי בגדים לא ינהגו כי אם בארץ ישראל וכן לא ינהגו כי אם בצבועים אולי הצבע ההוא הוציא הכיעור בטבע ולא באצבע אלקים הוא. כי המכה והנגע בא מן האצבע כבר בארנו האצבע וסוד האצבע כי מדת הדין היא. האל יגאל עמו ויפדהו:

(הג"ה) ע"כ אסור להשתדל ברפואותיו, ר"ל לקוץ סימני טומאה כי רפואתו ע"י כהן המכפר כמו הטומאה שלא תטהר אלא במים כמו שהטומאה צריכה הכשר בתחלה. כן מצורע לא תחול עליו הטומאה רק על פי כהן כי בחדש יכופר עון והסגר שבעה תבין מסוד השביעית. (ויקרא יג, לג) "ואת הנתק לא יגלח" הוא הפך השחתת הפיאה כי השיער אשר הם באדם רומזות לכחות הנאצלים מאדם העליון עכ"ל:

ועיני מורים תפקחנה. ואזני חרשים עוד תקשבנה ויקשב שבר עמו. גואלינו ה' צבאות שמו. ומחץ מכתינו רפא ירפא. החזק הוא הרפה. ופריו למאכל ועליהו לתרופה:

חסלת סדר תזריע:

מצורע

זרע ישורון עת. באו לקבל דת. לא נמצא בם שום. דופי ואז נגרע:

עד בא חליפתם. המרו בתבנית שור. לקו במדוים רב. כזב וכמצורע:

ואת תהלה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן:

יד, ב

זאת תהיה תורת המצורע וגו'. דרשו חז"ל (ויק"ר טז, א) לב חרש מחשבת און זה עוזיהו המלך שחשב בלבו לאמר אני מלך, ושוה למלך לקלס למלך ולהקטיר לו

וכתיב (דה"י ב כו, יט) והצרעת זרחה במצחו. וגחזי שאמר (מל"ב ה, כ) חי ה' אם רצתי אחריו וגו' וכתיב (מל"ב ה, כז) וצרעת נעמן תדבק בך. וכאלה רבות דרשו חז"ל שבשבילם הצרעת בא.

ויש מקובלים כתבו שהצרעת בא על עון הוריו ע"י גלגול שבא על אשתו נדה. וכתב בעל הסוד (זוהר ח"ג נג ע"א) "תורת המצורע" ר"ל תורת המוציא שם רע. (איוב כ, ו) "אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע בגללו לנצח יאבד", (ויק"ר טז, ג) מה הגללים הללו מזוהמים אף הוא מזוהם. רואיו יאמרו איז כלומר היכן הוא כי השתנה מחמת המחלה אף קריין ליה ולא מכירין גם קוראים לו ואינם מכירין בו שכך כתיב בריעי איוב (ב, יב) "וישאו עיניהם מרחוק ולא הכירוהו". עוד כתוב שם בויקרא רבא רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש: רבי יוחנן אומר צריך להרחיק ממצורע עד ד' אמות. רבי שמעון בן לקיש אומר עד מאה אמות. ולא פליגי למאן דאמר עד ארבע כשאין רוח. עוד תמן, רבי מאיר לא הוה אכיל מביעא דמבואה דמצורע רבי מאיר לא היה אוכל ביצה שהיתה במבוי בו גר מצורע. וכן רבי שמעון בן חלפתא כד חזא חד מנהון במדינה הוא מטמר מיניה וכו' וכן רבי שמעון בן חלפתא כאשר היה רואה אחד מן המצורעים, היה מסתתר ממנו. וכתבו חכמי המחקר כי ביצים הנולדים בבית המנוגע, יש להם קצת סימנים משונים בקליפתם, כי לא על חנם ריחקם התורה וטמאה באהל, כי מתפשט הוא רוחו של מצורע עד מרחוק, וכן המת. ואמרו הם כי יש מזרע פשתן אם הוא בבית ששם מת אם יזרע לא יצמיח כזרע פשתן אחר, כי הטומאה מתפשטת בכל הבית וחשוב כמת, והנגע בבית אינו נכנס למחנה שכינה.

שוב כתב בעל הסוד על עניין עוזיהו (דה"י ב כו, כג) "וישכב עוזיהו עם אבותיו ויקברו אותו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא" מאי נפקא מיניה או מאי אכפת לאחר מותם אצלו? אלא שהמצורע הוא כלפי מעלה כמו מנודה לבית דין, הה"ד (שמות לב, כה) כי פרעה אהרן וגו' (שמות לג, ז) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, מלמד שעשאו כמנודים. והמת בנדויו ב"ד סוקלין ארוננו כי כאשר הנסקל נקבר ברחוק כן המנודה והמצורע. הודיעו שהוא ג"כ כך כלפי מעלה. וכן נאמר (יחזקאל יא, יז) "וזריתם בגוים ואספתי אתכם". כמו (מל"ב ה, יא) "ואסף המצורע". וככה לעניין רוחו של עזיהו עד בא זמנו ואז יותן בחלק הצדיקים כראוי לו. וזה הזמן לפי מאמר חז"ל חרוץ עד י"ב חדשים שאז עדיין כח הנפש בגוף קיים כאשר אבאר. וזהו דוגמת הכהן גדול הנכנס לפני ולפנים יש לו מעלה יתירה בחייו לכשימות בטלה מעלתו והיה כעם ככהן. וצדיקים ישראלים שהם טובים יותר יכנס יותר פנימה בהיכל קודש של מעלה, וככה דין המצורע. ואע"פ שעוזיהו לא נקבר אצל המלכים כי אמרו מצורע הוא, זהו דוקא פגמו של גוף ולנשמה כל זמן שהיא

משוטטת סביב ארמונה כאשר ביארנו שהוא י"ב חדש. כי מה שאמרו כי המצורע כמנודה לענין הגופים אבל נשמתם מתחברת עם נשמת הצדיקים. וכן נשמתן של צדקניות שמתו בטהרה ובנקיות עם אותן שמתו בזיבתם.

וי"א כי רוח המצורע נדבקת עם הרוח והנשמה כי דעת המחשבה נשאר אחר מיתת האדם ומחשבת תאות הגוף מתה עמו כאשר עינינו רואות שיש בני אדם שגוססין ומדברים או חושבים מענין הצפון בלבם ימים רבים ומתוך אותן הרהורים מת נדבק בו אותו מחשבה. והנה עובדא דרב אחד נידה תלמיד וחלה התלמיד עד מות והיה גוסס והיה מלחש ליושבים סביב מטתו איך רבו שלח לו כתבים וזה היה מחמת זה שכל השנה היה מתעסק ומהרהר באלו העניינים. אבל הנפוח מחמת רעב ואשה שילדה מדברים בדעת עד יציאת נשמתם. ואל ותשיב עלי מאמר המת ביסורין קשים שאחר מיתתם תהא מחשבת היסורים מתדבקת לרוח החיה, זה אינו כי לרוח אין מקיפין אברים. לכן אין יסורים באין עליו אלא כפי שגוזרים עליו למעלה כפי מעשיו. אף על פי כן טוב לכל בר ישראל למות מתוך תשובה ומתוך תורה. כדאיתא בגמרא (סנהדרין מג ע"ב) היוצא ליהרג אומרים לו התודה וכן ר' עקיבא שיצאה נשמתו באחד כי אז רוחו ונשמתו צרורה בצרור החיים ולא יסבו בלכתם:

וְהָיָה עַל הַמָּטָהֶר מִן הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהְרוּ וְשָׁלוּ אֶת הַצָּפֹר הַזֶּה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה:

יד, ז

ושלח את הצפור החיה על פני השדה. כתב הרב הרמב"ן ז"ל מקום שאין ישוב שם שלא תדבק הצרעת בדיוורין. ופנימיות הסוד הוא כטעם שעיר המשתלח שנא' שם (ויקרא טז, כא) המדברה אך כאן הוא לפורחות השדה. ואלו הם עופות ואלו הם בהמות הבהמות רומזות לסמאל השר אשר הוא השעיר והעופות שהם פורחות רומזות לשדים הטסים ועופפים באויר. וזהו "על פני השדה" שדה שנהרג בו הבל ושדה נערה המאורסה:

וְכִי יֵרָק הָזֶב בְּטָהוֹר וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרוּחוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

טו, ח

וכי ירוק הזב וגו'. כתב הרי"ח: "דבר תימא הוא, למה מעיינות זב ומצורע טמאים לאחר פרידתם מן הגוף? והטעם מובן לידועים. כי נשאר בהם חיות וכח ועוד כח הטומאה במעיינות. והביא משל על זה אשר פעם אחת נחתך לשני בני אדם חוטמיהם, ובבואם לחבר להם החוטמות נחלפו זה בזה, וחברו מין לשאינו מינו.

לימים מת האחד, ונפל לאחר חוטמו. ואם תאמר, כי יש חילוק בין אברים לרוקים הנך רואה מופת אמיתי שאפילו בהבל היוצא מן הפה ימצא כח ההרגש, כאשר ידוע לציירי חיות. כי כשהארנבת נרדפת מפני הכלבים, ונושמת על הארץ, ירגישום הכלבים וימצאו מקום תחנותם וישיגוה. וכאשר היא נושאת פיה ונושמת למעלה באויר, לא ידעו הכלבים מהם דבר. והדבר אמיתי:

וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַּת זֶרַע וְרוּחַ בְּמִים אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרְבִי:

טו, טז

ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע. כבר ידעת עון שמוציא שכבת זרע לבטלה, כאלו הורג את הנפש שנאמר (ישעיה נז, ה) "שוחטי הילדים" ואמרו בגמרא (נדה יג ע"א) אל תקרי שוחטי אלא סוחטי. שלא ניתן השפע הזה להוציאו מן האמה כי אם בבת זוגו ואז שורה בטיפה ההוא נשמה הטהורה הבאה מצד קדושה. אבל כשיוצא כשלא כסדר שורה על הטיפה רוח הטומאה אשר סביב ברית העליון וכשהוציא שכבת זרע לבטלה מתעטפות הכוחות ההם בהם בהמצא להם מקום לחול עליו וימצא מין את מינו וניעור.

ודע איש המעיין כי שכבת זרע הוא דבר מוסרח ונמאס כמאמר חז"ל (אבות ג, א) "דע מאין באת מטיפה סרוחה". גלל זה לכן הרחיקה התורה בתכלית ההרחקה. כבר מבואר הטעם ואע"פ שיצא, נשאר בו כחו וכן רוקו ומימי רגליו. ואיתא בספר החיים וז"ל: "כל ימי נצטערתי על הקרי ועל הזיבה שטומאתם מרובה, כי מן הראוי שטומאת מת ונבילה ושרץ דין הוא שיטמאו אחרי שפירש מהם רוח חיים הבא מן הכח השם יתברך המדביק כל הנבראים והתולדות כל אחד לפי מקומו, ודין הוא שיטמא. ומגעו ואוירו נמאס ונגעל עד יטהר במים חיים. והחמירו על טומאת מת טומאות ז' שבעה ימים להטהר מחמת שיצא מכח תולדות ד' (ס"א ז') המת יצא ממערכת הקדושה למערכת היפך הקדושה. במערכת הקדושה יש ד' יסודות והם מים סחסד) אש (גבורה) רוח סתפארת9 ועפר (מלכות) ואלו למעשה ז' מידות חגתנהי"ם ולכן צריך שבעה ימים להטהר משרתים שהם לצבא מעלה כנשמה לגוף:

הג"ה ודע שאין הטומאה נוגעת רק עד ו' קצוות. כיצד: אבי אבות הטומאה הוא המת, שני לו אב הטומאה, שלישי לו ראשון, רביעי לו שני בחולין, חמישי לו שלישי בתרומה, ששי לו רביעי בקודש. כי הטומאה באה מן האש והטהרה בא מן המים שעומדות במעלות השכינה עכ"ל:

ועוד הוא מדרך התולדה מחמת שנבאש הוא ומוסרח, יש בו כח התולדה ועיקר הראוי לטמא. כי ממקום הנבאש והמוסרח יצאו תולעים חיים הה"ד (שמות טז, כ)

"וירם תולעים ויבאש" ר"ל כבר נבאש. כן השכבת זרע לעולם לא נוצר הצורה עד שיסריח הזרע במעי האשה, רצה לומר בשלייא. ואחר שמסריח קולט הרוח האויר החי ונוצר דמות מדמות, יד מיד, רגל מרגל. וכן הטעם אצלנו באיסור שקצים ורמשים ודגים טמאים ובהמות טמאות כי נבראו ממקום המוסרח ונבאש והנבאש יתערב באויר החי והמתוק ויצאו טמאים. והאל יתברך בחר בנו מכל העמים לקדושה ולטהרה ואסר לנו תשמיש והוצאת שכבת זרע לתהו לא נכון. ואע"פ שאינו יוצא מן הכח אל הפועל, הזרע ההוא מכל מקום מסריח הוא בכל מקום שיפול ויפסיד האויר הטהור שיצא מרוח אלהים חיים יתברך. וזהו טעם שילוח מצורע מחוץ למחנה שלא יהא האויר נפסד. כן הראייה יזיק מאד וידביק המדוה כאשר בארנו.

מצורף לזה שבארנו למעלה אמרו חכמי המחקר, שכל דבר לא יברא עד שירקב ושורשו נרקבת והראיה היא מן האלונות והעשבים העצומים והרבים שכאשר זורעים אותם באדמה בתחילה נפסדים ואח"כ הציץ ציץ ופרח וגמל שקדים.

צור יעיר ממרום רוח קדשו ויסיר רוח עושים. פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. ויקם ארמון אביר הרועים. בשמונה נסיכים ובשמונה רועים ויעלו לציון מושיעים. עיר עליזה קריה נאמנה. יבנה אשר יהיה עליו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה שלום אין קץ ומרבה המשרה אמן:

חסלת סדר מצורע:

אחרי מות

מיתת בני אהרון. נתנו לכפרה. דוגמת דיום כיפור. אמרו חכמינו:

חטאם מפורש הוא. על פה ליודעים דת. כי בקרוביו אל. נקדש לעינינו:

בְּזֹאת יָבֵא אֱהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בֶּכָר בֶּן בְּקָר לְזֹטָאת וְאֵיל לְעֹלָה:

טז, ג

אחרי מות שני בני אהרון וגומר. בזאת יבא אהרון אל הקודש. דרשו בו חז"ל בויקרא רבה (כא) כי הכהן הגדול היה נכנס בבית קדשי הקודשים בחבילות של מצוה שבידו. בזכות התורה שנקראת זאת. ובזכות המילה שנקראת זאת. וכן שבת וירושלים (יוד"א) [יודה] כנסת ישראל שכולם נקראים זאת. וכל אלו שאמרנו הכוונה של כ"ג

היה בהם כשנכנס בבית קדשי הקדשים ביום כ. וכל אלו הנקראים זא"ת רומזים לשם הנכבד. ושורשם (בראשית ב, כג) "זאת הפעם... לוקחה זאת" שהכוונה בזה על האשה שהיא סוד המלך.

כְּתִיבָהּ בְּדִקְדָּשׁ וּלְבִשׁ וּמִכְנָסִי בְּדִקְדָּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵי בֶדֶן יִזְגָּר וּבְמִצְנֶפֶת בְּדִקְדָּשׁ בְּגָדֵי קָדֶשׁ הֵם וְרוּחָן בְּמִים אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבִשָּׁם:

טז, ד

כתונת בד קודש ילבש. כבר בארנו כי הכהן העובד בבית ה' נקרא מלאך ה' צבאות שנאמר (מלאכי ב, ז) כי מלאך ה' צבאות הוא. והמלאך נראה אל הנביא יחזקאל פרקים ט-י בלבוש הבדים כדוגמת של מעלה אף שלא להשוות כבוד עבד לכבוד קונו. והכי איתא בויקרא רבה (כא, יא) כשירות למטה כן שירות למעלה. פנימיות הסוד מלת ב"ד רומז לדבר העולה ב"ד בב"ד שהוא חוט של חסד הנמשך עליו והצבע מורה על זה:

וְנָתַן אֶהְרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים גִּרְלֹת גֹּזֶרֶל אֶזְזֹד לִיהִנָּה וְגֹזֶרֶל אֶזְזֹד לְעֶזְאֵזֶל:

טז, ח

גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. ענין שעיר המשתלח אעירך עליו בקצרה. דע, כי מנהג הכופרים היו בזמניהם שעבדו אלקים אחרים והם מלאכים הנקראים אלקים אחרים כאשר ביארנו. והיו מביאים להם קרבנות אשר לה' לריח ניחוח כענין שנאמר (יחזקאל טז, יח) שמני וקטרתי נתתי לפניהם וגו'. והנה צריך להתבונן מקרא ומסורת קריין ולא כתיבין נכתב בלא יו"ד כתיבי "נְתָתִי" בלשון נקבה ונקרא מלא ר"ל ששם המיוחד מתרצה בעובד לשם הנכבד. והנה התורה הקדושה אסרה לגמרי קבלת אלהות וכל עבודתם. אמנם צוה הקב"ה ביום הכפורים לשלוח שעיר במדבר. וכוונה זו טהורה ונקייה כעצם השמים לטהור וצריך ביאור רב כאשר נכון מחמת שיצר הרע ואומות העולם מוניין כלומר מצעדים אותנו וחושבים עלינו כי אנחנו זוכים לאלהים אחרים. חלילה לאלקינו אשר הוזהרנו פעמים רבות בתורה מלעבוד להם. דע, כי אין הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה הקרבן מאתנו בשום עבדות חלילה. אך הכוונה לעשות רצון בוראנו ולמלאות חפצו כדרך שמשלו המושלים במי שעושה סעודה למלך וכו' עד המלך בחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין מסעודתו שיספרו בשבחיו ביאור המשל שאנו שולחים לשר המושל במקום מדבר והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חרב ושממה כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים. והכלל נפש גלגל מאדים

וחלקו מאומות עם היורש חרב והמלחמה. ומן הבהמות השעירים והעזים. ובחלקו עוד השדים הנקראים שעירים הנקראים (ברכות ג ע"א) מזיקים בלשון רבותינו ע"ה: הג"ה ובעבור כי מדת הדין מושלת בלילה, על כן שלוחיה נמצאים בלילה, וזה טעם שולטנות המזיקים בלילה והוא זמן שנאמר בו (תהלים מב, ט) "ובלילה שירה עמ"י עכ"ל:

והדבר מבואר כי השכלים הנבדלים והרוחות יש להם חלק בקרבנות כי יהנו ממנו וזה ידוע בחכמת ניגרומנציא ומלה זו מורכבת משתי מלות ניג"ר ר"ל דבר הניגר כמים הנגרים ומנצי"א הוא שם ההקטרה שמקטרים המכשפים ומשביעים השדים. ואני שמעתי פירוש אחר כי נגר"י שחור בלשון לע"ז וע"כ קורין לחכמה זו בלשון אשכנז שוואר"ץ קונש"ט. והכי הוה בזמן הכופרים שקטרו לבעלים ועשתרות בדם האדם שהוא יותר מקובל בעיני השדים מדם אחר והסוד מובן ממראה יחזקאל. וככה מעשיהם, שלוקחים אדם ושוחטים אותו ומקטירין דמו הה"ד (הושע יג, ב) זובחי אדם עגלים ישקון. וקרוב לזה מעשה תרפים שגם הוא בכור האדם כאשר בארנו ופרט פעולתם היה ידוע לסנהדרין כדאיתא בגמרא שכל כשפים ידעו. ומלת שדים יתבאר לך עבור שמושבם במקום שדוד כגון במדבר. ועיקר מציאתם הוא בקצת פאת צפון כגון מדינת נורוועגין ונורווגיה והנוף ההוא מפני הקור. ודע כי כאשר היה בתחלת הבריאה במעשה בראשית בגוף האדם ובכל בעלי חיים הצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהם גוף מורגש לכל ההרגשות לעוביו ולגסותו. כן היתה היצירה בשני יסודות האש והאוויר והיה מהם גוף לא מורגש ולא מושג לאחד מן ההרגשות. כאשר נפש הבהמה איננה מושגת בהרגשה לדקותו והגוף הזה הוא רוחני יטוס לדקותו ולקלותו באש ובאוויר. וכאשר ההרכבה בכל דבר סיבת הויה וההפסד במורכבים בד' יסודות כך היא במורכבים האלו מב' יסודות. כי בהתחברם יהיה מהם בעל גוף חי ובהפרדתם יהיה כמת. וזה מאמר רז"ל (חגיגה טז ע"א) ששה דברים נאמרו בשדים ג' כבני אדם. וג' כמלאכי השרת. יראי ה' הם ויש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים בהם ויודעים מה שעתיד להיות. יודעים סלקא דעתך? אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות לזמן קרוב כי בטיסתם באוויר השמים ישמעו עתידות משרי המזלות השוכנים באוויר והם נגידי התלי. ומשם יגידו כל בעל כנפים עתידות כאשר הדבר מנוסה כמו שנאמר (קהלת י, ב) ובעל כנפים יגיד דבר. והטעם שנקראו נגידי התלי מחמת כי לנגידי התלי ממשלת כל צבא מעלה ועל פיו יסעו ועל פיו יחנו כל גלגלי השמים. ונקרא בלשון חכמים נח"ש בריח או עקלתון. והוברי שמים יקראוהו זנב תנין רא"ש תנין ר"ל טוב ורע. כי כל הנולדות בראש טוב, ובזנב רע הוא. ואלו השרים הם נפש הגלגלים כי כל

גלגל מתנועע יש לו שכל נבדל המניעו בסוד אצילות השם הנשפע עליו. ושרי התלי עצמם מושפעים ממלאכי מעלה והם ד' שרי מעלה מלאכי המרכבה. גלל כן לכן ידיעת השדים מועטת ואין לסמוך עליהם כי רחוקים הם מן הכבוד השכינה וזהו מאמר הפסוק (דברים לב, יז) יזבחו לשדים לא אלוה ר"ל בלתי איילות כלומר אין בהם כח ואין בהם צורך וכן תרגום אונקלוס "דלית בהון צורך" כי לא ימנעו ההזק העתיד לבא. ואפילו הם עצמם יעשו רע למתגרים בהם ומטריחים אותם בפעולתם והשבעות. כמבואר בדברי אגדה (גיטין סח ע"ב) אשמדאי מלכא שכב עם נשי דשלמה מחמת שהטריחו יותר מדאי כי אחרי שהראה לו השמיר לא היה לו להטריחו יותר. ובעל הסוד כתב כי בנות האדם לשדים כיפת תואר לישראל. אמנם אשת שד לשד אחר לא ינאף.

ודע כי כמו שחלק האל יתברך כל גופות הארץ לגבולות מלאכי מעלה, כן חלק השם יתעלה הרוחות והאורים מגוף אל גוף למזיקין ולשדין ולרוחין ולילין רשפים פרחים טולטלנים שעירים טהרנים שטנים. עשר הם דוגמת עשר מעלות של מלאכים כי אין מעלת זה כמעלת זה ולא מקומו של זה כמקומו של זה. ויש מקומות שניתן רשות לאלו הכחות להזיק ולהטעות. כהנהו עובדא חד הוה צורבא מרבנן אתא בההוא אתרא דעבדו לשדים תלמיד חכם אחד הגיע למקום בו עובדים לשדים יהבו ליה חלבא במנא חדמא ואכיל כשחזר לההוא אושפיזא אמר ליה הב לי חלבא ואכול. ואמר ליה לית בהמות לנו. כי פעם אחת לא עבדו לשד כאשר רצה וקטלי לכולהו בהמות דמעבר לנהרא בא אחיו עד הנהר ורצה להעביר בהמותיו לעבר הנהר. כי שם לא היה דבר בבהמות כי לא שלטי כי אם עד הנהר. ועכשיו פסק מברא וכשבא להעביר אתיא שדיא ואמר ליה אם יעבור בהמותיו מעבר הנהר ימית את אשתו ובניו והעבירם ומתו הבהמות. ולפי שידעו אנשי כנסת הגדולה דברים הללו כשהיו בבבל ידעו שמזיקין היו באים לירושלים ואמרו על כל פינה ואבן נגוף שיר של פגעים שהוא מזמור צ' בתהלים יושב בסתר עליון וכו' ואמרו שיר של פגעים בכנורות ובנבלים הרומו ללילה ולמדת הדין נמצא שנהר או ים או אפילו יער המפסיק בין שני מדינות מפסיק הרע והטוב והדבר מובן.

מצורף לזה אשר בארנו שלא יחפצו השדים שידעו בני אדם סודם וסתריהם כמו המלאכים. מטעם זה קטל המלך הורמן בר ליליתא. ודע שאם בן אדם ישכב עם שידא ונבעלת לו יהיה לה ממנו בן או בת. ועל זה אמר הנביא (ישעיה נז, ז) על כל גבעה גבוה שמת משכבך שהיו נבעלות לשדים וכוועלות [ובוועלים] הלילית והשדות. ולא יתעלם ממך מאמר חז"ל (חגיגה טז ע"א) שלושה דברים יש בשדים כבני אדם: אוכלים ושותים כבני אדם, ועניין אכילתן שלוחכין מן האש והמים

והרוחות והליחות כי בהתיבשם יחזרו לקדמותם. וזהו סבת מיתתם שמתים כבני אדם. ופרים ורבים כבני אדם לפיכך אין השדים רואים המלאכים. ובשעה שהם פרים ורבים ונזקקים יחד יש להם גוף ולא יזקקו עם בת זוגם בפני שד אחר או בפני בני אדם. גלל זה לכן אמרו חז"ל (ברכות טב ע"א) הצנוע בבית הכסא מזיקין בדלין ממנו. ואותו הבן או הבת הנולד להם מן בני אדם יהיו מלכים ומלכות ביניהם מפני שיש להם כח וטבע משניהם. גלל כן לכן נבעלת ברצון לבני אדם. ואין שד יכול להשביע ולצוות על חבירו כדרך בני אדם כי אם המלך שביניהם והם צריכים למלך לשפוט משרים, כי מי שיעוות ויזיק בני אדם שלא כדין או יורד ברשות חבירו. ויש להם זמנים ועתים קבועים ויום משפט. ואם תאמר, למה יתגרר זה בזה אם כן הוא? דע כי הם תחת ממשלת המלאכים מחולקים לכל מלאך ומלאך כפי מחלקותם וכאשר יש מלחמה בין שרי מעלה אז יש בין השדים כמו כן. ודע שאין ביניהם שיעבוד לשום ע"ז רק לאלהי ישראל. ויש שדים ממונים על כל אומה ואומה ואף יש ממונים שניתן להם רשות מן המלאכים להסית וכפי אשר תצא הגזירה מפי עליון מצוים הם למשרתיו, ועל דרך רוח נבות שהטעה כל נביאי אחאב. ואינם יכולים לסבול סרחון וטומאה לפי שלא יוכלו לעלות ביום הדין והוועד גלל זה לכן היו מקטירים בעלי ניגרומנסיה סמי קטורת כדי שיהיה ריח טוב. ובעולם השפל יש עדין מהם ענין שיש אנשים ונשים ליליות ויש בהם צד שידית ומושחים בשמן הידוע להם וסימנין לש"ד הש"מן לשד משנ"ה וברגע יעופפו כנשר בשמים דרך ימים ונחלים יערים ואגמים. אמנם צריכים הם לחזור קודם היום בעלות השחר. ונגזר להם לעבור דרך אחד מיוחד ולא יסבו בלכתם. והשוכב במקום המיוחד להם יכולים הם להזיק לו מפני שמעכבם. ופעמים שהלילות מביאים רוח האדם ומלקין אותו ומשתנים לכמה מיני חיות ודמיונות אותן הנשים העוסקות באותן משיחות הידועות להם ובאפר החתולות וסימן (איוב לח, ט) וַעֲרָפֶל חֲתָלָתוֹ:

והרבה עשו כן ונתנזקו בגופן, ונשמתן אבדה. לפי שלא באלה חלק יעקב. ואיסור גדול יש לישראל העוסק במ כמו שנאמר (ויקרא יט, כו) לא תנחשו ולא תעוננו כנזכר וכן עשו בימי קדם. ועתה כמעט נתבטלו שאין מתעסק בהם ובאותו המעט הנשאר אסור להתעסק אחד נשים ואחד אנשים ואחד כל אדם. לפי שלא די להם בנזק גופני שיש למתעסקים במ אלא אף עונש רוחני יקבלו בזה ובבא. והבוטח בה' חסד יסובבנו.

כִּי נָפֵשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר לִבִּי יִשְׂרָאֵל דָּם כָּל בָּשָׂר לֹא תֹאכְלוּ
כִּי נָפֵשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל אֲכָלִיו יִכְרֹת:

יז, יד

כי נפש כל בשר בדם הוא אזהרת מצות דם ע"ד הפשט. כי יש בו מילות וריח ע"ז ממנהג הכופרים המזבחים ומקטרים בכמות לשדים ולע"ז שלהם. כי השדים הם ע"ז שלהם כפי אשר מתראה השד לעבדו באותו הצורה היו עושין להם אלקי עקרון. הבעלים. והעשתרות. ודגון. ודומיהם וכן פעולתם ועבודתם להם לאלו בדם. ולאלו בחלב ולאלו בפעור ולאלו בזריקת אבן ודומיהם ולכן הרחיקתם התורה:

(הג"ה) ומאשר דליתי מבארות אנשי שמש אצוק ואמלא שוקות צמחי הקבלה. דע כי עשתרות היה דמות כבש. דגון דמות חצי דג וחצי אדם. ויש מפרשים שהוא דמות עכבר. והבעל דמות שמש וירח וצבא השמים. הה"ד (מל"ב כג, ה) "המקטרים לבעל לשמש לירח" ולא אמר לשמש ולירח²⁵¹ וקראו להם בעל שכל אחד בעל ושלטון בשפלים. ושמש הוא העיקר כי הוא המחלק אור לכל צבא השמים ונביאי הבעל היו נותנים הממשלה לשמש וזולתו מן הגלגלים והיו מכוונים עבודתן בהיות השמש בעלייתו עד נטייתו לערוב. וע"ז היו מכוונים סוסים ומרכבות כנגד החמה. והוא שהנביא מוכיחם (ירמיה ה, ח) סוסים מזוינים. והה"ד (מל"א יח, כו) "ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים" וגומר. שהיו מכוונים להשיג רצונם בהיות השמש בגבורתו ועד עבור הצהרים לא התל במ אליהו. וכאשר הגיע זמן המנחה התחיל אליהו בתפלתו. גלל כן לכן אמר רבי חלבו (ברכות ו ע"ב) שצריך אדם להיות נזהר בתפלת המנחה כי אז יִנָּדע כי הוא יתעלה אינו מקבל שנוי ומקרה ומשגית ועונה לקוראיו כדרך שעשה אליהו. ואיתא בגמרא בסנהדרין (סג ע"ב): נרגל דמות תרנגול, אשימא דמות עז. נבחן דמות כלב נובח, תרתק דמות חמור, אדרמלך דמות פרד, ענמלך דמות סוס עכ"ל:

הורו חכמי היונים, כי מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר צח מאד ממנו יצא ניצוץ נפש הבהמה. והנה היא נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה מצד הפנים. גלל זה לכן יש בבהמות דעת לברוח מן הנזק וללכת אחר הנאות להם והיכר ברגילות ואהבה להם. וכן העופות יש להם דעת והיכר. ומן הידוע כי הנאכל ישוב בגוף האוכלו והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר ויתחבר בדמיו והיו לאחדים אז תהיה עובי וגסות בנפש האדם. וישוב קרוב לטבע נפש הבהמה אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עיכול כשאר הנאכלים המשתנים בעכול ויתלה בו נפש האדם בדם הבהמה. והפסוק אמר (קהלת ג, כא) "מי יודע רוח האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה". ועוד יאמר (ויקרא יז, יא) "כי נפש הבשר בדם היא" כי לכל בשר האדם

²⁵¹ צ"ע כי כתוב "ולירח".

והבהמה הנפש בדם, ואין ראוי לערב נפש הנכרתת בנפש הקיימת, אמנם תהיה לה כפרה. והסוד הנסתר כי נפש כל בשר בד"ם הוא הש"ם מלא דהיינו שם מ"ה כזה: יו"ד ה"א וא"ו ה"א ע"ה גימ' בד"ם עושה פל"א ונעלם מעיני כל חי נסתר והוא אסור בזיקים מוכתר, והוא סוד (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם". וכן (מל"ב ד, ז) "אתה ובניך תחיו בנותר" כאשר אבאר עוד בע"ה. (בראשית ג, כב) "ואכל וחי לעולם". מזה נקרא ח"י העולמים כי ממנו תוצאות חיים ואורך ימים והמדביקים נפשם בצרור החיים יוצררו בגופם ובנפשם דוגמת חנוך ואליהו:

אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל יֵשָׁאֵר בְּעִירוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרוּהָ אֲנִי יְהוָה:

יח, ו

כתב בעל המורה הרמב"ם זללה"ה בספרו מורה נבוכים ח"ג פ' מ"ט כי טעמם הוא למעט כח המשגל והנשים הללו שאסר הכתוב הם הנמצאות עמו תדיר ומתייחד עמהם ובטעם זה יגיד על כולם. וכתב הרב ז"ל הרמב"ן זה טעם חלוש מאד שחייב כרת על אלה ויתיר שישא נשים לאלף ולרבבה יותר היה נכון שישא אדם בתו לבדו המותרת לבני נח או ב' אחיות כיעקב אבינו ע"ה. ואין לאדם נשואין הגונים כאלו שישא אדם בתו לבנו הגדול וינחילם נחלתו ויפרו וירבו בביתו. ובעל הסוד כתב כי אדרבה טעם העריות הוא לפעמים משום ביטול פריה ורביה כגון אמו ואחותו ואשת אביו שרוב פעמים הם זקנות ולא יולדות ואחותו לפעמים פחותה בשנים והאב יחפוץ שיקחנה והנה הוא מעכב ימות המשיח כמשחקים בתנוקות. ועוד לפעמים אדם יוליד שני בנים ושלש בנות יהרוג איש את אחיו בשביל אחותו היתירה דוגמת קין והבל. ואותן המפרשים משום ביטול פריה ורביה טעמם ידוע ממאמר חז"ל (בר"ר לד, יד) כמה גדול עונשו כי הוא כאילו שופך דמים וכאילו ממעט הדמות שהיה יכול להוליד כמה בנים ובנות וגרם לעצמו שלא יוליד והנה הוא כאילו הרג את כולם. וכיצד ממעט הדמות לא יתעלם ממך דע איש המעיין כי הבורא יתעלה הוא בלתי דמות וצורה וכאשר עלה במחשבה בריאת ויצירת האדם ברא דמיונות למעלה נגד כל פרצוף ופרצוף והם לפני הכבוד וכל זמן שהכבוד שרוי על הדמות אין מזיקין יכולין להזיק לאדם למטה וכשאדם נמנע מפריה ורביה כאלו ממעט דמות של מעלה כי כשהאדם יש לו בנים עוסקים בתורה הדמיונות כחדוה וצהלה ואור פנים ומתרחבים והולכין. וקרוב לזה כתב הרב ז"ל, וזה לשונו: לפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבוק בנפש והוא מכלל סוד העיבור ואמר אשר אינו טוב בקיום ולא יצליח בו תאסר התורה. וכן יאמר הפסוק (ויקרא יח, יז) "שארה הנה זמה היא" ר"ל אינם נשואים ואישות כי לא יצליח אבל הם זמה ומחשבה ותאוה בלבד:

(הג"ה) וכתב מענין סוד העיבור שאינו מדרך סוד הגלגול אלא מלמעלה למעלה מסוד הגלגול. וכן כתב הרב וז"ל הלשון נגזר מן (ישעיה ד, ג) הנשאר בציון וכו' כי כאשר לא יתכן ענין מצליח ועושה פירות אלא בהרכבת ד' יסודות כן הבא על אחד מן העריות שאסרה תורה לא יוציא מהם דבר מוצלח ובר קיימא. והמעשה הזה יגרום לו להיות נכרת מדה כנגד מדה. כי גרם בנפש שהכניס בגוף זה להיות נכרת, כי לא הוציאו מן הכח אל הפועל בפריה ורביה קיימת, והנפש הזה בפרידתה תלך אנה ואנה, ולא תשוב אל התמונה אשר היא כוללת כל התמונות, כיון שלא הניח בן ובת, והראיה סוד הייבום. וזהו שכתב הרב ז"ל שאותן שנשארו בציו"ן ואותן שנשארו ענין אחד הוא כי בני ישראל היו כולם כאלו היו עפר לבד ומים לבד ראה הזורע חטים בשדה שיצאו ממנו לא יצליחו כמו אם יזרע בשדה אחר עכ"ל:

עוד בסוד העריות, שאם התירה התורה שאר בשר לא יבא רחמים לעולם והיה הדבר נשאר בטיפה ראשונה הצדיק מצדיק ורשע מרשע. ואם יחטא אדם חטא קל לעולם לא יתנקה וכן הרשע אם יצדק ולא יבא משיח אלקינו. כי ע"י ערוב משפחות יתערבו הכחות ויתעוררו צינורי הגאולה. והנה משה נסב כלומר נשא בת יתרו, ויהושע רחב הזונה כל זה מורה על עירוב משפחות. וכן כתב הזוהר שמנעמי ורות יצא מלך המשיח יגלה ב"ב אמן. ואל יטעה איש המעיין כי מה שהרחבנו במאמר זה שזהו תכלית הכוונה ותורף סודו כי כל זה מספיק כגרגיר חרדל בים המלח. גלל זה לכן סתמו רז"ל מאמרם ואמרו כי העריות הם מכלל החוקים ודברים שהמלך העלה על דעתו בהנהגת מלכותו. והוא היודע צורך הצוואה ותועלת הגזירה ולא יפרסם סוד זה זולתי לחכמי יועציו ופנימיו.

מצאתי מגילת סתרים בסוד עריות כי הוא כטעם סוד העיבור שלא יכרת שם האיש ממשפחתו וראה הש"י בחכמתו איזה מקום מנוחתו ואסרו לקרוביו כי לפעמים יבא בזכר, ואם לא זכה בנקבה שמא יבא על אביו או בנו דודו ואחיו. וזה טעם ערות אביך ערות אחי אביך המדבר בזכרים. ויש מקובלים אומרים כי היו ספירות נאצלות מאי"ן סו"ף והם קרובים אליו ומשפיע להם ומתיחד. וכבר ידוע כי הפעולה שלמטה פוגמת שלמעלה והבא על אחת מהעריות משתמש בשרביטו של מלך כי במרכבה העליונה מצוי יחוד הקורבה איש באחיו ידובקו. ואמר כי הבא על אמו פוגם בבינה הנקראת "אם הבנים" וגם בשכינה הנקראת אם כל ח"י, לפיכך כתב ערות אמך אמך היא ב' פעמים. ולא ניתן להשפיע בהם רק למלך הכבוד ית' והמשמש בשרביטו חייב מיתה. הבא על אשת אביו פוגם בהו"ד בת זוגו של נצח הנקרא א"ב וצדי"ק. הבא על אחותו פוגם בכנסת ישראל הנקראת אחו"ת. והבן מאמר מולדת בית או

מולדת חוץ שרמזו לב' אחיות שיש בבתי גואי שהם בינה וגבור"ה ולב' אחיות אחרות שהם בבתי בראי שהם הו"ד ומלכו"ת. הבא על בתו פוגם בהו"ד שהוא בת הגבור"ה. הבא על בת בתו פוגם במלכות שהיא בת נצח. הבא על ב' אחיות פוגם בהו"ד ועטר"ה. ואמנם יעקב אבינו ע"ה שא"ל הקב"ה אתה אלוה בעליונים הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך. ואמר בהם "לצרור" מלשון (שיה"ש א, יג) "צרור המור" כי הבא עליהם כאלו קשר הצינורות שלא ישפיעו לבת זוגם. הבא על כלתו כאלו פוגם בהו"ד שהיא בת זוגו של נצח בנו של חסד וגם פוגם בכל'ה עליונה מלכות. הבא על חמותו פוגם בגבור"ה שהיא חמות נצח. על דודתו פוגם בהוד וגבורה. הגבורה דודתו של נצח והו"ד דודתו של מלכו"ת והם אחות אביו ואחות אמו הנזכרים בפ'. הבא על אשת אחיו שיש לו בנים פוגם בהו"ד שהיא אשת נצח ואח של תפא"רת ובנו של צדיק ובתו ע"ט. הבא על אשת אחי אחיו פוגם בגבור"ה אשת החסד ואומר בעריות לא תגלה שהבא עליהם מגלה בת זוגו מחבירתה והנה העריות כולן רומזת לרוחו של מעלה המקבלת מבת זוגם לחכימא ברמיזא. ועל מה ששואלין העולם מפני מה אח האב ובן האח אסור באשת אחי אביו. ועוד מפני מה האב מותר לישא בת אחיו והבן אסור באחות אביו תיאסר האשה להנשא לדודה כמו שאסור לאיש לישא דודתו והטעם בכולהו כי המשפיע הוא למעלה מן המקבל וזה מותר. אמנם בהיפך ישתנו סדרי בראשית:

וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדָּת טַמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרוּתָהּ:

יח, יט

כתב הרב הרמב"ן ז"ל: דע שמשכב אשה נדה הוא דבר נמאס מגונה והרחיקה התורה הקדושה מטעמים רבים כאשר ידועים לבעלי הקבלה. ואצל חכמי המחקר טעם ידוע כי מדם נדות לא ינצר עובר כלל כי הוא נמנע כי איך ינצר ממנו עובר. והוא סם המות ימית כל בעלי חיים שיאכלנו או שישתהו לעתים ידועות. והנה בהיות באשה דמים מרובים ר"ל דם נידות לא תתעבר ואפילו אם תתעבר מדם אחר ויהיה העובר ניזון מזה הוא ימיתנו. וכבר הזכירו חכמי הטבע שאם יהיה העובר ניזון מדם משובח וכל מזונו מדם משובח אלא שדם נדות שקוע בתוכו יחמיץ אותו יוליד בעובר שחין פורח אבעבועות ואם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה העובר מצורע. ויש מחכמי הקבלה שכתבו כי אשה ששמשה ביום ראשון לנדתה ונתעברה יבא הנגע לילד לי' שנים. ובשני לעשרים שנים. לג' בשלשים. וכן עד ע'. עוד כתב הרז"ל נסיון אמתי²⁵²

²⁵² נזכר גם בספר "ערוגות הכושם" להרה"ג הרב שאולי שנמצא בצרפת מפעל לימור פורמייקה מצאו בו טיפי צבע אדום שלא כשורה וברקו ומצאו שדם זה יצא מהבטתה של הפועלות שהיו בנידתן.

והוא מנפלאות דמים הרעים בתולדה. כי הנידה בתחלת זיבתה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך בראייתו תראה במראה טפת דם. כי הבטה הרע המזיק שבה יוליד גנאי ורוע באויר וידביק במראה, והנה היא כאפעה הממית בהבטתיו. וכל שכן לשוכב את הנידה שמזיק לו שמדביק גופו ומחשבתו בה. הה"ד (ויקרא טו, כד) "ותהי נדתה עליו", והנה היא כמו שרץ ומצורע הטמאים בגופם. וזה טעם (ויקרא כ, יח) "את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה" כי מקור המושחת ראוי הוא לסתום אותו ולא שיהיה וישאב ממנו מים הרעים:

וּתְטַמֵּא הָאָרֶץ וְאֶפְקָד עֲוֹנֶיהָ וְתִקָּא הָאָרֶץ אֶת יִשְׂכֵּיהָ:

יח, כה

החמיר הכתוב בעריות גלל בגלל הארץ שתטמא בהם ותקיא הנפשות העושות ואעפ"כ העריות חובת הגוף ולא חובת הקרקע. וסוד זה בפסוק (דברים לב, ח) בהנחל עליון גוים וגומר. ואף בכאן ארמוז בו קמעא. כאשר ברא האל כל צבא מעלה ומטה עם כח התחתונים בעליונים, ומנה על כל עם ועם כלשונו בארצותם כוכב ומזל ידוע, כמו שנאמר (דברים ד, יט) אשר חלק ה' אלהיך לכל העמים. כי חלק לכולם מזלות שבשמים וגבוהים עליהם מלאכי אלקים להיות שרים עליהם. כענין שנאמר (דניאל י, כ) והנה שר פרס עומד, והנה שר יון בא. והשם הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם. אבל ארץ ישראל היא טבור הארץ ומרכז היישוב והיא נחלת השם, המיוחדת לשמו, ולא מינה עליה לא שר ולא שופט קצין ומושל. בהנחל אותו לעמו ישראל כמו שנאמר (שמות יט, ה) "והייתם לי סגולה", (שמות ו, ז) "והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים", לא תהיו לאלקים אחרים. והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת עריות וברוב המצות להיותם לשמו. וכן הוא אומר (ויקרא יח, ה) "ושמרתם את חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם" (ויקרא יח, כח) ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי" כי הארץ נחלת השם הנכבד, היא תקיא כל המטמאים ולא תסבול ע"ז וג"ע. גלל כן לכן היא חריבה היום בעוונתו מאין יושב מכל הארצות ונחרבה פעמים רבים מאין יושב יותר מכל הארצות:

וּבְנִירְעָה לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְבִלְכָּהּ וְלֹא תִזְכַּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיהָ אֲנִי יְהוָה:

יח, כא

ענין ע"ז זו ועבודתה דבר ידוע הוא בקבלה, כי הוא מעשה שדים. כי יש מיני שדים כאשר העם אשר תחתיהם יש להם יום חג יעשו פריצות ונבלות וירפאו לעובדיהם וזהו המולך. ואני שמעתי כי הוא ממני שרי אש ועבודתם בכך הה"ד (ויקרא כ, ה)

כל הזונים אחרי המולך. וכן יאמר הנביא (יחזקאל ו, ט) "ושברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי לזנות ואת עיניהם הזונות אחרי גלוליהם" והיו מתרפאין בהם. וזהו (דברים ד, יט) "אשר חלק אותם" החליקם בדברים כדי לטורדם. גלל זה בגלל אין הטרהה שלימה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד גלל בגלל המשרתים המושלים עליהם והעמים תועים אחריהם. וכן יאמר הכתוב (ישעיה נד, ה) "אלקי כל הארץ יקרא" כי הוא אלקי האלקים המושל בכל והוא יפקוד על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולנטוש מערכת המשרתים ואז יפקוד על צבא האדמה באדמה. וזהו טעם (בראשית יא, ז) "הבה נרדה ונבלה שם שפתם" לשר של כל אומה ואומה אמר כן. וכן הטעם אצלינו ממה שנאמר בנבוכדנאצר בלשון רבים (דניאל ד, יד) "בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא". וכן (דניאל ד, כ) "גודו אילנא" והלא אחד יכול לעשותו? ! אלה רבים היו צריכים בדבר זה. כי ידע כי יחקרו אחרי: החרטומים, אשפים, וכשדים, וחכמי קמיעות, והשבעות להשביעו לדעתו ואם ישבעו לאחד לא ידעו האחרים, ע"כ היו כולם שם ביום מועד. והרב ז"ל כתב כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנאצר היא גזרת עירין שגזרו על הכחות הנאצלים מהם לעשות כך. ויקרא "עירין" כי מאצילתם יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמה שנאמר (דניאל ד, כ) וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית ואמר גודו אלנא. ו"מאמר קדישין" רצה לומר שישאלו מה הרצון העליון וא"כ גזירה הוא (ס"א גזרו הם) לעשות. וזהו מאמר וגזירת עילאה הוא כי הכל מאתו ית' וכולם נכריים הם בארץ ישראל וזהו אחרי אלקי נכר הארץ. וזמ"ש בכותיים (מל"ב יז) "ולא ידעו משפט אלהי הארץ" וגומר כי בעבדם אלקים אחרים בארצם לא נענשו. ובבואם לא"י ועשו כמעשיהם שלח בהם האריות. וזהו טעם (דברים לב, יב) "ואין עמו אל נכר" שלא יהא רשות לשום שר משרי האומות לשלוט שם. וזהו מאמר חז"ל (כתובות קי ע"ב) "הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה" ופסוקים רבים מורים על זה. (שמות ו, ד) "לתת להם את ארץ כנען" (ויקרא כו, מה) "להיות להם לאלקים". (שמו"א כו, יט) "כי גרשוני היום" וגומר. וכן יאמר (ויקרא יח, כח) "ותקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה". כבר ידעת שהארץ זו ספירת המלכות הארץ העליונה והיא מצד הקדושה והיא מלכות של עולם האצילות וכאשר הארץ העליונה מקיאה היא ומקיאה אל מחנות הגוים עע"ז והוא רשות הרבים ממשלת השרים וקליפות חיצונית. רצה לומר שארץ הקדושה ארץ חפץ המלכות כנ"ל אינה קולטת נשמתן והיא נטרדת לשליטת לילי' העושקת אותם והיא הנקראת כאן מחנות הגוים. וזהו כוונת חז"ל באגדה²⁵³ ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגלי הצדיקים. ואין כולם מגיעין למעלה זו כי אם החסידים שבהם שברשעים, כמ"ש

²⁵³ בבלי ר"ה יז ע"א. תדא"ר ג. תדא"ז יב. סדר עולם ג. אוצר המדרשים מסכת גיהנם עמ' 91. ילקו"ש ישעיה סו, תקיד. ילקו"ש זכריה יג תקפ"ב. ילקו"ש מלאכי ג תקצג.

בגמ' חגיגה כז ע"א שהם מלאים מצוות כרימון ואמרו (עירובין יט ע"א) שאין אור גיהנם שולט בהם והם הנקראים בלשון חכמים "פושעי ישראל שיש להם חלק". ומאמר תחת כפות רגלי הצדיקים כוונתם שיבואו למדרגה שהיא למטה ממדרגת הצדיקים והיא מדרגה שאין להם צער ועונש כבתחלה ולא טעם ועונש כצדיקים ומצפצפים ועולים אחר גמר דינם למדרגה שיש בה תענוג. ורשעים גמורים שנדונים לדורי דורות ברצון האל יתברך ומקיים אותם בצער ועונש שאינו כלה וזה מורה על התמדת וקיום הנפש אחרי סבלם עונש הראוי שהוא י"ב חדש. וז"ש חז"ל (נדרים ח' ע"ב. ע"ז ג' ע"ב) הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה רשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאים בה. כי אין בין גן עדן לגיהנם מלא נימא (המקור בספר החיית פרק עשירי דף ר"ה ע"ב וכנראה מתבסס על מדרש קה"ר ז, כב שם כתוב טפח). וזהו (איוב ה, יח) "ומחץ וידיו תרפינה".

ומעתה אל יתעלם ממך דעת חז"ל בעניין גמול ועונש. ומתחלה נבאר מהו הדין הנקרא גיהנם. ומהו הדבר שנדון בו ואימתי נדון בו. א"ת אל תאמר שהעונש מגיע לגופו של אדם אחר מיתתו והלא גופו של אדם מת ואבן דומם הוא. ואף אם תשרף עצמותיו לסיד או אם תמשח אותו בשמן אפרסמון המקיים אותו אין הפרש לאבן הזו בכך, ומקרה אחד לצדיק ולרשע בגופם אחר מיתתם. והיאך יהיה הגוף הזה בגיהנם וזה בטובת ג"ע והם קבורים לפנינו או גנוזים בארון בביתם? הרי שאין העונש אלא לנפש!. ומה עונש משיג אותה? הרי הנפש אינה גויה הנתפשת במקום? אם כן מהו המקום הנקרא גיהנם ונידונים שם אין המקום תופש ואין האש שורף אלא בעלי גופים והדברים המוחשיים. והדברים האלה אינם אלא דעות זרות מדברי המתחכמים שהרי לדברים אלו אין עונשו של אדם אלא כרת, והתורה אינה מחייבת כרת לכל אדם ונמצאת פוטר בטענה זו יתר החוטאים מן הדין ומן העונש. עוד האריך הרמב"ן מדברי חז"ל אין צריכה ראייה לפי שכל התלמוד ומדרשי חז"ל מפורשים בעניין זה שהוא גיהנם והעונש ההוא שנו במנחות ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר שיהא עונשה צבור לתוכה ושמה תאמר כשם שפיה צר כך כולה צר? תלמוד לומר עמוק עמוק וגומר. שמה תאמר אין בה עצים? ת"ל מדורת אש ועצים. והם מדדו לגיהנם ורוחבו. אמרינן בתענית (י' ע"א. פסחים צד ע"א) עולם אחד מששים בגן, וגן א' מס' לעדן. ועדן א' מס' בגיהנם נמצא כל העולם כולו ככסוי קדירה לגיהנם. וכן סיימו ציינו לו פתחים ושנו בברייתא דשבע מקומות זה למטה מזה בגיהנם וארקא הוא אבדון הנקרא עיפתה למטה מכולם. ומלאכי חבלה מעמידים רשעים בארקא והוא נהר של אש היוצא מתחת כסא הכבוד שאמ' הנה סערת ה' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול והיורד לארקא שוב אינו עולה והם נדונים בה לדורי דורות. ואמרינן במדרש תהילים כל כת וכת מז' כתות הללו

יש לו מדור בפני עצמו וכנגדו בג"ע וזהו מה שאמר ריב"ל מדור קדמאה דבגיהנם משכחת ביה ק' מילין ארכה וק' מילין רחבה ותמן דובין ואריות דנורא ואמרינן בביתא קמא אית ביה י' אומיא. ועמהון אבשלום וקאים מלאכא ומכה לכל חד וחד בשבטא דנורא והוא דמחי יתהון קושיאל שמיה. ובתר כן מעלין ליה לאבשלום לממחה נפקת ברת קלא ואמר לא תמחונייה דהוא מבני רחמינ דאמרי בסיני נעשה ונשמע. ביתא תניינא והוא דואג האדומי והוא דמחי להטיאל שמיה וכו'. ביתא תליתאה אית ביה קרח ועדתו והוא דמחי שבטיאל שמיה. ביתא רביעא אית ביה ירבעם בן נבט והוא דמחי מבטיאל שמיה. ביתא חמשאה אית ביה אחאב והוא דמחי חוטראל שמיה. ביתא שתיתאה אית ביה מיכה והוא דמחי פוחיאל שמיה. ביתא שביעאה אית תמן אלישע בן אבויה ודמחי יתהון דלקיאל שמיה. וכולהון משתובון על דהוו מבנוהי דאמרו בסיני נעשה ונשמע. ואלו קצת המקומות ועניין גיהנם וצערי עונשם בתלמוד ובמדרשים ומדדו את תכנית אין לתלות אותם במשל וחידות שהרי הזכירו מקומו ומדדו ארכו ורחבו. ודנו עליו בעניין אסור והתר והוא מוזכר להם בעניין הדינים כגון בכבוד אב יאמר כל י"ב חדש הריני כפרת משכבו ושאר כמה מקומות שלא הזכרנו. אלא כך קבלת רז"ל שהקב"ה ברא נפשות של צדיקים והם בלתי ספק זכה ודקה ביותר אינם גופות ולא נגבלות ונגדרות במקום ולא נתפשות כשאר רוחות שתופסין אותם בנאדות אלא מכת המלאכים ונעלמות ביותר אין מקום לפרש כל המושג מהם והכתוב מעיד שנאמר (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים". יאמר כי מנשמת אל נתנה ולא מן השתלשלות הסיבות. ורז"ל אמרו שנבראו בראשון בכלל בריאת האור ברצון האל ית' שגזר זה העולם השפל והשמים העליונים הזכים וכל צבאם הגופים והשפלים. והוא ית' ברא המקום הנקרא גיהנם וברא בו אש דקה מן הדקה ואינו גוף ממש נתפש תופש בדברים הדקים ומכלה אותם. ושם כח האש הזו באותו המקום הנזכר כאשר שם כחות השכלים הנבדלים שהם המלאכים לכחותיהם בשמים. והפרישו רבותינו זכרונם לברכה בין אש העולם והאש ההוא בהפרש גדול לדקות אותו האש ואמרו במסכת פסחים (נד ע"א) אור שלנו נברא במוצאי שבת ואור דגיהנם אברי בשני. ואין ספק אחר מימרא זאת שהם רוצים להעלות האש ולעשותו דקה מן הדקה עד שייחסוה להבראות ביום ב' והוא היום שיחסו בבראשית רבה ובמדרשות לבריאיות. וידוע הוא בכל מעשה בראשית כי הנבראים ביום ראשון דקים וקרובים לסבה הראשון וליסוד המוקדם יותר מן הנבראים ביום שני וכן שני לשלישי. ואין ספק לשום אדם בעולם, כי אש שלנו אינה שורפת בנפש ואפילו באור העולמי הנתפש אין האש אוכלת בו. ולא שמעתי לאחד מן המאמינים או מן הכופרים, בין גס המחשבה או דק ועמוק בסברא, שנאמין בהשרף החסיד שנשרפה נפשו ואבדה באש או שנאמין שהאיש הראוי לכך שהוא

בגיהנם ונשמתו נשרפת באש של גיהנם ואינו כמו אש העוה"ז. לא האש שמשמשין בה בגחלת ושלחבת. ולא האש היסודי אשר בגלגל האש. אף על פי שהוא גוף דק מאד. והיא מתחברת בגופות הנבראים עם ג' יסודות. וחז"ל (חגיגה יג ע"ב) אמרו שהוא נהר של אש היוצא מתחת כסא הכבוד, שהוא יסוד כל נברא והפנימי מכולם. וכן בפרקי רבי אליעזר (פרק ד') מזכיר בבריאת יום שני רקיע שעל החיות והמלאכים וראשו של גיהנם. גלל זה לכן אמרין בגמרא בפרק אין דורשין (חגיגה יג ע"ב) גבי נהר דינור מהיכן שקיל? מזיעה של חיות. ולהיכן שורף? על ראש רשעים בגיהנם. ואמרין בפרק רבי ישמעאל (היכלות רבתי ח, ב) שנשבע הקב"ה על אותו רשע לופינוס שהרג עשרה הרוגי מלוכה שהוא מטעימו טעם גחלי אש כרובים ואופנים וחיות הקדש ושורפים לאותו רשע בגיהנם.

כלל הדברים הללו נאמר שבורא נפשות הזכות הטהורות ית' שמו יש ביכלתו לברא אש דקה שאינה גוף נתפש שורפת דברים דקים שאינם גוף ומכלה אותם. וכן אמרו חז"ל (חגיגה יד ע"א) במלאכים עצמם שנשרפים בנהר דינור והזכירו (יומא כא ע"ב) אש אוכלת אש. ואם יקשה עלינו היאך הנפש נגבלת במקום ההוא? נשיב להם עם כל עומק היונים ופתוי הכשדים וההגרים שאומרים שאין הנפש נגבלת במקום. ואין לה משכן במוח רק שהם מקומות נרמזים לשמוש השכל ההוא. ואנחנו נאמין עם כל זה לא נשיא שכלינו לומר שלא יהא בגוף ראובן זה מן הבריה הדקה זו הנקרא נפש יותר ממה שיש מן הנפש ההיא במוח החמו' [החמור] או בגוף האלו וכאלה רבות דברו. אבל עכ"פ מי שישים אותו בחומר זה כלומר הקב"ה שנפח בנו נפש והצמיד בינה ובין הגוף, יכול להגביל במקום ההוא ולחבר בינה ובין האש הדקה שבאותו מקום שהוא מן הכת העליונה. ונברא על זה העניין שתכלה הנפש ותשתנה בצירוף (במצרף) ההוא או הכליון החרון.

וי"א כי העונש של גיהנם בא מיד אחר המיתה תכף שהרשע מת נפשו מתקשר בגלגל האש ומשם נצמדת בנהר של אש היוצא מתחת כסא הכבוד שהוא מיסוד הגלגל וכח האישות כולם, ועמו מתגלגלת ויורדת ועליו נאמר (שמו"א כה, כט) "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע". וזה הדמיון דומה לגלגלי הסבות לכל הנבראים החוזרים להויתם ושרשם. וכאשר היא נצמדת כמבואר נמשכה בדעתה לעלות לדבק בזיו העליון כשאר דברים שתולדותם לשוב אל שרשם אבל עובי החטא ואבקת העון מכבידים אותה לעלות. אך אל שאול תירד וזאת המחשבה הנמנעת ממנה הוא יסורין וצער גדול בלי חקר ותכלית זולתי צער גיהנם ודי למבין. (עיין במלכאלי אשר שם העמיק בפירוש):

(במדבר טו, לא) "הכרת תכרת". דע איש המעיין העונש הגדול שהוא הכרת הנזכר בנפש הוא בטחון גדול בקיום הנפשות והשארות הנפש אחר הפרדה מן הגוף ובקבלת שכר בעולם הנשמות. כי באמרו ית' (בראשית יז, יד) "ונכרתה הנפש ההיא" יורה כי הנפש החוטאת יכרת בעונה כענף הנכרת משרשה ושאר הנפשות אשר לא חטאו יתקיימו בזיו זוהר העליון. וטעם זה העניין כי נשמת האדם הוא נר אלקים אשר נופחה באפיו מפי עליון שנאמר (איוב לב, ח) "נשמת שדי תבינם". וכן נאמר (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים" על כן לא תמות כי איננה מורכבת שתפרד הרכבתה והוייה והפסדה במורכבים. על כן קיומה ראוי בקיום שכלים הנבדלים, והכרת בזה הוא באמת אבדון הנפש הה"ד (ויקרא כג, ל) "והאבדת את הנפש" לימד על הכרת שאינו אלא אבדון. ואבדון ההוא אינו בלי צער ועונש, שימות הרשע ותאבד נפשו ותשוב בנפש הבהמה ותתבטל לגמרי. וזה אינו אפשרי שתאבד מאלה הבריאה הדקה הזו העליונה, כמו שאי אפשר אחד מן המלאכים ליבטל כביטול אחד מגופי הנבראים, אם גלגל אם זולתו. אז לא תשוב בהמי כי נפש הבהמה תשוב ליסודה שהוא אויר וכאשר כל הדברים הגופניים השבים ליסודם ועפרם בין דקים בין גסים. כי זה ענין כל האובדים לשוב ולהתגלגל לשרשם כי לא אבד דבר מהם מיום שנברא העולם לכן שתשוב זאת הבריאה בהמית רחוק בעיון ולא באמת בקבלה. ואם תשוב ליסודה כתולדות שאר הנבראים בעלי הוייה והפסד אשריה וטוב לה כי זהו שכר הגדול והגמול הנכבד אבל אין העניין כן. אלא שתהא אבודה ונכרת ונכרתת ממעלתה וממקום הראוי לה כענף הנכרת משרשו, ולא ישוב לשרשו עולמים. והוא שאמרו חז"ל (ר"ה יז ע"א) שהחייבים העונש הזה נדונין בגיהנם י"ב חדש לפי הראוי להם. ולאחר גמר דינם נשמתם נשרפה והם נעשין עפר וכו' רצה לומר שנתבטלה יצירתם ממה שהיתה כדבר הנשרף המושב לעפר, ורוח האל ית' הוא רוח הנחה ורצון מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים כאשר בארנו. והכרת הזה המוזכר הנה, שהוא אבדון הנפש מחיי עוה"ב, איננו בכל חייבי כריתות שהצדיק אם יצרו תקפו עליו ואוכל כזית חלב או שבא על אחד מחייבי כריתות איננו נכרת לגמרי מגן עדן ועולם הבא, שהרי לא מנו חז"ל בכלל אותן שאין להם חלק לעולם הבא רק הכופרים בתורה. אלא כך היא המדה כרת הנזכר יש לו ב' צדדין: לגוף ולנפש. מי שזכויותיו מרובין מעבירותיו, אם יש בידו חיוב כרת העונש ההוא מגיעו בגוף לקצר ימיו, וזהו כוונת ונכרת מעמיו. ואחרי מותו יזכה למעלתו הראוי לו מג"ע. ומי שעונותיו מרובין מזכויותיו העונש ההוא מגיעו בנפש שתכרת מחיי ג"ע ובכלל זה פושעי ישראל בגופם ששנו חז"ל שנדונין בגיהנם י"ב חדש ואח"כ נשרפה ורוח מפזרתו כאשר בארנו ועל אלו אמרה תורה ונכרתה הנפש ההיא. ובגוף יש להם כרת אלא שלפעמים מתים בשלוה. ויש במחויבי כריתות שגופם נכרתה מחיי עוה"ז

ונפשם מחיי עוה"ב ואין צ"ל מג"ע כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין טד ע"ב) מכפל "הכרת תכרת". וזה העונש אינו אלא: בעבודה זרה, ומגדף וכיוצא בהם. מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ומפר ברית בשר, ואומר אין תחיית המתים מן התורה, שפרשו מדרכי הצבור, ושחטאו והחטיאו את הרבים, ושנתנו חיתתם בארץ החיים. כי יראה להם שאחרי שמצינו בקבלה כי תולעתם לא תמות שיש לרבות לכלל זה גם שאר רשעים מוחלטים. ועם היות כן הענין יש כופר שתולין לו ואינו נכרת בעה"ב אולי לזכות נעשה ואף כי אינו עושה להם שמים.

ונשאר עוד ענין לבאר מה שנמצא בדברי רז"ל²⁵⁴ שאמרו "אין גיהנם לעתיד לבא" והוא מה שהביא חז"ל, פרשוהו כת המקובלים כי על יום הדין הגדול אמרוהו הקובע מועד לדין עמים בסוף ימות המשיח סמוך לתחייה. והוא שהנביאים מיעדים אותנו (מלאכי ג, יט) "הנה יום בא בוער כתנור"²⁵⁵ ואמר מלאכי "יום ה' הגדול" כי בו נדונים לתת שכר לגאולים שיזכו לתחיית המתים ולנעם באותו זמן. והם הצדיקים כמו שנא' (דניאל יב, ב) "ורבים משיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם" הם הרשעים ועובדי ע"ז שיגמר דינם לדראון ולא יונעמו בחיי [בחיים] ההם אלא ישארו בדראונים, או יכפול עליהם עונש כפי מה שנתחייבו. ועל הדין ההוא שנו חכמים (סנהדרין קח ע"א) אנשי דור המבול אין עומדין בדין ואנשי סדום עומדין בדין. וכן במדרש כי שמואל הרמתי ע"ה אמר (שמו"א כח, טו) "למה הרגזתני" שהיה מתיירא שמה הגיע יום הדין, ואע"פ שכבר מת מכמה ימים היה סבור שהיה יום הדין העתיד שהכל נדונין בו²⁵⁶. ועל דין זה אמר ריב"ל (ע"ז ג' ע"ב) אין גיהנם אלא הקב"ה מערטל חמה מנרתיקה ודן בו את הרשעים והצדיקים שיזכו בזכייה מתעדנים בה ועומדים במומם שהלכו במותם, מת חיגר או סומא עומדים במומם שלא יאמרו אלו אחרים הן. וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי עתיד הקב"ה לחדש

²⁵⁴ מסכת ע"ז דף ג ע"ב. נדרים ח ע"ב. בר"ר כו, ו. קה"ר א, יא. ספר "עשרה מאמרות" מאמר חיקור דין חלק ה פרק ה. שערי הלשם חלק א' סי' טו פרק א'. תורת האדם להרמב"ן שער הגמול אות קכב. סוף ספר אספקלריא המאירה. נפש החיים שער ד' פרק יז.

²⁵⁵ מלאכי פרק ג: (יט) כי הנה היום בא בער פתגור והיו כל ידים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף: (כ) ונרקה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בקנפיה ויצאתם ופשתם קענלי מרפק: (כא) ועסותם רשעים פי יהיו אפר תחת פפות וגליכם ביום אשר אני עשה אמר יהוה צבאות: (כב) זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים: (כג) הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנוף: (כד) והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והפיתי את הארץ תרם:

²⁵⁶ הגמ' בחגיגה (ד ע"ב) "רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי "ויאמר שמואל אל שאל למה הרגזתני להעלות אותי" ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מן הדין אנו על אחת כמה וכמה. שמואל מאי היא? דכתיב "ותאמר האשה אל שאל אלהים ראיתי עולים עולים" תרי משמע, חד שמואל ואידך דאזל שמואל ואתייה למשה בהדיה, אמר ליה דלמא חס ושלום לדינא מתבעינא קום בהדאי דליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא קיימתייה". ע"כ. וכך פירש הרד"ק "להעלות אותי - ממנוחתי ובדרש לשון פחד ורעדה הוא פחדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין".

דבר שידון בו הרשעים וינעם בו לצדיקים, גלל זה לכן המשילוהו לשמש המאיר ושורף בחומו.

ואחרי בארנו מן העונשין שיצילנו הרחמן מהם, נחזור לבאר הגמול הגדול שיזכנו הגומל אליו, והוא בדברי רז"ל ע"ה. ב' שמות: ג"ע ועולם הבא. זולתי טובות העוה"ז כגון ימות המשיח, ותחיית המתים. ונאמר כי עיקר שכר המצות וגמול הנשגב שאין למעלה הימנו הוא חיי עולם הבא, אבל השכר המוקדם לזה הוא ג"ע שיגיע לאדם אחרי המות תיכף, כאשר יגיע לרשעים עונש גיהנם תכף למיתתם. ודע באמת כי ג"ע הוא מקום ממקומות הארץ, כאשר בא בתורה וכאשר בארנו בפרשת בראשית. כי כל הנמצא בתורה מעניין נהרותם ומימיהם הכל אמת ויציב ולא מוציא הפסוקים מפשטיהם להבלים ולמשלים. אכן בלי ספק שכל הדברים ההם לציון דברים דקים ונפלאים עד מאד. ותחתונים יקראו בשמות העליונים לכן הושם אדם הראשון מעשה ידי השם ית' שמה במקום ההוא למען יבין וישכיל ציורים ההם מה שאפשר להבין מעולם העליון והאמצעי והשפל וסוד המרכבה. אף כי הוא מובחר המקומות והנכבד מן המוצק אשר על ראשו בעולם העליון והאמצעי לכן לא יקשה מה שנאמין עם היותו מקום גשמי שיש לנשמות חלק בו בשכר ועונג כי באמת אין הכוונה להתענג בפירותיו או לרחוץ בנהרותיו אין זה עניינו. אך כמבואר והוא שאלו התחתונים ציור ורמז לעליונים הנקרא גן עדן הם השגת מופלאות, צדק נוראות. וסוד זה מסור ביד חכמי הקבלה ע"ה.

וכתב הרמב"ן אם יתקשה למתחכמים איך הנפש נגדרת במקום ההוא, נשים לפניהם האפשריות אשר שמנו בחוטאי גיהנם. ואשר אמרו חז"ל במקום הנפשות שהוא תחת כסא הכבוד וכן אמרו בגנזי ערבות. דע כי כן הוא העניין כי י"ב חדשים אחרי מות האדם כח הנשמה בגוף קיים כי היתה באמנה אתו, בהצטיירות גשמיות יורדת היא לעניין שהיתה ולובשת עדיין מתאוות גשמיות. ועל זה אמרו חז"ל (שבת יג ע"ב) קשה רימה למת כו' כי הנשמה בעת יודעת כלומר כאשר נודע לה כי ארמונה נוטש כלומר הגוף מת ונחרב ונשחת וכלה ועש יאכלנו. מצטערת היא ונכאבת שנאמר (איוב יד, כב) "אך בשרו עליו יכאב, ונפשו עליו תאבל". וביאר החכם רבי אברהם "יכאב" מלשון יפחת. ויכאב מלשון (מל"ב ג, יט) "תכאיבו באבנים", מתאבלת וכן אמרו חז"ל (ברכות יח ע"ב) כי המת יודע מה שמדברים סביבו. וז"ס חפיפת הנשמה סביב ארמונה. לכן אין רחוק שבאלו י"ב חדש הראשונים יהיה לו נועם בג"ע התחתון. וכבר בארנו מעשה הגן מספיק למבין.

ואנשי מדות גיאוגרפים הבקיאים במדות הארץ יאמרו כי ג"ע תחת קו השווה שיום ולילה שוים. ובספרי רפואות ליונים הקדמונים וכן בספר אסף היהודי מסופר כי אספילקינזוס חכם מוקדני מהעיר מקדוניה וארבעים איש מן החרטומים הלכו הלך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למצוא קצת עצי הרפואות ועץ החיים למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ. ובבואם אל המקום ההוא, ויברק עליהם להט החרב המתהפכת ויתלהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש, ותשבת חכמות הרפואות מן הגוים ההם ימים רבים עד מלך המלך ארתחששתא. וכל הדברים האלה דברי אמת הם ידועים ומפורסמים כי רבים לבאי ארץ הלזו ארץ בני קדם יראו מרחוק להט המתהפך עכ"ל הז"ל.

עוד נחזור לומר כי יש במקום זה ר"ל בג"ע גמול גשמי ממש לזמן התחייה, והוא מה שאמרו חז"ל (ב"ב עה ע"א) מסעודת הצדיקים לעתיד לבא בג"ע. ואין כונה זו למילוי הכרס והנאות הגרון והחך, כי אין זה עניין המכוון אז. אמנם מאשר נודע כי בקצת מאכלים יתעוררו כחות הגוף ובהתעוררן יחזיקו גם כן כחות הנפש לאיזה עניין שיכוין האוכל להמשיך ולהישיר אליו. לפי שהמאכל והמשתה סבה לשמחת הלב להרחיק העצבון והדאגה אשר ברבות השמחה יתחזק כח השכל אשר בנפש להיות יותר מוכן לקבל המושכלות. כטעם אכילת יצחק אע"ה מעם בנו, והתקבצות בני הנביאים. ואפשר עוד כי אלו המאכלות המעודדים זכי הטבע מרבים השכל כמו שנאמר (בראשית ג, ו) ונחמד העץ להשכיל. והדברים הפרטיים אשר יעדו חכמים ז"ל לסעודה המעודדת מספיק למבין. ודע כי לא נרחיק לקחת מקצת הפסוקים על פשוטיהם מה שנאמין כי כולם עדות ומשלים לדברים פנימים ושכליים אשר יאריך מאד בביאורם.

ונשוב ונאמר עוד בענין האגדה ממה שאמרו חז"ל²⁵⁷ (תענית לא ע"א) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים בג"ע ומראין עליו באצבע הה"ד זה אלי ואנוהו. כונתם בזה ששיגו אנשי עוה"ב למעלת מרע"ה שנתעלה נפשו על גופו עד שנתבטלו כחותיו הגופניות ונתלבש תמיד רוח הקודש, כאלו ראיותיו ושמיעותיו בעין הנפש בלבד, לא בחוש העין והוא הראות והשמע האמתיים כדרך המלאכים וזכי הנפשות המדברות זו עם זו. כי ידוע כי שפה וחיתוך לשון אין אתם כי אם הודאה והשגחה מזו אל זו.

²⁵⁷ הנה לשון הגמ': מסכת תענית דף לא ע"א: "אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם כגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. ע"כ.

נשאר עלי לבאר עכשיו שכר האחרון שכל הבוטח בה' מייחל לו והוא עולם הבא, והוא עולם שיתחדש אחר התחייה. ומה שאמרו במקומות רבים²⁵⁸ איש פלוני מזומן הוא לעוה"ב. רצו לומר, כי הוא במעלה שמוכן הוא ומזומן הוא למעלה לעוה"ב, לא שיגיע עתה לעוה"ב. ודע כי עוה"ב שדברו בו חז"ל לא נתבאר עניינו בתורה אף בדברי חז"ל כדאיתא בגמרא (שבת סג ע"א. סנהדרים צט ע"א) כל הנביאים לא נתבאו אלא לעתיד לבא אבל עוה"ב (ישעיה טז, ג) "עין לא ראתה אלקים זולתך".

ונחלקו בו גדולי הדור הרמב"ם והרמב"ן: בעל המורה הרמב"ם דעתו בפרק חלק וביתר חיבוריו אמר שאין לגוף חלק לעוה"ב אך הנפשות לבד יונעמו בו. כדרך מה ששיגו בעולם השפל מענייני הגלגלים והכוכבים. ועל דרך זה אמרו חז"ל (ברכות יז ע"א) עוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן וכו'. ואחרי כי לא יהיה שם דבר גשמי ברור הוא שאז לא יהיו שמה הכלים אשר המה תכניתם לפעול פעולות הללו כי לא פעל הש"י פועל בטל, דבר ללא צורך. וחלילה לאל ית' להיות פעולותיו הנכוחים כפועל עובדי אלילים עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו. כן הבורא יתברך בעיני אלה כי יחשבו שיברא אברים לא לעסוק בהם. ואלה בני עוה"ב בעיני אלה האנשים אינם בעלי אברים כי הם גופניים ואולי הם עגולים או עמודים או קומות מרובעת אין אלה הסכלים המטומטמים כ"א שחוק לכל העמים עכ"ל מורה צדק. דברי רבי משה מיימו"ן.

והרמב"ן סותר כל זה בראיות ברורות הנמצאות במקומו בשער הגמול וביתר דבריו. ואמר כי עוה"ב עולם ה'בא הוא בהצמד הגוף עם הנפש. ונימוקו עמו כי אחז"ל בביאור (סנהדרין צב ע"א) "מתים שעתידי הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרים לעפרם" אבל יתקיימו לעד בחיבור זה כדרך שהתקיים מרע"ה מאה ועשרים יום בלתי אכילה. ונפשו היתה מתקיימת בגופו מזוהר זיו אור הגדול אשר האציל עליו האל ית', וישוב הגוף כמו הנפש והנפש תדבק במעלה העליונה, והנה בעיני בעל השכל הוקשה מאמר זה. מן האומרים שהשכר ההוא אל הנשמה לבד כי הם יודו שהעומדין בזמן התחייה שוב אינם חוזרים לעפרם. אמנם בהלקחם אל המעלה הגדולה ומלאכות יאבד ויתבטל הגוף כעניין אליהו בסערה וזה יהיה בהחזר האל ית' העולם לתוהו ובוהו. שוב נשוב לבאר שלא יתקשה בעיני סותרים מאמרינו בראיות שיהיו כלי הגוף בטלים, כי איננו רחוק בעין. כ"ש לסתור קבלה אמיתית כי אחרי שלא יהיה שם אכילה גשמיית כי אם אכילה ודאית שעליה נאמר (משלי טז, טו) לאור באור פני מלך חיים. כי אחרי שהיתה הבריאה משעת התחייה לצורך שמושים הגשמים אין

²⁵⁸ ברכות סא ע"ב. תענית כט ע"א. ע"ז י' ע"ב, י"ז ע"א.

הקב"ה חפץ בבטולם אחר כך. ועוד כי לא היתה הצורה על זה הדמות ללא סברא וטעם, רק לטעם נכבד אשר בו סודות עמוקים ובכך חפץ האל ית' בקיומם. ועתה נחזור לבאר סדר השכר אשר יזכו אליו עושי רצונו אשר הם המצות תכף אחר מיתת הצדיק זוכה לג"ע כמבואר והוא הנקרא עליה וישיבה של מעלה. ובבא הזמן. יהי רצון שיהא בימינו ימות המשיח והוא שתשוב המלכות לישראל וישובו לאדמתם. ומלך המשיח יהיה כסא מלכותו בציון ונסים רבים ונפלאים ועצומים הנגלים בזמנים כמבואר במאמר חז"ל.

ובסוף הזמן ההוא יהיה תחיית המתים, ואין זה רחוק בחוקו יתברך, כי היכולת בידו לברא יש מאין. ויהיו אנשי התחייה ההם מכירים את עצמם וכי הוא איש פלוני, וידע מיתתו ושעת החייהו הש"י. ואין קץ לכל הטובה אשר נאמר על אנשי התחייה. ויש מחכמי עמינו מאחרונים רוצים שימי המשיח יהיו שני פעמים: לפני התחייה, ואחרי התחייה, והוא הנאות ומתקבל אל הדעת. וידוע כי יש קץ ותכלית לזה המציאות כאשר בא בדבריהם. שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר העולם לתוהו ובוהו. ואחר כך יכנסו הצדיקים וכל ישראל לעולם הבא. לדעת מר וסיעתו בחבור הגוף עם הנפש ולדעת מר וסיעתו אין לגוף חלק כאשר ביארנו.

ומה שיש פסוקים בתורה המרחיקים התחייה בתחלת העיון כמו (איוב יד, יד) הימות גבר היחיה. (איוב יז, ט) כלה ענן וילך וכו'. (תהלים פח, יא) אם רפאים יקומו כו' (תהלים עח, לט) ורוח הולך ולא ישוב וכו' ודומיהם. דע, כי העניין כן אשר הנביאים מספרים טבע העולם והמנהג הנהוג. וידוע שטבע המציאות התחברות הזכרים עם הנקבות יולדות הדומה, וצמיחת הנולד מעט מעט עד שימות. ואין מן הטבע שיתהווה האיש ההוא שנית אחרי מותו. אבל יכלה ויותף מעט ממעט עד שישוב אל היסודות וכפי העניין הזה באו הפסוקים. וכתב רב סעדיה גאון בספר האמונות כי עניין הפסוקים נאמר על חולשת האדם ותשות כחו שאין לו יכולת להעמיד עצמו מקברו ולהחיות נפשו אחרי מותו, וראיותיו רבות כי דעתם אפס ותוהו.

עוד נשאר עלי לבאר שאלה גדולה למה לא נזכר בתורה פנה זו? רצוני לומר תחיית המתים? ואף האומר שיש לה רמז בתורה, תכלית הדברים מאד נסתרים. וכן על עולם הבא יטענו כך. אמנם עוה"ב ויום הדין נזכרים בתורה פעמים הרבה לאשר לו עינים לראות ואזנים לשמוע ולב לדעת. אבל העניין הוא כך שלא נזכר בפירוש כדי שלא יבינהו כל סכל ותועה בינה. ואף תחיית המתים מטעם זה, והוא מקובל איש מפי איש עד משה מסיני כשאר סודות עמוקים ודברי קבלה הרמוזים בתורה ולא נתנו להכתב בפירוש. ודע כי בצאת ישראל ממצרים, ובאו להכנס בעול תורה ומצות

היה למקצתם ואולי לרובם, דיעות מופסדות מחד אשר קבלו מן התועים אשר גרו בהם כגון: קדמות העולם והיות גלגל המקיף העליון ודומיהם. ובדיעות האלה יכזיבו הגעת הנבואה מאת האל יתברך לפני האדם ויכחישו את האותות והמופתים ויחשבם לכשוף ולתחבולה. כי תראה איך אומרים המתמיהים, כי היום ידבר ה' את האדם והוא שהיה הנבואה אצלם מכת הנמנע, כי איך יסופר למי שלא התבאר אצלו מופת אשר אין ראיה עליו כי אם האמנת הנביא. ושניהם נמנעים אצלו. גלל כן לכן כאשר רצה האל יתברך להדריכנו אל יושר תורתו וחקיו הטובים, חידש מופתים גדולים הכתובים בתורה עד שהתאמתו בהם הנבואה וחידוש העולם. כי מופת האמת ראייה גדולה על החדוש כמבואר. ולא הוציא בגמול ועונש מהעניין אשר הוא בטבע העולם, רק לעניין ראוי בהשארות הנפש והכרת והתמיד כלומר כך נהג הקב"ה תמיד הדבר כך. עד אשר נשתרגו חרצובי הפנות על צוארם ובהתאמתו בהמשך הדורות עד לא נשאר ספק בנבואות הנביא ובחדוש הנפלאות. ואחרי כן ספרו הנביאים תחיית המתים, אשר היא באמת מופת נפלא יוצא חוץ לגדר הטבע. ותשובת אלו הנבונים. מובנים ליודעי דת זרע אמונים. שהם בלתי ספק בלתי תחבולה. ועת לקצר פרט כל מלה במלה. האל ישימינו. בגנזי מעלה. ולזה ולבא. בסוד קדושים רבה. כדרך איש האלקים נבא. אל יופיו וטובו. כל אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו:

חסלת סדר אחרי:

קדושים

משלש אלה. הפרשיות. נכלל בהם. מצות ששים:

חוברות הן לך. מן הפסחים. גם הנזקים. הנם קשים:

לֹא תִלַּךְ רֵכִיל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דָּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה:

יט, טז

במתניתא תנא (זוהר ח"ג רצ"ד ע"ב) כאילו קטיל גוברין, וכאלו פלח לע"ז. וכולם בחד קרא "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, אני ה'". זכאה חולקהון דצדיקייא דעליהם נאמר (משלי יא, יג) ונאמן רוח מכסה דבר. הזוהר מחמיר באיסור "לא תלך וכו' ואומר שהעובר על איסור רכילות כאילו עובד ע"ז וכאילו ש"ד והכל נלמד מהפסוק. כתוב "לא תעמוד על דם" בסמוך ללא תלך רכיל, לומר לך שההולך רכיל כאילו רצח וכאילו עובד ע"ז כי סיום הפסוק "אני יי'". לעומת זאת הצדיקים שבידם מידע אינם פוצים פיהם ומכסים דבריהם.

"נאמן" ודאי דהא רוח דלהון מאתר קדישא משתליף. הצדיקים נאמנים כי רוחם ממקום קדוש באה וסימנא דא אוקימנא כל דמגלי רזיא בריא הוא דנשמתיא לאו איהו מגופא דמלכא קדישא, וסימן זה יהא בידך שכל המגלה סוד, נשמתו אינה חצובה ממקום המלך הקדוש ובגין כך לית ביה רזא ולא מאתר דרזא הוא. ולכן המגלה סוד אין בו סוד ולא ממקום הסוד בא וכד יפוק נשמתיא לא דבקה בגופא דמלכא דהא לאו אתריה הוא. וכשיפטר מן העולם נשמתו אינו דבקה בגוף המלך שהרי אין זה מקומה ווי לההוא בר נש ווי ליה ווי לנשמתיא. אוי להולך רכיל, אוי לו ואוי לנשמתו זכאין חולקין דצדיקא מכסין רזין כ"ש רזין עלאין דמלכא קדישא עלייהו כתיב וצדיקים ירשו ארץ. אשרי חלקם של הצדיקים מכסי הסוד של החברים, כל שכן סודות התורה של הקב"ה, עליהם כתוב "וצדיקים ירשו ארץ". כל זה מתוך ס"ז ס'פר הזוהר וכדלעיל.

אֶת זִקְתִּי תִשְׁמְרוּ בְּהִמָּתָהּ לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים שְׂדֵהָ לֹא תִזְרַע כְּלָאִים וּבְגָד
כְּלָאִים שִׁעֲטֶנָּה לֹא יַעֲלֶה עָלֶיהָ:

יט, יט

בהמתך לא תרביע כלאים וגו'. סוד זה וטעמו כי האל ית' ברא המינים בעולם כל דבר למינו כצמחים ובעלי נפש התנועה. ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים ברצון האל ית' לקיום העולם. והנה סבת המשכב שנרביע הבהמות זו עם זו לקיום המין, כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיבין ב' מינין מכחישין ומשנין מעשה בראשית, כאלו יחשוב שלא השלים האל יתברך כל הצורך בעולם, ויחפש הוא לעזור בבריאת העולם להוסיף בריות ומינים בבעלי חיים.

מצורך לזה מן הידוע כי כל מורכב מין במינו זולתו אין הפרי צומח, ויכרת הזרע ולא יוליד עוד. והנה פעולת ההרכבה ממינים שונים נמאס ובטל. ואף הצמחים המורכבים מין בשאינו מינו, וכלאי זרעים, אע"פ שגדלים ישתנו בכל טבעם וגם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה, ויהיה כל גרעין ממנו כאלו הורכב מב' מינין. ואמר בעל המורה הרמב"ם כי המדה זו היא להחזיק מדת הזהירות ולהרחיק תוספת התאוה כי ידוע שלא יתעורר איש ממין אחד וישכב את איש זולתו. אם לא שירכביהו בידים כאשר יעשו הפחותים מולידי הפרדים. ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה הפחיתות והעזות שיתעסק במה שאסרה התורה הקדושה.

וקרוב לזה איסור דלא תחרוש בשור ובחמור יחדיו שיבא לידי הרכבה ואיך יחבר בין הנפרדים והיו לאחדים. אבל יניח כל אחד שוקד ומתגלגל על טבעו ונמשך ומתנהג אחרי מקור שפעו כמה שנאמר בכל מעשה בראשית "למינהו" עכ"ל בעל המורה.

ומן המשכילים כת המקובלים נותנים טעמים למצות הללו, כי הם שלא לערבב הכחות העליונות המצמיחים והמגדילים להיות יונקים זה מזה. כדאיתא בבראשית רבה (י, 1) אין לך עשב מלמטה שאין לו שוטר עליו מלמעלה שנאמר הידעת חקות שמים וארץ וכו'. נמצא המערבב גידולי קרקע למטה מערבב הוא למעלה ומעילא לעילא עד א"ס, והוא הנקרא אפיקורס כופר ומין. כי משמאל יעשה ימין, ומשוה כבוד העבד לכבוד קונו. כאשר בארנו מספיק למבין.

ומאסור זה איסור שעטנז. אמנם כתב בעל המורה על דרך הפשט כי יש בו מריח ע"ז. כי היה מנהג הכופרים בזמניהם לקבץ מינים הרבה בלבוש אחד. וע"ד הקבלה הכל עולים בקנה אחד מלאות וטובות. וי"מ כי שעטנז רומז לב' מדות של מעלה המקטרגים לישראל שאלו אותיות שט"ן ע"ז והש"י הפרידם, והלובש שעטנז מחבר אותן הכחות ומערבב תפילתן של ישראל. ואמרו הלוּבש שעטנז בתפלתו, סנדלפון המלאך הקושר כתרים לקונו אינו מקבל תפילתו עם שאר תפילות, שנראה לו כעובד ע"ז שנותן כח לרוח הטומאה והיא נקרא שעטנז בת חמור ואביה צמר ופשתים יחדיו. וסימן התגין של שעטנז ג"ץ כתח"ק²⁵⁹ שיש שטן אחד הממונה על הלוּבש של שעטנז וכו'. ועל זה אמרו חז"ל שט"ן ע"ז, ג"ץ: צ'רור ג'דול והוא המלאך המות כמו שאמרו (ב"ב טז ע"א) יורד ומתעה עולה ומסטין, נוטל רשות ויורד ונוטל נשמה. והזיונים שבתורה רומזין שהעוסק בתורה יש לו ג' זיונים בידו וניצול מן המקטרג. וע"כ הם בשמאל הרומז למדת הדין וזהו שאמרו רז"ל בב"ר²⁶⁰ (שמו"ר מה, ב) "זינאות חגר להם הקב"ה ביום מתן תורה" ר"ל כלי זיין להנצל מכל פגע וממלאך המות. כמו שדרשו חז"ל (עירובין נ"ד ע"א) חרות על הלחות ר"ל חירות ממלאך המות. וזה היה העדי וכן תרגם אנקלוס (שמות לג, ו) אעדי תקון זייניהון:

וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל וְעִרְלֹתֶם עִרְלֹתוֹ אֶת פְּרִיָּו שְׂלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכְל׃ וּבִשְׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיָּו קָדָשׁ הַלֹּלִים לַיהוָה׃ וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית תֵּאָכְלוּ אֶת פְּרִיָּו לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

יט, כג-כה

כתב בעל המורה הרמב"ם בעניין הערלה כי מן הידוע שהמלמדים דעות השקריות יערימו ויעשו תחבולה לחזק אמונתם באמרם לבני אדם שמי שלא יעשה הפעולה

²⁵⁹ שעטנז ג"ץ גימ' 529 כמנין כתח"ק ע"ה.

²⁶⁰ תנחומא תצוה פרק יא.

ההיא המחזקת ומקיים אמונתם ותחול עליו מכת פלוני ואפשר שתקרה המכה ההיא יום אחד לאיש אחד במקרה ויכוין אל הפעולה וימשוך אחר הדעת ההיא המופסדת. וכן עשו בעניין האילן שיהיה אילן אחד לע"ז והיא האשרה ותלקה תבואתה יקריבו קצת ויאכלו קצת בבית הע"ז כמבואר להם במיני האשרה. וכן שמו לחק שראשית פרי כל אילן יעשו כן בו, רצה לומר שיקריבו קצתו ויאכלו קצתו בבית ע"ז. ופרסמו אז שאיזה אילן שלא יעשה כן בראשיתו ייבש וישל פרי. ולפחד בני אדם על הממון פחדו ומיהרו לזה. ועמדה התורה הקדושה נגד זה הדעת וצותה לשרוף כל אשר יוציא בג' שנים. וצוה באכילה נטע רבעי לפניו יותר, תמורת שהיו הסכלים אוכלים בבית תרפותם. ונטע רבעי הוא על מנהג תרומות וחלות וראשית הגז ודומיהם אשר ניתן כל ראשית לכבוד האל יתברך לחזק מדת הנדיבות ולמעט התאוה אל המאכל וקנות הממון. עכ"ל.

ועוד הוסיפו מן המשכילים טעם כי לא יבדלו הכחות זה מזה כראוי עד ג' שנים ולא יסירו רוב הליחות ומותרות. לכן אין הפרי גדל בג' שנים ראשונים מאכל ראוי בחק הטבע והוא שנקרא ערלה מלשון ערל שפתים אשר עניינו כבד.

פנימית הסוד לא אכחד. כתב הש"צ הש"ערי צ"דק כי ג' השנים והרביעית הוא סוד ד' מחנות שכינה שראה יחזקאל הנביא והם ג' קלי' הנקראות רוח סערה, אש מתלקחת וענן גדול והרביעית נקראת קליפת נוגה ושראה אליהו והרביעי דקה. וכתבו המקובלים כי ג' שנים רומזות לג' אבות הכוללין כל הכחות הצריכין לעבור על האילן והרביעי העטרה הנתנה לראש פנה, והפרי קדש כי יד ה' עשתה זאת. וזהו הלולים הלולי"ם והנהנה ממנה תוך ג' שנים כאלו נהנה בלא ברכה ומושך הערלה ומכסה העטרה. ובשנה החמישית יצא מן הנאצלות אל הנבראות וע"כ הותר לאכלו.

ויש מקובלים שכתבו כי הג' שנים רומזים לקו השווה תפארת והנצחיים נצח והוד. והרביעי קודש הלולים הוא צדי"ק דהיינו יסוד. ובחמישי נאכל רומז לה' אחרונות [אחרונה] כי משם התפשטות כל דבר. והרמז (ויקרא יט, כה) "להוסיף לכם את תבואתה"²⁶¹ תבואת ה':

(הג"ה) כתב הזוהר שג' שנים הראשונים כחות הטומאה שולטת באלו לפיכך נקראת ערלה וכל פירותיה נולדו מן הכחות ההם. והנהנה מהם נהנה ממדרגות הטומאה הנקראת ערלה. ולבעלי הקבלה קליפת אילן העליון כתב הר"ק כי תוך ג' שנים הראשונים פועלים בו בעלי כשפים

²⁶¹ וקשה שהרי כתוב בתורה תבואתו. ונראה שהרב התכוין לתבואתה הכתוב בירמיהו ב, ג שכן דרשו עליו בזוהר שמות דף ק"כ ע"ב.

פעולותיהם מג' שנים ואילך נמשך על הנטיעה כח אחר של קדושה והלולים וזהו טעם להוסיף לכם תבואתה ר"ל תבואת ה':

וכתב החכם רבי עזרא כי כחות האילן נפרדים זה מזה עד ג' שנים וזהו טעם שתינוקת פחותה מג' שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין שבתוליהן לא נגמרו לכך. יחזרו בתוליהן. ג' שנים ויום א' הוא כנגד שנה רביעית שהוא נטעי רבעי עכ"ל:

אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשַׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:

יט, ל

את שבתותי תשמרו. כתב הרב ז"ל כי שבתותי רומז ב' שבתות ר"ל שבת הגדול דהיינו בינה ושבת שהוא מקדשו שהוא כנסת ישראל. וצוה בו שמירה ומורא גלל כן לכן אין מלאכת בית המקדש דוחה שבת והמקדש. כי האשה ברשות בעל"ה והוא ימשול בה. ולזה רמזו רבותינו ז"ל אין מבטלין תינוקת של בית רבן לבניין ב"ה כי בניין נערים סתירה וזה מובן.

וְאֲנִי אֶתֶּן אֶת פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מוֹרְעוֹ נָתַן לְמוֹכֶלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלִזְכֹּל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי:

כ, ג

למען טמא את מקדשי. פרש"י זו היא כנסת ישראל שהיא מקודשת לו וכיון הסוד ר"ל לשמו הגדול:

וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל הָאֲבֹת וְאֶל הַיָּדְעָנִים לִנְזֹת אֲזֹרֵיהֶם וְנִתְּתִי אֶת פָּנַי בְּנִפְשׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

כ, ו

והנפש אשר תפנה אל האבות וגו'. ייחס בו הכתוב כרת כי חמור הוא מאד, ותועלת מרובה. כי אילו התירה התורה לשאול באוב וידעוני וכל כיוצא בזה לא שבקינן חיי לכל בריה מטעמים רבים. ואמר חכם אחד אלו התירה התורה הקדושה להשתדל בדברים הללו יש השבעה שיכולים להשביע למת שיאמר מה שבעלת אוב רוצה אם אמת אם שקר. ואע"פ שהוא אינו רואה, בעלת אוב רואה. והיו עובדי ע"ז משביעין לעבוד ע"ז ודברים כאלו ויותר אפי' בלא השבעה, כאשר ידוע לבעלי כשפים הה"ד

(ישעיה יט, ג) ודרשו אל האטים²⁶² ואל הידעונים (ישעיה יט, ד) וה' מסך בקרבם רוח עועים והתעו את מצרים". לכן אסרה התורה.

והדבר ידוע מחכמת עליונים אע"פ שמת הגוף, הרוח נשאר הרב רומז למיתת המלכים שהכלים שלהם נשברו והרוח נתקנת לאט לאט. וראייה משמואל הרמתי שמת, ודבר אחר כך עם שאול אחר מותו מה שלא עשה שום נביא הה"ד למחר את ובניך עמי במחיצתי ותהא מיתתך כפרתך. וכן רבי אחאי בן יאשיה שדבר אחר כמה שנים שמת. ויש ענין באוב הנשאל בגולגלת עולה כדרכו. והנשאל בזכורו הופך רגלו למעלה. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר ויברא ה' אלקים את האדם בצלמו והופך הפסוק בצלם אלקים ברא אותו.

וכן יש עניין נפלא שבעלת אוב רואה ואינה שומעת, והדורש שומע ואינו רואה. ואותה שמיעה כל כך דקה ונכנסת לאזניו שכל סביבו לא ישמעהו זולתו. כמה שנאמר (ישעיה כט, ד) "כאוב מארץ תצפץ". כאלו אדם מלחש לחבירו באזניו דרך קנה, ובעל אוב רואה בכואה.

ויש מן המשכילים השואלים איך ידבר המת שיעלה באוב שכבר יש שנים רבות שמת וגופו כלה איה שפתים וחתוך לשון ואם כן הדבור מהיכן יוצא? וכן אחז"ל באגדה (שיהש"ר ז, טז) במדרש בפסוק שפתותיו שושנים אל תקרי שושנים אלא שושנים שנאמר דובב שפתי ישנים.

וסוד זה אימת אותו בעל הרז ממעשה שהיו בשני מכשפים שהיו בעיר אחת וראו בחור אחד עצוב עד מאד ושאלוהו על מה ועל מה? והשיב להם דבר מחמת שנתרחק מאביו ימים רבים ושלא שמע ממנו אם הוא חי או מת. אמר ליה תן לנו חצי זקוק כסף ותכתוב אגרת ונביא לך היום בשורה מאביך וכן עשה כתב לו אגרת אמר ליה האחד תנהו בפי חבירי ועשה כך. עשה מה שעשה וחבירו נפל לארץ כאלו הוא מת והניחו שם כשעה חדא וחזר ועשה מה שעשה וחבירו מזדעזע וישב ואחר כך קם על רגליו ואמר ליה טול כתב זה מפי חבירי ואז לקחו והנה היה מכתב של אביו שאלו הבחור היאך עשית אמר ליה הלכתי אל בית אביך ונראה לו כאלו הלכתי במלבושי שאני לבוש בו עכשיו ונתתי כתבך ליד אביך. ואמר לי תשאר הנה ז' ימים. אמר ליה לא אוכל יש לי לילך מיד ואם תשיבני תשובה מיד אלך. ואז נתן לי וכאשר

²⁶² הוא שם משמות ע"ז.

חברי עשה מה שעשה היה במלבוש הנשמה כאלו היה לו גוף לעיני מי שנשתלח לו ומלבושיו כאלו עליו.

דוגמת זה אל יקשה בעיניך על הנשמות מאין הדבור יוצא. ואם תאמר שד הוא זה אינו מאחר שאמר הכתוב בשמואל (שמו"א כח, יז) "ויעש ה' אלקיך לך כאשר דבר בידי" וגמירי (מגילה ג' ע"א. סנהדרין מ"ד ע"א) דלא מפקי שם שמים לבטלה נמצא שהמת עצמו מדבר. ואם יקשה בעיניך וכי גרע שמואל הנביא מן רבי חנינא שאמר (סנהדרין סז ע"ב. חולין ד' ע"ב) אין עוד מלבדו. ומן רב טובי בר מתנה²⁶³ (ב"ב נח ע"א) שתפס לההוא גברא בדיקניה ער שחתכו לזקן. ולמה לא עשה שמואל כן דתפש לאמגושא בדיקניה? אלא על כרחך צ"ל שהיה לטובתו של הנביא. או הוא דבר שאי אפשר להיות אלא כאותו הדבר שאם ידע הנביא לא יהיה הדבר ולא יבא. הה"ד (מל"ב ד, כז) וה' העלים ממני ולא הגיד לי. שאם ידע הנביא שיחלה או שימות לשעתו יתפלל עליו. ככה ענין שמואל לא ידע שתעליהו בעלת אוב שלא יתפלל ויבקש רחמים. וחפץ האל ית' שיגיד שמואל לשאול לילך למלחמה ויפול הוא ובניו שמה ויהיו עמו במחיצתו דאי לאו הכי היה מחביא עצמו.

ומצאתי טעם למקובל מדוע אוב אינו עולה בשבת. הדבר ידוע בדברי חז"ל שאור גיהנם אינו שורף בשבת לא לפושעי ישראל ולא לפושעי אומות. כההוא עובדא דאמר רבי מאיר (מדרש עשרת הדברות) לאותו רשע קבר אביך יוכיח נמצא שינוחו מצערם והמעלה אוב לצעירים [לצערם] קאתי. כדאיתא במדרש למה הרגזתי לעלות גבי שמואל שסבור היה שהיה יום הדין והביא מרע"ה עמו כי אין דנין צדיק כ"א לפני בן גילו כדי שלא יתבייש:

הג"ה מצאתי מגילת סתרים ענין אוב ומעשיו וז"ל בקוצר מילין מפי יודעיו שצריך איש ואשה שיעמוד על הקבר זה בראשו וזה ברגלו ובאמצע יש להם קשקוש ואומרים השבעה הידוע להם ומקשקש הקשקוש והאשה רואה והאיש שואל ואומר להם עתידות. וזאת השאלה ברורה לשואלים השדים מכל שאר המעשים, גלל כן לכן פרט לך הכתוב אותם כמו שאמרו חכמים ז"ל והלא אוב וידעוני בכלל מכשפים היו כו'. ומפני שענין זה

²⁶³ מסכת בבא בתרא דף נח ע"א: "ההוא אמגושא דהוה חטיט שכבי. כי מטא אמערתא דרב טובי בר מתנה תפשיה בדיקניה. אתא אביי א"ל במטותא מינך שבקיה. לשנה אחרייתי דור אתא תפשיה בדיקניה אתא אביי לא שבקיה עד דאייתי מספרא וגזיא לדיקניה". תרגום: היה כומר שהיה חופר בקברים. כאשר הגיע למערה של טובי בן מתנה תפשו רב טובי (שנפטרו) בזקנו. בא אביי וביקש מרב טובי שיניח לכומר. לשנה אחרת בא הכומר (שלא למד לקח) ושוב חפר בקברו של רב טובי ואז רב טובי תפסו שוב לכומר בזקנו. בא אביי וביקש מרב טובי להניח לו לכומר אלא שהפעם רב טובי לא סלח לכומר ולא נותרה ברירה לאביי אלא להביא מספריים ולגזוז את זקנו של הכומר ובכך נחלץ מידי של רב טובי.

נגמר ע"י שניהם אמר קרא איש ואשה כי יהיה בהם אוב וגומר עכ"ל. ובמיימוני בספר מדע בהלכות ע"ז בפ"ו וז"ל כיצד מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר קטורת ידוע ומקטיר שרביט שלו וכו':

כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוֹמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל דְּמִיּוֹ בּוֹ:

כ, ט

כתב הרב ז"ל כי הוא חוזר לראש הפרשה (יט, ג) "איש אמו ואביו תיראו". ועל דרך הסוד בעבור שאמר (יא, מד) "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם". (כא, ח) "כי אני ה' מקדשכם". כי השם הנכבד הנקרא אני הוא המקדש, כי הוא אבינו גואלינו מעולם. ודין הוא שהמקלל המשתתפין ביצירה (קידושין ל ע"ב. נדה לא ע"א) שחייב מיתה. והיינו טעמא שסמך לכאן "הנואף והנואפת" וכן הקדימו לכל ערות שבתורה כדי שיהיה קורא לאביו ולאמו נואף ונואפת, כי היה להם לקדש עצמם בשעת תשמיש ולא יהיה אשם. עמלם ישיב בראשם. ומודבש יהי דבשם. כי לא שמשו יפה. לעשות מן המוצנע תורפה. החזק הוא הרפה. יולידו בן שהוא מקללם. כאלו הם מעמון ומואב אשור ועילם. ישיב להם כפעלם. עפר רובץ על תילם:

חסלת סדר קדושים:

אמור

מכלל וגמול חסד. טובים לחייבים. נכלל והלכת. דרכיו וכן לשמור:

חיים ומות הם. בדי בני אהרן. מותרים לטמאות את. רשום בסדר אמור:

דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרַעךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לְזֶוֹם אֱלֹהֵיוֹ:

כא, יז

אמור איש מזרעך לדורותם וגו'. על דרך הפשט לא יגדל אדם אצל ההמון אם לא יהיה בתכלית השלימות. אבל בעלי קבלה אומרים כי בהיות הכהן שלם בלי מום מוכרח למעלת צד שפעו ושרשי גזעו המעולה במעלת הגדולה, על כן יהיה במעלה ושלימת המעלה:

וְהִנִּיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לְרִצְוֹנְכֶם מִמִּזְבֵּחַת הַשִּׁבְתַּת יִגִּפְנוּ הַכֹּהֲנִים:

כג, יא

והניף את העומר וגומר. מצות העומר ביום השני של פסח, וכבש עמו לקרבן כמו שנאמר (ויקרא ב, יד) "ואם תקריב" וגומר.

וַעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַנִּיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כִּכְשִׁי תַמִּיּים בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה:

כג, יב

ועשיתם ביום הניפכם את העומר. העניין הזה כעניין: יום הבכורים, וראשית דגן ותירוש ויצהר, וראשית הגז, ובכורות. אשר מן הראוי לתת ראשית כל בכורי כל לבית אלהינו יתברך שמו למשרתיו. ולהיותו יתברך קודם כל ראשית לכן יותן כל ראשית לכבודו. ויקריב עמו רק כבש אחד המורה על אחדות:

והיות הענין הזה בפסח כי אז הוא זמן הקציר וקמה על השלימות. והיות עומר בא מן השעורין אולי החיטין אפילות הנה. וככה כל המצות סבותם ידועים אצל המתחכמים זולת הכמוס עמהם חתום באוצרותם. כלומר הטעם הפשוט להיות כי השעורה מבשילה קודם החטה. אך על פי הסוד יש טעמים נוספים.

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמּוֹצֵרֶת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַ שָׁבָתוֹת תְּהִינָה:

כג, טו

וספרתם לכם ממחרת השבת. הנה מספר הימים מיום התנופה עד יום הבכורים במספר השנים אחר מן השמיטה עד היובל והטעם בהם אחד. שבע שבתות שבע שמיטות הנה וחג השבועות הוא היובל כמו שנת החמישים. והנה שנת השבע זו המלכות והיובל זו הבינה.

מִמּוֹשְׁבֵיכֶם תִּבְיֹאוּ לָזֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֹלֶת תְּהִינָה זֶמֶן תִּאָּפִינָה בַּבֹּרִים לַיהוָה:

כג, יז

חמץ תאפינה. ציוה שתהינה חמץ לפי שהם תודה כי התודה היא במלכות החמוצה ממדת הדין כי (ירמיה ה, כד) חוקות קציר ישמור לנו. וקרבן תודה באה על לחם חמץ. ואולי איסור החמץ מפני שהרומז למדת הדין ונקרא חמץ כאשה נקרא היין אשר יקהה, חומץ. והלשון נגזר מלשון (תהלים עא, ד) מעול וחומץ. כי נגזל מעליהם טעמם. וכן (תהלים עג, כא) "יתחמץ לבבי" כי יכעס ויאבד ממנו טעמו. ובעבור שהקרבות באות לרצון הנכבד השם יתברך, לא יבואו מן הדברים אשר להם היד החזקה הרומזת למדת הדין הקשה. וכן לא יבואו ממינים המתוקים הרומזים לחסיד עולם

רק מן הדברים המזוגים. כאשר אמרו (פסיקתא דבתי מ) בבריאת עולם שיתף מדת הדין עם מדת הרחמים וברא בו עולמו. ובעל המורה הרמב"ם כתב טעם מפורסם כי הוא הרחקת דיעות מופסדות כאשר ידוע מספרי הכוחות שהיה מנהגם להקריב כל קרבנם שאור ומלוחלכים בדבש. ועל דרך הקבלה מבואר. והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא קרבן כדין תורה ביום עצרת. וזהו שאמרו חז"ל²⁶⁴ לעתיד לבא כל הקרבנות בטלים וקרבן תודה אינה בטלה לעולם. כי כן מצה וחמץ כעין עוה"ב כי אינו מלא רחמים כמכריע ראשון כי תתעלה ברחמים ויהיה אור הלבנה כאור החמה ודי. דהיינו החמץ רומז למלכות והמצה לתפארת. "לעתיד לבא" שזה היסוד²⁶⁵ והוא הנקרא "העולם הבא" כשהמלכות תתעלה אליו, ולכן קרבן תודה שהוא המלכות אינו בטל כי יהיה כמו המצח.

דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּזֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶזְדָּר לְזֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שִׁבְתֹּן זְכָרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ:

כג, כד

ענין יום זה, כי האל יתברך קבעו מועד לכל חי לדון בו עמים ומקרי עולם השפל, והודיעו ליצוריו להיות חפץ בצדקם להיות להם הערה בתשובה ויעוררו משנתם. לכן יתקע בשופר והעם יחרדו. אבל בעלי הקבלה אמרו כי ענין השופר לרמז פליאות מראות נוראות כי הוא התרועה הוא שעמדה לאבותינו ולנו שנא' (תהלים טז, טז) "אשרי העם יודעי תרועה". אם כן יהיה כוונת הפסוק "יום תרועה יהיה לכם" שיהא היום לתרועה לנו. וכן "זכרון תרועה מקרא קודש" שיהא הזכרון לתרועה כלומר היסוד הנקרא זכרון הוא יתייחד עם המל' הנק' תרועה כאשר תעלה אליו ולפיכך הוא מקרא קודש כבר ידעת שהקדושה במל' ולכן אמרו המקדש אש'ה. ולא הוצרך להזכיר בשופר כי השופר רומז לתפארת, והתרועה כי יהיה הוא יום הדין מלכות ברחמים בתפארת ולא תרועת מלחמה שהיא במלכות. מטעם זה הזכיר הכתוב תרועה שכבר קבלו אבותינו איש מפי איש עד משה מסיני שכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה והוא סוד (תהלים מז) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. ולמה לא הזכיר תקיעה כלל לא בר"ה ולא ביוה"כ? אבל התקיעה הוא הזכרון והוא השופר תפארת והתרועה מלכות²⁶⁶ כשמה כן היא. ולא יתעלם ממך סוד נמצא בספרי הקדמונים מה שקראו חכמים ז"ל "יום הזכרון" הוא רמז לשם הגדול כי כבר ידעת

²⁶⁴ ויק"ר ט, ז. ויק"ר כז, יב. תנחומא אמור יד. ילקו"ש ק, תתנד.

²⁶⁵ בדרך כלל העולם הבא הוא בינה. כאן פירשתי לפי הרמב"ן שאומר שהעולם הבא זה היסוד כי דברי הרב מכריחים כן כיון שאמר "כי אינו מלא רחמים כמכריע ראשון". אנו יודעים שמכריע ראשון זו התפארת ומכריע שני זה היסוד. אם נאמר שהבינה זה העולם הבא הרי היא רחמים יותר ממכריע ראשון.

²⁶⁶ "מקום מלכות" ע"ה גימ' תרועה.

שיום הוא בתפארת והזכרון יסוד והם כולם תפארת והתרועה לשם הנכבד התרועה היא במלכות מקום השם הנכבד שם אדנות.

ואיתא ב"שם טוב" כי בראש השנה מדת הדין מלכות מתעלה ברחמים תפארת ולכן אנו אומרים עמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים והקב"ה דן בה את עולמו. וביום הכיפורים השם הגדול שם הוי"ה שהוא בתפארת יורד ממדה למדה עד מדת הדין מלכות. והרב הרמב"ן ז"ל כתב כי בראש השנה מתייחד במדת הדין דהיינו שהתפארת יורד אל המלכות ובה מנהיג עולמו, וביום כפורים במדת רחמים דהיינו שהמל' עולה לת"ת. והוא מאמרם ז"ל ביום הכפורים "אל מלך שזו המל' יושב על כסא רחמים תפארת". כי בשעה שהעולם ברצון אז הכת'ר מתעלה בסוד א"ל ואז כל העולם כלו ברחמים. וי"א כי בר"ה יום הדין ברחמים דהיינו שהמלכות עולה לתפארת וביורה"כ יום רחמים בדין דהיינו שהתפארת יורדת למלכות.

וזה טעם בנסוע המחנות תרועה יתקעו למסעיהם. כבר ידעת שתורעה תרמוח למדת הדין והתקיעה לרחמים, תרועה מלכות ותקיעה תפארת, תרועה השם הנכבד ותקיעה השם המיוחד כי בתרועה יפלו שונאיהם, והלשון מובן מפני שהיא כלולה מן הרחמים. תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה לכלול אותה ברחמים בשני מכריעים. וזהו טעם שבמסעיהם נאמר (שמות יד, יט) "ויסע מלאך האלהים" וכתוב (במדבר י, לה) "ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך" כדרך (תהלים לד, יז) "פני ה' בעושי רע". שהם פנים של זעם. ובתרועה נפלה חומת יריחו.²⁶⁷

(במדבר י, ז) "ובהקהיל הקהל תתקעו ולא תריעו" כי בתקיעה שהיא פשוטה ירוחמו הם, כמו שנא' (במדבר י, לו) "ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל". כטעם (דברים לג, ה) "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם", כי בהתאסף היה ה' צבאות המלך במשפט. וסודו מובן מן (ישעיה ה, טז) ויגבה ה' במשפט כי י' ימי תשובה שבין ר"ה ליה"כ ירמזו לי' ספירות בלימה, וביורה"כ יתעלה בהם שנאמר (ישעיה ה, טז) ויגבה ה' צבאות במשפט וגומר, כידוע בקבלה. וכן יש אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו יפלס ה', במאזנים, משפט:

אֶף בְּעֶשְׂרֵי לְזוֹרֵשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכְּפָרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַיהוָה:

²⁶⁷ יהושע פרק ו': (ד) וְשָׁבְעָה כְּהֻנִּים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאֹרֶן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּסְבּוּ אֶת הָעִיר שִׁבְעַת יָמִים וְהַכְּהֻנִּים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפְרוֹת: (ה) וְהָיָה בְּמִשְׁךָ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשִׁמְעֶכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר יִרְעוּ כָּל הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנִפְלְאָה חוֹמַת הָעִיר תִּחַתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נִגְדּוֹ:

כג, כז

"אך" בעשור לחדש השביעי הזה. על דרך הפשט הוא כמו "אכן" לאמת הענין וחבריו רבים המפורשים ע"ד זה. וכתב בעל המורה הרמב"ם מורה נבוכים (ח"ג, סוף פרק לו) טעם מספיק על דרך הפשט ונכון הוא לפרסם להמון פן ידינוהו ללא טעם וימשך לב ראשי עם. וז"ל: "היום הזה נותן דעת התשובה אשר היה מן הדעת אשר לא יסודר מציאות אנשי התורה אלא בהאמין אותם, וזה אי אפשר לאדם שלא יחטא ויפשע שיסכול בדעת שיבחרהו, או יחזיק מדה בלתי נבחרת באמת, או לתגבורת תאוה או כעס. ואם לא יאמין העם שיוכל לתקן זה המעוות לעולם היה מתמיד על טעותו, ואפשר שיהיה מוסיף מידי יום ביום אחרי שלא יהיה לו תחבולה לשוב. אך עם אמונת התשובה יתקן וישוב לטוב שבענינים, ויותר שלם ממה שהיה קודם שחטא. ולזה רבו המעשים המקיימים זה הדעת כמו הוידויים והקרבנות על השגות והתעניות, עם מה שידוע גודל התועלת אשר בתענית להחליש ולמעט כח המתאוה. כי בהמשכו לעידונים יגדל הכח ההוא, וברבותו יתחדשו המהומות העמומות והקלולים הגדולים בגוף ובנפש כאשר ידוע. עם מה שהעידו בעלי הקבלה אשר ימשך עליו משפע נפש מאדים וירד בעומק רע ולמות ברע. הנה התחברו והצטרפו כל אלה המעלות ביום הזה וסבתו ידוע ומבוארת אשר ירד בו אדון הנביאים בלוחות שניות ובשר האומה הקדושה סליחה ונקבע לנצח תשובה עבודה גמורה, ונאסר בו כל הנאות גשמיות וטורח הגוף לתועלתו ולא יעשו רק הוידויים ולשוב בכללה מן החטאים.

ולבעלי הקבלה ענין במספר הימים מיום הדין אשר בר"ה והעשירי יהיה קדש. ונאסרו כל עניני גשמים והתשמישים להיות המשפט בקדש הקדשים ואין בו לא אכילה ולא שתיה. והוא מעין עוה"ב מלא שפע כרימון. וכן אויר קדמון אין בו השגה כלל כשאר הימים. ע"כ דן עולמו ברחמים:

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּזִמְתִּי עֲשֹׂה יוֹם כְּלוֹדֵשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה זֶה הַסְּכּוּת יִשְׁבְּעַת יָמִים לַיהוָה:

כג, לד

חג הסוכות שבעת ימים לה'. על דעת חכמי המחקר ורודפי הפשט כי היותו בזמן הזה, והאסרו במלאכה הוא להתפרסם העניין כי זולתו יפנה כל אחד לדרכו ולא יוודע הנס. ואולי סבת האסר כל המועדים במלאכה, עם היותם כולם זכר לחירות מצרים, וכי נתנו אחר עמל שלו ושקט אחרי עצב. וכן לקוח ביום הראשון לולב ואתרוג. ואמר בעל המורה כי בהתייחד שני מינים הללו בזמן הזה מצורף הוא

למצוות סוכה. והזכיר אותות המדבר כי אחרי צאתם מארץ צמאון לא מקום זרע ופרי האדמה ואין מים לשתות אל מקום רחבת ידיים ועץ פרי ומקום יאורים יקחו מן המינים להודות בו לאל גואלם, ולהזכיר חסדו עלינו. ולהתייחד המינים ההם הידועים הוא להיותם נאים לריח ולמראה וליופי דליותם ורעננים. והם הנמצאים בזמניהם בארצות ההם לרוב. ואף כי הם יעמדו בליחותם ושלמותם משך ז' ימים, אשר הוא היקף שלם. ודע שז' ימי החג רומזים לשמיטת העולם ולהקיפם שכל אחד מנוחה לחי עולמים. ולפי היות כל אחד עולם בפני עצמו וקדושה בפני עצמו וקרבתוניהם מחולקים וגומר הלל בכל יום כמבואר. וזה החג הוא רגל יעקב למבין. ומאשר לא נאסרו במלאכה כל ז'. הוא רומז שהימים הללו הם ימי המעשה והם יסוד כל פעולה המשתלשלת מהם. אמנם לא חול גמור כי כולם קדושים ובתוכם ה' אמנם לדבר האבוד הותרו לרמוז שהם קיום הכל ולא יאבד דבר.

פנימיות הסוד לד' מינין שבלולב לא יתעלם ממך. דע שפרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה. ובו חטא אדם הראשון שנאמר (בראשית ג, ו) "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים" ומתרגמין תרגם אונקלוס מילת תאוה דמרגג, נמצא שהחטא בו לבד. ונחנו נרצה לפניו עם המינין הללו. וכפות תמרים הוא הראש וכל העלין שבלולב תלויים בשדרה זו למעלה מזו וכולם יונקים משורש אחד והוא דוגמת לעניין גבוה מעל גבוה. וקו אמצעי כפול זו התימות וגבוה על כולם נגד חוט השדרה. והנה הלולב עצמו גבוה נראה יוצא מכולם אלקי יעקב יקרא אדון העולם. ועליו מברכים על נטילת לולב ונוטל בימין מיסוד המאמין, ואתרוג בשמאל שזו המלכות הבנויה מהגבורות שהם בשמאל נודע גם היום גם מתמול, מאכילת אדם הראשון. וענף עץ עבות. הג' בדים רומזים לשלשה ספירות: זרועות חו"ג והמכריע תפארת. וערבי נחל כנגד הנצחיים נו"ה כענין (תהלים סח, ה) "סולו לרוכב בערבות" כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים, על כן אין אתרוג עמהם באגודה כי הוא נגד שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומי דראשון אחד בכח ולא בפועל, וכן בשמיני אין צריך אתרוג כי הוא בעצמו אתרוג, הה"ד "וענף עץ עבות" שענפיו חופים את רובו. משל לאדם שיגן על ראשו בב' זרועותיו ענף לשמאל וענף לימין נמצא עץ באמצע. ולמה נאמר בו עץ? הרי הם חג"ת? ומשיב משום שהוא שורש האילן. כבר ידעת שנה"י ענפי החג"ת הם והעץ הוא כל הו"ק שהם חגתנה"י. ואיתא במדרש (מדרש רות זוהר חדש. הבהיר אות קע"ב) משל למה הדבר דומה? למלך שעלה בלבו ליטע בגנו ט' אילנות זכרים והם כולם דקלים, אמר כשיהיו כולם מין אחד אי אפשר להתקיים. פירוש המלך הוא מלך מלכי המלכים שהוא האי"ס ב"ה שעלה בלבו להאציל את ה' ספירות להנהיג בהם את עולמו. וכבר ידעת שאין למעלה זכר ונקבה אלא משפיע ומקבל

ואם כל הספירות יהיו משפיעים, מי יקבל השפעה? מה עשה נטל אתרוג ונטע ביניהם והוא אחד מאותן תשעה שעולה בלבו להיות זכרים. מה עשה? נטל אתרוג אחד שזו ספירת המלכות ומאי הוי אתרוג היינו נקבה, היינו דכתיב פרי עץ הדר והאתרוג הוא נקבה כי עליו נמאר שהוא פרי של עץ הדר וכבר ידעת שעץ היינו ת"ת והדר היינו יסוד והפרי שלהם מל'. ואמאי פרי עץ הדר? דמתרגמין פרי עץ אתרוגא. כפות תמרים לולבא. ומאי הדר היינו הדר הכל. ומדוע פרי עץ הדר הוא האתרוג? כיון שכך גילה לנו התרגום אונקלוס "אתרוגין" והיינו הדר דשיר השירים דאמור ביה מי זאת הנשקפה וכו'. והדר זה היינו המלכות אותה משבח הדוד בשיר השירים ואומר עליה מי זאת דהיינו המלכות הנקראת זאת וכו'. והיינו ע"ש נקבה ועל שמה נלקחה נקבה מאדם הראשון, שאי אפשר להתקיים עולם השפל בלתי נקבה כו'.

ומאי ערבי נחל? אלו שוקי האדם שהם שנים נצ"ח והו"ד. ומאי לשנא דערבי? מה פירוש ערבי נחל דווקא? משום דגדול שבה הוי למערב וממנו יונק כחו ומשיב לשון ערבי הוא לשון מערב והגדול שבה היינו נצח נוטה למערב היינו למלכות וממנה יונק כחו. ושל צפון הוא הקטן ממנו מהלך חמש מאות והוא ברוח צפונית מערבית ובו פועל ושל צפון הוא ההוד שהוא גבורות והוא מרחק חמש ספירות מהבינה שהיא שורש הגבורות והוא בקו שמאל בג"ה ונקרא על שמו, והם שניהם ערבים.

פירוש אחר, "ערב" שפעמים מערכים פעולתם זו עם זו. פירוש אחר למילה "ערבי" הוא מלשון התערבות וערבוב ומאי "ערבי נחל"? ומה הפירוש ערבי נחל? על איזה נחל מדובר? ע"ש המקום שקבועים בו ששמו נחל. הה"ד (קהלת א') "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא" רצה לומר כל ספירה וספירה נקראת נחל. ומפרש: המקום בו קבועים הנצח וההוד הוא בתפארת הכולל כל שש קצוות: חגתנה"י ועל קצוות אלו נאמר "כל הנחלים וכו'" ²⁶⁸ "והים" והים לאיזו ספירה ירמח? היא העשירית היא המלכות שהיא עשירית היא השוקת כי שם יריקו שפעם. ומאי ניהו י"ם? הוי אומר זהו אתרוג. כוונה אחת היא. כלומר ים ואתרוג הם המלכות ים בהקשר לנחלים ואתרוג בהקשר לד' מינים. ומנלן שכל מדה ומדה נקראת נחל? שנאמר וממתנה נחליאל. כבר פירשנו ²⁶⁹ סוד א"ל.

²⁶⁸ וכך פירש בספר הזוהר בראשית (טז ע"ב) וְלִקְבֹּל הָאֵי דְרָגָא עֲבָד שְׁלֵמָה יִמָּא לְתַתָּא עוֹמֵד עַל שְׁנַיִם עֲשָׂר בְּקָר. וְהָאֵי יִמָּא לְעִילָא אִיקְרִי י"ם מְאִי טַעְמָא אִיקְרִי י"ם אֱלָא בְּגִין הָהוּא דְרָגָא דְצַדִּיק דְאִמְלִי לְהָאֵי י"ם אִיקְרִי יוֹם דְּכִתִּיב (בראשית א') וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם וּכְתִיב (תהלים צ"ז) אוֹר וְרוּעַ לְצַדִּיק, וְהָאֵי נְהִיר בְּרָגָא דְשִׁמְא קְדִישָׁא דְבִיָּה אִמְלִי לְהָאֵי י"ם דְאִיקְרִי ה"א תַּתָּא (בתראה דשמא קדישא). הָדָא הוּא דְכִתִּיב (קהלת א') כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם כֹּ"ל דָּא דְרָגָא דְצַדִּיק דְאִיקְרִי כָּל בְּגִין דְּכָל תַּפְנוּקִין נִפְקִין מִנִּיהַ הַנְּחָלִים אֲלִין חֲמֵשׁ דְרָגִין דְעַמִּיהַ הוֹלְכִים אֶל הַיָּם לְאִמְלִי (לממלי) לָהּ וְהָאֵי דְרָגָא אִיקְרִי בַת שֶׁבַע וְכֵן נְהִיר הָאֵי צַדִּיק לְהָאֵי דְרָגָא בְרָגָא דְשִׁבְעָה שְׁבוּעִין שְׁבַע זְמָנִין שְׁמִשָּׁא תַתָּא נְהִיר בְּרָגָא דְשֶׁבַע שְׁבוּעִין שְׁבַע זְמָנִין לְסִיְהָרָא. עוֹד עֵינִן שֵׁם דָּף י"ט ע"ב. כֵּט ע"א. ל' ע"א. ל"ג ע"א. מ"ז ע"א. ס"ז ע"א. קִנְב ע"א. ר"כ ע"ב. ר"ל ע"א. תִּיקוּז פֶּה ע"ב. קִמַּח ע"א. זו"ח בראשית ומדרש רות.

²⁶⁹ לעיל בראשית י"ז ע"א.

וקבלה בידינו מאבותינו עד מרע"ה ליקח: ג' הדסים. ב' ערבות. לולב אחד. מינים אלו ירמזו לחג"ת נו"ה ויסוד. המלכות אינה האתרוג אלא התיבה. דע כי יש מלכות הנקראת עטרה והיא הנקבה הפרטית של התפארת ויש מלכות הכללית והיא הנקראת כאן שמיני עצרת. לכן אנו מקיפים בכל יום הבימה רמז למזב'ח שזו המלכות פעם אחת. לרמז שכל העולמות יחוגו וישונו עם המזבח העליון. וזאת ההקפה עם הלולב והמינים לרמז שאפילו באלף השביעי שהוא בחינת יום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים (סוף מסכת תמיד) יתקיים הבניין הרוחני חגתנהי"ם שהלולב עם המינים רומזים לו. וביום השביעי יום הושענא רבה נהגו להקיף ז' פעמים. לרמז כי אף במקדש היו נוטלין. ואין מברכין עליהם כי יש אומרים שהוא רמז לא"ס שאין צריך ברכה כי הוא מקור ברכה העליונה ומעיין הנובע ומנביע. אמנם צריך רמז לכן אמרו רז"ל (סוכה מד ע"ב) שקול חביט ולא בריך. הנה בימי החג ציוה בלולב עם מיניו כי הימים רומזים להקפה. והלולב לקיים הבנין. אמנם בחג המצות אין צריך לולב כי הימים רומזים למה שהלולב עם מיניו רומזים. וכן בשמיני של חג הנקרא יום שמיני עצרת ובארץ ישראל הוא יום שמחת תורה אין בו אתרוג ומתוך שלא בא אתרוג לא יבא לולב, כי האתרוג מעכב.

והיות מצוה זו בגבולין רק בראשון ובמקדש כל שבעה, אולי שם המקום אשר ראוי להתמיד ברמיזות נוראותיו והזכרת עצמותיו. מצורף לזה סוד הנענועין בדרך קצרה יש לנענוע לפני המלך שהוא הת"ש התשובה שזו הבינה הנקראת בעשרת ימי תשובה "המלך המשפט" להראות כי מלכותו בכל משלה וממנו נשתכלל כל הבניין שאלו שבעה ספירות חגתנהי"ם. ומנענע לד' רוחות הרומז למרכבה חגת"ם שאלו דרום צפון מזרח ומערב או לד' מחנות שכינה שהם אריה שור נשר אדם. והניענועים בו' מקומות הם: אחד בשעת נטילה. והשני בהודו. ג' וד' באנא. ה"ו בהודו תחילה וסוף. וששה נענועים בכל פעם כי מנענעים לו"ק וזה הסדר: דרום (חסד) צפון (גבורה) מזרח (תפארת) מעלה (נצח) מטה (הוד) מערב (יסוד) שהם בין הכל ל"ו. וי"א כי הניענועים בג' פעמים ל"ו כי מנענעו לו' קצוות בכל אחד ב' כחות דהיינו הולכה והבאה נמצא להודו תחלה וסוף. ולאנא הושיעא. או לברכת הלולב בין הכל ל"ו. הרומז לקו השווה תפארת העולה עד הכתר הרמוז בו. ופ"ו הוא דהיינו כאשר נכפול ו' פעמים ו' נקבל ל"ו. עוד יש דעות שונות וחלוקים רבים אין כאן מקומו:

(הג"ה) טעם לולב רומז לצדיק יסוד עולם. ג' הדסים רמז לג' אבות. חס"ד. פח"ד תפארת. וב' ערבות ללימודי השם וה' נתן לי לשון לימודים והם נצ"ח והו"ד. האתרוג רמז לעטר"ה עכ"ל. ביום השמיני מקרא קדש עצרת הוא. ע"ד הסוד כמו ששת ימים עשה ה' וגו'. וביום השביעי שבת וינפש. ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו כי במנותך ימי השבוע בקבלה אמתית תמצא זה השביעי שהוא צדיק יסוד עולם ואין לו בן זוג

אמרה שבת לפני הקב"ה לפני שם המיוחד רבונו של עולם כבר בארנו. וכאשר ניתנה לו כנסת ישראל לבן זוג, נעשה שמיני. וזהו וביום השמיני ימול, הוא שמיני חג העצרת וכן נקרא שבת. ומאשר כתיב בוי"ו וקרינן בוי"ד רומז לזה כי הכ"ל בכ"ל וכ"ל מכ"ל. וכן ציוה בחג המצות ז' ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים. ומנה מהם מ"ט יום מהשבועות אחרי כן כימי עולם, ויום השמיני קדש כשמיני של חג. והימים הספורים בנתיים כחולו של מועד בין הראשונה והשמיני בחג והוא יום מתן תורה גלל זה לכן קראו חכמים ז"ל בכל המקומות שבועות עצרת. ומאמרם ז"ל דשמיני רגל בפני עצמו לעניין: פז"ר קש"ב ותשלומי הראשון. כי הוא אצילות הראשונים ואיננו באחדות שלהן לפיכך הוזכר בפרשת פסח שבועות סכות ולא הזכיר שמיני כי שם יאמר יראה כל זכורך ובשמיני נקבה תסובב גבר, ודי לכל. ועתה אעירך טעם למה נאמר בפסח עצרת לה' אלקיך ובסוכות עצרת תהיה לכם. כי השביעי של פסח הוא עצרת אבל הוא לה' ולא לישראל, כי היא צדיק יסוד שהוא ליי' שהוא התפארת אבל בחג הסוכות הוא שלנו ממש כי הוא מלכות בית דוד ושכינ"ה שרוייה על ישראל. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר שעצרת לשון מלכות שנאמר זה יעצור בעמי:

וַיִּקָּבֶן בֶּן אֵשֶׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל וַיִּבְיֵאוּ אֹתוֹ אֶל מִשְׁה וְשֵׁם אָמוֹ
שְׁלֹמִית בֵּית דָּבָרִי לְמִטָּה דָן:

כד, יא

ויקוב בן אשה הישראלית את השם ויקלל זה שם המפורש ששמע מסיני. ויקלל ולא אמר ויברך כמו שאמר (מל"א כא, יג) "ברך נבות אלקים", אלא "ויקלל" ללמדך שלא הורגין אם העידו העדות בכנוי. (סנהדרין נו ע"א) "אמר רבי יהושע בן קרחה בכל יום דנין את העדים בכנוי יכה יוסי את יוסי" רוצה לומר יכה שם הקדש את שם הקדש ומשום דאית ביוסי ד' אותיות נקטיה²⁷⁰. נגמר הדין גדול שביניהם צריך לפרש כעין ששמע וחבירו אומר כן שמענו והדיינין עומדין על רגליהם וקורעין את בגדיהם ואין מאחין את הקרע. על זה המאורע והמסורות רמזו ברמיזתו. ויקב חור בדלתו תרי במסורת אמר איש שכלי רש ועושר אל תתן לי:

חסלת סדר אמור:

²⁷⁰ רשי בסנהדרין שם כתב טעם נוסף: יוסי גימ' אלקים.

בהר

בשנת שבע תשמט ארץ. שדה כרם. כצורר אבן:

מעוז לחם דרכי האל. ומחתה אל פועלי און:

ישע שנים תורה שדך וישע שנים תומר כרמך ואספת את תבואתה:

כה, ג

בכאן נתעוררו רבותינו על סוד גדול מסודות התורה. ואיתא בגמרא (סנהדרין צ"ז ע"א) תמן: "תנא דבי אליהו שתא אלפי שנים הוי עלמא וחד חרוב". והנה כבר בארנו כי ז' ימי השבוע רומזים למה שהיה בבריאה. אבל עניין השמיטה ששש שנים נחרוש ונזרע ונצטוונו בשנה השביעית שתשבות הארץ אשר אין חריש וקציר, הוא רומז לאשר יהיה בבריאה בכל הדורות, וזהו שאמרו רז"ל שיתא אלפא שנים וכו'. ושנה השביעית רומז לעוה"ב ליום שכולו שבת שהוא אלף השביעי שיהיה הישוב חרב ותשבות הארץ ויתבטל הכל כעניין שנאמר (ישעיה נא, ו) שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. ולא נאסר יתר מלאכות, כי בשאר מלאכות אינו ניכר פעולות הארץ כמו בעבודת הארץ, כאשר תוציא צמחה בשעת השמיטה. עוד איתא תמן בגמ' כאשר הארץ משמטת אחת לז' שנים, כך העולם משמט אחת לז' אלפים והוא הנקרא היקף שהוא כנגד הבנין כלומר שבעת אלפים שנה הם מחזור של שבוע בימים ושמיטה בשנים והם כנגד שבע ספירות חגתנה"ם. וז' פעמים שבעה הוא מ"ט אלף עד התחלת אלף החמישית שהוא כנגד היובל הגדול כי כל אחת מן הבניין כלולה בז' וכל אלף שביעי מן ההקפים יהיה קדש כנגד שבת שיש בו זכור ושמור. לכך נאמר בשמטה (ויקרא כה, ב) שבת לה' (אלקין) כמו שנאמר בשבת (שמות כ, י. דברים ה, יד) שבת לה' [אלהיך] כי באלף ההוא תתחדש עטר"ת תפאר"ת שהם מלכות ותפארת ואם כן יברא שמים וארץ חדשה, ואבן מאסו הבונים כלומר המלכות תהיה לראש פנה. ועל השבתות הגדולים אמר הנביא (ישעיה ל, כו) "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים". רצה לומר שיהיה אז לזמן ההוא שני מלכים שהם מלכות ותפארת משתמשים בכתר אחד כלומר מקבלים שפעם בצורה שווה מן הבינה כאשר היו משתמשים בימי בראשית עד יום ד' שנתלו המאורות המאירים אלינו שהם נקראות המאורות הגדולים ואז יהיה כחשיכ"ה כאורה. והוא מה שאנו אומרים בקדוש החדש בברכת לבנה "שתתחדש עטר"ת כלומר המלכות תעלה אל תפאר"ת ספירת התפארת וזה הוא אור הלבנה כאור החמה כי אז יחדש הנשר נעוריו. וכלל העניין שהיובל בא אחר ז' שמטות הרומז לכל העולמות כדרך שבא חג השבועות אחר ז' שבועות. ושמיני עצרת אחר ימי החג. כולם רומזים שישוב אצילות הבנין ז"ת

אל האלקים בינה אשר נתנה והיא הנקרא תשובה ומטעם זה נקרא תשובה כי שם ישוב הכל. וזה הפירוש תשוב ה' דהיינו הא אחרונה תשוב לשורשה שבבינה. כי הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר, וכן נקרא יובל מלשון (ירמיהו יז, ח) "ועל יובל ישלח שרשיו". כי שם יובל וישולח הכל. ועבד עברי שנוהג בו שמטה כמו שנאמר (שמות כא, ב) שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי וגו' כי כאשר לא יחפוץ בשנה הראויה לו שהיא ע"ה כלומר העטרה שהיא בחינת יום השבת שבה שבת הפועלים המשגיחים בתחתונים כלומר הו"ק הם הפועלים במל', אמר הכתוב "עבדו לעולם". ורומז בו לעולמו של יובל כי אז יצא בעל כרחו, כי היובל נוהג לשוב איש אל משפחתו ואיש אל אחותו.

וכתב הרשב"א כי נאמר בשמיטה (ויקרא כה, ה) "את ספיח קצירך ואת ענבי נזירך" לרמוז כי חוקת קציר ישמור לנו. ועוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו בארץ אשר הנחיל לאבותינו כי יחזור העולם לאשר היה. אבל בשנת היובל הרומז ליובל הגדול שנאמר בו (ויקרא כה, יא) "ספיחיה"...(קציריה) [נזריה]²⁷¹ לרמוז כי אין הארץ לנו לצמיתות כי תצא חפשי ביובל והיה כעבד כאדוניו ולא תשתעבד עוד. ומטעם זה אמר הכתוב "וקראתם דרור בארץ" מלשון (קהלת א, ד) "דור הולך ודור בא" שהוא לשון חזרה מלשון גמ' (חולין מח ע"ב. קיג ע"א) הדורא דכנתא²⁷². ואולי לזה רמזו חז"ל במאמרם (ר"ה כא ע"ב. נדרים לח ע"א) נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד. בין תבין כי כל שמיטה בית שער אחד הרומז להויה וכולם נמסרו לו בר מיובל גדול. ומן הראוי שיתחייבו ישראל גלות על זלזול השמטות כי ארץ ישראל הקדושה היא נבחרת לשכון שכינה בתוכה שהיא סוד ספירת המלכות והשמטה רומזת לשביתת ארץ העליונה²⁷³ כי שש שנים אלו הו"ק והשמיטה מלכות. וכאשר מכריחין אותה לצאת ממנוחתה ותצטרך לפעול בזמן שהיא ראויה לפעול (ס"א להיות) עם המלך במסיבו דהיינו בשנת השבע יש לה מנוחה עם בעליה וכאשר חורשים חורעים למטה משביתים מנוחתה לכן דין הוא שיושחתו הם, מדה כנגד מדה. כדרך (ויקרא כו, מב) "והארץ אזכור" כוונת הרב שהקב"ה מעניש למי שלא שומר את השמיטה²⁷⁴ והרובד העמוק יותר הוא שהארץ זו המלכות והזכירה ביסוד. דהיינו שכאשר בא המלך (אזכור) אל המלכה (הארץ) ורואה שהוחתו פניה הוא מעניש למי שפגם בה. (בראשית ו, יג) "והנני משחיתם את הארץ" כי

²⁷¹ "יובל הוא שנת התמישים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה"

²⁷² זה המעי הדק הסובבים זה לזה.

²⁷³ כבר ידעת שהשמיטה במלכות והיובל בבינה. ארץ ישראל זו המלכות ולכן על ביטול שמיטה גלו ישראל מארצם.

²⁷⁴ עינינו רואות שמידי יום (קיץ תשעח) עולים שדות חיטה באש בגבול עזה והמבין יבין. "רצועת עזה" גימ' "דין זו המלכות, רע". והענין לרמוז לנו שהשדה עולה באש הוא שהדינים בשכינה מתרבים לנוכח מעשי בני האדם. מלכות רעה זו "סטרא אחרא" גימ' "לילית".

עם הארץ יהיו נשחתים וארץ העליונה דהיינו המלכות²⁷⁵ תקיא אותם. יען היותם שבטי נחלתם. בלתי השמטת קרקע עולם. גלל כי אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. אמנם ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, אין קול ואין צווחה ברחובותינו ואין פרץ:

חסלת סדר בהר סיני:

בחוקותי

עם זו תנו לבב. אל תוכחת מוסר. כי את אשר יאהב האל הלא יוכיח:

תלכו בחוקותיו. ודעו עקבותיו. שומר אמונותיו על אויביו יצריח:

אם בחוקותי תלכו. ונתתי שלום בארץ כו'.

וְנָתַתִּי שְׁלֹמֶם בְּאַרְצְךָ וְשִׁכְכֶם וְאֵין מוֹזְרִיר וְהִשְׁכַּחְתִּי זִוְיָה רָעָה מִן הָאָרֶץ וְזָרָב
לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

כו, ו

כתב הרב הרמב"ן ז"ל שיהא השלום שהוא הצדיק היסוד מחובר בארץ העליונה מלכות והוא שלום בית שהזכירו חז"ל (שבת כג ע"ב) בהדלקת הנר איזו מהן עדיף והכריעו כי שלום בית²⁷⁶ עדיף, והוא השלום שבו חותמין הברכות כגון ברכת כהנים. ובמאמר חכמים (יבמות סה ע"ב. חולין קמא ע"א) גדול כח השלום ואם אין שלום אין כלום והוא שקול כגד הכל ורבים כאלו שהכמוס רומז לזה והנגלה אף הוא אמת:

וְנָתַתִּי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

²⁷⁵ וזה עומק כוונת רבי עקיבא בגמ' סנהדרין (קח ע"א) "תנו רבנן, דור המבול אין להם חלק לעולם הבא שנאמר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא דברי רבי עקיבא. וזה העומק בסיפור הבא הנזכר במסכת שבת דף קנב ע"א "אמר ליה רבי לרבי שמעון בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך אמר ליה סלעים נעשו גבוהים קרובים נעשו רחוקים משמים נעשו שלש משים שלום בבית בטל. פירש רש"י "משים שלום בבית" אבר תשמיש. והפירוש בדרך הסוד כי היסוד הוא משים שלום במלכות. והענין כבר ידעת שבתפארת מקנן שם הוי"ה ב"ה ובמלכות שם אדנות וכשנעשה שלום ביניהם נקבל שלום באופן הבא: נכפיל ד' אותיות הוי"ה בד' אותיות אדנות בהתאמה, דהיינו אות י' באות א' (10) אות ה' באות ד' (20) אות ו' באות נ' (300) אות ה' באות י' (50) נקבל 380 כמנין שלום עם ד' אותיותיו. עוד, הזאב גר עם כבש ולא פגע בו וזה היה בתיבת נח שם היה שלום בין כל יצורי תבל. הנה מידות התיבה רומזים למילה שלום: שלוש מאות אמה אורך התיבה זו אות ש' של שלום. שלוש אמה קומתה זו אות ל' של מילת שלום. חמישים אמה רוחבה אלו אותיות "ומ" שבמילת שלום עם ד' אותיות שלום הרי חמישים.

כו, יא

ונתתי משכני בתוכם. ר"ל השכינה שהיא מלכות בית דוד והנפש אשר ממנו יבא המשכן שהוא הבינה²⁷⁷ לא תגעל אותם עד שובינו בתשובה אבל (קהלת ט, ח) בכל עת יהיו בגדינו לבנים. כי הגעילה מלשון פליטה כמו (איוב כא, י) שורו עבר ולא יגעיל. והנביא אמר בתמיה (ירמיהו יד, יט) "ואם בציון עצמה געלה נפשך" שהיתה עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך, להיות כל בניה לבושים בגדים צואים נגעלים. כי בגיעול האם יתלבשו הבנים בגדים צואים. ויצטרכו זכות וגלגול למרק עונם בעולם הזה ובעולם הנשמות. כדאיתא בספר הבהיר (סעיף קבא) דור הולך ודור בא. משל למה הדבר דומה? והנה הנמשל למלך זה מלכו של עולם, הקב"ה שהיו לו עבדים דהיינו גופות בני אדם והלבישם בנפש רוח ונשמה. כי כתוב (ישעיה נז, טז) כי רוח מלפני יעטוף" הרי שהרוח עוטפת את הגוף כמלבוש כפי יכולתו בגדי משי ורקמה. קלקלו השורה חטאו בני האדם והשליכם ולקח מהם הנשמה ודחפם מעליו ולקח מהם הרוח והפשיטם בגדיו ולקח מהם הנפש והגוף מת והלכו להם הגופות לקבר. ולקח הבגדים שזו הנפש החוטאת ורחצם היטב בנהר דינור עד לא נותר בהם כל סיג, והניחם אצלו בעולם הנשמות כדי להיות מזומנים, וקנה עבדים אחרים וגרם שיוולדו תינוקות חדשים והלבישם הבגדים וגילגל בהם הנפשות שחטאו וכעת נקיות. והוא לא ידע אם הם טובים אותם העבדים שהרי יש בחירה חופשית לאדם והרי הם זכו בבגדים בנפשות שכבר באו לעולם ולבשו אחרים לפניהם. אבל "הארץ לעולם עומדת" היינו (קהלת יב, ז) "וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל אלקים אשר נתנה". כבר ידעת שהמלכות היא סוד העפר והרוח בתפארת. ורצונו לומר שלבסוף הגוף שהוא מן העפר יחזור לעפר, הנפש שהיא מן המלכות תחזור לארץ העליונה שם העפר הרוחני. הרוח הגבוהה ממנה תשוב אל התפארת אשר שם שם הוי"ה.

והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם:

²⁷⁷ כבר ידעת שה' כלים הם ובתוכם ה' אורות. הכלים הם: מלכות, תפארת, בינה, חכמה וכתר. והאורות שבהם הם: נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה. לאדם ג' כלים לקבל אור נפש רוח ונשמה. הכבוד משכן לנפש כי הוא מחסן הדם ועל הדם נאמר (ויקרא יז, יא) כי הדם הוא בנפש יכפר". הרוח משכנה בלב והנשמה במוח. אור החיה מקיף על כל גוף האדם והיחידה הילה מעל ראשו. כעת נבא לבאר את דברי הרב – השכינה היא המלכות כלומר השכינה היא כבודו של יי' יתברך והיא החלק האלקי השוכן בתוכנו. בתורה נאמר (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" כלומר המשכן הוא כלי להשראת השכינה בישראל. בית המקדש העליון זו ספירת המלכות כי היא בית למלך שהוא הקב"ה. דוד המלך הוא מושרש במלכות ושמור מורה עליו המלך והוא שביעי באושפיזין בחג הסוכות וחי שבעים שנה ומלך בירושלים שיש לה שבעים שמות. כל זה מורה על היותו מושרש במלכות שהיא משכן לנפש ולכן כל ספר תהלים סובב והולך על הנפש: ברכי נפשי, מה תשתוחחי נפשי ועוד עשרות דוגמאות. הבינה נקראת תשובה מכח הפסוק בישעיה "ולבבו יבין ושב ורפא לו" הרי תשובה ובינה. הבינה כאמור משכן לנשמה. הנפש זה הכלי עליו תנוח הרוח, והרוח זה הכלי עליו תנוח הנשמה.

כו, יב

והתהלכתי בתוכם וגו'. וכתב הרמב"ן זללה"ה שתהא הנהגתי בהם מפורסם, כמלך המתהלך בקרב מחנהו מספיק להם מזון ולחם, וכן יעשה להם בודאי. ולא הזכיר הכתוב שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי התחייה אחרי התחייה קיומו מחוייב בדרך היצירה כאשר ביארנו והעונש הוא שמכרית החייבים והשאר כולם יתקיימו בסוד יצירתם. פנימיותו כלומר ועל דרך האמת ברכת שמי'ם העליונים כמבואר ונתתי שלום בארץ. ולא תגעל נפשי אתכם. והתהלכתי בתוכם רומז למדה אחת מן העשר אספקלריאות שזו ספירת המלכות וחז"ל יקראו לה שכינה בפסוק "ונתתי משכני בתוכם" ואחרי שכינה שורה בישראל לצורך הדיוט לא צורך גבוה. ואמרו בב"ר (יט, ז) עיקר השכינה היתה בתחתונים. הנה הוזכר כאן גן עדן תחתון במילת ארץ ועוה"ב שהוא גן עדן עליון ליודעי בינה שסודו ספירת הבינה. ולתועי לב כלומר מי שטרם הגיע להבנת הסוד סוגרת ומסוגרת הבינה סגורה לפניו. ואלה הברכות המוזכרות הנה בשלימות לא תהיינה רק בהיות ישראל עושין רצונו של מקום, ובניין שמים וארץ על מתכונתו שלמים ואין בתורה ברכות שלימות כאלה. שהם דברי הברית והתנאים אשר בינינו ובין צורינו ית'. ודע שלא השיגו ישראל לא היחיד ולא הרבים מעולם לברכות האלה. כמו שאמר שם (מ"ק טז ע"ב) על דוד המלך ע"ה והוא עורר חניתו על שמונה מאות חלל פעם אחת והיה מצטער על מאתים וכו'. ע"כ אמרו רז"ל בפסוקים הללו²⁷⁸ עתיד תינוק מישראל להיות מושיט אצבעו וכו'. וכן (תענית לא ע"א) עתיד הקדוש ברוך הוא לטייל עם הצדיקים כי לא נתקיים בעונות, אבל יתקיים עמנו בזמן השלימות בהיות השם שלם והכסא שלם:

אֶף אֲנִי אֶעֱשֶׂה וְאֶת לְכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת הַשְּׁוֹפָת וְאֶת הַקְּדוּשָׁת
מִכְלֹת עֵינַי וּמִדִּיבַת נֶפֶשׁ וְרַעְתָּם לְרִיק וְרַעְתָּם וְאֶכְלֶהוּ אִי בֵיכֶם:

כו, טז

אף אני אעשה זאת לכם וגו' ממה שאמר בזו הפרשה תמיד "אף אני" מבואר הוא במדרש של רבי נחוניא בן הקנה (הבהיר סעיף לב) לא די שאני אדון בדין ע"י אספקלטורין שלי שליחים שלי כלומר מלאכים כמו בסנחריב וזולתו ע"י מלאך, אלא אף אני מיסרכם בודאי ויד"י שזו השכינה תהיה בכם. והנה: י"ד ואנ"י זא"ת חלום אחד הוא. כלומר כל אלו כינוי המלכות.

²⁷⁸ הנה לך לשון הספרא והיא המבוררת בפרשת בחוקותי פרק ב': "ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה. מלמד שתינוק מישראל עתיד להושיט את ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו. וכן הוא אומר "גמול ידו הדה", זו חיה ההורגת את הבריות.

וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּזִמְזִמַּת קָרִי וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אִם אֲנִי שִׁבַּע עַל זֹטְאֵתֵיכֶם:

כו, כח

"והלכתי עמכם בחמת קרי", רצה לומר בהסתלקות ההשגחה שהיא הצורה העליונה יולדו בשפלים המקרים.

ויסרתי אתכם אף אני שבע וכו'. איתא בבהיר (סעיף טז) אמרה כנסת ישראל: "ויסרתי אתכם אף אני, דהיינו השכינה שקרויה אני ואותן שכתוב בהן שבע ביום הללתיך היינו חגתנהי"ם נתלוו אליה וענו ואמרו אף אנו שבע. ואף על פי שיש בנו מי שמתהפך מי שממונה על הזכות ועל הטוב אף אנו נתהפך ונייטר למה מפני חטאתכם.

וכתב הרב הרמב"ן ז"ל כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון שירדו לבבל ונגאלו משם. והאלות שבמשנה תורה לגלותינו שאנו משוקעים בו בעונות ושנגאל ממנו ב"ב יהא רעווא והאריך ע"ז הרבה:

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאִם אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִם אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר:

כו, מב

וזכרתי את בריתי יעקב וגו'. פנימיות הסוד מחמת שהם בני ברית שכל המדות נקראים כן בהיותם בברית. דהיינו שהחג"ת מתקבצים ביסוד. ודעת הבהיר ושאר המקובלים שהוא סו"ד עולם. ואם יפלא בעיני איש שבקטן החל ובגדול כילה הוא סוד ב' פסוקים הללו (חגי ב, ח) ל'י הכסף ול'י הזהב אמר ה' צבאות. דהיינו הקדים מדת הרחמים של יעקב למידת הדין של יצחק. והמשורר אמר (תהלים קיט, עב) "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". זה אמר הקרוב לו וזה אמר הקרוב לו דהיינו דהע"ה שהוא מצד הגבורות הקדים את הזהב וכן הענין. ויש אומר כי בא לרמוז שם א'ל שד"י בס"ת בסוד א"ת ב"ש.

"והארץ אזכור" ארז"ל (ויק"ד לו, ה) מפני מה הזכיר ארץ עמהם? משל למה הדבר דומה? למלך שהיו לו ג' בנות, ושפחה אחת מגדלת אותן. כל זמן שהמלך שואל בשלום בנותיו אומר שאלו לו בשלום המגדלת ומה' אשה משכלת. דהיינו ג' בנות אלו החג"ת והשפחה זו המלכות. המלך בינה. והיא הלכה הידועה ע"כ קרא למקום ההוא שבעה רמז למלכות היא השביעית בימי הבניין. ובפסוק הנני משחיתם כתוב את הארץ דהיינו עם הארץ שגם הארץ העליונה שהיא המלכות נשחתה עימם מינקת נקראת התם

ובפסוק "ויתעצב" לך מסור דהיינו לבו הנזכר שם היינו המלכות. כי שם נקרא סרסור.
עוד נקראות בנות בספר האמונות ולכהן מדין שבע בנות:

חסלת סדר אם בחקותי:

וסליק ספר ויקרא:

במדבר

איש איש באותות על. דגלו לצבאותם. יסעו וכן יחנו. בדד במחנותם:

אל דוגמת מעלה. שבתם וקימתם. צורם כצורתם. סביב לארבע תם:

במדבר סיני.

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפּוֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שִׁמּוֹת
כָּל זָכָר לְגִלְגָּלָתָם: מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה כָּל יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ
אֹתָם לְצִבְאָתָם אֹתָהּ וְאֶתֶּרָן:

א, ב-ג

המניין הזה שנמנו כאן ישראל היה להורותם כבוד למעלה מכבוד שנאמר (קהלת ה, ז) "כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם". דהיינו מחנה ישראל במדבר רומז לד' ספירות המרכבה חסד גבורה תפארת ומלכות. והם בחינת ד' חיות הנושאות את הכסא שהם אריה שור נשר אדם. אריה זה דגל מחנה יהודה החונה מזרחה. אדם זה דגל ראובן החונה תימנה. שור זה דגל אפרים החונה ימה. נשר זה דגל מחנה דן החונה צפונה. וכן בעולם היצירה יש י"ב מלאכים כעין הדגלים והתפרשו בספר פרדס רימונים. וכן בעולם היסודות יש ד' יסודות שהם מים אש רוח ועפר. כי גלוי וידוע לפנינו מניינם רק שיש כמה עניינים הצריכין לעשות עמם מעשה או דבור להוציאם מן הכח אל הפועל ואינו מספיק בהם הידיעה לבד. כי העליונים צריכין לפעולות התחתונים. גם כי המניין רומז למה"ד כי המספר הוא במלכות כי הוא נותן גבול וקצבה לדבר המנוי. וע"כ אמר "יוצא צבא" כי מניינם היה מבין כ' ועד בן ס'. בעוד כי כוחו בו ואש היסודי שולט בהם. אבל הכהנים שהיו ממדת חס"ד לא נמנו. כי נאמר (דברים לג, ח) תומיך ואוריך לאיש חסידך. הרי שהכהן בחסד. והוא מכפר העוון שנאמר (משלי טז, ו) בחסד ואמת יכופר עוון.

וַזָּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל בְּרִיחָהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ לְצִבְאָתָם

א, נב

כתבו חז"ל (תנחומא במדבר י') שהפסוק הלז ר"ל "איש על דגלו" זה היה יעקב אע"ה הנקרא "איש תם" והה"ד "ודגלו עלי אהבה". וכאשר סדרם (תנחומא במדבר יב) יעקב ע"ה אבינו במטתו כן חנו וכן נסעו איש על דגלו במדבר: יודא יששכר זבולן למזרח המטה. אפרים מנשה בנימין למערב. ראובן שמעון גד לדרום. דן אשר ונפתלי לצפון. וכל דגל אבנו קבוע, וכל דגל ודגל היה לו מפה צבוע, צבעו של זה לא כצבעו של זה וצבעו ואבנו וגוונו של כל אחד דוגמת אבנו הקבוע בחושן:

(הג"ה) יודא מזלו טלה ואבנו אודם. יששכר מזלו אריה ואבנו פטדה. זבולן מזלו קשת ואבנו ברקת ט' הללו של אש.

ראובן מזלו שור ואבנו נופך. שמעון מזלו בתולה ואבנו ספיר. גד מזלו גדי ואבנו יהלום. ט' הללו של עפר.

אפרים מזלו תאומים ואבנו לשם מנשה מזלו מאזנים ואבנו שבו. בנימין מזלו דלי ואבנו אחלמה ט' הללו של רוח.

דן מזלו סרטן ואבנו תרשיש. אשר מזלו עקרב ואבנו שוהם נפתלי מזלו דגים ואבנו ישפה ט' הללו של מים עד כאן לשוננו:

ואף סימנים היה להם בכל מפה. והדבר מקובל איש מפי איש עד משה כי:

בדגל ראובן היה בו צורת אדם על יסוד המדרש (בראשית ל, יד) "וימצא דודאים בשדה" והיה חקוק בו שלשה אותיות מאבות העולם: ב' מאב'רהם צ' מיצ'חק ע' מיצ'קב. והיו ד' אותיות מזיו שכינ'ה, וג' צירופי משם של ארבע אותיות: הו"הי הו"ה ההו"י.

ובדגל יהודא צורת אריה כי כן המשילו אביו ואי"י מג' אבות אברהם יצחק יעקב ושלש צרופים: יהו"ה, יה"הו, יוה"ה.

דגל אפרים צורת שור ע"ש (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", וג' אותיות מג' אבות רח"ק אברהם יצחק יעקב וג' צרופים משם הו"ה של ארבע אותיות: והי"ה וה"הי ויה"ה.

דגל דן צורת נשר ע"ש (דברים לב, יא) "כנשר יעיר קנו" ושבת דן היה מאסף לכל המחנות והוא היה מעוררם ומזרזם (או ע"ש יהי דן נחש) וג' אותיות מג' אבות מק"ב: מ' מאברהם' ק' מיצחק' ב' מיעקב' וצירופו: הי"הו הי"הו הה"יו.

ונשאר ה' מאברהם שלא היתה רשומה בדגלים הוסיף האל ית' י' משמו והיה י"ה שבו נברא העולם. והעמיד הקב"ה עמודים למעלה וענן למטה מן הארון ובאותן שני עננים היו חקוקים אלו שתי אותיות. ובעת שרצה הקב"ה להסיע את המחנות היה העמוד שבו י"ה קבוע נוסע מעל הארון. והיה [והיו] ד' ענני כבוד שבהם: אי"י, בצ"ע, רח"ק, מק"ב נוסעים. וכמין קורה היה יוצא מתוך הענן אל מקום תחנותם ושם ינוחו. ואלה הדגלים היה דוגמת מעלה עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל שהם ד' מחנות שכינה ואהל מועד באמצע שזה מחנה שכינה היא המלכות שהיא ביתו של אברהם כמ"ש בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. בכל גימ' ב"ן שם הו"ה כפול כזה: יוד הו וו הו ושם זה הוא נשמת המלכות ומחנה הלויים סביביו בתוך המחנות דהיינו בתווך בין מחנה

ישראל ובין מחנה שכינה כמו שהזכיר בספר יצירה (פרק ד, ג) "והיכל קדש מכוון באמצע".

הנה לך סידורם וביאתם אשר לא יסבבו בלכתם. ותחלת נסיעתם מן המזרח כמהלך השמש תנועה יומית ואחריו הדרום. ואחריו מערב. ואחריו הצפון וכן היה:

דגל יודא בפאת מזרח שהוא הנגיד ומלך עליהם כאשר צוה האל יתברך, יודא יעלה בתחלה. וכן אברהם מזרחו של עולם אשר הוא אור השמש ומהלכו שהוא חסד שנ' (תהלים צב, ג) להגיד בבקר חסד"ך. ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה ועליו מטה זבולן שהוא בעל העושר, השייך לאורה זו התורה שהיה מחזיק בלומדי התורה "אם אין קמח אין תורה" שנאמר בזבולון "כי שפע ימים לשון רבים שאלו תורה ועושר ינקו". ראשונה יסעו לצבאותם. יעבור מלכם לפניהם וה' בראשיתם ועליו מיכאל שר הגדול קראוהו. כי חפץ חס"ד הוא. ובמרכבה העליונה מדת חסד ודגל יודא מורה אחריה שנאמר גור אריה יהודא וגו'.

ודגל ראובן בפאת הדרום חונה לכבוד הגבורה כי בדרום טללי ברכה. וגשמי נדבה יוצאין לעולם. ומפני שראובן בעל תשובה ומהתשובה רחמי אל באיה ועליו מטה גד שהוא בעל גבורה ראובן בגבורה וגד בתשובה ושמעון באמצע לכפר עליו בגבורת התשובה ושנייה יסעו שהתשובה שנייה לתורה ועל פי הדברים האלה ציירו המקובלים בתכונת המרכבה יעקב בדרום כי הוא קו השווה בין האבות. ואמצעית הדרום הוא חצי יום בשנה. ועליו אוריא"ל. ובמרכבה עליונה ות"פ והוא ספירת התפארת. ובדגל ראובן צורת אדם שנאמר "וילך ראובן וימצא דודאים".

דגל אפרים בפאת המערב ובנימין ומנשה והשכינה במערב לעולם בגבול בנימין וזהו מאמרם ז"ל "לא זזה שכינה מכותל מערבי". במדרש שיר השירים "הנה זה עומד אחר כתלינו" ושם יצחק נרמז. כי הוא שקיעת החמה ע"כ כהו עיניו ועליו גבריא"ל. ובמרכבה העליונה מדת הדין הקשה דהיינו ספירת הגבורה ובדגל אפרים צור"ת שור שנ' "בכור שורו הדר לו".

דגל מחנה דן בפאת צפון לאחרונה יסעו כי הוא עובד ע"ז המחשיך לעולם תחלה בפסל מיכה ואח"כ ירבעם בן נבט בב' עגלים אשר עשה שנאמר "את האחד נתן בדת". ועליו מטה אשר להאיר אפלתו ועליו שבט נפתלי בעל הברכה. ושם נרמז איש המשורר הלוחם ממלחמות ה' על הצר הצורר. ועליו רפאל ובמרכבה העליונה ב"ת שבע המלכה דהיינו ספירת המלכות וזהו מאמרם ז"ל "ראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית אלא שאכלה פגה". ובדגל דן צורת נשר. המקובלים כתבו

שהגוף היה צורת נחש שרומז למקומו שנאמר "יהי דן נחש" והכנפיים כנפי נשר שמורים רחמיו שנאמר (דברים לב, יא) "יעיר קנו":

הג"ה וכן לכל אחד ואחד מן השבטים היה לו דגל ונס לא גדול, והיה לכל אחד ג"כ בדגלו צורה: בדגל שמעון צורת מבצר של עיר שכם. יששכר חמור גרם. זבולן אניה שנאמר (בראשית מט, יג) זבולן לחוף ימים וגומר. נפתלי אילה שלוחה וגומר. גד צורת גדוד. אשר צורת זיתי שמן שנאמר (דברים לג, כד) "וטובל בשמן". בנימין צורת זאב. מנשה צורת ראם דכתיב (דברים לג, יז) "וקרניו ראם קרניו עכ"ל.

ומאשר אלו הארבע דגלי ישורון תכונות עליונות אל יטעה איש המעיין אם המצא תמצא סדרי תכונות ביש מקומות לא על סדר זה, אל ידינני לשוגג כי מזיד אני, כי יש דיעות שונות למקובלים בפיאות אשר אין כאן מקומו לפרטם איש איש ללשונו, כי רב הוא:

וְעַל שְׁלֹחַן הַפָּנִים יִפְרְשׁוּ בִּגְדֵי תַכְלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת הַקְּעָרֹת וְאֶת הַכַּפֹּת וְאֶת הַמִּנְקִיט וְאֶת קְשׁוֹת הַנֶּסֶךְ וְלָלוּם הַתְּמִיד עָלָיו יִהְיֶה:

ד, ז

ועל השלחן הפנים יפרשו בגד תכלת לחם תמיד עליו תמיד יהיה ר"ל השולחן עצמו. ועליו יהיה בגד תכלת כדי שתשרה עליו השכינה וצבע תכלת מורה עליה כי היא מדת הדין והיא מכלה הרשעים כי הוא בגד נכבד. ועל בגד ישימו הכלים, ויפרשו על הכלים והשולחן בגד תולעת שני. והיה בגד תכלת מפסיק בין השולחן והלחם ומכסם העליון. ותולעת שני שמראהו אדום. כי השולחן רומז למלכות כמו שולחן של מלכים. והלחם רומז לצדיק יסוד עולם לחבר אהל שניהם חיבור שלם יפרשו בגד כליל תכלת להיותה כלולה להפסיק ביניהם ולכלים הניתנים עליו. ואז נתנו עליו בגד תולעת שני הרומז לשכינה. ואין לחוש בכך הואיל וכבר נכללה בבגד הראשון שהוא כליל תכלת. ודע כי הארון והשולחן לדבר אחד רומזים למלכות רק שבארון היו שני לוחות אבנים ואמרו חז"ל בו²⁷⁹ אף שברי לוחות היו מונחין בארון:

הג"ה ומה שארז"ל (מנחות צט ע"א) הזהירו בזקן ששכח תלמודו שאף שברי לוחות היו מונחין בארון מכאן הוכחה שלא השליך משה מידיה הלוחות עד שראה אותיות פורחות באויר אעפ"כ היה בהם קדושה די למבין עכ"ל. והנה הארון ומזבח הזהב כוסו בבגד תכלת לרמז למדה הכלולה מן הכל שזו המלכות כי בהיות מ"ה מדת הדין כלולה בחיבור עם התפארת כמו הארון שהוא

²⁷⁹ ברכות ח ע"ב. ב"ב יד ע"ב. מנחות צט ע"א.

מלכות ובתוכו הלוחות שהם התפארת היה מכסהו תכלת, ובהיותה בפני עצמה כמו השולחן ללא לחם הפנים היו מכסין תולעת שני שזה צבע אדום עז הרומז למ"ה מדת הדין. ומזבח העולה כסהו בבגד ארגמן שהוא אדום יותר מן הראשון כי הראשון צבעו תולעת שני וזו המלכות והארגמן ירמז לגבורה שהיא מדת הדין הקשה כי שם יזרק הדם כופר נפשם:

וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבֹלַע אֶת הַקֹּדֶשׁ וַיִּמָּוֶהוּ:

ד, כ

כתב ר' אברהם שלא יבואו לראות כאשר הוסר הפרכת המסך ונתגלה הארון אך כאשר יכוסה. ודעת המתרגם ודעת הר"י ודעת רש"י הוא בהפך רוצה לומר כשמכניסין הארון וישרו בעיני הרב הרמב"ן ז"ל²⁸⁰ דברי הרב א"ע אבן עזרא. ופנימיותו כי בעבור היות הכבוד יושב הכרובים, ובהיות הכלים מסודרים כהלכתם דבר דבור על אופניו, היתה שכינה שרויה עליהם. והוזהרו הלויים שלא ירסו אל ה' לראות, ואולי יתכוננו נגד בית המקדש של מעלה. ואפילו יכוונו כהלכתם אין זה דרך כבוד למעלה ופגיעתן רעה כאשר אירע לעידית אשת לוט בהבטתה כאשר בארנו. ואפילו מרע"ה היה ירא מהביט. אמנם אחרי שהורידו הכהנים הפרכת יתעלה הכבוד בחביון עוזו בקודש הקדשים אל המקום אשר היה שם אהל'ה בתחל'ה. כי כאשר כל כלי וכלי על מכונו יהיה הכבוד מובלע בשם המיוחד ויהיה כפשוטו.

ויש מהמקובלים אומרים שהחביון עוזו הוא מדה"ד של מעלה דהוא בקדש הקדשים במדת הת"ש התשובה שהוא הבינ"ה. ושם תהיה צפונה. עד יורידו שפע עדות הנאמנה. קדמה ימה נגבה תימנה ובאו ציון ברינה אנא ה' הושיעה נא:

²⁸⁰ הנה דברי הרמב"ן זללה"ה: "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש" כשמכניסין את הכלי לתוך נרתיקו כמו שפירש למעלה בפרשה זו, ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני, ובלוע שלו זהו כסויו, לשון רש"י והוא דעתו של אונקלוס ורבותינו אמרו במסכת סנהדרין (פא:), שזו אוהרה על הגונב כלי שרת שחייב מיתה והקנאין פוגעין בו, שהגנבה והגזל יקראו בליעה, מלשון חיל בלע ויקיאנו (איוב כ טו), והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נא מד).

ור"א אמר כפשוטו, שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון, רק אחרי כן כאשר יכוסה יבאו לשאת אותו ויהיה "כבלע את הקדש", כאשר יוסר הבנין מעל הארון שהוא הקדש, מלשון בלע ה' ולא חמל (איכה ב ב), יחד סביב ותבלעני (איוב י ח) והנה הלויים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בבדים ישאווהו, ועוד יזהירם שלא יבאו לראות כלל הסרת הבנין בעוד שיוריד אהרן את הפרכת, כענין כי ראו בארון ה' (ש"א ו יט) ויפה אמר.

אבל ע"ד האמת טעם הכתוב, כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלויים שלא ירסו לראות את ה' עד שיורידו הכהנים את הפרכת, כי אז תראה הכבוד בחביון עזו, וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים, ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו והמשכיל יבין.

חסלת סדר במדבר:

נשא

מבן שלשים שנה. עד שנת יובל. נבחר בנו לוי. לצבוא עבודתו:

חוזר אבל ישוב. אל דלתות שער. משמאל ולא מימין. כי הו"ד יסודתו:

נִשָּׂא אֶת רֵאשִׁי בְּנֵי גְרִישׁוֹן גַּם הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפּוֹתָם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וּמִעֵלָּה עַד בֶּן זָמֻשִׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל הַבָּא לְצָבָא צָבָא לְעִבְדָּא עֲבָדָה
בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד:

ד, כב-כג

אמרו חז"ל (ערכין יג ע"א) לא נפתחו מי"ב ליום העומדים על הדוכן כנגד ט' כנורות
וב' נבלים וצלצל אחד כלומר כל לוי ששר בפה היה כהן או ישראל מיוחס שניגן בכלי²⁸¹
ודבר זה נלמד ממ"ש בדה"י (א, כה) וַיֵּצֵא הַגּוֹדֵל הָרָאשׁוֹן לְאֶסָף לְיוֹסֵף גִּדְלָהוּ הַשֵּׁנִי הוּא וְאֶתְיוּ
וּבְנָיו שְׁנַיִם עָשָׂר עִי"ש שם ברש"י. ולא היו אומרים לא בנבל ולא בכנור אלא בפה
להנעים קול ואמרו חז"ל (חולין כד ע"א. ערכין יא. ילקו"ש במדבר ח, תשי"ט) שבאהל מועד
נפסלו בשנית. אבל בשילה ובבית עולמים לא נפסלו אלא בקול נעימה שנאמר
(דה"ב ה, יג) "ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים" להשמיע קול אחד. והסוד מובן
כי ממקום הרוגז מקורם כלומר הכהן מושרש בחסד והלוי בגבורה והישראל בתפארת על
כן הורידו השפע בנעימות קול. והשיר רומז למדת הדין שנאמר (תהלים מב, ט)
"ובלילה²⁸² שירה עמי" שירו עמי וראוי הוא לפסלו ממכוננו, אם ניחר גרונו, כי

²⁸¹ הנה המשנה לפניך במסכת ערכין פרק ב משנה ו': "אין פוחתין משנים עשר ליום עומדים על הדוכן, ומוסיפין
עד לעולם. אין קטן נכנס לעבודה אלא בשעה שהלויים עומדים בשיר, ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה,
קדי לתן תבל בנעימה. רבי אליעזר בן יעקב אומר, אין עולין למנין, ואין עומדים על הדוכן, אלא בארץ היו עומדין,
וראשיהן מבין רגלי הלויים, וצוערי הלויים היו נקראין"
ופסק הרמבם בהלכות כלי המקדש פרק ג הל"ג: ואין פוחתין משנים עשר ליום עומדים על הדוכן בכל יום לומר
שירה על הקרבן ומוסיפין עד לעולם ואין אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שיעקר השירה שהיא עבודתה בפה
ואחרים היו עומדים שם מנגנין בכלי שיר מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה שאין עולה על הדוכן
אלא מיוחס ואין אלו המשוררים על פי הכלים עולין למנין השנים עשר:
ובהלכה ד' כתב: ובמה הם מנגנין בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל ואין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין
על ששה ואין פוחתין משני חלילים ולא מוסיפין על שנים עשר ואין פוחתין משתי חצוצרות ולא מוסיפין על עשרים
ומאה ואין פוחתין מתשעה כנורות ומוסיפין עד לעולם והצלצל אחד בלבד:
²⁸² כבר ידעת שהלילה רומז למדת הדין והיום למדת הרחמים.

יבלבל המקורות, ויתעוררו הצרות. אבל הכהן צריך להיות שלם בלי מום. מוכרח למעלת שפכו. חסד הוא שורש גזעו:

צו את בני ישראל וישלחו מן המזוזה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש:

ה, ב

אמרו חז"ל (במדב"ר ז, א) כי בעמדם על הר סיני היו שלמים בלתי מום. כד עבדו עגלא כאשר עשו את העגל פרחו בהם צרעת וזיבה וכל מום. וכתבו חכמי המחקר טעם שילוח זה מספיק למבין ואמרו כי הראות באויר הדבר ובכל החולים הנדבקים יזיקו מאד לרואים ומסתכלים בהם וידביקם ולכן יסגר המצורע וישב בדד וכן זב וזבה הקרובים לעניין צרעת והביאו מופתים אמתיים על זה. ועל דרך הסוד שיתנהגו בקדושה ובטהרה כי כבוד אל יתברך שוכן בקרב מחניהם מספיק למבין:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי תשיטה אשתו ומעלה בו מעל... (טו) והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמחו שערים לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה כי מנחות קנאות הוא מנחות וקרון מן פרת עין:

ה, יב- טו

טעם השעורים הוא שתהיה סערת השם חימה (ידמיהו כג, יט) "וסער מתחולל על ראש רשעים יחול" שהוא לשון סופה וסערה. לפי שהקמח הוא מצד הע"ט העטרה שהיא המלכות הנקראת א"ת, לפי שהיא כוללת כל כ"ב אותיות מא' עד ת', חטה גימ' כ"ב וזאת הסוטה גרמה לבטל שכרו והברכה מן העולם ולהחזיר העולם לתוהו. ראוי שתהיה נמשלת לבהמה שנאמר (תהלים מט, יג וכא) "נמשל כבהמות נדמו", על כן קרבנה בא מן מאכל בהמה:

ולא יצוק עליו שמן. כי השמן הוא סימן ברכה והמשכת האור שנאמר (תהלים קלג, ב) "כשמן הטוב היורד על זקן אהרן" וגומר. וזאת גורמת לבטלת המשכות כמו שאמרו חז"ל (הרמב"ם פ"ג מהל' תשובה הל' ז) העושה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו וכל העולם לכף זכות וכו'. וכן הלבונה לא הביאה מטעם שיש בו ריח טוב והיא גורמת לבטל ריח הניחוח:

מנחת קנאות היא. כתיב הוא וקרין היא. כבר ידעת שהוא כוונה לתפארת והיא למלכות. לפני החטא היו הוא והיא מיוחדים כאחד ומצב זה בא לידי ביטוי בכתיב והקרי כאחד, לאחר החטא נפרד הוא מהיא וזה מה שאומר כאן הרב כי עד שלא נקרב הקרבן ראוי לומר היא.

כי עון זה גורם לסלק השכינה המלכות לכן אמר "מנחת קנאות" שהקנאה בה²⁸³. כי היא המקנאה בגלוי העריות מחמת שהיא מסתלקת על ידם²⁸⁴. והקדים הזכרון הרומז לז' לזכר שהוא הקרבן כמער איש ולויות, וזאת מפרדת אלוף והחבורה. אבל בעניין הקרבן יאמר הוא שבזכות הקרבן הקירוב והחבור הקרוב והחבור שלם:

(הג"ה) מי סוטה דומה לאורים ותומים כי הנשמה הטהורה אם זינתה שותה מי מרה כי לא שמרה כבוד אצילות השפע מן המקום הטוב אשר ממנה חוצבה, ובאו בה המים המאדירים מתוקים היו אלא שנשתנו וזה מאמרם ז"ל גדול כחה של תורה שמקרב רחוקים ומרחקת קרובים. ובעבור שהשגה העליונה שהיא הנבואה בא השפע מאוריים ותומיים לסוטה וכו' לפי המפורסם בעבור כי האוריים דבר רחוק מן השכל לומר שהאותיות שהיו חקוקין היו מזלגות, כן מי סוטה לומר ששם המיוחד שהוא טוב שיעשה היזק. וזה סיבה להעירה על הנסתר ממה שאמרו רז"ל סוטה לא היתה ולא נברא ר"ל במעשה מפורסם. וא"ת המעשה מב' אחיות ששתתה האחת בחלופי אחותה ומן הנשיקה מתה אחותה זהו סיוע לדברינו. ע"ד שכל הדיעות יבואו ויחצבו ממקום אחד ואדם אחד ישים השגת עדן ואחד ישיג השגת גיהנם:

הג"ה אחרת: וטעם לקיחת מים ועפר מובן אם נקייה היא יתגברו מימי החס"ד ותתעבר מכחה וזהו מים קדושים בכלי חרס והעפר אם נטמאה ומדת הדין גוברת עליה לדונה וזהו למה שאמר בקרקע המשכן הרומז למדת הדין שהיא המרכבה. וטעם כלי חרס כטעם וכלי חרס אשר תבשל בו ישבר כי אינו יוצא מידי דפיו לעולם. ופרע ראש האשה. רומז להמציא מקום למדת הדין לחול שם אם נטמאה כטעם (ויקרא יג, מה) "וראשו יהיה פרוע", רוח הטומאה היתה שופעת עליו יתרחק ממדה זו.

ופרע את ראש האשה. תנא דבי רבי ישמעאל כאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש עכ"ל רוקח:

²⁸³ הבט וראה שכל פעם שזכר קנאה זה בייחס למלכות: (במדבר פרק ה, יד) וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנְאָה אֶת אִשְׁתּוֹ.

וכן המלחמה היא בה וכתוב (ישעיה פרק מב, יג) יְהִינָה פָּגֶבּוֹר יֵצֵא פֶאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קְנָאָה יָרִיעַ אֵף יִצְרִית עַל אֶבְיֹוֹתָם. וכן ציון וירושלים הם במלכות והנביא אומר (זכריה א, יד) וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמֶּלֶךְ הַזֶּה בֵּי קִנְיָ לֵאמֹר פֶּה אָמַר יְהִינָה צְבָאוֹת קְנָאִיתִי לִירוּשָׁלַם וְלִצִּיּוֹן קְנָאָה גְדוּלָּה. גם מצאנו בתורה ובנביא שיי"י מקנא על עוון עבודה זרה כי היא משולה לאשה כידוע מספר משלי.

²⁸⁴ וזה הפירוש "ערוה" זה המכניס "רע" בין ו' ובין ה'.

וְנָקָה הָאִישׁ מֵעוֹן וְהָאִשָּׁה הָהוּא תִּשָּׂא אֶת עוֹנָהּ.

ה, לא

ונקה האיש מעון. זה הוא סוד חבוט הקבר בידיעה מבוארת די למבין:

מִיֵּין וְשֹׁכֵר יִזִּיר חוֹמֶיךָ יֵינן וְחוֹמֶיךָ שֹׁכֵר לֹא יִשְׁתָּה וְכָל מִשְׁרֵת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתָּה
וְעֲנָבִים לְחִיִּים וַיִּבְשֻׁם לֹא יֵאָכֵל:

ו, ג

מיין ושכר יזיר חומיך יין וגו'. סוד אסור היין לנזיר הוא משום דהיין הוא התחלת עולם הדין. דהיינו היין רומז לבניה כי יין גימ' שבעים והיא מקור לשבע ספירות ולכן נקראת באר שבע ואם ישתה יין ימשיך הדין והנזיר מושך מן הכת"ר כי המילה "נזר" מורה על הכתר לבדו שהוא עולם הרחמים. וכן הוא אומר כל ימי נדר נזרו לה' בודאי לפיכך אסור ביין למבין מספיק. כבר ידעת ששם הו"ה הוא רחמים והיין דין.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם: יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּזְנוֹךְ: וַיֵּשֶׂא
יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיֵּשֶׂם לָךְ שָׁלוֹם: וַיִּשְׂמוּ אֶת שֵׁמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵנִי אֲבָרְכֶם:

ו, כב-כז

כה תברכו בני ישראל וגו'. כבר העניין ידוע כי האל ית' ציוה אהרן ובניו אחריו לדורות לשאת ידיהם ולברך את העם. כי היה הכהן בכוונתו הברכה מתכוין להאציל ולהמשיך הברכה על ישראל מן המקור. והיה ראוי זה הכהן מבני אהרן למעלתו וקדושת גזעו אשר בעבורו מתקדש משאר העם. והוא סוד (בראשית טו, ה) כ'ה יהיה זרעך שהוא סוד מלכות. וכן (ישעיה מב, ה) כ'ה אמר ה' בורא שמים ונוטיהם וגו' עד אני ה' קראתיך בצדק ואחזק בידך²⁸⁵ וגו'. וכן יאמר (במדבר ו, כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני²⁸⁶ אברכם. וכן יאמר (דברים י, ט) "על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו ה' הוא נחלתו". וזהו סוד שערי צדק²⁸⁷ שמסר להם יעקב, כי מסר כל

²⁸⁵ הנה הפסוקים: ישעיה מב (ה) כה אמר האל ית' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים כה: (ו) אני ית' קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואסתנף לברית עם לאור גוים".

²⁸⁶ כבר ידעת סוד מילת אני בכל מקום שזו השכינה. הסבר לכך שמעתי מפי הרב שבתאי סבתו שליט"א שהרי ידוע שכתר של עולם תחתון נבנה מן המלכות של העולם העליון לו. הכתר נקרא אין כמ"ש והחכמה מאין תמצא" ולכן מלכות מקבלת אותיות אין ונהפכים אצלה לאני. עוד, אני עם ג' אותיות והמילה גימ' אדנ-י.

²⁸⁷ שערי צדק אלו שערים של ספירת המלכות הנקראת "צדק". כמ"ש בספר הזוהר (בראשית קג ע"ב) "פתח האהל, דא הוא פתחא דצדק, כמה דאת אמר (שם קיח יט) פתחו לי שערי צדק וגו', דא פתחא קדמאה לאעלא ביה, ובהאי פתחא אתחזון כל שאר פתחין עלאין, מאן דזכי להאי, זכי למנדע ביה, ובכלהו שאר פתחין, בגין דכלהו שראן עליה.

המפתחות לבניו. ושער זה יש לו י"ג מפתחות: י"ב לי"ב חדרים והמפתח הפנימי שהוא תשלום י"ג מסר אותו ללוי. וזהו סוד ברכת כהנים שמשם הברכה מתפשטת ויוצאת לי"ב חדרים לי"ב מפתחות שבכל שבט ושבט. והה"ד (בראשית מט, כח) "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם איש כברכתו בירך אותם". וכאשר בירך את ישראל הודיע כי המפתח שהוא כולל המפתחות הוא מסור ביד לוי. (דברים לג, ח) וללוי אמר תמיך ואוריך וגו'. סוד אורי"ם ותומי"ם הוא סוד כל השערים.

ובמדרש של רבי נחוניא בן הקנה (סימן קלט) איתא: "שאלו לו תלמידיו למי נושאים כפים? אמר להם לרום שמים שנאמר (חבקוק ג, י) תהום נתן קולו רום ידיהו נשא". וכשישראל יודעים שם הנכבד ונושאים כפיהם מיד הם נענים שנאמר (ישעיה נח, ט) "אז תקרא וה' יענה". אז תקרא וה' יענה מיד. מאי ניהו אז? ללמד שאין רשות לקרות לאל"ף לבדה לכתור לבדה אלא ע"י השנים שהם חו"ב היושבים ראשונה במלכות ועם הא' הם ג'. נשאר ז' מאמרות שהם הז"ת והיינו א"ז שנאמר א"ז ישר משה. וכן בעל הסוד רמזו שנאמר (תהלים יב, א) "למנצח על השמינית" והוא א"ז ב"ו ג"ה²⁸⁸ וסוד ההגוי באדי"ה. ודרשו בו חז"ל²⁸⁹ שכנורו של דוד ע"ה ח' נימין מספר שמונה ירמוח לבינה שהיא ספירת שמינית מלמטה למעלה והיא הנקראת "עולם הבא" היה לו מספיק למבין.

עוד איתא התם במדרש רבי נחוניא בן הקנה (בבהיר סעיף קלה) אמר רבי יוחנן מאי דכתיב והיה כאשר ירים משה את ידו וגו'. מלמד שהעולם מתקיים בשביל נשיאות כפים. ועוד איתא תמן במכילתא דר' רחומאי (שם קכד) מאי טעמא נשיאות כפים ולברך להו בכונה אלא משום דאית בידים י' אצבעות הרומזים לי' ספירות שבהם נחתמו שמים וארץ ואותן י' הם כנגד י' דברות ובהם נכלל תרי"ג מצות כאשר בארנו בפרשת וישמע יתרו. וכן איתא התם (סעיף קז) מאי יברכך ה' וישמרך וגו' זה שמו של הקב"ה והוא בן י"ב אותיות י"ה ו"ה י"ה ו"ה י"ה ו"ה מלמד ששמותיו של הקב"ה ג' חיילים וכל חיל וחיל דומה לחבירו ושמו כשמו וכולם חתומים ביהו"ה

²⁸⁸ כל זוג אותיות גימ' ח'. שם אזכוג'ה הוא שם קדוש ואין לבטאו בפה. כתב בספר "קהלת יעקב" אזכוג'ה זה השם הוא בבינה (ספר גירושין לרמ"ק דף ד ע"ב) דמקנא בבריאה בשלשה שלישים שלה, על כן יש בשם זה שלשה פעמים ח' דבינה היא דרגא תמינאה מתתא לעילא (ספר ברית מנוחה), וזה השם רמזו דאז ישיר (פרי עץ חיים שער הזמירות פרק ו'), והוא סוד פני שור שראו על הים עמק המלך שער ז"ת פרק י"ק, ושם זה גימטריא כ"ד צירופי אדני והוא המבטל הקליפה הנקרא כ"ד כמו שכתבתי בערך כ"ד:

²⁸⁹ מסכת ערכין דף יג ע"ב: "רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעת נימין היה שנאמר שובע שמחות [את] פניך אל תיקרי שובע אלא שבע ושל ימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית של עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שירו לו שיר חדש אפילו תימא רבי יהודה לעולם הבא אידי דנפיש נימין דידיה נפיש קליה כי נבל קרי ליה נבל:

היאך תצטרף כ"ד פעמים והיינו חיל אחד יברכך ה'. גם השני גם השלישי למד שכל חיל ראשיה ושריהם הם כ"ד תצטרף כ"ד ג' פעמים ויהיו ע"ב שמותיו של הקב"ה והיינו ע"ב שמות היוצאים מן ויס"ע ויב"א וי"ט²⁹⁰:

הג"ה ומה שעלה בידינו מזה המאמר הנה הוא לך דע כי הג' שמות שבברכת כהנים. בכל פסוק שם אחד נקרא שר לחלק הג' משם של ע"ב כי בהתחלק השם של ע"ב לג' חלקים כנגד ג' שמות אשר בו יבואו כ"ד שמות בכל חלק ובעבור שהזכרו ו' מלות ברכת כהנים: ברכה שמירה אורה חנינה נשיאות שלום. על כן צריך אתה לכפול כל שם מן הנזכרים ו' פעמים ו' בכל שם ד' אותיות והנה ד' פעמים ו' כ"ד והם שהזכרנו שהם חיל אחד. עכ"ל מעשה רוקח:

והדבר ידוע כי השם של יהו"ה מצורף ב"ב²⁹¹ וכל אחד כלול מו' קצוות והיינו ע"ב. וכאשר תמנה י' בפנים ואחור הרי הוא כ"ד ונמצא שיהו"ה מצורף מתגלגל לע"ב והע"ב הם משולשים על שם ההיות המשולשים היה הוה ויהיה והשאר הם ענפי האילן המתפשטים אנה ואנה. וע"ב משולשים יעלו לחשבון רי"ו זהו הסוד שנקרא השם ארי"ה.

נשאר עלי לבאר ולסלת לך סולת נקייה ולהטעימך פת הדראה²⁹² ממאמרם ז"ל כי במקדש היו הכהנים מברכין את העם בשם המפורש שהוא יהו"ה שם העצם ובגבולין בכנויין אשר הוא א"ד. במקדש אמרו ברכה אחת ובגבולין ג' ברכות כי הברכה במקדש מיוחדת לשם המיוחד כי שם היו יודעים לחבר האהל לכן לא ענו אמן במקדש כי השפע היה יורד בלתי המשכה. והיו מזכירין אותו ככתבו ובנקודותיו כאשר אבאר, משרבו הפריצים הצנועים מבליעין אותו בנעימת קול אחיהם למען לא יאזינו ויבינו ויחריבו ארץ. ודריש פנימיות הסוד פקח עיניך וראה ולבך יבין כונת ברכה זו:

"יברכך" כי הברכה מלמעלה מאת השם הגדול מגולות עליות ג"ד לגולות תחתיות ז"ת עד כנסת ישראל מל' שהוא השמיר'ה:

"יאר ה' פניו" ר"ל השם הגדול תפארת שהם פנים מאירים לשאינם מאירים מלכות "ויחונך" תשא חן בעיניו הוא החן הגדול המאיר לעולם כעניין שנאמר (בר"ר ט, ט) (ד

²⁹⁰ ג' פסוקים בפרשת בשלח ובכל אחד מהם ע"ב אותיות. ע"ב שמות יוצאים מג' פסוקים אלו כאשר תסדר פסוק ראשון ואחרון ביושר ואמצעי למפרע תקבל שם ראשון "והו" והוא יוצא ממילים: ויסע לילה וי"ט.

²⁹¹ כל שם שיש בו ד' אותיות יש לו כ"ד צירופים. ברם כאשר יש בו ב' אותיות זהות יהיו בו רק י"ב צירופים.

²⁹² כונת הרב לפת הדורה והרב השתמש בלשון שאולה. עיין שבת קי"ז ע"ב. רש"י שם פירש פת שניטל הדורה.

"עולמי עולמי הלואי ותהא מעלת חן לפני כל שעה". ויקרא עולמי עולם השפל בשעה שעושין רצונו של מקום. והאומר שקרא לשכינה עולמי אינם טועים:

"ישא" כתב "מאירת עינים"²⁹³ בפרשת בשלח ישא רומז לכת'ר. וישא מלשון סילוק כמו ישא פרעה את ראשך מעליך. ופניו לשון כעס כמו ופנים לא היו לה וגו' שהם פנים של זעם שהוא הפחד גבורה כלומר ח"כ יסלק מעליך כח הפחד וישם לך לצרכך כח השלום עכ"ל. ישא ה' פניו אליך. ע"ד וישא פניו אל השמים ממעל. שהוא השכינ'ה (ס"א הבינה) כי אחרי האיר הפנים ונתייחדו ד"פ דו פרצופין שהם תפארת ומלכות ישא ויעלה הע"ט המלכות לת"פ לתפארת אשה לבית בעלה מתזנה מנכסיו ויעלה השכינ'ה לתפארת ישראל וזהו וישם לך שלום. כי השלום שלם בביתו. ויהיו כל המדות האלו נשלמים:

ושמו שמי וגו'. רצה לומר שמי הגדול הוי"ה ב"ה, ואנ'י אברכם זה כבוד השכינה:

עוד יש דעות רבות וקבלות ישרות בברכת כהנים אשר אין מקומו. ואבאר קבלת נקודות אשר נשתמשו בו בעלי העבודה דהיינו המכוונים בכל ברכה הזכירו היודעים שם בן ד' אותיות ג' פעמים שנמצאו בו. כלם צירוף י"ב והכי הוא בפעולה:

עטר"ת זהב גדולה. היא האבן הראשה. לעולם דגושה. באחרונה לצאת. היא מוצאת. הראשון כולו קמץ אין משביע את הארי והשני חולם בשניה ובשלישית צירי. והשלישי ראשו חיר"ק. ובשנייה חטף ובשלישי חולם. זו צורת הגולם וזה יפעל יפועל. יפעול. ומאשר זכרתי נקוד של שם י"ב אל תשת עלי מאמר כי אלו הנקודות ושאר הנקודות הידועים לבעלי העבודה שחלוצם יעברו לפני ה' אלקינו זה אינו כי דע שבשם בן ד' אותיות הקדש וכ"ש של י"ב ושל כ"ב ושל מ"ב ושל ע"ב ובשאר שמות הקדש כמה חלופי בצרוף אותיות המתחלפים על עצמם אף בניקוד של כל אחד ואחד מן הצרופים מספרם אין סוף כאשר נודע בחכמת הצרוף כי כדרך שיתחלף הצרוף באותיות ובנקוד כך תתחלף הפעולה הבאה בצרוף זה לפועלה אחרת. וכן הם משתנים לעיתים אפי' בצירוף אחד כי יש צרוף או נקוד הפועל בשעה ידועה וכן לחלקים ולשבוע ולחודש ולתקופה אשר לא יפעל לזולתם עוד אמרו בעלי העבודה כי שם של י"ב יוצא מיברכך על פי מסורת המקובלים מאלפא ביתות רבים וסידורם ופרושם לא אחד כי הם אמרי קדוש. דע שהם ד' שמות הראשון אנקתם והשני פסתם והשלישי פספסים. הרביעי דיונסים הנה לך

²⁹³ ספר שחיברו רבי יצחק דמן עכו והיה רב הראשי של עכו. כאשר הרב למד פנימיות התורה עם הרמב"ן סיכם לעצמו את אשר למד וזה הספר "מאירת עינים".

ביאורם. הראשון אנקת תם להוא ששומע אנקתם השני לשון פיסת יד (ס"א שסומך התם). והשלישי ר"ל בפס ידו בקע הים והטביע את מצרים ובפס ידו הציל את ישראל זהו שאמר הכתוב ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב והרביעי די"ו ניסים. ר"ל הרבה ניסים:

(הג"ה) והא לך היציאה הראשון יוצא מן הפסוק לשמוע אנקת אסיר לפתח בני תמותה. וכה"א וישמע אלקים את נאקתם. אותיות פספסים יוצא מפסוק הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי באותיות שניות פס. ותאזרני שמחה באותיות שניות תם הרביעי יוצא מפסוק תסתירני מסוד מרעים מרגשת פעלי און תסתירני מסוד אותיות דיו ניסי"ם מקרין ומפריס ראו ענוים וישמחו דרשתי אותיות די"ו ניסי"ם עכ"ל:

ומצאתי למקובל כי ר"ת של ג' פסוקים הללו רומזים לג' יודין של ע"ב²⁹⁴ ונקודם שבא קמץ וחיר"ק. והוא מקובל מן האבות בסוף פסוק ואמרו לי מה שמו בסופי תיבות ומאשר נתדלדלו האשכולות ואנשי מעלות נוואלו עם בינות רבו השגיונות ונתבטלו אמיתות הכוונות עד לא נשאר בעונות איש אמונות ואין אנו נענין בתפלה. ויתפכו הברכה לקללה ונשתקע בגולת ולא באנו אל המנוחה ואל הנחלה האל יחיש לנו גאולה. ויסלול דרך ומסילה כיום עלותו ממצרים ומציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים:

חסלת סדר נשא:

²⁹⁴ יתכן שהכוונה לשם הכ"ב משמות ע"ב שהוא יי". או לג' אותיות י' שבמילוי שם ע"ב שהוא כזה: יוד ה"י וי"ו ה"י.

בהעלותך

מעור מועיל אורה. נבראו שמי על. חשך לפניו איך. מחשיך זיו תדיר:

לא צותה תורה האיר אפילתו. חפץ גלל צדקו. יגדיל וגם יאדיר:

דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתִי אֵלָיו בְּהִעָלְתָּךְ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּעֹדָה וְאִירוּ
שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת:

ח, ב

”בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה” כבר בארנו בפרשה תרומה סוד המנורה
מספיק לכל מבין:

עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי זֹצְצוֹת כֶּסֶף מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הָעֵדָה
וּלְמִסַּע אֶת הַמִּזְבֵּחַ:

י, ב

עשה לך שתי חצצרות רומז לד”פ לדיו פרצופין דהיינו לתפארת ומלכות, זכר ונקבה, ז”ו, תו”מ על כן המה מקשה אחת ואמרו רז”ל²⁹⁵ חצצרות כתיב. ועל דרך הכלל רומז לרחמים כלומר הגם שהם ד”פ שהת”ת רחמים והמ’ דין, עכ”ז הם ביחס לזהב יהיה בחינת רחמים וע”כ היו מכסף. ואמרו רז”ל (ר”ה כז ע”א) כי בתענית היו תוקעין בבית המקדש בחצצרות של כסף כענין שאומר בתפלה עמוד מכסא דין מלכות ושב על כסא רחמים תפארת.

וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנָסְעוּ הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה וְהָיָה תְּרוּעָה וְתִקְעוּ לְמִסְעֵיהֶם:

י, ו

תרועה יתקעו למסעיהם. כבר בארנו כי התרועה רומז למדת הדין מלכות ולשון תרועה מלשון (ישעיה כד, יט) רועה התרועעה הארץ והיא המלכות המנצחת במלחמה והיא הנקראת תרועה כי לה הדין והחוזק ולה המלחמה שנאמר ”וכי תבואו מלחמה בארצכם והרעותם בחצצרות”. אמנם החצצרות של משה רבנו ע”ה נגנזו כמו שנאמר ”לך”, ואמרו לך יהיו, כל זמן שאתה חי. ומשה רבנו ע”ה בסוף ימיו אמר (דברים לא, כח) הקהילו אלי

²⁹⁵ לא נמצא בדברי רבותינו אולם כך כתב בספר ”הרקאנטי”. המגיד ממזריק’ הביא בשם הבעש”ט חצצרת חצי צורה והכוונה ששתי החצצרות רומזים לתפארת ומלכות שכל אחד מהם הוא חצי צורה, כי הצורה השלמה היא של אדם (תפארת) ואשתו (מלכות).

וכו' ומדוע לא תקעו בחצוצרות? אלא (קהלת ח, ח) שאין שלטון ביום המות. וראיה לדבר כשצרו על יריחו לא מצינו שתקעו כי אם בשופרות וחומת יריחו נפלה בתרועה שנ' (יהושע ו, י) "עד יום אומרי לכם הריעו והריעותם". וכתוב (יהושע ו, כ) "ויריעו העם תרועה ותפול החומה" ולכן היתה חרם ואין ליהנות ממנה כי מכח השכינה בא להם הנצחון וזה הוא שאמר יי' ליהושע (פרק א, ה) "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך" והטעם כל מה שכבשו בתרועה כמו יריחו ועי היה חרם לפי שמדת הדין היתה מתוחה שם ונרתעים היו ממנה, שאין לטול ולהנות ממנה. אלא תהיה כעין שוחטי חוץ שם לאישים שהם מקומות החרבן לכך היו חריבין:

וּבַהֲקָהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְיֶעוּ:

י, ז

כי התקיעה פשוטה רומז למדת הרחמים²⁹⁶ וזהו שנאמר "ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל" כי המנוחה היא בנחת. וכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם" כי המלחמה לתרועה מלכות מדת הדין והמועדים והשמחה לתקיעה שהיא הרחמים. ורבותינו ע"ה תקנו בר"ה ויוה"כ ועל הקרבן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה שלא יקצצו בנטיעה כאשר בארהו. כלומר התקיעה תרומז לתפארת והתרועה למלכות. קיצוץ הפירוש הוא להפריד המלכות מן הבנין.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אֲסֹפֶה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעֶתָ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיוֹ וְלִקְוֹזֹתָ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ:

יא, טז

אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. כבר בארהו שמניין הזה הוא מניין נכבד וחשוב גלל לכן דברים רבים הנמצאים במאמרם ז"ל שיש בו מספר שבעים: ע' אומות, וע' שרים, ע' מלאכים הסובבים הכסא הכבוד, ע' סנהדרין ומשה על גבם. וכן אדני' נצב על ע' שרים ורמז לכך וזהו (עמוס ז, ז) "והנה ה' נצב על חומת אנ"ך" א' רומז להקב"ה ונ"ך גימ' ע' וע' פנים לתורה.

וחשבון של השם הגדול וסתרו ע'. כי הנגלה עולה כ"ו והנסתר עולה מ"ד²⁹⁷ הרי ע' ועל כן צוה האל ית' המספר הזה בשופטים כי המספר הזה כולל כל הכחות בהיותו

²⁹⁶ כאן נפלה טעות בדפוסים שכתבו מידת הדין. בעוד שתי שורות כתוב מפורש שזו מדת הרחמים. כי נכתב בראשי תיבות והתחלף להם ד' בר'.

²⁹⁷ הכוונה לשם: יוד הא וו הא שעולה מ"ד. כ"כ בספר הרקאנטי לפרשת בהעלותך, במדבר יב, ב והוא בדף קע"ו בדפוס ישן.

כלול מן הכחות העליונות שהם ז' שהם חגתנהי"ם כל אחד כלול ב', וכן ולכן צ.ל. ראוי במספר הזה שתשרה עליהם הוד השכינה. וזה הוא סוד (דברים י, כב) "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה" נגד ע' שרים אשר שלטו בישראל בזמן הגלות:

וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְבָרִי אִם יִהְיֶה נְבִיאְכֶם יְהוֹה בְּמִרְאָה אֵלָיו אֶתְּוֹדַע בְּזֻלָּתוֹ
אֲדַבֵּר בּוֹ:

יב, ו

אם יהיה נביאכם ה'. כתב הרב אברהם בן עזרא כי טעמו כמו (דהי"ב טו, ח) "והנבואה עודד הנביא" שחסר כאן הנסמך ר"ל נבואה, כן היא בכאן שחסר הנסמך ויהיה ביאור הפסוק "אם יהיה נביאכם נביא השם" שהוא למעלה ממדרגת נבואה רוח הקדש לא היה לו השגה יותר מזאת ואיננו מתנבא בשם כגדול רק במראה או בחידות או בחלום כמו שנאמר (הושע יב, יא) "ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה". והכל כפי הצורך והשעה תהיה מראות הנבואה. והרואה בחלום (ברכות נז ע"ב) רואה אחד מששים בנבואה, רצה לומר אחד מששים בחיות הקדש שהם למטה מן השכינה שנאמר (שיה"ש ו, ח) "ששים המה מְלָכֹת" אל תקרא מְלָכֹת אלא מְלָכֹת והדבר מבואר במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר סעיף נא) "שכל חלום הוא בחולם וכל מרגלית לפה (ס"א לבנה) היא כחלם דכתיב ואחלמה" ר"ל כח נכבד כאבן יקרה פירשו בזה המפרשים ואמרו שהנבואה באה מן המלכות שהיא נקראת כאן מרגלית לפי שהיא כלולה מכל הספירות העליונות. אמנם לא ממנה ממש כי ממנה הנבואה לנביאים שהיו אומרים "כה" אמר יי' וכבר ידעת ש"כה" כינוי של המלכות. המלכות נותנת כח למלאך גבריאל והוא הנותן החלום לאדם ויש מתנבא ברוח הקדש כמו שנאמר (שמו"ב כג, ב) "רוח ה' דבר בי" והיא יד ה' האמורה ביחזקאל.

ובעל הסוד סודי דזיא כתב כי יד ה' היא הדפוס שביד המלאך ולוקח לו דעתו וישן והוא כאלו ער ומכניס בו רצון הכבוד בלתי מחשבה מעורבת. והדבור נכנס בלב הנביא כחץ יעוף ביד הממונה הראשון שהוא שר הפנים "עד מהר'ה ירוץ דברו" בגימ' מטטרון²⁹⁸. ומשם חוץ לפרגוד ומחוץ לפרגוד לממונין על הדבר. ועניין המרָאָה הוא הכרוב הראשון שיהיה בכרוב השני ע"כ קמוץ הוא ולא מסו"גל כי היא קומצת כל הספירות והיא אספקלריא שאינה מאירה המלכות.

אבל לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. ואומר (משלי יג, יא) נאמן רוח מכסה דבר. ומאי ניהו (משלי כה, ב) כבוד אלקים הסתר דבר כאשר בארנו. וכל מה שראה

²⁹⁸ לא עלה בידי למצוא את הגימ'. רק אם נכתוב מטטרון והוא גימ' 308 ירוץ גימ' 306 ועם ב' כוללים הוא 308.

מרע"ה בכל חדרי מרום בבתי גואי ובבתי בראי לא גלה כדרך שאר הנביאים. ואם תאמר יתכן שלא ראה? זה לא נכון כי כבר נאמר בכל ביתי נאמן הוא. כל אשר בבתי ראה. וידע כל המדרגות והמעלות וכל הדרכים והשבילים וכל המדות כי יש למעלה רוח הקדש גלוי עינים. מלבוש שימוש רבא. שימושא זוטא חדר בחדר עד ט'. וי"א בכל ביתי, ר"ל כ"ל שהוא היסוד הוא ביתי:

פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּבִמְרָאָה וְלֹא בְּזִידוּת וְתַמְנוּת יְהוָה יִבְיט וּבִמְדֻעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעִבְדֵי בְּמִשָּׁה:

יב, ח

פה אל פה אדבר בו. תורת אמ'ת. ולשאר נביאים בדפוס העשוי לו היינו הא דכתיב ישקני מנשיקות פיהו. והוא סוד דבקת הנשמה:

ותמונת ה' יביט. אמרו רז"ל זה מראה אחוריים דהיינו תמונה של יי' כלומר מלכות הנקראת תמונת יי' שהוא נגד עולם השפל. והוא מלכות אע"פ שבשאר מקומות קוראין לתפארת "תמונת". וכן אמרו תמונה בגימ' "פרצוף אדם". מ"מ חכמי הקבלה קבלו שבכאן רומז לעטרה לפי שמתוך (ס"א המלכות) אספקלריאה שאינה מאירה, היתה מסתכל המאירה. שהוא סוד התורה וכן יהיה בתוך בבית הבחירה. תבנה ותכוננן מהרה:

חסלת סדר בהעלותך:

שלח לך

מוציא דבה. נקרא סכל. אם ספר שוא. קנה כפלים:

חרפה היא לו. מעשה לסתור. כי שקר אין. לו רגלים:

שָׁלוּז לָהּ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶזְוָד אִישׁ אֶזְוָד לְמִטָּה אֲבָתָיו תִּשְׁלָזוּ כָּל נָשִׂיא בָהֶם:

יג, ב

שלח לך אנשים וגו'. ענין המרגלים ידוע על פי המקובלים ע"ה כאשר השיגו הם כי חזקה השליח עושה שליחותו ועיקר השליח במשלח קצצו בנטיעות שלילות כח ה"ע העטרה ואמר כי אין כח בשליח וזהו אשר הוציא דבה על הארץ. וכוונתם היתה

רעה בארץ החיים כמו שנתעוררו חז"ל בפסוק כי חזק הוא ממנו. גלל כן לכן נענשו ולא נכנסו לארץ מדה כנגד מדה. ומזה תבין זמורה ואשכול ענבים.

וְמִזֶּה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנִה הוּא אִם רְוֵה הִישׁ בָּה עֵץ אִם אֵין וְהַתְּנוּקָתָם וּלְקוּזָתָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יָבִי בְּכוּרֵי עֲנָבִים:

יג, כ

הי"ש בה עץ אם אין. מובן מפסוק "והשענו תחת העץ" וסוד אי"ן מפסוק היש ה' בקרבנו אם אי"ן. והענין שרצה לדעת איזו הנהגה יש בארץ הנהגת עמודא דאמצעייתא הוא התפארת והוא המשפט והוא הנקרא עץ והוא הנקרא יי'. או הנהגת הכתר הנקרא אין וזו הנהגת היחוד.

וַיַּעֲלֵה בְּנֹגֶב וַיָּבֵא עַד זֹחֲרוֹן וְשֵׁם אֲזִימֹן שִׁשִּׁי וְתַלְמִי וְלִירֵי הָעֵנָק וְזֹחֲרוֹן שִׁבְעַ שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֶעַן מִצְרַיִם:

יג, כב

וטעם מה שאמר "ויבא עד זחרון" ולא יבואו דעת מה שאמרו חז"ל (ילקוט'ש במדבר יג, תשמג) כי הלך כלב ונשתטח על קברי אבות ואמר אבותי בקשו עלי רחמים לפני הקב"ה שאנצל מעצת מרגלים. ומאמר זה יחסום פי המדברים שאין לומר מכניסי רחמים וגם אמרו חכמים במסכת תענית (טז ע"א) למה יוצאין בבית הקברות כדי שהמתים יבקשו רחמים עלינו. וזהו (ירמיה טו, א) "אם יעמוד משה ושמואל לפני" בצל ידו יחביאנו צור עושינו ובצל כנפיו יסתירנו בבארנו סוד צלו אל כל ידעוני.

אֶף בִּיהוָה אֵל תִּמְרְדוּ וְאַתֶּם אֵל תִּירָאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ כִּי לֹזְמֵנו הֵם סָר צֶלֶם מַעֲלִיָּהֶם וַיהוָה אֱתָנוּ אֵל תִּירָאֵם:

יד, ט

סר צילם מעליהם וה' אתנו. כתב ר' אברהם צלם ר"ל מגן וצנה הוללים על הנלחמים וזהו פשוטו עם מה שדרשו רז"ל רבים כאלה:

אמנם יתכן שירמזו הכתוב למה שנודע בקבלה כי בליל הושענה רבה הנקרא ליל החתימה לא יהיה צל לראש האדם אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמרו שכבר סר צלם מעליהם והגזר וכבר נגזרה עליהם מיתה, וה' אתנו כי הוא השוכן בקרבנו וכו'. או ירמזו לשר של מעלה שאין אומה נופלת עד שנופל שרה תחלה הה"ד (ישעיה כד, כא) יפקוד ה' על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה. וכן איתא במדרש שיר השירים (ב, יז, ט, ו) "ונסו הצללים" אלו שרי האומות והמלאכים אשר הם צל

על האומות הם מגינים עליהם כצל מפני החמה כל זמן שהוא (ס"א שהאדם) דם ר"ל המזל בצל ובדמות אז וה' עליהם יחיו כלומר צלם ודמות הם תו"מ וזה הוא וי"י הוא ובית דינו והבן לכן י'שמחו' השמים ו'תגל' ה'ארץ ר"ת שם של ד' אותיות ובס"ת צלמו כאשר האל בראשם אז בצלמו קיים כשסר מעליהם אז (תהלים עג, כ) צלמם בעיר תבזה. וכן אמר שמואל הנביא ע"ה (שמו"א כח, טז) וה' סר מעליך, ותכף נהרג וכן יאמר "סר צלם מעליהם וה' אתנו". (דברים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וזה כחו ובהיות כחו עמו יש לו צל, ובסור כחו מעליו אין לו צל וראשו יקטין ולא יראה צוארו וסמך הביא "צלם מעליהם" בגימטריא שנה:

(הג"ה) צפיחית בדבש מצאתי ויאורו עיני ובמטה אשר בידי רשמתים להטעים גם לאחרים. שמעוני רעיי באו וראו ביום שהדין מתעורר בעולם צריך בן אדם לעורר עצמו בתשובה ולשוב לפני אדונו אם זוכה בו האדם שישוב בתשובה שלימה אז קורעין לו כל הפתקין הכתובים עליו ואם לא ישוב בתשובה שלימה תולין לו עד יום אחרון של חג. ואם זוכה מוטב ואם לאו הפתקין יוצאין מבית המלך ונמסרים ליד הממונה על הפתקים וכיון שנמסרו ליד הממונה ודאי עושה הדין והפתקין אינם חוזרין לבית המלך מיד הצלם הקדוש נעדר ממנו ולא נמצא אצלו וביום שנסתלק ממנו ודאי פסק המלך גמר דין עליו ויטעום כוס של מות ואותם הצללים נעדרים ולא נמצאים. ואם לא נמצאים בו בידוע שיעביר עליו הדין או חלאים וכיצא בהם. ובספרי הקדמונים אמרו אם נחסר ראשו ימות הוא או בנו או אשתו אבל אם הוא חוזר בתשובה יטעמו טעם מות וירפאו ודוקא בנו שברשותו. ואם הגוף חסר ויראה הראש הן יסתלקו והוא מתקיים. ואם חסר ידו או רגלו חלאים רעים באים עליו. ואם ברח הצל וחזר וברח עליו כתיב בבוקר תאמר מי יתן ערב וגו'. אבל הצדיקים והחסידים והקדמונים בכל יום ויום היו מסתכלין בעצמם כאלו בזה היום היו מסתלקין מן העולם ועושין תשובה שלימה לפני אדוניהם ולא יצטרכו לדבר אחר אשריהם ואשרי חלקם בעה"ז ובעה"ב. בא וראה כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו עכ"ל. שוב מצאתי כי בליל שמחת תורה אם לא יראה לצלו צל צלו לא יחיה שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו הרי ב' צלמים. עוד איתא תמן אך בצלם יתהלך איש יכול כל ימות השנה ת"ל אך לפי שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים עשה את האדם (ס"א ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו) הרי ד' לעומת ד' תקופות בשנה בלילה שהתקופה בה. יהיה חג להם באו איזה גוים במקום אחד והיו מביטים במים בבואה שלהם והנה המביט פותח את פיו ופוקח עיניו והביט במים והיה אחד צופה דמותו וראה דמות בביאה שלו עיניו ופיו

סגורות. שאלו לו לחכם ואמר שלא יוציא שנתו ולא יראה ד' תקופות. ועוד מצאתי בסודי רזי כשתשים מי מעיין בכלי מצוחצח וזך ועיין בו בליל הושענה רבה אם יש לחיות אותה שנה אפילו פיו סתום ועיניו סתומים יראה בבואה שלו שהם פתוחין ואם יהיה פיו ועיניו סגורות ימות וזהו דבר ברור וסימן בו"ז מ"ס²⁹⁹ לכן יראה במים. עוד יש יהודים שמדליקין נרות ב"ה בשמן זית ומביטין בשמן בבואה שלהם אם עיניהם ופיהם סגורים לא יוציאו שנתם. ויש רואים בליל הושענה רבה בצל הלבנה וטעמא קלילא אית ביה אנו דמנינן שנתינו לשנות הלבנה:

(הג"ה) שמעתי ממקובלים האומרים כי זה צריך לעשות בשעה שכוכב לבנה שולטת באותו לילה ובשעה ההיא הנסיון אמיתי עכ"ל:

ובו ביום דנין על המים וכל מה שצריך האדם בשנה ההיא והוא ליל החותם שנחתמין בו ע' אומות ושריהם. ואנחנו עמו וצאן מרעיתו נעבור חלוצים ידינו על העליונה. אבל לחיות השדה ולבהמת הארץ ולעוף השמים לית לן בה ואף על פי שיש להם צל אינו נקרא צל כמבואר ימותו ויאבדו³⁰⁰. ולאדם שיהרג בר מינן בשנה ההיא יראה ראשו על כתפיו. גלל זה לכן המופת האמיתי הנהיגו חכמי הגוים הקדמונים לעשות יום חג בכל יום התקופה וזהו כמים הפנים לפנים ואחר כי יש לאדם מזל ודמות לעומת מזלו הה"ד ותקופתו על קצותם. ואין שותין מים בלילה ההוא שהוא ליל התקופה בשעות הידועות בתקופות האמיתיות:

וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הִיאֵת שְׁמֵעוּ כִּי אֲתָה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִין בְּעֵין נִרְאָה אֲתָה יְהוָה וְעֵנְךָ עֲמֹד עֲלֵהֶם וּבְעֵמֶד עֵנָּה אֲתָה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעֵמֶד אֵשׁ לַיְלָה:

יד, יד

אשר עין בעין נראתה את ה'. (זהר פ' נשא עמוד רמ"ו דף ס"ב) תנא בצניעותא דספרא אשגחותא מעינא תתאה כד אשגח נהירא דלעילא בה ועייל ההוא נהירא דלעילא בתתא דמינה נהיר כולא הה"ד אשר עין בעין וגו'. ואלמלא עינא טבא עלאי דאשגח לעינא תתאה לא יכול עלמא למיקם רגעא חדא. עוד איתא תמן ההוא מצחא איתפשיט במאתן ושבעין אלפין נהרין דבוצינא מעדן עלאה דתנא איתא עדן דנהיר לעדן עדן עלאה דלא אתגלייא והוא סתום בסתימא ולא מתפרשאת. לארחין

²⁹⁹ הכונה לימים ב' ו' ד' של הקרבנות בהם יש שינוי ומצאו לזה רמז לניסוך המים. בשני כתוב ונסכיה'ם במקום ונסכה כמו בכל הימים. בששי כתוב ונסכיה'ה הרי י' יתירה בשביעי כתוב כמשפט'ם במקום כמשפט שהוא בכל יום. הרי מים יתירה רמז לניסוך המים מן התורה וזה בימים בו"ז.

³⁰⁰ וחלק בזה על הרקאנטי שכתב שגם עופות יש להם צל.

כדקאמרן והאי עדן תתאה אתפריש בשבילוי לל"ב שבילין ואף על גב דאתפריש האי עדן בשבילוי לית דידע ליה בר האי זעיר אפין והא דלעילא לית דידע ליה ולא שבילוי בר ההוא אדיך אפין הה"ד והוא ידע את מקומה. אלהים הבין דרכה דא עדן דלתתא דידע זעיר אפין והוא ידע את מקומה דא עדן דלעילא דידע עתיק יומין סתימא דכלא עינא. דרישא חיוורא משתניא משאת עינא לית כסותא על עינא ולית גבינא על עינא מאי טעמא דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל דלעילא וכתיב להיות עינך פקוחות תאנא כל מה דאתי ברחמי לית כסותא על עינא ולית גבינך על עינא כ"ש רישא חוורא אמר רבי שמעון לרבי אבא למאי הוא רמיזא אמר ליה לרגים ולנוני ימא דלית כסותא על עינא ולית גבינא על עינא וליימא ולא בעיין נטורא על עינא כ"ש עתיק דעתיקא דלא בעי נטורא דאיהי אשגח בכולהו וכולהו מתקין ביה ולא נאים היינו הא דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל דלעילא. כתיב הנה עין ה' אל יריאיו וכתיב עיני ה' משוטטות בכל הארץ לא קשיא הא בזעיר אפין הא באריך אפין. ועם כל דא תרי עינין אינון ואתחווירו (ס"א ואתחזרו) לחד עינא דא חיוור בגו חיוור חיוור דכליל ג' חיוורין חוורא קדמאה נחית (ס"א נהיר) וסליק ונחית לאתכללא (ס"א לאסתכלא) דצריר בצורא תנא בטשא האי חיוורא ואדליק ג' בוצינא דאקרי הוד והדר וחדוה ולהטין בחדוותא בשלימות. חיוורא תנינא נחית ס"א נהיר וסליק ונחית ובטשא ואדליק ג' בוצינין אחרינין דאקרון נצח פ"י תפארת ולהטין בשלימותא בחדוותא חיוורא תליתאה להיט ונהיר ונחית וסליק ונפיק מסתימותא דמוחא ובטיש בבוצינא אמצעייתא שביעאה נפק אורחא למוחא תתאה ואפיק אורחא ללבא תתאה ומתלהטין כולהו בוציני דלתתאה אמר רבי שמעון יאות הוא ועתיק יומין יפתח עינא דא עלך בשעתא די תצרך תו תאנא חיוור בגו חיוור וחיוורא דכליל ג' חיוורין חיוורא קדמא נהיר וסליק ונחית לתלת בוצינא בסטר דשמאלא ולהטין ואסחין בהאי חיוורא כמה דאסחי גופיה בבוסמין טבין וברוחין ממה דהוה עליה מקדמיתא. חיוורא תנינא נהיר וסליק ונחית לג' בוצינא דלסטרא ימינא ולהטין ואסחין בהאי חיוורא כמאן דאסחי בבוציני טבין ובריחין עלמא דהוה עלוי בקדמאה חיוורא תליתא נהיר וסליק ונחית ונפיק נהירו דחיוורא דלגו לגו דמותא ובטש בשערא אוכמא כדאצטריך וברישא ובמוח דרישא ונהיר לתלת כתרין דאשתארו כמה דאצטריך לגלאה אי ניחא כמה עתיק סתים דכולא. ותנא לא סתים האי עינא אינון תרין ואתחזרו לחד כולא הוה ימינא לב הוה שמאלא ולא נאים ולא אדמוך לא בעי נטורא לית מאן דאגין עליה הוא אגין על כולא הוא אשגח על כולא מאשגחות דהאי עינא מיתזן כולה. תאנא אי סתם עינא רגעא חדא לא יכלי לקיימא כולהו בגיני כך אקרי עינא פקיחא עינא עלאה עינא קדישא עינא דאשגחותא עינא דלא אידמוך ולא נאים עינא דהוה נטורא דכולהו

עינא קיימא ועל דא כתיב טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך דאי אקרי טוב עין ימינא מברך לכולהו ותנא לית נהירותא לעינא תתאה להסתחאה לאדמומיתא מאוכמתא בר כד אתחזי מנאי נהורא חיוורא דעינא עלאה דאיקרי טוב עין הוא יבורך ולית דידע כד נהיר עינא דא עלאה קדישא ואסחי לעינא תתאה וזמינין צדיקייא זכאי עליונין בחכמתא דא הה"ד "כי עין בעין יראו" אימתי? "בשוב ה' ציון". וכתיב אשר עין בעין נראה את ה' ואלמלא עינא טבא עלאה דמשגא ואסחי לעינא תתאה לא יכיל עלמא למיקם רגעא חדא. ע"כ מדרש רשב"י.

כתיב "הנה עין ה' אל יראיו" דא עינא דלעילא אי זכו. לא זכו "עיני ה' משוטטות בכל הארץ" עינא דתתאה. דתניא מפני מה זכה יוסף דלא שלטא ביה עינא בישא כאשר בארנו בפרשת ויחי. ותנא דא הוי עינא דאשגחא פקיחא תדיר חייכא תדיר חדווא תדיר דלא הוי הכי לתתאה דכלילין בסומקי ובאוכמא ובחורא בתלת גווי ולא הוי תדיר פקיחא דלית גבינא ונטורא על עינא על דא כתיב עורה למה תישן ה'. פקח עיניך ה' כד אתפקח אית למאן דאתפקח לטב ולמאן דלא אתפקח לטבוי למאן דאתפקח ועינא אתערב בסומקא וסומקא אתחזי לקבליה ומיכסיים עיניה. מאן ישתזב מינה לעתיק יומין טב דעינא חיוור בגו חוור דכלל כל חוור. זכאין חולקא דמאן דישגח עלויה בחד חוור מנייהו וע"ד ודאי כתיב טוב עין הוא יבורך וכתיב בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. וכתבו בעלי הקבלה כי עין הוא לשון מראה כמו ועינו כעין הבדולח. וכן וארא כעין החשמל יאמר אשר מראה כמראה הקמץ במסוג"ל באחד ימין והשני שמאל למבין מספיק:

וְעֵתָה יִגְדַּל נָא כַח אֲדָנִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאִמֹר:

יד, יז

ועתה יגדל נא כח ה' שם זה כתוב בא"ד הרומז לע' ומרע"ה היה מתפלל שיגדל כח השם הנכבד בשם המיוחד כי שם הגדול הוא כח של השם הנכבד ויגדל בגדולה:

דִּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדִרְתָּם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פָּתִיל תְּכֵלֶת:

טו, לח

דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית. מה יקר דברי חז"ל כי זו הוא לזכרון כי במצוה זו יש שלש כוונות ישרות: הראשונה שלא נסור מלבינו זכרון האל ית' והוד גדולתו כמאמר המשורר שויתי ה' לנגדי תמיד וכוונה זו תבין מדבריהם שהעלו מראות התכלת עד כסא הכבוד. כוונה שניה לזכור תמיד יציאת מצרים עם הנפלאות

הנמשכות עמה שהוא תועלת גדולה להאמין בתורת משה כמבואר כבר וכוונה זו תבין ממאמרם שתכלת דומה לים. וכוונה שלישית להזכיר תמיד במצות וחוקים וכוונה זו הוא בעיני חז"ל על הצד שישא עליו העבד שהוא נרצע סימן ואות מסימני אדוניו להודיע לכל שהוא עבד מכור לאדוניו ושיתן אל לבו תמיד העצה ולהזדרז בציוו אדוניו ופרטי המצות.

כתב בעל הסוד רבי אלעזר מגרמיזא בספרו סודו רז"י כי ח' חוטין יש בציצית. בחוט הראשון לזכור מצות ועבירות התלויין בעיין בחוט השני מצות התלויים בפה. בחוט השלישי בליעת הושט. בחוט הרביעי מצות ועבירות התלויים באזנים. בחוט החמישי אף מריח אף כועס. בחוט הששי מצות ועבירות התלויין בידים. בחוט השביעי מצות התלויים ברגלים. בחוט השמיני מצות ועבירות התלויים בערוה. ואגוד למעלה שכולם תלויים בלב. וה' קשרים ה' נקבים שבלב וזהו וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. ואמרו רז"ל המבזה ציצית בניו מתי שנאמר גם בכנפך נמצא דם נפשות אביונים פנימיותו הוא הזכרון הוא בחוט התכלת הדומה למדה הכוללת הכל והוא תכלית הכל כמו שנאמר וזכרתם את כל ממצות ה'. ר"ל כל שהיא מצות ה' וזה מאמרם ז"ל מפני שתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד והדמיון בשם ר"ל התכלת הוא מלשון תכלית כי זה הגוון תכלית כל המראות כי כדרך שאדם הרואה ראיות רחוקות טועה בראייה עד אשר נראה כעין תכלת כן טועים במדה זו. ובה הוא המרי והזהירות שלא יקצצו ואל יהרסו כמו שדרשו רז"ל אחרי לבבכם זו המינות אשר אתם זונים זו ע"ז כוונתם שלא יהרהרו בתכלית מינות או עבודה זרה. וזכרתם את כל מצות ה' שהמצוה נתנה על ידה. ואמרו רז"ל (נדריים כה עא) שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות ויהיה וזכרתם מלשון ה' זכרנו.

ואיתא במדרש של ר' שמעון בר יוחאי (זו"ח רות) פתח ר' נהוראי ודרש "ועשו להם ציצית לדורותם". מאי ניהו לדורותם בכתיב מלא שהרי בדרך כלל כתוב חסר (דברים לב, ז) "בינו שנות דר ודר" ובשבת כתיב (שמות לא, טז) לדורתם? אלא כשאדם מעוטף בציצית ויוצא בו לפתח דירתו שלם, הקב"ה שמח בו ומלאך המות זו משם ויוצא מפתח ביתו וינצל האדם מכל היזיק ומשחית. והיינו לדור תם בשביל דירתם. מנא לן? ממאי דכתיב (דברים ו, ט) "מזוזת" אותיות ז"ז מו"ת. בשבת גלל כן לכן נאמר "לדורתם" בשבת דהיינו קרי ביה לדירתם והיינו המזוזה.

³⁰¹ פתח ר' נהוראי ואמר אסהידנא על מאן דנפיק מתרעא ביתא בעטופא דמצוה ותפילין ברישיה בשעתא דנפיק בין תרין תרעין אז שכינתא עילויה ותרין מלאכין קיימי עלוהי חד מימינא וחד משמאלא ומלוין ליה עד ביה כנשתא. תרגום: פתח רבי נהוראי דרשתו ואמר: "מעיד אני על מי שיוצא מפתח ביתו מעוטף בציצית ותפילין בראשו, בשעה שיוצא מפתח ביתו אז השכינה שורה עליו ושני מלאכים נצבים עליו, אחד מימין ואחד משמאל ומלוים אותו עד בית הכנסת.

ואיתא במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (הבהיר סעיף צ"ה) בפסוק (קהלת ה, ח) "ויתרון ארץ בכל היא" מאי ניהו ארץ? שנחצבה ממנו שמים, והיא כסאו של הקב"ה. והוא שמי השמים והוא אבן יקרה וים החכמה. וכנגדם התכלת בציצית הכל רומז אחד. פירוש הפסוק בקהלת מדבר על הארץ העליונה שהיא ספירת המלכות והיתרון כלומר השבח שלה הוא בזה שהיא מחוברת אל היסוד הנקרא כ"ל. והארץ הזו היא כסא להקב"ה שהוא סוד ספירת התפארת הנקראת שמים. התכלת שבציצית מזכיר את צבע הים והים זו המלכות. כשוראה האדם את התכלת בציצית נזכר בים ובשכינה ומקבל עליו עול מלכות שמים.

ומה שהעתיקו רבותינו ז"ל מצות ציצית ביום ולא בלילה כוונתם בזה כי הציצית דומה ללילה³⁰² למלכות וימצא מין את מינו ונעור כשאר המחמין דהיינו עטיפת הטלית בלילה תעורר מדת הדין ואין אנו חפצים להגביר הדין ח"ו. והיה נראה אשר לה לבדה תהיה הממשלה דוגמת התחינה (ס"א התחתונים) אשר לא יאמרו בלילה אבל ביום יהיה החבור שלם ויחוד אמתי (ישעיהו סג, ג) ומעמים אין איש אתי. כי בער אנכי גם סכולתי וחושבי מחשבות. העלו הפתילות אל הנתיבות. ובהודעת פרטי חלקיהם. יעלו למנין החוקים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

ועוד איתא תמן במדרשו של רנב"ה (הבהיר סעיף צ"ב) מ"ט ל"ב חוטיין בציצית? משל למה הדבר דומה? למלך חכמה שהיה לו גן נאה מלכות והיה לו לגן שזו החכמה ל"ב נתיבות אלו ל"ב נתיבות חכמה שהם י' מאמרות וכ"ב אותיות התורה. שם שומר עליהם זו הבינה שהיא היכלו של המלך והודיע לבדו הנתיבות. ואמר לו המלך שזו החכמה לשומר שזו הבינה שומרם ולך בהם בכל יום ובכל זמן שתדרכם שלום לך. השומר שם והפקיד שומרים אחרים עליהם שזו המלכות היא חכמה תתאה והיא נקראת "כבוד" גימ' ל"ב אמר אם אני אהיה לבדי באלה הנתיבות אי אפשר לשמור ולקיים כל אלה הנתיבות. ועוד יאמרו העולם כילי הוא קמצן הוא המלך הלכך שם שומרים לכולם הנתיבות האלה שהם לל"ב ואלו ל"ב חוטי הציצית. ומאי טעמא דתכלת? אמר השומר

³⁰¹ נמצא בזו"ח מרגליות דף פה ע"א.

³⁰² כתב הרמ"ק זללה"ה בספרו "פרדס רמונים" - שער כג פרק יח - "ציצית היא השכינה, ובמציאותה התחתון המתקרב אל מצולת ים. ולכן היא תכלת, שהתכלת במלכות הוא בחינתה התחתון בסוד הים אשר תחתיה המצולות בסוד הדין שבה. ולכן אמרו תכלת דומה לים. כן פירש הרשב"י ע"ה (שם ברע"מ).

שמה יאמר השומרים האלה הגן שלי, נתן להם סימן ואמר ראו זה הסימן הוא של בעל הגן. ואלה הנתיבות הוא תקנם ואינם שלי והנה חותמו. משל למה הדבר דומה? למלך ובתו שהיו להם עבדים ובקשו לילך למרחקים. פחדו מאימת המלך נתן להם המלך סימנו זה הלבן שבחוטי הציצית. פחדו מן הבת, נתנה להם סימן זה התכלת שבחוטי הציצית אמר מעתה מב' סימנים משני סימנים אלה של המלך והבת תהיה השמירה ונרמז בפסוק ה' ישמרך מכל רע זה הסימן של המלך מלכו של עולם ישמור את נפשך זה הסימן של בת המלך השכינה הרמוזה במילת נפש. ע"כ לשון הבהיר. גלל כן לכן יהיה האדם מעוטף בטליתו. כי היא כסותו לבדו היא שמלתו ורעה אליו לא יאונה לכל אשר תפנה:

חסלת סדר שלח לך:

קורח

מבטח בעושר רב. נפל ברשת מר קורי עכביש. שם רהיטני ביתו. חיבר ומתעבר. על ריב אחוזתו. מוכשל והוא בכלל. קרח וסיעתו.

אבאר ברמיזה כאשר קבלתי אני. דע איש המעיין שהוא סוד (בראשית ט, ו) "שופך דם האדם באדם" באותו אדם עצמו, וההרוג הורג את הורגו, (אבות ב, ו) על דאטפת אטפוך וכו'. וכן הבל הרג קין בימי משה כלומר הבל התגלגל במשה וקין באיש מצרי ומיתת קרח בבליעה מדה כנגד מדה ידועה כלומר קורח הוא גלגול קין וכקרח חקר ודרש בשתי שים ערב ותמצא סוד מופלא:

וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפְעֻתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ זֵזִים שְׂאֵלָה וַיִּדְעָתָם כִּי נֶאֱצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת יְהוָה:

טז, ל

ואם בריאה יברא ה' וגו'. כתב רבי אברהם כי הוצאת יש מאין נקרא בלשון בריאה. וכתב הרמב"ן כי בקיעת האדמה איננו דבר מחודש כי פעמים רבות נבקעו מדינות רבות ע"י רעש וחלחלה ותשאר הארץ פתוחה, אבל כאן פתחה ארץ את פיה וסגרה לאלתר כאדם הפותח פיו וסוגר וזה הנס נתחדש לשעתו ביום ההוא. והנה הוא כאילו נברא יש מאין והוא מי' דברים³⁰³ שנבראו בע"ש בין השמשות וקדש עליו היום והוא סוד מופלא. מי חכם ויבן אלה מה שאמרו בגמ' (מגילה יד ע"א) "ויהי איש אחד מן הרמתיים, אדם שבא משני בני אדם שעומדים ברומו של עולם, מאי ניהו

³⁰³ אבות פרק ה משנה ו: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן, פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמזן, והמטה, והשמי, והמכתב, והלוחות. ויש אומרים, אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה:

בני קרח, שנאמר "ובני קרח לא מתו". ותנא מקום גבוה נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו. כוונת מאמרם ז"ל מחמת שהיה המקום ההוא ראוי לפול ונשאר תוך הבק"ע בהשגחת האל ית' להצלתם אמרו רז"ל שעמדו ברומו של עולם.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן קִזּוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרֶת וְהוֹכֵחַ בְּיָדָהּ אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקָּצֵף מִלִּפְנֵי יְהוָה הַזֶּה הַנֶּגֶף:

יז, יא

"קח את המחתה ותן עליה אש" כבר בארנו (שמות ל, א) כי הקטרת מגפה עוצרת:

וַיֵּשֶׁב אֶהֱרֹן אֶל מֹשֶׁה אֶל פֶּתוֹז אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמִּנְכָּה נִעְצְרָה:

יז, טו

"וישב אהרן אל משה" כתב הרי"ח [הרב יהודה החסיד] מכאן ראייה למתפללים על דבר הנצרך כגון על עצירת גשמים וירדו על החולה ונתרפא. וכדברים הללו אם נענין שלא יתפללו עוד ויוריד השפע ללא צורך, עת לקצר ולא אריך. וידבר על העצים ועל האבנים אבן מאסו הבונים ואין עת תפלה לאל דומיה תהלה:

חסלת סדר קרח:

חקת

משכיל ישכיל. נפלאות אל חוץ:

מטעמי סוד הפרה. הנה אגור:

סח אחכמה. נרחקה. ההיא מני קרה:

וְאֵת זֹקֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֹתָהּ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל:

יט, ב

מה שנקרא חוקת מחמת שתורה שבעל פה נחקקה מתורה שבכתב אלו דברי הרמב"ן כאן. והביאור בזה כי תורה שבכתב היא בתפארת, ותורה שבעל פה במלכות. והתורה שבעל פה נחקקת מן התורה שבכתב והיתה הפרה הרומזת על התורה שבעל פה ועל המלכות אדומה ונקבה ששניהם רומזין לדין דהיינו צבע אדום רמז לדין וכן הנקבה היא נבנית מן הגבורות כידוע.

"ויקחו אליך פרה אדומה" כבר בארנו מפני מה מונין כלומר מצערים והוא מלשון הונאה אותנו השטן ואומות העולם בפרה אדומה ובשעיר משתלח, לומר מה המצוה הזאת לכם יותר מכל הקרבנות המטהרות כקרבנות הזב ויולדת. וזהו מפני היותם נעשית בחוץ יראה להם שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה ונאמר שהיא באה להעביר רוח הטומאה. ושריפתה כריח ניחוח בחוץ ר"ל מן השריפה ששורפין אותם נהנין שרי חוץ וחצוני חצונים כאשר בארנו בפרשת אחרי (ויקרא טז, ח) למשכילים.

מעשה נשאר עלי לבאר מאמר חז"ל (במדב"ר יט, ח) "תבא האם ותקנח את בנה" מפני שהיו ישראל מלוכלכים בחטא העגל אשר עדיין לא נתמרק בעונות כמאמר חז"ל (סנהדרין קב ע"א) אין לך כל דור ודור שאין לך אונקיא של עון העגל שהיא מדה"ד של מעלה, גלל זה לכן צוה האל ית' שכל טומאה הבאה מצד יצר הרע הנאצל מן הכח ההוא כמו המות ודומיה, שיהיה לו טהרה באפר הפרה ובמי החטאת. והטעם שלה כטעם פסח מצרים והצרעת אשר הם להעביר רוח הטומאה ולכן תשחת חוץ ותטמא עוסקיה. ונכללו הטומאה והטהרה באפר ומים. ועוד אבאר ענין ההזאות להמשיך הטהרה ממקום השפע הטהור. ומראותי כל ההזאות באזוב אין בו ספק כי בו תגדל התועלת להעביר הטומאה, או מצד המקבל או מצד המשפיע. והיותו ז' פעמים כאור ז' הימים וכנגדם היתה טומאתם.

וההזאה ככלות השבעה וכן בשלישי סבתם ידוע כי הימים האלה רומזים לתפארת ישראל שהוא שלישי מן החסד ולשכינת עוזו שהיא שביעית מן החסד שהם גוף האילן כשמתחיל למנות מתחלת הבנין כלומר מן החסד כי חגתנה"ם נקראים ימי הבנין והכוונה בזה לבנין העולם שנברא בז' ימים והיות בשריפתה תולעת שני מבואר כבר. אבל היות שם הגדול והקטן שהם הארז והאזוב שבצמחים לא מצאתי לה סבה אולי היא לרמוז להמשיך לכהנת שפיעיהם מקטנם ועד גדולם.

והרב מנחם מרקאנטי כתב כי סוד "עץ ארץ ואזוב" רומז להקב"ה ושכינת עוזו שהם תו"מ כי הארז הוא גבוה מכל עץ אין דומה אליו ביופיו כבר ידעת ש"עץ" זו ספירת התפארת כי הוא "עץ השדה". ואגודת אזוב עמו זו השכינה כטעם אתרוג עם הלולב. וכתב מאי טעמא? כי ארז דומה לג' כמו שנאמר במזמור של ז' קולות קול ה' שובר ארזים הקול השלישי זו התפארת. ואזוב רומז לגנו גן זו המלכות שממנו יזוכו נפשות הצדיקים. ושני התולעת, רומז לעטרה. כלומר ספירת המלכות. ואם תשאל הרי האזוב זו המלכות? לכך אמר שהאזוב עמו כמו האתרוג. אמרו המקובלים שהאתרוג אינו ספירת המלכות הקגילה אלא המלכות הפרטית של התפארת. שני התולעת צבעו אדום עז וזה מורה על הדינים שבמלכות. ואשר אפר ומי חטאת מטהרים, טעמם ידוע כי ז' המדות כפולות הם על עצמם בכל חד וחד חסד ודין שכן (שמו"ר טו כב) המים הרו וילדו אש כדאיתא בספר

יצירה³⁰⁴. ואפר רמז לאש גבורה כי מן האש נהוה. והמים רמז לחס'ד כמבואר. ויהיה דבר וחילופו שיחזור לכמות הראשון. גלל כן לכן לאחר שריפת הפרה פרוחה טומאתם וחזר האפר ונטהר במים שהוא חס'ד להתחלת הבנין וכל שהבשר קיים מתלבש בו ומטמא אחרים. וטעם ההזאה רומז להמשכת טהרה ממדת חסד למדת הדין. כל הדברים מספיקים לטעם הפרה כגרגיר מלח בים אוקינוס. והנה מאמר החכם (קהלת ז, כג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" אמנם איש המעיין יתפייס ולשאול ולדרוש אל יתבייש.

וכתבו חז"ל (שבת נה ע"ב. ב"ב יז ע"א) כי טעם טומאת המת בעטיו של נחש והוא נחש הקדמוני שהוא סמא'ל מצד מדת הדין והמת בעניין זה צריך כפרה וטהרה. אבל המת בנשיקה פה מת על פי ה' לפי הדבקו בה בשכינה לפי שאין רוח הטומאה שולט במיתתן של צדיקים לפיכך אין האויב נפסד לפי ששמרו משמרת ה' ונשמרתם בטהרה ולא נתפשו ביצר הרע שהוא הנחש ונשארו טהורים ונקיים כמו שנפחו מפי ה' וכן יהיה יציאתם, איתקש הוי"ה ליציאה. וזהו סוד הנשיקה שהוא דבוק הנפש בשרשה כמבואר בפסוק (שיה"ש א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו". ודע כי כמו שהפרי כשהוא נגמר הוא נופל מן האילן ולא יצטרך עוד לחיבורו, כך הוא חבור הנפש עם הגוף כי כשהשיג מה שביכלתה להשיג ותדבק בנפש העליונה תפשוט מלבוש העפר מעליה ותדבק בשרשה זהו מיתת נשיקה. והנה מן הראוי היה מי שמת על פי ה' שישאר טהור כי הצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים כי לא נחה עליהם רוח הטומאה. כדאיתא במדרש (דברים דבא יא, י) שבא סמא'ל השר לטול נשמתו של מרע"ה ולא הניחו לקרב אצלו. ויש מפרשים (דברים לד, ה) "על פי ה' " שהוא השכינה כי היא הפה של יי' (תפארת). וכן העניין בשאר צדיקים המתים בענין זה כאשר בארנו. וכן איתא תמן (ב"מ קיד עב) אשכחיה רבי שמעון לאלהו בבית הקברות ואמר ליה לאו כהנה רבה אתה? אמר ליה צדיקים אינם מטמאין וכאלה רבות. (כתובות קג ע"ב) ביום שמת רבי בטלה כהונה. והנהו רזא (אבות ה, ה) "לא הסריח בשר הקדש מעולם" ר"ל גוף נקי וקדוש. ללמדך כמה צריך גוף נקי וטהור להיות בכל עניין טהרה תוכו וחוץ. והוא סוד מלח המקיים כל דבר ולו ברית כרותה מששת ימי בראשית שלא יסריח המלח. והוא סוד חלם כמבואר בספר הנקודות³⁰⁵. והוא סוד (במדבר יט, יד) אדם כי ימות באהל אתא במדרש רות (זו"ח רות) דגוף מן הגוי עובד ע"ז בחייו טמא ובמותו טהור. למה? בשביל שיתאבד נשמתו דיליה, והגוף תשוב אל העפר כשהיה. והיהודי בחייו טהור ובמותו טמא למה שנשמתו עולה למקום

³⁰⁴ לא נמצא בספר יצירה אלא בשמות רבה.

³⁰⁵ נראה שהכוונה ל"ספר הניקוד" של ר"י גיקטיליא אולם לא נמצא שם שסוד המלח הוא סוד החולם.

גבוה אשר ממנו נאצלת ונחצבת וישאר הנפש הבהמית בגוף. ועל זה נקרא היהודי טמא במותו והגוי העובד פסילים ואילילים בחייו. משל למה הדבר דומה? לב' אילני חדר קדישא וחד מסאבא. מה הוה קדישא ומה הוה מסאבא? מה דעביד איבא קדישא העץ העושה פרי הוא הקדוש ומה דלא עבד איבא מסאבא והעץ שאינו נותן פרי הוא אינו קדוש בדוגמא דא והנמשל הוא אינו בני ישראל ובני עשו תרי אילני דאינון נטועין בארעא. בני ישראל ובני עשו הם ב' אילנות הנטועים בארץ. רוח דקודשא ורוח מסאבא דא אלנין ואינון בארעא חדא ואינון מגופא ואחיד עמנא לחד אית מיא ויעבד איבא דא היא אורייתא קדישא דנמשלת למיא רוח הקודש ורוח הטומאה הם כמו ב' אילנות והם בארץ אחת וממנה הם יוצאות. הכוונה כאן לספירת המלכות שהיא נקראת ארץ וממנה רוח הקודש ומשתלשל ממנה גם רוח הטומאה. לעץ אחד יש מים והוא יתן פרי וזו התורה שנמשלה למים וממנה שותים בני ישראל שנמשלו לאילן ועל גופא דישאל אמר (בראשית א, יא) ועץ עושה פרי למינהו אשר זרעו בו על הארץ וכו'. ועל גוף בני ישראל אמר ועץ עושה פרי למינהו אשר זרעו בו על הארץ וכו'. ואיתא גינתא ואיתא גופא קדישתא מלעילא ובהני נשמתא מאור השכינה. ויש גינה ויש גוף קדוש למעלה שזו ספירת המלכות ובהם שורה הנשמה שהיא מאור השכינה. ואיתא אחרנא, דלא אית איבא באלנא מסאבא ויש עץ אחר שאין בו פרי, שאין פירות לאילן טמא, ועל דא אמר הכתוב ועליו נאמר (בראשית א, יב) "ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו" ועץ איבא אלנא דמסאבא דעביד צל לע"ז דא אורייתא דלהון ואילן טמא הוא העושה צל לע"ז זו התורה שלהם הה"ד עליו נאמר "לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו הרוח" על אילנא דלא עביד איבא דלא אכלי מיניה, ויהדפנו רוח. זה נאמר על אילן שלא נותן פרי שלא אוכלים ממנו ויהדפנו הרוח. והענין הוא שכבר ידעת מה שאמרו ש"אל אחר אסתריס ולא עביד פירי" דהיינו שאין ברכה בצד שהוא הפך הקדושה ולפי כלל זה תבין את המאמר הנז'.

וַנְתַּתֶּם אֶתְּ אֶל אֶלְעֶזֶר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֶתְּ אֶל מוֹזוּז לַמּוֹזָה וְשִׁזְזוּ אֶתְּ לַפְנֵי:

יט, ג

"ונתתם אותה אל אלעזר הכהן" שלא יעשה אהרן בעצמו שהוא עמוד החסד שלא יכוין בענייניה יותר מדאי, אף אין עניות במקום עשירות. אמנם לא הניחה לגמרי ביד זר והסגן יראה מעשים כדי שתעשה על כונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כמו השטן והאומות:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יֶעֶן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישִׁי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֹּדֶשׁ הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם:

כ, יב

יען לא האמנתם בי וגו'. החטא במרע"ה ואהרן במי מריבה אינו מפורסם בנגלה אבל העניין הוא סוד מסתרי התורה ונמצא במדרש רי"ח. לפי פשוטו לא ציוה האל ית' כי אם לדבר אל הסלע שנאמר (במדבר כ, ח) "ודברתם אל הסלע". אם כן קשה בעיני המעיין לקחת המטה ירצם לפרש כי מרע"ה ידע בטוב כי רצון האל ית' להכות גלל כן לכן ציוה לקחת המטה והטעייה והטעות היתה שהקב"ה אמר לו (שם, שם) "הקהל את העדה" ר"ל כולם מקטנם ועד גדולם טהורים וטמאים, ודברתם אל הקהל לבוא לפני הסלע ולפניהם הכו שיהיו עיניהם רואות שלא יאמרו בהשבעה ובכשפים אתה עושה. וכאשר הביא העם אל פני הסלע לא ראה כבוד השכינה חשב משה שמחמת שהיו כולם שם לא היו זוכים לגלוי שכינה ואמר "שמעו נא המורים" אינכם ראויים וזכאין לעשות לכם נס כזה לפניכם כי אין כאן גלוי שכינה. אלא אני ואהרן והזקנים שאנו נלך לצד אחד אולי יתגלה לנו זיו השכינה והלכו להם מעבר לסלע בין ההרים והכו בו לראות אם הוא הסלע הנכון ויצאו מים רבים מיד צעקו בני ישראל ואמרו אין אנו משגיחין בכם עוד כי בכשפים עשיתם ובתחבולה וזש"ה "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" ונקנסו על זה שלא יכנסו לארץ. ובזה יבחן ויודה כי לא בתחבולת עשו כי למה יקנסו אם היה בהשבעה או בכשפים ואז יקדש שמי המחולל על ידיכם פנימיות הסוד בראשונה א"ל "הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור" יאמר כי שמו הגדול על הצור"ר שהוא מלכו"ת ובהיות השם הגדול עליו יהיה החבור שלם כדרך "כי שמי בקרבו" ולא היה צריך להכותו כי אם פעם אחת. אבל בכאן לא פירש לו האל ית' מה לעשות והסכימו שניהם להכות הצור פעמים אחד כנגד הצור"ר כמבואר. ואחד כנגד שם המיוחד והם חטאו במקצת בשלילות הכח משם הנכבד ולא נתנו בו כח לעשות הנס ההוא באמונה וכן יאמר הכתוב "יען לא האמנתם בי" ר"ל לשון אמנה בשמי הגדול כי באמונה יעשה הנס. וזה מובן מתפילת משה (דברים ג, כד) ה' אלקים אתה החלות וגו' כי היה מתפלל לשם הנכבד שימחול לו. ודעת קצת רבותינו יתכן שהכה בצור ויצא טיפים טיפים במיעוט כונתם שאילו היו מכוונים אמיתית היו המים יוצאים בראשונה כמו בשנייה.

וכתב הרב הרמב"ן ז"ל כי "ודברתם אל הסלע" הוא על דרך (ירמיהו כז, כא-כב) כה אמר ה' אל העמורים ועל המכונות בבלה יובאו וגו'. יצוה שיאמר לעיני העדה בהיותם נקהלים שהאל ית' יוציא להם מים מן הסלע וכן עשו, אלא שלא כיוונו כהוגן. ויהיה לעיניהם בכאן. ר"ל בפניהם וכאלה רבות:

ויעש משה נזושי נזושת וישמחו על הנס והיה אם נשך הנזושי את איש והביט
אל נזושי הנזושת וזוי:

כא, ט

"ויעש משה נחש נחשת" דעת רבותינו ז"ל רש"י בזה כי מרע"ה הלך אחר שם העצם
בעשותו הנחש מנחשת כי לא הזכיר האל ית' לעשות כי אם דמות שרף.

וכתב הרב ז"ל שהוא מסודי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס שיוסר הנזק במזיד.
ויוסר החולי במחליא כמו שהזכירו רז"ל בפסוק (שמות טו, כה) ויורהו ה' עץ. וכן
במלח אלישע. וכן ידוע ברפואות שכל נשיכת בעלי ארס יסתכנו בראותם דמות עד
כי נשוכי הכלב השוטה או שאר הבהמות וחיות השוטות אם יביטו הנשוכים במים
יראו להם שמה דמות הכלב השוטה או הנושך וימותו.

וחז"ל האריכו בזה והכלל כי האל ית' צוה שיתרפא הניזק במזיק וכאשר האדם
מביט בעמקי הכונה אל נחש הנחשת וחי להודיע לבני האדם גבורותיו ממית ומחיה
מרפא חלאים שלא בטבע העולם והרופאים. מפר אותות בדים וכופרים וקוסמים
לא עשה כן לכל העמים והנגלה במעד הר סיני רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו.
וכתבו המקובלים שאעפ"י שמרע"ה כיון לטוב והלך אחר שם העצם מכל מקום
שינה כוונת הצואה גלל כן לכן נכשלו בו ישראל לימים³⁰⁶ מובן למשכיל:

על כן יאמר בספר מלזומות יהוה את והב בסופה ואת הנזולים ארנון:

כא, יד

כתב ה"שערי צדק" (בשער הראשון) כי בים סוף היה מלחמת ה' סוד השותפות ארנונא
כמו עיסת ארנונא בהמות ארנונא. היודע סוד זה יודע סוד מעברות הירדן ונסים
הגדולים שנעשו להם שמה וארנון הוא סוד מקום המצרנות שבין מואב ובין ישראל
כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי וישראל ירשו את האמורי שנא' וישב
ישראל בערי האמורי. כונת הפסוק כי המלחמה שנלחמה העטרה בים סוף נקרא
בשם זה מעברת ארנון נקרא ארנון אצל האמורי ונלחמה בעבור ישראל בכל מקום
הראוי לפי השם שלה ים סוף אצל מצרים, וארנון אצל אמוריים. והוא סוד כשושנה
בין החוחים כו':

³⁰⁶ מסכת פסחים (נו ע"א) תנו רבנן ששה דברים עשה חזקיה המלך על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו גירר
עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו כיתת נחש הנחשת והודו לו גנו ספר רפואות והודו לו ועל שלשה לא הודו
לו קיצץ דלתות של היכל ושיגרן למלך אשור ולא הודו לו סתם מי גיחון העליון ולא הודו לו עיבר ניסן בניסן ולא
הודו לו:

אָז יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בָּאָר עֵנִי לָהּ:

כא, יז

אז ישיר ישראל וגו'. כתב הרי"ח זה הלל הגדול שאחר שניצולו מסיחון ועוג ועברו נחל ארנון נעשה זה השיר והיה כתוב בחומש, עד שבא דוד הע"ה והסיר³⁰⁷ מזמור דמשה וחברו בתהילים. ותדע שכן הוא (תהלים קלו, כה-כו) שנותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו הודו לאל השמים כי לעולם חסדו, קאי על (שמות טז, ט) המטיר להם לחם מן השמים. ובא יהושע ועשה מזמור שני (תהלים קלד, א) שעומדים בבית ה' והוסיף רק חדוש אחד (תהלים קלה, א) "ולכל ממלכות כנען" ר"ל על ידי דהיינו על ידי יהושע נעשה נס זה. וכשדוד כבש הוסיף גם הוא (תהלים קלה, כא) ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה. וזה היה דרכם בימים ההם כשהיו מתקנין השיר על הנס היו חוקרין אחר באר טוב שנאמר (תהלים סח, כז) במקהלות ברכו ה' ממקור ישראל:

וּבְמִתְנֶה נִזְלִיָּאֵל וּבְנִזְלִיָּאֵל בְּמוֹת:

כא, יט

מנחליאל במות. איתא במדרש רבי נחוניא בן הקנה (ספד הבהיר) סוד גדול (אות קע"ח) מנלן דכל מדה ומדה מן השש קצוות נקרא נחל? שנאמר "וממתנה נחליאל" אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל. וכל הששה על דרך אחד הולכים אל הים ומאי ניהו? אותו דרך אחד מכריע בנתיב דכתיב (חבקוק ג, ה) "לפניו ילך דָּבָר והכוונה בזה למלכות הנקראת דיבור והיא עומדת לפניו. אי נמי, היא מכה ולוחמת ולכן נקראת דבר (רחש לבי) ויצא רשף לרגליו" וכולם הולכים דרך אותו צינור יסוד אל הים. והיינו דכתיב "וממתנה נחליאל" ממקור שניתן והיינו המוח דהיינו החב"ד הנותנים מוחין לו"ק הנקראים כאן נחליאל לנחליאל. "ומנחליאל במות" מאי במות? כדמתרגם רמתי. כלומר המלכות נקרא רמות כי היא מתרוממת מכח מצוות של בני"א חיק התפארת שצורת סגול לו בחג"ת ידיה ומאי רמתי? אותה סגול"ה חג"ת שאחר הזרק"א בינה כי צורת הזרקא כעגול והבינה נקראת "סוחרת", סחור סחור. "ומבמות הגיא אשר בשדה מואב" אל תקרי מואב אלא מאב אותו אב שנאמר עליו (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי". ומאי אותו שדה אותו שבראש הפסגה וגם נשקפה על פני הישימון והוא הנקרא שדה של תפוחים וזהו סוד כריח שדה אשר ברכו השם שהכוונה בזה למלכות הנקראת שדה מכלל שיש שדה אחרת שהיא הקלי' שהיא נוקבא דתהומא רבה והיא לילי' מקולל

³⁰⁷ אין הכוונה הסיר ממש שהרי דברי משה רע"ה שרירין וקיימים, אלא שהעתיקם למזור שלו והוסיף עליהם, כך נראה לי.

והיא סביבות יסוד³⁰⁸ וזהו השדה מלאה רוצחין ומקטרגין והוא שדה של עשו וזהו שאמר (בראשית כה, כט) ויבא עשו מן השדה וגו'. וזהו השדה שמגלין בו עריות שנאמר (דברים כב, כז) "כי בשדה מצאה" וזהו השדה שהרג בו קין להבל שנאמר (בראשית ד, ח) ויהי בהיותם השדה. וז"ס (במדבר יט, טז) על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם וגו' :

אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פליטם ובנתיו בשיבית למלך אמרי סיוון:

כא, כט

אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו'. כמוש הוא שיקוץ מואב. וקבלה הוא בדינו שהיתה אבן שחורה דמות אשה ועמדה שם מששת ימי בראשית ובנו עליה במה והלכו אליה עמים רבים להשתחות. ואחד מאלף לא חזרו ולא ידעו בסיבת מה. ונתבטל גדיש עם הקמה. ונשאר למואב לבדם. עד יום אבדם. ירד לארץ כבודם :

חסלת סדר חקת :

בלק

מי משול ידי רשע. קוסמים יהלילו נואלו ושוא עמלו. לבם הלא חלק. חובר חברים עם. עוננים וגם נחשים. מנה בני פרס. בלעם וכן בלק.

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי: ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: ויאמר מואב אל וקני מדן עתה ילזכו הקהל את כל סביבותינו כלזוז השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא: וישלחו מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנגה ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב מבולי:

כב, ב-ה

וירא בלק בן צפור וגו'. וישלח מלאכים אל בלעם וגו'. הוא בלע המלך הראשון³⁰⁹. וכן אמרו רז"ל (סנהדרין קה ע"א) הוא לבן הארמי ושניהם על קו אחד יעמדו. ואם

³⁰⁸ עיין שערי אורה השער הראשון.

³⁰⁹ בראשית פרק לו - (לא) נאלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל: (לב) ויקלף באדום בלע בן בעור ושם עירו דנקבה:

תשיב עלי פסוק (תהלים נה, כד) "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם" כלומר לא יתכן שבלע בן בעור הוא בלעם כי חיו בתקופות שונות. המלכים שמלכו בארץ אדום היו בזמן השעבוד במצרים והיה המלך הראשון שבהם ולפי הגמרא (סנהדרין קו ע"ב) בלעם בן ל"ג היה במותו?! לכך תשים לדעתי אשר הוא סוד כמוס איתא בספר הזהר (אד"ר דף קל"ה ע"א) "תאנא הוא גזירתא דינא תקיפא דבגיניה מתקטרין אלף אלפין מאריין דיבבא ויללה. ושם עירו דנהבה. ר"ל דין הבה נתחכמה. והוא מסוד ראשון אשר רמזנו וכן הוא דין הב כד"א לעלוקה שתי בנות הב הב.

ויזר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב בלוא יהיה בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני נערי עמו:

כב, כב

ושני נערי עמו וז"ס ג' לא רואין ולא נזוקין בגמרא (ברכות ג ע"ב) נאמר שאם הולכים שני בני אדם יחדיו הם רואים מזיקים אך הללו לא מזיקים להם, וכאשר הולכים ג' בני אדם יחדיו לא נראים להם וכל שכן שלא מזיקים להם כי כל זמן שהיו הם עמו לא ראה בלעם. מי הם? אמרו חז"ל זה היו ינוס וימרים [וימברוס] חרטומי פרעה, וי"א שהיו בניו:

(הג"ה) ריקי מוח יטענו ויאמרו, כי מעלת בלעם היתה יותר ממעלת מרע"ה שהיה השם יוצא לקראת בלעם ומרע"ה ויקרא אל משה שיבא אליו. לא מצאו ידיהם ורגליהם בבית המדרש וחכמים ז"ל המשילו למצורע שרצה לדבר במלך אמר המלך אל יכנס לפלטין שלי שלא יטמא אותו אני אלך לקראתו. וכשבא אוהבו מכניסו בחדר חדרים ומראה לו גנזיו עכ"ל:

ויבא אלהים אל בלעם ויאמר ב"ה אנשים האלה עמך:

כב, ט

ויבא אלקים אל בלעם. במדרשו של רשב"י³¹⁰ (זו"ח רות) איתא כל בני ישראל משתחווים להקב"ה, ואלוה של כל בני עשו משתחווים להם. מנלן "ויבא אלקים אל

³¹⁰ בקטע זה נפלו כמה שיבושים והנה לפניך הדברים כפי הנוסח שבידינו: ספר זהר חדש מנוקד - מדרש רות כל בני ישראל הם משתחווים להקדוש ברוך הוא. ואלהים של בני עשו, הוא ישמחה להם. מנלן. רמז שאמר הכתוב, (במדבר כב) ויבא אלהים אל בלעם בחלום הלילה, אלהים שלו ישמחה לו, ויבא עד ביתו, וידבר עמו בלעם מן החלון שלו. וזה למה. בשביל כבוד הגוף, שהוא עיקר שלהם. ועל דא. כל גוי שיעשה תשובה, ויתפרש מעבודה זרה ומעבירה, ועול הקדוש ברוך הוא ביה רוח קדישא ונפשא קדישא. ועל דא יש לו חלק לעולם הבא. ולא עם בני ישראל, אלא חלק בפני עצמו, ועולם בפני עצמו. וכל זה למה. בשביל השמרים שיש בגופו, שהם מן הטומאה. והרוח הקדושה, ונפש הקדושה, שישבו על השמרים, בתזקה גדולה יביאו לה לזה הגוף, כמו האדם הדר באשפה. ומשמיות נאבדים השמרים שלו. ועל דא אמרו, הגוף מן הפותי, בחייו טמא, ובמותו טהור. למה. בשביל שתאבד נשמתא דיליה, והגוף ישוב אל העפר קשהיה. היהודי, בחייו טהור, ובמותו טמא. בשביל שנשמתו עולה למקום גבוה, ונשא נפש הבקמית בגוף. ועל דא, זה נקרא טמא במותו. והפותי טהור:

בלעם" אלוה שלו ישתחוה לו ויבא עד ביתו וידבר עם בלעם מן החלון שלו וכל זה למה בשביל כבוד הגוף שהוא עיקר שלהם. ועל דא כל גוי דעביד תשובה יש לו חלק עם בני ישראל, אך חלק בפני עצמו וכל זה למה בשביל השומרים שיש בגופו מן הטומאה ורוח הקדושה ונפש הקדושה ישכון עליהם שומרים החוקה הגדולה ויבאו להם כמו אדם הדר באשפה ומיד שימות נאבדו השומרים שלו ועל דא אמרו הגוף מן הגויה עובד ע"ז טמא בחייו ובמותו טהור כמבואר וכו'.

וַתֵּרָא הָאֱתוֹן אֶת מִלְאָךְ יְהוָה נֹצֵב בַּדֶּרֶךְ וְזוֹרֵב שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאֱתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתִּלָּךְ בַּשָּׂדֶה וַיֵּךְ בַּלְעָם אֶת הָאֱתוֹן לְהַטִּיחַהּ הַדֶּרֶךְ:

כב, כג

ותרא האתון את מלאך ה' וגומר. כתב הרב הגדול הרמב"ן ידוע תדע כי מלאכי אלקים שהם שכלים הנפרדים לא יראו לחוש עינים, כי אינם גוף נתפשים במראה. וכאשר נראו לנביאים או לאנשי רוח הקודש כמו דניאל וחבריו ישיגו אותם במראות הנפש המשכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או מדרגה אשר תחיתה. אבל שיושגו לבשר בהמה זה אי אפשר. אם כן תוכל לפרש "ותרא האתון" כי הרגישה בדבר מפחיד. והוא כענין (קהלת א, טז) "ולבי ראה הרבה חכמה ודעת" שיאמר על ההשגחה לא על הראות. וכאשר אירע בה הנס אמרה אל בלעם "ההסכן הסכנתי" אבל לא ידעה למה עשתה כן. לפיכך לא אמרה לו הנה מלאך ד' נצב לנגדי. כי לא עלה השגחה לדעת זה כלל. ואם נאמר שהמלאכים הנראים במדות צורה אנושית גם הם יושגו לנפש בהמות א"כ למה לא ראה בלעם? יתכן שהוסיף השם ית' יותר בהשגת עיניה כמו ששם בה הדבור. ומה שלא הזכיר הכתוב ויגל ה' את עיני האתון כמו גבי בלעם העניין כולו באתון נס גדול בבריאה חדשה כשאר הנבראים ע"ש בין השמשות לא נקראת גלוי עינים לבד. אבל רז"ל לא הזכירו בנס רק פתיחת פה וכו' עכ"ל:

וַיַּעֲבֹד מִלְאָךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַפְּרָמִים גָּדֵר מִנָּה וְגָדֵר מִנָּה:

כב, כד

גדר מזה וגדר מזה. פי' רש"י "סתם גדר, של אבנים". לפי דעת המקובלים שאומרים שגם הרשעים יתגלגלו, בפסוק (בראשית לא, נב) "עד הגל" סודו, מובן מיעקב ולבן עדות ה' נאמנה. יד העדים תהיה בו בראשונה. דוגמת חולדה ובור בפרק קמא דתענית: (דף ח ע"א).

וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקְוֹז בָּלֶק אֶת בַּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמוֹת בָּעַל וַיֵּרָא מִשֵּׁם קָצֵה הָעָם:

כב, מא

וירא משם קצה העם וגו'. מכאן תבין עד היכן מגיע כח המחשבה והרהור, אם לטוב אם לרע. ומאמר הז"ל (חגיגה ה ע"ב) "כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני". אמנם בענין בלעם אמרו רז"ל (אבות ה, יט) כי ג' דברים היו בו עין הרע ויצר רע ושנאת הבריות המוציאים את האדם מן העולם,³¹¹ וברע עינו היה מזיק. ודבר מפורסם הוא בדברי רז"ל כמו שאמר (ברכות כ עא. ב"מ פד ע"א) לא מסתפי מר מעינא בישא. (ב"מ קז ע"ב) "והסיר ה' ממך כל חוליי" אמר רב זו עין הרע. וכן (ב"ב ב ע"ב) לא יעמוד אדם בשדה חבירו בשעה שהיא בקמותיה שלא יכניס בה עין הרע. ואמרו חכמי המחקר, יש בני אדם מזיקין בהבטת עיניהם כמו האפעה. ואמר חכם אחד העין תכניס הגמל בקדירה, והאדם אל הקבורה. וכן יש חיות הממיתים בקולם עד כמטוחי קשת. ואמר כי אלכסנדרוס מוקדון בא עם חילו למקום שהיו בו חיות שהיו ממיתים בהבטת עיניהם, ועשו מראות מצוחצחות ושמם אותם נגד החיות וחזר ראותן אליהם ומתו כולם. וזה היה ענין בלעם. אמנם בחכמי התלמוד המענישים זה את זה כמאמר רבי יוחנן (ב"ק ק"ז ע"א) דלי לי גביני. וכעובדא דרשב"י (שבת לד ע"א) יהיב ביה עינא ונעשה גל של עצמות. כי כח העין הרע אשר בתלמידי חכמים פועלת לפי כוונתם ומחשבותם בחכמת אלקים. כדאיתא בס' הזוהר (תיקו"ז קכ"ג ע"ב) חכימין כולהון אינהון רשימין דיוקניהון בחכמה. והיא השופטת ומענשת עד כי האצילות הנענש נקצץ ונשמתו ניטלת הימנו.

(הג"ה) וכתב הזוהר (ח"ג סג ע"ב) וז"ל בפסוק ביד איש עתי: בגוש חלב הוה בר נש דבכל אתרא מחוי בידיה הוא מות ולא הוה בני נשא מקרבין בהדיה. בסוריא הוה בר נש דבכל אתר דהוה מסתכל אפילו לטב הוה מתהפין לביש. יומא חד הוה אזיל בר נש בשוקא והווי עיניו נהירין אתא ההוא גברא ואסתכל ביה ואיתבקעו עיניה. בגין כך בכולא הוה בר נש דמי להאי וע"ד דכתיב טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יבורך כו' עכ"ל:

עוד נשאר עלי מאמר חז"ל שאמרו שהאתון היתה נרבעת לבלעם הרשע ממאמר "הסכנתי" וז"ס מ"ש בגמ' גיטין נז ע"א שבלעם הרשע נידון בש"ז רותחת והוא פעולה אחת שיעשו בעלי ניגרמצי"א כי תכף אחר יציאת הזרע יקטירו אותו לרוחות או לשדים בהשבעותיהם ובשמותיהם השייכים לזה ואז תחול עליהם רוח טומאה ודומה לזה באחיזת עינים אמרו (סנהדרין סה ע"ב) "המעביר מיני זכור על עיניו" ופירש רש"י שמעביר שבעה מיני ש"ז מז' בני אדם ובו נדון מדה כנגד מדה. למבין ינעם:

³¹¹ ערבוב משניות יש כאן. עיין אבות ב, יא.

וַיִּקְרָא אֶלְהֵימ אֶל בָּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבֹּחוֹת עֲרַכְתִּי וְאָעֵל פָּר וְאֵיל
בְּמִזְבְּחוֹ:

כג, ד

את שבע המזבחות ערכתי וגו'. כונת בלעם הרשע במספר זה רצה לדבק אליו רצון האל ית' בקרבנות הללו לכן העלה עולות מספר כולם. כי האבות כולם עשו ז' מזבחות: אדם, קין, הבל, נח, אברהם, יצחק, יעקב. והוא לבדו ז' רמז לז' ימי השבוע מספר כל הבניין ורצה לדבק אליו הרצון מאת ה"ע העטרה הרומז ב"את" כלומר ספירת המלכות נקראת "את" ורצה שתעשה חפצו כמו שנאמר (בראשית יט, כד) "מאת ה' מן השמים". על כן אמר "את שבע המזבחות הידועות" דהיינו אלו הז' שהם חגתנה"ם שהם מפיעים אל המלכות שהיא העטרה. ורצה בלעם שיתעסק בהם בלק בעצמו לכוין אל עניינו. זה שוחטו וזה זורק שנאמר ויעל בלק פר ואיל וגו'. ובאחרונה כאשר לא רצה ללכת לקראת נחשים לא רצה בלעם שיהא בלק מעלה בקרבנותיו כי הוא ידע להמשיך ולכוין יותר ממנו. וכן נאמר "ואעל פר ואיל" וגו'. שלא יפגל במחשבה חוץ לזמנו וחוץ למקומו:

וַיֵּשֶׁם יְהוָה דְּבַר בְּפִי בָלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תִדְבֹּר:

כג, ה

וישם ה' דבר בפי בלעם. דבר תימא איך התנבא בלעם במדת רחמים? דהיינו שנגלה אליו שם הוי"ה ב"ה אך לכבוד ישראל עלה במעלה זו. כי עד עתה נאמר לו: ויבא אלקים, ויקר אלקים. ועתה ידע כי לא יכול לקללם כי במדת רחמים יחוננו עליהם וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. כי גם ה' תפארת עוזמו יתן הטוב והשפע בברכה שהוא מלכות שמים ולא יריע לישראל. כבר ידעת כי שם הוי"ה הוא בתפארת והמלכות נקראת ברכה (שערי אורה שער ראשון) והיא הנקראת מלכות שמים כי היא ספירת המלכות של התפארת הנקרא שמים.

וַיֵּשֶׂא מִשְׁכְּלוֹ וַיֹּאמֶר מִן אֲרָם יִנְחֲנִי בָלָק מִלֶּךְ מוֹאָב מִהַרְרֵי קָדֶם לְכֹה אָרֶה לִּי יַעֲקֹב וּלְכֹה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל:

כג, ז

מן ארם ינחני בלק מהררי קדם. איתא במדרשו של רשב"י (זו"ח רות) דבלעם רשיעא נטל חרשים מטורא חשיכא דאיקרי הררי קדם דכפיתו תמן בשלשלאות דפרזלא בנוי דשמחזאי ועזאל, ותמן אולפי חרשא לבני נשא ומוליף מלהון אינון חרשא דמכחישין פמליא של מעלה. ואלמלא שלשלי דמשקעי בגו תהומא לא יכיל עלמא

למיקם ואיננו טורא דחשוכא מסיטרא דצפון. כבר בארנו סוד הצפון שהוא ספירת הגבורה כמ"ש פרשת צו יא, א וכבר ידעת שיצה"ר נקרא צפוני.

נשאר עלי לבאר מאמר חז"ל אמרו בספרי סוף פרשת וזאת הברכה לא קם נביא עוד בישראל כמשה. אבל באומות קם ואיזה זה? בלעם. נתעוררו בזה רבים מחכמים כי הפרשים רבים עצומים יש בין נבואת מרע"ה לבלעם. מרע"ה לא ידע מה רצה לדבר עמו, ולא ידע מתי ידבר ומה רצונו. אבל בלעם ידע שנאמר נאם שומע אמרי אל כי כיון מחשבתו לדבר מן הדברים ומתבודד באחד מן המקומות ומכין נפשו להיות שורה עליו הרוח. ומטעם זה מרע"ה לא ידע אימתי ידבר עמו שנאמר וישמע את הקול מדבר אליו כי היה כבן בית למעלה, ובלעם ידע שנא' ויודע דעת עליון. מרע"ה מעומד ובלעם בנפילה שנא' נופל וגלוי עינים. והמשילו חז"ל לטבחיו של מלך היודע יציאותיו של מלך. וביאור המאמר הזה אינו בא לספר מעלת מרע"ה על שאר הנביאים כי כבר נתפרסם מעלתו בפ' וארא ובפסוק אם יהיה נביאכם ה'. ולא הזכיר הכתוב משה שידע השם פנים אל פנים אבל יאמר אשר ידעו ה'. כי ידבר על ביאור הנבואה ר"ל כי למרע"ה תבא הנבואה מבוארת כמדבר עם חבירו פנים אל פנים שמודיעו דבריו וכונותיו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו. ואמר כי לבלעם היה זה בעת ניבא לכבוד ישראל שאז עמד על דברי האל ורצונו וחפצם בכל העתיד לבא על ישראל, אפי' הכי היה הפרש גדול בין נבואת מרע"ה ובין נבואת בלעם כאשר בארנו. ומאשר אמרו רז"ל שבלעם ידע לכוין השעה שמתחד אליו הדבור. אולי הוא השעה שהזכירו חז"ל במס' ברכות דף ז' ע"א ובמס' סנהדרין דף קה ע"ב שהיה מקלל בה והיא השעה שהקב"ה כועס בה שנאמר (תהלים ז, יב) אל זועם בכל יום. וכבר שאלו התוספות בברכות שם מה היה יכול לומר במלת רגע? וי"א כלם וזהו ויהפוך ה' וגו' שאמר ותרועת מלך בו הפוך. אבל קשה מעשה דריב"ל שהובא סנהדרין קה ע"ב שרצה לקלל ההוא מינא ולקח תרנגול מה היה יכול לקלל בעניין זה אל תשגה פן תכשל ותאשם. כבר ידעת כי ע' שרים ממונים הם על ז' אקלימים המושלים עליהם ברצון האל יתברך לחפצו והם קליפות חיצונות וה"ע והעטרה מושלת עליהם ובכן נקרא השם הנכבד אדוני האדונים אלקי האלקים. ותחת השרים הללו ממונים אחרים. כאשר בארנו בפרשת אחרי. והשם הנכבד השגחתו תמיד בשרים העליונים פעם אחת ביום שני' "ותתן טרף לביתה חק לנערותיה" וכראותו ממשלתם כועס על ישראל לפי שהם גורמים בעונותיהם שהממשלה לשדים ונסתמו שפעי האמתיים והפנימיים ונשתבשו הצינורות, ונטיו אשד הנחלים אשר נטו לשבת בית. ובאותו רגע אין השגחה טובה בעולם השפל והרגע ההוא מוכן לפורענות. ויש מפרשים "ואל זועם בכל יום" ר"ל מזעים כלומר גורם לזעם לצאת לעולם כי גמירי שלמעלה לא

כעס ולא שחוק כלומר כך קבלו החכמים שלמעלה אין כעס או שחוק כי אם מדה"ד פועלת ברגע ההוא והשפע היורד אז הוא הכעס והקללה ההופכת ארץ ודריה. וזה ידע בלעם ובוזה יכול לקלל אומה ולשון וזה היה השגתו עד שעלה למחזה שד"י ולא לשד"י גרידא³¹². וכן אמרו בויקרא רבה אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם כי אם בחצי דבור של בלעם שהוא "גלוי עינים" ונביא ישראל כאור צהרים כי שפעם נקי ובר ואף במחבר.

איתא בגמ' בפ"ק דב"ב דף יד ע"ב "משה כתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב". יטעון הטוען והלא פרשת בלעם בכלל התורה היא ומאי חדוש והלא דבר ידוע הוא שכל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל מפיו של הקב"ה לאזנו של משה כענין שנאמר מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו. אלא דע כי כתובים כאן בקוצר בענין בלעם ובנבואתו ולישראל לפי שעה. וגם קיצר הכתוב בענין חכמת קסמיו כמו שקיצר בענין ע"ז של דור אנוש שלא ספר בו הכתוב כלל. וחיבר בו אברהם אע"ה ספר שהיו בו ת' פרקים. וכן במלחמת מדין שהיה מפורח מלכי מדין באויר והוא פורח עמהם לולי ציץ הקדש שהפילם ונפלו חללים. ונראה מדעת רז"ל כי מרע"ה חיבר ספר לבד מה שכתוב בתורה ולשם ספר כל הענין באורך ונאבד הספר ההוא כמו שנאבדו ספרים אחרים מכלל כ"ד ספר המקודשים מרוב אורך עול הגלות וטיט הצרות אשר טבענו בו אנחנו ואבותינו השם ברחמיו יוציאנו לרווחה במהרה בימינו אמן:

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים וַיִּזְזַל הָעָם לַעֲנֹת אֶל בְּנוֹת מִזְרָאִם:

כה, א

יש במדרש ילמדנו כי זה הנחל היה יורד ומשקה ארץ סדום ועמורה ולכן היו שטופי זמה אפילו בזכור. ואמרו חכמי המחקר כי מעיין האדם ישנה טבע האנושי. יש מגדל בעלי קומה. ויש בהפוך. ויש חריפים. ויש בעלי קולות. ויש מנאפים ויש מכשפים וכאלה רבות. אשר מצאו סמך ממקצת הפסוקים כמו (מל"א ה, י) "ותרב חכמת שלמה מחכמת בני קדם" וכן (ישעיה ב, ו) "עוננים כפלשתים". וכן אמר רבי יהושע (יואל ד) ומעיין מבית ה' יצא והשקה את נחל השיטים באותו זמן עתיד הקב"ה לרפאות את העולם מפני שנחל שיטים מרבה ניאוף יצא נחל מבית ה' לרפאות אותו נחל א"כ

³¹² על ההבדל בין "שדי" ו"מחזה שדי" כתב בספר תורה אור למהר"ם פאפירש ז"ל - פרשת בלק - "ואמר אשר מחזה שדי יחזה, כי ראה עתה באספקלריא המאירה כנביאים ראשונים שנאמר בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, או במדרגה למטה מהם, כי מחזה שדי איננו שדי, והנה הם יראו באל שדי והוא יחזה במחזה של שדי, והנה היו שתי מדרגות למטה מהם, וע"כ קרא עצמו גלוי עינים שהיא מדרגת בני הנביאים, כמו שנאמר (מלכים ב, ו) ה' פקח את עיני וגו', וכבר נאמר כן בבלעם עצמו בראיית המלאך, ויגל ה' את עיני בלעם.

הרי לך כי בשביל הנאוף היו באות מעצמן. אמר רבי מנסיא חס ושלום דהא גלוי וידוע במקום בעליהם ואביהם שם שאינן באין מעצמן בפרהסיא. אלא הכי הוה אביהם ובעליהם הפקירו אותן בעצת בלעם כי מרשעים יצא רשע אף וחרי. חטאת קסם מרי. דינו בחמת קרי פי' שכבת זרע רותחת כדאיתא בהניזקין ערירי ע"י איש עברי:

חסלת סדר בלק:

פנחס

עוברי עבירה יש. חוטא ומשתכר. אי עבדי מצוה. נחשב אלי איש אכזר. כהן בשפכו דם. נכרת ברית שלום. קנאי בנו קנאי. פנחס בנו אלעזר.

פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַגִּיד אֶת זִמְתּוֹתַי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקֶנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כָלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אָמַר ה'נָנִי נִתֵּן לִּי אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֶם:

כה, יא- יב

יען אשר קנא לאלהינו קיבל ברית שלום לא כהנת עולמים כמו גבי אהרן כמ"ש (במדבר כה, יג) ברית כהנת עולם כי אם ברית כהנת [שלום] שיתן לו ברית עם השלו"ם שהוא יסוד ומלכות כבר ידעת שהברית היא במלכות והשלום ביסוד³¹³ וצדי"ק באמונתו יחיה אבל למעלת אהרן לא הגיע שנא' בו "לכבוד ולתפארת". דהיינו פינחס קיבל מלכות ויסוד ואהרן הכהן מלכות ותפארת. ואמרו רז"ל (זבחים קא ע"ב) לא נתכהן פנחס עד שהרג לזמרי כי בעון זמרי היתה האם שזו השכינה נרדת כלומר לוקה. וכאשר בא פנחס וקנא לאלקיו לשכינה היה החבור שלם בינה לבין הקב"ה לכן זכה לחיים נצחיים מדה כנגד מדה. כי ע"י החבור חיים וברכה ושפע בא לעולם הפך החטא דאדם קדמא שנקנס עליו מיתה:

וַיַּעֲרֵר עֲוִים אֲזֹדָר לְזִמְזִמָּה לִּיהוָה עַל עֹלַת הַתְּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

³¹³ הטעם שהברית במלכות ממ"ש (סנהדרין כ"ב ע"ב) אין אש"ה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. אמנם מצינו ברית ביסוד כמו ברית מילה אך כאן הרב נמשך אחר הרמב"ן שכתב: "ולא אמר הכתוב 'והיתה לו ולזרעו אחריו כהונת עולם' כמו שאמר (שמות כט ט) באהרן, אבל אמר 'ברית כהונת עולם' ואמר 'את בריתי שלום' שיתן לו ברית עם השלום דבק בו, ובאהרן נאמר לכבוד ולתפארת (שמות כח ב), ולכן אמר אשר קנא לאלהיו, והמשכיל יבין. וההסבר שניתן לכך כותב הרב יצחק דמן עכו מפי אנשי אמונה הוא: כבר ידעת כי ה"ברית" הוא העטרה ו"השלום" יסוד עולם, הרי נתנו לפנחס השלום עם הברית. ואין מעלתו כמעלת אהרן שמעלת אהרן "לכבוד ולתפארת". ע"כ.

כח, טו

צו את בני ישראל. ראיתי הנה לבאר אגדה אחת על מעוט הירח³¹⁴ על פי חכמי הקבלה. כי רבים חללים הפילה ודברו על ה' עתק כי לא הבינו נכון את סוד האגדה. ומן הביאור אשר אבאר יתגלה סוד קידוש החדש הנקרא סוד העיבור המשתלשל למטה מגלגל הירח ויתגלה בו ענין ר"ח שנא' בו לה'. ויתלבנו ויתבארו עוד דברים עלומים וכמוסים בדברי רז"ל אשר להם עקרים גדולים וענפים אין קץ שאלו שם בגמ' מה נשתנה שעיר של ר"ח שנא' בו (במדבר כח, טו) ושעיר עזים אחד חטאת לה'.

אמרה ירח לפני הקב"ה אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד כי שוים נבראו כמו שנא' "ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים". ותחלה נבאר רמיזות המשל במלותיו ואחר כך נדבר בביאורו. ונאמר כי הקב"ה הנזכר במשל רומז לבינה שהוא הפועל אשר ברא והמציא עולם העליון. והלבנ"ה והיר"ח ומאור"ר הקטן שלשתם רומזים למלכו"ת שהוא עטרה. והמאור"ר הגדול שהוא השמ"ש רומז לתפארת ישראל. ועשיית שני המאורים הללו הוא אצילות ד"פ דו פרצופין דהיינו אח' באח' במצב קטנות והם השני מלכים המשתמשים בכתר אחד כלומר קבלו בשווה מן הבינה. כי בתחלה עלה במחשבה היות התפארת באצילות ד"פ מיוחדים ברחמים בבינה ועלה בשלימות המחשבה היות טוב שיתגלה כח הגבורה להתאות בו תאוה כי לא תהו בראה לשבת יצרה. ומפני שהדין נתון בו לצורך קיומו של עולם אמר כי הלבנה הרומזת למדת הדין אמרה לפני הקב"ה בינה אי אפשר לב' מלכים להשתמש בכתר אחד של הרחמים ע"ד שבארנו. אמנם אין הכרע בשורת הדין מי ישפיע למי ומי יקבל ממי דהיינו במצב של ב' המאורות הגדולים עדיין לא ברור האם המלכות תשפיע לתפארת או שתקבל ממנהדאו. אך הדין האמיתי היה נותן אם יכריע עצמו לכף חובה לכלות ולהשחית הכל במדת הדין הקשה ואם יכריע עצמו לכף זכות לזכות הכל במדת רחמים. אבל בהגלות לפני האל ית' שמו אשר בהגלות כח התאוה ימשך האדם אחר יצר הרע הנמשך מן הכח ההוא ויחטא ויהיה שורת הדין נמתח לעשות נקמה כי משם חרב בא לעולם, לפיכך באה תשובה במשל ההוא שאמר לה "לכי ומעטי את עצמך". ר"ל להיותה לראש פינה לקבל מן הת"פ התפארת דרך היסוד

³¹⁴ ילקוט שמעוני בראשית - פרק א - רמז ח "רבי שמעון בן עזאי רמי כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתיב ואת המאור הקטן, אמרה ירח לפני הקב"ה רבונו של עולם אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד א"ל הקב"ה לכי מעטי את עצמך, אמרה לפניו רבונו של עולם הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אלך ואמעט את עצמי, אמר לה לך ומשול ביום ובלילה אמרה לפניו רבונו של עולם שרגא בטיהרא מאי מהני, א"ל לכי וימנו בך ישראל ימים ושנים, דידה נמי לא סגי דלא אימני ביה דכתיב והיו לאותות ולמועדים, א"ל לכי ויקראו צדיקים על שמך יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן. לא הות מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח והיינו דאמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חודש שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהי כפרה על שמעטתי את הירח".

ולא תפעול כי אם לפי השפעה אשר יבא אליה ממנה [ממנו] מן היסוד וכענין הזה תהא נוחה בדיניה ותתנהג לפנים משורת הדין. ולא אמרו שהשיב לה את תהי מעוטה או קטנה כי הלשון יורה אל חסרונה, ר"ל שבתחלה היתה גדולה שנא' ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים ששמים נבראו, ואח"כ אמר "את המאור הקטן ואת המאור הגדול" שנתקטנה מחמת קטרוגה. וחלילה וחס שיש קנאה ותחרות למעלה אך המשל יורה על שלימות תחלת המחשבה כאילו היה משא ומתן והמלכה מלשון נמלך בדעתו והמליך את השמש לממשלת היום וכו' בענין. וח"ו לאל ית' משנוי המחשבה ואף כי לא נכון לחשוב מחשבות שיקטין קצתו מקצתו אבל לשון לכו ומעטי את עצמך מורה אע"פ שהיא גדולה תמיד שתקטין עצמה שאף בעת הזעם שהיה ראוי לעקור הכל בסבת החטא כפי גודל כחה הבאה אליה מזוהמת הנחש שתהא תשוקתה אל בעלה הראשון מצד השתוף הראשון והוא ימשל בה שלא תשחית כי יעלה לה מזונות תמיד די מחסורה ואף אם יגרום החטא שלא יעלה לה מזונות בשלמות מחטאת בניה מ"מ לא יחסר המזג. וזהו שדרשו בפסוק "עושה שלום במרומיו" מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה כי השלו"ם הרומז ליסוד הוא עומד ביניהם וממלא מקומו ברחמים היות נוחה בדיניה. והנהו שלום בית שהזכירו בשבת (דף קנ"ב ע"א) והוא עדיף. עוד האריכו המשל בענין ההוא במשא ומתן ואמרו שהלבנה אמרה וכי בשביל שאמרתי דבר הגון אתמעט? קראו חז"ל למאמר הראשון "דבר הגון" מפני כי הגון היה כן לקיום העולם כאשר בארנו מצורף לזה. מה שאמרו במדרש בקשו המים התחתונים לעלות גער בהם הקב"ה ודחפם למטה ועל הדרך שאמרנו באתה התשובה אליה שתזרח ביום ובלילה מה שאין כן השמש. אמנם אמרה שרגא בטיהרא מאי אהני ר"ל אם צדקה. אין משפט. ועוד אמרו במשל כי עדיין לא נתפייסה מפני כי כביכול אינו מן הדין. לכן אמר בסוף המשל "אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה על שמיעטתי את הירח" ר"ל שצריכין להביא לשם הגדול קרבן שלא תפגע מדת הדין בהם ויכלם כי בכונת הקרבן לשם הגדול תתקרב האשה הנקרא קרבן לה' ויהיה חוט של חס"ד משוך עליהם להעביר ממנה זוהמת הנחש. וזהו מאמרנו במוסף של ר"ח "ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם". והוא העניין שנתעוררו בקרבן ר"ח מה נשתנה שער של ר"ח שנאמר בו להשם רצה לומר לשם המיוחד. ומעתה יהיה מלת לי כמו אלי כי השם הגדול הוא אשר צוה להביא אליו הקרבן. ולפי באור זה ירמוז הקב"ה במקום זה לת"פ ואם היינו אומרים שהיו רומזים בו אל השם הנכבד (כלומר השכינה) המדברת בשליחות בעל'ה אז יהיה מלת לי כמשמעו ר"ל לאשר מלי [מעלי]. ומה שנרמז בקרבן ר"ח במלת להשם כאשר בארנו הוא בעבור זה כי אז הוא זמן התייחד הלבנה בקו האמצעי להיות נזונית משל בעלה בכח אור להנהיג עולם השפל ברחמים ותתן טרף לביתה. ולרמזו

עוד אל סוד הקרבנות כי בו תתקרב האשה לה' ויהיה כופר מן הפגיעה וזהו ענין סוד העיבור המשתלשל למטה עד הירח התחתון בסוד חסידי ישראל היודעים זמן התחדש עטרת תפאר"ת לעמוסי בטן כי בהכנסת החת"ן וכל'ה לחופה אז החודש מקודש ומעובר בתפאר"ת ומוליד העובר. וזהו הענין שהמשילו חכמים לאשה מעוברת בעדים שאמרו שראו הלבנה ולאור עברו לא ראו ואמרו שעדי שקר הם ואמרו היאך מעידים על האשה שילדה וכריסה בין שיניה.

ובעבור כי ענין קדוש החדש רומז סודות נפלאים ודברים עמוקים, אמרו רבותינו ז"ל כי זה היה מן הדברים שנתקשה בהן מרע"ה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו וא"ל כזה ראה וקדש. וענין האצבע כבר הרחבנו בזה בסוף פרשת ויגש שזו השכינה מה יופיו ומה טובו. והוא הענין הנבואה כאן להושיבו. ולבעלי הקבלה בענין החדש רמז מאויים [מאמרם] כאמרם [באמרם] "דוד שסודו הלבנה מלך ישראל חי וקים". וארז"ל כירח יכון עולם כהדין סיהרא מתנהג עלמא, אם זכיתם הרי אתם מונים למלוואה: אברהם יצחק ויעקב עד שלמה. וכתוב "וישב שלמה על כסא השם". ואם לא זכיתם הרי אתם מונים לפגימתה מרחבעם עד צדקיהו ט"ו דורות וכתוב ואת עיני צדקיהו עוור במקביל לזה יום שלושים בכל חודש אין הלבנה נראית. ומכאן תבין מאמרם ז"ל (סנהדרין מב ע"א) כל המברך על הלבנה בעונתה כאילו מקבל פני שכינה, שכינה בודאי. ומזה המאמר תבין פירוש (מל"א ה, י) "ותרב חכמת שלמה". דהיינו המלכות נקראת חכמת שלמה והיא חכמה תתאה והרמז כי כח הלבנה הנקרא חכמה עמדה במלואה. ובמצוה הזאת ישראל מצויינים בהלכות סדר זמנים. וב"ד של מעלה נשמעים ונסכמים לבית דין של מטה אנשים חכמים ועל פיהם יהיה קביעת מועדי ה' אשר תקראו אתם: וארז"ל אתם כתיב ולכן כאשר מקדשים את החודש למטה מקדשין אותו למעלה. תיאור ציורי מובא במדרש שכאשר נקבע חודש תשרי מעמידים כסאות למשפט למעלה.

חסלת סדר פנחס:

מטות

מפר האב. נדר בתו. כן הבעל. כי היא אשתו:

חכם עדיף. מתיר איסור. סמוך מופלג. כי כן דרכו:

אִישׁ כִּי יֵדֹר נָדָר לַיהוָה אוֹ הִשָּׁבַע שְׁבָעָה לְאִסּוּר אִסּוּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יִזְזַל דְּבָרוֹ
כָּכָל הַיָּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה:

ל, ג

אִתָּא בַּגְמְרָא (שבועות כה ע"א) "חומר בנדרים משבועות שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות". כמו שיאמר בנדר סוכה שאני עושה תפילין שאני מניח אסור לשבת בסוכה או להניח תפילין בגלל הנדר אע"פ שעובר על המצוה שהיא מן התורה. וכן המדיר אשתו מתשמיש המטה. וכן הם חלים במצות לא תעשה, כגון שנדר שלא לאכול נבלה ממה ששנינו (נדרים י"ז ע"א) יש נדר בתוך נדר וכו' נמצא שהנדר חל על איסור ולהתיר לעצמו ושלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו אלא שאינם חלים לעבור בידים על לא תעשה. אבל שבועות אינן נוהגין בדבר מצוה כלל לא בביטול מצות לא תעשה ולא בקיימו. שאילו נשבע לקיים המצות ולא קיים אינו חייב בה משום שבועה לא מלקות ולא קרבן אלא דשוי ליה לאזדרוזי נפשיה שנאמר (תהלים קיט, קו) "נשבעתי ואקימה". והנדר אסור חפציו על עצמו והשבועה אסור עצמו על הדבר. וזהו מאמרם בנדר "הרי עלי" כי ראוי הוא לאדם הכלול בבניין באוסרו דבר שיאמר הרי עלי שהוא עליו וחוזק מבניינו. וכן יאמר (במדבר ל, ג) איש כי ידור נדר לה', כל שנודר לדבר שהוא מבניינו. אבל עיקר השבועה הוא בבנין של מעלה כי המלה שבועה מורה עליו על מספר שבע שזו המלכות והיא חלק מהבנין ועיקר ושורש הבנין הוא בפועליו השם ד"פ דהיינו דו פרצופין שהם תפארת (הרמזה באות ו') והמלכות (הרמזה באות ה), לכן נתוסף בשבועה וי"ו ה"א, הו' באמצע המלה רומז לתפארת שהוא קו האמצעי והוא הו' של שם בן ד' אותיות. והה"א שבסוף המלה שבועה רומז לעטרה מלכות שהיא ג"כ אחרונה בבנין והיא ה' אחרונה שבשם. ובהצטרפותה למנין ששה שהם ו"ק חגתנה"י הם שבעה. ומפני שהשבועה בבניין כפי שהוכיח הרב לעיל שהיא כלולה בשבעת ימי הבנין והאדם שסודו תפארת כלול בו, יאמר בו כאשר אסור על נפשו על הדבר נשבע לשון נפעל. וזהו שאמר הכתוב תמיד אחר השבועות אות ב' ולא ל'. כמו: ואשביעך בה', השבעה לי באלקים, ובשמו תשבע. נמצא לפי משמעות הכתוב שזכרנו כי השבועה בהשם הרומז לתפארת וגם באלקים לעטרה רומז שהם עיקר הבנין. ואל תשיב עלי מאמר המשורר דוד המלך ע"ה שאמר "אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב" שהוא בל' הכוונה בזה שהוא לצורך השם. זה הכלל: **"כל הנשבע נשבע בהשם שהוא כלל הבנין דהיינו חגתנה"י והנודר נודר להשם שהוא התשובה"** דהיינו בינה ונתנו סימן לנדר נ' דר.³¹⁵ ואמרינן בספרי (מטות א'): מה

³¹⁵ והם הם דברי השל"ה הקדוש בספרו השל"ה הקדוש - פרשת מטות - "ג" עוד ידוע למשפילים, כי שרש שרשי מדרגת נשמה הוא ב' בינה' (זהר ח"א דף ר"ו ע"א), כמו שנגמר (איוב לב, ח) 'ונשמת שדי תבינס'. כי נפש רוח נשמה

בין נדרים לשבועות? נדרים נודר בחיי המלך הכוונה לבינה שהיא נותנת חיים למלך שהוא התפארת ושבועות, נשבע במלך עצמו. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר (מל"ב ל, ד) חי ה' וחי נפשך. רמזו ב"מלך" לתפארת שבו השבועה, ו"חיי המלך" הוא התשובה המשפעת לבנין ולמלך וחי השם הוא עומד ר"ל נמצא וממציא וכל הנמצאים נמצאים מאמיתת מציאותו. וחי נפשך בצירי הוא דבוק לנפש וצריך למציאות חיי הנפש שהוא הבינה שממנה נשתלשל הנפש דרך הבנין. ויש אומרים כי המלך הוא הבינה וחי המלך הוא חכמה וסמך לדבר והחכמה תחיה:

(הג"ה) לשון נדר מפרשים נ' נדרים כלומר שהם מכוונים לנ' שערי בינה. כוונת הז"ל כי חיי המלך הבינה והמלך התפארת. מצאתי הז"ל בלשון הזה "מה בין נדרים לשבועות? יש לו סוד. שהנדר לבנין יסוד והשבועה בו" וה"א אחרונה בשם ברורה, וידועה בהיותה מששה גרועה. נמצא שהנדרים חלים על גבי שבועה עולים. לכן לבטל המצוה חלים ולא כן השבועות כי אין פריין מאותן נטיעות". ואני אומר אולי כי זה הטעם בנדר הבינה ולנדרים שאין בהם ממש וזירוזין שאין הנדר חל עד שיחקור ויאזין כי מאשר בינה ממנה [ממנו] נעלמה נדר ולא ידע מה. ואזון הכל אשר בידו הכל ידעינו בסתום חכמה. עד כאן לשונו:

נחזור לפרש תחלת המאמר מפני שהתורה והמצוה הם בבנין. פירוש התורה היא בתפארת (ו"ק) והמצוה במלכות והם שבעת ימי הבנין. הנדר שהוא בבינה חל על המצוות מפני שהוא למעלה ממנו [מהן], אבל השבועות שהם במלכות אינם חלים על המצוות כי אדם התחתון הכלול בבנין דהיינו התפארת הוא המושבע כבר, אם כן הוא והמצוות מושעבדים לאדון כל יוצר בראשית ולא יוכל לבטלם. לפיכך אמרו (נדרים יח ע"א) "אין שבועה חל על שבועה". כי אין דבר מבטל את עצמו אלא על ידי דבר חוצה לו ועליונו. ומן הטעם הזה יתבונן למשכיל מפני מה החכם המושרש בחכמה כשמו עוקר הנדר המושרש בבינה נכון כי החכם עליון לנדר כאשר בארנו. כי חכמין רשימין דיוקניהן בח"כ מ"ה. והחכמה מאין תמצא. ואיזו מקום בינה. וג' דיוטות דקאמרו

הוא עשויה בריאה יצירה (תקוני זהר, תקון כ"ב, דף ס"ח ע"ב), וְשָׁרָשׁ בְּאַצִּילוֹת מְלָכוֹת תְּפָאֶרֶת בִּינָה. וְכִיבִינָה שֶׁם מְקוֹם הַנְּדָרִים כְּמוֹ שֶׁהָאֲרִיכּוֹ הַמְּקַבְּלִים (זהר ח"ב דף צ"א ע"ב ודף קט"ו ע"ב), כִּי סוּד הַשְּׁבֻעָה בְּשָׂעָה יָמֵי בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא הַבְּנִיָּן, וְהַנְּדָר שֶׁהוּא בְּלִשׁוֹן הָרִי עֲלֵי (קנים פ"א מ"א) הוּא בִּינָה שֶׁהוּא לְמַעַל מִהַבְּנִיָּן. וְלִזֶּה רְמִזּוֹ רְבוּתִינוּ וְ"ל בְּסִפְרֵי (מטות, קנ"ג) שְׁאֵמְרוּ, מִה הָפָרֶשׁ בֵּין נְדָרִים לְשְׁבֻעוֹת, בְּנִדְרִים - כְּנִדְרֵי בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ, בְּשְׁבֻעוֹת - כְּנִשְׁבָּע בְּמֶלֶךְ עֲצֻמוֹ. וְאֵף עַל פִּי שְׁאֵין רְאִיָּה לְדָבָר זָכָר לְדָבָר, 'חִי ה' וְחִי נִפְשְׁךְ' (שמואל א כ, ג). וְעַל כֵּן בְּעֵזֶן נְדָרִים בְּנִים מְתִים (שבת לב ב), וְגַם אָמְרוּ (שם) אֲשֶׁתּוֹ מֵתָה, כִּי בִינָה הוּא אֶם עַל הַבְּנִים, וּבְפָגְעוֹ בְּפָגְמוֹ אִזּוֹ מִסְתַּלֵּק אֶם מֵעַל הַבְּנִים, וְאִזּוֹ נִעְדָּרֶת הָאֵם אוֹ הַבְּנִים. וְלִשׁוֹן 'נִדָּר' פָּרָשׁוֹ הַמְּקַבְּלִים (ריקאנטי פרשת מטות דף ק"צ ע"ד; ציוני בריש פר' מטות) 'נ' 'דָּר', וְזֶהוּ בִינָה שֶׁשֶּׁם דָּר נ' שְׁעָרִים. וְכָבֶד פְּרִשְׁתִּי (ח"ב, מסכת תענית אות קכב) כִּי בִינָה שֶׁם נִשְׁמַת שְׂדֵי, וְעַל זֶה סוֹבֵב עֲנֵן הַנְּדָרִים, כִּי הַנְּדָר הוּא בִּינָה שֶׁהוּא שֶׁרֶשׁ הַבְּנִיָּן, וְהַשְּׁבֻעָה הוּא בְּבִנְיָן שֶׁהוּא שְׂבָעָה. אֵין אִלוֹ דְּבָרֵי דְרִשָּׁה גְרִידָה אֵלָּא כִּךְ נִפְסַק לְהִלְכָה בִּיּוֹד סִימָן רַט' שֶׁהִנְדָּר חָל אִם נָדָר לֹא לִישָׁן בְּסוֹכָה וּבְסִימָן רַל"ט פֶּסֶק שֶׁהַשְּׁבֻעָה לֹא חָלָה אִם נִשְׁבָּע לֹא לִישָׁן בְּסוֹכָה.

רבנן (שבת מו ע"ב) שהם חג"ת וקשה כיצד חג"ת יבטלו את הבינה? ומשיב **מובן הוא מאין מוצא שפע כל ישראל מן הבינה** כיון שהם תולדת הבינה ויש להם קשר יכולים לבטלה אך עדיין קשה שהרי הם תחתונים לבינה ולא עליונים לה. להכי קאמר **ואפילו הכי אמר** (נדרים עח ע"ב) **דצריך להיות חד מנייהו מומחה תולדה דחכם** המומחה הוא ענף החכמה ובכח זה יכול לבטל הנדר. כבר ידעת שענף החכמה זה החסד והוא אחד מג' הדיוטות הנז'.

(הג"ה) וזה שאמרו חז"ל (חגיגה י' ע"א) "היתר נדרים פורחים באויר" כי באמת הם פורחים באויר של מעלה עד הגעת המקום הנקרא בטול נדרים³¹⁶ ושם מתבטל הגזירה דוגמא לדבר תפילות של צדיקים המהפכין מידת דין למדת רחמים וזה היה מאמרם שאם לא היה היתר לנדרים לא נשתייר מישראל שריד ופליט עכ"ל:

עוד פרסמו חכמים נבונים הרקאנטי על התורה כי בעון נדרים בנים קטנים מתים כי מדה במדה לא בטלה כאמור הנדרים בבינה והיא הנותנת חיים למלך וממנה תוצאות חיים והפוגם בה נענש באותה מידה לך ה' הצדקה. ואני תפלה:

(הג"ה) וחבל את מעשה ידך מדה כנגד מדה כי הוא חטא בא"ם הבנים בינה על כן נלקחים לו בנים. ולמאן דאמר האשה היא אם הבנים יותר ראוייה להעניש ועוד שאפשר שאשתו הייתה זכר שנדר ולא קיים ונתגלגל בנקבה ונזדווגה עם נדרה ואינו דין שיתקיימו שניהם כאחד. ידחה הראשון מפני השני וזהו מאמרם ז"ל אי אפשי באשה נדרנית. וי"א היושבת בירכתי ביתך דהיינו שהאשה רומזת למלכות למה יקח משכך מתחתך:

חסלת סדר מטות:

מסעי

³¹⁶ הנה דברי ה"שערי צדק" והם כקילורין לעיניים: ספר שערי צדק - השער השלישי - "הנני מפרש לך בעזרת השם יתברך. דע כי סנהדרי גדולה של מעלה נקרא בית דין הגדול שהוא בית דין של גבורה, כשבאין לגזור דין על כל בריה נמלכין ומתייעצין בבינה שהיא למעלה ובנצח והוד שהם למטה והסוד "לי עצה" אלו נצח והוד "אני בינה" זו היא בינה. "לי בינה ולי גבורה" זהו בית דין הגדול מצד הגבורה. והסוד הגדול כי י"י צבאו"ת יעץ ומי יפר. וסוד מי יפר בסוד "את מי נועץ ויבינהו" דהיינו מי זו בינה והיא מקום הפרת הנדרים לפי שהיו הנביאים יודעים והסוד הגדול הזה היו מבטלין כל הגזירות שגזרו בית דין של מעלה. וזה סוד צדיק מושל ביראת אלה"ים מאמר הקב"ה מי מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק, שאני גזור גזירה והוא מבטלה. והוא שאמר הכתוב "ויחל משה את פני י"י אלה"יו" שהעלה מחשבתו עד מקום ביטול גזירה. וזה סוד שאמרו חז"ל מניין לגזר דין שאעפ"י שנגזר נתקדש? שנאמר מי כ"י אלה"ינו בכל קראינו אליו. והוא מ"י יפר בוודאי הנקרא מי יפר. וזה הנקרא מקום היתר נדרים כי במקום הזה תלוי התר נדרים. וזה סוד את מי נועץ ויבינהו בוודאי את מי נועץ הקב"ה והאציל הבינה וברא את העולם. וזה סוד מקום התשובה. לפיכך אעפ"י שנחתם גזר דין למעלה יכולין ישראל לבטלו בכח התשובה. שהוא סוד הבינה שהוא סוד מי שהוא סוד היתר נדרים.

מסעי נדיבי עם. חרות ביד משה. על פי ה' אז. יצאו למיניהם:

יצאו בעצם יום. לא חזיון לילה. חדוה ושלום רב. היה במחניהם:

אֵלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאָתָם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

לג, א

אלה מסעי בני ישראל וגו'. ויחנו בעציון גבר. כתבו המקובלים שנקרא עציון גבר. לפי שישבו שם אנשי מועצות דבקיאי הוו בחכמת תרנגול הנקרא גבר. וזהו סוד עמוק. כי הוא מבחין בין יום ובין לילה. אף בצורתו ובכרבלתו נכמסים דברים נפלאים (ברכות ד' ע"א) והמבין סוד מגדל הפורח באויר שזה כינוי לבינה פגע ונגע סוד זה ודי למבין:

וְהִצִּילֹהוּ הָעֵדָה אֶת הָרִצּוֹן מִיַּד גֹּאֲל הַדָּם וְהִשִּׁיבֹהוּ אֶת־הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטֹו אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ:

לה, כה

והצילו העדה את הרצון מידי גואל הדם וישיבו את העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדול. ורודפי הפשט כתבו כדי להשקט זעם נפש גואל הדם שלא יראה מי שבא לידו עון פלילי זה על כן גולה. ותולה חזרתו במיתת האיש הנכבד הגדול שבישראל ואהוב שכולם שבזה תנוח דעתו של גואל הדם וזה עניין טבעי לכל אדם שיקרה לו צרה שיתנחם בבא צרה כזו או קרובה כזו לזולתו. כמו שנאמר גם את חלית כמוני. ואין במקרה מיתת בני אדם יותר גדולה אצלינו כמו מיתת הכהן הגדול:

וּלְמִטָּה בְּנֵי אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן שַׁפְטָן:

לד, כד

דבר מקובל הוא שקמואל הוא מידד אחיו של משה מאב. כתב איש סודי הוא רבי אליעזר מגרמייזא בספר הרוקח פרשת ואתחנן כשעלה משה למרום פגע בו קמואל השר ורצה לדחפו ולהשליכו לארץ וכו'. עד שאמר ליה הקב"ה. אחוז בכסא שנאמר (איוב כו, ט) "מאחז פני כסא פרשו עליו עננו" ולמקובלים ולמשכילים הסוד ידוע. והם יודעים מדוע קמואל נכנס בעובי הקורה. יותר מכל מלאכי הגבורה. ובפסוק לא קם נביא. שם הסוד אביא. ולמבינים יונעם. והוא נותן טעם. כפעם בפעם וירד משה מן ההר אל העם. ויקדש את העם:

חסלת סדר מסעי:

סליק ספר במדבר :

דברים

מקום אשר דבר. בלשון נביאים הוא. חלק תוכחותיו עם. מאהבה קבלו:

ניב תוכחת ירמיה. עמוס וכן קהלת. מוסר כסילים רע. אף הוא כאולת:

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה
מוֹלֵךְ סוּף בֵּין פָּאָרָן וּבֵין תַּפֵּל וְלִבְנֵן וְזִזְצִירַת וְדִי זָהָב:

א, א

דרש רבי תנחומא (תנחומא דברים פרק ב') הפה שאמר (שמות ד, י) "לא איש דברים
אנכי" זכה להוכיח את ישראל באלה הדברים ולא היה אדם יכול להוכיחם אלא
הוא. אמר רבי טרפון העבודה אם יש בדור הזה שיכול להוכיח. אמר ר' אלעזר בן
עזריה תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול לקבל התוכחות, וישראל שבאותו הדור
אע"פ שסרחו כמה פעמים כולם היו בעלי תוכחות ויכולים לעמוד בתוכחה.

דע איש המעיין, שבשנת הארבעים עסק הקב"ה עם משה ודרש סמוכים וזה מאמר
ז"ל שהראה הקב"ה למרע"ה כל הדורות כמו לאדם שנאמר (ישעיה מא, ד) "קורא
הדורות מראש". וכתב הרי"ח³¹⁷ מפני מה אמר הכתוב תחלה "אלה הדברים אשר
דבר משה אל כל ישראל"? אלא מתחילה למד להם קלים וחמורים [קל וחומר]
וגזירה שווה, וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. וזה למד לכולם. אבל ביאור התורה
כגון סמוכים, ומקומות שסודות בהם רומזים, או שמות יוצאים, ומעשה בראשית,
ומעשה מרכבה לא גילה אלא לפרטים ליחידים. וכן איתא במסכת יבמות בפ"ק (ד'
ע"א) ואפילו למאן דלא דריש סמוכים בכל התורה כולה במשנה תורה דריש. וכן
יאמר הפסוק הואיל משה באר את התורה ולא פירש למי. עוד דע כי הספר הזה
שהוא משנה תורה ביאר מרע"ה לדור הנכנס לארץ רוב מצות התורה הצריכות
לישראל ולא הזכיר דבר מתורת כהנים ועניין הקרבנות. יען כי כהנים זריזים הם ולא
יצטרכו אזהרה. אבל בישראל חזר המצות הנוהגות בהם פעם להוסיף להם ביאור
ופעם להזהירם שנית כמואר בספור תוכחות וקול פחדים המפחידים בכל עושי
עבירה. ועוד יוסיף בספר הזה מצוות שלא הוזכרו כבר כלל כמו: מצות יבום ודין

³¹⁷ אולי הרב יהודה החסיד.

מוציא שם רע וגירושין ועדים זוממים וזולתם. וכבר נאמרו לו למרע"ה בסיני או באהל מועד בשנה ראשונה קודם מרגלים או בערבות מואב בלתי ללא ספק ולא נתחדשו לו. על כן לא נאמר בספר הזה וידבר ה' אל משה לאמר או דבר אל בני ישראל מצוה פלונית. אבל לא נכתבו העצות הללו בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אף על פי שהם חובת הגוף כאשר בא בעניין הנסכים. או מפני שהם תדירות. ומרע"ה הוכיח את ישראל סמוך למיתתו וכמה ל"ו ימים וזהו אל"ה ימים מר"ח שבט עד ז' באדר כמו שנ' ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש זהו ר"ח שבט. וכן יעקב הוכיח את בניו סמוך למיתתו וכן איתא בספרי: תנו רבנן מפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתתו וכו'. אף הודיעם מרע"ה כי במדת הרחמים יתנהג עמהם שלא יאמר האדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא ומיד היה מדת הדין שטוח. לכן הודיעם כי הקב"ה רחמן כולו והבא לטהר מסייעין לו לעבוד עבודתו, ויהי היום ויבא אל ביתו. תמיד ישיג ארוחה. כי עמו הסליחה. יען אל ירך לבב החוטא. להיות מדרך התשובה נוטה. ישוב אל ה' וירחמהו. כי חפץ חסד הוא:

חסלת סדר דברים:

ואתחנן

מיני תפלה הם. עשר ליודעי דת. נס בלשון תחנון. כרש פני שוע. חנון לרגלי נר. יאיר דבריק. משה באף ענה. קום צו יהושוע.

וְאַתָּחֲנֵן אֶל יְהוָה בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר:

ג, כג

אמרו רז"ל (ילקוט ש' דברים ד, תתיב) מפני מה אמר משה בלשון תחנה. לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אז התחילו מיד בלשון תחינה.

אֲדֹנָי יְהוִה אֱתָהּ הַזֹּכוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּהּ וְאֶת יָדָהּ הַנִּזְוָקָה אֲשֶׁר בֵּי אֵל בְּשִׁמְיָם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיָּה וְכַגְּבוּרָתָהּ:

ג, כד

כתב הרמב"ן כי נפלא בעיניו איך לא השגיח רש"י ז"ל ששם הראשון כתב בא"ד והשני ב"ה. ואמרו מקום שנאמר שם יהו"ה מדת הרחמים, אלקים זו מדת הדין. אמנם השמות הנזכרים בכאן הם מדת הדין. וכן אמרו בילמדינו³¹⁸ אמר לו משה לרבון העולם אי מתבעי לי בדינא הב לי ואי לא מתבעי לי בדינא רחם עלי. כשם שאמר אברהם אע"ה (בראשית טו, ב) ה' אלקים מה תתן לי וגו'.

ואתה איש המעיין עשה אונך כארפכסת ואעירך על כלל גדול שנשאר לי לבאר למען לא יעזז לב המעיין ויבין אל נכון. דע שבכל מקום שתמצא בתורה "ה' אלקים" יש לך להתבונן כי מדת הרחמים הרמוזה בשם יי' מתלבשת עם מדת הדין הרמוזה בשם אלקים. והפירוש שהקב"ה יורד ממקומו ודן את העולם במידת הדין. וכל אחת מן הללו פועלת במלוי הן לדין הן לרחמים וסימן (תהלים מז, ו) עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר. ולפעמים תמצא שם ה' מתאחד עם אדנ"י בשני פנים פעם מקדים יהו"ה ואח"כ אדנ"י כמו שנ' (חבקוק ג, יט) יהו"ה ה' חילי, (תהלים סח, כא) וליהוה אלהים למות תוצאות. והסוד הזה כשמזכיר שמות הללו כאחת נשתנה השם בקריאת נקודות ונקרא אלקים אע"פ שהוא כתוב אדנ"י נקוד אלהים וזהו הרומוז לבינ"ה שמתייחד עם העטרה הנקרא אדנ"י ע"י מי ע"י יהו"ה דהיינו הבינה רמוזה בניקוד אלהים כי היא הנקראת אלהים חיים, שם הויה זו התפארת ושם אדנות זו העטרה שזו המלכות. ודע והאמין כי כשהזכיר שם אדנ"י יהו"ה אז השפע יורד מן הספירות העליונות עד שמגיעות לשם אדנ"י ואז כל העולם מתברך. וכשמזכיר אדנ"י בראשונה ואח"כ יהו"ה כמו בכאן אדנ"י יהו"ה אתה החלות (דברים ט, כו) "אדנ"י יהו"ה אל תשחת עמך" ודומיהן, אז מתעלים הספירות ומתאחדים מלמטה למעלה להדבק באור העליון. ולפעמים תמצא שם יהו"ה מתאחד עם אל. כגון (תהלים קיח, כז) "אל יהו"ה ויאר לנו" ואז כל העולם בשפע הרחמים והחסד. וכל המאורות ומזלות בשלימות כי הוא חס"ד עליון וגם יהו"ה הוא שם הרחמים. וכאשר אלו ב' שמות מתאחדים אזי כל הספירות בשמחה ובשלימות וכל הנבראים מקבלים חס"ד משם אל ורחמים משם הו"ה מלמעלה שנאמר "אל ה' ויאר לנו". ולפעמים מתאחדים שלש שמות כמו אל חסד, אברהם אלקים גבורה, יצחק יהו"ה³¹⁹ תפארת, יעקב ואז הכוונה שהשם מתלבש כל כלי מלבושיו אם לדין אם לרחמים והוא סוד (שמות ג, ו) אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב. ולפעמים תמצא שם יהו"ה מתאחד במלת צבאות וזה לא תמצא כי אם בנביאים ובכתובים. וכשהוא מתאחד ומתלבש עם ה' הנקרא צבאות אז עושה דינו

³¹⁸ כך כתב הרקאנטי פרשת ואתחנן ברם לא נמצא במדרש תנחומא שבידינו.

³¹⁹ כגון יהושע כב, כב. תהלים נ, א.

ומשפטו לטוב. וכפי שמצא הדין בג' לשונות אל אלקים ה' כך הוא גומר המשפט בהתלבשו בהשם צבאות והסוד (ישעיה ג, יד) ה' צבאות במשפט יבא³²⁰. וכאשר השם יתברך עושה משפט בנבראים (תהלים נ, א) אל אלהים אדני מתלבש בגדי קנאה מתלבש בשם ה' צבאות שנאמר (ישעיה ט, ו. לז, לב) "קנאת ה' צבאות תעשה זאת". ולפעמים תמצא ג' שמות בפירוש (תהלים פד, ט) ה' אלהי צבאות שמעה תפלתי. ואז הכוונה כי מדת הדין ומדת הרחמים מתלבשים כל אחד במקומו: ה' במדת נצח, אלהים במדת הוד. וד' מדות הללו מלובשים [מלבישים] ד' מלבושים למדת אלהים. כי צבאות ג' שמות הוא כולל: נצח הוד יסוד. וכאשר יאמר הכתוב (תהלים נט, ו) "ה' אלהים צבאות" ה' ספירות במשמעו כל אחת ואחת מתאחדות כראוי לה והד' מתאחדות ביסוד לפיכך רמז בכתר (תהלים פ, ח) "ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה" ולפיכך כתיב (תהלים קמה, יח) "קרוב ה' לכל קוראיו" מספיק למבין. עד כאן העלתי מ"שערי צדק"³²¹.

נחזור לענין ראשון למלת "ואתחנן" ולא אמר אתפלל. המלה מובנת אשר ידבר בתחנה שהוא השם הנכבד ואמר אדון אשר בכ הרחמים שם המיוחד כי בפעם ההיא היתה תחלת נבואתו. לא זכה עדיין לשם המיוחד. עד לאחרי כן. וזהו ויסתר משה פניו וירא מהביט אל האלקים עם הגדול"ה והגבור"ה. והרב הרמב"ן ז"ל הביא כאן לשון הספרי "כל מקום שנאמר ה' זו מדת הרחמים, אלקים מדת דין. ר"ל כי השם השני בכאן שהוא שם המיוחד הוא מדת רחמים. ולא השגיח בו מפני מה נקרא אלקים. כבר בארנו די ירוץ לכל קורא באובנתא דליבא:

וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזִיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם:

ד, ד

ואתם הדבקים בה' אלקיכם וגו'. (זוהר ח"ג קלט ע"א) פתח רבי שמעון ואמר "אתם הדבקים" מאן עמא קדישא כישראל דכתיב ביה "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'. משום דאשגחותא דלהון הוי בשמא קדישא בעלמא דא ובעלמא דאתי יתיר מהכא, דהתם לא מתפרשן מיניה מההוא צרורא דצרירן בהו צדיקיא. הה"ד הדבקים בה'. ולא כתב הדבקים אל ה' אלא בה' ממש:

³²⁰ הפסוק בישעיה חסרה המילה "צבאות". אולם מצאנו (ישעיה ה, טז) "ויגבה יי"י צבאות במשפט והא-ל הקדוש נקדש בצדקה".

³²¹ חברו הרב יוסף ג'יקטיליא שחיבר ספר שערי אורה.

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שׁוֹמְעִים וְתִמְוֹנָה אֵינְכֶם רְאִים
וּלְתִי קוֹל:

ד, יב

וידבר ה' אליכם מתוך האש. כבר בארתי בפרשת יתרו³²². שהם שמעו דבור ה'
הגדול"ל מתוך האש הגדול"ה שהיא מלכו"ת והשיגו אליה שנאמר "ואת גדלו ואת
קולו שמענו מתוך האש" דהיינו המלכות. וי"א בהיותם יונקים מחס"ד נקרא האש
הגדולה ובהיותם יונקים מפחד נקרא אש אוכלה. הוגד להם בזה עשרת הדברות כי
בכולן שמעו הקול מתוך האש:

וַנִּשְׁמָרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תִּמְוֹנָה בַּיּוֹם דְּבַר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בְּזֶרֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

ד, טו

ונשמרתם מאד לנפשותיכם. הזהירם שלא יטעו אחר קול אשר שמעו וישחיתו לקצץ
בנטיעות. והזהירם מעוף השמים ומבהמת הארץ ומרמש ומדגי הים ומצבא השמים
כי לכל עובדי ע"ז יש עולה כאשר בארנו בפ' אחרי מות מטעם זה חזר אל צבא
השמים שהוא העולה שלהם כי לכולם כוכב ומזל ומלאך ומלאכי אלקים:

וְאַתֶּכֶם לָקֹז יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזָל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לָעַם נְזֻלָּה
בַּיּוֹם הַהוּא:

ד, כ

ואתכם לקח ה'. כי אתם חלק ה' עמו והוציא אתכם מכור הברזל, ובאלהיהם עשה
שפטים. ואם לא היה זה לא יצאתם משם:

וַיְהִי הַתְּאֲנָף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיַּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל
הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נְזֻלָּה:

ד, כא

וה' התאנף בי. הדבר הפשט מובן. והסוד נגלה כל מקום שנא' וה' הכוונה להוא מדת
הרחמים הרמוזה בשם הוי"ה ובית דינו מדת הדין המלכות הרמוזה באות ו'. וזהו לשון וה'

³²² לעיל שמות כ, טו.

התאנף וסמך ליה "כי ה' אלקיך אל קנא הוא אש אוכלה", כי דרך מדת הדין לקנא בעובדי ע"ז כאיש המקנא לאשתו:

פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מֹתוֹף הָאֵשׁ:

ה, ד

פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם. הוא סוד (יחזקאל א, טז) כאשר יהיה האופן בתוך האופן³²³:

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

ה, ו

אנכי ה' אלהיך. כונת מצוה זו היא על דרך זה שחייב אדם לחפש ולדרוש ולהכיר את בוראו ולידע שהוא נמצא מציאות אמיתית שלימה, ממציא כל הנמצאים מאפיסה מוחלטת שנא' (דברים ל, ט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים אשר בשמים. ויצטייר בלבו כי מאתו היה הכל בחפץ ויכולת. כי ההוצאה משם ממזרים תורה על המציאות, וחפץ, ויכול [ויכולת] וכן מורה על החידוש. כי אם קדמות העולם דהיינו אם נקבל ח"ו שהעולם קדמון הרי ש לא ישתנה דבר מטבעו. וזה עיקר ושורש דתינו הקדושה. שהאל ית' קדמון, חפץ, ויכול. דאילו העולם קדמון ה' לא היה יכול לשדד מערכת השמים שנא' (ישעיה יג, ו. יואל א, טו) "כשוד משדי יבוא". וחפץ לעשות רצונו ומשגיח בתחתונים שאם אין חפצו ורצונו לא היו נגאלים. ויכול הוא לעשות רצונו. כי הוא ורצונו הוא אחדות שלימה לא יפרידנו דבר סבה ומקרה, כי הוא ית' לבדו קדמון בעל יכולת איננו צריך לדבר מן הדברים כי הצריך יורה על החלוש דהיינו חולשה. ואם היה לה סבה לא היה קדמון כי כל שיש לו סבה הסבה קודמת לו או בזמן או בערך. לכן צריכין אנו להעלות הסיבה עד סבה ראשונה שהוא ית' סבה ועילה לכל הנמצאות ומאשר אמרנו חייבים אנו לדרוש ולתור ולהכיר בוראינו. וכמאמר המשורר דוד המלך לבנו שלמה (דהי"א כח, ט) דע את אלקי אביך ועבדהו.

איש המעיין אל ישתבש בזו מחשבתו ושכלו לדרוש ולשאול מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. על אחת כמה וכמה שאין לשאול על הבורא ית' מה ואיך וכמה וכדברים הללו כי בזה ישתבשו צרופי לבבות עד יבואו לכלל טעייה ושיעמומית בלתי תרופה כי כל דבר אשר יבוקש ידיעותיו יודע מעלותיו והם ד':

³²³ התבאר בראשית לח, ח.

החומר, הצורה, הפעולה והתכלית. עילת החומר כמו כסף לחותם ועץ לכסא. עילת הצורה הרבוע מן העגול. עילת הפעולה היציקה לחותם והנגרות לכסא. עילת התכלית החותם לחתום בו והכסא לשבת ומאשר יתקיים שאין לו עילה התקיים שאיננו נודע בשום פנים:

"אנכי ה' אלקיך". איתא במדרש בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן התורה היו קולות וברקים ולפידים מארבע רוחות העולם. והיו ישראל תמהין כמה רשויות היו משמיעין הקולות? על כן פתח באנכי כלומר על מה ששמעתם אנכי ה' אלקיך וכולם יצאו מלפני אני אחד ומיוחד ונוראותי מרובים ואף על פי שראיתם כתות של מלאכים שנא' (תהלים סח, יג) מלאכי צבאות ידודון וכן נאמר (תהלים סח, יח) רכב אלקים רבותיים אלפי שנאן. ומכולם אין שליט עליך אלא אני. ואמרו רז"ל (מכות כד ע"א) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. גלל זה לכן פחדו ואמרו (שמות כ, טז) אל ידבר עמנו אלקים פן נמות. ובח' דברות לא שמעו מפי הגבורה אלא היו רואין הדברות נחצבין על הלוחות ומשה שמע מפי הגבורה ומשמיע להם וכאשר נתנו הלוחות לישראל נסתלקו האותיות מפי הקב"ה והיו פורחים ונראים לישראל דמות אש מבהקת מתוך הענן השחור ומתנשקים על פיהן של ישראל. כמו שנא' (שיה"ש א, ב) ישקני מנשיקות פיהו ואז היו חוזרין ונחקקין על לוחות הברית. ומקומם היה מפולש דהיינו האותיות היו חקוקות ונוקבות בלוחות מעבר אחד לדעהו ואין להם זולתי מכתב אלקים חיים אש מתוך הכבו"ד דהיינו הרב מפרש שמ"ש מכתב אלהים היינו המלכות הנקראת אש אוכלה. לפיכך כאשר עשו ישראל את העגל ומרע"ה השליך מידו את הלוחות ופרחו האותיות כעין כידודי אש המתהלכים לפורחים למעלה וכמעשה הבזק.

ולא יתעלם ממך סוד זה אשר טפחתי ורביתי, ובעמק רפאים לקטתי, מלחמת ה' אשר ראיתי מחלוקת ר' חנינא ורבנן דתניא³²⁴ כיצד נתנו הלוחות? רבי חנינא בן גמליאל אומר חמשה מול חמשה, ה' על לוח זה וה' על לוח זה. ורבנן אמרי עשר מול עשר. והכריעו המתחכמים יחיד ורבים הלכה כרבים. וגם נראה דבריהם מטעמא דקרא "ויכתבם על שני לוחות אבנים", וכתוב "שני שדיין כשני עפרים".

³²⁴ מדרש רבה שיר השירים - פרשה ה פסקה יט "ידיו גלילי זהב" אלו לוחות הברית שנא' (שמות ל"ב) והלוחות מעשה אלהים המה גלילי זהב אלו דברי תורה שנאמר (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז אמר ר' יהושע בר נחמיה מעשה נסים היו [נגללין] היו של סנפרינן היו והיו נגללין רבי מנחמא בשם ר' אבון אמר וחצובין מגלגל חמה היו כיצד היו כתובין חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה על שם שנא' ידיו גלילי זהב כדברי רבי חנינא בן גמליאל זה"ד (דברים ד') ויכתבם על שני לוחות אבנים. ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנאמר (שם) ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים. רבי שמעון בן יוחאי אמר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה שנא' ויכתבם על שני לוחות אבנים עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה. ר' סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה שנא' (שמות ל"ב) לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה טטרוגא.

מה שני עפרים שניהם שוים וכו'. ואם תאמר ה' היו על לוח אחד וה' על לוח שנייה אם כן לא היו שוים, כי מאנכי ועד סוף פסוק כבד את אביך תקל"ג אותיות ומן לא תרצח עד סוף פסוק לא תחמוד פ"ז אותיות נמצא שלא היו שוים.

והא לך תורף הלוחות וסדורן. כאשר מצאתי בשדה הגבורים אשר להם הריב לפני ה'. הלוח האחד היה כתוב בו מאנכי עד וכל אשר לרעך שהם תרי"ג אותיות וז' כנגד ז' מצות בני נח. וכולם היו כתובים ב' שורות י' שורות בלוח אחד ובכל שורם ס"ב אותיות שהם בין הכל תר"ך אותיות והא לך סדרן על נכון:

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלקים אחרים על פ שורה א'.

ני לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ ל שורה ב'.

א תשתחוה להם ולא מתעבדם כי אנכי ה' אלקיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים ועל שלשים וע שורה ג'.

ל רבעים לשונאי ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא שורה ד'.

כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשי שורה ה'.

ת כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך וא שורה ו'.

מתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל שורה ז'.

אשר במ וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשוהו כבד את אביך ואת אמך ל שורה ח'.

מען יאריכון ימך על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ב שורה ט'.

רעך עד שקר לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו שורו וחמורו וכל אשר לרעך שורה י'.

זהו תורף לוח אחת וכן השנייה. והיו שניהם מעשה אלקים חיים ומכתב מכתב אלהים חיים עכ"ל איש שכלי:

שְׂמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאִשֶּׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

ה, יב

שמור את יום השבת וגו'. מאשר אמר בדברות אחרונות "שמור" במקום "זכור" הוא מאמר חז"ל (ר"ה כז ע"א) זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר. ונכון הוא כאיש ובת זוגו להזכיר שם האיש תחלה כי מאי"ש תפארת לוקחה זא"ת מלכות. וכן הדבור בתורה זכו"ר ובמשנה תורה שמו"ר דהיינו ד' חומשים הם בחינת הזכר ומשנה תורה בחינת נקבה ולכן נשנתה בו התורה כי המלכות כוללת הכל מא' עד ת'. כבר ידעת שזכור בזכר ושמור בנקבה כי כל מקום שנאמר השמר פן ואל הוא ל"ת. וכן יאמר מרע"ה במשנה תורה ה' אלקיך. דהיינו שם אלהיך היינו השכינה ובתורה יזכיר שם המיוחד זולתי ב' דברות:

מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם:

ה, כו

מי יתן והיה לבבם זה וגו'. כונת מאמר פסוק זה הוא בעבור היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אמר האל ית' מי יתן והיה לבבם זה לטוב להם כל הימים. כדרך האב המשתוקק להצדיק הבן וחפץ בטובתו. פנימיותו הוא³²⁵ כמו (איוב כח, כח) "ויאמר לאדם הן יראת ה' חכמה וסוד מרע בינה". וכן הוא בשכרן של מצות. ראה שחתכו בשרו של ר' עקיבא במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה? א"ל שתוק בני כך עלה במחשבה. וזה מובן ממה שא"ל הקב"ה (דברים ה, כח) "ואתה פה עמוד עמדי", סוד זה עמוק עמוק מי ימצאנו. והנה פרשו המקובלים כי מרע"ה שמע קול המדבר אתו שאומר כך עלה במחשבה לפני ודיו לעבד שיהיה כמו רבו ומזה יובן מעשה (ברכות ז ע"א) דר' ישמעאל דאמר לו אכתריאל יה' צבאות בני ברכני ודברים רבים כאלה:

שִׁמְעֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

³²⁵ אלו דברי הרמב"ן וכתב הרקאנטי עליהם "ואני שמעתי ולא אבין".

ו, ד

מה יקר המקרא הזה בקט המלות ורב המעלות, על כן באתי לבאר המצוה הזו מדוע באת אחר י' הדברות לפי שהוא שורש האמונה והיא מצות עשה לנאמן ולשמוע הקבלה. ואני רואה כונת הפסוק שאם יאמר אדם אחד כל הלילה אני מאמין שהאל ית' הוא אחד קדמון ואינו גוף מה יועיל לו אם לא יצטייר הדבר בלבו ועל כל כיוצא בזה נאמר בפיו ובשפתיו כבודני ולבו רחוק ממני. וזהו כוונת חז"ל שצריך האדם להשמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו לכוון ולהצטרף מחשבת הלב עם תנועת השפה. וכן ענין "שמע" בכאן הוא התאמת הדבר במחשבת הלב והצטיירו בשכל בהתחלף חוש האוזן לשמוע הלב כאשר התחלף בו חוש העין כמו ולבי ראה וכו'. כי בהעמיק האדם בזכות מחשבתו שהוא שמוש הלב יתבטלו כח העין והאוזן עד אשר לא ישמע ולא יראה מאשר בפניו וסביבו. +++

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. מרע"ה אמר לישראל³²⁶ "שמע ישראל" הגוי כלו אני העליתי למרום וראיתי כל שרי מעלה ראיתי קמואל השוער המלאך הממונה על י"ב אלפים מלאכי חבלה עומדים על שערי רקיע. ראיתי הדרניאל שגבוה מקמואל ששים ריבוא פרסאות וכל דבור היוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של אש. ראיתי סנדלפון השר גבוה מהדרניאל מהלך ת"ק שנה ועליו אמר יחזקאל והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לד' פניו וזה סנדלפון שכותר (ס"א שקושר) כתרים לקונו. ובשעה שהכתר יוצא על חיילי המרום כולם חלים וזעים וחיות הקדש דוממות ושרפי הקדש נוהמים כאריות ועונין ואומרים ק' ק' ק' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וכאשר בא הכתר לכסא הכבוד מתגלגלים מיד גלגלי מרכבה ומתרעשים אדני שרפרף וכל הרקיעים כולם אחזום חלחלה. וכאשר הכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מרום פוצחין פיהם לעומת שרפים ואומר ברוך כבוד ה' ממקומו. מפני שאין מכירין מקומו ממש. וכשממגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל הכתר מעבדיו. כל חיות ושרפים וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלים וכרובים מתגדלים ומתגברים מתגאים ונותנים הוד והדר לבורא ית' וממליכין אותו עליהם ואומרים פה אחד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. אני ראיתי דגיון נהר של אש שיוצא מלפני הקב"ה מתחת כסא הכבוד והוא עשוי מזיעת ד' חיות שסובלות הכסא ומזיעין אש מאימתו של הקב"ה ועליו מפורש נהר דינור נגיד ונפיק קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבוון קדמוהי יקומו דיןא יתיב וספרי פתיחין שהקב"ה יושב ודן מלאכי השרת וכשבאין לדון מתחדשין וטובלין באותו נהר של

³²⁶ מתוך אוצר המדרשים אגדת שמע ישראל.

אש ואח"כ נמשך אותו נהר ומושך גחלים בוערות ומשליכים אותו על ראש רשעים בגיהנם שנאמר הנה סערת ה' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול. אני ראיתי גליצור המכונה רזיאל העומד אחורי הפרגוד ושומע מה שנגזר ומכריז. והכרוז מסר לאליהו ואליהו מכריז לעולם על נהר חורב וכנפי גליצור השר פרושות ועומדות לקבל הבל פיהם של חיות שאלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. אני ראיתי מיכאל שר הגדול עומד מימין הכסא. וגבריאל עומד משמאל. ויפיפיה שר התורה עומד לפניו. ומטטרון שר הפנים עומד לפני פתח היכל של הקב"ה ויושב ודן כל חיילי מרום כדין העומד לפני המלך. והקב"ה גוזר והוא עושה. אני ראיתי גדוד של מלאכי אימה שסובבים כסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים. וכל אלו שראיתי בקשו לשרפוני בהבל פיהם ומפחדו של מלך מלכי המלכים הקב"ה לא היה להם רשות להזיקני כי כולם נתייראו וחלים וזעים מאימתו. וגם אתם ראיתם בבינת לבבכם ושכלכם ונשמתכם איך נגלה על הים כמאמר חז"ל ראתה שפתה על הים מה שלא ראו נביאים. ואיך הטה שמים העליונים וירד כבודו על הר סיני ברכב רבתיים אלפי שנאן, וראיתם שכל צבא השמים מתייראים מדבר קדשו והארץ רעשה מפניו והשמים נטפו וההרים רקדו וכל בני אדם תמהו ופחדו מפניו וכל חית הארץ וכל עוף השמים רוממו ורעדו מפחדו. הים נקרע הארץ רעשה שמש וירח הדמימו. מעתה יש לך ישראל גוי הקדוש כולו לשמוע להבין ולידע כי ה' הוא אלהינו ששמו נקרא עלינו ביחוד ה' אחד ואין לו שני או דימוי ומישול ושיתוף וחיבור לא בשמים ולא בארץ ולא בתהומות לא בעה"ז ולא בעולם הבא. +++

שוב ראיתי לבאר הנה את אשר לקטתי מעומרי הרזיים. דע כי נכללו בפסוק זה שלש כוונות גדולות ועצומות ישרות ותמימות: האחת, שנקבל עלינו אדנותו ושנאנחנו עבדיו ומעשה ידיו ושנאנחנו חייבים לעשות כל מצותיו וכל זה נרמז במלת אלקינו רוצה לומר שהוא ישר וראוי להיות אלקינו. הכונה השנייה, שנדע כי הוא נמצא והוא עילה לכל הנמצאות ולנדבותו ולחסדו בראנו לא לצרכו וכל הנמצאים זולתו יתבטל מציאותם והם כולם צריכין לו והוא ית' אינו צריך לאחד מהם והוא העיקר אשר נתן בדבור אנכי ובמצותו הכונה השלישית הוא שנדע כי הוא אחד האמיתי פשוט בלי הרכבה לא כאחד הקנוי. ולא במנוי. כי הוא אחד המצוי התמידי שאין לו שנוי ולא מקרה ולא טבע כאשר אמר הנביא והשם אלהים אמת וכל דבר שאינו מצוי ולא יהיה מצוי בזמן מן הזמנים איננו אמיתי. ומה שאמר ה' אלהינו ר"ל שהוא אלקינו על דרך שנאמר כי חלק ה' עמו והנה מרע"ה על שאמר ה' אלהיו לא אמר

ה' אלקיך כאשר אמר במקומות רבים כי בא להורות איך כלל בכלל היחוד להזכיר
ה' אלקינו אשר עמו הגדולות והנוראות לעשות לו שם תפארת:

הג"ה ואות ההיא גדולה לרמוז על מה שנאמר בוקע ים לפניו לעשות
לו שם עולם לכך תקנו בקריאת שמע ברוך שם כבוד מלכותו לעולם וע"ד.
עכ"ל:

בין תבין כי בשם הראשון שהזכיר הוא הכונה לבינה. ואמר ה' אלקינו ר"ל אשר לו
הגדולה והגבורה לעשות לו שם. בשם הראשון יכוין ליחדו במלת אח"ד עם צדי"ק
יסו"ד העולם. וימשיך ויאציל וישפיע מלמעלה למטה ולנעוץ סופו בתחילתו
ותחילתו בסופו במלת אחד ולא יפריד אלוף ולא יקצץ בנטיעות בנטעו שעשועים
כי הכל מתאחד יחדיו. ואין בודד במועדיו. ד' של אחד גדולה לרמוז אל עניינה כי
כשמה כן היא כדאיתא בס' הבהיר שאלו תלמידיו מהו הד' מלה"ד לי' מלכים שהיו
במקום אחד וכולם עשירים ואחד מהם עשיר אך לא כאחד מן האחרים. ואף על פי
שעשרו גדול נקרא דל כנגד האחרים כן הדל"ת בכלל הספירות אך אינה משפעת
לספירה אחרת כשאר חברותיה משל למליצה דוק ותשכח. וצריך לכוין ביחוד הד'
מדה במדה מלמטה להחזיר הדבר ליושנה ביחוד אין סוף. עוד כתבו המקובלים
קבלה אחרת כי שמע ישראל אמר מרע"ה כנגד כל קהל עדת ישראל אף כי יש בספר
היכלות כי יש חיה אחת במרום ששמה ישראל והיא רומזת לישראל סבא. ואז תהיה
הכונה שהשם הראשון של יהו"ה רומז לת"פ ואליו מכוין באותיות הידועות
ובנקודות הידועות לבעלי הקבלה אשר רמזתי בסוד התפילה וכולל בה הוייה
אחרונה אף בכללה (ס"א עם ה"ע) אלקינו לזרועות עולם. והשם השלישי מכוין
כבתחלה אלא שכולל בו אף הש"ת עם הראשונה אחד א' רומז לכ"ע. לפיכך ימהר
בקריאתה שלא יכוין. וח' רומז לחכמת אלקים והז' הויות כסדרן עד הצדיק וד' רומז
למלכות ב"ד הנקראת דלה כאשר בארתי. ומיחד בה כל המדות ויותר נכון לכוין בה
מלמעלה למטה להוריד השפע מלהעלותה מלמטה למעלה. ומחמת שאחד הוא
יסוד האמונה איתא במדרש שיעקב אע"ה תכף לגויעתו אמר שמע לייעד את השם
באחריתו. וכן אמרו רז"ל על רבי עקיבא שיצתה נשמתו באחד ותכף לשמע אמר
בשכמ"לו ולזה הביאו חז"ל משל לבת המלך שהריחה ציקי קדרה וכו'. הנה משל
דומה למליצה. ואין צריך ראייה כי העלו סולת נקיה והמשילו בת מלך לבתו של
אברהם אע"ה ובבל שמה שהריחה ציקי קדירה שהוא המבושל המשובח והמובחר
שבקדירה. ר"ל כי הבת משתוקקת אל שפעה העליון הזך ומצוחצח כענין משל דר'
ישמעאל בני ברכני וכו'. ואם תבקש שפע יש לה גנאי ונראה כאילו יש בה חסרון
אצילות ושפע ואם לא תבקש יש לה צער כי הכל צריכין לברכה מה עשו עבדיה

הביאו לה בחשאי. וכן הוא אם אנו לא נמריה איכא צער שאין השפע יורד. וכן יעקב אמריה. ואם נמריה בקול רם הא מרע"ה לא אמריה כ"א ברמז באות ד' ואיכא בושט. מה נעשה נמריה בחשאי זולתי ביום הכפורים כשאומרים יהו"ה בקריאתו כולם אומרים בקול רם בשכמל"ו וזהו מאמר המשורר ומהללים לשם תפארתך בגי' בשם של ד' אותיות וכן המנהג ביוה"כ בסיפור עבודת כהן גדול היו כורעין ונופלין על פניהם ואומרים ברוך שכמל"ו כי אנו דומיין אז למלאכים ע"כ הוא ראוי למימריה וכתב בעל הסוד כשאדם אומר ה' אחד בקריאת שמע יחשוב בלבו על י' הויות מעלה ומטה ד' רוחות ראשית ואחרית טוב ורע. וכאשר יחשוב למעלה יחשוב עד אן קץ. למטה עמוק עמוק מי ימצאנו וכן לד' רוחות וכן יחשוב כי הוא ראשית עד אין סוף ואן חקר וכן לאחרית עד אין סוף כי הי"ה הו"ה יהי"ה וכן עומק טוב להטיב לטובים ועומק רע להרע לרעים. כתב רשב"י אסותא לבר נש בהא עלמא מאן דקרי קריאת שמע בכל יומא. ובקריאת שמע יש רמ"ח תיבות כמניין אברי האדם והקורא אותו בתיקונו כל אבר ואבר נוטל תיבה א' ומתרפאות בו ודא איהו רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך. והלא אין שם אלא רמ"ה פש מיניה תלת. מאי תקנתי שיהא ש"צ חוזר ג' תיבות ומאי ניהו ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות עם הקהל וכדי שלא להפסיק לאמ' אדהכי אתא ר' יודא בריה דר' פנחס ויתיב גבייהו ואמר הכי אמר ר' יוחנן בן נורי ואמר רבי יוסי בן דירמפקית משמיה דר' עקיבא חסידים הראשונים תקנו ק"ש נגד י' דברות. בתפלה תקנו ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות. בק"ש ג' שמות בראשונה ה' אלהינו ה' וג' שמות אחרונות ה' אלהיכם אמת ואם ש"צ אינו משלים ג' תיבות אחרונות. מאי מתקנתי. יכוין בט"ו ויין דאמת ויציב ועכ"ז קורא עליו אבא מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות. אותן ג' תיבות דבק"ש להשלים רמ"ח תיבות:

וְלֹא תִתְנוּתֶן בָּם בְּתָף לֹא תִתֵּן לְבָנִי וּבָתִּי לֹא תִקְוֶז לְבָנִי:

ז, ג

לא תתחתן בם. ארז"ל אזהרה לבועל ארמית והסוד ידוע שהוא המבלבל הצינורות. ומקלקל מקור מים חיים לחצוב בו בארות נשברות אשר לא יכילו המים ומכניס מרה"י לר"ה כאשר בארנו בסוד לא תחרוש:

וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֶבֶר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא יִשְׁמִירֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם לְפָנֶיךָ וְהוֹרֶשְׁתָּם וְהֶאֱבַדְתָּם מִהֵרָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ:

ט, ג

וידעת היום כי ה' אלקיך וגו'. כי מאותות יציאת מצרים נודע אלהותו ויכלתו. מפיר אותות בדים וקוסמים יהולל. והוא אלקי האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת:

וידעת כי יהוה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שימר הברית והזכר לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור:

ז, ט

האל הנאמן. לא ישוב דברו ויקם שומר הברית לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור בכאן רמזו חז"ל סוד העיבור בפסוק דבר ציוה לאלף דור והכי איתא בספר הבהיר משל לאדם שנטע בגנו כרם ויקו לעשות ענבים ויעש באושים ראה שלא הצליח נטעו גדרו ופרצו ונקה הגפנים מן הבאושים ונטען עוד שנית. היינו דאמרי רז"ל תתקע"ד דורות סרחו עמד ושתלן בכל דור ודור שים לבך אל מאמר איש סודי יתפקחו עיניך:

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו לא יאזר לשנאו אל פניו ישלם לו:

ז, י

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו. כאשר האביד המצריים ולא איחר להם. אל פניו ישלם לו אע"פ שיש רשע המאריך ברשעתו זהו מפני המדה הנזכרת שהוא שומר הברית והחסד כי אולי יעשה טוב ולא יאבד שצריך תשלום נמצא שאין במדתו של הקב"ה אלא ב' מדות הללו משלם טובה תחת טובה ורעה תחת רעה. וקורא שונאיו לשונאיו המוחלטים לו המכחישים באלהותו ואין להם שום זכות. כדאיתא התם אמר רבי יאשיה מפני ג' דברים מאריך הקב"ה אף לרשעים בעה"ז הא' שמא יעשה תשובה או עשה מצות הראוי לתשלום שכר בעה"ז. כי רחוק הוא שמנע הרשע כל דמיו מעשות שום טובה ואם ישפיע לו השם ית' טובה וגדולה כשלמה המלך איננו שוה לגמול הקטן מתענוג הנשמה באור החיים. או עתיד לצאת ממנו צדיק. כעובדא דאיזבל דלא ענשה הנביאים. ויש במלת אל פניו סוד צדיק ורע לו רשע וטוב לו אשר לא נגלה למרע"ה הה"ד הודיעני נא את דרכיך וי"א כי נגלה אליו בלתי ספק מצורף לזה מחלוקת חכמים אלו אומר אין יסורין בלא חטא ויש מהם אומרים כי יש יסורין של אהבה. ועם כל זה נתבאר כי יש צדיק לוקה ביסורין קשין בעה"ז על עון שקדם לו והתחייב להפרע ממנו שנ' הן צדיק בארץ ישולם. ויש להראות סבלתו ומניעתו בעבודת השם ית' שמו כדי שילמדו בני אדם ממנו. ויש לפשע דורו כמו שאמר הנביא אכן חליינו הוא נשא וכן רבים כאלה. ור' סעדיה כתב אשר יש צדיקים

לוקים על לא דבר רק להכפיל שכרם לעתיד לבא כמה ראה עוללים ויונקים מוכים בשחיין רע ויסורים קשים ובלי ספק כי יש להם נועם תמורת ענויים ומכאובים. וכן דעת רבינו משה בר מיימוני. והרמב"ן ירחיקנו בכל עוז ויטעון כי פעמים רבות באין יסורין על אדם על לא עון. והאריך בראיותיו הזכות והברות. ואומר כי זה שקוראין חכמים ז"ל יסורין של אהבה הן באדם שזכותיו מרובין והיסורין באין עליו כדי לנקותו לעו"ה כי רחוק הוא שימלט הצדיק מחטא חמור או קל כל ימיו כעניין שנאמר אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. לכן הצדיק אשר בא לידו העבירה הראויה ליענש עליה אם יהיה נדון ביסורין של איוב כל ימיו ולא ראה טוב בעמלו כל זה נקל עליו וטוב לו מאשר יענש ויסבול עונש עה"ב אפילו רגע אחד. גם יש בתורה יסוריין של נסיון שנ' ה' צדיק יבחן ומה הוא הנסיון שיבואו לו בעשיית מצוותו טורח ועמל כדי שיהא שכרו כפול והנסיון הזה כדי להוציא דרכיו הטובים מן הכח אל הפועל כמו שנאמר ואגדלה שמך ר"ל אודיע טבעך בעולם ואין שכר האמנה בכח שוה אל שכר האמנה בפועל וקראהו נסיון לא מצד המצוה. כ"א מצד העושה כי הכל גלוי וידוע לפניו ההיה כנהיה. וכן בשלות רשעים יש דרכים רבים אשר אין כאן מקומו. וכן מאמרם ז"ל אין בדינו משלות רשעים ואף לא מיסורי הצדיקים. ויש מרבותינו מפרשים שאין בדינו זו המדה שאפילו למרע"ה לא נתנה שנאמר וחנותי את אשר אחון וכמה נביאים נתרעמו על זו המדה בעבר הירדן בגליל ויהודא. ואשר תמים פעלו. יאיר עינינו בסוד רשע וטוב לו. ויקם מילולו. בביאת גואלו ועל כל בשר ישפוך רוחו. וישיב המלך את נדחו. יתגדל ויאמן ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

חסלת סדר ואתחנן:

עקב

משמשים לרב על. מנת כן לקבל. נתינת פרס טוב. ושכר פשוטה:

חשובה בעיני. אלקים כעושה. מלאכה בזויה. ולטול פרוטה:

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

ז, יב

והיה עקב תשמעון וגו'. כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כו'. איתא בספר הבהיר מאי ניהו פי ה' הוי אומר זו התורה זה סוד שיחיה בתורה. וע"ז אמרו חז"ל לא עם הארץ חסיד אם אינו גומל חסד איך יקרא חסיד ואע"פ שהוא מתחסד לאו חסיד אקרי שכל הלומד תורה לשמם גומל חסד עם קונו שנאמר רכב שמים בעורך וגו':

וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

ח, י

ואכלת ושבעת וברכת. ראיתי לבאר הנה סוד ברכת המזון ע"פ רשב"י למען לא יתרשלו עם קדוש וירפו ידיהם ממצוה זו ברכת המזון אית' י' מילין חד לתקוני פתורה כמו דיתיב קמי מלכא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך. ב' נטילת ידים קודם אכילה ג' דיטול ימינא בשמאלא וישמש ימינא לשמאלא ויטול העד שעור דגזרו רבנן. ד' דבעי להגביה ידיו בתר נטילה ויזדווגו שני זרועותיו כאחד בשעת נטילה. ה' דצריך לברך על נטילת ידים. ו' למיהב פתו לעני. ז' לברך ברכת המוציא ולדקדק בה. ח' האוכל פתו על שלחנו שלא יהא גרגרן ובלען אלא כאוכל קדם מלכא. ט' דבעי למיחוי על שלחנו מילי דאורייתא ואם יחיד הוא ואין לו זמון די בברכותיו. עשירי. מים אחרונים חובה. ולא טעונים ברכה. וכל חד וחד איתא טעמא מגו מתיבתא עילאה. ואהדר עליהון:

חד לתקוני פתורא בגין יקרא דמלכא דיהיב ליה מזוני דתניא קשיין מזונותיו של אדם. קמיה קודשא בריך הוא כקריעת ים סוף:

(הג"ה) הנה ראיתי לבאר הנה מאמרם ז"ל דחיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. כי הזכות הוא ב"ד של מעלה הנקרא אלקים שהוא מדת הדין והמזל הוא כ"ע שהוא אהי"ה והרוצה להוליד בנים ע"י הנס עד מקום זה ראוי לעלות וכן חיי' ומזונות וכן מאמרם ז"ל הכל תלוי במזל ואפילו ס"ת שבהיכל כי משם שואבת ומקבלת שפע והבאים להתפלל אל השי"ת על שאילת בנים אצל נצ"ח וה"וד מתכוונים להמשיך הכח לשם אד"ני ומהם יבא השפע לכל המינים להצמיח ולהוליד. ואמר ה' לאברהם כ"ה יהיה זרעך שהיא התחתונה. עד מדת אהי"ה שהוא עליונה אם תפוק להשיג זרע שם תעלה. וזה סוד ממעמקים קראתיך מדבר הנקרא עמוק עמוק ר"ל א"ס וכן חנה היתה מתפללת להיכל הצריך לה שנ' ה' צבאות אם ראה תראה הזכירה מקום ה' צבאות מקום התולדות כל

הנולדים ועד איזו מקום נתכוונה בעלוי התפילה עד מקום מזל העליון הידוע בסוד י"ג מדות הקבועות בכ"ע ע"כ ותתפלל חנה על ה' ולא אל ה'. וכן בחזקיה הנני יוסיף על ימך ט"ו שנים יוסיף כתיב לא מוסיף כל זה מספיק למבין. עכ"ל:

ואמאי קשיין בגין דמזוני עלמא לא אתין אלא מגו דינא וקב"ה עובר על דינא וזן לרשעים ולהגונים. מקרני ראמים עד ביצי כינים. והשכינה קודמת ורואה כל אחד ואחד מישראל כמה שנאמר זה השולחן אשר לפני ה' ועל דא כתיב ואכלת לפני ה' אלקיך. לפיכך שלחנו יהא ערוך. ולא ערוך כיום השבת שצריך תוספת ושנוי אחר:

תנינא נטילת ידים קודם אכילה בגין דאכילה אצטרך נקיות דוגמא דמלאכי השרת דלעילא. דהכי אמר רב הונא סבא מאי דכתיב לחם אבירים אצל איש לחם דמלאכי השרת אוכלין בקדושה ובנקיות אף ישראל אוכלין כן בקדושה ובנקיות דכתיב והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש אני זה שמן הטוב. אני ה' אלהיכם ברכת המזון. והכי אמרין כל האוכל בנקיות ובקדושה דומה למלאכי השרת שהם קדושים כי קדוש אני ה' אלקיך מלמד שצריך כוונה בברכת המזון. וכל האוכל בלא נטילה ההיא מדה של פורענות שורה עליו ואכילה טמאה. ושכינה מה אומר אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו. מהו רע עין זה יצר הרע. וכל האוכל בלא נטילת ידים זהו אוכל לחם רע עין דהכי אמר רב המנונא סבא ב' מדות עומדות על שלחנו של אדם אחת מדה טובה ואחת מדה רעה המקדש ידיו ומברך מדה טובה אומרת זה של הקב"ה ומניח ידו על ראשו ואומרת לו עבדי אתה. עבדו של המקום הה"ד ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכשאניו מקדש ידיו ואוכל מדה רעה אומרת זהו שלי ומיד שורה עליו ומטמאתו. ומאכלו נקרא רע עין. עובדא הוה בבבל בחד בר נש דזמנין לההוא מסכינא חזא דלא היו נטלי ידיהו קם מפתורא ואזל ליה א"ל תיב ואכול א"ל ח"ו דאכול אנא עמך דעלך כתיב אל תלחם לחם רע עין וגו'. ולא עוד אלא מאכלך טמא וכתיב אל תטמאו. ונטמתם בלא א'. מאן דשרי עלויה רוח רע עין מקבל טומאה סתומה דלית לה פתח כלל אתא עובדא לקמיהו דרבנן ויהבו ליה רבנן לההוא מסכינא ד' מאה זוזי. בכה רב חגי ואמר אשריכם ישראל שאתם עוסקים בתורה. ומה מסכינא דא דהוה כפין מעוני ונשיר גרמיה ולא חס אלא ליקרא דמריה כמה אגריה למאן דלעי באורייתא ופ"ק דסוטה אמרו חכמז"ל כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנ' כי בעד אשה זונה עד ככר והבן מאמר זה כי הוא מופלא מ"ר:

תליתאה לנטלא ימינא בשמאלא בגין דימינא שבחו ליה על שמאלא ואצטרך ליה ולנטליה לימינא ולשמשיה דהא ימינא דבר כש בגוונא עילאה למיהוי ליה שבחא

על שמאלא דכתיב ימין ה' רוממה. ועל דא כתיב והיה כי ירים משה את ידו וגבר ישראל. ולקדש ידיו אצטריך שמאלא איהו לקדשא לימינא כהן העולה לדוכן ממי נוטל ידיו הוי אומר לוי דאיהו מסטרא שמאלא איהו משמש לכהן העולה לדוכן למיהוי ימינא כדקאות ולא יתקדשא מגו שמאלא הכי נמי הוי ימינא בעי לאתקדשיה אליו מגו שמאלא. יד אצטריך לנטלא כל מה דאקרי י"ד ארבע סרי פרקי אינון דאקרוהו י"ד ודא איהו ויאמר כי יד על כס יה כמה דאוקמא רב המנונא סבא באותיות דאלפא ביתא רישיה וסיפיה ומקרי א"ת ב"ש מגו ה' ולעילא וכל אינון ארבע סרי פרקי אינון בדרא דאלפא ביתא מן ה' ולעילא. וי"ד פלחי לי"ד למיהוי כולה ימינא בשמאלא ושמאלא בימינא ועל נטילא לאתכללא דא בדא:

רביעאה דבעי לאגבוהי ידוהי בשעה דמברך אחר נטילה דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. ורמז אחר וינטלם ונשאם. מ"ט בגין דאצבע אינון דיוקנין עילאי אצבע אינון חמש ד' אצבע אינון מחוברים כחדא אית בהון מתריסר פרקי ואינון דיוקני מרתיכא עילאה דהא רתיכא עילאה קדישא איהו ארבע ואיהו תריסר ועל דא שם המפורש דד' אותיות ודא איהו שם באותיותיו אינון תריסר פרקי כל פרק ופרק אות איקרי. אצבע יתירה אות דאיהו חוץ מינייהו ואית ביה תרי פרקי אינון תרי אתוון טמירא ותרי דרגין עלאי טמירין שבח א דכולהון אינון ומפתחא דכולהון לעילא לגבי ההיא טמירא ולא אתגלין ואילן פרקי כולהו זקפו לגבי ההוא טמירא לבתר דאקדשו. בגין דכולהו מתברכין מיניה כתב הר"מ. הב' שבאצבע ה' רומז לזרועות עולם אשר י"ב אלכסונין מהם כמבואר בפנים עד כן לשונו. והשתא כיון דאתקדשו אצבע לזקפא לון לעילא לתרע אינון פרקי עילאין קדושין דא מתאר' ועל דא בזרוע יד ימין ה' אצבעות וי"ט פרקי דאית בהון י"ט וב' פרקי עילאין בזרוע ימין הרי כ"א כנגד אהי"ה וביד שמאל כמו כן כ"א כנגד אהי"ה. ועל זה נאמר אהי"ה אשר אהי"ה. הפכו אש"ר רא"ש אהי"ה. וע"ז נאמר ראשיהם ושניהם ראשיהם זרוע ימין ושניהם ראש זרוע שמאל:

חמישאה דבעי לברוכי כמו דאמר בגין לאודעה ברכה בדיוקנא דאצבעאן. שתיתאה למיהב מההוא מיכלא למסכנא ומצוה מן המובחר מההוא מיכלא דאיהו אכל מכל שפר דאיהו תאיב דהא קב"ה מאיהו מזוני דאיהו יחיב ליה הוא עביד ניחא לנפשיה דמסכנא דא וחדאי ליה. שביעה לברך ברכת המוציא על נהמא דהכי אמר רב המנונא סבא ז' ארצות נינהו וכולהו מדורין לתתאי ומכולהון (ס"א לא) אתמגי קמיה קב"ה אלא בתבל דא ובכולהו לא הוי אלא מז' מינים בתבל דא יחיב קודשא בריך הוא כל עשבים וכל יכולא ארעא ביד בר נש אלו ז' מינים נהמא בידיה אתמסר ולא בידי דממנן. ואיהו דאפיק ליה ולא אוחרא ועל דא ימרון המוציא ולא מוציא:

תמינאה דלא יהא גרגרן ובלען אלא כמאן דאכיל קמיה מלכא כדי להדבק במדת חסד והקדושה ולא במדת הפח"ד והדין. ובזה תשאר ברכה במעזו הנה בעשו כחייב הלעיטני נא מאי טעמא בגין חימה בישא (ס"א חיוא בישא) דשריא במעיו. ולא עוד אלא דאתקרי רשע שנא' בטן רשעים תחסר. ואז אכיל לשבעה. הוא דאכיל שפיר כמאן דאכיל קדם מלכא:

תשיעאה למיהוי על פתורה דברי תורה דהא תנינן שולחן דלית ביה דברי תורה כמאן דאכיל מזבחתי מתים דא ע"ז שנא' כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. קב"ה פליג חולקין בכל לילה ובכל יומא לעילא בלילה. אינון מלאכים דממונים על דוכתייהו שנא' ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה. ביממא. אינון מלאכין דממונים על דוכתייהו ושלטין ביממא. פליג לן קב"ה ביממא כיון דפליג לון מזוני לכל בני האי עלמא בעוד דאכלי מזונייהו כולהון משבחין ומברכין למרייהו בגיני כך ישראל חייבין להודות להקב"ה בשעת אכילתם:

עשיראה מים אחרונים חובה למעבר זוהמה ובישא מיניה בגין דלא אשתכח מקטרגין לגביה וכו':

כוס של ברכה טעון י' דברים בג' צריך כוס שלא בג' א"צ כוס מ"ט בגין דכוס של ברכה אינו מתברך אלא בג' ולמעלה הא פחות מג' לא כי כוס של ברכה רומז לשכינה המקבלת מג' אבות או מג' ספירות אחרונות. ע"כ בשלשה אמרו רבנן דהוא אומר נברך שאכלנו הכא לא אמרו רבנן למאן מברך אף על גב דג' אינון לא אמר למי שאכלנו משלו או לשם. והכא אתערו רבנן דהא כוס של ברכה קיימא קמיה ואינון מסתכלין ביה בגין דכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה והוא כוס של ברכה ועל דמסתכלי ביה אמר נברך שאכלנו משלו ונסכים דעתינו לברך בגין דשאכלנו משלו מההוא מזונא דנטלי מרתיכא עילאה למיזן עלמא ואינון עונין ואמרינן לגבי עילאה בריך שאכלנו משלו. השתא רשימא ואמרי ידענא דכל מזוני מיניה נפקי שנא' ונות בית תחלק שלל ושלל לא יחסר שנא' והמלך שלמה ברוך. מלך שהשלוש שלו ועושה שלום בין הא"ש הגדולה ובן המים העליונים. ע"ד עושה שלום במרומיו כו'. ובטובו חיינו ובטובו ולא מטובו. מטובו הוא עלמא תתא"ה דנפק ממדת הטוב ובטובו הוא מדות הטוב עצמו מאי אקרי טוב"ו כדקאמרת ונהרו אל טוב ה' דא עילאי ותתא. ואל טובו. דא אלנא דחיי. ונהרו אל טוב ה'. דעל ידיה אתזן כולי עלמא. בעשרא כולא בהסכמה חדא מרישיה עלאה ועד סופיה דכל דרגין ההוא דמברך אמר ומרשים נברך אלקינו. וכן מתמן והלאה מברך ברכת הזן על מזוני דנפיק מגו עלמא עילאה אהדור לברוכי על ארץ חמדה דא עלמא תתא מאי טעמא

דכל ברכאה איצטרך בקדמיתא לגבי עלמא עילאה דאיהו מקור דיליה ולבתר לגבי עלמא תתאה בכוונה וקדושה דהא ברכה קדושה בקדמיתא לגבי עלמא עילאה ולבתר כן לגבי עלמא תתאה. ברכת הארץ דא עלמא תתאה דאתכליל רזא דברית ותורה. ברי"ת. דא אלינא דחיי. ותורה הא עמודא אמצעיתא חיים ומזון דנפקין מעלמא דאתי:

הג"ה ידוע תדע כי מלת כ"ל שתמצא בברכה ראשונה רומז לנ' שנא' אני ה' עושה כ"ל וזהו כי הוא זן ומפרנס לכ"ל. וע"כ חותם הזן את הכל והנה ברכה ראשונה מיוחדת על מכריע ראשון. וברכה שנייה על השכינ"ה והוא שנא' ארץ חמדה טובה ורחבה כעניין שנא' ארץ אשר ה' וגו'. והבן כי קרא לה ג' שמות חמדה טובה ורחבה. חמדה ביחוד שלום וכלולה ביסוד עולם כי ויכל אלהים תרגום ירושלמי וחמיד. טובה. מדת הטו"ב שוכן בתוכה שנא' גם השם יתן הטוב וארצנו נתן את יבולה:

וירא אלקים את האור כי טוב. כשהאור בתוכה הוא טוב וכשאר האור בתוכה הוא חשך. רחבה. נקראה כשמקבלת במלוי מרחובות הנהר שהוא הבינה. נמצא שרמוז בג' תיבות על קבלותיה. חמדה. כשמקבלת מיסוד. טובה. כשמקבלת מן הטוב רחב"ה כשהיא מקבלת מן הבינ"ה. וצריך להזכיר בה ברית. שכשנכנסו ישראל לארץ מלו כי לא היו ראויים להכנס ערלים כי הערלה מטמאה את הארץ וצריך שיזכור בו תורה כי בזכות התורה תתקיים הארץ שנא' כי היא חייך ואורך ימך וגו' וצריך שיאמר הודאה תחלה וסוף כי על כל כבוד חופה ותחלת המחשבה הוא סוף המעשה וצריך להזכיר המלכות ב"ד בבונה ירושלם כי כוס של ברכה הוא כנגד מדת דוד. מטעם זה יברך דוד לעתיד לבא עכ"ל מ"ר:

נשים ועבדים וקטנים חייבים בברכת הזימון. אבל הם אינן מברכין דהא תנינא אוי לו לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. ואמר רבי אבהו נשים ועבדים חייבין במקרא מגילה. אבל הם אינם קוראין רק חייבין לשמוע מפי הקורא כעין זה הנשים חייבות בברכת המזון וחייבים בעליהם להמתין להן על השולחן כדי שתשמע מפי המברך. היו נשים הרבה. המברך עליהם אינו מברך בשם דתנינא נשים אינן מצטרפות לזמון הואיל ואין מצטרפות אין מברכין עליהם בשם. דעיקר ברכת המזון בזכריים ולא בנקבות אמנם חייבין הם לשמוע כמבואר. וכן בנין ירושלם בברכת המזון חייב לשמוע דהא אין מברכין עד השתא. מלמעלה למטה ויש לברך על בניין בית המקדש. דמשם מזוני נפקי לכולי עלמא. מאן דמברך ברכת המזון חדי לעילא וחדי לתתא ואצטטריך לברוכי בחדותא וברעותא בגין למחזי מדת הטוב דכתיב וטוב לב

משתה (ושמחה) [תמיד]. אתו חבריה ונשקו ליה ועבדו חדרה והלולא אחרא וזמינו לכל בני דוכתא ושיויה רישא העל כולהון עוד כתבו בעלי העבודה כי ג' ברכות הקבועין בברכת המזון משה תקן ברכת הזון וראוי למי שישב מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ונהנה מזיו שכינ"ה לתקן ברכת הזון על המן. יהושע תקן ברכת הארץ לפי שהוא כבשה שנא' ונכבשה הארץ לפני ה' כביכול כל זמן שלא נכבשה הארץ לפני ישראל אינה כבושה לפני המקום ית'. וז"ס גדול, דוד ושלמה בונה ירושלים לפי שבה מלכות בית דוד שאין הבניין שלם אלא בית דוד שהיה מדתו. משה השמש"י. ויהושע הירח"י. ודוד הקטן תקנוה:

וברכת הטוב והמטיב שהוא ברכה רביעית חכמי יבנה תקנוה. פקח עיני שכלך ושים לבך אל המילות. יורוך דרך ומסילות. על כל ברכה ותהלות. גם מזה אל תנח ירך לדעת מזה ועל מה זה כי הוא דבר הנביא אלישע והוא סוד ברכת המזון כד השמן לא חסר וזהו סוד המאמר ביעקב אע"ה ויצוק שמן על ראשה וכן כשמן הטוב היורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו. מדותיו ממש בודאי. הרומז על המשכות אצילות שמן הטוב שהוא שם הגדול שממנו נתפרנס ונאצל כל צבא מעלה ומטה והשם וכל קדושים עמו כל כינויי קדושים ואפי' בעולם וזהו ואת ובניך תחיי בנותר רוצה לומר מנותרו של יהו"ה שהוא נעלמו ו"ד או"א שעולה ח"י והוא סוד חי העולמים:

וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל בְּמֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שׂאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְעַבֹּד אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ:

י, יב

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וגו'. דרשו חז"ל אל תקרי מה אלא מאה שנתחייב כל בר ישראל לברך מאה ברכות בכל יום. וכן המשורר רמזו בפסוק נאם הגבר הוקם ע"ל. כי כל ברכה יש לה מעין ומקור ממה שהיא נשפעת ונאצלת כי כל אחת מי' ספירות כלולה בי' והם הק' שערים שמצא יצחק. והם המעיינות והשערים שסביב שערי צדק שמשם ברכה יוצא ושפע לעולם. לפיכך תמצא באוהל מועד מאה אדנים למאת הככר ככר לאדן ואין לך אדן שאין לו בית קבול לעמודים. וסוד העמודים ידוע בתוך הווי"ם וסי' וו"י העמודים. והסוד קו האמצעי ואלקי יעקב ואם חס ושלום שיחסר אחד מהם הרי פוגם כל הצורות ומקלקל כל הצינורות וסימן נפ"ש רוח נשמה ישראל כהן לוי והסוד הנה לבני לוי נתתי את כל מעשר בני ישראל. וכתוב ואל הלויים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מעשר מאת בני ישראל והרמותם

תרומה ממנו מתרומת יי' מעשר מן המעשר. נמצא שישראל נותנים ללוי מכל ק' י' והלויים נותנים לכהנים אחד מי' ואם אין מאה לישראל אין י' ללויים ואין א' לכהן ונתפרדה החבילה ואין כלי עוד להריק ברכה. וכן זה אם אין הנפש מברכת בכל יום מאה ברכות לא יגיע י' לרוח וכשארין הרוח מקבל י' אין אחד לנשמה. ובכן אנחנו חייבים לקשור הנפש ברוח והרוח בנשמה והנשמה בהש"י מבואר הוא בש"צ:

הֵן לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ הַשְּׁמַיִם וְהַשְּׁמַיִם הָאֲרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶּן:

י, יד

הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים וגו'. בפסוק זה כמסוד וחתום סוד הספירות וסוד השי"ת הכולל כל הנסתרות כי כל הספירות והמספרים אינן כי אם י' וכן מאל"ף ועד י' מספרם נ"ה. והנה ה"ן אין להם זוג באותיות אט בח גז דו ה ין כף לע מם נ'. לומר לך שאין להם זוג ודי למבין ראיתי לבאר הנה קמעה מסוד שם המיוחד שהוא יהו"ה כתבו בעלי סוד הנקודות כי י"ה נחלק לתנועה ו"ה לפעולה נבאר בענין הה' כי כמו שהתנועה ההכרחית ויסוד כל העיגולים מיוסד על הה' והיא עין העיגול באמת כי אב גד חשבונו י' ומיד ה' הרי י"ה שבאמצע הגלגל. נמצא ניכר כח הה' וכן בסוף הגלגל אב גד הו זח ט מתגלגלים על ה' כי חשבונם מ"ה ומשם והלאה מתגלגל כל אלפא ביתא בדרך זה נ"ה ע"ה ק"ה קמ"ה קצ"ה רנ"ה שכ"ה ת"ה תצ"ה תקצ"ה תשצ"ה תתרצ"ה תתתרצ"ה ובחזרת הגלגל ישוב לר' כי לעולם הגלגל חוזר וסובב על הו' רוצה לומר כי הה' היא הנקודה והיא המניעה והגלגל הוא הו' כי ו' חלקים ישיבו הגלגל שלם. והוא קרוב לה'. ואל תשיב עלי מאמר שהה' פעולתה נעלמת עד הגיעה לאות ט'. זהו מפני כי עדיין אין הגלגל סובב וחלקיו הם מהגלגל ר"ל אחרי שהה' היא העיקר. והמניעה א"כ יקדימה. ומתרץ. לא אחרי שאין עיקרה ידוע עד שתגיע לאות ט' אז ניכר שאין לה' זוג כי אט בח כל זוג וזוג הוא י' ו ה' נשארה וכן יצ כף ל"ע מ"ס נ' נשארה. ואין הגלגל שלם עד שיגיע לט' בסוד הנקודה תמצא ושם מובן למשכיל. עוד מצאתי בשם מקובל אחד ז"ל. כי כלל כל המציאות הוא הו' וכיון שרומז לכל המציאות הרי כל המציאות בכלל וגם העליונות מיוחדות יחוד גמור אמיתי וכיון שכן הוא נקוט האי כלל בידך כל מקום שתראה ב' אז רמז עליה כאילו הרמז על שלשתם. ע"כ אני אומר כי ה' של ה"ן רומז לב' שהיא ה' ראשונה של השם. וה-ן' פשוטה רמז להמשכת כל האצילות מב' עד הע' כמו שאמרו חז"ל נ' כפופה נ' פשוטה נ' כפופה קודם המשכת האצילות נ' פשוטה אחר המשכת והתפשטות האצילות. אי נמי ה' של ה"ן רומז לע' שהיא ה' אחרונה של שם והנה רמז להמשכת שפע הבא מהע' אל כל בי"ע לקיימם ולפרנסם א"כ ירמוז לכל אבי"ע:

רק באבותיך חשק ה'. זהו שאמר ב"שערי צדק" שחיבור הספירות והיחוד והשלימות הוא ע"י אברהם יצחק ויעקב. וע"י הבניינים שבנו שלשתן נמצא שהש"י מתאחד ע"י האבות והצינורות שקלקל אדם הראשון ונתפרדו ע"י נתאחדו ונתחברו ע"י אברהם יצחק ויעקב וזהו כוונת המשורר מציון מכלל יופי אלקים הופיע. כלומר אחר שתקנו האבות הצינורות באיזו מקום הוא חבור הספירות במלכות והיחוד הוא הספירה הנקראת ציו"ן ולפיכך מציון מכלל יופי אלקים הופיע. לפיכך אביר יעקב שהוא שלישי לאבות. והמבין סוד עיקרים הללו יבין סוד רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם. חשק מממש והוא הסוד חש"ק (חל"ם שב"א קמ"ץ) ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד והלא כל הארצות הוא דורש שנא' להמטיר על ארץ לא איש. כביכול אינו דורש אלא אותה וע"י דרישה וחקירה שדורש אותה דורש כל הארצות. דתניא א"ר חייא כולי עלמא לא שתיא אלא מתמצית ארעא קדישא וכד אתפקדא איהי איתפקד כולי עלמא. כי בהתברך ארץ ישראל הנקרא ארץ החיים וקו האמצעי נתברכו שאר הארצות שסביבותיה. כי ממקורה ישתו כולם. כמו בפסוק כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. וכמו שיעקב באמצע האבות. כך ירושלים באמצע הישוב. ועל זה נאמר זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות. משל למה הדבר דומה לבעל שדות שיש לו שדה בעל וסביבותיה כמה שדות אם בא להשקות אמצעי אי אפשר שלא ישקה השדות אשר סביבותיה ובמדרש של רשב"י מראשית השנה ועד אחרית שנה הה"ד צדק ילין בה (ועתה מרצחים) דבה אשתכח גזרי דינא יתיר משאר ארצות ואתרא ולזמנא דאתי אשתכח בה עינא חד דרחמי עינא דעתיקא הה"ד וברחמים גדולים מאי גדולים אית רחמי ואית רחמי דעתיק עתיקי אינון אקרי רחמים גדולים דזעיר אפי"ן איקרי רחמים סתם. משום דאית בה ימינא ושמאלא דינא ורחמי. ובגין כך וברחמים גדולים דעתיק יומין:

וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשֵׁיכֶם וְקִשְׁרֶתְכֶם אִתְּכֶם לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:

יא, יח

ושמתם את דברי אלה וגו'. אף אחר שתגלו הוו מצויינין במצות כדי שלא יהיה חדשים עליכם כשתחזרו שנא' הציבי לך ציונים כי המצות האלה הם חובת הגוף השוין בכל המקומות. ובזכות שדבקתם בש"י בח"ל והזכרתם כי ה' עליון נורא בהשגחתו בכל תזכו לשוב ולהתקיים בארץ כי אולי אם חס ושלוש לא יהיו מצויינים יהיו כגויי הארצות יהיו חדשים עליהם ויצטרכו לקבל התורה פעם שנית

ואולי לא יזכו כי טנפו בגדיהם המגוהצין הנתנין מבית המלך כמבואר כבר במדרש.
די למבין סוד העבור וגלגולו:

לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם לָתֶת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

יא, כא

”כימי השמים” שהם לדורי דורים. או יתכן שהם שמים וארץ הראשונים והם ימי
עולם הנרמזים בפרשת בראשית. ושמי השמים נאצלים מהם והם הנראים והקרובים
לנו:

לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו. אמר רבי אברהם בסוף והוא סוד גדול והרמב"ן
חוזר מאמרו ואומר אולי נאמר לאהבה את ה' ללכת בכל דרכיו עד שתהא ראוי
לדבקה בו בסוף. אם כן היא אזהרת ע"ז שלא תפרד מחשבתו מן השם ית' אל אלקים
אחרים והנה זה כמו שאמר הפסוק ואותו תעבודו ובו תדבקון. והכוונה להזהיר שלא
יעבוד אלא הש"י לבדו בלבד ובמעשיו. והדבקות הזו שיהא זוכר השי"ת ואהבתו
תמיד ולא תפרד מחשבתו ממנו בלכתו בדרך בשכבו ובקומו עד שיהא דבריו עם
בני אדם ולבו בל עמהם. ויתכן באנשים זו המעלה שתהא נפשם גם בצרור החיים
צרוה אשר שם הדבקות הנשמה ולכן יזהירם יהושע עכשיו כי בהיותם במדבר לא
הוצרכו כל כך אזהרה בראותם אותות ומופתים נוראים ונפלאים ועתה בהסתלק
מהם כל האותות אלו שתהיה מחשבתך בהם אף בארץ מושבותם. ולא יסגלו
במחשבותם להיות אל זר אתם. אך אלהי יעקב איש תם. ויחליטו בלבם שם אלהי
צבאות. אשר עשה עמהם אותות ומופתים גדולים ונוראים:

חסלת סדר עקב:

ראה

ברכות רב. קללות פה. אמורים והר עיבל. מעותד לקללה:

והברכה. עלי טורא. גריזים. ושבטי תם. חצאם בשפילה:

ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וקְלָלָה:

יא, כו

ראה אנכי נתן לפניכם היום וגו'. ונתתה את הברכה על הר גריזים וכו'. סוד גריזים
ועיבל הוא סוד יכין ובו ע"ז שהאחד בדרום הרמוז לתפארת. הב' בצפון הרמוז לע'.

לשכנו תדרשו ובאת שמה. רבו היום המפרשים בסוד השכינ"ה אשר אין כאן מקומו. אמנם כוונת חז"ל בכאן לשכנו תדרשו לשכונה שלו וקורין לו כבוד"ו וכן ה' אלקי ישראל שהוא הארון מספיק לכל מבין ואל תחשוב בלבך שהשכינה מוחלטת ומותמדת דוקא בארץ ישראל זה אינו כדאיתא בגמרא אמר רשב"י חביבין ישראל שבכל מקום שגלו שכינ"ה עמהם לפיכך כשהשכינה בישראל אם הם צדיקים אם הבניה שמחה. ונאמר ישמח אביך ואמך וגו'. ואם ח"ו שישראל חוטאים כעס לאביו בן כסיל. וכתוב בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו. וכבר רמזו חז"ל משל לתינוק שלכלך בגדים אמר המלך תבא מניקתו ותקנח הצואה. והסוד ובפשעכם שולחה אמכם:

כִּי יָקוּם בְּקֶרְבְּךָ נָבִיא או זֶלְלִים וְזֶלְלִים וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת או מוֹפֵת:

יג, ב

אמר הרב הרמב"ן ז"ל יקראנו הכתוב נביא ע"פ עצמו ר"ל שהוא אומר שהוא נביא שלוח מאתו ויתכן שירמזו הכתוב לדבר האמיתי כי יש בנפשות קצת האנשים כח נביאי אשר בו יודעים עתידות ולא ידעו מאין זה להם. אך יתבודדו ותבא להם הרוח לאמר ככה יהיה לעתיד לבא. וכן יהיה העניין בדבר פלו"ני וקראום הפילוסופים ביהין לא ידעו סבת הענין אך הדבר נתאמת לעיני רואים. ואולי סבתם הוא שהנפש חדשה תדבק בשכל נבדל ותתכוין בו והאיש יתקרא נביא כי מתנבא הוא וע"כ יבוא האות והמופת אשר דברו ה'. ומאמר זה אינו סותר דברי חז"ל כי אף הם רמזו במאמרם ורזיונות ממביא לידי זהירות וזהירות מביא לידי פרישות ממעלה למעלה עד הגיעו למעלת הנבואה. וזה היה סבה להתחברות בני הנביאים. ובעניין החלומות כבר הרחבנו בו מספיק למבין פקח עיני החכמה גם פה לא עשיתי לו מאומה אמרו רז"ל חלום אחד מששים בנבואה מבואר הוא בפסוק ששים המה מלכות אף יש במקצת אנשים חלומות צודקות קרובים אל האמת אמנם מתחלפים להם שחזיון אחד יראה על ראובן ויתקיים על שמעון או על אחר כידוע לחכמי המחקר. ובספר חכמת הנפש גילה איש סודי הנצרך:

מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים תַּעֲשֶׂה יְיָ מִטָּה:

טו, א

כתב הרמב"ן במה שהחזיר המצוה הזאת הוא לבאר עניין הענקה והוסיף עד וביום הז' עצרת וטעמו ו' ימים תאכל מצות והשביעי עליהם עוד עצרת שתהיו נעצרים לפניו לאכול מצה. ובעבור שאמר עצרת היא יהיה משמע להיות נעצרים לאכילת

מצות בלבד כימים אשר לפניו הוצרך להזהירם שלא לעשות מלאכה. וכן אמר בשמיני של חג בפרשת מועדות בת"כ שבעת ימים תקריבו אשה ביום השמיני מקרא קודש והקרבתם אשה לה' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו. ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל ובא ללמדנו סוד היום אבל אינו דומה לשמיני עצרת כי שמיני הוא רגל בפני עצמו וכו'. וכאן אמר עצרת לה' אלקיך לא תעשה בו מלאכה ושם אמר והקרבתם אשה לה' עצרת היא לכך היא סעודה קטנה האחרונה מג' סעודות. והוא סוד מופלא מאשר ידעת' ששני המכריעים ענין אחד להם ושבת הוא מכריע שני ובהיות כנס'ת ישראל בת זוגו אז תתחדש כנשר נעורי נפש היתירה ויהיה ג' ואחת כלולה למול שמור שהיא מקוטרת מור ולבונה. כלה נאה וחסודה כמו שאמרו רז"ל בואו ונצא לקראת כלה שבת המלכה והוא כבוד לילה. ושנים ליום. למול ת"פ ויסוד כדרך שאמרו רז"ל הזהיר במצות ציצית זכה לטלית נאה מדה כנגד מדה. אף הזהיר בסעודה ג' זוכה לסעודה בעה"ז. ולעמוד בהם לעה"ב ולהיות נשמתו צרורה בצרור החיים ואולי כוונת החכם ר' חדקא שחייב ארבע סעודות בשבת כוונתו לרמוז גם ביום לשמור ולית הלכתא כוונתה כי הלילה כלולה ביום. כי מאי"ש לוקחה זאת. ודומה דאיתא בגמרא שחייב אדם לערוך שלחנו במ"ש ואפילו אינו צרייך אלא לכזית אולי בענין היחוד לכבוד ולהגביר כח הע' המתגלגלת וחוזרת לפעול בששת ימי המעשה בעה"ז כי היא המשגחת לתת טרף ועל זה בזמירות נריעה לה' ללוות המלכה בשיר והודיה. לקדש ולהקיש יציאה להויה. ולהבדיל באבוקות אור נוגהים. כי נכון הדבר מעם האלקים:

חסלת סדר ראה:

שופטים

מקל וברצועה. שופטים ושוטרים עם. נוגשים וגם אצים. רודים בכל עבר:

חטאת בני מרי. מאין נשוא פנים. בלתי אשה הרה. ישבה עלי משבר:

צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדּוּף לְמַעַן תִּזְוֶיָה וִירְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:

טז, כ

איתא בבהיר סוד מופלא מאי צדק? זו מדת הדין של הקב"ה. שנאמר צדק צדק תרדוף וכתוב בתריה למען תחיה וירשת את הארץ אם תדין עצמך תחיה ואם לאו הוא ידין עליך. ומאי צדק צדק תרי זימני הה"ד מנוגה נגדו. צד"ק ראשון צד"ק ממש

זה הה"א צד"ק ילין בה. ומאי צדק ב' זה יסוד עולם המפחיד את הצדיקים ומפורש שם צדק הוי כובע ישועה בראשו ואין ראשו אלא אמת שנאמר ראש דברך אמת ואיננו מלא רחמים כו"ו כי גם הו"ו נקרא צד"ק שנ' בצדקה יכון כסא. והמתרגם כיון הסוד תרגם הראשון קשוט והשני אמונה שהיא ההם"א. וכל כוונה זו על התפ' אשר הוא האור הצפון לצדיקים לע"ל והוא עוזו של הקב"ה. וזרוע עוזו היא הה' אחרונה דוגמא זרוע מן הגוף ואצבע מן היד כי ההי"ו היא הגוף והיד ואל תטעה ב"צדק ראשון כי יש מן המקובלים רוצים כי צד"ק ראשון רומז אל היסוד. והאמת אתם. אמנם שניהם מלאים וטובות עולים בקנה אחד כמבואר לידועים בשמות השוים אשר עבדו בו בעלי העבודה ועתה נשאר עלי לבאר פסוק אחד מחזיון הנביאים וארשתיך יתכן לבאר צדק ומשפט בפסוק זה צדק לה"א אחרונה משפט לו"ו כי כבר הזכיר מלת לעולם בהתחלת הפסוק הרומז לתפ' וכן הזכיר בסוף אמונה שהוא רומז לע' שהיא כנסת ישראל א"כ לא יהיה סדר המדות אל נכון כי אמר הנביא אל ישראל הנבואה באה תמן התפ' אל הע' שהיא כנסת ישראל לכך כינה אותה בלשון נקבה וכן יאמר התפ' לע' וארשתיך לי לעולם ובמה בצדק העליון שהוא חכ"מה ובשלישית הנקראת משפט וא"כ יאמר שיארסנה אליו עוד בחסד הרביעי וברחמים הששי ר"ל שיגלגל רחמיו על מדותיו וא"כ שיארסנה במלכות הנקרא אמונה ואז יבוא סדר הפסוק על הנכון. וסדר האצילות אשר עיקרה להמשיך חוט של חס"ד באמונה וזה סוד האירוסים והקדושים והברכות הנזכרות בכל מקום. ומעכשיו יגלה לנו הכתוב כי יש במדות הנקראות בשם אחד כגון השנייה וה' אחרונה וכן בי"נה והתפ' וכן כולם. ואם תעמיק תמצא לחכ"מה עליונה ולחכ"מת שלמה מעמד אחד עליו. אם תנעוץ סופן בתחלתן :

כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הֵהֱם:

יח, ט

לא תלמד לעשות כתועבת הגוים האלה. אמרו רז"ל לעשות אי אתה רשאי אבל אתה לומד כשפים דהיינו מתועבותם כדי להבין ולהורות. כדאיתא בגמרא שזקני סנהדרי גדולה היו צריכין לידע כל מעשה כשפים. נפקא מיניה לבטל כל מעשה כשפים הבא לפנייהם לפרקים :

לֹא יִמָּצֵא בָּךְ מוֹעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאִשׁ קָסָם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַזֵּשׁ וּמְכַשֵּׁף:

יח, י

קוסם קסמים. איזו קסמים זה האוחז במקלו ויש לו סימן אם ילך ואם לאו והה"ד עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו ודומה לו וקסמים בידם. והרמב"ן יפרשנו בלשון מחשבה בעתידות מלשון קסם על שפתי מלך. קסמי לי באוב:

מעונן זה המעביר ז' מיני זכור מז' בריות על עיניו דברי ר' שמעון וחכמים אומרים זה אחוזת עינים. ורבי עקיבא אמר אלו מחשבי עתים. ועונן לומר שעה זו יפה להתחיל בו דבר וזו אינה יפה. והרב ז"ל כתב כי הוא מגזרת עננים היודעים בעננים ומנח"ש זה האומר פתו נפלה מפיו הנחש עלה בימיני שועל משמאלי צבי הפסקני ודומה לו כי לא נחש ביעקב וכן לא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וכן כי נחש ינחש בו וכו'. ולפי דעת חז"ל מנחש הוא המביט בעופות בכנפיהם או בצפצופיהם כמו שנאמר כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר. והלשון נגזר מן חשתי ולא התמהמהתי ר"ל שכל מי שימהר לידע בעתידות טרם היותם נקרא מנחש ויאמר הכתוב כי תועבת השם כל עושה אלה ולא יאמר כל אלה כי הפסוק יספר רובם כי כל אדם יתאו לדעת עתידות למו ומתעסקים לדעת חכמות רבות כאלה ורבים מעמי הארץ מכחישים דעות הללו ויטענו כי שקר הוא כי מי יגיד לעורב ולעגור דבר כמוס ונעלם וסגור ואנחנו עם ה' לא נוכל להכחיש דברים מתפרסמים לעני רואים והנמצאים בדברי רז"ל ע"ה כההוא עובדא דעיליש ברח וכן איתא במדרש שמות רבה כי עוף השמים יוליך את הקול זה עורב וחכמי הטיאורים כי עוף בלשון ערבי טיאה וחכמי העופות נקראו טיאורים אמנם יש בעניין זה סוד כמוס כאשר בארנו בפר' אחרי כי יש למזלות שהם צורות השמים טש"ת. סא"ב. מע"ק. גד"ד. שרי מעלה ממונים עליהם ינהיגו אותם והם נפשות לכדורי הגלגלים ושרי זנב טלה הקרובים לארץ והם נקראים נגידי התלי יודיעו העתידות הקרובים לבוא לא לעיתים רחוקים ומהם יעשו סימנים בעופות שבהם יודיעו עתידות למשכילים מהם בקול עצב בקוראו בקול מר רומז על מת ומהם בפרישות כנפיים הה"ד כי עוף השמים יוליך את הקול לרומים בקול ובעל כנפים יגיד דבר לרומזים בכנפיהם. וכן הוא אומר ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם מה היה חכמתם שהיו יודעים וערומים בטייר דכתיב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים והידיעה בחכמה זו היא ההבנה והסברא לסבור סברא העניין וצפצוף ופרישות כנפים אל מה רומז וכל זה צריך בדידות והרגל גדול כידוע למתחכמים ובזה באה התורה הקדושה ואסר לנו המעשים האלו אשר שרשם כיעור ותיעוב כי אנחנו חלק השם וסגולתו וסיגל אותנו במעלה יתירה והוא עניין נבואה ומעלתה אשר היא אמיתות שלימה אשר לא יפול מכל דבריהם ארצה לא כאלה חלק העמים אותם עובדי ע"ז פסילים ואלילים אשר

מעשיהם תוהו הבל אין בהם מועיל. וכן סוד המנחשים בנחשים ששורש דבר נמצא בהם וזהו ידוע מאשר תטעו בני ישראל בנחש אשר עשה מרע"ה ויקראו שמו נחשתן והיה לישראל טענה בלתי אמונה:

וְזָכַר זָכָר וְשָׂאֵל אוֹב וַיִּדְעֵנִי וַדַּרְשׁ אֶל הַמֹּתִים:

יח, יא

וחובר חבר ושואל אוֹב. אמרו חז"ל זה המחבר נחשים ועקרבים ושאר בריות רעות בלחישת כשפים ועניין תרפים כאשר ביארנו. ושואל אוֹב. זה פיתום המדבר מתוך שחיו ומבין הפרקים ומבין אצילי ידיו של המכשף:

וידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא חיה קטנה הגדילה בארץ ומניחה בפיו ומדברת מאליו. עוד איתא בגמרא במסכת סנהדרין. ת"ר בעל אוֹב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגולת מעלה בזכורו אינו עולה (ס"א עונה) כדרכו אינו עולה בשבת. נשאל בגולגולת עונה כדרכו ועונה בשבת:

דורש אל המתים. מאי היא זה עצמו והולך ולץ בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה. ועל כל אלה נצטוינו תמים תהיה עם ה' אלקיך שניחד לבבינו אליו לבדו ונאמין כי הוא לבדו עושה כל יודע אמיתת העתידות ואין דבר נעלם ממנו ואין חוץ ממנו וממנו נדרש עתידות מנביאי חכמיו וחסידי רוצה לומר אורים ותומים לא מהוברי שמים ודומיהם ולא נאמין שיבאו דברים בהכרח ואם נשמע דבר מהם יש לנו להצדיק ולומר הכל בידי שמים כי הוא אלהי האלקים משנה מערכות השמים ומפר אותות בדים ואף נאמין שלפי התקרבות האדם לעבודתו תהיה המאורעות והמקראות הבאות. גלל זה אחר כל התעתועים הנז' בפרשה הזהירם תמים תהיה עם ה' אלקיך ולזה כיון המתרגם שלם תהא בדחלתא דהשם שלא תתחסר מעבודתו ויראתו ומשלימות אהבתו. קדש ישראל לה' ראשית תבואתו:

וְהוֹרְדוּ זָקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֵגְלָה אֶל נֹזֶל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעֲרָפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה בְּנוֹזֶל:

כא, ד

וערפו שם העגלה. כתב א"ע טעם מספיק כי על הרוב יהיה ההורג מן העיר הקרובה גלל כן יצאו זקנים ויעידו שהם לא התרשלו בתקונים הכוללים וזה לא נהרג בסבתם ואפשר עם החקירה ויציאת הזקנים והמון העם ועניין העריפה שירבה דברי העם יתפרסם הענין ויודע ההורג. וכן שלא. לעבוד ולזרוע גם הוא סבה שבעל הקרקע

יחזור בכל צדדים ויערים להודיע ההורג שלא תשם אדמתו. וע"ד הקבלה יתכן והסוד כן שעגלה ערופה דומה לשעיר בגוונה. כי הדם יחניף הארץ ויטמאנה וזהו סוד והכוונה. והמשכיל ידע בינה וסד הלווייה לך מסור. לפוטרו בלא כלום אסור. אשרי האיש אשר לא הלך. כי מלאכיו יצוה לך:

חסלת סדר שופטים:

כי תצא

מלחמת בית. דוד יצא נלחם כותב. גט אל אשתו:

חשק הוא אז. ביפת תואר. מותרת היא. לא בתוך ביתו:

לֹא תִלֵּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קָלַלְתָּ אֱלֹהִים תִּלְוִי
וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדָמְתָּךְ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נְזֻלָּה:

כא, כג

לא תלין נבלתו על העץ. אמרו חז"ל ממיתין אותו תחלה ואח"כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר לקיים מצות תלייה:

כי קבור תקברנו ביום ההוא. כפל הדבר מורה שקוברין אותו ואת עצו מכאן אמרו חז"ל: "אחד אבן שנסקל בו ואחד עץ שנתלה עליו. ואחד סודר שנחנק בו. כולם נקברים עמו מפני זלזולו של מלך". וכן אמרו רז"ל קללת אלקים תלוי זלזולו של מלך משל לשני אחים תאומים. וא"ע כתב כי אלקים בכאן פועל ר"ל קללתו של אלקים והקללה תבוא אל ממקום קרוב מהתלוי ויהיה האויר הקרוב אל החלל נפסד והאויר נדבק בנפש והרוח ברוח ותוליד גנאי במקום. הפך ריח נחוח לה' נמצא במקצת אנשים נבחרים דעת להכיר באיזה מקום האויר נפסד כגון בבית דאית ביה מת. פנימיותו. כי התלוי פלט עצמו חוץ לגלגל המשור ויצא לר"ה ופגעו מ"ה וקבל ענשו ונכנס בפנים ע"י המרקת עון. ובהלין אותו אזי תפגע בו מה"ד פעם אחרת כי הלילה כשמה לשון יללה הבאה מן הדין וימצא מין את מינו. ומאשר קראהו זלזולו של מלך הדבר ידוע כי יעקב אע"ה נקרא מלך ויעקב ועשו תאומים נולדו ומגמת פניהם דומים זה לזה מטה ומעלה אלא שזכה פנימי וזה חיצוני והרואים עשו יסברו כי היא יעקב ויהא מזולזל. גם אמרו חכמי הקבלה כי האחים התאומים רומזין לד"פ אשר היו תאומים טרם קטרוג הלבנה וקללת אלקים הוא ה"ע כי היא נקרא אלקים ע"ש הדין. ומשם יורד המות אל סמאל השר שרו של עשו. והמלין מזלזל המלך כי מלך במשפט יעמיד ארץ לא בדין. כתב בעל הסוד זלזולו של מלך ר"ל האדם העליון

אשר במרכבה כי בצלם אלקים עשה. כי האדם התחתון דוגמת האדם אשר במרכבה. וזהו ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו כי ב' צלמים יש כי הקב"ה ברא למעלה דמיונות דמיוני שלום ורחמים במדות הצדיקים גמורים ודמיוני מלאכי חבלה בדמות רשעים והיא דוגמת תאומים הנולדים ברגע אחד כשאחד יוכאב גם לשני כואב. וכאשר נסתלק אור שלמעלה ימות האדם התחתון כאשר בארנו בפסוק סר צלם וכשימות האדם מיתה משונה ואין חרוצים ימיו יכאב לצלמו. גלל זה לכן צוה לקוברו שלא יראה התחתון מושחת לעיני כל:

הג"ה תנא מאן דאקרי אדם ונשמטא נפיק מיניה אסור למיבת ולמיעבד לינה על ארעא משום יקרא דהאי גופא דלא יחזיקו ביה קלנא אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו אדם דהוא יקר מכל יקרא בל ילין מאי טעמא משום דאי יעבדון הכי נמשל כבהמות נדמה מה בעירי לא הוה בידיים ולא אתחזי בהו רוח הקדש אף הכא כבעירי גופא בלא רוח והאי גופא הוא יקרא דכולא לא אתחזי ביה קלנא ויקרא כולא רוח עביד פגימאי ואתי בגופא דעלמא והכונה כי האדם שהוא בדמות צורה עליונה ותבניתו ואיבריו מכוון למרכבה עליונה ע"כ אסור לראות צורה עליונה בלא חיות עכ"ל. מ"ר מן הזוהר:

ואסור לבזתו אחר מותו כו' כי בהלינו נכנסין בו כחות הטומאה התאבים להתלבש בגוף העשוי בצלם של מעלה אף כי המצוה זו נוהגת בכל המתים הוזכרה בפרט בתלוי כי שם מתחברים כחות הטומאה יותר ממתים אחרים כו'. ואף לפי הפשט רמז גדול באמרו כי קללת אלקים תלוי שרמז כי קללת אלקים שרוי במקום התלוי שהאור נפסד וזהו טעם הרחקת האדם מן הצואה ומן הדומה לו. כי בהתקלקל האור יוליד גנאי בנפש. ועוד יש לך לדעת כי קבורת המת נחת רוח לנשמה כל זמן שהמת לא נקבר אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה כמו שאמרו חז"ל במדרש רות כל זמן דגופא לא נחית בדוכתיה אף רוחא הכי הוא. עוד אמר ע"ד סוד העיבור כדי שלא לאחר גזירותיו של הקב"ה כי כל עוד שלא נקבר לא יתגלגל כו' ראייה לזה פירוש הפסוק של אחרינו לא תראה את שור אחיך כו'. והרמז למה שכתוב לבלתי ידח וכו'. וזה נדחה. עכ"ל מ"ר:

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בְּכָל עֵץ או על הארץ אֲפֹרֹזִים או בַּיַּצִּים וְהָאֵם רֹבֶצֶת על האֲפֹרֹזִים או על הַבַּיַּצִּים לֹא תִקֹּז הָאֵם על הַבָּנִים:

כב, ו

כי ויקרא קן צפור לפניך כו'. מצות עשה זה ואותו ואת בנו הטעם בשניהם מניעת האכזריות שלא להרוג האם עם פרי בטנה או לצודה בהיות דרור לעוף והעושה זה כאלו יכרית המין ההוא ואף בהשחט הבן לעיני האם תצטער ויכאב לה כי בנה כרוך אחריה ואוהבת לו וחנותה לפרי בטנה. אמנם רחמנותה אינו נמשך אחר השכל והדבור אבל היא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמה ובאדם. ומאשר הזכיר הכתוב באותו ואת בנו שור ושה מחמת כי הם נאכלים על הרוב והם ביתותין. מצורף לזה מאמר חז"ל במסכת ברכות האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינה אלא גזירות כוונתם לומר כי לא חס הקב"ה על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו שאין רחמיו מגיעין לבעלי נפש הבהמית למנעינו מלעשות בהם צרכיו דאל"כ היה אוסר לנו אכילת ב"ח וטעם מליקה ושחיטה מן הצואר לצרפינו ככסף ולא נתאכזר. שהאכזריות תתפשט בנפש האדם כידוע לטבחים שוחטי שוורים גדולים וחמורים שהם אנשי דמים. וזהו מאמר חז"ל טוב שבטבחים שותפו של עמלק. והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינם רחמים אליהם אלא גזירות בנו להדריכנו בדרך חסידות ורחמנות כעניין שאמרו חז"ל ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. נקוט האי כללא בידך בכל מצוה שנצטוינו אין תועלת בהם לקונינו אך לבריותיו אל אחד מה' אופניה. א' מניעת ההזק. ב' או אמונה רעה. ג' או מדה מגונה. ד' או זכירות אותות ומופתים ניסים ונפלאות של הבורא שעשה לאבותינו ולנו. ה' או לצרף בהם בריותיו שיהיו מנוקים מסיג שנאמר כל אמרת אלוה צרופה דברים הללו פשוטים ונכונים. אמנם כפנימיות הסוד איתא בספר הבהיר אמר ר' רחומאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם בכבו"ד שנקרא אם שנ' כי אם לבינה תקרא. ואת הבנים תקח לך אותן בנים שגדלה ומאי ניהו ימי סוכות והיינו ז' ימי השבוע. והבנים סוד העניין על שם הבנין ומעכשיו יובן מפני מה שכרה מרובה דוגמת כבוד אב ואם.

ובמדרש של רשב"י איתא קן זו מלכות. בדרך זו רחל שנאמר ודרך צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. צדיקים תרין בני יוסף ובנימין והיא נקראת לבנה והולכת כל הלילה ומאירה להם עד נכון היום שהוא יעקב. בכל עץ דא צדי"ק ח"י העולמים. ע"ץ דא שכינה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר על הארץ דא ארץ התחתונה. אפרוחים דא עשרת השבטים. או ביצים דא ישראל תתאה ואינון כמלבושא דגופא. והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים שלח תשלח את האם וגו'. ובפשעכם שלחה אמכם. האי עופא כד פרח מגדוליה (ס"א מגוזליה) ואשתכח מעל גדוליה דבנים מצפצפים ואזלי ולא ידעי לאן

אתר אזלי ומנדנדא עד דמיבר גרמיה הקב"ה דכתיב ביה ורחמיו על כל מעשיו. תנא על ההוא דממנא על עופא אתער לגבי קב"ה הוא יתער על בנוי וכדין קלא נפיק קמיה ואמרי כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו. כדין איהו אתער על כל אינון דאזלין ומנדדין ומאתר לאתר:

כִּי יִקְחַז אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנָאָהּ: וְשֵׁם לָהּ עַל־כֵּלֶת דְּבָרִים וְהוּצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת לְקֹזָתִי וְאֶקְרָב אֵלֶיהָ וְלֹא מִצָּאתִי לָהּ בְּתוּלִים:

כב, יג- יד

כי יקח איש אשה...והוציא עליה שם רע. כי הוא בלי ספק שזה האיש הרע לא אהב אשתו ולא מצאה חן בעיניו ואילו היה רוצה לגרשה לא היה מונע מזה אך היה מתחייב לתת לה חוקה הראוי לה והוציא עליה דבה כדי להחזיר בחוקה שיש לה עליו ולהפטר ממנה בלי ממון אשר התחייב לה והוא נ' כסף כי זה מוהר הבתולות לכן נגזר עליו לשלם מאה כסף נמשך אחר העיקר אשר ירשיעון אלקים ישלם שנים לרעהו. כתובת אשה כדין כל שכר שכיר ואין הפרש בין כובש שכר שכיר שבידו ומתעולל עליו להוציא בלא שכירות. ובין מי שיכבוש חוק אשתו ויוציא אותה בלא מוהר. והנה היה עונשו מאה כסף על השתדלו להחזיק בחוקה והיה עונשו על שפיתת מעלתו והוציא עליה קול זנות שיפחיתו מעלתה ויכוהו ברצועה. ויהיה עונשו לבחירתו התאוה ובקשת ההנאה שנתחייב להחזיק בה כל ימיו כי לא הביאו לזה רק היותה כעורה בעיניו. ככה יודעו אופני היושר עם ההסתכלות הטוב בהרפא המדות הרעות במצות האלהים ולהתלמד ולהרגיל בהם כחות הנפש לנטות אל צד הטוב.

לֹא תִהְיֶה קְדָשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קָדָשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כג, יח

לא תהיה קדשה וגו' כתב בעל המורה כי גם מצוה זו למעט רוב התאוה במשגל והתמדתו כי בהתחלף גופות הקדושות תוסיף התאוה ויתעורר האדם מהתחדשות חלוקת הצורות יותר מאשר יתעורר לגוף שהורגל בו מצורף לה באיסור הקדשה תועלת מניעת הקטטה כי לא ימלט מריבה והריגה. עוד מצורף כי יהיה הנולד נכרי לבני אדם כולם ולא ידע לעצמו קרוב וגואל ולא יכירם ויבא ממנו הפסד היחס אשר בו כונה גדולה ותועלת מרובה כאשר ידוע לבעלי קבלה:

כִּי יֵשְׁבוּ אֲזֻזִים יִזְדְּרוּ וּמֵת אֲזֹד מֵהֶם וּבֶן אִין לֹא תִהְיֶה אִשֶּׁת הַמֵּת הַזֹּוֹצָה לְאִישׁ זָר וְיָבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקֹזָתָה לֹא לְאִשָּׁה וְיָבְמָה:

כה, ה

כי ישבו אחים יחדיו וגו'. סוד היבום כבר בארנוהו בפרשת וישב. והנה כאן מקומו לבארו על נכון. כתב בספר הבהיר ז' צורות קדושות ברא הקב"ה והם צורות נחלקות. שתי ידיים. ב' רגלים הראש. והגוף. הרי שש ואלו שש ברא הקב"ה זכר ונקבה שמאל וימין וצורה הז' היא נקבה הרי שהאשה משלמת הז' צורות וכשברא הקב"ה את האדם חבר כל הז' צורות ביחד ואחרי הפריד השביעית הרי שהאשה משלמת הצורה הז' של האיש. ואין האיש נשלם זולתה כדכתיב לא טוב היות האדם לבדו וכתוב לבשר אחד. גלל כן נגד אלו הז' בשעה שהם נשלמו ונזדווגו יחד תקנו חז"ל ימי משתה ז'. כן ג"כ ז' ברכות והברכה הז' משלמת כל שאר הברכות וחז"ל בהם משמח חתן עם הכלה. ואדם רואה שפעמים שאדם יכול לברך ברכה השביעית בלא האחרות כגו ושאין שם פנים חדשות ואין אדם יכול לברך האחרות בלא השביעית. וזהו טעם פנים חדשות שעושים כל הברכות רמז לפנים חדשות של האשה שמשלמת לאדם כל ז' צורות. וכן רמזו רז"ל לקרא לשבת פנים חדשות ואדם מברך בו כל ז' ברכות שהוא שביעי ומשלמת ימי השבוע כמו שהאשה משלמת הז' צורות. וכמו שהשבת מנוחה לו ימים כן האשה מנוחה לו צורות. כי האדם זולתה מטולטל נע ונד כמו שאמרו רז"ל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וכן אמרו שאין אדם פטור מפריה ורביה עד שיהיה לו זכר ונקבה שיולידו הז' צורות והנה טעמא שהאיש מצוה על פריה ורביה ולא האשה מפני שרוב הצורות ועיקרן הן באיש והאשה אינה אלא לתשלום הצורה וזהו שאמרו רז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שזרע האיש אשר בו הו' צורות מבטל זרע האשה אשר אין בה אלא צורה אחת שהזכר בא ע"י זכר והנקבה ע"י נקבה גלל כן כח האשה שאין בה אלא כח אחד כחה חלש מכח האיש שיש בו ו' צורות שלא נבראת אלא מכח צורה אחת שנא' ויבן אלקים את הצלע שבנה לו מצורה אחת לבד דוגמת ה' לו'. וזהו מה שרמזו אשר מי שבניו זכרים וינוחו צורותיו שהם עיקר שעל כל פנים ישאו נשים וישלימו הז'. וכשבניו נקבות הם בניין לצורות אחרות וכאילו לא נשאר בו כלום שהנשים אינם אלא לתשלום צורות אחרות וז"ס מסודות התורה שצותה שירש הבן ולא הבת שהבת תשלום לצורות אחרות לפיכך אינה יורשת במקום הבן שכל הצורה בו וזהו מאמר שהבעל יורש את אשתו שהיא תשלומת צורתו. והאשה אינה יורשת את הבעל שהאשה אינה אלא השביעית. והאדם שנושא ב' נשים או ג' הראשונה היא עיקר צורתו והאחרונות הן כמו הפקר. וזהו מאמרם ז"ל בת קול יוצאת ומכרזת ארבעים יום קודם יצירת הולד בת פלוני לפלוני והעמידו דבריהם בזווג ראשון אבל בזוג שני מארסין אפי' במועד שמא יקדימונו אחר ברחמים לפי שזווג שני אינו אלא כמו שזוכה מן ההפקר. מצורף לה המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות מזבח

של מעלה כבר מובן ואשתו ראשונה היא היתה חתומה עמו בחשמל וליודעים מובן. וכמה אנשים מתים קודם שישאו נשים והנשים הראויות להם מן ההפקר הן. וכן היוצאת בגט אם לא היתה שלו איך היה יכול להפקירה. והאשה אינה יכולה לגרש אותו. שהאיש המושל עליה ולא היא עליו. וזהו טעמא שמשפחת האב קרויה משפחה ולא האם לפי שהאם היא תשלום צורת האב. וז"ס שלא תסוב נחלה ממטה למטה אחר שאם תהיה יורשת הייתה נחלתה עובר אל מטה אחר. וז"ס היבום כי ישבו אחים יחדיו. ודרשו רז"ל אחיו מן האב ולא מן האם ולפי שזה האח מת בלא בנים לא הניח צורתו בעה"ז. צוה הש"י שאשתו שהיתה צורתו ר"ל שביעית שלו יקחנה אחיו שהוא דומה לו וטבעו כטבעו ויבנה ממנה עולם קטן שהוא אחד מאבריו ונחשב לו כאילו בנו חוזר בעולם והיא זקוקה לאותה צורה יותר מאדם אחר ואינה זקוקה אלא לאח מן האב שכל הצורות בו שהאח מן האם ההוא מן צורה אחרת נמצא שמצורת ז' של המת יבואו כל הצורות ואינו חשוב (ס"א אינו) ולנפשו יש שכר בבנין העולם ואין צורתו חסירה כי הניח צורה כמותו. ולפי שזה אמת ויש ריוח בענין היו צדיקים מצטערים כשלא היה להם בנים. וכן טעם חליצה שאם אינה שלו היאך יכול להפקירה אלא כך הוא בשביל שטבע האח הוא כטבע המת כי צורתם באה מצורה חדא היא זקוקה לו יותר מאחר וזהו חלצה נעלו שהיה מפרדת עצמה מן ה' צורות וזהו אשר לא יבנה את בית אחיו כלומר אשר לא יבנה ממנה שתהא צורה שלו שהיא עיקר הבית ולזה אמרו נעלו מעל רגלו ולא מעל דמעל לרמוז כי היא היתה זקוקה ליבם ומחוברת לו כמו המנעל שהוא זקוק ומחובר לרגל וטעם מנעל ולא דבר אחר לפי שהוא נשמט ע"י מחשבה וכן היא נשמטת מן ה' צורות כדאמר בירושלמי מהו קצצה בשעה שהאדם מוכר אחוזתו באין הקרובין וממלאים חביות קליות ואגוזים ושוברים לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרים נקצץ פלוני מאחוזתו והוא כעין זה שאומרים ב"ד חלוץ הנעל:

וַיֵּתֶד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֶזְנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ זֶזוּן וְזִפְרֹתֶיהָ בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאָתָךְ:

כג, יד

ויתד תהיה לך על אזנך וגו'. טעם כסוי הצואה גלל כן כי ישראל קדושים הם וכבוד אלקים עליהם תמיד כענין שנאמר כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש צוהה התורה הקדושה להזהר מן הלכלוך הנמאס אף בראיית עין כי הם יולידו גנאי בנפש וישתבשו כונת הלב הזך ובר. ואיסור זה גדול יותר בזמן התתפלה בהיות לבו דבוק בשם הנכבד וכונתו מתמדת בדבר זך ונקי איש כפי עבודתו מצורף לזה

באזהרתו הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרתו בהראותו את יקר תפארת גדולתו. נקי יהיה לביתו:

חסלת סדר כי תצא:

כי תבא

מכיר בתוך כרמו. רמון תאנתו. נודד משמנו שם. בגמי וצורתו:

חותכו ומביא אל. כהן בטהרתו. מקרא בפרשה. איש איש כמצותו:

וְעִנִּיתָ וְאַמְרָתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיֵּצֵר שָׁם בְּבִמְתִּי
מִעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וָרֹב:

כו, ה

כי תבא ארמי אוֹבֵד אֲבִי וְגו'. דע כאשר רדף לבן הארמי אחר יעקב באה מדת הדין לעקור את יעקב כי בכח גדול ועליון בא לבן. ואל יהי נקל בעיניך שאמרה תורה ארמי אוֹבֵד אֲבִי כי לבן הארמי בקש לעקור הכל שורש וענף דוגמת בלעם הרשע השני לו כפי מאמר הרזיים וכאשר ראה יעקב ע"ה שבאה מ"ה לסייעו נתגבר ונתחזק התחיל להראות גבורתו אצל לבן. וזש"ה ויחר ליעקב וירב בלבן. וגם יעקב עלה מורך בלבבו לעשות מריבה עם לבן שנא' לולי אלהי אברהם ופחד יצחק בודאי:

וְלִתְתָּךְ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלֵה וּלְשִׁים וּלְתַפְאֶרֶת וְלִהְיֶיךָ עִם
קָדֹשׁ לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר:

כו, יט

לתהלה לשם ולתפארת דרשו חז"ל כשהשבח עולה לה' הכבוד מתרומם. וזהו שאנו אומרים בקדושה ראשונה בשבת ממקומך. ובקדושה שניה ממקומו שכבר נתעלה הכבוד מן השבח פנימיותו אלקי ישראל שהוא מלכו"ת בית דוד הוא תהלה לשם הגדול שהוא תפארת ישראל וכן מאמר המשורר תהלה לדוד. ואיתא בבהיר מאי תהלה משום ארוממך. ומאי ארוממך משום אברכ"ה שמך לעולם ועד. שהיא ברי"כה ולזה הביא המשל למלך שנטע אלנות בגנו כו' עד וא"ת שהיא חסרה כלום מחמת שהיא נשפעת ולא שופעת הרי הוא אומר תהלתו עומדת לעד המלכו"ת נקר"א תהלה:

וְכִתְבֶּתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב:

כז, ח

אמרו רז"ל בע' לשון נכתבה התורה שם. ומצאנו בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה שם מבראשית עד לעיני כל ישראל בתגיה בזיוניה ומשלם נעתקו התגין והזיינות העקומות והלפופות שעמדו לאבותינו ולנו בכל התורה. ויתכן שהיו האבנים כ"כ גדולות אבנים יקרות עד כי הספיק. או שהיה מעשה ניסים שהחזיק מועט את המרובה כאשר מצינו פעמים רבות ודור דיעה מלומדים בניסים היו יותר משאר דורות ואיננו רחוק מן הדעת דברים הללו. ויש מן המקובלים כתבו כי י' דברות היו נכתבין ובהם נכללים תרי"ג מצות כאשר בארנו וזה כל התורה:

אָרוּר יִשְׁכַּב עִם כָּל בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

כז, כא

כתב רשב"י מאן היא דא היא בהמה מצד ה' דבהמה אוחרא דלעילא מסאבא (ס"א מאן היא בהמה דא הכופרת באלהי ישראל) ועל דא אמר הנה נתתי בידך את החיים ואת הטוב דא יהוה ואת המות ואת הרע דא שמהן דשמאלא נשמתא לנשמתא מן סטרא דשמאלא ונשמתא מן סטרא דשמאלא שהיא גופו דאדם שהוא ישראל ושאר עממין דכפרין באלהי ישראל לא אקרון אדם ועל דא אמרו אי א"ל יצר הרע שכב עם בהמה אל תאמן בו ועל דא אית שדים יהודים ומשאר עממין והגדולה לבני עשו מאיזה מקום הן מן הגוף שהם אחים עמנו מן הגוף לא מן הנשמה ולא כן הרוח ולא מן הנפש ועל דא אמרו הגוף מן הכופר באלהי ישראל בחייו טמא ובמותו טהור בשביל דנשמתיה דיליה אבודה והגוף תשוב אל העפר כשהיה. והמאמין בו בחייו טהור ובמותו טמא בשביל שנשמתו עולה למקום גבוה שממנה נחצבים וישאיר נפש הבהמית בגוף ועל זה נקרא טמא מלה"ד אלנא חד קדישא וחד מסאבא מאן דעביד איבא הוה קדישא ודלא עביד איבא הוי מסאב כדוגמת דא אינון מאמינים בני מאמינים ובני עשו תרין אלנין נטיעין בארעא ואינון בארעא חדא דאינון מן גופא אחורנא וכו'. כאשר בארנו:

אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

כז, כו

ארוור אשר לא יקים את דברי התורה זאת. לפי דברי חז"ל יהיה מלת קימה זו כמלת קיימו וקבלו היהודים. והקבלה הזאת הוא שיאמין במצות האל בלבד ויאמתם

באמוץ כחו ויאמין בעושה טוב ורע כי גמול ידיהם ישיב להם אל אמת דייך אמת לזה ולבא:

וַיֵּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עֲלֵיהֶם וַיֵּרְאוּ בְּפֶנֶם:

כח, י

שם ממש. וזהו מאמרם ז"ל שי"ן שבתפילין הלכה למשה מסיני וזה טעם שחוזר ממערכי המלחמה אם סח בין תפילין לתפילין. וראוי הוא מעלוי לעלוי התפילין כאשר בארנו בפרשת בא. דע איש המעיין מהני ארורים האמורים בפרשה אם אדם יכפור בחד מהם רוצה לומר דין המצות המבוארים קים ליה בארור אמנם אם יעבור על מצוה דרך תאותו איננו בעונש זה. אך חיסר שלימותו. ענוש יענש כאשר ישיב עליו בעל מחשבתו וכן הענין בעושה טוב מאת האל שלימה משכורתו ותשובתו הרמת"ה כי שם ביתו:

חסלת סדר כי תבוא:

נצבים

מרעה לרבונו. את עדרי צואנו. נושאן ונותנן הוא כולם במספרם:

חסר לחד מהם. רועה בכך נפשע. ממשל לרועה זה. משה בנו עמרם:

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׂבֻטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:

כט, ט

אתם נצבים היום כולכם וגו' שרש פורה ראש ולענה. כתב הרב ז"ל כי משורש מתוק לא יצא מר וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל בעבודה זרה לא יוליד מודה בה. בכאן סוד שחייב אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש כמו שארז"ל גדול הרהורי עבירה מגופא דעובדא כי החוטא בזכות המחשבה יגע בצנור העליון דבר שאין בו גשם ועובי וחומר וישתבשו המקורות כמי שיגע במלך עצמו בעת מלחמה אבל החוטא בגוף הלא החומר וצורה אשר לא יפעל בלתי הצורה ואי לאו הצורה לא יחטא הגוף:

(הג"ה) וכתב בעל סודינו שהרבה דברים תולין כמו כן בעליית האשה מטבילתה וז"ל אם פגע בה כלב ושמשה בניה מכוערים ופניהם דומים

לכלב פגעה בחמור יהיו טפשין כחמורים פגעה בעם הארץ יהיו כעמי הארצות משום הכי יתיב רבי יוחנן אשערי טבילה בפ"ג דברכות שלא יפגעו בכלב ובחמור ובחזיר ומי שפוגע באשה דסלקא מטבילתה נימא הכי שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך. פגעה בסוס תעלה ותשמש מעשה באלישע כ"ג שלא היו בנים מקויימים מפני שלא היתה אשתו מזהרת במי שפגעה בשעה שעלתה מטבילתה עד שפגע בה מטטרון שר הפנים ושמשה עם בעלה בשמחה ונתעברה את רבי ישמעאל כ"ג והיה דיוקנו דומה לו עכ"ל:

וקרוב לה אמרו רז"ל לבא ועינא תרי סרסורי דעבירה. ואל המאמר הראשון אשר דברנו בו אשר מטהור לא יצא טמא אל תשיב עלי מאמר והוליד בן פריץ כי הדבר אמיתי לא יצא טהור מטמא כי כל עורב למינו צדיק מצדיק ורוח חדשה אתן בקרבכם זהו לעתיד לבא. וכן מאמר חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואז חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם ומלאה הארץ דעה ולא כדברי האומרים אין למעלה נשמות חדשות אשר לא הורקו מכלי אל כלי. ומאשר אמרנו על פסוק והוליד בן פריץ אל תתמה על החפץ כי בן פריץ הוא בודאי ומגלגלין זכות ע"י זכאי וחיוב ע"י חייב ולו נתכנו עלילות ומה מצעדי גבר כוננו ונכלל בסוד רשע וטוב לו צדיק ורע לו וז"ס כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בישמעאל ביעקב ולא בעשו כי מן הנכון שענפי האילן ידמו לשורש ואם תשיב עלי מאמר ויאהב יצחק את עשו ראוי הוא כי ציד בפיו ופחד יצחק מן הדומה לו. מצורף לה רוב מאמרי חז"ל רוב בנים אחר אחי האם וכן הרוצה לישא אשה יבדוק באחיה ואין ספק כי אחי רבקה וקטורה רשעים היו כבר הרחבנו בזה מספיק למבין ובכן לא יתעלם ממך מאמר חז"ל בעון נדרים בניו ואשתו של אדם מתים כשהם קטנים ובמקום אחר דרשינן למה יקח משכבך תחתך לאשר לא קים נדרו אשר עשה והיא האשה ופסוק לא יומתו אבות על בנים איננו סותר מאמרינו זה ר"ל גדולים אשר המה אדם אף מדקדוק הלשון יתגלה לך סודו שיאמר בניו ולא אמר בנים סתם כמו בכאן כי הם בניו ואשתו של הנודר בודאי וענפיו ועצם מעצמיו והם טרם יגעו לעונשם לא יקראו אנשים או נשים והם כמו אבר מאבריו מלה"ד למלך ב"ו שסרחו עליו משרתיו או אחד מעבדיו הפנימיים קנסהו המלך וחס עליו להורגו קטע לו יד או רגל אולי ישוב ממרדו ולפעמים קונס עליו מיתה קרובה או רחוקה וזה ימות בנפש מרה ומספר ימיו לא ימלא וכן קונסין אשתו שהוא משכבו. כי היא האם הנרדת בעון בניה ומשאר ילקו הבנים בעון זה יותר משאר עבירות סוד מובן כי הנד"ר אם כל חי ואם יחטא בנדר ראוי הוא שילקו הבנים שהוא הבניין המפואר ואולי הפסוק לא יומתו אבות על בנים

וגומר רוצה לומר בשאר עבירות וישמיעהו חומר בנדרים או זה בידי אדם. וזה בידי שמים וזה צדיק גמור וזה לא:

הַנְּסִתְּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

כט, כח

הנסתרות לה' אלקינו וגומר. דרשו אנשי הקדש אלו קטני גולה שהם נסתרות מבני אדם שנאמר הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי וכתיב כי יום נקם בלבי שאפילו הלב לפה לא גילה וכתיב ואתה דניאל סתום וחתום הדברים:

והנגלות. אלו הדברים שמקרבין כגון התשובה וצדקה ומעשים טובים. לנו ולבנינו ר"ל בדינו הם מסורין מימי אבותינו עד עתה ואפילו בגליותינו ודוגמת זה ארז"ל אין בדינו לא משלות רשעים ואף לא מיסורי הצדיקים ר"ל שלא נמסרה לנו זו המדה על מה ועל מה:

וּמֹל יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב וְרַעַךְ לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן זַוְיָה:

ל, ו

ומל' אלקיך את לבבך כשאדם הולך בשרירות לבו נקרא הלב ערל וכשהוא נתרכך נקרא מהול לכך נאמר ומל שערלת קשיותינו נימל את לבבך הוא דור המצוי בעת הגאולה ואת לבב זרעך הילודים אחר כך. וכן הוא אומר והסירותי ממך את לב האבן וי"מ כי הוא על דרך הבא לטהר מסייעין לו הבא לטמא פותחין לו בכלל זה בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו ויש מן המשכילים כללו מאמר זה בסוד העיבור. פשוטו של מקרא גם נראה מן הכתובים מעניין זה כי מזמן הבריאה היתה והנה ברשות האדם לעשות כרצונו להיות צדיק או רשע כענין שנאמר ראה נתתי לפניך את החיים והמות ובחרת בחיים עצה טובה קמ"ל תורה הקדושה כי חפץ חסד הוא וכל זה בזמן הגליות והשיעבוד אבל לימות המשיח תהיה בחירת הטוב טבע באדם אבל לא יתאוה לבב אנוש למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו וישוב האדם לזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו דאדם קדמא שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה ברצונו לו דבר והפכו כמו שמבואר בפרשת בראשית וכן פסוקים רבים מעידים על ככה בירמיה וביחזקאל בירמיה כתיב הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה כו'. וביחזקאל נאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם חדש ירמוזו לטבעו כאשר בארנו והרוח לחפץ ולרצון והה"ד

והגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם ודרשו חז"ל אלו ימות המשיח שאין בה לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה התלויות בחפץ האדם ולכל אשר יחפוץ יטנו:

אלקי נכר הארץ ר"ל אלקים שהוא נכר בארץ ההיא כי השם הנכבד שהוא ה"ע נקרא אלקי ארץ ישראל כמו שנאמר כי לא ידעו משפט אלקי הארץ. וכבר ידעת המושלים בשאר ארצות שהוא ארץ העמים שיש שרים עליהם כאשר בארנו ובארץ הנבחרת לא שר ולא שופט. אך גולת הכותרת וסימניך לצבי ולעטרת. והיא חלק ה' ית' מן הארציים. ע"כ נקראת ארץ החיים קרית חנה אריאל. כי גדול בקרבך קדוש ישראל ומאהבה עזה. שם העיר בתוך קריה עליזה. למול זה יעלם עולה על מזבח של מעלה הטיבה ברצונך את ציון. ומלכי צדק מלך שלם והוא כהן לאל עליון:

חסלת סדר נצבים:

וילך

מהוד עיניו. היאר פנים. איש המשרת. אל מול ה' עם:

נאמן בית. הפקיד נער. בן נון נקרא. נותן טעם:

חשכת סהר. הגה בהיר. הוא בשחקים. מקל נועם:

מלכותו לא. כמלא נימא נוגעת בו. זאת הפעם:

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל:

לא, א

וילך משה וידבר וכו' אנא הלך דודי כתבו ז"ל מבית מדרשו הלך למדרש של יהושע להשביחו ולהעלותו בעיני העם. הן קרבו ימיך למות איתא במדרש בשעה שא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות א"ל רבש"ע בלשון שקלסתיך אתה ממיתני אני אמרתי הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' א"ל אמרת לי הן על שאני יהיד בעולמי ואני אמרתי לך הן על שאתה יחיד בעולמי שכן בלשון יון קורין לאחד הינא. רבי אליעזר הקפר אומר כל האותיות יש להן זוגות חוץ מה' ונ' כיצד א"ט ב"ח ג"ז ד"ו ה"ן י"צ כ"ף ל"ע ס"מ ק"ר ש"ת. א"ט הוא י' ב"ח הוא י' ג"ז הוא י':

ד"ו הוא י' ה' אין לה זוג שאינה משלמת לעשרה. י"צ הוא ק' כ"ף הוא ק' מ"ס הוא ק' ק"ר הוא ג' מאות ש"ת הוא ז' מאות הוא אלף וכשם שאין לה' ונ' זוג כך אין אלקים בכל העולם זולתי הקב"ה י"ת וכן לא קם נביא עוד בישראל כמשה. והסתרתי פני מכס מלה"ד למלך שיש לו בן והבן סרח על אביו ואבי אינו יכול לראות את

צערו ואנחנו עמו ובניו אשר קדשנו לשמו ובכל צרתם לו צר. וחומה הוא לנו ועיר מבצר. וע"י נביאיו הודיעם. ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם. וינטלם ינשאים כימי עולם:

חסלת סדר וילך:

האזינו

מן הארץ. הן עד יעלה. אף שמים את עדי הם:
נאמנו מאד. בעת יחטיאו יד העדים. תהיה ב הם:
חוקות שמים. ישתנו. טל ומטר. סר מעלי הם:
מהאדמה. גם הכן היבול. לא יקצורו. את זרעי הם:
הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמֹרִי כִּי:

לב, א

האזינו השמים ואדברה וגו' ע"ד הפשט שמים וארץ שהם כקיימים לעולם יתנו עידיהם ויצדקו ע"כ בסור ישראל מדרכם הישר מקרא מלא מעיד יד העדים תהיה בו בראשונה כמה שנאמר ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וכאשר ישמרו מצות תוריות כאשר נתנו יודיע להמון כי שמרו דרך ה' שנאמר ונתתי את גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה כי הם עדים נאמנים אשר פי ה' יקבנו. בפנימיותו שמים וארץ הללו הנזכרים בפרשה הם הנזכרים בפ' בראשית כשהם ד' והם יבואו בברית עם ישראל ועל פיהם יסעו ועל פיהם יחנו ולא ייסבו בלכתם:

יַעְרוֹף כַּמָּטֶר לְקוֹזֵי תֵּזֶל כְּטֹל אֲמֹרֹתַי כְּשִׁיעֵירִם עָלֵי דָשָׁא וְכַרְבִּיבִים עָלֵי עֵשִׂב:

לב, ב

יערוף כמטר לקחי היא התורה שבכתב כי היא נקראת לק"ח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם וע"ש שנלקחה מן השמים שהיא תפאר"ת ישראל ואמר לקחי וראיתי בס' אחד מן המדקדקים ואומר כי יערוף הוא מלשון ערבי פרוט לשון שבר:

תזל כטל אמרתי זו תורה שבע"פ המקובל מן הארץ יערוף על ישראל ויזל עליהם ר"ל משם יאצל וישפע הברכה על ישראל:

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לְאַלְהֵינוּ:

לב, ג

כי שם ה' אקרא בשמים הבו גודל לאלקינו באר"ץ שהיא אבן הראשה על אבן אחת ז' עינים שהם ז' מאורות וז' ספירות. הצור תמים פעלו בין תבין שצייר כל מעשה בראשית בגזירת כחו פנימית הסוד בכל מקום הצו"ר רומז לשכינה ורומז למ"ה ויאמר כי הפועל הבא ממנו תמים ושלם לא ישתנה לעולם כי כל דרכיו משפט רוצה לומר דרכיו של המשפט שהוא צדי"ק יסוד עולם ולא תבא בפועל חסרון אך במשפט כי מלך במשפט יעמיד ארץ וזהו צדיק וישר הוא כי ישרים דרכי ה' ואני שמעתי אף ראיתי בשדה הגבורים כי שם ה' אקרא א"ר יוסי מכאן לעומדים בבית הכנסת שאחד מהם יאמר ברכו את ה' המבורך והקהל יענו אחריו ברוך ה' המבורך ל"ו אמר מרע"ה מלאכי השרת אינם מזכירים השם כ"א אחר ג' תיבות שהם קק"ק י"י צבאות שהם י"ב אותיות די לנו להיות אחד פחות ממלאכי השרת גלל כן הזכיר השם אחר כ"א תיבות ופ"ה אותיות מכאן אמר רשב"י אל יאמר אדם לה' עולה או לה' חטאת אולי יאנס ויפסיקו ונמצא שם שמים לבטלה אלא יאמר חטאת לה' עולה לה' :

בְּהִנָּחֹל עֲלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַּת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לב, ח

יצב גבולות עמים למספר בני ישראל טעם המקרא הזה ידוע לכל קורא ומבין כי הוא עדות נאמנה לישראל ותורף האמנה שבו אנו מותאמים כי אנו עמו וחבל נחלתו לא עשה כן לכל גוי ומשפחות האדמה דע כאשר הובדלו ע' לשונות לע' אומות בזמן הפלגה איש איש ללשונו למשפחותם לגויהם נתן הש"י חלק לכל אומה ואומה מכדור הארץ שהם ז' אקלימים כפי מאמר הוברי שמים וכל אקלים נחלק לעשרה שהם ע' נתייחדו אז הגוים והארצות כל אחד לשר ידוע והם הנקראים אלקי העמים וכן נחלו ע' אומות לע' שרים ולא מצא האל ית' חלק בכולם לפי שהוא טהור ע"כ אינם בני גילו ומין במינו אבל יעקב חבל נחלתו וימצא טהור את טהור וכן נאמר כי יעקב בחר לו י"ה ישראל לסגולתו והוא סוד מה שאמרו חז"ל דמות יעקב חקוק בכסא הכבוד ויעקב הוא שלם מכוון מכריע בין מים לאש והוא הכח אשר בו צורות נכבדות י"ב פשוטות וי"ב צרופים וי"ב מזלות וי"ב גבולי אלכסונין וי"ב צנורות ומה שאמרו רז"ל דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד כוונתם מזה שקראו כסא הכבוד התפ' אשר היא ו' קצות והו' הוא י"ב כי כל ספירא יש לה פנים ואחור כאשר ידוע

לבעלי הקבלה ויעקב הוא עצמו כסא שלם והש"י כסא הגוף לא כסא הארץ כי הוא גוף האילן כמו שמבואר ב"שערי צדק":

זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דָּר וְדָר שֶׁאֵל אֲבִיךָ וַיְגִדְךָ וַיְקַנֶּיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ:

לב, ז

זכור ימות עולם פשוטו של מקרא לזכור ו' ימי בראשית הטוב שעשה להם ביצירה כי תמים פעלו שצייר עולמו בתחלה שאין אחד יכול לומר אילו הייתי מהלך מראשי וכאלה רבות. וכן בהנחל עליון גוים כאשר בארנו. פנימיותו מהו זכור ימות עולם. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ אשר הם ו' ספירות אשר בהם הזכירה. בינו שנות דור ודור שאין לך דור ודור שאין לך בו איש כאנשי דור המבול וכאנשי סדום ועמורה אלא שכל אחד נידון בפני עצמו. ועוד שיבינו מה שעשה עמהם בדורות הראשונים מעת שרתה שכינה ביניהם כמו שאמר ימצאהו בארץ מדבר פנימיותו כמו דור הולך ודור בא ימלוך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור הללויה. ומצאתי בזהר יומא דאיתער עתיק יומין תקונו ההוא אתקרי יום אחד דביה זמין לאוקיר דיוקניה הה"ד יודע לה' וגו':

מוֹזוּזִין תִּשְׁכַּל זָרֵב וּמִזְדָּרִים אֵימָה גַם בְּזוֹר גַם בְּתוֹלָה יוֹנֵק עִם אִישׁ שִׁיבָה:

לב, כה

מחוז תשכל חרב ומחדרים אימה זהו מה שאמרו חז"ל בשעת דבר כנוס רגלך. ובעת הנגף (ס"א הרעב) פזר. ה' בדד ינחנו וגו' האל ית' ישכון את ישראל בטח בדד ר"ל כי אין לישראל שר וממושל מכל בני האלקים שינחנו או יעזור בהנחתו בלתי השם לבד כי הוא חלקם והם עמו ונחלתו כאשר בארנו אין עמו אל נכר ר"ל שלא יהא רשות לאחד משרי מעלה לשלוט בישראל והם נקראים אלקים שנאמר זוכח לאלקים יחרם וזה רומז לע"ל. וכן תרגם אונקלוס בלחודיהון עתידין לאשר יותהון בעלמא דהוא עתיד לאתקדשא (ס"א לאתחדתא) יזבחו לשדים לא אלוה יפה פי' של אונקלוס שתרגם לית בהו צרוך אמר שאין בהם צורך כי לא ימנעו ההזיק כו' כבר דברנו בו בפרשה אחרי מות. ויאמר אסתירה פני מהם ע"ד ויאמר ה' אל לבו אמר אל המלאכים הרואים פני המלך אסתירה פני מהם בלשון בני אדם וכן אעלים עיני מכם והטעם כאשר יבקשוני ישחרוני ולא ימצאוני ואראה מה אחריתם יעשו בצר להם פנימיותו כי סתירת פניו הוא הסתלקות השכינה והם פנים שאינם מאירים. אראה מה אחריתם ר"ל אראה ברחמים כמו ארדה נא ואראה. בנים לא אמן בס ר"ל אין להם אומן שהוא המגדל והיא נקרא אמו"נה גלל כן נקראו ישראל זרע אמונים

לי נקם ושלם לנקום נקמת ישראל מידם ולי שלם לשלם להם כפעלם שכחשו בי. לעת תמוט רגלם כשתתמלא סאתם כמו שנא' כי לא שלם עון האמורי ור' אברהם כתב כי טעמו כטעם וגם רשע ליום רעה אשר הוא סוד העבור מצורף הוא לסוד רשע וטוב לו צדיק ורע לו:

אֲשֶׁר זָלַב וּבְזִימוֹ יֵאָכְלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יִקְוּמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:

לב, לח

ישתו יין נסיכם וגו' ועתה בני שמע בקולי איעצך ואעירך בסוד יין נסך דע כי הוא היין העליון המשמח אלקים ואנשים נמשך מן התשובה שזכה אברהם ע"י אהב"ה הסמיכה לה וכן הוא אומר הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהב"ה ע"כ דע כי היין שהאדם שותה עולה למקום תחלת תולדתו והנה היין סבה לגלות נסתרות והנה העולם שהוא מעיין התשובה עין לא ראתה אלקים זולתיך והוא סוד יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ואין בו מגע גוי ע"ז ומנסך שאין דרך לעשות שם שרי האומות העע"ז והוא סוד יין נכנס יין יצא סוד שהרי הוא למעלה מכל האומות העע"ז ולפיכך אין לגוים העע"ז חלק בו ומגע גוי העע"ז עושה יין נסך כי הגוים העע"ז יין נסיכם סורי הגפן נכרים אבל שאינם עע"ז הם מושכים לבד האצילות מן הביני"ה ומן הביני"ה נמשך כח אחד לגבורה שהוא יין הראוי להתנסך ע"ג מזבחם ר"ל למזוג ב' כתות יחד אברהם ויצחק דכתיב וילכו שניהם יחדיו כי אברהם המים ויצחק היין נסוך ע"ג המזבח. אבל יין העליון המשומר בענביו עין לא ראתה אלהים זולתיך מספיק למבין:

כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי וְאֶמְרֶתִּי זֶה אֲנִי לְעֹלָם:

לב, מ

כי אשא אל שמים ידי פשוטו של מקרא הוא לשון שבועה כי הנשבע נושא ידיו ונוגע בחפץ אשר נשבע בו כאשר מצינו באברהם ויעקב. פנימיותו מאשר השליך משמים תפארתו בזמן הגלות יאמר עכשיו שישאנו אלו עתה בעת רצון ונתחדש עטר"ת תפארת וישאנה אל השמים העליונים שהם הספירות וז"ס ישא ה' פניו אליך וממה שאמר אשא אל שמים ידי אל תקרא ידי אלא יו"ד כי המלכות נקרא יוד וי"ד והוא הי"ד הגדולה אשר תרעץ אויב כאשר בארנו. אם שנותי ברק חרבו י"מ ע"ד משנה שברון פנימיותו כבר בארנו כי הע' נקרא חרב במקומות רבים בפסוק פן יפגענו בדבר או בחרב. וכן חרב המתהפכת יאמר בהיותו משנן ברק חרבו סומך אותו במשפטו של ישראל שהוא יסוד עולם ושיב הקם לצריו ואז יהיה השם שלם

וכסאו שלם וזה הטעם ואמרתי חי אנכי לעולם כי התפארת נקרא חי (בפתח) וה"ע נקרא חי (בצירי) כאשר בארנו בפרשת מטות וכאשר תתעלה העטרה מלכות שהיא הכסא במ"ה הקשה גבורה יתאצל הא' עליונה עליה ויושלך הכסא ויגברו ישראל על מערכות השרים וביום ההוא יהיה ה' אחד שלם שהוא הע' בהתחברו התפ' שהוא הו' וה' עליונה ואז יהיה שמו שלם. מצאתי בספר החיים ביום ההוא יהיה יהוה אחד ר"ל שיהא ניכר ונתאמת כי הוא היה הוה ויהיה ומעמיד הכל ושמו אחד שלא ידברו עוד כ"א בלשון הקדש אשר הוא שם הנכבד ולא ישימו עוד שם אלקים אחרים לטעותם כאשר עשו. ועוד כי הוא אחד ושמו אחד כי הוא שמו ושמו הוא. והנה נשאלה פה שאילה גדולה מפני מה אמר הפסוק יהיה ה' אחד ושמו אחד יהיה לו לומר יהיה ה' ושמו אחד השיב א' מן היודעים מאשר אמר בראש הפסוק והיה ה' למלך על כל הארץ הנה הג' שמות שבהם נכלל העולם ב"ג מדות מתעלים אז השם הגדול יהיה לת"ש שהוא המלך על כ"ל הארץ כבר בארנו סוד כ"ל והארץ ואז יבא משיחנו ויהיה שלימות גדול ויהיה השם הגדול אחד בגולת עליות שהם ג' ספירות העליונות ושמו אחד שהוא השם הנכבד בגולת תחתיות שהם ז' ספירות וזש"ה והיה אור הלבנה כאור החמה אחרי שאור החמה יהיה שבעתים וישתמשו בכתר אחד שני הגבורים כבתחילת הבריאה בחיבור שלם:

וידבר יהוה אל משה בעצם היום הזה לאמר:

לב, מח

וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה הוא היה ז' באדר וזהו מאמרם העשירי שהודיעו הקב"ה למיתתו וכן זה א' מג' מקומות שהוצרך לומר בעצם היום מפני אנשי הדור. בכניסת נח לתיבה ובצאת ישראל ממצרים. כיוצא בו נאמר למשה בעצם היום הזה. עלה אל הר העברים אמר הקב"ה אם נכנס משה בלילה במערה יאמרו ישראל מרע"ה שעשה לנו כל הניסים האותות והמופתים לא מת אירע לו שום תקלה גלל כן אמר לו בעצם היום הזה לעיני כל ישראל להורות לדורות משה מת מי לא ימות. ג"ש (לד' ק"ו) ההוא אצל כל נוצר:

ובית בְּהֵר אֲשֶׁר אֵתָהּ עָלָה שְׁמָהּ וְהָאֶסֶף אֶל עַמִּיף כְּאֲשֶׁר בֵּית אֶהֱרָן אֲזוּיף בְּהֵר
הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל עַמִּי:

לב, נ

והאסף אל עמך אצל אברהם יצחק ויעקב לוי. קהת. ועמרם אהרן. משה. ומרים אחותם. כבר בארנו סוד האסיפה אשר בכל מקום שנאמר שם אסיפת המטה שהוא

מקום טהרה. כי אין בין ג'ע לגיהנם אלא כחוט השער. בשביל זה צריך אדם לזהר בעת מותו שלא ישאר חוץ למטתו אבר. פן יסגר חוץ למחנה. ואין מאסף אותו הביתה מצרעתו. האל ישמור כל עדתו מאף שצף קצף עמו וצאן מרעיתו. ולא יעיר כל חמתו. והוא רחום יכפר עון מיתתו. משה איש האלקים נאמן ביתו. ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו:

חסלת סדר האזינו:

וזאת הברכה

מזאת פסק. יעקב איש תם. בא איש עניו. אל התיבה:

נותני טעם לשבח דרשו. כי מכל זאת. זו לסיבה:

חיק ממתקים. איש האלקים. זאת היתה לו. ובה ניבא:

מאת השם. היתה כל זאת. קדש הלול. רצוף אהבה:

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:

לג, א

וזאת הברכה אשר ברך איש האלהים. סמך הברכה לאיש האלקים להגיד כי ברכתו מתקיימת כי איש האלקים הוא ותפלת ישרים רצונו והנה יקראנו הכתוב איש האלקים וכן שאר הנביאים. והם עשרה משה. אלקנה. שמואל דוד. שמעיה. עדו. אליה. אלישע. מיכה אמוץ. אלא שמשה רע"ה ג' פעמים נקרא איש האלקים וכתוב משה איש האלקים בניו יקראו על שבט לוי וכן לעולם יקדמו שם העצם. ואח"כ איש האלקים המה שאין כן באחרים והנה משה נקרא איש האלקים ועבד ה' כי לעלוי שם המיוחד יקראנו עבדו ואיש האלקים כי נבואתו מפי הגבורה. ומה שהתחיל במלת זאת ללא תוהו הוא כי במקום שפסק יעקב אע"ה שנאמר וזאת אשר דבר להם אביהם התחיל הוא מקיים עליו מברכיך ברוך. פנימיותו כי זאת היא מדה אחת מי' מדותיו והיא היתה מיוחדת לו. כי היא נקראת שם הנכבד אשר בו היה מתנבא מרע"ה בסוף ימיו וכן אמר דוד ע"ה ז"את היה לי כי פקודיך נצרתי וציון היא עיר דוד ושם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם. והברכה היא התורה עצמה כדאיתא בספר הבהיר מנל"ן דהתורה איקרי ברכה שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ואין ים אלא תורה שנאמר ורחבה מני ים. עוד הביא שם מאי משמע דהאי

ברכה לישנא דברך שנא' כי לי תכרע כל ברך מקום שכל ברך כורע לו זאת היא הברכה התחתונה הנשאבת מברכה העליונה. ואתא מרבבות קדש. יאמר כי בא הכבוד לישראל מרבבות קדש קדושי עליון אשר ירדו עמו על הר סיני שנאמר רכב אלקים רבותים אלפי שנאן. אל תקרי שנאן אלא שאינן שהם י"ח אלפים וזהו קרוי מרכב ולא יתעלם ממך סוד הכמוס אף גליתיו כבר כי כל ספירה נקראת אל"ף ע"ש אל"ף ראשונה הרמוזה בסוד אהי"ה וכ"ע ובכל א' יש פנים ואחור נמצא שתשעה ספירות הידועות הם י"ח אלפיים ולעלוי הכתר הא' נעדרת אמנם רבותיים הם נקראים מרכבה שלימה והנה בצאת ישראל ממצרים היו ששים רבוא אשר הוא החשבון הנכבד כי הם כל ימי עולם והיו ראויים להגאל כמאמר חז"ל שית אלפין שנין הוי עלמא וחד חרוב וכל חד וחד כלול מ' ספירות מימינו אש דת למו היא תורה שבכתב היא היתה להם לא מיד המלאכים הנזכרים רק מימין הקב"ה בעצמו ויתכן כי מרבבות כוונתם מרבוי קדושת אתה כי קק"ק ה' צבאות בכל מיני קדושות ומאשר בא לידי לא אכחיד אמרי קדוש אשר הוא סוד הקדושה ואיך יכוין בה המתפלל מקירות לבו תחלה במלת קדש הראשון יכוין לת"ש בשם בן ד' אותיות ובנקודו זכר רב טובך והשלך על ה' יהבך והוא יכלכלך ועליו כל מחסורך לעולה ה' דבר"ך נצב וכן הנהיגו אבותינו הראשונים לנקדו וכן האחרונים וקריאתו בגולה לעל"ם הוא סוד נקודת המלה. ויאמר קדש בכיון שהשי"ת קדוש בחסד אברהם. בקדוש השני שהוא קדוש בפחד יצחק. בקדוש הג' שהוא קדוש בתפ' ישראל נעם שאר הבניין עד היסוד והוא בכלל כי הוא כולל הכל והוא הה' צבאות כי הוא אות בצבא שלו ולפי שלא הזכרנו עדיין ה"ע אנו חוזרים ואומרים מלא כל הארץ כבודו שהארץ מלא מן הכבוד הגדול שהוא היסוד או התפ' ר"ל שחוט של חסד משוך על כבוד מלכותו ואח"כ יאמר בכי"מ כבוד השם שהוא הע' שהוא כבוד התפ' ממקומו ממקום הפחד כי מן הצד ההוא היא ושם נוטה ור"ל שתקבל השכינה שפע חיים וברכה ממקומו שהוא פחד יצחק ויכוין להוציא מים שהוא הימין ולהדביק בו שמאל שהוא אש כי מן המים יצא אש שהמים הרו וילדו אש כדאיתא בס"י וכל זה בכלל י' הספירות בשלימה מיוחדים באין סוף. ויש מן המקובלים ר"ל כי הש"ה היא מקומה של מלכות כי חכמת שלמה נובלת חכמת אלקים וימשיכו הברכה מלמעלה עד הכבוד והכי איתא ביסודו של ר"נ ב"ה מאי ניהו מלא כל הארץ כבודו היא ארץ הנבראת ביום ראשון שהיא למעלה כנגד א"י מלאה כבוד ה' ית' ממאי ניהו חכמה דכתיב כבוד חכמים ינחלו ואומר בכי"מ מלה"ד למלך שהיה לו מטרוניתא אחת בחדרו וחיילותיו משתעשעים בה והיה לו ממנה בנים ובאים כל היום לראות פני המלך ומברכים אותו ואומרים איה אמנו משיב להם לא תוכלו לראותה עתה אלא ברוכה תהא בכל מקום שהיא ומאי דכתיב ממקומו מכלל דליכא

דידע מקומו משל לבת מלך שבאתה מרחוק ולא ידעו מאין באתה עד שראו כי היא אשת חיל נאה והגונה בכל מעשיה אמרו בודאי מצד האור נלקחה כי במעשיה מאירה לעולם שאלו אותה מאין את ואמרה ממקומי אמר א"כ גדולים אנשי מקומך ברוכה תהא ומבורכת מקומך וכו' אמאי מברכין ליה מלה"ד לאיש שהיה לו גן נאה וחוץ לגן בקרוב ממנו חלקת השדה נאה ועשה בה גינה נאה השקה את הגן תחלה והלכו להם המים על כל הגן אך אותו חלקת השדה שאינו דבוקה אע"פ שהכל אחד לפיכך פתח לה מקום והשקה אותה לבדה. ויתכן שדעת הז"ל בג' קדושות הללו שקדוש הראשון רומז לה"ע לש"ה והקדוש השני לש"ת וקדוש ג' לבניין וכן נראה דעת הבהיר וז"ל מלך איום ונורא מכתירין אותו בג' קדושות ולא בד' מפני שקדושה של מעלה ג"ג דכתיב ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד ג' מדות מאי הוי קק"ק ואח"כ ה' צבאות אלא ק' כ"ע ק' שורש האילן. ק' ה' צבאות מכה"כ ומאי ניהו ק' שהוא דבוק ומיוחד בכולם מלה"ד למלך שהיו לו בנים ובני בנים בזמן שבניהם עושים רצונו נכנס ביניהם ומעמיד הכל ומשפיע להם טובה כדי שישבעו האבות והבנים אין הבנים עושין רצונו משפיע לאבות כדי צרכם:

יְזִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמּוֹת וְיֵהִי מוֹתוֹ מוֹסְפָּר:

לג, ו

יחי ראובן ואל ימות וגו. ר' חנינא בן גמליאל אמר לעולם אין מחליפין זכות בחובה וחובה בזכות אלא בראובן דוד ושלמה. ראובן דכתיב יחי ראובן ואל ימות. יחי במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה. דוד דכתיב ושמעי הולך בצלע ההר אע"פ ששמעי הולך ומזכיר לדוד מעשה צלע דהיינו מעשה בת שבע דכתיב ואני לצלע נכון. והקב"ה זכור לדוד מעשה ההר דכתיב באביגיל והיא יורדת בסתר ההר. שלמה דכתיב אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל בית אשר בנה לה אז בנה שלמה את המלוא אף על פי שסגר פרץ עיר דוד אביו. פנימיותיו יחי ראובן ואל ימות לע"ל והוא סוד כלול בפוקד עון אבות על בנים ואונקלוס תרגם פגע ונגע מותא תנינא ולא ימות ר"ל שלא יעבור עוד מעבר השתתן ויצטער בעבור צורה זה היא מיתה שנייה וברכת מרע"ה עלתה לו להנחילו יש ועל פלגש אביו עד השלשה לא בא. אמנם נפקד עם השבטים בעון יוסף כדאיתא בפרקי היכלות והסוד מקובל מפה אל פה ומאוזן אל אוזן וכן גילה ר' ישמעאל כ"ג כי בכור וכהן שוה בשוה והוא הנכון וכן כל גלגולם סודם ידוע לפרטי המקובלים ממי אל מי והדבר מוכרח אמיתי ומוכרח מצד האמונה מספיק למבין:

וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׂמוֹעַ יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֵל עַמּוֹ תִּבְיָאֲנוּ יְדִיו רַב לּוֹ וְעֶזֶר
מִצָּרָיו תִּהְיֶה:

לג, ז

וזאת ליהודה ויאמר שקולה הייתה ברכתו של יהודה נגד כל ברכת השבטים שבה
אמר וזאת אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב יחי ראובן ואל
ימות וזאת ליהודה שכל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה
מגולגלין בארון עד שבא מרע"ה ובקש עליו רחמים. כי עד הנה לא הוו מסקי ליה
למתיבתא דרקייע בקש ועזר מצרי תהיה וקסלקי ליה. פנימיותיו יחד ליהודה המדה
הזאת. גלל כן כי להם המלחמה ליהודה המלכות:

ועזר מצרי וזהו טעם ללמוד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר היא התורה
שכתוב בה זאת אות הברית:

לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לְבִטּוֹן עָלָיו זֶרֶף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו יִשְׁכֹּן:

לג, יב

לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח פשוטו של מקרא לבנימין אמר שהוא ידיד ה'
ישכון בארצו לבטח על הש"י והש"י חופף ומגין עליו כל היום. ובין כתפיו של
בנימין ישכון לעדי עד. וז"ס ששלמה נקרא ידידיה כי מלכות בית דוד נקרא ידיד
ומדתו של שלמה היה הידי"ד ויתכן בג' שכינות הללו הרמוזין בפסוק לג' מקדשין
במקדש ראשון ישכון לבטח עליו שנאמר וכבוד ה' מלא את המשכן. ועל בית שני
נאמר חופף שלא שרתה בו שכינה תמיד רק בעת רצון. ויהיה חופף כמו מכסה המגין
על תוכו או חופף ממש דוגמת נשמה החופפת על הגוף. וענין חפיפה כבר הרחבנו
בו מספיק למבין. ובין כתפיו שכן. לימות המשיח שנאמר ביום ההוא יקראו
לירושלים כסא ה' כסא בודאי כי אז נשלם הכסא בשלימות האמת והמלך יושב על
כסא מלכות"ו כי בהתדבקו ציון תבנה חומות ירושלים אבל בב' מקדשים נקראת
עיר הצ"דק ועיר הקדש. ורצון שוכני סנה. ע"ד הפשט יקרא שם הנכבד שוכן סנה
כי שם נראה אליו ושכן שם ימים רבים על הר סיני שהיא מקום הסנה כי סיני וסנה
גזירה אחת. ומסיני בא ושכן בישראל וכן יאמר שהרצון ששכן בסנה הוא השכינה
תבא לראש יוסף וזו היא מעין ברכתו של יעקב שהוא מבורך בשמים ובארץ ברכת
שדי"ם ורחם תפ' ומלכות ומאשר אמר תבאתה בה' תבין סודו הרומז לה' אחרונה:

וַיֵּרָא רֵאשִׁית לּוֹ כִּי שֵׁם זִלְקָת מְיוֹזֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם צִדְקָת יְהוָה עֲשֵׂיהָ
וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל:

לג, כא

כי שם חלקת מחוקק ספון. זה מרע"ה הנקרא מחוקק ספון טמון בחלקו. נפתלי שבע רצון ר"ל שיהא שבע מן הרצון של שם הנכבד וברכתו. ים ודרום ירשה מאי דכתיב ומלא ברכת ה' וגו' כך אמר מרע"ה אם תלכי בחוקותי תרשו עה"ז והבא. עה"ב נמשל לים שני' ורחבה מני ים ועולם הזה נמשל לדרום שנא' ארץ הנגב נתתני ומתרגמין ארי ארע דרומא ומאי דכתיב ירשה רש הל"ל אלא אף הקב"ה מכלל והיינו רש י"ה מלה"ד למלך שהיה לו ב' אוצרות והקצה אחד מהם. לסוף ימים רבים אמר לבנו טול מה שבשני אוצרות הללו אמר הבן שמא לא יתן לי מה שהקצה אמר ליה טול הכל והה"ד ים ודרום ירשה הכל נתון לך הלואי ותשמור דרכו. עוד איתא תמן ומלא ברכת ה' אין ים אלא תורה שנאמר ורחבה מני ים והיא תורה שבע"פ הכלולה בתורה שבכתב א"כ יהא הפסוק על נכון נפתלי שבע רצון הממלא ברכת השם שהיה הי"ס הכלולה מן הכל כענין שנאמר כל הנחלים הולכים אל הי"ס והיא ביתו של מלך כדאיתא התם מלה"ד למבקשים לראות פני מלך שואלין אנה ביתו של מלך ואח"כ שואלין אנה המלך. וע"ד זה תמצא סוד כמוס וחתום באוצרות ירא אלקים. כי ראשית התורה וסופה עולה בקנה אחד מלאות וטובות. וזהו מאמר הבהיר מפני מה התחילה התורה בב' כמו דמתחיל ברכה שהיא סוף התורה:

מִעֲנֵה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתְנוֹת זְרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרֶשׁ בְּפָנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשִּׁמּוֹד:

לג, כז

מעונה אלקי קדם. אמר ר' נאמר מעונה אין אנו יודעים אם הקב"ה מעון עולמו ואם העולם מעונו כשהוא אומר ה' מעון הוי אומר הקב"ה מעון עולמו ואין העולם מעונו. מטעם זה נקרא הקב"ה מקום שהוא חשבון המרובע מיהו"ה. מעונה אלקי קדם. ראיתי בש"ט ג' ספרים נמצאו בעזרה אחד שלו מעונה ואחד של מעון ואחד נקרא ספר זאטוטין. באחד כתוב מעון אלקי קדם בשני מעונה ובטלו חכמים האחד וקיימו השני. באחד כתיב וישלח את זאטוטי בני ישראל ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו. ובשני כתוב וישלח את נערי בני ישראל ואל אצילי ישראל לא שלח ידו. וקיימו חז"ל השני וכתב בעל הסוד ושמו רקח מעונה רצה לומר מעון. כדרך המשורר ה' מעון אתה והוא רקיע חמישי. כי במעון יש כתות של מלאכים. מחנות של משרתים. חבורה של צבאים. דגלים של גדודי אש. דגלים של מערכת להבה. וז"ס יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי כתוב בה' ר"ל ברקיע ה'. וזש"ה בהשמים חסדו. והשיר ביום מפני כבודן של ישראל. ובמעון אין מתחלפין הכתות כדרך שמתחלפין בשאר הרקיעים. והמעון קדש ומקודש. גלל כן אמר מרע"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים פנימיותו דע כי בהיותך מלכות לובשת כלי זיין

מן הגבורה נקראת זרוע ה' כמה שנ' עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' הלא היא המחצבת רהב מחוללת תנין. אמנם זרוע סתם היא הע' כמו בגדול זרועך:

מעונה אלקי קדם ומתחת זרועות עולם כשמזכיר שניהם מזכיר זרועות וכשמזכיר אחד היא השמאל. ולפעמיה היא מתלבשת בת"פ כמו זרוע תפארתו. והמבין סוד זה מבין ממה שאחז"ל בענין ר' חנינא בן דוסא וחבריו כל העולם ניזון בזכותו והוא ניזון בזרוע ה'. ובמסכת סוכה מצאתי מעונה הם הכתרים אלקי קדם הת"ש. א"כ מהו זרועות עולם. ר"ל שמקבלים משם מהות של זרועות עולם:

ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירזו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן:

לד, א

ויעל משה מערבות מואב. דורשי רשומות דורשין וכי מה ת"ל וכי אין אנו יודעין שמערבות מואב עולין להר נבו אלא מלמד שהראה הקב"ה למשה שלשלת מלכי דוד שהיו עתידים לעמוד מרות המואביה. על פני יריחו מלמד שהראהו שלשלת נביאים שבאו מרחב הזונה שישבה ביריחו:

ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לירעה אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר:

לד, ד

ויראהו ה'. הראהו את כל הארץ מיושבת שלווה ושקטה אף המצרים והמחזיקים בהם. וכן כל שבט ושבט מה שאירע להם עד ימות המשיח:

ויאמר אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק ויעקב לאמר וגו'. מאי לאמר אמר הקב"ה למרע"ה לך למחיצת אברהם יצחק ויעקב ואמור להם השבועה שנשבע לכם הקב"ה לתת לזרעכם את ארץ כנען כבר קיים ויחזיקו לך טובה על הבשורה:

וימות שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה:

לד, ה

וימת שם משה עבד ה'. אפשר משה חי והכתוב אומר וימת חכמי התלמוד נשאו ונתנו בדבר יש מהן אומר ע"כ כתב משה מכאן ואילך יהושע ר' מאיר אומר הרי הוא אומר ויכתוב משה וגו' לקוח את ספר התורה הזאת יכול שננן מרע"ה לישראל

תורה חסרה אפילו אות אחת אלא ח' פסוקים אלו כתב משה בדמעה מה שאמר ליה הקב"ה:

עבד ה' שהיה נאמן בשליחותו ומעין שבחו נשתבחו כל הנביאים שנאמר כי לא יעשה ה' אלקים דבר כ"א גלה סודו אל עבדיו הנביאים:

על פי ה' שלא נמסרה נשמתו למלאך המות. מלמד שכשהקב"ה נוטל נשמתו של צדיקים נוטלם בנחת. מלה"ד למלך שהפקיד פקדונו לנאמן בעיר. בזמן שהמפקיד נוטל הפקדון ומחזירו. מתוך שהוא יודע אנה הוא מוכח נוטלו בנחת ומחזירו כי לא יצטרך לחפש אחריו וכשיאמר לשלוחו צא והב לי פקדון של פלוני מתוך שאינו יודע מקום הנחתו הופך העליון למטה והמטה למעלה וזה נקרא מיתת נשיקה אשר הוא סוד ישקני מנשיקות פיהו כביכול חלל מול חלל ויהיו לאחדים בהתקשרות הרוח ברוח וההפך כשרשע מת הקב"ה משלח לו מלאך אכזרי נער שישמוט נפשו באכזריות הה"ד תמות בנוער נפשם אל תקרי בנוער אלא בנער:

וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאַרְץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

לד, ו

ויקבור אותו בגיא. מלמד שכשם שמת על פי ה' כך גזר הקב"ה העל הצור שבגיא ונקבר בבנין מערה והנגזז שם גוף טהור ונקי לדעת ת"ק ביום שנפטר משה רב"ה נזדמנו לו. לדעת י"א מששת ימי בראשית נזמנה לו והוא מי' דברים שנבראו ע"ש בין השמשות:

ולא ידע איש את קבורתו. מקום קבורתו של משה יודעים אבל קבורתו ממש אינם יודעים וכן איתא בגמרא שלחו מלכות אל בית גסטרא ושל בית פעור ואמרה לכו וראו קבורתו של משה היכן הוא אותן שלמעלה ראו אותו כאלו הוא למטה ושל מטה רואין אותו כאילו הוא למעלה. וכ"כ למה שלא יהיו ההולכים ומזבחים ומקטרים שם ושלא יטמאוהו אומות העולם. פנימיותו שלא יראו זהר קלסתר פניו כי לא נשתנה מכמות שהיה בעמדו על הר סיני. כמו שנאמר לא כהתה עינו ולא נס ליחה ובעת פטירתו ראה כבוד האל ית' כי לא יראני האדם וחי. לפיכך נשאר עדין בקרון פנים ובזוהר פנים כאילו חי עומד ומשרה פני אלקים חיים ודוגמתו איתא בתלמוד שלא הניח לשום אדם לראות את ר' חגא:

וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ יְהוָה פָּנִים אֶל פָּנִים:

לד, י

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הדא הספדה דכל שרי הרקיעים כדאיתא תמן ויקבור אותו בגיא מלמד שהקב"ה טענו ארבע מילין ונתעסק לקברו בא מיכאל והציע מטתו ובא משה ושכב ופשט את רגליו ובא גבריאל ונטל סדין של מילת דמות ארגמן וכסהו בו. ובא זגנזגאל והניח פאר של מילת לבנה על ראשו ורוח הקדש טענה מטתו באויר כפריחת עוף וכל שרי רקיעים ומלאכי מרום מספידין ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים. יודע לא נאמר אלא ידעו ע"ד וידע אלקים. שידעו בשעת הנבואה בעת שתבוא בו הרוח ותתנבא באספקלריא המאירה אשר לא השיגו שאר נביאים כאשר בארנו:

וְלִכְלֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלִכְלֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל:

לד, יב

"ולכלל היד החזקה" זה קריעת ים סוף שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר היא מדת הדין שלמעלה. כלומר היד החזקה רומז לשכינה שה"ס ספירת המלכות וכבר ידעת שהיא נקראת ים סוף שהיא סוף כל הספירות "ולכלל המורא הגדול" זהו מעמד הר סיני שנאמר למען תהיה יראתו על פניכם אשר היא תפארת ישראל. ומחמת שהניסים הללו נעשו לעיני כל ישראל שנאן כאן וחתם התורה. וכן כל הנביאים לא בא להוסיף על תורת משה ולא לגרוע או לשנות אפי' אות אחת וכל דברי נביאותם וחדיותם אינם אלא אזהרות וסייגים וגזרות למשמרת תורת אלקינו כאשר קבלה אדון הנביאים מפי מלך מלכי המלכים הקב"ה וכל הנביאים חתמוה לקיימה על כל ישראל שנאמר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים. ואף מרע"ה חתמה בברית קדש שהיא התורה במלה אחרונה והוא סוד נעוץ סופן בתחלתן כי התחלתה בראשית וכן סופה כי ישראל נקראו ראשית וסוד י' ספירות. כלומר כי כל דבר י"ש ברא האל ית' ברל"א שערים שהוא מלת ישראל וכן מלת בראשית תורה על זה ברא י"ש. וכן שלמה הע"ה כללן יחד בלב נבו"ן תנוח חכמ"ה והכל תלוי בל"ב וחכמ"ה ר"ל חכמה הקדומה. וכן תרגם יונתן בחוכמתא והוא האשכול שהכל תלוי בו והם ל"ב נתיבות חכמה. וכן השם בן ד' אותיות בא"ת ב"ש מ"ץ פ"ץ העולה ל"ב מאות כידוע לבעלי מספר וכן התורה גדולה מן הארץ ל"ב פעמים כדאיתא במס' עירובין. ועוד אמרו ז"ל אין כבוד אלא תורה והוא הסוד המחבר כבוד אלקים הסתר דבר:

(הג"ה) והשלמת התורה בל' וראשיתה ב' שהיא ב"ל וב"ל הוא ל"ב ול"ב הוא רצון כענין שנאמר היש לבבם עם לבבי ר"ל קיום כי עולם כל דבר

הוא בעד הרצון. כלומר קיום עולם התחתון והעליון בסוד התפשטות האצילות עילת העילות ית' הה"ד ומשביע לכל חי רצון כלומר הרצון הוא משביע לכל חי ויהיה בל' בהתהפך הרצון להשיב הדברים אל הוייתן כמושיב רוח אליו וזהו מלכותך מלכות כל עולמים כ"ל שגימ' נ' שהוא היובל הגדול. עכ"ל:

ומעתה לא אכחד אמרי קדוש האות המעולה אשר בו נסתים תורת אלקינו סוד כמוס ומופלא והוא סוד מגדל הפורח באויר והוא סוד שם הגדול והמופלא והנורא שם של ד' אותיות שהוא מלך על כולם בנקודתו ובקריאתו ובהוייתו והוא מגדל עוז והוא מגדל של ל' כמו שהל' עומד כמגדל על כל האותיות ואמצעי ואות וצבא ביניהם כך שם בן ד' אותיות בנקודותיו ובקריאותיו ואות וצבא על כולם הוא הבורא הוא ספירותיו הוא הויותיו ומעיד על כולם הוא שם של תורה שמשביעין בו שמות התורה ולכך ל' ד' פעמים באלפא ביתא וכן מ"ד נעלמת של מ"ד זהו יו"ד ה"א וי"ו ה"א במלוי והינו ה"א דאמרו רז"ל ד' מאות הלכות למדו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר והם הסתירו הסוד כי כל דבריהם כסולת נקייה שנא' כל אמרת אלוה צרופה. וזהו ואגד"לה שמ"ך והי"ה הם אותיות הו"א גדול שמ"ך יהוה אגדלה אלו ד' אותיות שיש בהם ל' אל"ף גימ"ל דל"ת למ"ד לכן נקרא מגדל שנ' מג"דל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב איה שוקל איה סופר את המגדלים אותיות גד"ה ג' אלו ג' מאות בעיות ד' היא ד' סדרים. ה' היא ה' חומשי של תורה. מגדול עוז ש"ם יהו"ה בו ירוץ ר"ת משבי"ע שבו משביעין ע' שמות של מטטרון וכל מי שידוע זה המגדל מיד נענה בתפילה שנא' כי הוא ידע שמי יקראני ואענהו. גם בשם של ד' אותיות יש נקודות שבו תפשו אנשי כנסת הגדולה יצר הרע. וגם נקרא מגדל מפני שהל' עומד ועטרה בראשה כדרך שהתרנגול עומד על רגל אחד וצוארו ארוך וכרבלתו כמו עטרת. ומחמת זה כאשר התרנגול קורא בחצות לילה השטן בורח לפי שהוא סובר שהוא מלך שלו כי רואה צורה. עוד יש שם של ד' אותיות שבנקודו כותבין מחוץ כל סודות התורה בע' פנים ומרע"ה ידע אותו ממפי זגנזגאל רבו. וכן פירש מרע"ה התורה בעת מותו שנא' הואיל משה באר את התורה לכך נעלם של משה מאין בגי' זגנזגאל ויונתן ב"ע תרגם וירא מלאך ה' ואתגלי זגנזגאל מלאכא דה' וכתוב והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה. ומרע"ה הזכירו בעת מותו שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיננו. וע"ז המגדל נאמר כי לא עזבת דורשיך ה'. ושם זה אינו כ"א בכריעה כי הכריעה דומה למגדל הלכך המלאך כורע לבז"ק. ובז"ק לכרו"ב וכרו"ב לחי"ה. וחייה לאדם. והנה כבר רמזתי לך פעמים רבות עיר ומגדל וראשו בשמים. ושם העצם נקרא למ"ד אשר היא ממצות עשה כאשר צוה משה ולמדתם אותם את בניכם למען ירבו ימיכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם

כימי השמים על הארץ ויגלה כבודו לעינינו ע"י דוד משיח ה'. ועולת התמיד ונסכו. בבית אל נוה עליון בשלם סוכו. ומעונתו בציון. ויעתר אל כל שואל. ובא לציון גואל. יגל יעקב ישמח ישראל. בא"י אמ"ה אקב"ו והבדילנו מכל האומות הטועות וגלה לנו מסתריו והביננו לידע שמו הגדול והנורא בא"י מגלה מסתריו לעמו ישראל:

חסלת סדר הברכה וסליק ספר הדברים:

וסליק לה ספר ציוני על חמשה חומשי תורה. בשם אל איום ונורא: